

Szymon Wasielewski

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEK ROSJI

w latach 1999–2019

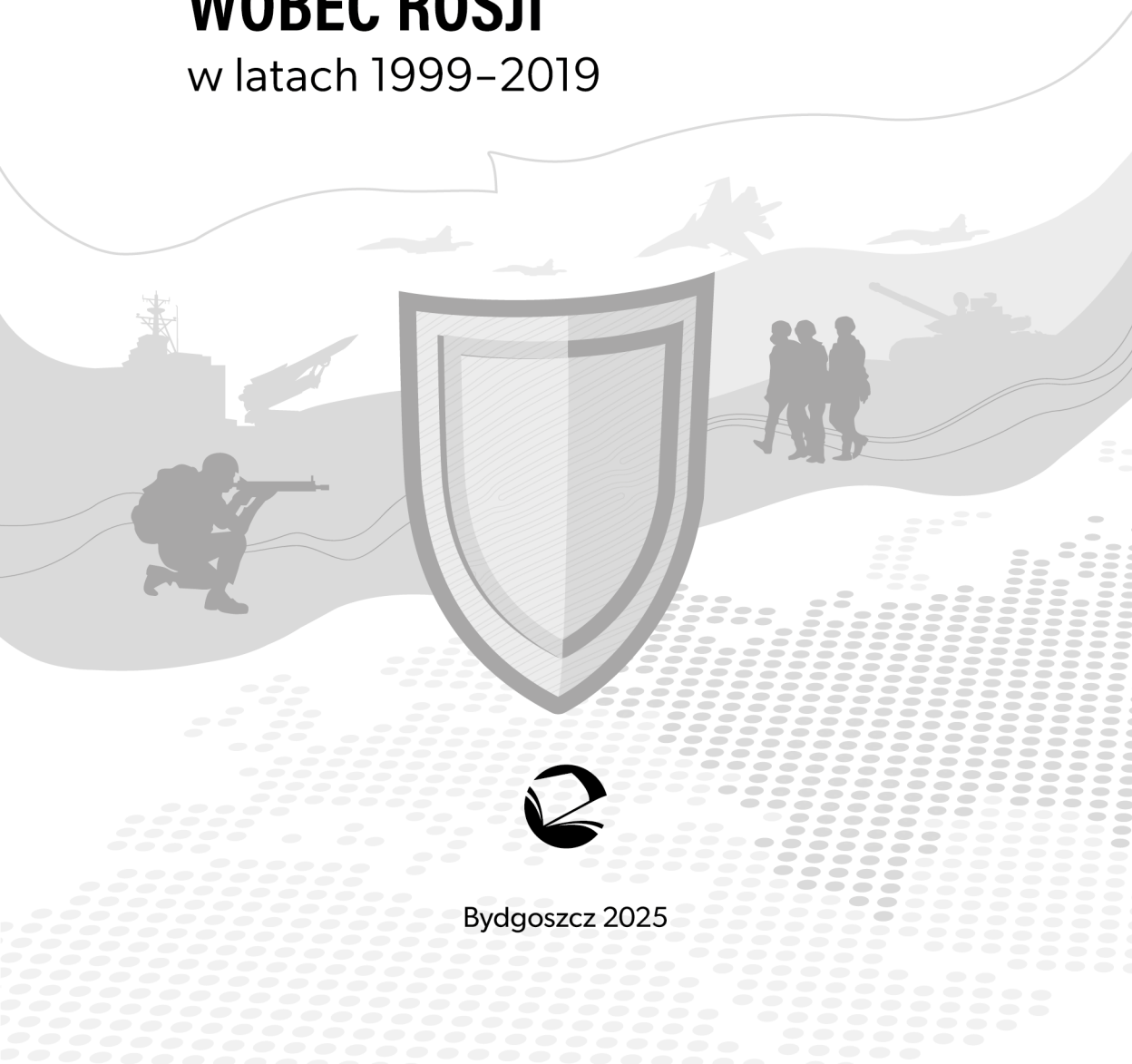
POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI

w latach 1999–2019

Szymon Wasielewski

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEK ROSJI

w latach 1999–2019

Bydgoszcz 2025

Komitet Redakcyjny

Jacek Maciejewski (przewodniczący),
Grzegorz Domek, Anna Janosz, Sławomir Kaczmarek,
Jakub Lipski, Mirosława Szark-Eckardt,
Monika Wiłkość-Dębczyńska, Ireneusz Skowron (sekretarz)

Recenzje

Marek Rewizorski
Ewelina Waśko-Owsiejczuk

Redakcja

DUAL COLOR Sp. z o.o.

Skład i projekt okładki

DUAL COLOR Sp. z o.o.

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
Bydgoszcz 2025

Utwór nie może być powielany i rozpowszechniany w całości ani we fragmentach
bez pisemnej zgody posiadacza praw autorskich.

ISBN 978-83-8018-753-5

ISBN 978-83-8018-754-2 (e-book)

Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego
(Członek Polskiej Izby Książki)

Redakcja: 85-074 Bydgoszcz, ul. K. Szymanowskiego 3
tel. 52 32 66 479, e-mail: wydaw@ukw.edu.pl

<http://www.wydawnictwo.ukw.edu.pl>

Rozpowszechnianie: tel. 52 32 36 730, e-mail: piotr.krawczak@ukw.edu.pl

Druk: Drukarnia Cyfrowa UKW
tel. 52 32 36 702, e-mail: poligrafia@ukw.edu.pl

Poz. 2274. Ark. wyd. 22,4

Spis treści

Wstęp	9
I. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W UJĘCIU STRATEGICZNYM	23
1.1. Strategie polityki zagranicznej	23
1.2. Strategie bezpieczeństwa narodowego	41
1.3. Strategie obronności/doktryny wojenne	59
II. WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI	68
2.1. Środowisko geograficzne	68
2.2. Demografia i kwestie społeczne	75
2.3. Potencjał gospodarczy i surowcowy	83
2.4. System polityczny	94
2.5. Potencjał militarny	102
III. ZEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI	112
3.1. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego	112
3.2. Unia Europejska	116
3.3. Organizacja Narodów Zjednoczonych	120
3.4. Organizacje i inicjatywy subregionalne	124
3.5. Współpraca dwustronna z głównymi sojusznikami	135
3.6. Zmiana układu sił na świecie i w Europie	146
IV. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W LATACH 1999-2007	154
4.1. Główne źródła napięć w stosunkach z Rosją	154
4.2. Polska wobec Rosji jako członek Unii Europejskiej	164

4.3. Zaszłości historyczne jako bariera dla normalizacji stosunków z Rosją.....	174
4.4. Spór wokół Pomarańczowej Rewolucji w Ukrainie.....	180
4.5. Nord Stream i problem zależności energetycznej od Rosji.....	188
4.6. Inne kwestie z obszaru bezpieczeństwa i obronności.....	196
V. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W LATACH 2007-2015.....	202
5.1. Polska wobec wojny rosyjsko-gruzińskiej	202
5.2. Tarcza antyrakietowa w Polsce a stanowisko Rosji	211
5.3. Partnerstwo Wschodnie – godzenie w strefy wpływów Rosji.....	221
5.4. Katastrofa smoleńska w polityce wobec Rosji	229
5.5. Polska i NATO wobec aneksji Krymu przez Rosję oraz wojny w Donbasie	237
5.6. Inne kwestie bezpieczeństwa i obronności.....	246
VI. POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W LATACH 2015-2019.....	250
6.1. Polityka historyczna, Smoleńsk i coraz bardziej otwarta wrogość	250
6.2. Wzmacnianie wschodniej flanki NATO wobec Rosji.....	258
6.3. „Fort Trump” jako gwarancja obrony przed Rosją.....	269
6.4. Inicjatywa Trójmorza jako próba ograniczania uzależnienia energetycznego od Rosji	279
6.5. Polska wobec współpracy tandemu niemiecko-francuskiego z Rosją.....	286
6.6. Inne kwestie bezpieczeństwa i obronności.....	295
Zakończenie.....	298
Bibliografia	311
I. Źródła.....	311
II. Materiały.....	318
III. Literatura.....	333
Spis tabel	353
Summary	354

Wykaz skrótów

B9	–	Bukaresztańska Dziewiątka
ENP	–	Europejska Polityka Sąsiedztwa
EŚW	–	Europa Środkowo-Wschodnia
GUS	–	Główny Urząd Statystyczny
KBWLLP	–	Komisja Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa Państwowego
MAK	–	Międzynarodowy Komitet Lotniczy
MAP	–	Plan Działań na rzecz Członkostwa
OECD	–	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju
PCA	–	Układ o Partnerstwie i Współpracy
PCA-2	–	Układ o Partnerstwie i Współpracy-2
PW	–	Partnerstwo Wschodnie
Rosstat	–	Federalna Służba Statystyki Państwowej (Federacja Rosyjska)
UW	–	Układ Warszawski
V4	–	Grupa Wyszehradzka

Wstęp

Bezpieczeństwo i obronność stanowią kluczowe cele polityki zagranicznej państwa, będącej jedną z najistotniejszych jego funkcji. Roman Kuźniar definiuje politykę zagraniczną jako „zorganizowany i skierowany na zewnątrz wysiłek państwa, podporządkowany osiągnięciu jego żywotnych interesów, który wyraża się w kształtowaniu jego zewnętrznego otoczenia (tworzeniu i sprzyjaniu relacji oraz sytuacji korzystnych, zapobieganiu i usuwaniu sytuacji niekorzystnych)”¹. Julian Sutor wskazuje, że „polityka ta [zagraniczna] służy przede wszystkim zapewnieniu bezpieczeństwa zewnętrznego państwa i dobrobytu narodu, skutecznemu reprezentowaniu (obronie) interesów narodowych w sferze stosunków międzynarodowych”². Zgodnie z definicją zaproponowaną przez Ryszarda Ziębę, polityka bezpieczeństwa to „celowa i zorganizowana działalność upoważnionych organów państwa zmierzających do stałego zapewnienia optymalnego bezpieczeństwa narodowego, a także często równocześnie bezpieczeństwa międzynarodowego. Opiera się na określonej koncepcji (doktrynie) bezpieczeństwa, a jest realizowana sposobami i środkami danej polityki zagranicznej”³. Józef Zubek wskazuje z kolei, że „polityka bezpieczeństwa państwa to element polityki państwa w zakresie praktycznej działalności władzy wykonawczej w sferze tworzenia i wykorzystania potencjału obronnego dla realizacji celów i zadań wynikających z założeń polityki bezpieczeństwa”⁴. Natomiast politykę obronności można zdefiniować jako „sposób działania lub postępowania, określony przez najwyższe kierownictwo wykonawcze, mający na celu wpływanie na decyzje, działania i inne kwestie związane z prowadzeniem spraw wojskowych oraz ich określanie,

¹ R. Kuźniar, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2000, s. 112.

² J. Sutor, *Leksykon dyplomatyczny*, Warszawa 2005, s. 284.

³ R. Zięba, *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987, s. 156.

⁴ J. Zubek, *Doktryny bezpieczeństwa*, Warszawa 1992, s. 11.

zgodnie ze strategią bezpieczeństwa państwa”⁵. Zdaniem analityków z zajmującego się kwestiami międzynarodowymi think tanku „Atlantic Council”, „jednym z podstawowych obowiązków rządów jest zapewnienie obrony swoich obywateli i terytoriów przed zagrożeniami ze strony innych podmiotów państwowych i niepaństwowych. Twórcy polityki obronnej muszą podejmować decyzje dotyczące najlepszego sposobu rozmieszczenia zasobów wojskowych i cywilnych, którymi dysponują, aby zapewnić ochronę swoim narodom i sojusznikom”⁶.

Jedną z najważniejszych funkcji polityki zagranicznej jest funkcja ochronna. Związana jest ona z wysiłkami zmierzającymi do zapewnienia bezpieczeństwa państwa, czyli podstawowego celu polityki zagranicznej⁷. Współcześnie polityka zagraniczna jest realizowana m.in. poprzez stosunki z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi. Szczególne znaczenie mają w tym przypadku relacje z państwami położonymi w bezpośrednim sąsiedztwie, z którymi znajdują się one w znacznej asymetrii. Uwzględniając zmieniające się w latach 1999-2019 uwarunkowania międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa, kluczowym zagadnieniem dla polskiej polityki zagranicznej w tym okresie było prowadzenie dialogu z Federacją Rosyjską, największym z sąsiadów Polski.

Wydarzeniem warunkującym w głównej mierze dwustronne relacje polsko-rosyjskie w kwestiach bezpieczeństwa i obronności w latach 1999-2019 było wstąpienie Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) 12 marca 1999 roku. Zasada kolektywnej obrony i odstraszania, będąca podstawowym założeniem Sojuszu, ma za zadanie ochronę bezpieczeństwa państw członkowskich. Polska, wstępując do Paktu Północnoatlantyckiego, stała się członkiem najpotężniejszej organizacji militarnej na świecie. Jej liderem są Stany Zjednoczone, będące najpotężniejszym państwem świata, dysponujące istotnym wpływem na globalny bieg wydarzeń.

Rola Sojuszu w relacjach polsko-rosyjskich w sferze bezpieczeństwa i obronności w latach 1999-2019 była kluczowa z tego względu, że jednym z głównych celów NATO od momentu powstania było równoważenie wpływu oraz obrona państw członkowskich przed zagrożeniem ze strony ZSRR/Rosji. NATO jest przez Federację Rosyjską, sukcesorkę Związku Radzieckiego, traktowane w dalszym ciągu jako zagrożenie. Rosja dążyła do zachowania państw satelickich skupionych wokół ZSRR w swojej strefie wpływów. Starania Polski oraz innych państw byłego

⁵ T. Tagarev, *The Art of Shaping Defence Policy: Scope, Components, Relationships (but no Algorithms)*, „Connections”, vol. 5, no. 1, 2006, s. 16-17.

⁶ *Defence policy*, Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/issue/defense-policy/> [dostęp: 29.03.2025].

⁷ K. Jaworski, *Teoretyczne aspekty analizy polityki zagranicznej państwa*, „Myśl ekonomiczna i polityczna”, nr 3 (30), 2010, s. 154.

bloku wschodniego o członkostwo w NATO były traktowane przez Federację Rosyjską jako pewnego rodzaju kontynuacja zimnej wojny. Jej celem, zdaniem Rosjan, miało być utrwalanie hegemonii Stanów Zjednoczonych. Federacja Rosyjska, aspirująca do miana mocarstwa światowego, upatrywała w rozszerzeniu NATO na wschód zagrożenia dla jej interesów strategicznych. Dlatego też wydarzenie to uwarunkowało w największym stopniu stosunki polsko-rosyjskie w kolejnych dwóch dekadach. Relacje NATO-Federacja Rosyjska stanowią w dalszym ciągu główne uwarunkowanie polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności.

Inspiracją dla napisania niniejszej monografii była obserwacja przemian, jakie zaszły w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności po wstąpieniu Polski do NATO w 1999 roku. Szerzej, były to przemiany, jakie zaszły w tym czasie w światowym systemie bezpieczeństwa. Związane były one w istotnej mierze z działaniami podejmowanymi na arenie międzynarodowej przez Federację Rosyjską, zmierzającą pod rządami Władimira Putina do odrestaurowania postsowieckiej strefy wpływów. Putin, mimo iż w latach 2008-2012 sprawował urząd premiera Federacji Rosyjskiej (w pozostałych latach stanowiących cesurę czasową niniejszej monografii piastował urząd prezydenta FR), był uważany za osobę mającą kluczowy wpływ na proces decyzyjny w Rosji. To on w głównej mierze kreował politykę wewnętrzną i międzynarodową Rosji, w tym w obszarze bezpieczeństwa i obronności. Polityka najdłużej urzędującego rosyjskiego prezydenta miała na celu przywrócenie Federacji Rosyjskiej statusu światowego mocarstwa, współdecydującego ze Stanami Zjednoczonymi i Chinami o kształcie światowego systemu bezpieczeństwa. Putin, w celu zachowania republik postsowieckich w rosyjskiej strefie wpływów, dokonał zbrojnej inwazji na Gruzję w 2008 roku oraz doprowadził do wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej w 2014 roku, zapoczątkowanej agresją na Krym oraz w konsekwencji jego aneksją. Wydarzenia te, w szczególności z 2014 roku, wymusiły szereg zmian mających na celu przebudowę transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa. W obliczu zagrożenia bezpieczeństwa państw Sojuszu położonych w sąsiedztwie państwa, na którego terytorium są prowadzone działania zbrojne, wymuszone zostało na NATO skupienie się na tradycyjnej funkcji obrony i odstraszania. Wiązało się to również ze zmianami w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności.

Tytuł książki brzmi *Polityka bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019*. Niniejsza monografia stanowi syntetyczne, a zarazem uzupełniające opracowanie rozprawy doktorskiej *Federacja Rosyjska w polityce bezpieczeństwa i obronności Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1999-2019*, napisanej pod kierunkiem Promotora – dr. hab. Łukasza Jureńczyka, prof. UKW. Istotą rozważań niniejszej pracy jest polityka bezpieczeństwa i obronności realizowana przez Polskę wobec

Federacji Rosyjskiej we wskazanej w tytule cezurze czasowej. Omówione zostały teoretyczne, prawne oraz strategiczne aspekty polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności. Wspomniane aspekty podlegały analizie zarówno z punktu widzenia Rzeczypospolitej Polskiej, jak i Federacji Rosyjskiej. Wynikało to z faktu, że oba państwa w prowadzonej polityce zagranicznej – zwłaszcza w obszarze bezpieczeństwa i obronności w latach 1999-2019 – kierowały się odmiennymi priorytetami oraz realizowały odmienne strategie. Wpływ na zaistniałą sytuację miała przede wszystkim znaczna asymetria we wzajemnych relacjach, co wynikało m.in. z różnicy potencjałów. Ponadto między obu państwami istniała znaczna różnica w stosunku do międzynarodowego systemu bezpieczeństwa (Federacja Rosyjska postrzegała go w sposób otwarcie konfrontacyjny). Odmienne postrzeganie warunkowało pewnego rodzaju akceptowalność rozwiązań, mających na celu zapewnienie obu państwom bezpieczeństwa.

Cezura czasowa niniejszej monografii, czyli lata 1999-2019, wyznacza okres, w którym zaszło wiele istotnych wydarzeń we wzajemnych stosunkach po transformacji ustrojowej, przeprowadzanej zarówno w Polsce, jak i w Rosji. W otwierającym rozważania 1999 roku Polska wstąpiła do NATO, stając się częścią zachodnich struktur sojuszniczych. Z kolei w znajdującej się w ogromnym kryzysie Rosji doszło w końcu 1999 roku do zmiany władzy. Schorowanego prezydenta Borysa Jelcyna na niespełna trzy miesiące przed wyborami zastąpił Władimir Putin, który z czasem stawał się symbolem odbudowy siły i pozycji międzynarodowej Rosji. Rok 2019, stanowiący cezurę zamykającą książki, to przede wszystkim istotne tąpnięcie w stosunkach między Federacją Rosyjską a Zachodem, związane z wyjściem Rosji oraz Stanów Zjednoczonych z traktatu o całkowitej likwidacji pocisków rakietowych krótkiego i średniego zasięgu (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty – INF Treaty). Traktat ten, podpisany w 1987 roku przez prezydenta USA Ronalda Reagana oraz przywódcę ZSRR, Sekretarza Generalnego KC KPZR Michaiła Gorbaczowa, był uważany za jedno z kluczowych porozumień kończących trwającą od 1947 roku zimną wojnę. Z tego względu wycofanie się USA i FR z traktatu INF miało również charakter symboliczny.

Celem niniejszej książki jest analiza i ocena polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019. Stanowi ona kluczowy element polityki zagranicznej Polski wobec Rosji i wielokrotnie negatywnie rzutowała na stosunki dwustronne między państwami ze względu na rozbieżność głównych interesów bezpieczeństwa.

Główny problem badawczy zawiera się w pytaniu:

- P (G) Czy polskie władze trafnie interpretowały rolę Rosji w regionalnym środowisku bezpieczeństwa i realizowały adekwatną

politykę bezpieczeństwa i obronności, zapewniającą bezpieczeństwo militarne Rzeczypospolitej Polskiej?

Podjęcie tego problemu badawczego ma uzasadnienie ze względów heurystycznych i eksplanacyjnych. Problem badawczy jest złożony, co wynika przede wszystkim z ewoluującego w latach 1999-2019 międzynarodowego środowiska bezpieczeństwa oraz zmian władzy w Polsce, które pociągały za sobą przewarściowienia w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa wobec Rosji. W związku z powyższym postawiono szczegółowe pytania badawcze:

- P (1) W jaki sposób i na ile uwarunkowania wewnętrzne determinowały polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019?
- P (2) W jaki sposób i na ile uwarunkowania międzynarodowe determinowały polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019?
- P (3) Które z instrumentów wykorzystywanych w polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji były najbardziej efektywne z punktu widzenia interesów Polski?
- P (4) Na ile racjonalna i zasadna była polityka Polski wobec Rosji w poszczególnych okresach, tj. 1999-2007, 2007-2015 i 2015-2019 i z czego wynikała?

W celu realizacji podstawowego celu badań, mianowicie analizy i oceny polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019, należało odpowiednio i rzeczowo ukierunkować cały proces badawczy. Wstępne zapoznanie się ze źródłami i literaturą przedmiotu pozwoliło na sformułowanie kilku hipotez badawczych. Realizacja procesu badawczego miała umożliwić ich weryfikację, tj. potwierdzić ich prawdziwość w całości lub w części albo zaprzeczyć ich słuszności. W związku z powyższym przyjęto kilka hipotez badawczych.

Główna hipoteza zawiera się w założeniu:

- H (G) Polskie władze postrzegały Rosję jako państwo stanowiące główne zagrożenie dla bezpieczeństwa regionu. Polska polityka bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w obliczu realizacji przez nią coraz bardziej agresywnej polityki zagranicznej była adekwatna, gdyż oparta została na współpracy sojuszniczej w ramach NATO, w tym głównie ze Stanami Zjednoczonymi oraz z Unią Europejską. Przyczyniło się to do zwiększenia poziomu obrony i odstraszania wobec Rosji.

Szczegółowe hipotezy badawcze zakładają:

- H (1) Na polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji przede wszystkim wpływała różnica potencjałów wojskowych, przemawiająca na korzyść Rosji, oraz wykorzystywanie przez nią sił zbrojnych do zastraszania sąsiadów i realizacji celów politycznych przy użyciu czynnika militarnego. Istotne było również uzależnienie Polski od rosyjskich surowców energetycznych, traktowanych przez Rosję jako instrument szantażu.
- H (2) Kluczowe znaczenie miało członkostwo w NATO i bliskie stosunki sojusznicze z USA. W pozamilitarnych obszarach bezpieczeństwa duże znaczenie miała współpraca w ramach UE. Pozwoliło to na umiędzynarodowienie polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji i dało dodatkowe narzędzia do prowadzenia skuteczniejszej polityki wobec wschodniego sąsiada.
- H (3) Najbardziej efektywne z punktu widzenia interesów Polski były instrumenty polityczno-wojskowe. Szczególne znaczenie miało zacieśnienie współpracy w ramach NATO na rzecz wzmocnienia obrony i odstraszenia wobec Rosji, w tym intensyfikacja ćwiczeń wojskowych oraz zwiększenie obecności sojuszniczej w Polsce.
- H (4) Zasadność i racjonalność polskiej polityki wobec Rosji w poszczególnych okresach wynikała z właściwej interpretacji zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski i regionu ze strony Rosji.

W celu rozwiązania problemu badawczego zastosowano różne metody badawcze:

1. Metoda analizy treści pozwoliła na przeprowadzenie wielopoziomowej analizy treści zawartej w dokumentach zarówno szczebla krajowego, jak i międzynarodowego. Na szczeblu krajowym były to dokumenty strategiczne wydawane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Obrony Narodowej i Radę Ministrów. Były to przede wszystkim strategie polityki zagranicznej, strategie bezpieczeństwa narodowego, strategie obronności i białe księgi bezpieczeństwa narodowego. Wśród dokumentów wydawanych przez podmioty międzynarodowe znajdują się rezolucje, strategie bezpieczeństwa,

- koncepty strategiczne, traktaty międzynarodowe, polsko-rosyjskie umowy bilateralne, deklaracje szczytów, umowy dwustronne, a także wspólne deklaracje prezydentów państw.
2. Krytyczna analiza dyskursu znalazła zastosowanie przy analizie wypowiedzi polityków, którzy w latach 1999-2019 kreowali i realizowali politykę zagraniczną wobec Federacji Rosyjskiej. Były to przemówienia programowe przedstawiane przez przedstawiciela rządu desygnowanego na premiera na forum parlamentu – tzw. exposé – oraz coroczne wystąpienia przed parlamentem ministrów spraw zagranicznych, przedstawiających informację o założeniach oraz zadaniach polskiej polityki zagranicznej w danym roku.
 3. Zastosowanie metody komparatywnej umożliwiło również porównanie uwarunkowań wewnętrznych Polski i Rosji. Z wykorzystaniem elementów tej metody porównywano także wpływ obranej przez Polskę polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w poszczególnych okresach na kształt stosunków między państwami oraz ich konsekwencje dla państwa.
 4. Elementy metody instytucjonalno-prawnej zastosowano podczas analizy podstawowych założeń systemów politycznych Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej oraz przemian, jakie zaszły w ustrojach obu państw w latach 1999-2019.

Stosunki polsko-rosyjskie po 1999 roku, ze szczególnym uwzględnieniem kwestii bezpieczeństwa i obronności, stały się na przestrzeni lat przedmiotem licznych badań oraz opracowań. Wśród najważniejszych opracowań wymienić można publikacje M. Stolarczyka *„Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992-2015”* (Katowice 2016), K. Fedorowicza *„Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989-2010”* (Poznań 2011) oraz G. Cimka, M. Franza i K. Szydymar-Grabowskiej *„Współczesne stosunki polsko-rosyjskie. Wybrane problemy”* (Toruń 2012). Pozycje istniejące na rynku wydawniczym koncentrują się zazwyczaj na wybranych aspektach stosunków polsko-rosyjskich oraz odmiennych ramach czasowych. Brakuje natomiast kompleksowego ujęcia polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019, wobec czego niniejsza monografia wypełnia istniejącą lukę badawczą. Ze względu na dynamikę dwustronnych relacji oraz wydarzenia po 2019 roku, obszar ten wymagać będzie dalszych badań, co dla autora niniejszej publikacji stanowi czynnik sprzyjający ich kontynuowaniu.

Analizując politykę bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019 w ujęciu teoretycznym autor założył, że stosunki polsko-rosyjskie we wskazanym okresie wpisywały się przede wszystkim w założenia teorii realistycznej. Polska, mająca świadomość zbyt słabego potencjału, uniemożliwiającego jej skuteczną obronę w sytuacji bezpośredniego zagrożenia (przede wszystkim ze strony Federacji Rosyjskiej), realizowała strategię tzw. bandwagoningu defensywnego, wpisującego się w ramy realizmu strukturalnego defensywnego. Polska oparła swoje bezpieczeństwo na strategicznym sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi, które bez względu na opcję polityczną sprawującą władzę były uważane za kluczowego partnera w sferze bezpieczeństwa i obronności. Bandwagoning defensywny polegał na często bezwarunkowym oraz gorliwym poparciu dla działań podejmowanych przez USA w ramach międzynarodowego systemu bezpieczeństwa. Miało to dowodzić lojalności oraz wiarygodności Polski jako strategicznego partnera i ważnego sojusznika w regionie. Polska zabiegała o wzrost poziomu bezpieczeństwa poprzez praktyczne potwierdzenie gwarancji bezpieczeństwa ze strony USA w ramach NATO (Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego) i w stosunkach bilateralnych.

Polityka bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019 wpisywała się również w założenia innych nurtów, w których ramach prowadzone są badania stosunków międzynarodowych i bezpieczeństwa. Istotne znaczenie można przypisać teorii konstruktywistycznej. W myśl konwencjonalnego nurtu tej teorii wpisuje się m.in. przemiana polskiej tożsamości w systemie międzynarodowym. Zbudowanie tożsamości państwa niezależnego i suwerennego umożliwiło Polsce stanie się częścią transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa. W ramach liberalnej teorii bezpieczeństwa można rozpatrywać członkostwo Polski w Unii Europejskiej, w odniesieniu do miękkich aspektów bezpieczeństwa. Z kolei w ramy globalistycznej teorii wpisuje się współpraca Polski ze Stanami Zjednoczonymi, jednym z „centrów” światowej siły, czy też euroregionalna współpraca transgraniczna. Natomiast analiza szkoły paryskiej, będącej częścią krytycznych studiów nad bezpieczeństwem, wskazuje na zastosowanie teorii czynienia niebezpieczeństwa w sytuacji zagrożenia dla bezpieczeństwa energetycznego Polski i Unii Europejskiej, wynikającego z szantażu energetycznego Rosji.

W celu usystematyzowania wyводу książkę podzielono na sześć rozdziałów. Poprzedzone są one spisem treści oraz wykazem stosowanych w niej skrótów. W oparciu o ramy czasowe ustalone i powszechnie uznawane przez znawców polskiej polityki zagranicznej, dokonano podziału głównej cezurę czasowej na trzy okresy. Pierwszy okres dotyczy lat 1999-2007, drugi 2007-2015, natomiast trzeci odnosi się do lat 2015-2019. Powyższe podziały są uzasadniane głównie kierunka-

mi polityki zagranicznej Polski, realizowanymi przez poszczególne opcje rządzące, oraz wydarzeniami, które miały kluczowy wpływ na kształt polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. Pozwoliło to na ukazanie wpływu wymienionych wyżej czynników oraz uwarunkowań na charakter polityki zagranicznej oraz omówienie ich konsekwencji. We wstępie zarysowano strukturę pracy, zaprezentowano cel i przedmiot badań, postawiono pytania i hipotezy badawcze, przedstawiono metody badawcze oraz omówiono wykorzystane źródła i literaturę.

Rozdział I, zatytułowany *Polityka bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w ujęciu strategicznym*, został podzielony na trzy podrozdziały. W rozdziale tym dokonano analizy wypowiedzi oraz treści dokumentów strategicznych pod kątem podejścia do Federacji Rosyjskiej. Przeprowadzoną analizę oparto na przejściu od polityki zagranicznej w szerokim ujęciu do polityki bezpieczeństwa i obronności, będącej istotnym elementem tej pierwszej. W pierwszym podrozdziale, dotyczącym strategii polityki zagranicznej, przeanalizowano przemówienia programowe przedstawiciela rządu desygnowanego na premiera na forum parlamentu (exposé) oraz coroczne wystąpienia przed parlamentem ministrów spraw zagranicznych, prezentujących informacje o założeniach oraz zadaniach polskiej polityki zagranicznej w danym roku. W drugim podrozdziale, dotyczącym strategii bezpieczeństwa narodowego, dokonano analizy wydanych w latach 1999-2019 strategii bezpieczeństwa narodowego. Z kolei w ostatnim podrozdziale, dotyczącym strategii obronności oraz doktryn wojennych, przeanalizowano strategię i koncepcję obronności RP.

Rozdział II, zatytułowany *Wewnętrzne uwarunkowania polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji*, podzielono na pięć podrozdziałów. Analizie zostały poddane uwarunkowania zarówno Polski, jak i Federacji Rosyjskiej. W celu przeprowadzenia rzetelnej analizy danych oraz wskaźników, podano najczęściej (w miarę możliwości oraz dostępności danych) stan na 1999, 2009 oraz 2019 rok. Zastosowanie takiego podziału umożliwiło również zaobserwowanie zachodzących w ciągu 20 lat zmian oraz tendencji w obu państwach. W pierwszym podrozdziale analizowano środowisko geograficzne, w drugim demografię i kwestie społeczne, w trzecim potencjał gospodarczy i surowcowy, w czwartym system polityczny, z kolei w piątym potencjał militarny.

Rozdział III, zatytułowany *Zewnętrzne uwarunkowania polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji*, został podzielony na sześć podrozdziałów. W pierwszych trzech podrozdziałach, dotyczących kolejno Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego, Unii Europejskiej oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych, przeanalizowano możliwości kreowania polityki wobec Federacji Rosyjskiej wynikające z członkostwa w wyżej wymienionych organizacjach. Kryterium wa-

runkującym kolejność analizy poszczególnych organizacji międzynarodowych było ich znaczenie dla polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. W czwartym podrozdziale, dotyczącym organizacji i inicjatyw subregionalnych, dokonano analizy najważniejszych z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji inicjatyw, do których Polska należała w latach 1999-2019. Chodzi tutaj o Grupę Wyszehradzką, Trójkąt Weimarski, Bukaresztańską Dziewiątkę oraz Inicjatywę Trójomorza. W podrozdziale piątym w kontekście stosunków z Rosją omówiono współpracę dwustronną Polski z głównymi sojusznikami, czyli Stanami Zjednoczonymi, Niemcami, Francją, Wielką Brytanią oraz Węgrami. W ostatnim podrozdziale, przedstawiającym zmiany układu sił na świecie i w Europie, przeanalizowano, w jaki sposób w latach 1999-2019 ewoluowało międzynarodowe środowisko bezpieczeństwa.

Rozdział IV, zatytułowany *Polityka bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2007*, został podzielony na sześć podrozdziałów. W rozdziale tym podjęto się analizy kluczowych dla polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji zagadnień, mających miejsce w trakcie rządów koalicji Akcji Wyborczej Solidarność – Unii Wolności, Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Unii Pracy – Polskiego Stronnictwa Ludowego, Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Unii Pracy oraz Prawa i Sprawiedliwości – Samoobrony Andrzeja Leppera – Ligi Polskich Rodzin. W pierwszym podrozdziale omówiono źródła napięć z Rosją wynikające z wstąpienia Polski do NATO oraz wojen w Kosowie i Iraku. W drugim podrozdziale została przedstawiona polityka Polski wobec Rosji jako członka Unii Europejskiej. Przeanalizowano tu także kwestie mające istotne znaczenie dla relacji dwustronnych, podjęte jeszcze przed formalnym wstąpieniem Polski do UE w 2004 roku. W trzecim podrozdziale zostały przedstawione zaszłości historyczne jako bariera dla normalizacji stosunków z Rosją. W podrozdziale czwartym zarysowano spór dookoła Pomarańczowej Rewolucji w Ukrainie. W piątym podrozdziale skoncentrowano się na kwestii gazociągu Nord Stream i problemie zależności energetycznej od Rosji. W ostatnim podrozdziale zostały omówione inne kwestie bezpieczeństwa i obronności, które mimo iż nie posiadały tak istotnego ciężaru gatunkowego jak kwestie wymienione we wcześniejszych podrozdziałach, wpływały w określonym stopniu na stosunki polsko-rosyjskie w sferze bezpieczeństwa i obronności.

W rozdziale V, *Polityka bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 2007-2015*, również wyróżniono sześć podrozdziałów. Omówiono tu kwestie zagadnień mających miejsce w trakcie rządów koalicji Platforma Obywatelska – Polskie Stronnictwo Ludowe. W pierwszym podrozdziale przeanalizowano rolę Polski w wojnie rosyjsko-gruzińskiej. W drugim podrozdziale została zarysowana

kwestia instalacji amerykańskiej tarczy antyrakietowej w Polsce oraz stosunek Rosji do podejmowanych w tym temacie działań. W trzecim podrozdziale przedstawiona została inicjatywa Partnerstwa Wschodniego jako godzenie w strefy wpływów Rosji. W czwartym podrozdziale omówiono katastrofę smoleńską oraz jej wykorzystywanie w polityce wobec Federacji Rosyjskiej. Podrozdział piąty dotyczy działań podejmowanych przez Polskę i NATO wobec aneksji Krymu oraz wojny rosyjsko-ukraińskiej, która wybuchła później we wschodniej Ukrainie. Podobnie jak w rozdziale IV, ostatni podrozdział poświęcono innym kwestiom bezpieczeństwa i obronności.

Rozdział VI, *Polityka bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 2015-2019*, podzielono na sześć podrozdziałów. Rozpatrzono w nim kwestie z okresu rządów Prawa i Sprawiedliwości. W pierwszym podrozdziale omówiono rolę polityki historycznej oraz katastrofy smoleńskiej, które – w następstwie „reorientacji” w prowadzonej przez Polskę polityce zagranicznej – doprowadziły w znacznym stopniu do coraz bardziej otwartej wrogości w stosunkach z Rosją. W drugim podrozdziale przeanalizowano wzmocnienie wschodniej flanki NATO, będące odpowiedzią na imperialistyczną, agresywną politykę Federacji Rosyjskiej na obszarze postsowieckim. W trzecim podrozdziale zarysowano kwestię projektu budowy bazy wojsk amerykańskich w Polsce pod nazwą „Fort Trump”, mającą stanowić gwarancję obrony przed Rosją. W czwartym podrozdziale omówiono inicjatywę Trójmorza oraz próby ograniczania uzależnienia energetycznego od Rosji. W podrozdziale piątym rozpatrywano stosunek Polski wobec współpracy tandemu niemiecko-francuskiego z Rosją. Rozdział, podobnie jak w przypadku poprzednich dwóch, zamyka omówienie innych kwestii bezpieczeństwa i obronności.

W zakończeniu monografii zawarto podsumowania, wnioski końcowe oraz oceny w zakresie poszczególnych aspektów poruszanej problematyki. Bezpośrednio po nim znajduje się spis bibliograficzny, podzielony na źródła, materiały i literaturę.

Wybór metod badawczych poprzedziło zapoznanie się z literaturą przedmiotu. Ze względu na zastosowanie krytycznej analizy dyskursu, metody stosowanej przede wszystkim w językoznawstwie oraz socjologii, konieczne było przeprowadzenie analizy literatury dotyczącej innych dziedzin oraz dyscyplin naukowych. Spośród książek korzystano z pozycji autorstwa R. Bäckera i in. „*Metodologia badań politologicznych*” (Warszawa 2016), A.J. Chodubskiego „*Wstęp do badań politologicznych*” (Gdańsk 2004), T. Klementewicza „*Rozumienie polityki: zarys metodologii nauki o polityce*” (Warszawa 2010) oraz B. Krauz-Mozer „*Teorie polityki: założenia metodologiczne*” (Warszawa 2005). Prace zbiorowe dotyczące metodologii badań naukowych, wykorzystane w niniejszej książce, to „*Analiza*

dyskursu publicznego: przegląd metod i perspektyw badawczych", red. M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak (Warszawa 2017), *„Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce”*, red. B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj (Kraków 2013) oraz *„Teorie i metody w naukach politycznych”*, red. D. Marsh, G. Stoker (Kraków 2006). Ponadto wykorzystano skrypt akademicki autorstwa T. Pawłuszki *„Wstęp do metodologii badań politologicznych”* (Częstochowa 2013).

W celu przeprowadzenia rzetelnej analizy podejmowanej problematyki, konieczne było wykorzystanie wielu źródeł, materiałów oraz literatury. Istotną część źródeł stanowią dokumenty strategiczne wydane w latach 1999-2019 przez organy państwa. Przy niniejszej książce kluczowe znaczenie miały dokumenty wydawane przez Radę Ministrów, Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwo Obrony Narodowej. Dokumenty te pozyskiwano przede wszystkim z oficjalnych serwisów internetowych poszczególnych urzędów. Chodzi tu głównie o strategię bezpieczeństwa RP, strategię obronności RP, strategię polityki zagranicznej, Białą Księgę Bezpieczeństwa Narodowego RP czy Koncepcję Obronną RP. Szczególne znaczenie miały przemówienia programowe premierów oraz coroczne wystąpienia ministrów spraw zagranicznych na forum parlamentu. Ważna była również analiza umów bilateralnych i multilateralnych oraz deklaracji wieńczących szczyty kluczowych z punktu widzenia bezpieczeństwa Polski organizacji międzynarodowych.

W niniejszej monografii korzystano z licznych publikacji statystycznych oraz baz danych statystycznych dostępnych w internecie. Posłużyły one do analizy uwarunkowań wewnętrznych polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019. Najważniejsze z nich to publikacje wydawane oraz udostępniane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS – Polska), Federalną Służbę Statystyki Państwowej (Rosstat – Rosja), czy też Centralną Agencję Wywiadowczą (CIA – Stany Zjednoczone). Ponadto użyto materiałów udostępnianych przez Organizację Narodów Zjednoczonych, Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań Pokojowych (SIPRI) i Ministerstwo Obrony Narodowej. Cennym źródłem danych statystycznych były także portale zajmujące się gromadzeniem na temat poszczególnych państw danych z różnych dziedzin życia, takie jak „Global Firepower”, „The Observatory of Economic Complexity” bądź „The World Bank Data”. Wykorzystanie materiałów publikowanych przez różne państwa, organizacje międzynarodowe i instytucje umożliwiało porównywanie danych. Istotne znaczenie miały również materiały publikowane na oficjalnych serwisach Rzeczypospolitej Polskiej, które zawierały relacje z oficjalnych szczytów, spotkań czy też ich postanowienia. W znacznym stopniu korzystano również z publicystyki, w tym z artykułów zamieszczonych na łamach takich serwisów jak „Defence 24”, „Deutsche

Welle”, „Forsal.pl”, „Gazeta.pl”, „Gazeta Wyborcza”, „Newsweek”, „Polityka”, „Polska Agencja Prasowa S.A.”, „Polskie Radio”, „Rzeczpospolita”, „TVN24” czy „Wprost”. W ograniczonym stopniu odwoływano się do publicystyki specjalistycznej z zakresu wojskowości, gdzie korzystano przede wszystkim z artykułów zamieszczonych w czasopiśmie „Nowa Technika Wojskowa”.

Ze względu na obszerność literatury, jej omówienie będzie miało charakter wybiórczy (pełny wykaz znajduje się w spisie bibliograficznym).

Książki, gdzie omówiono system bezpieczeństwa Polski oraz międzynarodowy system bezpieczeństwa, to przede wszystkim pozycje autorstwa M. Banasika *„Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa”* (Warszawa 2019), J. Gryzy i W. Kitlera *„System reagowania kryzysowego”* (Toruń 2007), W. Kitlera *„Bezpieczeństwo narodowe RP: Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system”* (Warszawa 2011), R. Kupieckiego *„Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego”* (Warszawa 2016), E. Stadtmüllera *„Pożegnanie z nieufnością? Rozszerzenie NATO i UE a stosunki polsko-rosyjskie w kontekście bezpieczeństwa europejskiego”* (Wrocław 2003) i D. Stokwiszewskiego *„Ewolucja polityki zagranicznej i obronnej Rzeczypospolitej Polskiej w ramach euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa w latach 1999-2013”* (Warszawa 2014).

Tematyka polityki zagranicznej Polski ze szczególnym uwzględnieniem polityki prowadzonej wobec Rosji została omówiona w publikacjach autorstwa K. Fedorowicza *„Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989-2010”* (Poznań 2011), R. Grodzkiego *„Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki – fakty – ludzie – wydarzenia”* (Poznań 2009), R. Kuźniara *„Droga do wolności: polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej”* (Warszawa 2008) i *„Polityka Zagraniczna III Rzeczypospolitej”* (Warszawa 2012), M. Stolarczyka *„Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992-2015”* (Katowice 2016) oraz R. Zięby *„Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie”* (Warszawa 2010) i *„Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej”* (Warszawa 2013).

Ponadto wiele artykułów dotyczących wyżej wymienionych zagadnień zostało opublikowanych w pracach zbiorowych.

Analizując system bezpieczeństwa Polski oraz międzynarodowy system bezpieczeństwa odwoływano się do opracowań autorstwa m.in. B. Balcerowicza *„Narodowe polityki i strategie bezpieczeństwa”* (Warszawa 2012), S. Bielenia *„Pozycja geopolityczna Polski”* (Warszawa 2007), T. Okraski *„Ewolucja unipolarnego systemu międzynarodowego i jej implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego”* (Katowice 2017), bądź Z. Polcikiewicza *„Charakter współczesnego środowiska bezpieczeństwa”* (Toruń 2019).

Podczas analizy polityki zagranicznej Polski ze szczególnym uwzględnieniem polityki prowadzonej wobec Rosji korzystano z opracowań m.in. M. Kaczmarckiego i W. Konończuka *„Rosyjski dylemat w polityce zagranicznej Polski po 1999 r.”* (Lublin-Warszawa 2009), M. Łakomego *„Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na przełomie XXI wieku”* (Katowice 2011), S. Malika *„Polityka NATO wobec Ukrainy i Rosji po aneksji Krymu”* (Kraków 2019), T. Marcinkowskiego *„Federacja Rosyjska w polityce zagranicznej rządu Zjednoczonej Prawicy w latach 2015-2019”* (Warszawa 2020) oraz M. Menkiszaka i M.A. Piotrowskiego *„Polska polityka wschodnia”* (Warszawa 2002).

Powyższe oraz inne użyte artykuły naukowe zostały opublikowane zarówno w pracach zbiorowych pod redakcją, jak i w czasopismach naukowych. Spośród czasopism naukowych korzystano z takich tytułów jak *„Atheaneum. Polskie Studia Politologiczne”*, *„Bezpieczeństwo Narodowe”*, *„Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”*, *„Doctrina. Studia społeczno-polityczne”*, *„Europa Środkowo-Wschodnia”*, *„Krakowskie Studia Międzynarodowe”*, *„Międzynarodowy Przegląd Polityczny”*, *„Myśl Ekonomiczna i Polityczna”*, *„Poliarchia”*, *„Rocznik Integracji Europejskiej”*, *„Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”*, *„Rocznik Strategiczny”*, *„Społeczeństwo i Polityka”*, *„Studia Politologiczne”* i *„Zeszyty Naukowe AON”*.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W UJĘCIU STRATEGICZNYM

1.1. Strategie polityki zagranicznej

Strategię w kontekście realizacji polityki bezpieczeństwa i obronności można zdefiniować jako „sztukę i naukę rozwijania i stosowania politycznych, ekonomicznych, psychologicznych oraz militarnych sił niezbędnych w czasie pokoju i wojny, pozwalających na osiągnięcie celów polityki państwa, dla uzyskania korzystnych rezultatów sprzyjających osiągnięciu zwycięstwa i zmniejszenia możliwości poniesienia porażki”⁸. Na tej podstawie ujęcie strategiczne Federacji Rosyjskiej w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności w latach 1999-2019 można zdefiniować jako kompleksowy sposób postrzegania roli Rosji jako podmiotu geopolitycznego, obejmujący jej cele, działania, potencjał militarny i polityczny oraz wpływ na bezpieczeństwo Polski i regionu. Podejście to oparte było na ocenie intencji i zdolności Federacji Rosyjskiej, z uwzględnieniem jej polityki wewnętrznej i zewnętrznej oraz doktrynalnych założeń strategicznych.

Z punktu widzenia relacji polsko-rosyjskich rok 1999 był momentem przełomowym. Wstąpienie Polski do NATO 12 marca tego roku oznaczało definitywne umocowanie Polski w zachodnich strukturach polityczno-wojskowych. 10 lat po rozpoczęciu transformacji ustrojowej, będącej następstwem ponad 40 lat osadzenia w radzieckiej strefie wpływów, Polska stała się członkiem najpotężniejszego sojuszu na świecie. Reorientacja polskiej polityki zagranicznej, wciąż w znacznym stopniu uzależnionej od Federacji Rosyjskiej jako spadkobierczyni ZSRR, wymagała podjęcia adekwatnych działań, dostosowanych do międzynarodowych okoliczności. Polityka wobec Federacji Rosyjskiej była jednym z najważniejszych wyzwań, przed którym stawał każdy kolejny rząd również po wstąpieniu do NATO.

⁸ Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON Warszawa 2002, s. 121.

W exposé, czyli przemówieniu programowym wygłaszanym przez nowo powołanych prezesów rady ministrów, a także w corocznych exposé ministrów spraw zagranicznych, zajmowała ona szczególne miejsce. Jej znaczenie podkreślano także w licznych dokumentach strategicznych wydawanych w latach 1999-2019, takich jak Strategia Polityki Zagranicznej czy Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej.

W 1999 roku w Polsce rząd tworzyła koalicja Akcji Wyborczej Solidarność (AWS) oraz Unii Wolności (UW) z premierem Jerzym Buzkiem na czele. Funkcję prezydenta RP sprawował od 1995 roku wywodzący się z Sojuszu Lewicy Demokratycznej Aleksander Kwaśniewski, który wywalczył w 2000 roku reelekcję. Koalicja AWS-UW rządziła od 11 listopada 1997 roku do 6 czerwca 2000 roku⁹. Po rozpadzie koalicji, do 19 października 2001 roku, kiedy to w następstwie przegranych wyborów parlamentarnych rząd Jerzego Buzka podał się do dymisji, funkcjonował on w tzw. wariancie mniejszościowym¹⁰. Funkcję ministra spraw zagranicznych w rządzie AWS-UW pełnił od 31 października 1997 roku Bronisław Geremek¹¹. W informacji rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski z 8 kwietnia 1999 roku Geremek kilkakrotnie poruszył kwestie Rosji w polskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Minister w swoim przemówieniu podkreślał pragnienie utrzymania politycznej otwartości wobec Federacji Rosyjskiej. Wyraził konieczność podjęcia próby intensyfikacji stosunków gospodarczych, kulturalnych oraz naukowych między obu krajami. We wstąpieniu Polski do NATO oraz w trwających pomiędzy Polską a Unią Europejską negocjacjach akcesyjnych Geremek upatrywał okazji do rozwijania partnerskiego dialogu z Federacją Rosyjską. Podkreślił również konieczność uczestnictwa Polski w ramach Stałej Wspólnej Rady NATO-Rosja. W swoim przemówieniu odniósł się ponadto do takich kwestii jak odszkodowania dla ofiar stalinowskiego terroru, zwrot polskich archiwów i uregulowanie żeglugi przez Cieśninę Piławską¹².

Bronisław Geremek jako minister spraw zagranicznych raz jeszcze występował przed Sejmem z informacją o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski. Miało to miejsce 9 maja 2000 roku. Minister zaprezentował wówczas główne założenia polityki dobrego sąsiedztwa z Rosją. Jednym z głównych założeń była strategia aktywnego wspierania przez Polskę przemian demokratycznych w państwach byłego ZSRR, polegająca na włączaniu ich do zachodniej przestrzeni geo-

⁹ W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1980-2002*, Warszawa 2002, s. 194.

¹⁰ Ibidem, s. 206.

¹¹ E. Łukasik, *Bronisław Geremek 31 X 1997 – 30 VI 2002*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/bronislaw-geremek-31-x-1997-30-vi-2000> [dostęp: 21.04.2021].

¹² R. Zięba, *Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej*, Warszawa 2013, s. 182.

politycznej. Geremek w swojej wypowiedzi wyraził nadzieję na zaprzestanie przez Rosję stosowania przemocy w trwającej od niemal roku na Kaukazie drugiej wojnie czeczeńskiej, wymierzonej w islamskich bojowników dowodzonych przez Szamila Basajewa. Tak jak rok wcześniej, minister poruszył kwestie zaszczości historycznych, przede wszystkim dotyczących konieczności zadośćuczynienia ofiarom zbrodni radzieckich. Geremek wyraził przekonanie, zgodnie z którym pogłębianie relacji z zachodnimi strukturami polityczno-wojskowymi i gospodarczymi, a także wsparcie republik postsowieckich w dążeniu do integracji europejskiej, nie powinno rzutować na rozwój stosunków gospodarczych oraz kulturalnych między Polską a Rosją¹³.

30 czerwca 2000 roku doszło do zmiany na stanowisku ministra spraw zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Bronisława Geremka zastąpił Władysław Bartoszewski, który urząd ten pełnił już wcześniej, od 7 marca do 22 grudnia 1995 roku¹⁴. 6 czerwca 2001 roku minister Bartoszewski wystąpił przed Sejmem z coroczną informacją rządu o polityce zagranicznej. W przemówieniu wspominał o konieczności aktywności Polski w pracach Stałej Rady NATO-Rosja. Aktywność miała się przejawiać poprzez uczestnictwo w procesach wypracowania polityki NATO wobec Rosji oraz pogłębienia wzajemnie korzystnego dialogu i partnerskiej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa¹⁵. Bartoszewski wyraził nadzieję, że przywrócenie kontaktów na najwyższym szczeblu, związane z oficjalnymi wizytami najważniejszych rosyjskich oraz polskich notabli, przerodzi się we współpracę na rzecz wspólnego rozwiązywania problemów, przy jednoczesnej ochronie własnych interesów. Minister podkreślił korzyści, jakie dzięki współpracy mogły osiągnąć obie strony¹⁶. Informacja rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski, wygłoszona przez Władysława Bartoszewskiego, była ostatnią za rządów AWS-UW oraz rządu mniejszościowego AWS.

Po wyborach parlamentarnych, wygranych 19 października 2001 roku przez koalicję Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) – Unia Pracy (UP), władzę w Polsce przejęła koalicja wymienionych partii, do których dołączyło Polskie Stronnictwo Ludowe (PSL), tworząc tym samym koalicję SLD-UP-PSL. Na jej czele stanął Leszek Miller. 3 marca 2003 roku doszło do rozpadu koalicji, z której wystąpiło PSL. Nowa koalicja, składająca się z SLD, kilku mniejszych partii lewicowych oraz polityków bezpartyjnych, zakończyła urzędowanie 31 października 2005 roku.

¹³ Ibidem, s. 182-183.

¹⁴ E. Łukasik, *Władysław Bartoszewski 7 III 1995 – 22 XII 1995; 30 VI 2000 – 19 X 2001*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/wladyslaw-bartoszewski> [dostęp: 21.04.2021].

¹⁵ R. Stemplowski, *Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej RP: Tom II*, Warszawa 2007, s. 491.

¹⁶ Ibidem, s. 496.

W międzyczasie doszło do zmiany premiera. Ustępującego 2 maja 2004 roku Leszka Millera zastąpił Marek Belka. Podobnie jak w przypadku poprzedników, rząd Belki był rządem mniejszościowym.

W exposé z 25 października 2001 roku Leszek Miller mówił o konieczności odgrywania przez Polskę aktywnej roli w Europie Wschodniej. Premier podkreślił znaczenie relacji ze wschodnimi sąsiadami, w tym z Rosją, oraz wyraził nadzieję na ich dalszy rozwój. Wyraził on zadowolenie z nowego klimatu oraz języka, które sprzyjały w znacznym stopniu rozwojowi relacji polsko-rosyjskich. Premier zobowiązał się do podjęcia działań mających za zadanie pogłębienie dialogu na najwyższym szczeblu. Impulsem dla rozwoju wzajemnych relacji miała być wizyta w Polsce prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina w styczniu 2001 roku¹⁷.

19 października 2001 roku na stanowisko ministra spraw zagranicznych powołano Włodzimierza Cimoszewicza¹⁸. Po raz pierwszy wystąpił on przed Sejmem z informacją rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski 14 marca 2002 roku. Minister w swoim przemówieniu podkreślił konieczność pogłębiania współpracy między Unią Europejską a państwami Europy Wschodniej, w tym Rosją. Tak jak poprzednicy, mówił o konieczności udziału Polski w budowaniu mechanizmów współpracy pomiędzy Paktem Północnoatlantyckim a Rosją. Minister wskazał na korzyści płynące z partnerstwa z Rosją oraz ówczesnych pozytywnych trendów. Cimoszewicz jako gwaranta rozwoju współpracy ze wschodnim sąsiadem wskazał Stany Zjednoczone. Zdaniem ministra wstąpienie Polski do Unii Europejskiej miało pozwolić na wpisanie interesów Polski w ramy powstającej koncepcji stosunków na linii Unia Europejska-Rosja. Cimoszewicz podkreślił również konieczność aktualizacji dokumentów regulujących stosunki polsko-rosyjskie, dzięki czemu miało dojść do zdynamizowania oraz pełniejszego wykorzystania możliwości wynikających ze współpracy¹⁹.

W informacji rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski z 22 stycznia 2003 roku minister Cimoszewicz poparł budowę stosunków między NATO a Rosją, która po atakach z 11 września 2001 roku zaangażowała się w międzynarodową walkę z terroryzmem. Opowiedział się także za wsparciem dla budowy strategicznego partnerstwa Unii Europejskiej oraz Rosji, opartego na wspólnych

¹⁷ J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Exposé prezesów Rady Ministrów 1999-2019*, Toruń 2020, s. 184-185.

¹⁸ E. Łukasik, *Włodzimierz Cimoszewicz 19 X 2001 – 5 I 2005*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/wlodzimierz-cimoszewicz-19-x-2001-5-i-2005> [dostęp: 21.04.2021].

¹⁹ *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2002 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 14.03.2002, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 21.04.2021].

interesach politycznych oraz gospodarczych, z udziałem Polski. Minister podkreślił znaczną poprawę klimatu w stosunkach polsko-rosyjskich, ich przejrzystość, a także nakreślił perspektywy dla współpracy na wielu płaszczyznach²⁰.

Włodzimierz Cimoszewicz po raz ostatni jako minister spraw zagranicznych wystąpił przez Sejmem z informacją rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski 21 stycznia 2004 roku. Minister z zadowoleniem wypowiedział się na temat tego, w jaki sposób rozwijała się współpraca między Unią Europejską oraz NATO a Rosją. Cimoszewicz wyraził nadzieję, że Polska będzie mogła po wstąpieniu do Unii Europejskiej korzystać z możliwości, jakie daje rosyjski rynek. Minister przekonywał o otwartości Polski na wszystkie formy partnerstwa między Unią Europejską a Rosją. Wskazał także na konieczność przeniesienia dobrego klimatu politycznych stosunków polsko-rosyjskich na stosunki gospodarcze. Po raz pierwszy od wielu lat w exposé ministra spraw zagranicznych pojawiła się kwestia konieczności rozwoju współpracy z obwodem królewieckim, rosyjską eksklawą bezpośrednio sąsiadującą z Polską. Cimoszewicz wyraził nadzieję na dalszy rozwój pragmatycznej współpracy Rosji z NATO²¹.

24 czerwca 2004 roku swoje exposé wygłosił premier Marek Belka. W jego przemówieniu nie znalazło się ani jedno odniesienie do kwestii rosyjskiej w polskiej polityce zagranicznej. Kwestie bezpieczeństwa i obronności, poruszone przez Belkę w exposé, ograniczyły się do polskich postulatów dotyczących Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej, a także kwestii przedłużenia obecności polskiego kontyngentu wojskowego w Iraku²².

5 stycznia 2005 roku Włodzimierza Cimoszewicza na stanowisku ministra spraw zagranicznych zastąpił Adam Daniel Rotfeld. Było to pierwsze wystąpienie ministra spraw zagranicznych RP po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. 21 stycznia 2005 roku Rotfeld wystąpił przed Sejmem po raz pierwszy i zarazem ostatni z informacją rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski. Minister wskazał na relacje z Federacją Rosyjską jako kluczowe dla polskiej polityki zagranicznej. W przemówieniu nawiązał do Pomarańczowej Rewolucji, która miała miejsce w Ukrainie kilka tygodni wcześniej. Zdaniem ministra bezpośrednio zaangażowanie polskiej dyplomacji w wydarzenia w Ukrainie nie było skierowane przeciwko Rosji. Rotfeld wyraził nadzieję na stałe pogłębianie integracji Rosji z Unią Europejską oraz NATO. Stabilna, dostatnia i demokratyczna

²⁰ R. Stemplowski, op. cit., s. 546.

²¹ *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2004 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 21.04.2004, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 22.04.2021].

²² J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 192-193.

Rosja stanowić miała gwarancję dla pogłębiania wzajemnych relacji oraz mogła w istotny sposób oddziaływać na całym obszarze postradzieckim²³.

We wrześniu 2005 roku w Polsce odbyły się wybory parlamentarne, w których zwyciężyło Prawo i Sprawiedliwość (PiS). 31 października tego samego roku powołano rząd z Kazimierzem Marcinkiewiczem na czele. Rząd mniejszościowy Marcinkiewicza przetrwał do 14 lipca 2006 roku. Wtedy to na mocy tzw. paktu stabilizacyjnego powstał koalicyjny rząd Prawa i Sprawiedliwości, Samoobrony i Ligi Polskich Rodzin (LPR), z Jarosławem Kaczyńskim jako premierem. W wyniku przegranych przez PiS przedterminowych wyborów parlamentarnych, 16 listopada 2007 roku rząd Kaczyńskiego zakończył swoje urzędowanie. W wyborach prezydenckich, które przypadły na październik 2005 roku, zwyciężył kandydat Prawa i Sprawiedliwości Lech Kaczyński.

10 listopada 2005 roku premier Kazimierz Marcinkiewicz przedstawił program działania Rady Ministrów. W swoim exposé ani razu nie nawiązał bezpośrednio do Rosji. W sposób ogólnikowy wskazał na konieczność ugruntowania bezpieczeństwa Polski poprzez aktywną politykę zagraniczną oraz obronną. Premier w zawołowany sposób odniósł się do konieczności dywersyfikacji źródeł dostaw gazu ziemnego. Miała ona na celu uniezależnienie się od monopolu (w domyśle Rosji) w imporcie tego surowca. Jako głównego partnera strategicznego wskazał Stany Zjednoczone²⁴.

31 października 2005 roku ministrem spraw zagranicznych został Stefan Meller²⁵. Do jego jedynego wystąpienia z informacją rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski doszło 15 lutego 2006 roku. Zdaniem ministra, Polsce w stosunkach z Rosją zależało przede wszystkim na ich normalizacji. Chciał, aby wzajemne stosunki miały charakter partnerski oraz przebiegały w sposób sprawdzony, gwarantujący skuteczną współpracę gospodarczą. Meller podkreślił konieczność kształtowania się nowoczesnego państwa rosyjskiego, opartego na zasadach demokratycznych, będącego zarazem wiarygodnym oraz kooperatywnym sąsiadem. Minister wskazał na brak obiektywnych uwarunkowań oraz przesłanek uniemożliwiających podejmowanie dobrosąsiedzkiej współpracy. Taki stan rzeczy miał być w sposób konsekwentny utrwalany²⁶.

²³ R. Stemplowski, op. cit., s. 583-584.

²⁴ J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 200-205.

²⁵ E. Łukasik, *Stefan Meller 31 X 2005 – 9 V 2006*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/stefan-meller-31-x-2005-9-v-2006>, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018 [dostęp: 22.04.2021].

²⁶ *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2006 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 15.02.2006, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf> [dostęp: 22.04.2021].

19 lipca 2006 roku miało miejsce exposé Jarosława Kaczyńskiego, prezesa Rady Ministrów. Zdaniem premiera Polska powinna dążyć do uzyskania jak najlepszych stosunków ze wschodnimi sąsiadami. Kaczyński zaznaczył, że proces, którego celem będzie uznanie Polski jako ważnego podmiotu europejskiego oraz partnera, w szczególności dla Rosji, miał wymagać wiele cierpliwości oraz czasu²⁷.

9 maja 2006 roku ministrem spraw zagranicznych została Anna Fotyga. W informacji rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski z 11 maja 2007 roku minister nie odniosła się do Rosji w sposób bezpośredni. Skupiła swoją uwagę na państwach Kaukazu Południowego, znajdujących się w rosyjskiej strefie wpływów – Gruzji, Azerbejdżanie oraz Armenii. Według Fotygi Unia Europejska powinna mocniej wspierać wymienione państwa w ich europejskich aspiracjach²⁸.

W październiku 2007 roku w Polsce odbyły się przyspieszone wybory parlamentarne, w których zwyciężyła Platforma Obywatelska (PO). 16 listopada 2007 roku powołano koalicyjny rząd PO-PSL, na którego czele stanął Donald Tusk. Pierwszy rząd Tuska sprawował władzę do 18 listopada 2011 roku. Po ponownym zwycięstwie Platformy Obywatelskiej w wyborach parlamentarnych w październiku 2011 roku, tego samego dnia został powołany po raz drugi koalicyjny rząd PO-PSL, również z Tuskiem jako premierem. 18 września 2014 roku Tuska na stanowisku premiera zastąpiła Ewa Kopacz. W wyniku przegranych wyborów parlamentarnych w październiku 2015 roku, 16 listopada tego samego roku koalicyjny rząd PO-PSL pod przewodnictwem Kopacz zakończył swoje urzędowanie.

23 listopada 2007 roku Donald Tusk przedstawił w Sejmie program działania Rady Ministrów. W exposé premier wspomniał o uzasadnionych ambicjach Polski do udziału w kształtowaniu wymiaru wschodniego Unii Europejskiej. Szczególnej uwagi, zdaniem premiera, wymagały relacje z Rosją. W wypowiedzi Tuska padły słynne słowa, że „chcemy [Polska] dialogu z Rosją, taką, jaką jest”²⁹. Brak jakiegokolwiek dialogu zdaniem premiera nie służył żadnej ze stron, a także wpływał destrukcyjnie na postrzeganie obu państw na arenie międzynarodowej. W związku z pozytywnymi sygnałami wysyłanymi przez Rosję, Tusk wyraził nadzieję na ciągłe polepszanie stosunków polsko-rosyjskich w wielu kwestiach³⁰.

²⁷ J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 239.

²⁸ *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2007 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 11.05.2007, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf/main/7228EE8D> [dostęp: 22.04.2021].

²⁹ J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 289.

³⁰ Ibidem.

16 listopada 2007 roku ministrem spraw zagranicznych został Radosław Sikorski, który sprawował swój urząd do 22 września 2014 roku³¹. W informacji rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski z 7 maja 2008 roku nawiązał do kryzysu gospodarczego związanego z rosyjskim embargiem na polskie produkty spożywcze. Jego zdaniem podejście Unii Europejskiej do rozwiązania problemu, charakteryzujące się przede wszystkim jednomyślnością jej członków, stanowiło jedyny skuteczny sposób prowadzenia dialogu z Rosją. Sikorski podkreślił konieczność pokazania Rosji, że Zachód, w tym Polska, chce z nią współpracować pomimo dzielących różnic. Minister nawiązał w swojej wypowiedzi do wcześniejszego stwierdzenia Donalda Tuska o współpracy z Rosją taką, jaką ona jest. Sikorski wskazał również na konieczność sprawnego stosowania przez urzędy konsularne procedur strefy Schengen w sposób umożliwiający obywatelom m.in. Federacji Rosyjskiej dostęp do UE. Minister wyraził zaniepokojenie stale rosnącym napięciem wokół Gruzji, która poprzez nierozwiązane od lat 90. XX wieku konflikty wewnętrzne w Abchazji i Osetii Południowej stopniowo wkraczała na ścieżkę wojenną z Rosją³².

13 lutego 2009 roku Radosław Sikorski kolejny raz wystąpił z informacją rządu o podstawowych kierunkach polityki zagranicznej Polski. W perspektywie Rosji Sikorski odniósł się do mającej miejsce w sierpniu 2008 roku wojny rosyjsko-gruzińskiej. Zdaniem Sikorskiego wojna w Gruzji uświadomiła Polsce oraz Unii Europejskiej ciągle istnienie nacjonalistycznych instynktów w działaniach Rosji, kierującej się polityką siły i stref wpływów, a także patrzącej na nią jak na grę o sumie zerowej. Minister pochwalił reakcję Unii Europejskiej na wojnę w Gruzji. Wspomniał także o uzgodnieniu mandatu do negocjacji w ramach Unii Europejskiej w sprawie porozumienia o partnerstwie i współpracy, uwzględniającego długofalowe interesy członków UE, w tym tak ważnej kwestii jak bezpieczeństwo energetyczne. Pomimo początkowego sceptycyzmu, wyrażonego przez Sikorskiego w kontekście wojny w Gruzji, podkreślił on w swoim przemówieniu odblokowanie dialogu w stosunkach polsko-rosyjskich. Dialog ten polegał na prostocie oraz odstąpieniu od retoryki polegającej na „odgrazaniu się Rosji przez dziurkę od klucza”³³. Minister zwrócił ponadto uwagę na kwestię strategicznego partnerstwa pomiędzy Rosją a Unią Eu-

³¹ E. Łukasik, *Radosław Sikorski 16 XI 2007 – 22 IX 2014*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/radoslaw-sikorski-16-xi-2007-22-ix-2014> [dostęp: 22.04.2021].

³² *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2008 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 07.05.2008, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/20C4290E> [dostęp: 22.04.2021].

³³ *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2009 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 13.02.2009, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 23.04.2021].

ropejską, którego rozwój przynosi liczne, obopólne korzyści³⁴. Ważnym punktem przemówienia Sikorskiego z punktu widzenia stosunków polsko-rosyjskich była kwestia polsko-szwedzkiej inicjatywy Partnerstwa Wschodniego (PW). Jego celem miało być pogłębienie więzi politycznych i integracja gospodarcza z sześcioma państwami obszaru postradzieckiego, znajdującymi się – ze względu na liczne więzi ekonomiczne czy też kulturowe – w strefie rosyjskich wpływów. Chodziło tu o Armenię, Azerbejdżan, Białoruś, Gruzję, Mołdawię oraz Ukrainę³⁵.

8 kwietnia 2010 roku, w informacji ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 roku, minister Sikorski wspominał o poprawiających się stosunkach na linii Warszawa-Moskwa. Ze względu na przypadającą 7 kwietnia 70. rocznicę zbrodni katyńskiej, dzień wcześniej doszło w Katyniu do spotkania premierów Polski oraz Rosji – Donalda Tuska i Władimira Putina. Premierzy wspólnie uczcili pamięć pomordowanych polskich oficerów. Sikorski w swojej wypowiedzi odnosił się do Rosji w kontekście historycznym. Wyraził przekonanie, że odpolitycznienie problemu katyńskiego oraz innych białych i czarnych plam w historii stosunków polsko-rosyjskich umożliwi rozwój trudnych, nacechowanych historycznie wzajemnych stosunków. Zdaniem ministra dobra wola wyrażana przez obie strony miała umożliwić lepszą współpracę gospodarczą, kulturalną oraz naukową³⁶.

10 kwietnia 2010 roku w katastrofie lotniczej prezydenckiego Tu-154M, lecącego do Smoleńska na obchody 70. rocznicy zbrodni katyńskiej, zginął prezydent RP Lech Kaczyński. W wyniku katastrofy śmierć poniosło 96 osób, w tym para prezydencka, czołowi polscy politycy oraz dowództwo Sił Zbrojnych RP (SZ RP). W przedterminowych wyborach prezydenckich w czerwcu 2010 roku zwyciężył kandydat Platformy Obywatelskiej, Bronisław Komorowski.

16 marca 2011 roku miało miejsce ostatnie w VI kadencji Sejmu wystąpienie Radosława Sikorskiego z informacją ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej. Sikorski podkreślił konieczność ciągłego wypracowywania partnerstwa strategicznego między Unią Europejską a Rosją. Wyraził zadowolenie z faktu, że dzięki bliskiej współpracy z Niemcami w ramach UE, Polska może skuteczniej oddziaływać na Rosję. Sikorski stwierdził, że na zbliżeniu Rosji z Zachodem to Polska korzystała najbardziej. Wyraził szczerą nadzieję na dalszy

³⁴ Ibidem.

³⁵ *Partnerstwo Wschodnie*, Rada Europejska i Rada Unii Europejskiej, 13.12.2022, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/> [dostęp: 02.01.2023].

³⁶ *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 r.*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 08.04.2010, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 23.04.2021].

rozwój takiego scenariusza. Niezależnie jednak od drogi, jaką obrałaby Rosja, konieczne było, zdaniem ministra, ułożenie dobrosąsiedzkich stosunków. Sikorski zaakcentował znaczny wzrost obrotów gospodarczych z Rosją. Bilans ostatnich trzech lat stosunków polsko-rosyjskich, pomimo różnic interesów, ocen, a także trudności związanymi ze śledztwem dotyczącym katastrofy smoleńskiej, minister Sikorski ocenił pozytywnie³⁷.

18 listopada 2011 roku Donald Tusk jako prezes Rady Ministrów zaprezentował program działania swojego rządu. W exposé ani razu nie odniósł się do Rosji. W kwestii bezpieczeństwa i obronności wspominał jedynie o utrzymaniu tzw. wskaźnika natowskiego, zgodnie z którym wydatki na system zbrojeń powinny stanowić 2% PKB³⁸.

Radosław Sikorski jako minister spraw zagranicznych wygłaszał na posiedzeniach Sejmu informację o założeniach polskiej polityki zagranicznej jeszcze trzykrotnie. W informacji z 29 marca 2012 roku wyrażał nadzieję, że nowy prezydent Rosji, którym został Władimir Putin (powrócił na stanowisko prezydenta po czterech latach sprawowania urzędu premiera, zastępując Dmitrija Miedwiediewa) nada krajowi impuls modernizacyjny, a także będzie kontynuował politykę pojednania polsko-rosyjskiego oraz współpracy. Jednocześnie Sikorski wyraził zdziwienie z powodu docierających do Polski sygnałów dotyczących rozmieszczenia przez Rosję ofensywnych rodzajów broni w obwodzie królewieckim. Minister domagał się także od Rosji zwrotu wraku prezydenckiego Tu-154M, który niespełna dwa lata wcześniej rozbił się w Smoleńsku³⁹. W informacji z 20 marca 2013 roku podkreślił z kolei stale rosnące obroty handlowe z Rosją, m.in. dzięki funkcjonowaniu małego ruchu granicznego przy granicy z obwodem królewieckim, a także wyraził zadowolenie z realizacji inwestycji polskich przedsiębiorców na terytorium Rosji. Jednocześnie minister Sikorski zwrócił uwagę na stopniowe zbaczanie Rosji z demokratycznego kursu. Zaapelował ponownie o zwrot wraku Tu-154M, pełnej dokumentacji katastrofy oraz dokumentów katyńskich⁴⁰.

³⁷ Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 16.03.2011, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 23.04.2021].

³⁸ J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 312.

³⁹ Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 roku, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 29.03.2012, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=2&view=1> [dostęp: 23.04.2021].

⁴⁰ Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2013 roku, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 20.03.2013, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=36&dzien=1&wyp=2&view=1> [dostęp: 23.04.2021].

W ostatnim wystąpieniu jako minister spraw zagranicznych z informacją o założeniach polskiej polityki zagranicznej, z 8 maja 2014 roku, Sikorski dużo uwagi poświęcił Rosji w kontekście narastającego napięcia wokół Ukrainy oraz eskalacji działań rosyjskich w regionie. Wojna, która wybuchła we wschodniej Ukrainie, była następstwem wycofania się przez prezydenta Wiktora Janukowycza z podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Sikorski wyraził zaniepokojenie rozwojem sytuacji we wschodniej Ukrainie oraz działaniami zbrojnymi podejmowanymi przez Władimira Putina. Zapewnił jednak, że Polska w swojej polityce zagranicznej wobec Rosji dalej będzie postępować zgodnie z unowocześnioną doktryną Jerzego Giedroycza, postulującą normalizację stosunków ze wschodnim sąsiadem opartą na logice, zgodnie z antyczną maksymą *plus ratio quam vis* – rozum wyższy niż siła. Wyraził nadzieję na wycofanie się Rosji z drogi agresji. Minister zaznaczył, że kryzys w Ukrainie stanowił ogromne wyzwanie dla Polski oraz całej Unii Europejskiej⁴¹.

1 października 2014 roku exposé wygłosiła Ewa Kopacz, która jako premier przedstawiała przed Sejmem program działania Rady Ministrów. W przemówieniu w kontekście Rosji odniosła się wyłącznie do rosyjskiego embarga nałożonego na polską żywność w związku z wojną we wschodniej Ukrainie. Kopacz przedstawiła pewne propozycje mające pomóc poszkodowanym przedsiębiorcom oraz zaapelowała do Unii Europejskiej o podjęcie stanowczych działań⁴².

Radosław Sikorskiego na stanowisku ministra spraw zagranicznych zastąpił Grzegorz Schetyna. Swoją urzęd sprawował on od 22 września 2014 roku do 16 listopada 2015 roku⁴³. W jedynym wystąpieniu z informacją ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej, wygłoszonym 23 kwietnia 2015 roku, minister podkreślił ochłodzenie relacji polsko-rosyjskich. Ochłodzenie spowodowane było wojną na wschodzie Ukrainy, a także wydarzeniami mającymi miejsce w Rosji – zabójstwem opozycyjnego działacza Borysa Niemcowa, nieprzestrzeganiem praw człowieka oraz prowadzeniem wojny informacyjnej. Schetyna zaapelował do mediów o umiar przy nagłaśnianiu pewnych kwestii, przy czym wyraził zaniepokojenie z powodu rosyjskich kampanii oszczerstw oraz prowadzonych przedsięwzięć, mających na celu wywołanie zamętu w przestrze-

⁴¹ Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 08.05.2014, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=83&view=1> [dostęp: 24.04.2021].

⁴² J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 326.

⁴³ E. Łukasik, *Grzegorz Schetyna, 22 IX 2014 – 16 XI 2015*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/grzegorz-schetyna-22-ix-2014-16-xi-2015> [dostęp: 24.04.2021].

ni publicznej. Rozwiązania problemów w relacjach polsko-rosyjskich minister upatrywał w rozwoju współpracy gospodarczej, międzyregionalnej oraz transgranicznej. Zachód, w tym Polska, zdaniem Schetyny znalazł się w konfrontacji z Rosją, przez co Ukrainie groziła przewlekła wojna o trudnych do przewidzenia konsekwencjach⁴⁴.

Wybory prezydenckie w maju 2015 roku wygrał kandydat Prawa i Sprawiedliwości Andrzej Duda. W wyborach parlamentarnych z października tego samego roku zwyciężyło Prawo i Sprawiedliwość, które dzięki zdobyciu większości mandatów w Sejmie stworzyło samodzielny rząd. 16 listopada 2015 roku powołano rząd Beaty Szydło. W jego skład oprócz przedstawicieli PiS-u weszli politycy wywodzący się z ugrupowań, które w wyborach parlamentarnych znalazły się na listach wyborczych Prawa i Sprawiedliwości – Polski Razem (przekształconej w 2017 roku w Porozumienie) oraz Solidarnej Polski. Rząd Beaty Szydło zakończył urzędowanie 11 grudnia 2017 roku. Tego samego dnia został powołany rząd Mateusza Morawieckiego, obejmujący oprócz działaczy PiS-u także przedstawicieli Porozumienia oraz Solidarnej Polski. Pierwszy rząd Mateusza Morawieckiego działał do 15 listopada 2019 roku. Po kolejnym zwycięstwie Prawa i Sprawiedliwości w wyborach parlamentarnych z października 2019 roku oraz utrzymaniu większości w parlamencie, funkcję prezesa Rady Ministrów powierzono ponownie Morawieckiemu.

18 listopada 2015 roku premier Beata Szydło wystąpiła przed sejmem z programem działania Rady Ministrów. Premier w swoim exposé nie wspomniała o Rosji. W kontekście polityki zagranicznej Szydło wyraziła dążenie do uzyskania właściwego statusu oraz pozycji państwa na arenie międzynarodowej. Jako głównego partnera strategicznego wskazała Stany Zjednoczone. Zdaniem Szydło, Polska na arenie międzynarodowej powinna zachowywać się podmiotowo oraz prowadzić aktywną i asertywną politykę⁴⁵.

16 listopada 2015 roku na stanowisko ministra spraw zagranicznych został powołany Witold Waszczykowski⁴⁶. Pierwsze wystąpienie przed Sejmem z infor-

⁴⁴ *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2015 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 23.04.2015, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=91&dzien=2&wyp=37&view=1> [dostęp: 24.04.2021].

⁴⁵ *Stenogram expose premier Beaty Szydło*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 18.11.2015, <https://www.gov.pl/web/premier/stenogram-expos-premier-beaty-szydlo> [dostęp: 24.04.2021].

⁴⁶ E. Łukasik, *Witold Waszczykowski 16 XI 2015 – 8 I 2018*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/witold-waszczykowski-16-xi-2015-8-i-2018> [dostęp: 24.04.2021].

macją ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej Waszczykowskiego miało miejsce 29 stycznia 2016 roku. Minister wyraził swoje obawy w stosunku do polityki prowadzonej przez Rosję, zmierzającej do rewizji pozimnowojennego porządku europejskiego. Skrytykował nową strategię bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, którą jego zdaniem prezydent Władimir Putin wykorzystywał do skarcenia państw znajdujących się w rosyjskiej strefie wpływów, chcących zbliżyć się z Zachodem. Zdaniem Waszczykowskiego, w interesie Polski i Europy leżały pragmatyczne oraz rzeczowe stosunki z Rosją. Współpraca w jego mniemaniu nie powinna opierać się na gruncie jednostronnych ustępstw, lecz powinna być budowana przede wszystkim przy poszanowaniu prawa międzynarodowego. Minister zaapelował do Rosji o zwrot wraku Tupolewa, współpracę w zakresie wyjaśniania katastrofy smoleńskiej oraz odtajnienie archiwów dotyczących zbrodni stalinowskich. Wyraził ogólne nadzieje na zbudowanie przyjaznych relacji z Rosją⁴⁷. W swoim drugim i ostatnim wystąpieniu z informacją ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej, z 9 lutego 2017 roku, Waszczykowski wyraził zaniepokojenie z powodu agresywnej polityki FR w Ukrainie, w trakcie trwającej już trzeci rok wojny. Niepokojące, zdaniem ministra, były również działania Rosjan zmierzające do rozbudowy zachodniego okręgu wojskowego oraz postępująca militaryzacja znajdującego się w bezpośrednim sąsiedztwie Polski obwodu królewieckiego. Wobec płynącego z Rosji zagrożenia, Waszczykowski odniósł się do konieczności ustanowienia wysuniętej obecności wojskowej NATO na Wschodzie. Podobnie jak w poprzednim wystąpieniu, minister podkreślił konieczność podejmowania dialogu z Rosją oraz podejmowanie kroków na rzecz rozwoju społecznego, gospodarczego oraz kulturowego. Minister ponownie zaapelował do rosyjskich władz o zwrot wraku prezydenckiego Tupolewa⁴⁸.

12 grudnia 2017 roku doszło do exposé premiera Mateusza Morawieckiego. W swoim przedstawieniu przed Sejmem programu działania Rady Ministrów, w kontekście Rosji odniósł się on do bezpieczeństwa energetycznego oraz spadającego uzależnienia od importu rosyjskiego gazu. Premier wyraził nadzieję, że

⁴⁷ MSZ: *informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 r. (komunikat)*, Polska Agencja Prasowa, 29.01.2016, <https://pap-mediaroom.pl/polityka-i-spoleczenstwo/msz-informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki> [dostęp: 24.04.2021].

⁴⁸ *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2017 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 09.02.2017, <https://sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=35&dzien=2&wyp=2&view=4> [dostęp: 24.04.2021].

dzięki rozbudowie polskiej infrastruktury gazowej będzie istnieć szansa na uniezależnienie się od rosyjskiego gazu po 2022 roku⁴⁹.

9 stycznia 2018 roku na stanowisko ministra spraw zagranicznych powołano Jacka Czaputowicza⁵⁰. W informacji ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej z 21 marca 2018 roku stwierdził on, że Rosja poprzez dążenie do rewizji postzimnowojennego porządku politycznego w Europie stanowiła zagrożenie dla zbudowania podmiotowości Polski w stosunkach międzynarodowych. Nawiązał również do premiera Morawieckiego, mówiąc o konieczności uwolnienia środkowoeuropejskiego rynku gazu ziemnego od dostaw z Rosji. Minister zaapelował ponadto do Rosji o pokojowe uregulowanie wojny na wschodzie Ukrainy oraz poparł nałożone na Rosję sankcje unijne. Czaputowicz podkreślił znaczenie pragmatycznych stosunków między Rosją a Polską i Unią Europejską oraz konieczność prowadzenia dialogu politycznego pomiędzy państwami. Jako podstawę do rozwiązywania problemów w relacjach z FR minister wskazał realia w odniesieniu do dziedziny bezpieczeństwa militarnego, spraw transportowo-komunikacyjnych oraz energetycznych⁵¹. 14 marca 2019 roku, w drugim wystąpieniu jako minister spraw zagranicznych z informacją o zadaniach polskiej polityki zagranicznej, Czaputowicz podkreślił konieczność zwiększenia mobilności wojskowej, spowodowaną masowymi rosyjskimi manewrami przy granicy wschodniej flanki NATO. W skład tej ostatniej wchodziły państwa znajdujące się wzdłuż wschodnich granic Sojuszu – oprócz Polski Rumunia, Litwa, Łotwa, Estonia, Węgry, Słowacja, Czechy oraz Bułgaria. Minister ponownie nawiązał do kwestii bezpieczeństwa energetycznego, które jego zdaniem powinno polegać na uniezależnieniu się od rosyjskich dostaw gazu. Zdaniem Czaputowicza, sytuacja na Wschodzie stanowiła ogromne wyzwanie dla Polski. Nawiązał on w ten sposób do ciągle trwającej wojny w Ukrainie, czemu towarzyszyła wytężona wojna informacyjno-propagandowa. Minister mówił również o działaniach podejmowanych przez Rosję w celu utrzymywania zamrożonych konfliktów w rosyjskiej strefie wpływów, na Kaukazie i w Naddniestrzu. Czaputowicz zaapelował do Unii Europejskiej oraz NATO o stosowną reakcję w odpowiedzi na działania

⁴⁹ J. Marszałek-Kawa, P. Siemiątkowski, *Expose prezesów...*, op. cit., s. 365.

⁵⁰ *Prezydent powołał nowych ministrów PL/ENG*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 09.01.2018, <https://prezydent.pl/aktualnosci/nominacje/art,69,prezydent-powolal-nowych-ministrow.html> [dostęp: 24.04.2021].

⁵¹ *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 21.03.2018, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=60&dzien=2&wyp=2&view=4> [dostęp: 24.04.2021].

Rosjan, destabilizujące międzynarodowy system bezpieczeństwa. Z kolei w stosunkach polsko-rosyjskich miało miejsce, zdaniem ministra, poszukiwanie obszarów, w których możliwa byłaby odbudowa współpracy⁵².

Wkrótce po ponownym zwycięstwie Prawa i Sprawiedliwości w wyborach parlamentarnych w październiku 2019 roku, premier Mateusz Morawiecki wygłosił (19 listopada) drugie exposé. Zdaniem Morawieckiego, konieczne było otwarcie się Unii Europejskiej na nowe obszary, m.in. na Bałkany Zachodnie. Premier zaapelował do Unii o podjęcie współpracy z państwami ościennymi. W przeciwnym razie, jego zdaniem, Rosja bez skrupułów mogła wykorzystać każdą nadarzącą się okazję, aby włączyć je w orbitę swoich wpływów⁵³.

Kwestie dotyczące polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w ujęciu strategicznym zostały zawarte również w oficjalnych dokumentach strategicznych wydawanych przez organy państwowe. W 2012 roku ukazał się dokument „Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016”, przedłożony przez ministra spraw zagranicznych. Miał on „służyć koordynacji działań organów administracji rządowej w odniesieniu do polityki zagranicznej”⁵⁴. Zawarto w nim wizję, priorytety i generalne zadania polityki zagranicznej w perspektywie 2016 roku⁵⁵. W dokumencie podkreślono stale rosnące, pomimo kryzysu, wydatki na zbrojenia w Rosji. Polska jako wiarygodny sojusznik w stabilnym łańdź euroatlantyckim miała brać udział w budowie środków wzajemnego zaufania pomiędzy szeroko rozumianym Zachodem (UE i NATO) a Rosją⁵⁶. W dokumencie szczególne znaczenie przypisano relacjom UE-USA, odgrywającym istotną rolę w relacjach politycznych i gospodarczych m.in. z Federacją Rosyjską. Polska wyrażała w nim otwartość na uniijny dialog z Rosją oraz zamierzała wesprzeć modernizację państwa. Polegać ona miała na funkcjonowaniu rządów prawa, pluralizmu politycznego, wolności słowa oraz podmiotowym traktowaniu społeczeństwa. Ewentualny sukces w tych działaniach miał być sukcesem

⁵² Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 roku, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 14.03.2019, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=78&dzien=2&wyp=3&view=4> [dostęp: 24.04.2021].

⁵³ Stenogram expose Mateusza Morawieckiego, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 19.11.2019, <https://www.gov.pl/web/premier/stenogram-expos-mateusza-morawieckiego-2019> [dostęp: 24.04.2021].

⁵⁴ „Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016” przedłożone przez ministra spraw zagranicznych, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://archiwum.premier.gov.pl/wydarzenia/decyzje-rzadu/priorytety-polskiej-polityki-zagranicznej-2012-2016-przedlozone-przez.html> [dostęp: 24.04.2021].

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ *Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2012, s. 6.

całej Unii Europejskiej. Proces ten uzależniony był przede wszystkim od determinacji samej Rosji⁵⁷. Polska jako członek Paktu Północnoatlantyckiego wykazywała gotowość do udziału w strategicznym partnerstwie z Rosją, polegającym na budowie instytucjonalnych środków wzajemnego zaufania między Zachodem a Federacją Rosyjską⁵⁸. Współkreowanie polityki bezpieczeństwa UE i NATO wobec Rosji i państw Europy Wschodniej zostało wpisane do dokumentu jako jedno z zadań służących rozwiązywaniu problemów globalnych, realizowanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych (ONZ)⁵⁹. Realizacja nakreślonej przez twórców strategii polityki miała być możliwa dzięki stworzeniu sprawnego systemu współpracy poszczególnych instytucji na arenie międzynarodowej⁶⁰. Polsce zależało na utrzymaniu dobrych, pragmatycznych stosunków z Rosją, opartych na zasadach wzajemności. Intensyfikacja dialogu politycznego i kontaktów gospodarczych miała być możliwa dzięki pozytywnej dynamice wzajemnych relacji. Jednym z założeń dokumentu było przekonanie, że Rosja zabiega o zbliżenie z Europą. Dowodem potwierdzającym tę tezę miał być oficjalny program modernizacji kraju. Polska wyrażała poparcie dla członkostwa Rosji w Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development – OECD). Swoje poparcie wyrażała także dla budowy państwa prawa oraz pluralizmu politycznego. Istotnymi elementami dokumentu były nadzieje Polski na szybką finalizację negocjacji w sprawie zawarcia nowego porozumienia między UE a Rosją oraz umowy o wolnym handlu. Ważnym aspektem zawartym w dokumencie była konieczność liberalizacji reżimów wizowych, opartych na zasadach wzajemności i równoległości⁶¹.

Budowa pragmatycznych stosunków politycznych i gospodarczych z Rosją, stanowiąca jedno z zadań zawartych w „Priorytetach Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016”, opierać się miała na „opracowaniu działań na rzecz wzmocnienia pozycji Polski w międzynarodowych organizacjach mających w rosnącym stopniu wpływ na decyzje ekonomiczne, finansowe, konkurencyjność i bezpieczeństwo gospodarcze poszczególnych regionów świata oraz przygotowaniu mechanizmu koordynacji tych działań”⁶².

⁵⁷ Ibidem, s. 12-13.

⁵⁸ M. Mróz, *Nowe możliwości i stare ograniczenia. Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016 w kontekście dziesiątej rocznicy akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, nr 1(2), 2014, s. 27.

⁵⁹ *Priorytety Polskiej...*, op. cit., s. 16.

⁶⁰ I. Ksenicz, *Ku modelowi polskiej paradyplomacji*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, 2020, s. 240.

⁶¹ *Priorytety Polskiej...*, op.cit., s. 18.

⁶² Ibidem, s. 21.

Kolejnym dokumentem strategicznym była „Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021”, opracowana przez ministra spraw zagranicznych. Podkreślano w niej, że działalność polskiej dyplomacji miała opierać się na kierunkach wyznaczonych w wymienionym dokumencie⁶³. Na wstępie dokumentu w sposób wyraźny zaznaczono wpływ rewizjonistycznej polityki Rosji na destabilizację porządku międzynarodowego, ustanowionego po zakończeniu zimnej wojny. Rosja w swoich działaniach szczególnie oddziaływała na kraje Europy Wschodniej. Za pomocą nacisku oraz siły militarnej ograniczała ich suwerenne prawo do wyboru własnej drogi rozwoju. Autorzy dokumentu za przyczynę takiego stanu rzeczy uważali słabość Unii Europejskiej. Przyznali jednak, że nakładając na Rosję sankcje, UE pokazała, że jest gotowa bronić pozimnowojennego ładu międzynarodowego, a także potrafi utrzymać jedność⁶⁴.

„Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021” zakładała, że środowisko bezpieczeństwa RP uległo znacznemu pogorszeniu na skutek wojny we wschodniej Ukrainie. Wskazywano w niej, że Federacja Rosyjska nie po raz pierwszy naruszyła zasady pokojowego współistnienia. Zaniepokojenie wywoływały działania FR dotyczące traktowania siły militarnej jako jednego z narzędzi realizacji celów polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Autorzy dokumentu z niepokojem obserwowali program modernizacji rosyjskich sił zbrojnych, rozbudowę infrastruktury wojskowej oraz prowadzoną przez Rosję w Ukrainie wojnę hybrydową. Największe obawy były związane przede wszystkim z zapowiedziami rozmieszczenia przy granicy z Polską systemów rakietowych zdolnych do przenoszenia taktycznej broni jądrowej. Istotnym czynnikiem wpływającym negatywnie na postrzeganie Rosji był ciągnący się impas w stosunkach Zachód-Rosja⁶⁵.

Zgodnie z dokumentem, pomimo destabilizującego wpływu Rosji na postzimnowojenny ład międzynarodowy, celem polskiej polityki zagranicznej nie była izolacja Rosji. Podkreślano chęć utrzymywania oraz wspierania regularnych kanałów dialogu z Rosją. Autorzy dokumentu twierdzili, że normalizacja stosunków między Rosją a Unią Europejską nie mogła opierać się na przesłankach wynikających z logiki systemu jałtańskiego, zakładającego istnienie stref wpływów. Prowadzony dialog między stronami miał służyć komunikowaniu spójnego i jednoznacznego

⁶³ *Strategia*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> [dostęp: 25.04.2021].

⁶⁴ *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2017, s. 3.

⁶⁵ T. Marcinkowski, *Federacja Rosyjska w polityce zagranicznej rządu Zjednoczonej Prawicy w latach 2015-2019*, [w:] *Rosja w procesie wyzwań – między demokracją a autorytaryzmem*, J. Tymanowski, N. Moch, A. Skwarski (red.), Warszawa 2020, s. 83-84.

przesłania, które nie powinno pozostawiać wątpliwości ani co do priorytetów Zachodu, w tym Polski, ani co do oceny polityki Federacji Rosyjskiej. Strony miały dążyć do rozstrzygania trudnych, strategicznych kwestii bez przysyłania ich kwestiami o mniejszej wadze gatunkowej⁶⁶.

Jednym z zadań do realizacji, służących zapewnieniu bezpieczeństwa Polski oraz jej sojuszników, była troska o prowadzenie dialogu między NATO a Rosją w formule „3xD” – defence, deterrence, dialogue (obrona, odstraszenie, dialog). Jego celem było precyzyjne komunikowanie stanowiska NATO, uświadamiającego Rosji koszty, jakie wiązałyby się z prowadzeniem polityki opartej na agresji⁶⁷. Miał on ponadto na celu zapobiegać marginalizacji spornych kwestii oraz powrotowi do relacji opartych na zasadzie *business as usual* (z ang. to co zwykle, nic się nie zmieniło)⁶⁸.

Kwestie bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji, zawarte w „Priorytetach Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016” oraz „Strategii Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021”, stanowiły jedno z najistotniejszych zagadnień w obu dokumentach. Pierwszy z nich został opracowany jeszcze w trakcie rządów koalicji PO-PSL, natomiast drugi powstał już za rządów PiS. Uwidacznia się w nich stosunek, jaki partie rządzące wyrażały wobec Federacji Rosyjskiej. Należy tu podkreślić, że tworzeniu obu dokumentów towarzyszyły różne okoliczności oraz odmienna sytuacja geopolityczna w Europie. Priorytety na lata 2012-2016 powstały w czasie, gdy Europa (w tym Polska) postrzegały Rosję jako partnera, z którym mimo licznych trudności możliwe było zbudowanie opartych na wzajemnym zaufaniu relacji. Z kolei strategia z 2017 roku powstała już za czasów wojny we wschodniej Ukrainie, będącej przejawem jawnego pogwałcenia przez Federację Rosyjską międzynarodowych traktatów. Polska dopuszczała w niej możliwość prowadzenia dialogu dwustronnego. Warunkiem bezwzględny, który musiał zaistnieć, było w tej sytuacji zaniechanie przed Rosją łamania międzynarodowego prawa.

„Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016” zakładały konieczność ułożenia dobrosąsiedzkich, wzajemnych relacji opartych na pragmatyzmie. Federacja Rosyjska została przedstawiona nie jako zagrożenie, a jako potencjalny

⁶⁶ *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021...*, op. cit., s. 10.

⁶⁷ А. И. Кондратов, *Стратегия внешней политики Польши до 2021 года*, „Научно-аналитический журнал Обозреватель-Observer”, nr 6 (341), 2018, s. 63-64.

⁶⁸ *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021...*, op. cit., s. 11.

sojusznik w staraniach na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa w ramach międzynarodowych struktur. W dokumencie wskazywano na korzyści, zwłaszcza gospodarcze, jakie niosła ze sobą współpraca z Rosją w ramach Unii Europejskiej oraz NATO. Starania te miały na celu ukazanie Polski oraz Rosji jako wiarygodnych partnerów, z którymi możliwe było nawiązanie szerszej współpracy na płaszczyźnie gospodarczej, politycznej bądź militarnej. Współpraca dwustronna miała na celu również wzmocnienie bezpieczeństwa Polski. Z kolei „Strategia Polityki Zagranicznej 2017-2021” przedstawiała Federację Rosyjską oraz jej rewizjonistyczną politykę jako bezpośrednie zagrożenie bezpieczeństwa Polski. Zakładała konieczność podjęcia szerszych działań w ramach międzynarodowych struktur, uniemożliwiających Federacji Rosyjskiej prowadzenie agresywnej polityki, godzącej w bezpieczeństwo Polski oraz transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Unia Europejska, Pakt Północnoatlantycki czy Grupa Wyszehradzka miały w opinii autorów stanowić instrumenty prowadzenia polityki z Rosją opartej na dialogu.

1.2. Strategie bezpieczeństwa narodowego

W latach 1999-2019 opracowano cztery strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (RP). Weszły one w życie kolejno w 2000, 2003, 2007 oraz 2014 roku. Z punktu widzenia polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w ujęciu strategicznym w latach 1999-2019, kluczową rolę odegrała Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej z 2000 roku. Była to pierwsza w historii RP strategia bezpieczeństwa, której opracowanie oraz wprowadzenie w życie wynikało ze wstąpienia Polski do NATO 12 marca 1999 roku. Dla kształtu oraz przebiegu stosunków polsko-rosyjskich w latach 1999-2019 wstąpienie Polski w ramy Sojuszu Północnoatlantyckiego miało kluczowe znaczenie.

Prace nad pierwszą koncepcją strategiczną w warunkach członkostwa w Sojuszu rozpoczęto w 1997 roku, kiedy to został uruchomiony proces akcesyjny dotyczący wstąpienia Polski do NATO⁶⁹. Ostatecznie pierwsza w historii RP Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej została przyjęta na posiedzeniu Rady Ministrów 4 stycznia 2000 roku⁷⁰.

⁶⁹ S. Koziej, A. Brzozowski, *25 lat polskiej strategii bezpieczeństwa. Refleksja na ćwierćwiecze*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 30, II, 2014, s. 23.

⁷⁰ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP: Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011, s. 282.

Strategia z 2000 roku koncentrowała się na ustaleniu podstaw polskiej polityki bezpieczeństwa, ocenie zagrożeń i wyzwań oraz określeniu rodzajów aktywności i instrumentów realizacji tej polityki. Podstawami polskiej polityki bezpieczeństwa w myśl dokumentu były takie kwestie jak gwarancja niepodległości, suwerenności, integralności terytorialnej państwa oraz nienaruszalności granic, gwarancja ochrony demokratycznego porządku konstytucyjnego, w szczególności pełni praw i wolności, a także bezpieczeństwa obywateli RP. Innymi strategicznymi celami polskiej polityki bezpieczeństwa było stworzenie jak najlepszych warunków dla wszechstronnego i stabilnego rozwoju społecznego i gospodarczego kraju, dobrobytu jego obywateli oraz dla zachowania dziedzictwa narodowego i rozwoju narodowej tożsamości. W dokumencie uwzględniono również takie kwestie jak wnoszenie wkładu w budowę trwałego, sprawiedliwego ładu pokojowego na świecie, opartego na wartościach demokracji, praw człowieka, praworządności oraz solidarności⁷¹.

Strategia Bezpieczeństwa RP z 2000 roku zawierała pięć podstawowych zasad polskiej polityki bezpieczeństwa, sprecyzowanych stosownie do wymienionych celów. Wymienić należy kompleksowe podejście do spraw bezpieczeństwa narodowego, realizację polityki bezpieczeństwa z poszanowaniem Konstytucji RP i prawa międzynarodowego oraz kierowanie się między innymi wartościami, ideałami i zasadami ujętymi w Traktacie NATO i Traktatach Europejskich w działaniach na arenie międzynarodowej. Zawarte w strategii dwie pozostałe zasady polskiej polityki bezpieczeństwa to ściśle powiązanie bezpieczeństwa narodowego z bezpieczeństwem państw NATO i Unii Europejskiej oraz ograniczenie użycia siły na arenie międzynarodowej wyłącznie do realizacji prawa do obrony, przewidzianego w Karcie Narodów Zjednoczonych lub też w kontekście operacji realizowanych na podstawie mandatu społeczności międzynarodowej⁷².

W części dotyczącej oceny środowiska bezpieczeństwa podkreślono wyraźną zmianę charakteru zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa Europy, w tym Polski. Pomimo zmniejszającego się zagrożenia kryzysem na skalę globalną, wzrastała liczba kryzysów o charakterze lokalnym oraz regionalnym, mogących przerodzić się w konflikty, na które Polska musiała być przygotowana. Najważniejszymi zagrożeniami bezpieczeństwa Polski uznano takie kwestie jak: nadmierna koncentracja potencjału militarnego w niektórych regionach, proliferacja broni masowego rażenia, zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego i bezpieczeństwa energetycznego, niebezpieczeństwo nowych podziałów w Europie, niekontrolowane migracje transgraniczne, zagrożenia środowiska naturalnego, terroryzm,

⁷¹ *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Studia Europejskie”, nr 2, 2000, s. 121-125.

⁷² *Ibidem*.

przestępczość zorganizowana, aktywność obcych służb specjalnych oraz kwestie ochrony informacji⁷³.

Płaszczyznami aktywności i instrumentami służącymi realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa, zawartymi w strategii, były: działania narodowe, integracja z zachodnimi strukturami bezpieczeństwa, zaangażowanie w działania międzynarodowe na rzecz rozwiązywania sytuacji niebezpiecznych oraz współdziałanie z innymi podmiotami międzynarodowymi w umacnianiu stabilności i bezpieczeństwa międzynarodowego, a także dyplomacja. Miały one służyć takim działaniom jak rozwój cywilizacyjny i projekcja stabilności, rozwiązywanie za pomocą dyplomacji problemów globalnych, lokalnych oraz regionalnych, sprawowanie nadzoru nad procesami zmierzającymi do budowy broni masowego rażenia czy zapewnienie bezpieczeństwa państwa za pomocą służb specjalnych, policji i straży granicznej⁷⁴.

Głównymi kierunkami działań integracyjnych na rzecz bezpieczeństwa zgodnie ze strategią były integracje z NATO oraz Unią Europejską. NATO w świetle strategii uznano za główny czynnik stabilności polityczno-wojskowej w Europie. Polska zobowiązała się do aktywnego udziału w kształtowaniu i umacnianiu zdolności Sojuszu do wypełniania podstawowych zadań w zakresie bezpieczeństwa. W tym elemencie po raz pierwszy pojawiło się odwołanie do Rosji, zgodnie z którym Polska wyrażała żywotne zainteresowanie konstruktywnym rozwojem stosunków NATO z państwami Europy Wschodniej, z akcentem na Rosję oraz Ukrainę. Z kolei integracja z Unią Europejską miała odgrywać równie ważną rolę z punktu widzenia długofalowych interesów RP jak integracja z NATO. Wynegocjowanie korzystnych dla Polski warunków członkostwa w UE miało stanowić główny priorytet polskiej strategii bezpieczeństwa w najbliższych latach⁷⁵. Ponadto Polska zobowiązywała się do aktywnego zaangażowania w procesy bezpieczeństwa międzynarodowego w ramach ONZ, OBWE, międzynarodowej kontroli zbrojeń oraz współpracy regionalnej i subregionalnej⁷⁶.

Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej z 2000 roku skupiała się głównie na takich kwestiach jak określenie zasad polityki bezpieczeństwa oraz ocena istniejących wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa. Precyzowała sposoby, w jakie Polska miała realizować nakreśloną w strategii politykę. Podkreśla się jej ograniczoność wyłącznie do dwóch sfer bezpieczeństwa państwa: polityki zagranicznej i jego obronności. Wynikało to w głównej mierze z faktu, że za jej

⁷³ S. Koziej, A. Brzozowski, *25 lat polskiej strategii...*, op. cit., s. 16-17.

⁷⁴ Ibidem, s. 17-18.

⁷⁵ *Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2000, s. 7-10.

⁷⁶ Ibidem, s. 10-11.

przygotowanie odpowiadało Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ). Strategia z 2000 roku budziła wiele kontrowersji, głównie z powodu stwierdzenia, zgodnie z którym Polska ani wówczas, ani w najbliższym czasie nie miała być narażona na jakąkolwiek agresję zbrojną. Określenie to uważane było za przejaw pewnej beztroski wobec wydarzeń mających miejsce w przeszłości, takich jak pakt Ribbentrop-Mołotow⁷⁷. W odniesieniu do Rosji strategia ograniczyła się do konieczności rozwoju dialogu w ramach Paktu Północnoatlantyckiego, pomijając inne kwestie istotne z punktu widzenia relacji polsko-rosyjskich.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 roku została przyjęta 22 lipca 2003 roku⁷⁸. Jej przyjęcie wiązało się z wejściem Polski do Unii Europejskiej, które miało oficjalnie nastąpić 1 maja następnego roku, oraz udziałem w wojnie w Iraku, będącej następstwem ataków terrorystycznych z 11 września 2001 roku. Ponadto Polska chciała w sposób aktywny uczestniczyć w przeobrażeniach, jakie miały miejsce w tamtym okresie w NATO. Poprzez działania podejmowane w ramach Sojuszu upatrywano możliwości oddziaływania na sąsiadów ze Wschodu, przede wszystkim na Rosję⁷⁹.

Strategia z 2003 roku stanowiła próbę zintegrowanego podejścia do kwestii bezpieczeństwa narodowego. Potraktowano je jako kategorię obejmującą wszystkie sfery bezpieczeństwa państwa – czyli bezpieczeństwo zewnętrzne, wewnętrzne, wojskowe oraz cywilne. Takie podejście było odpowiedzią na zmiany, które miały miejsce w sferze bezpieczeństwa narodowego w latach 90. XX wieku⁸⁰. Na wstępie wymieniono podstawowe cele polityki bezpieczeństwa państwa ze wskazaniem, że „są one niezmiennie związane z ochroną suwerenności i niezawisłości RP, utrzymaniem nienaruszalności granic i integralności terytorialnej kraju”⁸¹. Zawarto w nim także, że „polityka państwa służy zapewnieniu bezpieczeństwa obywateli Polski, praw człowieka i podstawowych wolności oraz demokratycznego porządku w kraju, oraz stworzeniu niezakłóconych warunków do cywilizacyjnego

⁷⁷ D. Stokwiszewski, *Ewolucja polityki zagranicznej i obronnej Rzeczypospolitej Polskiej w ramach euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa w latach 1999-2013*, Warszawa 2014, s. 124.

⁷⁸ D. Rotfeld, *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP w nowych warunkach międzynarodowych: nowe wyzwania, nowe zadania*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 4, 2003, s. 73-81.

⁷⁹ M. Lasoń, *Polska strategia bezpieczeństwa narodowego na początku XXI wieku*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 4, 2007, s. 57.

⁸⁰ G. Pieńkowski, *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego podstawą funkcjonowania zarządzania kryzysowego w III RP*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XI, z. 11, 2010, s. 204.

⁸¹ S. Koziej, A. Brzozowski, *Strategie bezpieczeństwa narodowego RP 1990-2014. Refleksja na ćwierćwiecze*, [w:] *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat*, R. Kupiecki (red.), Warszawa 2015, s. 30.

i gospodarczego rozwoju Polski oraz wzrostu dobrobytu jej obywateli, ochronie dziedzictwa narodowego i tożsamości narodowej, realizacji zobowiązań sojusznicznych, a także obronie i promowaniu interesów państwa polskiego⁸². W ocenie środowiska i warunków bezpieczeństwa zawarta została ocena zewnętrznych warunków bezpieczeństwa Polski. Uwzględniono najnowsze tendencje, zgodnie z którymi kształtowały się współczesne wyzwania i zagrożenia, wyróżniając terroryzm międzynarodowy, proliferację broni masowego rażenia i środków jej przenoszenia, zorganizowaną przestępczość, zagrożenia informacyjne, ekonomiczne i ekologiczne. Szczególną uwagę poświęcono kwestii przesuwania się środka ciężkości z zagrożeń klasycznych, takich jak inwazja zbrojna jednego z państw, na zagrożenia nietypowe, stwarzane przez przedmioty pozapaństwowe⁸³.

Strategia z 2003 roku zakładała, że jej skuteczność miała zależeć od harmonijnego współdziałania wszystkich instytucji państwowych, organów władzy i administracji, zgodnie z uprawnieniami i zadaniami konstytucyjnymi i ustawowymi. W sposób przejrzysty przedstawiono kwestie dotyczące aktywności międzynarodowej. Strategia utożsamia się z głównymi kierunkami ewolucji NATO, w pierwszej kolejności stosując wykładnię polskiej polityki wobec Sojuszu, przy jednoczesnym uwzględnieniu dwustronnej współpracy ze Stanami Zjednoczonymi, głównym sprzymierzeńcem Polski. Bardzo ważne miejsce zajmowała w niej także współpraca z Unią Europejską. Podkreślano, że dla właściwego wykorzystania podejmowanych wspólnie wysiłków niezbędna była należyta współpraca z NATO. Ponadto jako wiarygodny sojusznik, Polska zgłaszała gotowość do aktywnego współdziałania na rzecz umocnienia ONZ oraz do rozwoju regionalnej współpracy dwustronnej⁸⁴.

Z perspektywy czasu badacze wskazywali, podobnie jak w przypadku jej poprzedniczki, na liczne słabości strategii z 2003 roku. Wynikały one z pominięcia bądź zawężenia istotnych z punktu bezpieczeństwa państwa kwestii. Spektrum oceny środowiska międzynarodowego zostało zawężone wyłącznie do kwestii będących obiektem zainteresowania w danym momencie. Zdaniem niektórych badaczy pominięto istotne zagadnienia dotyczące szans oraz zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski i jej sojuszników. Pominięto także wewnętrzne warunki bezpieczeństwa narodowego, przez co zmniejszała się wartość operacyjna przyjmowanych rozwiązań koncepcyjnych i organizacyjnych. Z ogromnym niezrozumieniem spotkało się przedstawienie w strategii zadań sił zbrojnych, ukazanych jako nieuporządkowany zbiór kilku luźnych przemyśleń na temat wojska, przy cał-

⁸² Ibidem.

⁸³ *Strategia Bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 2.

⁸⁴ S. Koziej, A. Brzozowski, *25 lat polskiej strategii...*, op. cit., s. 26.

kowej ignorancji dla teoretycznego dorobku dotyczącego strategii⁸⁵. Strategia z 2003 roku nie zawierała spójnej myśli przewodniej działania państwa. Pomięta została w niej istotna z punktu widzenia bezpieczeństwa kwestia budowy zintegrowanego systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym RP⁸⁶.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2003 roku zakładała względną stabilizację środowiska międzynarodowego, w mniejszym stopniu narażonego na wybuch międzynarodowego konfliktu, oraz gwarancję bezpieczeństwa wynikającą z przynależności do NATO, a w niedługim czasie również do Unii Europejskiej. Między innymi dlatego kwestie stosunków polsko-rosyjskich dotyczące polityki bezpieczeństwa i obronności sprowadzały do się uogólnionych sformułowań, zakładających prowadzenie dialogu i współpracy w ramach międzynarodowych struktur.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku została zatwierdzona 13 listopada tego roku⁸⁷. Przyjęcie strategii zbieгло się w czasie z rządowym *interregnum*, kiedy to po wyborach parlamentarnych z października, w których zwyciężyła Platforma Obywatelska, nie został jeszcze powołany nowy rząd. Celem nowej strategii miało być odzwierciedlenie zmian, jakie zaszły po 2003 roku w międzynarodowych uwarunkowaniach bezpieczeństwa państwa. Za najważniejszą zmianę uznano wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku⁸⁸.

Głównym założeniem strategii z 2007 roku było nadanie zintegrowanego charakteru Systemowi Bezpieczeństwa Narodowego RP⁸⁹. System ten powinien gwarantować bezpieczeństwo wewnętrzne, zewnętrzne, militarne, obywatelskie, społeczne, ekonomiczne, ekologiczne, informacyjne i telekomunikacyjne. Tylko w taki sposób państwo mogło zapewnić gwarancję realizacji głównych celów bezpieczeństwa narodowego, takich jak niepodległość i nienaruszalność terytorialna, suwerenność decyzji dotyczących ustroju państwa i życia obywateli, zapewnienie rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego, ochrona duchowego i materialnego dziedzictwa narodowego, ochrona środowiska naturalnego i dostęp do informacji⁹⁰. Strategia oprócz wspomnianego wyżej Systemu Bezpieczeństwa Narodowego RP określała interesy narodowe i cele strategiczne w dziedzinie bez-

⁸⁵ Ibidem, s. 24-26.

⁸⁶ D. Stokwiszewski, op. cit., s. 127.

⁸⁷ M. Lasoń, *Polska strategia bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 60.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2007, s. 21.

⁹⁰ M. Lasoń, *Polska strategia bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 60.

pieczeństwa, uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego oraz koncepcję bezpieczeństwa narodowego⁹¹. W myśl strategii z 2007 roku podstawowe interesy narodowe nie uległy zmianie. Oparte były one na całościowej koncepcji państwa, uwzględniającej aspekty polityczno-militarne, ekonomiczne, społeczne i ekologiczne. Głównymi celami strategicznymi było zapewnienie realizacji interesów narodowych w wyniku eliminacji zewnętrznych oraz wewnętrznych zagrożeń, redukcja ryzyka oraz efektywne wykorzystywanie istniejących szans. W analizie strategii podkreślano konieczność rozwoju teorii i praktyki zarządzania kryzysowego poprzez modyfikację określonych założeń i rozwiązań prawnych, służącą przekształceniu w sposób ewolucyjny istniejącego stanu rzeczy⁹².

Współpraca w ramach NATO została przez autorów strategii uznana za najważniejszy element składowy bezpieczeństwa narodowego w zakresie współdziałania polityczno-wojskowego⁹³. Z kolei współpraca z Unią Europejską stanowiła determinantę bezpieczeństwa narodowego Polski. Dzięki członkostwu Polski w UE w znacznym stopniu zwiększyła się możliwość współuczestniczenia w realizacji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony, Jednolitego Rynku Europejskiego, wspólnej polityki handlowej, Funduszu Spójności oraz współuczestnictwa we współpracy w zakresie sądownictwa i spraw wewnętrznych⁹⁴. Dla rozwoju międzynarodowego systemu bezpieczeństwa, podobnie jak w przypadku strategii z lat 2000 i 2003, podkreślano konieczność prowadzenia dialogu z Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz organizacjami regionalnymi⁹⁵.

Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku w znacznie większym stopniu niż poprzedniczki skupiła uwagę na relacjach polsko-rosyjskich w kwestiach bezpieczeństwa i obronności. Jako jedno z uwarunkowań bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej wymieniono działania Federacji Rosyjskiej w orbicie szeroko rozumianego bezpieczeństwa energetycznego. Zwrócono uwagę, że Rosja, wykorzystując koniunkturę na surowce energetyczne, intensywnie zabiegała o umocnienie własnej pozycji w wymiarze ponadregionalnym. Dążyła ona w swoich działaniach do zacieśnienia kontaktów z wybranymi państwami Zachodu. Działaniom tym towarzyszyło wprowadzanie

⁹¹ M. Konias, *W poszukiwaniu gwarancji bezpieczeństwa. Polska po 1989 roku*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego”, nr 2, 2011, s. 68.

⁹² J. Gryz, W. Kitler, *System reagowania kryzysowego*, Toruń 2007, s. 261.

⁹³ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku...*, op. cit., s. 10-12.

⁹⁴ Ibidem, s. 11.

⁹⁵ G. Pieńkowski, op. cit., s. 219.

selektywnych ograniczeń i dyskryminowanie niektórych członków NATO i UE⁹⁶. Sformułowanie takiego wniosku miało zapewne związek z rosyjsko-ukraińskim konfliktem gazowym, który po raz pierwszy na poważnie dał o sobie znać na początku 2006 roku. Z powodu cięć dostaw gazu przez rosyjski Gazprom, w wielu krajach europejskich – w tym w Polsce – od 1 do 4 stycznia 2006 roku w znacznym stopniu spadły dostawy gazu⁹⁷. Konflikt ten, ciągnący się przez następne lata, wywołał szeroką dyskusję na temat dywersyfikacji dostaw gazu oraz budowy nowych korytarzy gazowych omijających „kłopotliwe” terytoria.

W koncepcji bezpieczeństwa narodowego, zawierającej cele i zadania sektorowe w ramach bezpieczeństwa wewnętrznego, Polska wyrażała gotowość do aktywnego uczestnictwa w innych działaniach na rzecz umocnienia spoistości Sojuszu. Chodziło tu przede wszystkim o harmonizowanie interesów państw członkowskich na arenie międzynarodowej oraz o dążenie do zmniejszenia dystansów technologicznych między sojusznikami. W tym celu podkreślano konieczność partnerstwa z Rosją. Służyć miało ono zwiększeniu zaangażowania tego kraju we współpracę transatlantycką, ponoszeniu odpowiedzialności za bezpieczeństwo i stabilność regionu oraz zwiększeniu skuteczności NATO⁹⁸. Polska wyrażała także szerokie poparcie dla współpracy między Sojuszem a państwami partnerskimi. Zdaniem autorów, stanowiła ona istotny czynnik wzmacniający bezpieczeństwo obszaru euroatlantyckiego, rejonu Morza Śródziemnego oraz Bliskiego Wschodu. Wzmacnianiu bezpieczeństwa wymienionych obszarów służyć miało również wspieranie rozwoju takich inicjatyw jak Dialog Śródziemnomorski oraz Stambulska Inicjatywa Współpracy. Zdaniem autorów strategii, NATO powinno wyrażać żywotne zainteresowanie rozwojem stosunków z partnerami z Europy Wschodniej oraz Zakaukazia. Szczególną wagę przypisywano współpracy Sojuszu i Rosji. Polska zobowiązywała się w strategii do aktywnego uczestnictwa w jej pogłębianiu. Rosja również miała stale zwiększać swoje zaangażowanie we współpracę euroatlantycką. Takie działania sprzyjać miały umocnieniu bezpieczeństwa i stabilności regionu. Polska zobowiązywała się także do podejmowania działań mających na celu pogłębianie wszechstronnej współpracy z Ukrainą i Gruzją⁹⁹.

W podrozdziale zawierającym cele i zadania sektorowe w ramach bezpieczeństwa wewnętrznego uwzględniono konieczność rozwoju intensywnej współpracy

⁹⁶ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku...*, op. cit., s. 6.

⁹⁷ J. Stern, *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*, „Oxford Institute for Energy Studies”, nr 16 (1), 2006, s. 8-9.

⁹⁸ A. Orzelska-Stączek, *Bezpieczeństwo Polski w świetle Strategii Bezpieczeństwa Narodowego z 2007 roku oraz wybranych dokumentów*, „Studia Polityczne”, nr 34, 2014, s. 187.

⁹⁹ *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku...*, op. cit., s. 11.

i przyjaznych stosunków ze wszystkimi sąsiadami Polski. W odniesieniu do Federacji Rosyjskiej Polska dążyć miała do rozwoju równoprawnych i partnerskich stosunków. Wyrażono także nadzieję na współpracę w rozwiązywaniu trudnych spraw, obciążających wzajemne relacje¹⁰⁰.

Zdaniem specjalistów, Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku również brakowało myśli przewodniej dokumentu w zakresie koncepcji, jasnego podziału bezpieczeństwa na dziedziny oraz wskazania wyraźnej relacji między nimi¹⁰¹. Zarzucano jej także partyjność oraz zbyt duży stopień odzwierciedlenia pewnego nurtu polityki. Główny zarzut kierowano wobec zawartego we wstępie strategii wyrażenia, zgodnie z którym była ona wyrazem nowego podejścia do sprawy bezpieczeństwa narodowego. W żaden sposób nie zostało wyjaśnione, na czym miało polegać nowe podejście. Mimo licznych zastrzeżeń, w odróżnieniu od poprzedniczek strategia z 2007 roku zawierała wyraźnie określone interesy narodowe oraz cele strategiczne¹⁰².

W maju 2013 roku opublikowano Białą Księgę Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Została ona opracowana przez Komisję Strategicznego Przeglądu Bezpieczeństwa. Podstawą dla powstania dokumentu był Strategiczny Przegląd Bezpieczeństwa Narodowego, zakończony we wrześniu 2012 roku¹⁰³.

Istotnym elementem Białej Księgi są kwestie uwarunkowań bezpieczeństwa Polski. W dokumencie rozróżniono płaszczyznę operacyjną, dotyczącą działania oraz sposobów osiągania celów strategicznych, a także preparacyjną, na którą składa się sposób przygotowania systemu bezpieczeństwa narodowego. Ze względu na objętość (dokument liczył ponad 250 stron), bardzo obszernie przedstawiono w nim takie kwestie jak prognoza rozwoju środowiska bezpieczeństwa oraz szanse, wyzwania, ryzyka i zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski w najbliższych 20 latach. Prognoza rozwoju środowiska bezpieczeństwa uwzględnia wymiar globalny, regionalny oraz krajowy. W wymiarze globalnym szczególną uwagę poświęcono wschodzącym potęgom, a także możliwym konfliktom militarnym o zasięgu światowym¹⁰⁴.

W dokumencie zawarto trzy możliwe scenariusze rozwoju warunków bezpieczeństwa, których zaistnienie w ciągu najbliższych 20 lat jest – zdaniem ana-

¹⁰⁰ A. Orzelska-Stączek, *Bezpieczeństwo Polski...*, op. cit., s. 187.

¹⁰¹ M. Konias, op. cit., s. 67.

¹⁰² B. Balcerowicz, *Narodowe polityki i strategie bezpieczeństwa*, [w:] R. Kuźniar i in., *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, Warszawa 2012, s. 408.

¹⁰³ B. Bieliszczuk i in., *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej – wybrane zagadnienia*, „Poliarchia”, nr 2 (3), 2014, s. 123.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 124.

lityków – najbardziej prawdopodobne. Pierwszy z nich, scenariusz integracyjny, zakłada umacnianie integracji i rozwoju Unii Europejskiej oraz NATO. Zapewnienie stabilnych warunków rozwoju w ramach międzynarodowych struktur stwarza dla Polski możliwości aktywnego uczestnictwa w procesach decyzyjnych. W scenariuszu tym podkreślono, że partnerskie ułożenie stosunków z Rosją, przełom we wzajemnych relacjach oraz odejście Rosji od mocarstwowej polityki wobec państw sąsiedzkich, znajdujących się w jej strefie wpływów, a także obranie drogi ku zwiększonej demokratyzacji, wpłynęłoby pozytywnie na umocnienie pozycji Polski na arenie międzynarodowej. Tak ukształtowane środowisko międzynarodowe stwarza możliwości dla rozwoju gospodarczego, kontynuacji procesu modernizacyjnego sił zbrojnych oraz rozwijania możliwości obronnych kraju poprzez doskonalenie systemu zwalczania zagrożeń dla bezpieczeństwa¹⁰⁵.

Scenariusz dezintegracyjny zakłada załamanie się integracji oraz tempa rozwoju cywilizacyjnego Polski, wynikającego z nasilających się rozbieżności interesów państw Unii Europejskiej i towarzyszących im tendencji odśrodkowych w ramach UE oraz strefy euro. Wzrost popularności ugrupowań nacjonalistycznych i populistycznych, które podważają wypracowane w ramach międzynarodowych struktur wspólne wartości, może prowadzić do osłabienia spójności organizacji. Negatywny wpływ na integrację wspólnotową mają również takie kwestie jak renacjonalizacja polityki bezpieczeństwa oraz spadek poszanowania prawa wspólnotowego. Kryzys ten pogłębia równoległe nasilanie się asertywnej, neoimperialnej polityki Rosji, odbudowującej na obszarze postradzieckim swoją strefę wpływów. Wykorzystywanie przez Rosję posiadanych surowców energetycznych do celów politycznych wpływa destabilizująco na UE, w tym na Polskę. Problemy wewnętrzne, z jakimi boryka się Federacja Rosyjska, ograniczają jej możliwości pełnej dominacji w Europie Wschodniej. Niemniej zmiany w układzie sił w konsekwencji mogą doprowadzić do osłabienia stabilizującej roli światowych mocarstw oraz wzrostu chaosu w przestrzeni międzynarodowej. Powrót mocarstwowych ambicji Rosji w połączeniu z nasilającym się kryzysem mogą stanowić w takim przypadku największe wyzwanie – zarówno dla całej Unii Europejskiej, jak i poszczególnych państw, w tym Polski¹⁰⁶.

Scenariusz ewolucyjny z kolei zakłada równowagę pozytywnych i negatywnych trendów występujących w obszarze bezpieczeństwa. Opanowanie kryzysu zadłużenia w strefie euro, poprawa mechanizmu wspólnego podejmowania decyzji, wzmocnienie dyscypliny czy też łagodzenie rozbieżności w państwach

¹⁰⁵ A. Orzelska-Stączek, *Bezpieczeństwo Polski...*, op. cit., s. 192.

¹⁰⁶ *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013, s. 147-148.

UE mają się odbywać kosztem spowolnienia procesów integracyjnych w Europie. Utrzymane mają zostać podstawowe elementy spójności wspólnoty oraz jej ograniczone zdolności działania na arenie międzynarodowej. W ramach scenariusza ewolucyjnego, UE ma stopniowo opanowywać pojawiające się w ramach jej struktur kryzysy oraz zmierzać w kierunku dalszego pogłębiania współpracy. Podstawowym założeniem dotyczącym roli Rosji w scenariuszu ewolucyjnym jest prawdopodobieństwo braku radykalnej zmiany w jej polityce wewnętrznej oraz zagranicznej. Wiąże się to z utrzymaniem *status quo* poprzez intensyfikację procesów mających na celu podporządkowywanie sobie republik postradzieckich oraz wykorzystywanie dostaw nośników energii do celów politycznych. Taki sposób prowadzenia polityki przez Rosję wiąże się ze zróżnicowanymi efektami w odniesieniu do poszczególnych państw, w tym Polski. Relacje między Rosją a Zachodem stanowią wobec tego dynamiczną kombinację współpracy, rywalizacji oraz okresowo niewojskowej konfrontacji¹⁰⁷.

Kwestie bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w ujęciu strategicznym, zawarte w Białej Księdze Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, stanowią istotny element koncepcji dokumentu. Podkreślono w niej, że kluczowe znaczenie dla kształtowania się tożsamości narodowej i państwowości polskiej ma geopolityczne położenie Polski między Wschodem a Zachodem. Determinuje ono istotę oraz charakter interesów narodowych i celów strategicznych w dziedzinie bezpieczeństwa¹⁰⁸. Autorzy Białej Księgi zwracają szczególną uwagę na zakres i formy współpracy między dwoma największymi sąsiadami Polski – Rosją i Niemcami. W relacjach rosyjsko-niemieckich, zdaniem autorów, należy uwzględnić polskie interesy w krytycznych obszarach stosunków pomiędzy państwami, gdyż stanowią one istotny czynnik zewnętrzny, rzutujący na stan bezpieczeństwa Polski¹⁰⁹. Rosja, według analityków, ma realizować tzw. scenariusz kontynuacyjny, oparty na działaniach zmierzających do odbudowy jej mocarstwowej pozycji. Scenariusz ten ma być realizowany przy współpracy z państwami uważanymi za mocarstwa wschodzące, takie jak Brazylia, Indie oraz Chiny (tworzące z Rosją grupę BRIC – od pierwszych liter nazw państw)¹¹⁰. Analitycy w Białej Księdze podkreślają również znaczenie dla bezpieczeństwa Polski takich kwestii jak niewykonywanie przez Rosję tzw. zobowiązań stambulskich, zawieszenie wykonywania Traktatu o Konwencjonalnych Siłach Zbrojnych w Europie, a także rozwój systemów rakietowych Federa-

¹⁰⁷ Ibidem, s. 150-151.

¹⁰⁸ *Synteza Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego RP*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr II (26), 2013, s. 13.

¹⁰⁹ B. Bieliszczuk i in., op. cit., s. 126.

¹¹⁰ *Synteza Białej Księgi...*, op. cit., s. 18.

cji Rosyjskiej, rozmieszczanych w położonym w bezpośrednim sąsiedztwie Polski obwodzie królewieckim. Stanowią one ich zdaniem naruszenie „kultury dialogu i współpracy”¹¹¹. Działania zmierzające do odbudowy wpływów Rosji na obszarze postradzieckim, oparte m.in. na wykorzystywaniu surowców do celów politycznych, stanowią poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa zarówno Polski, jak i regionu¹¹².

W Białej Księdze Bezpieczeństwa Narodowego, wydanej w 2013 roku, pominięto kilka istotnych kwestii. Specjaliści wskazywali na braki m.in. dotyczące szerszego omówienia reformy sądownictwa oraz właściwej analizy poprzedzającej wymieniane postulaty. Zabrakło w niej również konkretnej i wielopłaszczyznowej analizy potencjału Polski w regionie. Z kolei przy omawianiu polityki rosyjskiej w kontekście bezpieczeństwa nie zauważono, że boryka się ona z poważnymi problemami strukturalnymi oraz gospodarczymi, mającymi wpływ na państwa znajdujące się w jej bezpośrednim sąsiedztwie. Jako przykład wymieniano możliwość wybuchu kryzysu gospodarczego. Wzrost migracji spowodowany kryzysem mógłby stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego¹¹³.

5 listopada 2014 roku została zatwierdzona kolejna Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Zastąpiła ona strategię wydaną w 2007 roku¹¹⁴. Głównym założeniem przyświecającym twórcom strategii było połączenie jej dwóch zasadniczych funkcji. Miała ona stanowić wytyczną dla planowania obronnego oraz pełnić funkcje publicznej informacji na temat głównych spraw dotyczących bezpieczeństwa państwa. Dotyczyło to takich kwestii jak wyzwania, sytuacja Polski czy też kierunki działań bieżących oraz przygotowawczych. Strategia zawierała ponadto kilka innych, istotnych założeń, do których można było zaliczyć zawarcie w niej możliwie trwałych wytycznych kierunkowych dla poprawy systemu bezpieczeństwa narodowego, brak rejestracji bieżących wydarzeń czy wskazanie trendów rozwojowych w środowisku bezpieczeństwa. Założono również brak szczegółowej analizy zmian w środowisku bezpieczeństwa, ze względu na dążenie do zachowania zwięzłości dokumentu. Dokument miał wyłącznie prezentować wynikające ze zmian wnioski¹¹⁵.

¹¹¹ B. Bielińczuk i in., op. cit., s. 127.

¹¹² Ibidem.

¹¹³ Ibidem, s. 125-127.

¹¹⁴ M. Lasoń, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski w XXI wieku w świetle analizy porównawczej kolejnych Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka”, nr 3, 2016, s. 123.

¹¹⁵ R. Kupiecki, *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014 jako instrument polityki państwa. Uwarunkowania zewnętrzne i aspekty procesowe*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr I, 2015, s. 30-31.

Strategia z 2014 roku opierała się na wydanej rok wcześniej Białej Księdze Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiąc jej konceptualizację¹¹⁶. Na strategię składały się takie elementy jak: Polska jako podmiot bezpieczeństwa; środowisko bezpieczeństwa Polski w wymiarze globalnym, regionalnym oraz krajowym; koncepcja działań strategicznych oraz strategia operacyjna; koncepcja przygotowań strategicznych oraz strategia preparacyjna¹¹⁷. Tak jak w przypadku Białej Księgi, szczególną uwagę poświęcono charakterystyce środowiska bezpieczeństwa. Uwzględnione zostały zagrożenia dla bezpieczeństwa oraz ogólna charakterystyka uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych, w jakich prowadzona jest polityka bezpieczeństwa państwa. Autorzy strategii zwrócili w tej części uwagę na istotną kwestię, jaką jest zacieranie się w środowisku bezpieczeństwa granic między tym, co wewnętrzne i zewnętrzne oraz militarne i niemilitarne¹¹⁸.

W myśl strategii bezpieczeństwo było postrzegane w sposób zintegrowany. Ewolucja bezpieczeństwa oraz zmiany zachodzące w przestrzeni międzynarodowej były zauważalne głównie w aspekcie przedmiotowym. W strategii zawarto zapisy odnoszące się do bezpieczeństwa energetycznego, finansowego, zdrowotnego, żywnościowego, socjalnego oraz powszechnego. Demilitaryzacja bezpieczeństwa oznaczała, że istotne dla podmiotu stało się zarówno jego przetrwanie, jak i rozwój. Podkreślono również poszerzenie podmiotowego i przedmiotowego postrzegania bezpieczeństwa, przez co wzrosła liczba podmiotów oraz zakres przedmiotowy. Strategia z 2014 roku poprzez całościowe podejście do bezpieczeństwa umożliwiła wyodrębnienie jego poszczególnych dziedzin: obronnej, ochronnej, społecznej oraz gospodarczej¹¹⁹. Istotny wpływ na założenia Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, wydanej w 2014 roku, miały aneksja Krymu oraz rosyjsko-ukraińska wojna prowadzona na wschodzie Ukrainy, przez co została wyostrzona percepcja zagrożeń bezpieczeństwa. Sytuacja w Ukrainie podkreśliła realne zagrożenie wybuchem różnego rodzaju konfliktów, w tym lokalnych i regionalnych. W strategii zawarto stosowne zapisy dotyczące konieczności wzmocnienia narodowych zdolności obronnych, zwłaszcza w obszarach bezpieczeństwa, w których występowało ryzyko utrudnień prowadzenia działań sojuszniczych¹²⁰.

¹¹⁶ A. Legucka, *Główne założenia Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014*, [w:] *Strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat*, R. Kupiecki (red.), Warszawa 2015, s. 137-138.

¹¹⁷ M. Lasoń, *Zagrożenia dla bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 131.

¹¹⁸ Ibidem.

¹¹⁹ A. Legucka, *Główne założenia...*, op. cit., s. 140-141.

¹²⁰ R. Kupiecki, *Strategia Bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 31.

W strategii z 2014 roku, podobnie jak w przypadku poprzedniczki, poświęcono dużo miejsca kwestiom bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. Już w pierwszym rozdziale zwrócono uwagę na konieczność rozwoju stosunków dwustronnych NATO-Rosja oraz UE-Rosja. Zdaniem autorów, relacje dwustronne miały się rozwijać w oparciu o pełne poszanowanie prawa międzynarodowego. Poszanowaniu podlegać miały także suwerenność i integralność terytorialna państw oraz swoboda wyboru przez państwa własnej ścieżki rozwoju i sojuszy politycznych i wojskowych. W tym samym punkcie podkreślono polskie wsparcie dla reform państw objętych polsko-szwedzką inicjatywą Partnerstwa Wschodniego oraz konieczność ściślejszego ich powiązania z UE oraz NATO. Za punkt wyjścia tych działań obrano zasady wolności, demokracji, gospodarki rynkowej oraz otwartej perspektywy integracyjnej z wyrażającymi je euroatlantyckimi instytucjami¹²¹.

To, w jaki sposób przebiegały stosunki między Rosją a Zachodem, w znacznym stopniu wpływało na bezpieczeństwo Polski, regionu oraz Europy. Autorzy strategii podkreślali, że działania Federacji Rosyjskiej zmierzające do odbudowania mocarstwowości, odbywające się kosztem sąsiadów, negatywnie wpływały na stan bezpieczeństwa w regionie. Jako przykład podano tutaj wojnę w Ukrainie, będącą konsekwencją konfrontacyjnej polityki prowadzonej przez Rosję¹²². Procesy zachodzące w państwach sąsiadujących z UE na Wschodzie, odbywające się przy udziale Rosji stosującej siłę polityczną, wojskową oraz presję gospodarczą, realizującą w ten sposób własne interesy, stanowiły wyzwanie dla europejskiej polityki bezpieczeństwa. Chodziło tutaj przede wszystkim o takie kwestie jak stan demokracji, kierunki transformacji ustrojowej, potencjał militarny, procesy re-integracyjne obejmujące między innymi sferę obronności, czy konflikty lokalne i regionalne, mające wpływ na niestabilność regionu. Zdaniem autorów strategii, państwa znajdujące się w orbicie mocarstwowych działań podejmowanych przez Rosję zyskałyby na udziale w procesach integracji europejskiej. W ten sposób wzrósłby poziom ich bezpieczeństwa oraz wzajemnego zaufania, opartego na zasadach poszanowania suwerenności państwowej¹²³.

Strategia z 2014 roku zakładała ponadto skoncentrowanie się Polski na działaniach mających na celu konsolidację NATO wokół funkcji obronnej. Chodziło tu przede wszystkim o strategiczne wzmocnienie wschodniej flanki Sojuszu, czyli państw położonych wzdłuż wschodnich granic Paktu Północnoatlantyckie-

¹²¹ A. Legucka, *Główne założenia...*, op. cit., s. 142-143.

¹²² *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014, s. 23.

¹²³ *Ibidem*, s. 22.

go¹²⁴. Oprócz wspomnianych wcześniej aktywnych działań na rzecz wzmacniania podmiotowości państw Europy Wschodniej objętych programem Partnerstwa Wschodniego, Polska miała dążyć do rozwoju wzajemnych stosunków z sąsiadami, wykorzystując przy tym różne formy współpracy¹²⁵. Kluczowym wyzwaniem w stosunkach z Federacją Rosyjską miało być dla Polski rozwiązywanie spraw trudnych, zgodnie ze standardami prawa międzynarodowego. Uznano, że punktem wyjścia dla kształtowania wzajemnych stosunków między NATO oraz Rosją powinny być takie kwestie jak analiza sojusznicza interesów bezpieczeństwa, przestrzeganie norm prawa międzynarodowego oraz zasady pragmatyzmu i wzajemności. Zdaniem autorów strategii, pogłębianie procesów integracyjnych UE w dziedzinie bezpieczeństwa i strategiczna współpraca między UE a NATO oraz Stanami Zjednoczonymi miały umożliwić prowadzenie skutecznej, opartej na dialogu polityki wobec mocarstwowych ambicji Rosji¹²⁶.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, wprowadzona w 2014 roku, obowiązywała blisko sześć lat. 12 maja 2020 roku została zatwierdzona nowa strategia. W rozdziale dotyczącym środowiska bezpieczeństwa autorzy strategii wskazują realizowaną przy użyciu siły militarnej neoimperialną politykę władz Federacji Rosyjskiej jako najpoważniejsze zagrożenie bezpieczeństwa. Jako przykłady podano tutaj wojnę w Gruzji, aneksję Krymu oraz wojnę we wschodniej Ukrainie. Działania te, zdaniem autorów strategii, naruszyły podstawowe zasady prawa międzynarodowego. Podważyły one również filary systemu bezpieczeństwa europejskiego¹²⁷.

W rozdziale dotyczącym środowiska bezpieczeństwa wspomniano ponadto o działaniach podejmowanych przez Federację Rosyjską, mających na celu rozbudowę ofensywnego potencjału wojskowego oraz rozwój systemów antydostępowych (wskazano tutaj m.in. terytorium obwodu królewieckiego). Podkreślono również prowadzenie przez Rosję ćwiczeń wojskowych na dużą skalę, w oparciu o scenariusze zakładające konflikt z państwami NATO, szybki przerzut dużych zgrupowań wojsk oraz użycie broni jądrowej. Autorzy strategii wskazują przy tym na działania poniżej progu wojny (o charakterze hybrydowym), niosące ze sobą ryzyko jej wybuchu, oraz na działania z użyciem środków pozamilitarnych (w tym cyberataków, dezinformacji), mające na celu destabilizację państw zachodnich

¹²⁴ A. Legucka, *Dylemat bezpieczeństwa w stosunkach polsko-rosyjskich po 2014 roku*, „Studia Politologiczne”, vol. 49, 2018, s. 99.

¹²⁵ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego...*, op. cit., s. 28.

¹²⁶ A. Legucka, *Dylemat bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 99-100.

¹²⁷ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2020, s. 6.

oraz wywołanie podziałów wśród struktur sojuszniczych¹²⁸. Zdaniem autorów strategii, Rosja w dalszym ciągu będzie kontynuować politykę podważania obecnego ładu międzynarodowego w celu odbudowy pozycji mocarstwowej i stref wpływów. W rozdziale dotyczącym środowiska bezpieczeństwa wskazano także na konieczność zapewnienia Polsce bezpieczeństwa energetycznego. Podkreślono zależność Polski oraz innych państw regionu Europy Środkowo-Wschodniej i Bałkanów oraz dostaw gazu i ropy naftowej z Federacji Rosyjskiej. Ostatnim, nie mniej istotnym czynnikiem wpływającym na środowisko bezpieczeństwa Polski – w myśl strategii z 2020 roku także związanym z Federacją Rosyjską – jest zaostrzająca się strategiczna rywalizacja między Stanami Zjednoczonymi, Chińską Republiką Ludową oraz Federacją Rosyjską. Zdaniem autorów, wpływa ona niekorzystnie na cały międzynarodowy system bezpieczeństwa¹²⁹.

W rozdziale dotyczącym bezpieczeństwa energetycznego zawarto zobowiązanie, zgodnie z którym Polska będzie podejmować działania dyplomatyczne, prawne i administracyjne na rzecz powstrzymania infrastruktury przesyłowej zwiększającej uzależnienie regionu Europy Środkowo-Wschodniej od dostaw gazu z Federacji Rosyjskiej. Zobowiązano się do podjęcia działań mających na celu wzmocnienie odporności regionu na ryzyko wykorzystywania dostaw gazu jako instrumentu nacisku politycznego¹³⁰.

W celu wzmocnienia zdolności Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej do zapewnienia bezpieczeństwa Polski oraz całego obszaru euroatlantyckiego, twórcy strategii postulują utrzymanie dwutorowej polityki wobec Federacji Rosyjskiej w ramach NATO. Polegać ona ma na wzmacnianiu odstraszania i obrony przy jednoczesnej gotowości do prowadzenia uwarunkowanego dialogu¹³¹.

W lipcu 2025 roku Rada Ministrów przyjęła kolejną Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia wskazuje interesy narodowe oraz najważniejsze cele Polski w dziedzinie bezpieczeństwa. W myśl strategii państwo będzie się koncentrować na czterech priorytetach: nienaruszalności terytorium, bezpieczeństwie obywateli, zrównoważonym rozwoju oraz korzystnym z punktu widzenia Polski kształcie systemu bezpieczeństwa narodowego. Punktem wyjścia dla nowej strategii stało się pogorszenie otoczenia międzynarodowego Polski, które nastąpiło przede wszystkim w wyniku pełnoskalowej wojny, która wybuchła

¹²⁸ M.W. Płachta, *Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny Edukacja dla Bezpieczeństwa”, nr 1 (46), rok XIII, 2020, s. 15.

¹²⁹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego...*, op. cit., s. 6-8.

¹³⁰ J. Sobczak, *Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku*, „Cybersecurity and Law”, nr 2 (4), 2020, s. 21-22.

¹³¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego...*, op. cit., s. 6-8.

w Ukrainie w 2022 roku. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP koncentruje się na ochronie suwerenności, integralności terytorialnej oraz bezpieczeństwa obywateli i państwa. Zakłada aktywne uczestnictwo Polski w kształtowaniu międzynarodowego ładu opartego na prawie i współpracy przy jednoczesnym wzmacnianiu zdolności obronnych, odporności państwa oraz potencjału gospodarczego i technologicznego. Szczególny nacisk położono na przeciwdziałanie Federacji Rosyjskiej, która dąży do ustanowienia systemu bezpieczeństwa opartego na strefach wpływów. W myśl strategii Polska deklaruje wsparcie dla niepodległej i demokratycznej Ukrainy oraz rozwój współpracy w ramach NATO, UE oraz USA jako głównym partnerem strategicznym w dziedzinie bezpieczeństwa¹³².

W chwili zakończenia prac nad książką strategia nie została jeszcze zatwierdzona przez prezydenta RP.

Strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej obowiązujące w latach 1999-2019 (oraz późniejsze) podlegały procesowi ewolucji, co miało związek ze wstępowaniem w tym czasie Polski do międzynarodowych struktur sojuszniczych, realizujących szeroko pojmowane interesy bezpieczeństwa. System bezpieczeństwa RP na przestrzeni lat ulegał licznym przekształceniom, które miały dostosować go do wymogów panujących w ramach przede wszystkim NATO oraz Unii Europejskiej. Dlatego też każda kolejna strategia stanowiła pewnego rodzaju podsumowanie doświadczeń z poprzednich lat, rozszerzając swoje zainteresowanie na kolejne dziedziny bezpieczeństwa. W wymienionych strategiach można dostrzec przejście od ogólnego pojmowania zagrożenia, wynikającego z różnorodnych procesów zachodzących na świecie, do bardziej szczegółowego, wskazującego obszary oraz państwa stanowiące zagrożenie dla bezpieczeństwa RP. Chodzi tutaj przede wszystkim o Federację Rosyjską, konsekwentnie realizującą imperialną politykę na obszarze postsowieckim.

Strategie bezpieczeństwa z lat 1999-2019 bardzo wyraźnie wskazywały konieczność rozwijania współpracy w celu zwiększenia poczucia bezpieczeństwa państw będących członkami transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Gwarancje traktatowe (Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego) w ramach NATO oraz bliski sojusz strategiczny ze Stanami Zjednoczonymi były uważane przez autorów

¹³² *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 25.07.2025, <https://www.gov.pl/web/premier/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rzeczypospolitej-polskiej> [dostęp: 27.08.2025].

strategii za kluczowe dla bezpieczeństwa narodowego Polski. Strategie wskazywały konieczność współpracy strategicznej NATO i Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską, po spełnieniu przez tę ostatnią określonych warunków (zaprzestanie łamania prawa międzynarodowego poprzez nielegalne działania prowadzone w Ukrainie). Działo się tak mimo stopniowej zmiany postrzegania Rosji, zwłaszcza przez Polskę, co było widoczne w sposób szczególny zwłaszcza w dokumentach strategicznych.

Tabela 1. Ujęcie Federacji Rosyjskiej w strategiach bezpieczeństwa narodowego RP opublikowanych w latach 1999-2019.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP (rok)	Postrzeganie polityki bezpieczeństwa i obronności Federacji Rosyjskiej	Charakterystyka polityki bezpieczeństwa i obronności Federacji Rosyjskiej	Wizja polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Federacji Rosyjskiej
2000	FR nie została wskazana jako bezpośrednie źródło zagrożenia	FR postrzegana jako państwo przechodzące transformację ustrojową po upadku ZSRR, osłabione ekonomicznie i militarnie	Wzmacnianie bezpieczeństwa w ramach NATO, współpraca regionalna w celu zapewnienia bezpieczeństwa na obszarze postradzieckim
2003	FR wskazana jako potencjalne źródło niepokoju	Wzmacnianie wpływów FR, brak jawnej konfrontacji z Zachodem	Wzmacnianie bezpieczeństwa w ramach NATO i UE, dialog z FR w ramach Partnerstwa dla Pokoju
2007	FR wskazana jako państwo odbudowujące pozycję mocarstwową, możliwość generowania napięć na obszarze postradzieckim	Wzmacnianie polityki energetycznej, wykazywanie jej jako narzędzia oddziaływania na państwa obszaru postradzieckiego	Wzmacnianie bezpieczeństwa w ramach NATO i UE, rozwijanie zdolności obronnych, dywersyfikacja źródeł energii

2014	FR wskazana jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski	Neoimperialna polityka (wojna w Ukrainie), militaryzacja (obwód królewiecki), działania hybrydowe (dezinformacja)	Wzmacnianie bezpieczeństwa w ramach NATO i UE, wzmacnianie wschodniej flanki Sojuszu, modernizacja armii, partnerstwo strategiczne z USA
------	--	---	--

Źródło: Opracowanie na podstawie: *Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2000; *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2003; *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2007; *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014.

1.3. Strategie obronności/doktryny wojenne

W latach 1999-2019 zostały opracowane oraz weszły w życie dwie strategie obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsza z nich, Strategia Obronności RP z 2000 roku, stanowiła rozwinięcie przyjętej w tym samym roku Strategii Bezpieczeństwa RP, natomiast druga została wydana w 2009 roku. W 2017 roku opublikowano z kolei Koncepcję Obronną Rzeczypospolitej Polskiej. Wymienione dokumenty w większym lub mniejszym stopniu skupiały się na kwestiach bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w ujęciu strategicznym w warunkach członkostwa w NATO.

Pierwotnie Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej z 2000 roku oraz wydana kilka miesięcy wcześniej Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP miały stanowić jeden dokument państwowy. Po przyjęciu koncepcji strategicznej NATO na szczycie w Waszyngtonie w kwietniu 1999 roku, w którym Polska po raz pierwszy uczestniczyła jako pełnoprawny członek Sojuszu, zdecydowano o wydaniu dwóch odrębnych dokumentów¹³³.

Strategia obronności przyjęta 23 maja 2000 roku określała cele strategiczne oraz interesy Polski w dziedzinie obronności. Zdefiniowano w niej wyzwania oraz zagrożenia polityczno-militarne wynikające z jej otoczenia zewnętrznego.

¹³³ S. Koziej, A. Brzozowski, *Strategie bezpieczeństwa...*, op. cit., s. 24.

System obronności przedstawiony w strategii określał rolę Sił Zbrojnych RP oraz potencjał pozamilitarny na wypadek pokoju i zagrożenia konfliktem militarnym. Zawarto w niej również takie kwestie jak planowanie i programowanie obrony oraz działania dla utrzymania i doskonalenia polskiego systemu obronnego¹³⁴.

Strategia Obronności RP z 2000 roku za naczelne wartości odzwierciedlające najważniejsze interesy narodowe, wynikające z Konstytucji RP, uważała niepodległość oraz nienaruszalność swojego terytorium, wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, dziedzictwo narodowe, a także ochronę środowiska. Takie kwestie jak bezpieczeństwo obywateli czy niepodległość i nienaruszalność terytorium RP stanowiły zdaniem autorów interesy narodowe o egzystencjalnym znaczeniu, których zapewnienie miało charakter bezwzględnej nakazu. Aby zapewnić ich obronę, w uzasadnionych przypadkach dopuszczano zastosowanie całego posiadanego zasobu sił i środków¹³⁵. Celem strategicznym RP w dziedzinie obronności było zapewnienie bezpiecznych warunków realizacji interesów narodowych poprzez ich obronę przed zagrożeniami zewnętrznymi oraz wojennymi. Wyszczególniono takie kwestie jak: obrona terytorium RP przed agresją zbrojną z powietrza, morza i lądu; obrona i ochrona wszystkich obywateli RP; udział we wspólnej obronie terytoriów członków NATO, zgodnie z postanowieniami Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego; kształtowanie bezpiecznego otoczenia Polski poprzez rozwijanie partnerskiej współpracy wojskowej z innymi państwami, zwłaszcza sąsiedzkimi¹³⁶.

Dokument z 2000 roku podkreślał również zagrożenia płynące z położenia Polski jako państwa granicznego NATO i Unii Europejskiej. Zagrożenia te mogły zostać skierowane przeciwko Polsce bądź innym państwom członkowskim, dlatego przy ocenie warunków swojego bezpieczeństwa brano pod uwagę takie kwestie jak polityczno-militarne wyzwania czasu pokoju oraz zagrożenia kryzysowe i wojenne. Za kluczowe dla bezpieczeństwa zewnętrznego Polski uznano zagrożenia kryzysowe, mogące przybrać charakter kryzysów polityczno-militarnych lub pozamilitarnych. Podłoże polityczne, społeczne, ekonomiczne, religijne i etniczne uważano za źródła kryzysów. W strategii dokonano także podziału możliwości wystąpienia zagrożeń na bezpośrednie spowodowane przez ukrytą bądź jawną groźbę użycia przemocy wobec Polski lub jej sojuszników oraz bezpośrednie spo-

¹³⁴ D. Stokwiszewski, op. cit., s. 124-125.

¹³⁵ *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2000, s. 3.

¹³⁶ J. Wojnarowski, *Transformacja systemu przygotowań obronnych państwa w świetle nowej strategii obronności RP*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XII, z. 2, 2011, s. 175.

wodowane przez inne okoliczności¹³⁷. Strategia wskazywała również na możliwość wystąpienia pozamilitarnych zagrożeń kryzysowych, do których zwalczania mogą zostać wykorzystane siły zbrojne¹³⁸.

Główna kwestia dotycząca polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji została ujęta w strategii z 2000 roku już na jej początku. W części dotyczącej interesów i celów strategicznych w dziedzinie obronności podkreślono, że Polska znajduje się w szczególnie ważnym miejscu Europy, gdyż położona jest na styku NATO oraz jego dwóch najważniejszych partnerów, Rosji i Ukrainy. Przede wszystkim stosunki z Rosją, partnerem o największym potencjale, miały niewątpliwie znaczenie dla bezpieczeństwa na kontynencie europejskim. Zdaniem autorów strategii, położenie geograficzne Polski w centrum kontynentu powodowało, że Polska z militarnego punktu widzenia stanowiła obszar o szczególnym znaczeniu strategicznym na linii Wschód-Zachód¹³⁹. Strategia Obronności RP wydana w 2000 roku, podobnie jak Strategia Bezpieczeństwa RP, w sposób ogólnikowy określiła rolę Rosji w kształtowaniu polskiego systemu obronnego, wskazując na konieczność rozwoju wzajemnych relacji, dzięki któremu możliwe byłoby kształtowanie wspólnotowego systemu bezpieczeństwa, opartego na dialogu i współpracy ze strategicznymi partnerami, w tym z Rosją.

23 grudnia 2009 roku Rada Ministrów przyjęła nową Strategię Obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Podobnie jak poprzedniczka, stanowiła ona sektorowe rozwinięcie Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP, w tym przypadku z 2007 roku¹⁴⁰.

Strategia z 2009 roku precyzowała zawarte w niej zapisy dotyczące obronności RP. W sposób koncepcyjny organizowała całą sferę obronności kraju oraz stanowiła wykładnię dla dokumentów obronnych niższego szczebla. Strategia zawierała żywotne kwestie dotyczące obronności RP. W myśl dokumentu Polska wykazywała otwartość w ważnych sprawach dotyczących obronności oraz bezpieczeństwa państwa. Obronność została określona w dokumencie w sposób nowoczesny, bez utożsamiania jej wyłącznie z klasycznie pojmowaną obroną terytorium państwa. Strategię z 2009 roku oparto na trzech stanach funkcjonowania państwa. Były to stany: pokoju, kryzysu oraz wojny. Ponadto rozwinięto w niej problematykę przygotowań obronnych oraz naszkicowano wizję transformacji polskich Sił Zbrojnych¹⁴¹.

¹³⁷ D. Stokwiszewski, op. cit., s. 126.

¹³⁸ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP...*, op. cit., s. 284.

¹³⁹ *Strategia Obronności...*, op. cit., s. 3.

¹⁴⁰ J. Wojnarowski, op. cit., s. 178.

¹⁴¹ D. Stokwiszewski, op. cit., s. 132.

Strategia Obronności RP z 2009 roku podkreślała coraz większą dynamikę i złożoność globalnego środowiska bezpieczeństwa. Procesy globalizacji zostały wskazane jako czynnik spajający międzynarodowy system, czyniąc go współzależnym oraz zintegrowanym. Należało jednak pamiętać, że rosnąca współzależność skutkowałą także nieprzewidywalnością wielu zjawisk, mogących wystąpić w zglobalizowanym środowisku. Globalizacja została wskazana jako czynnik wnoszący nowe treści do pojmowania bezpieczeństwa narodowego. Doprowadziła ona do zatarcia granic między wewnętrznym a zewnętrznym wymiarem bezpieczeństwa¹⁴². Środowisko bezpieczeństwa, zdaniem autorów strategii, charakteryzowało się współwystępowaniem i wzajemnym przenikaniem zagrożeń militarnych oraz niemilitarnych. Zagrożenia te miały często charakter asymetryczny. Mimo iż zagrożenie wybuchu konfliktu na dużą skalę w znacznym stopniu zostało ograniczone, wciąż istniało ryzyko konfliktów regionalnych. Autorzy strategii przywołali jako przykład wojnę rosyjsko-gruzińską, która wybuchła w sierpniu 2008 roku. Obszar postradziecki został wskazany jako niestabilny, gdzie zagrożenie wybuchem konfliktu wciąż było realne¹⁴³.

Autorzy strategii z 2009 roku w sposób zawołowany odnieśli się do kwestii bezpieczeństwa energetycznego w kontekście stosunków z Rosją, będącego na czele listy zagrożeń o charakterze pozamilitarnym. Wykorzystywanie rosnącego zapotrzebowania na surowce energetyczne powodowało, że stały się one narzędziem wywierania nacisku politycznego oraz stanowiły substytut siły militarnej, stosowanej w polityce państwa. Wskazywano na liczne korzyści płynące ze zintegrowania światowego życia ekonomicznego, nie zapominając jednocześnie o wynikających z niego zagrożeniach¹⁴⁴. Stwierdzenia dotyczące bezpieczeństwa energetycznego odnosiły się do sytuacji, w której Rosja, wykorzystując dostawy surowców jako narzędzie prowadzenia polityki wobec Ukrainy, „uzależniała” europejskich odbiorców od postawy Ukrainy we wzajemnych relacjach.

Bezpośrednie odniesienie do kwestii bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w strategii z 2009 roku znalazło się w sekcji dotyczącej zewnętrznych uwarunkowań obronności Rzeczypospolitej Polskiej. W uwarunkowaniach polityki bezpieczeństwa i obronnej jako interes narodowy Polski wskazano stabilizację polityczną oraz rozwój społeczno-gospodarczy całego regionu Europy Środkowej

¹⁴² *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa do Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2009, s. 4.

¹⁴³ J. Kajetanowicz, *Zagrożenia globalne w polskich doktrynach obronnych i Strategiach bezpieczeństwa po 1945 r.*, [w:] *Globalne wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego w XXI wieku*, K. Jędrzejczyk-Kuliniak (red.), Wrocław 2015, s. 22-23.

¹⁴⁴ *Strategia Obronności...*, op. cit., s. 4-5.

i Wschodniej. Miało się to odbywać niezależnie od rozszerzania się sfery geograficznego oddziaływania NATO oraz Unii Europejskiej. Fundamentem polskiej polityki zagranicznej miała być budowa dobrosąsiedzkich, opartych na wzajemnym zrozumieniu stosunków ze wschodnimi sąsiadami – Rosją, Białorusią i Ukrainą. Zdaniem autorów, sytuacja wewnętrzna oraz polityka bezpieczeństwa sąsiadów Polski na Wschodzie bezpośrednio wpływały na bezpieczeństwo Polski. Odnosili się oni przede wszystkim do polityki Rosji, najważniejszego strategicznego partnera NATO i Unii Europejskiej, dwóch głównych organizacji bezpieczeństwa i współpracy w Europie¹⁴⁵.

Strategia obronności z 2009 roku, podobnie jak poprzedniczka, zakładała oparcie międzynarodowego systemu bezpieczeństwa na NATO, Unii Europejskiej oraz Stanach Zjednoczonych. Istotne znaczenie dla bezpieczeństwa Polski nadawano rozwojowi Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE, w tym Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. Oparty na trzech filarach międzynarodowy system bezpieczeństwa miał, zdaniem autorów strategii, zapewnić pokój, stabilność i pomyślność państwom członkowskim Unii Europejskiej oraz ich sąsiadom¹⁴⁶. Wymieniono w niej także konieczność aktywnego działania na rzecz bezpieczeństwa w ramach takich organizacji jak Organizacja Narodów Zjednoczonych, Grupa Wyszehradzka, Trójkąt Weimarski czy Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Zdaniem autorów, w interesie Polski oraz członków NATO leżało rozwijanie instrumentów umożliwiających kolektywną obronę. Wyrażano również gotowość Polski do aktywnego uczestnictwa w ramach Sił Odpowiedzi NATO oraz efektywnego zaangażowania w operacje międzynarodowe w ramach Sojuszu¹⁴⁷.

Współpraca na rzecz bezpieczeństwa w ramach wyżej wymienionych organizacji dawała szeroki wachlarz możliwości oraz narzędzi do prowadzenia skutecznej polityki oraz dialogu między światem zachodnim a Rosją. Dotyczyło to zarówno kwestii bezpieczeństwa, jak i kwestii gospodarczych, na które zaczęto zwracać coraz większą uwagę. Polska, jako uczestnik tych stosunków, poprzez podkreślanie konieczności współpracy na wielu frontach zgłaszała ambicje do aktywnego uczestniczenia w kreowaniu wspólnej polityki oraz prowadzenia dialogu.

W czerwcu 2017 roku opublikowano Koncepcję Obronną Rzeczypospolitej Polskiej. Przygotowanie koncepcji zostało poprzedzone przeprowadzeniem

¹⁴⁵ Ibidem, s. 6.

¹⁴⁶ J. Czaputowicz, *Ewolucja polskiej polityki bezpieczeństwa: w kierunku strategicznej samodzielności?*, „Studia Politologiczne”, vol. 34, 2014, s. 22.

¹⁴⁷ *Strategia Obronności...*, op. cit., s. 6-7.

w 2016 roku Strategicznego Przeglądu Obronnego¹⁴⁸. Już na wstępie koncepcji zawarto stwierdzenie, zgodnie z którym w poprzednich latach rozwój Sił Zbrojnych RP opierał się na błędnych założeniach. Zdaniem autorów, w dotychczasowych dokumentach strategicznych brakowało rzetelnej oceny geopolitycznej Polski oraz prognozy opartej na uważnej obserwacji zachodzących w otoczeniu międzynarodowych trendów¹⁴⁹. Skutkiem określonych działań było błędne – według autorów – przeświadczenie o minimalnym ryzyku wybuchu konfliktu zbrojnego w Europie Środkowowschodniej, a także upatrywanie źródeł głównego zagrożenia wśród niepaństwowych aktorów stosunków międzynarodowych. Ówczesny minister obrony narodowej Antoni Macierewicz, którego słowo wstępne zostało zawarte w koncepcji, przyjmując realistyczne założenie dotyczące środowiska bezpieczeństwa Polski wysnuł wniosek, zgodnie z którym skala zagrożenia wynikająca z agresywnej polityki Federacji Rosyjskiej nie była w należyty sposób oszacowana¹⁵⁰.

Słowa ministra były odzwierciedleniem koncepcji zawartych w Strategicznym Przeglądzie Obronnym, poprzedzającym wprowadzenie Koncepcji Obronnej RP. W prezentacji Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej ds. Strategicznego Przeglądu Obronnego, udostępnionej przez Ministerstwo Obrony Narodowej (MON), podjęto się analizy dotychczasowej polityki obronnej. Zawarto w niej odnośniki do dokumentów strategicznych, które ukazywały się w poprzednich latach oraz zawierały kwestie dotyczące prognozy najbliższego otoczenia międzynarodowego Polski oraz wizji rozwoju Sił Zbrojnych RP¹⁵¹. Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej z 2017 roku już na wstępie wskazywała Rosję jako największe zagrożenie dla polskiego systemu obronności w perspektywie długofalowej.

Dokument z 2017 roku składa się z dwóch głównych rozdziałów. Pierwszy dotyczy środowiska bezpieczeństwa RP dzisiaj i w perspektywie 15 lat, natomiast drugi odnosi się do polskiej obronności w perspektywie 2032 roku. W rozdziale dotyczącym środowiska bezpieczeństwa RP zawarto podrozdział dotyczący głównych zagrożeń oraz wyzwań, jakie stoją przed Siłami Zbrojnymi RP. Za najważniejsze zagrożenie wskazano w nim agresywną politykę Federacji Rosyjskiej. Autorzy koncepcji podkreślali, że Rosja w swoich działaniach dąży do wzmocnienia własnej pozycji w global-

¹⁴⁸ P.M. Zackiewicz, *Współczesne uwarunkowania funkcjonowania i rozwoju sił zbrojnych*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, rok XII, nr 2 (43), 2019, s. 105.

¹⁴⁹ *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017, s. 6.

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ *Prezentacja Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej ds. Strategicznego Przeglądu Obronnego*, Ministerstwo Obrony Narodowej, s. 3, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koncepcja-obronna-kraju> [dostęp: 20.05.2021].

nym układzie sił, stosując przy tym różnego rodzaju metody. Wymieniono tu m.in. łamanie prawa międzynarodowego, stosowanie siły i przymusu w relacjach z innymi państwami oraz próby destabilizacji zachodnich struktur integracyjnych. Działania rosyjskie uznano za niebezpieczne dla państw pragnących utrzymania stabilności środowiska międzynarodowego, w tym dla Polski. Podkreślono także postrzeganie przez Rosję Paktu Północnoatlantyckiego jako największego zagrożenia dla własnego bezpieczeństwa. Istotnym elementem wpływającym na traktowanie Federacji Rosyjskiej jako największego zagrożenia bezpieczeństwa Polski było stałe zwiększanie nakładów na cele militarne oraz modernizację rosyjskich sił zbrojnych¹⁵².

Autorzy koncepcji uważali, że Rosja w swoich działaniach na arenie międzynarodowej dąży do zaprowadzenia nowego ładu, opartego na koncepcji „koncertu mocarstw”. Utrzymanie przez Rosję agresywnej linii w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa w perspektywie najbliższych 15 lat stanowiło zagrożenie dla państw wschodniej flanki NATO. Jako uzasadnienie dla postawionej diagnozy, autorzy wskazywali na działania Stanów Zjednoczonych, dążących do wzmocnienia wschodniej flanki NATO oraz utrzymania nałożonych przez Unię Europejską sankcji na Federację Rosyjską¹⁵³. Koncepcja Obronna RP z 2017 roku odwołuje się do zbrojnych działań podejmowanych przez Rosję wobec Gruzji w 2008 roku oraz wobec Ukrainy w 2014 roku, jako do działań wywołujących niepokój strony polskiej. Rosja, prowadząc działania polegające na destabilizacji sytuacji w innych państwach, podważaniu integralności terytorialnej oraz maskowaniu i prowadzeniu ich poniżej progu wojny, stanowi realne zagrożenie dla państw członkowskich NATO. Nie wyklucza się także prowadzenia działań „zastępczych” realizowanych przez Rosję w innych regionach świata, mających na celu stworzenie możliwości wywierania nacisku na świat zachodni¹⁵⁴.

Federacja Rosyjska poprzez szeroko zakrojony program modernizacji Sił Zbrojnych prowadziła także intensywny program ćwiczeń oraz podejmowała działania mające na celu militaryzację społeczeństwa. Podkreślano rosnące wciąż wydatki na zbrojenia, mimo stagnacji gospodarczej. Szczególne zagrożenie dla bezpieczeństwa NATO, w tym Polski, miały stanowić skoordynowane działania z rosyjskimi siłami specjalnymi. Tzw. środki aktywne, stosowane przez Rosję wobec innych państw, a polegające m.in. na działaniach dezinformacyjnych czy atakach cybernetycznych, były wykorzystywane jako narzędzia pozwalające zmniejszyć asymetrię sił wobec NATO¹⁵⁵.

¹⁵² *Koncepcja Obronna...*, op. cit., s. 23.

¹⁵³ Ibidem, s. 24.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

Niestabilne sąsiedztwo wschodniej flanki NATO zostało wskazane jako kolejne zagrożenie oraz wyzwanie dla Sił Zbrojnych RP. Główne źródło niestabilności regionu widziano w Federacji Rosyjskiej¹⁵⁶, za pomocą zróżnicowanych narzędzi wpływającej na sytuację w państwach obszaru postsowieckiego. Rosja miała stymulować tym powstawanie konfliktów politycznych oraz dążyć do odzyskania kontroli nad osłabionymi strukturami państwowymi. Autorzy wskazywali na sytuację w Ukrainie, której część terytorium była okupowana przez Rosję, na Białoruś popadającą w coraz większą zależność od Moskwy oraz na zamrożony konflikt w Naddniestrzu. Jako potencjalne źródło niestabilności dla regionu Polski wskazywano rejon Kaukazu Południowego. Podkreślono również wysokie prawdopodobieństwo działań rosyjskich polegających na rozgrywaniu przez Rosję napięć społecznych, a także zamrożonych konfliktów w Armenii, Azerbejdżanie oraz Gruzji¹⁵⁷.

Koncepcja z 2017 roku opierała bezpieczeństwo Polski w głównej mierze na przynależności do międzynarodowych struktur: NATO jako największego sojuszu militarnego oraz Unii Europejskiej. Podkreślając wartość członkostwa Polski w Sojuszu, w koncepcji zwrócono jednak uwagę na możliwość niewywiązania się przez NATO z zobowiązań sojuszniczych wynikających z Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego. Dlatego też konieczne było, zdaniem autorów, zbudowanie sił zbrojnych zdolnych do samodzielnej obrony Polski bez wsparcia sojuszniczego¹⁵⁸. W koncepcji zostały wskazane również wyzwania, jakie stoją w perspektywie 15 lat przed NATO i UE. Dotyczą one przede wszystkim obrony kolektywnej, osiągania porozumienia między członkami Sojuszu, budowania wspólnego katalogu zagrożeń, umacniania jedności sojuszniczej oraz gospodarczej potęgi Unii Europejskiej¹⁵⁹.

Założenia zawarte w strategiach obronności Rzeczypospolitej Polskiej oraz w Koncepcji Obronnej RP, wydanych w latach 1999-2019, podobnie jak w przypadku strategii bezpieczeństwa narodowego ulegały licznym przeobrażeniom. Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej z 2017 roku, w odróżnieniu od strategii obronności z 2000 i 2009 roku, bardzo wyraźnie wskazuje imperialną poli-

¹⁵⁶ S. Koziej, *Trzy dekady obronności III RP: polityka i strategia obronna oraz polityczno-strategiczne kierowanie Siłami Zbrojnymi RP*, „Rocznik Strategiczny 2019/20”, t. 25, 2020, s. 407.

¹⁵⁷ *Koncepcja Obronna...*, op. cit., s. 25-26.

¹⁵⁸ A. Talaga, *Koncepcja Obronna RP – krok w naprawę dobrym kierunku*, Warsaw Enterprise Institute, 24.05.2017, <https://wei.org.pl/2017/blogi/panstwo/andrzejtalaga/koncepcja-obronna-rp-krok-w-naprawde-dobrym-kierunku/> [dostęp: 20.05.2021].

¹⁵⁹ *Koncepcja Obronna...*, op. cit., s. 30.

tykę Federacji Rosyjskiej jako największe zagrożenie dla systemu bezpieczeństwa RP. Należy stwierdzić, że w odróżnieniu od strategii bezpieczeństwa narodowego, której każda kolejna wersja stanowiła rozwinięcie poprzedniej, Koncepcja Obronna RP z 2017 roku jawi się jako zupełnie nowy dokument, pokazujący odmienne pojmowanie systemu bezpieczeństwa oraz zagrożeń dla jego funkcjonowania. Jej autorzy stwierdzili wprost, że strategię obronności z 2000 i 2009 roku opierały się na błędnych założeniach, wobec czego wymagała ona gruntownej przemiany.

Strategię obronności RP wpisywały się w politykę rządów SLD-UP-PSL czy PO-PSL, dążących w pierwszej kolejności do poprawnego ułożenia relacji z Federacją Rosyjską w ramach UE oraz NATO. Koncepcja z 2017 roku jest z kolei odzwierciedleniem polityki realizowanej przez Prawo i Sprawiedliwość, wskazującej bezpośrednio Federację Rosyjską jako największe zagrożenie dla systemu bezpieczeństwa RP. Jej autorzy postulują tym samym reorientację w prowadzonej polityce. Uwidacznia się w niej również sceptycyzm wobec skuteczności transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa, typowy dla wypowiedzi czołowych polityków partii rządzącej oraz prezentowany w jej programach wyborczych.

Najważniejszymi założeniami Strategii Obronności obowiązujących w latach 1999-2019, które w ograniczonym zakresie udało się zrealizować, było zacieśnianie współpracy z NATO oraz stopniowa modernizacja armii. Ze względu na brak bezpośredniego zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej, wzmacnianie pozycji Polski w 2000 roku można było uznać za działanie bardziej prewencyjne. W dokumencie z 2009 roku, ze względu na wojnę w Gruzji, miało ono na celu odstraszenie oraz budowę regionalnej przeciwwagi dla Federacji Rosyjskiej. Natomiast w dokumencie z 2017 roku w kontekście Rosji, oprócz funkcji odstraszenia, wskazano również na konieczność wzmacniania wschodniej flanki NATO oraz zwalczania zagrożeń hybrydowych. Realizację założeń poszczególnych strategii obronności warunkowały w głównej mierze ograniczenia finansowe oraz organizacyjne. Wybuch pełnoskalowej wojny w Ukrainie w 2022 roku spowodował znaczne przyspieszenie rozwoju współpracy w ramach NATO oraz modernizacji armii, czyli kluczowych założeń wszystkich strategii obronności opublikowanych po 1999 roku.

WEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI

2.1. Środowisko geograficzne

Polska jest położona na półkuli północnej. Leży w Europie na Nizinie Środkowoeuropejskiej, między Morzem Bałtyckim na północy, a łańcuchami górskimi Karpat i Sudetów na południu. Graniczy z siedmioma państwami: Rosją (obwodem królewieckim) i Litwą na północy, Czechami i Słowacją na południu, Białorusią i Ukrainą na wschodzie oraz Niemcami na zachodzie. Niemalże cały obszar kraju znajduje się w dorzeczu Wisły i Odry, a także w dorzeczach kilku innych rzek, takich jak Niemen, Łaba, Dniestr i Dunaj. Polska znajduje się w strefie klimatu umiarkowanego przejściowego. Zimy w Polsce nie należą do zbyt długich i mroźnych, natomiast lata nie są szczególnie upalne. Konsekwencjami takiego położenia są sprzyjające warunki klimatyczne, łatwość lokalizowania siedlisk mieszkalnych i obiektów przemysłowych, dość korzystne warunki dla rozwoju rolnictwa oraz dostępność komunikacyjna, rozumiana jako łatwość budowy szlaków komunikacyjnych we wszystkich kierunkach¹⁶⁰.

Polska jest krajem nizinnym, gdzie średnia wysokość nad poziomem morza wynosi 173 metry. Niziny (rozumiane jako obszary o wysokości bezwzględnej od 0 do 300 m n.p.m.) zajmują 91,3 % powierzchni kraju, wyżyny (tereny, na których

¹⁶⁰ Położenie Polski na świecie i w Europie, Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, <https://zpe.gov.pl/a/polozenie-polski-na-swiecie-i-w-europie/DyxTMjtCk> [dostęp: 22.09.2021].

wysokość bezwzględna przekracza 300 m n.p.m., a różnice wysokości względnej nie przekraczają 300 m) zajmują 5,6 % powierzchni, natomiast góry (obszary o wysokości bezwzględnej powyżej 300 m n.p.m., gdzie wysokości względne przekraczają 300 m) stanowią 3,3 % powierzchni Polski. Najniżej położony punkt w Polsce – 1,8 m p.p.m. – znajduje się nieopodal miejscowości Raczki Elbląskie. Z kolei najwyższym punktem są Rysy, sięgające 2499 m n.p.m.¹⁶¹.

Pod względem kształtu terytorium Polska jest państwem zwartym. Powierzchnia całkowita kraju w latach 1999-2019 ulegała niewielkim zmianom. W 1999 roku wynosiła ona 322 577 km², z czego powierzchnia obszaru lądowego, łącznie z wodami śródlądowymi, stanowiła 311 904 km², morskich wód wewnętrznych 1991 km², natomiast morza terytorialnego 8682 km². Rozciągłość południkowa (z północy na południe) wynosiła 649 km, z kolei równoleżnikowa (z zachodu na wschód) 689 km. Długość granicy państwowej była równa 3495 km. Składało się na nią 3055 km granicy lądowej oraz 440 km granicy morskiej. Polska najdłuższą granicę miała z Czechami (790 km), natomiast najkrótszą z Litwą (103 km). Długość linii brzegowej wynosiła 788 km¹⁶². W 2009 roku powierzchnia całkowita Polski liczyła 322 575 km². Obszar lądowy łącznie z wodami śródlądowymi zajmował 311 888 km², morskich wód wewnętrznych 2005 km², natomiast powierzchnia morza terytorialnego 8682 km². Rozciągłość południkowa oraz równoleżnikowa nie zmieniły się i dalej wynosiły odpowiednio 649 oraz 689 km. Na granicę państwową o łącznej długości 3511 km składało się 3071 km granicy lądowej oraz 440 km granicy morskiej. Podobnie jak w 1999 roku, Polska miała najdłuższą granicę z Czechami – 796 km, natomiast najkrótszą z Litwą – 104 km. Zmniejszeniu uległa długość linii brzegowej, wynosiła ona 770 km¹⁶³. Z kolei w 2019 roku powierzchnia całkowita Polski liczyła 322 719 km². Powierzchnia obszaru lądowego łącznie z wodami śródlądowymi wynosiła 311 895 km², morskich wód wewnętrznych 2041 km², natomiast morza terytorialnego 8783 km². Podobnie jak w 1999 oraz 2009 roku, rozciągłość południkowa i równoleżnikowa wynosiły kolejno 649 oraz 689 km. W porównaniu do 2009 roku nie uległa zmianie długość granicy państwowej – na 3511 km w dalszym ciągu składało się 3071 km granicy lądowej oraz 440 km morskiej. Państwami o niezmiennie najdłuższej i najkrótszej granicy pozostawały Czechy z 796 km

¹⁶¹ *Polska w liczbach*, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, <https://www.gdos.gov.pl/polska-w-liczbach> [dostęp: 22.09.2021].

¹⁶² *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, Główny Urząd Statystyczny, rok LIX, Warszawa 1999, s. 1-2.

¹⁶³ *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2009*, Główny Urząd Statystyczny, rok LII, Warszawa 2009, s. 25-26.

oraz Litwa ze 104 km. Długość linii brzegowej, analogicznie jak w 2009 roku, wynosiła 770 km¹⁶⁴. Na występujące w latach 1999-2019 zmiany powierzchni całkowitej Polski, a co za tym idzie na zmiany w długości granic oraz linii brzegowych, wpływ miało kilka czynników. Rozwój technologii umożliwił wykorzystanie coraz dokładniejszych urządzeń pomiarowych, pozwalających z jeszcze większą precyzją określić powierzchnię kraju. W przypadku Polski część granic jest granicami mało stabilnymi. Zarówno linia brzegowa, jak i granice lądowe ulegają zmianom. Za zmiany linii brzegowej odpowiada w głównej mierze erozja. Z kolei granice lądowe w większości przebiegają wzdłuż głównego nurtu rzek. Ich znaczna część jest nieuregulowana, wobec czego częstym zmianom ulega położenie głównego nurtu, a w konsekwencji i powierzchnia Polski. Na zmianę powierzchni całkowitej Polski w latach 1999-2019 miało wpływ także rozporządzenie Rady Ministrów z 13 stycznia 2017 roku w sprawie szczegółowego przebiegu linii podstawowej, zewnętrznej granicy morza terytorialnego oraz zewnętrznej granicy strefy przyległej Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶⁵. Konieczność dostosowania granic jednostek terytorialnych do linii podstawowej morza terytorialnego spowodowała wzrost powierzchni kraju.

Rosja jest położona na półkuli północnej, wschodniej oraz częściowo na zachodniej. Leży na dwóch kontynentach: w Europie i Azji. Część europejska stanowi ok. 25 % powierzchni całkowitej Rosji, pozostałe 75 % znajduje się w części azjatyckiej. Fragment europejski zajmuje niemalże cały obszar Europy Wschodniej, natomiast azjatycki obejmuje tereny położone na wschód od gór Ural aż po Półwysep Czukocki i Wyspy Wrangla. Rosja graniczy z 14 państwami: Norwegią, Finlandią, Estonią, Łotwą, Litwą, Białorusią, Ukrainą i Polską w Europie oraz Gruzją, Azerbejdżanem, Kazachstanem, Chinami, Mongolią oraz Koreą Północną w Azji¹⁶⁶. Położona jest w dwóch strefach klimatycznych, okołobiegunowej z klimatem polarnym i subpolarnym oraz umiarkowanej. Klimaty chłodne obejmują północną część Niziny Wschodnioeuropejskiej i Niziny Zachodniosyberyjskiej oraz obszary górskie Syberii Północno-Wschodniej. Klimaty ciepłe występują na południu obu nizin oraz na Przedkaukaziu. Ze względu na bardzo dużą rozciągłość równoleżnikową oraz znaczne oddalenie od morza, powodują one silny

¹⁶⁴ *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2019*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019, s. 17-18.

¹⁶⁵ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie szczegółowego przebiegu linii podstawowej, zewnętrznej granicy morza terytorialnego oraz zewnętrznej granicy strefy przyległej Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. 2017, poz. 183).

¹⁶⁶ *Środowisko przyrodnicze i gospodarka Federacji Rosyjskiej*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, <https://zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-federacji-rosyjskiej/D11kmlTWl> [dostęp: 21.09.2021].

kontynentalizm klimatu, przez co w niektórych regionach średnia roczna amplituda temperatur osiąga nawet 70 °C. Najcieplejszym rejonem Rosji jest europejska część zachodnia. Różnice między średnimi temperaturami w częściach europejskiej i azjatyckiej sięgają nawet kilkudziesięciu stopni Celsjusza¹⁶⁷.

W obrębie Rosji występuje silne zróżnicowanie ukształtowania terenu. Bliżko 75 % terytorium zajmują obszary równinne. Część europejska oraz zachód Azji są zdominowane przez Nizinę Wschodnioeuropejską oraz Nizinę Zachodniosyberyjską. Nad Morzem Kaspijskim, stanowiącym jednocześnie najniższej położony punkt na terytorium Rosji (28 m p.p.m.), znajduje się największy obszar depresyjny na świecie – Nizina Nadkaspjska. Środkowa część azjatyckiej Rosji jest z kolei zdominowana przez Wyżynę Środkowosyberyjską. Pozostałe obszary kraju pokrywają liczne łańcuchy górskie o różnych wysokościach. Do najwyższych zaliczyć można góry Kaukaz, gdzie znajduje się najwyższy położony punkt na terytorium kraju (szczyt Elbrus o wysokości 5633 m n.p.m.), oraz góry Altaj¹⁶⁸.

Powierzchnia całkowita Rosji w latach 1999-2019, podobnie jak w przypadku Polski, ulegała niewielkim zmianom. W 1999 roku wynosiła 17 075 200 km², z czego lądy zajmowały 16 995 800 km², natomiast wody śródlądowe 79 400 km². Rozciągłość południkowa obszaru Rosji wynosiła ok. 4000 km, natomiast równoleżnikowa ok. 9000 km. Długość granicy lądowej w 1999 roku to 19 917 km. Najdłuższą granicę lądową Rosja miała wtedy z Kazachstanem (6846 km), z kolei najkrótszą z Koreą Północną (19 km). Długość granicy morskiej wynosiła 37 653 km¹⁶⁹. W 2009 roku powierzchnia całkowita Rosji wzrosła do 17 098 242 km². Składało się na nią 16 377 742 km² powierzchni lądów oraz 720 500 km² wód śródlądowych. Rozciągłość południkowa oraz równoleżnikowa nie uległa znaczącym zmianom. Długość granicy lądowej w 2009 roku wzrosła do 20 241,5 km. Rosja w dalszym ciągu miała najdłuższą granicę z Kazachstanem (6846 km) oraz najkrótszą z Koreą Północną, przy czym ta ostatnia nieznacznie się zmniejszyła do 17,5 km¹⁷⁰. Z kolei w 2019 roku powierzchnia całkowita Rosji niezmiennie, w porównaniu do 2009 roku, wynosiła 17 098 242 km². Powierzchnie lądów i wód śródlądowych również nie zmieniły się i wynosiły kolejno 16 377 742 km² oraz 720 500 km². Rozciągłość południkowa i równoleżnikowa

¹⁶⁷ Rosja. Warunki naturalne, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Rosja-Warunki-naturalne;4575234.html> [dostęp: 21.09.2021].

¹⁶⁸ Środowisko przyrodnicze i gospodarka Federacji Rosyjskiej..., op. cit.

¹⁶⁹ The World Factbook 1999, Central Intelligence Agency, <https://www.gutenberg.org/ebooks/27676> [dostęp: 24.09.2021].

¹⁷⁰ The World Factbook 2009, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/> [dostęp: 24.09.2021].

utrzymywały się na zbliżonym poziomie, wynosząc odpowiednio ok. 4000 km oraz 9000 km. Dość istotna zmiana w porównaniu z 2009 rokiem zaszła w kwestii długości granicy lądowej. W 2019 roku było to już 22 408 km. Najdłuższa granica, z Kazachstanem, wydłużyła się do 7644 km. Długość najkrótszej granicy z Koreą Północną, wzrosła w porównaniu do 2009 roku nieznacznie, do 18 km¹⁷¹.

Środowisko geograficzne Polski oraz Rosji posiada istotny walor strategiczny, który mógłby okazać się kluczowy w kontekście potencjalnej konfrontacji Federacji Rosyjskiej z NATO. Znaczenie czynników geograficznych w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji nabrało szczególnego znaczenia po 2014 roku, w następstwie aneksji Krymu oraz wojny we wschodniej Ukrainie. Wtedy też zaczęto jeszcze bardziej podkreślać znaczenie poszczególnych obszarów położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Polski oraz Rosji. Szczególną uwagę natomiast poświęcono potencjalnym zagrożeniom wynikającym z położenia geograficznego.

Obszarem o szczególnym znaczeniu strategicznym jest tzw. przesmyk suwalski (ang. Suwalski Gap). Jest to obszar graniczny oddzielający terytoria należące do Federacji Rosyjskiej obwodu królewieckiego od Białorusi. Obejmuje on około 100-kilometrowy odcinek granicy między Litwą a Polską. Istnienie przesmyku suwalskiego pozbawia Federację Rosyjską bezpośredniego dostępu do komunikacji lądowej z obwodem królewieckim. Ze względu na fakt, że obwód królewiecki jest niezwykle istotny dla realizacji celów politycznych wobec państw bałtyckich oraz Polski, istnienie przesmyku generuje dla Rosji wiele problemów. Nie mniejsze znaczenie ma również fakt stacjonowania na terytorium obwodu królewieckiego znacznych rosyjskich sił wojskowych¹⁷².

Kwestie związane z przesmykiem suwalskim zaczęły się pojawiać w mediach dopiero po 2015 roku. Przedstawiano go jako najbardziej zagrożony rosyjską agresją obszar należący do państwa członkowskiego NATO. Zgodnie z planami ewentualnościowymi NATO, istnieje możliwość uderzenia przez Rosjan na przesmyk suwalski w celu połączenia obwodu królewieckiego z Białorusią, a przez nią z rdzenną Rosją¹⁷³. Ben Hodges, który w 2015 roku dowodził siłami lądowymi USA w Europie, stwierdził, że przesmyk suwalski jest jednym z najbardziej zapalnych punktów na mapie świata. Dla Polski oraz bałtyckich państw NATO przesmyk jest równie istotny jak dla Federacji Rosyjskiej. Ewentualny atak Fe-

¹⁷¹ *The World Factbook 2019*, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/> [dostęp: 24.09.2021].

¹⁷² J. Kowalczewski, *Znaczenie polityczno-militarne przesmyku suwalskiego*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 25, 2018, s. 104.

¹⁷³ T.A. Kisielewski, *Przesmyk suwalski. Rosja kontra NATO*, Poznań 2017, s. 7.

deracji Rosyjskiej lub Białorusi mógłby doprowadzić do odcięcia Litwy, Łotwy oraz Estonii od UE oraz NATO. W tym znaczeniu utrzymanie przesmyku stanowi warunek *sine qua non* dla bezpieczeństwa państw bałtyckich. W wyniku wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie w 2022 roku znaczenie przesmyku suwalskiego wzrosło jeszcze bardziej. Wynika to z faktu, że obszar ten może w każdej chwili stać się miejscem potencjalnego incydentu lub działań hybrydowych ze strony rosyjsko-białoruskiej¹⁷⁴.

Wspomniany już w kontekście przesmyku suwalskiego obwód królewiecki stanowi równie istotny pod kątem strategicznym obszar położony w bezpośrednim sąsiedztwie Polski oraz Rosji. Jest on eksklawą oddaloną od terytorium Federacji Rosyjskiej o 550-600 km. Fakt ten powoduje, że obwód królewiecki jest uzależniony od sprawnego funkcjonowania powiązań z Rosją właściwą w transporcie morskim, kolejowym, drogowym oraz powietrznym¹⁷⁵.

Położenie geostrategiczne obwodu królewieckiego decyduje o jego znaczeniu militarnym dla Rosji. Obwód stanowi bazę Floty Bałtyckiej Marynarki Wojennej. Ze względu na znajdujący się na jego terytorium jedyny wysunięty na zachód niezamarzający port nad Morzem Bałtyckim, bywa nazywany „niezatapialnym lotniskowcem”¹⁷⁶. Położony na jego terenie Kaliningradzki Rejon Obronny (KRO) jest najbardziej zmilitaryzowanym obszarem Federacji Rosyjskiej. W obrębie KRO znajdują się rozwinięte fortyfikacje oraz magazyny przechowywania amunicji, w tym jądrowej. Z kolei rozmieszczone w Kaliningradzkim Rejonie Obronnym wojska mają określone zadania, istotne z punktu widzenia polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności. Wymienić wśród nich można m.in. działania mające na celu odstraszenie Zachodu czy też wykonywanie ataków na wybrane cele znajdujące się na terytorium państw NATO. Wymienione cele determinują charakter oraz wielkość potencjału militarnego rozmieszczonego w KRO¹⁷⁷.

Militaryzacja obwodu królewieckiego oraz zwiększanie w ostatnich latach jego potencjału oddziaływały (w dalszym ciągu oddziałują) na państwa regionu

¹⁷⁴ K. Fedorowicz, *Przesmyk suwalski: potencjał zagrożeń i napięcia*, „Instytut Europy Środkowej”, nr 934, 24.08.2023, <https://ies.lublin.pl/komentarze/przesmyk-suwal-ski-potencjal-zagrozen-i-napiecia/> [dostęp: 24.02.2025].

¹⁷⁵ T. Palmowski, *Obwód kaliningradzki i jego współczesne dylematy*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, vol. 183, 2018, s. 357.

¹⁷⁶ M. Sienicki, *Obwód królewiecki jako wyzwanie dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej*, Kwartalnik „Bellona”, nr 2, 2024, s. 112.

¹⁷⁷ I. Topolski, *Potencjał militarny Federacji Rosyjskiej w obwodzie kaliningradzkim*, „Instytut Europy Środkowej”, nr 708, 10.10.2022, <https://ies.lublin.pl/komentarze/potencjal-militarny-federacji-rosyjskiej-w-obwodzie-kaliningradzkim/> [dostęp: 24.02.2025].

Morza Bałtyckiego. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy było m.in. rozmieszczenie na terytorium obwodu rakiet zdolnych do przenoszenia głowic jądrowych oraz znajdowanie się w zasięgu oddziaływania rosyjskiego systemu obrony powietrznej. Ponadto w latach 1999-2019 w obwodzie stacjonowało nawet 25 tysięcy żołnierzy różnych formacji¹⁷⁸.

Należy podkreślić, że pełnoskalowa wojna w Ukrainie poprzez kierowanie do walk jednostek położonych na zachodzie kraju doprowadziła do osłabienia potencjału militarnego obwodu królewieckiego. Ze względu na rozmieszczenie na terytorium obwodu rakiet zdolnych przenosić głowice jądrowe, obszar ten może być jednak nadal wykorzystywany jako potencjalny straszak wobec państw Sojuszu. W zaistniałej sytuacji Polska oraz pozostałe państwa członkowskie NATO są zmuszone do stałej obserwacji obwodu. Koniecznym jest również wypracowywanie różnego rodzaju metod, skutecznie ograniczających niekorzystne oddziaływanie eskalwy na państwa położone w bezpośrednim sąsiedztwie.

Oscylująca w granicach 17 000 000 km² powierzchnia całkowita Rosji, stanowiąca ok. 1/9 powierzchni lądów, czyni ją od upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1991 roku niezmiennie największym państwem na świecie. Dla porównania, powierzchnia całkowita Polski, wynosząca ok. 322 000 km², jest blisko 53 razy mniejsza. Ze względu na ogromną rozciągłość terytorialną, Federacja Rosyjska jest państwem zdecydowanie bardziej zróżnicowanym geograficznie niż Polska. Wpływ na to ma położenie w różnych strefach klimatycznych, zróżnicowany krajobraz oraz ukształtowanie powierzchni. Położenie Polski w jednej strefie klimatycznej oraz niezbyt zróżnicowane ukształtowanie terenu i krajobrazu czyni ją w porównaniu z Rosją państwem niemalże jednorodnym pod względem geograficznym. Polska jest państwem o bardziej sprzyjających warunkach klimatycznych. Na jej terytorium występuje znacznie mniej obszarów, na których nie ma możliwości rozwoju siedlisk mieszkalnych, rolnictwa czy szlaków komunikacyjnych. Z kolei znaczna część powierzchni Federacji Rosyjskiej, gdzie występuje wieczna zmarzlina oraz niskie temperatury, uniemożliwia bądź znacznie utrudnia zagospodarowanie jej terytorium. Pod względem geograficznym Polska jest państwem zdecydowanie bardziej „zwięzłym” oraz jednorodnym, co pozwala na efektywniejsze wykorzystanie posiadanego obszaru.

¹⁷⁸ M. Sienicki, *Obwód królewiecki jako wyzwanie dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej*, Kwartalnik „Bellona”, nr 2, 2024, s. 112.

Znaczenie środowiska geograficznego Polski oraz Rosji wzrasta w kontekście potencjalnej konfrontacji na linii Federacja Rosyjska-NATO, ze względu na możliwość istotnego wpływu na jej przebieg oraz rozstrzygnięcie. Szereg problemów generowanych m.in. przez rozwój potencjału militarnego na terytorium państwa znajdującego się w bezpośrednim sąsiedztwie powoduje, że czynniki geograficzne w relacjach polsko-rosyjskich nabierają znaczenia strategicznego.

2.2. Demografia i kwestie społeczne

Populacja Polski w 1999 roku wynosiła ok. 38 600 000 osób, w tym ok. 18 800 000 mężczyzn (stanowiących ok. 48,6 % ogółu populacji) oraz ok. 19 800 000 kobiet (ok. 51,4 % ogółu populacji). Ok. 20 % populacji (ok. 7 700 000 osób) stanowili mieszkańcy w wieku 0-14 lat. Na ok. 68 % populacji w wieku od 15 do 64 lat składało się ok. 26 300 000 osób. Obywatele w wieku 65 lat i więcej to ok. 12 % populacji, czyli ok. 4 600 000 osób¹⁷⁹.

Współczynnik feminizacji, czyli liczby kobiet przypadających na 100 mężczyzn, wynosił w 1999 roku ok. 105,8. Współczynnik przyrostu populacji osiągnął 0,05 %. Współczynnik urodzeń oraz zgonów na 1000 mieszkańców wynosił odpowiednio 10,61 oraz 9,72. Współczynnik dzietności z kolei był równy 1,45. Oznaczało to, że na jedną kobietę przypadało statystycznie 1,45 urodzeń. Polska w 1999 roku miała ujemne saldo migracji, wynoszące -0,4 osoby na 1000 mieszkańców. Oczekiwana długość życia dla całej populacji w 1999 roku wynosiła 73,06 lat – 68,93 lat dla mężczyzn oraz 77,41 lat dla kobiet¹⁸⁰.

Bardzo trudno określić dokładną strukturę narodowościową i etniczną Polski w 1999 roku. W latach 1999-2019, stanowiących cezurę czasową książki, odbyły się trzy Narodowe Spisy Powszechne Ludności i Mieszkań, stanowiące najrzetelniejsze źródło danych. Zostały one przeprowadzone w 2002 oraz w 2011 roku (kolejny spis miał miejsce w 2021 roku, wykraczając poza przyjęte tu ramy czasowe). Dane ze spisu z 2002 roku wykazały, że wśród stałych mieszkańców Polski ponad 98,2 % stanowili obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, natomiast 0,1 % cudzoziemcy rozumiani jako osoby zamieszkujące terytorium RP, lecz nieposiadające polskiego obywatelstwa. Ponadto dla około 1,7 % ludności nie została ustalona przynależność państwowa. Ok. 500 osób biorących udział w spisie z 2002 roku określiło się jako bezpaństwowcy. 96,7 %, czyli ok. 36 983 700 osób, zadeklarowało narodowość polską. 1,23 % mieszkańców Polski, czyli ok. 471 500 osób, podało

¹⁷⁹ *The World Factbook 1999...*, op. cit.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

narodowość inną niż polska. Wśród nich wymieniano najczęściej narodowość niemiecką (152 900 osób), białoruską (48 700), ukraińską (31 000), rosyjską (6100), litewską (5800), słowacką (2000), ormiańską (1100), żydowską (1100) oraz czeską (800). Inne społeczności wyróżniające się liczebnością, wskazane w spisie z 2002 roku, to głównie Ślązacy, za których uważało się 173 000 osób. Ponadto w przypadku 774 900 osób, stanowiących 2,03 % ludności Polski, nie udało się określić przynależności narodowej. Z kolei mniejszości etniczne, do których przynależność została przez mieszkańców wskazana w spisie, to przede wszystkim Romowie (12 900 osób), Łemkowie (5900), Tatarzy (500) oraz Karaimi (500)¹⁸¹.

W 2009 roku ludność Polski wynosiła ok. 38 500 000 osób, co w porównaniu z 1999 rokiem oznaczało spadek o ponad 100 000 mieszkańców. Liczba mężczyzn zmniejszyła się w tym czasie do ok. 18 650 000 (ok. 48,4 % ogółu populacji), z kolei liczba kobiet do ok. 19 850 000 (ok. 51,6 %). Liczba osób w wieku 0-14 lat zmniejszyła się kosztem liczby osób w wieku od 15 do 64 lat oraz 65 lat i więcej. Stanowiła ona 15 % ogółu populacji i wynosiła ok. 5 800 000 osób. Liczba osób w wieku od 15 do 64 lat stanowiła już ok. 71,6 % populacji. Składało się na nią ok. 27 550 000 mieszkańców. Grupa osób w wieku 65 lat i więcej liczyła już ok. 13,4 % ludności, co przekładało się na ok. 5 150 000 osób¹⁸².

Współczynnik feminizacji w porównaniu do 1999 roku wzrósł do 106,4. Z kolei współczynnik przyrostu populacji osiągnął wynik ujemny, wynosząc -0,047 %. Współczynnik urodzeń na 1000 mieszkańców spadł do 10,04, natomiast zgonów wzrósł do 10,05. Saldo migracji w porównaniu do 1999 roku nieznacznie spadło, osiągając -0,47 osoby na 1000 mieszkańców. Współczynnik dzietności spadł do poziomu 1,28 urodzeń przypadających na jedną kobietę. Oczekiwana długość życia wydłużyła się do 75,63 lat – 71,65 dla mężczyzn oraz 79,85 dla kobiet¹⁸³.

W Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań z 2011 roku 94,8 % ludności, czyli blisko 36 522 000 osób, zadeklarowało narodowość wyłącznie polską. Spadek w porównaniu do 2002 roku można uzasadnić możliwością wyrażenia złożonych tożsamości narodowo-etnicznych, jaką przeprowadzający spis dali mieszkańcom Polski. Stąd też 2,26 %, czyli ponad 871 000 osób, zadeklarowało polską, jak i inną niż polską tożsamość narodowo-etniczną. 1,55 % (596 000 osób) zadeklarowało wyłącznie niepolską przynależność narodową.

¹⁸¹ *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna NSP 2002*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/narodowe-spisy-powszechne/narodowy-spis-powszechny-2002/ludnosc-stan-i-struktura-demograficzno-spoieczna-nsp-2002,4,1.html> [dostęp: 24.09.2021].

¹⁸² *The World Factbook 2009...*, op. cit.

¹⁸³ Ibidem.

400 osób biorących udział w spisie nie odczuwało przynależności do żadnej społeczności narodowo-etnicznej. Nieznaczne spadki w porównaniu z 2002 rokiem zanotowali deklarujący przynależność niemiecką (148 000 osób) oraz białoruską (47 000). Wzrosła za to liczba osób odczuwających przynależność ukraińską – było to blisko 51 000 osób, rosyjską (13 000), litewską (7900), słowacką (3200), ormiańską (3600), żydowską (7500) oraz czeską (3400). Najważniejsze mniejszości etniczne, do których przynależność zadeklarowali biorący udział w spisie, to Romowie (17 000) oraz Łemkowie (10 500). Oprócz wspomnianych wyżej dominujących narodowości, relatywnie liczne grupy osób określiły się Amerykanami, Brytyjczykami, Włochami, Francuzami i Hiszpanami¹⁸⁴.

Jak wspomniano powyżej, na różnice w liczbie osób deklarujących przynależność narodowo-etniczną między rokiem 2002 a 2011 należy patrzeć w dwojaki sposób, ze względu na możliwość wyrażenia więcej niż jednej tożsamości. Dlatego też zachodzących zmian nie można postrzegać wyłącznie w kategorii wzrostów i spadków.

Ludność Polski w 2019 roku w porównaniu do roku 1999 oraz 2009 uległa ponownemu zmniejszeniu i wynosiła ok. 38 400 000 osób. Liczba mężczyzn zmniejszyła się w tym czasie do ok. 18 600 000 (ok. 48,4 % ogółu populacji), natomiast liczba kobiet do ok. 19 800 000 (ok. 51,6 %). Liczba osób w wieku 0-14 lat ponownie zmniejszyła się kosztem grupy osób reprezentujących grupę 65 lat i więcej. Wynosiła ona w 2019 roku ok. 14,8 % i składało się na nią ok. 5 700 000 osób. Populacja w wieku od 15 do 64 lat również uległa zmniejszeniu, stanowiła ona ok. 67,70 % ogółu społeczeństwa, czyli ok. 26 000 000 osób. Grupa osób w wieku 65 lat i więcej stanowiła już ok. 17,50 %, czyli ok. 6 700 000 osób¹⁸⁵.

Współczynnik feminizacji w 2019 roku w porównaniu do roku 2009 wzrósł nieznacznie do poziomu 106,6. Nastąpił spadek we współczynniku przyrostu populacji, który wyniósł -0,16 %. Współczynnik urodzeń spadł znacznie do poziomu 9,3, z kolei zgonów wzrósł do 10,5. Nieznaczny spadek zaliczył współczynnik migracji, osiągając poziom -0,4 osoby na 1000 mieszkańców. Wzrost zaliczył współczynnik dzietności. Na jedną kobietę przypadało 1,36 urodzeń. Oczekiwana długość życia ponownie, tak jak w 2009 roku, wydłużyła się i wynosiła 77,9 lat – 74,1 dla mężczyzn oraz 82 dla kobiet¹⁸⁶.

¹⁸⁴ *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski – NSP 2011*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> [dostęp: 24.09.2021].

¹⁸⁵ *The World Factbook 2019...*, op. cit.

¹⁸⁶ Ibidem.

W Narodowym Spisie Powszechnym Ludności i Mieszkań przeprowadzonym w 2021 roku 96,28 % ludności, czyli ponad 36 620 000 osób, zadeklarowało narodowość wyłącznie polską. Podobnie jak w poprzednim spisie, w 2021 roku istniała możliwość wyrażenia złożonych tożsamości narodowo-etnicznych. 2,56 %, czyli ok. 975 000 osób, zadeklarowało narodowość polską oraz inną niż polską. W porównaniu do spisu z 2011 roku, w obu przypadkach odnotowano wzrost. Spadek natomiast zarejestrowano we wskazaniu narodowości wyłącznie innej niż polska: 1,13 % (ok. 430 000 osób)¹⁸⁷. Należy podkreślić, że różnice we wskazaniach powyższych narodowości były w odniesieniu do spisu z 2011 roku nieznaczne. Wzrost w porównaniu z 2011 rokiem zanotowali deklarujący przynależność ukraińską – było to blisko 82 000 osób, białoruską (57 000), żydowską (17 000), rosyjską (16 000), litewską (10 000). Spadła za to liczba osób deklarujących narodowość niemiecką – blisko 144 000 osób. Podobnie jak w spisie z 2011 roku, najważniejsze mniejszości etniczne to Łemkowie – blisko 13 000 osób (wzrost w porównaniu z 2011 rokiem) oraz Romowie – również blisko 13 000 osób (spadek w porównaniu z 2011 rokiem). W spisie z 2021 roku również relatywnie liczne grupy osób określiły się Brytyjczykami, Amerykanami, Włochami bądź Francuzami¹⁸⁸. Różnice te nie były jednak znaczące.

Populacja Rosji w 1999 roku wynosiła ok. 146 900 000 osób – ok. 68 700 000 mężczyzn (46,8 % ogółu) oraz ok. 78 200 000 kobiet (53,2 %)¹⁸⁹. Ok. 18,4 % populacji (ok. 27 000 000 osób) stanowiły dzieci w wieku 0-14 lat. Ok. 69,3 % populacji (ok. 101 800 000 osób) liczyła grupa wiekowa od 15 do 64 lat. Grupa osób w wieku 65 lat i więcej stanowiła ok. 12,3 % ogółu, czyli ok. 18 100 000 osób¹⁹⁰.

Współczynnik feminizacji w Rosji wynosił w 1999 roku w przybliżeniu 114,2. Współczynnik przyrostu populacji kształtował się na ujemnym poziomie -0,33%. Współczynnik urodzeń oraz zgonów na 1000 mieszkańców sięgał odpowiednio 9,64 oraz 14,96. Współczynnik dzietności z kolei miał wartość 1,45. Natomiast

¹⁸⁷ *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/stan-i-struktura-demograficzno-spoeczna-i-ekonomiczna-ludnosci-polski-w-swietle-wynikow-nsp-2021,6,2.html> [dostęp: 06.03.2025].

¹⁸⁸ Ibidem.

¹⁸⁹ *Распределение численности населения по полу на 1 января*, Федеральная служба государственной статистики, <https://rosstat.gov.ru/folder/12781#> [dostęp: 24.11.2022].

¹⁹⁰ *СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В 1991-2020 г.*, Федеральная служба государственной статистики, <https://rosstat.gov.ru/folder/12781#> [dostęp: 24.11.2022].

saldo migracji osiągnęło poziom 2,05 osób na 1000 osób. Oczekiwana długość życia dla rosyjskiej populacji w 1999 roku wynosiła 65,12 lat – 58,83 dla mężczyzn oraz 71,72 dla kobiet.

Podobnie jak w przypadku Polski, najrzetelniejszym źródłem danych dotyczącym struktury etnicznej Federacji Rosyjskiej w latach 1999-2019 były ogólnokrajowe spisy powszechne. Odbyły się one w 2002 oraz 2010 roku (podobnie jak w Polsce, w 2021 roku miał miejsce kolejny spis). Według danych zawartych w spisie z 2002 roku Rosjanie stanowili ok. 116 000 000 ogółu ludności (ok. 80 %), Tatarzy ok. 5 500 000 (ok. 4 %), Ukraińcy ok. 3 000 000 (ok. 2 %), Baszkirzy ok. 1 700 000 (ok. 1,2 %), Czuwasze ok. 1 600 000 (ok. 1,1 %), a Czecczeńcy ok. 1 400 000 (ok. 1 %). Ok. 16 000 000 osób wskazało w spisie pochodzenie inne od wymienionych powyżej największych mniejszości zamieszkujących terytorium Federacji Rosyjskiej (ok. 10,7 %) ¹⁹¹.

W 2009 roku ludność Rosji wynosiła ok. 142 700 000 osób. W porównaniu z rokiem 1999 rosyjska populacja zmniejszyła się o ok. 5 milionów osób. Ok. 65 900 000 ogółu rosyjskiej populacji liczyli mężczyźni (46 %), ok. 76 800 000 kobiety (54 %) ¹⁹². Grupa osób w wieku 0-14 lat w 2009 roku zmniejszyła się znacznie w porównaniu z rokiem 1999 i wynosiła ok. 15% populacji – ok. 21 350 000 osób. Ok. 71,7 % populacji, więcej w porównaniu z rokiem 1999, stanowiła grupa wiekowa od 15 do 64 lat. Składało się na nią ok. 102 250 000 osób. Nieznaczny wzrost nastąpił za to w ostatniej grupie, osób w wieku 65 i więcej lat. Stanowili oni ok. 13,3 % populacji – ok. 19 100 000 osób ¹⁹³.

Współczynnik feminizacji w 2009 roku w Rosji wynosił w przybliżeniu 117. Był to w porównaniu z rokiem 1999 dość istotny wzrost. W 2009 roku nastąpił spadek współczynnika przyrostu populacji, osiągając wartość -0,467 %. Zarówno współczynnik urodzeń, jak i zgonów na 1000 mieszkańców wzrósł, osiągając poziom odpowiednio 11,1 oraz 16,06. W porównaniu z rokiem 1999 wzrósł również współczynnik urodzeń przypadających na jedną kobietę – wynosił 1,41. Spadek za to zaliczył współczynnik salda migracji, osiągając 0,28 osoby na 1000 mieszkańców. Oczekiwana długość życia dla rosyjskiego społeczeństwa wzrosła w porównaniu z rokiem 1999 do 66,03 lat – 59,33 dla mężczyzn oraz 73,14 dla kobiet ¹⁹⁴.

¹⁹¹ И. А. Збарская, *Демографическая, национальная и социальная структура общества: итоги Всероссийской переписи населения 2002 года информационная ценность*, „Социология власти”, 5, 2004, s. 114.

¹⁹² *Распределение численности населения по полу на 1 января...*, op. cit.

¹⁹³ ЧИСЛЕННОСТЬ МУЖЧИН И ЖЕНЩИН, Федеральная служба государственной статистики, <https://rosstat.gov.ru/folder/12781#> [dostęp: 25.11.2022].

¹⁹⁴ *The World Factbook 2009...*, op. cit.

W 2010 roku przeprowadzono w Rosji kolejny powszechny spis ludności. Wskazał on pewne przemiany, jakie zaszły w strukturze narodowościowej Federacji Rosyjskiej od 2002 roku. Obywatele rosyjscy mieli w nim możliwość wskazania braku narodowości. Wśród osób deklarujących narodowość w dalszym ciągu największą grupę stanowili Rosjanie – ok. 111 000 000 osób (ok. 80,9 % ogółu wskazujących narodowość). Pozostałe najliczniejsze mniejszości zamieszkujące terytorium Federacji Rosyjskiej w 2010 roku nadal stanowili Tatarzy – ok. 5 300 000 osób (ok. 3,9 %), Ukraińcy – ok. 1 900 000 (ok. 1,4 %), Baszkirzy – ok. 1 600 000 (ok. 1,2 %), Czuwasze – ok. 1 400 000 (ok. 1 %) oraz Czeczeni – ok. 1 400 000 (ok. 1 %). Ok. 14 600 000 osób wskazało w spisie pochodzenie inne od wymienionych powyżej największych mniejszości zamieszkujących terytorium Federacji Rosyjskiej (ok. 10,6 %)¹⁹⁵.

Populacja rosyjska w 2019 roku liczyła ok. 146 800 000 osób – ok. 68 100 000 mężczyzn (ok. 46,4 % ogółu populacji) oraz ok. 78 700 000 kobiet (ok. 53,6 %)¹⁹⁶. W porównaniu z rokiem 2009 nastąpił ponadczteromilionowy wzrost populacji. Grupa osób w wieku 0-14 lat zwiększyła się w stosunku do roku 2009 i liczyła ok. 25 950 000 osób. Stanowili oni ok. 17,7 % ogółu społeczeństwa. Zmniejszeniu za to uległa grupa osób w wieku 15-64 lat. Ok. 98 850 000 osób stanowiło równowartość ok. 67,30 % ogólnej liczby ludności. Grupa osób w wieku 65 lat i więcej liczyła ok. 22 000 000 osób, co odpowiadało równowartości ok. 15 % ogółu¹⁹⁷. W porównaniu z 2009 rokiem nastąpił w tej grupie nieznaczny wzrost.

Współczynnik feminizacji w Rosji w 2019 roku spadł w porównaniu z 2009 rokiem i osiągnął w przybliżeniu 116,2. Wzrósł za to współczynnik przyrostu populacji, osiągając poziom -0,11 %. Spadki zaliczył współczynnik urodzeń na 1000 mieszkańców oraz zgonów, odpowiednio 10,7 i 13,4. Współczynnik salda migracji wynosił 1,7 osoby na 1000 mieszkańców, notując tym samym wzrost w stosunku do roku 2009. Oczekiwana długość życia mieszkańców Rosji zaliczała, podobnie jak w przypadku Polski, tendencyjny wzrost – w 2019 roku było to 71,3 lat – 65,6 u mężczyzn oraz 77,3 u kobiet¹⁹⁸.

Z dokumentów opublikowanych przez Federalną Służbę Statystyki Państwowej (Federal'naya sluzhba gosudarstvennoi statistiki – Rosstat) z przeprowadzonego w 2021 roku ogólnokrajowego spisu powszechnego wynika, że struktura

¹⁹⁵ Всероссийская перепись населения 2010 г. Национальный состав населения Российской Федерации, Демоскоп Weekly, № 967-968, 6 декабря - 19 декабря 2022, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_10.php [dostęp: 15.12.2022].

¹⁹⁶ Распределение численности населения по полу на 1 января..., op. cit.

¹⁹⁷ ЧИСЛЕННОСТЬ МУЖЧИН..., op. cit.

¹⁹⁸ Ibidem.

narodowościowa i etniczna Rosji w 2019 roku wciąż ulegała pewnym przeobrażeniom. Najliczniejszą grupę nadal stanowili Rosjanie – ok. 105 600 000 osób (ok. 71,7 % ogółu ludności Rosji). Tatarzy liczyli ok. 4 700 000 osób (ok. 3,2 %), Czeczeni ok. 1 700 000 osób (ok. 1,1 %), Baszkirzy ok. 1 600 000 osób (ok. 1,1 %), natomiast Czuwasze liczyli ok. 1 100 000 osób (ok. 0,7 %). Podobnie wyglądała liczebność Awarów oraz Ormian, kształtując się na poziomie ok. 1 000 000 osób, co stanowiło ok. 0,6 % ogółu. Ok. 19 000 000 osób, czyli blisko 13,2 % rosyjskiej populacji, liczyły inne grupy narodowościowe i etniczne. Blisko 7 000 000 osób, stanowiących ok. 4,9 % populacji Federacji Rosyjskiej, odmówiło w spisie odpowiedzi na pytanie o narodowość¹⁹⁹.

Należy podkreślić, że różnice między danymi publikowanymi przez Rosstat a danymi CIA w niektórych przypadkach wynoszą nawet kilka milionów osób. Dane publikowane przez CIA wpisują się w większym stopniu w negatywne trendy oraz prognozy dotyczące przyszłości demograficznej Rosji.

Zmiany zachodzące w rosyjskiej strukturze demograficznej w latach 1999-2019 dotyczyły przede wszystkim pewnych tendencji, wskazujących w najbliższych latach na znaczny spadek liczby ludności, do których zaliczyć można bardzo wysoki wskaźnik feminizacji, czyli liczby kobiet statystycznie przypadającej na 100 mężczyzn. Niepokojącym trendem jest również wskaźnik śmiertelności, znajdujący się stale na bardzo wysokim poziomie. Mimo podnoszącej się oczekiwanej długości życia w Rosji zarówno mężczyzn, jak i kobiet, w przypadku mężczyzn jest ona na tle innych krajów, m.in. Polski, wciąż bardzo krótka. Wpływ na taką sytuację ma m.in. wysoki poziom alkoholizmu wśród mężczyzn. Mimo iż problemy demograficzne nękają dzisiaj wiele państw na świecie, przede wszystkim państw wysoko rozwiniętych, to właśnie prognozy ludnościowe dla Rosji w stopniu szczególnym nie napawają optymizmem. W najbliższych kilku latach populacja Rosji może się zmniejszyć o ponad dwa miliony osób w wieku produkcyjnym. Najbardziej pesymistyczne prognozy zakładają, że do końca stulecia Rosja liczyć będzie mniej niż 100 milionów mieszkańców.

Polska z ponad 96 % obywatelami deklarującymi narodowość polską jest państwem stosunkowo homogenicznym etnicznie. Mimo iż można uznać ją za państwo wielonarodowe, charakter ten ma bardziej wymiar historyczny. Wiele grup narodowych zamieszkujących terytorium Polski jest zbyt mało liczebnych, aby mogły istotnie oddziaływać na życie polityczne czy społeczne państwa. Napiecia i konflikty na tle narodowościowym mają charakter incydentalny i dotyczą

¹⁹⁹ *Национальный Состав Населения, Федеральная служба государственной статистики*, https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Tom5_tab1_VPN-2020.xlsx [dostęp: 06.03.2025].

najczęściej takich kwestii jak polityka historyczna (np. spór polsko-ukraiński dotyczący rzezi wołyńskiej).

Na podstawie danych o demografii oraz kwestii społecznych należy stwierdzić, że Federacja Rosyjska w odróżnieniu od Polski jest państwem zdecydowanie bardziej wielonarodowym. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w Konstytucji Federacji Rosyjskiej z 1993 roku. Populacja rosyjska nie jest w pełni spójna. W głównej mierze wynika to z faktu zamieszkiwania na jej terytorium ponad 190 grup etnicznych. Ich zróżnicowanie kulturowe, wynikające m.in. z wyznawanej religii czy doświadczeń historycznych, doprowadzało w następstwie upadku Związku Radzieckiego do wielu konfliktów na tle narodowościowym. Wpływ na zaistniałą sytuację miały również masowe przymusowe migracje, zwłaszcza z republik położonych na Kaukazie. Wskazuje się, że istota konfliktów tkwi m.in. w niezakończonym procesie narodowej konsolidacji Rosji. Z kolei próby ich zapobiegania czy też rozwiązywania nie przyniosły spodziewanych rezultatów²⁰⁰. Należy również podkreślić, że poziom spójności wielonarodowej populacji Federacji Rosyjskiej jest utrzymywany nie organicznym poczuciem wspólnoty, a siłą aparatu państwowego. Fakt ten czyni z Rosji państwo wielonarodowe o ograniczonym stopniu integracji.

Zmiany, które zaszły w strukturze demograficznej Polski w latach 1999-2019, dotyczyły przede wszystkim struktury wiekowej. Należy dostrzec spadek osób w wieku 0-14 lat kosztem innych grup wiekowych. O ile spadek kosztem liczby osób w wieku od 15 do 64 lat – czyli grupy uważanej za znajdującą się w tzw. wieku produkcyjnym – możemy jeszcze uważać za korzystny, o tyle wzrost liczby osób w wieku 65 lat i więcej, w tzw. wieku poprodukcyjnym, będących już najczęściej na emeryturach, stanowi pewnego rodzaju zagrożenie. Tendencyjny wzrost oczekiwanej długości życia w Polsce jest oznaką stale podnoszącego się standardu życia oraz lepszej opieki zdrowotnej. Aby gospodarka, a co za tym idzie państwo i społeczeństwo mogło w pełni się rozwijać, jednocześnie korzystając z pozytywnych trendów dotyczących przedłużającego się życia, konieczne jest odwrócenie tych negatywnych. Do najważniejszych należy zbyt mała liczba urodzeń. Wskaźnik oscylujący w okolicach 1,2-1,5, jak na przestrzeni lat 1999-2019, pozostaje daleki od chociażby prostej zastępowalności pokoleń, wynoszącej dla Polski ok. 2,14. Przy starzejącym się społeczeństwie, jakim niewątpliwie staje się społeczeństwo

²⁰⁰ H. Giebień, *Konflikty etniczne we współczesnej Rosji: zarys problemu*, „Wschodnioznawstwo”, I, 10, 2016, s. 49-50.

polskie, odwrócenie negatywnych trendów związanych z przyrostem naturalnym jest niezbędne dla dalszego rozwoju na wielu płaszczyznach.

Struktura demograficzna oraz potencjał ludnościowy Polski i Rosji w latach 1999-2019 ulegały pewnym przeobrażeniom. W obu państwach zachodziły procesy, których konsekwencją było zmniejszanie się populacji. O ile w przypadku Polski liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrastała istotnie, o tyle w przypadku Federacji Rosyjskiej, ze względu na wysoki wskaźnik śmiertelności (zwłaszcza wśród mężczyzn) zwiększyła się ona nieznacznie. Wskaźniki demograficzne z lat 1999-2019 wpisują się w prognozy dla obu państw, przygotowywane m.in. przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Najbardziej pesymistyczne zakładają ich szybką depopulację.

Ze względu na wydarzenia po 2019 roku, struktura demograficzna i potencjał ludnościowy obu państw uległy kolejnym przemianom. Wydarzeniem mającym w tym aspekcie największy wpływ był niewątpliwie wybuch wojny w Ukrainie w lutym 2022 roku. Napływ kilku milionów uchodźców przed wojną obywateli Ukrainy doprowadził do pewnego rodzaju „zakrzywienia” panujących w Polsce trendów demograficznych. Ze względu na trudny do przewidzenia rozwój wydarzeń w toczącej się w dalszym ciągu wojnie w Ukrainie, ciężko jest ocenić, ilu obywateli Ukrainy pozostanie na terytorium Polski bez względu na dalszy rozwój wydarzeń. Ponieważ w większości są to kobiety w wieku produkcyjnym i dzieci, ich ewentualne pozostanie może mieć wpływ na rozwój demograficzny i ludnościowy Polski. Wojna w Ukrainie w aspekcie demograficznym wpływa również na Federację Rosyjską, ze względu na śmierć wielu żołnierzy zaliczanych do grupy osób w wieku produkcyjnym, a także masowe ucieczki z kraju w celu uniknięcia poboru. Mimo relatywnie niewielkiej liczby w stosunku do ogólnej liczby ludności, w przypadku tak szybko wyludniającego się państwa jak Federacja Rosyjska, może to przynieść skutki w niedalekiej przyszłości.

2.3. Potencjał gospodarczy i surowcowy

Potencjał gospodarczy Polski w latach 1999-2019 znacząco się zmieniał. Uwarunkowany był on trwającą transformacją ustrojową, zapoczątkowaną w 1989 roku. Dla polskiej gospodarki oznaczało to przede wszystkim przejście z systemu socjalistycznego na system kapitalistyczny. Kontynuowano umacnianie fundamentów kapitalistycznej gospodarki i zacieśniano współpracę z państwami Zachodu, utrzymując jednocześnie stosunki z Federacją Rosyjską oraz pozostałymi republikami postsowieckimi, które po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 roku uzyskały niepodległość. Drugim, kluczowym z punktu widzenia polskiej gospo-

darki wydarzeniem, mającym istotny wpływ na zmiany zachodzące w niej w latach 1999-2019, było wstąpienie Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku.

Produkt Krajowy Brutto Polski (PKB), czyli jeden z głównych mierników efektów pracy społeczeństwa danego kraju stosowany w rachunkach narodowych, odnosi się do dóbr i usług nowo wytworzonych na terenie kraju w ciągu roku²⁰¹. W 1999 roku wyniósł on 170 miliardów dolarów. PKB *per capita*, czyli stosunek wartości PKB w cenach bieżących do liczby ludności danego obszaru, wynosił według parytetu siły nabywczej 9960 dolarów na osobę²⁰².

Polska gospodarka w 1999 roku była uważana za gospodarkę stale się rozwijającą. Kluczowy rynek zbytu dla polskich towarów i usług już od 1992 roku stanowiła Unia Europejska – 70,6 % eksportowanych towarów z Polski trafiało na rynek europejski. Coraz poważniejszymi partnerami handlowymi Polski stały się państwa stowarzyszone w Środkowoeuropejskim Porozumieniu o Wolnym Handlu (Central European Free Trade Agreement, CEFTA) – 8,1 % polskiego eksportu oraz Europejskim Stowarzyszeniu Wolnego Handlu (European Free Trade Association, EFTA) – 2,1 %. Sukcesywnie zmniejszała się intensywność współpracy gospodarczej z państwami byłego ZSRR, do których trafiało 9,3 % wyeksportowanych przez Polskę towarów²⁰³. Do znacznego spadku w wymianie dwustronnej z Federacją Rosyjską w 1999 roku przyczynił się ogromny kryzys finansowy, który w roku 1998 wstrząsnął rosyjskim sektorem finansowym. W jego trakcie nastąpiła ponad czterokrotna dewaluacja rubla, znacznie przewyższająca wzrost cen wewnętrznych czy spadek siły nabywczej ludności²⁰⁴. Import towarów i usług w 1999 roku opierał się przede wszystkim na współpracy z tymi samymi państwami czy też blokami państw. Najwięcej dóbr importowanych było z terytorium Unii Europejskiej – 65,9 %, z krajów CEFTA 6,4 %, EFTA 2,2 %, natomiast z krajów byłego ZSRR importowano 6,9 % towarów²⁰⁵.

Państwa znajdujące się na terytorium Europy nie były jedynymi, z którymi Polska w 1999 roku prowadziła współpracę w sektorze gospodarczym. Na szcze-

²⁰¹ PKB, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/PKB;3957851.html> [dostęp: 02.10.2021].

²⁰² Poland, The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=PL> [dostęp: 02.10.2021].

²⁰³ Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Gospodarki – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów na interpretację nr 3484 w sprawie pobudzania i skuteczniejszej promocji polskiego eksportu, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 14.04.2000, <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/49A4F1D9> [dostęp: 02.10.2021].

²⁰⁴ Ibidem.

²⁰⁵ Ibidem.

gólną uwagę zasługuje współpraca ze Stanami Zjednoczonymi, których udział w polskim eksporcie w 1999 roku wyniósł 2,8 %, a w imporcie 3,6 %. Z kolei Japonia, mimo iż jej udział w eksporcie wyniósł zaledwie 0,2 %, była dość istotnym partnerem importowym. Z jej rynków pochodziło 2 % trafiających do Polski towarów²⁰⁶.

Członkostwo w Unii Europejskiej otwierało przed Polską nowe możliwości rozwoju gospodarczego. Od 1999 roku PKB Polski systematycznie się podnosił, przez co wzrastał także wskaźnik *per capita*. Dla rozwoju polskiej gospodarki rok 2009 roku stanowił istotną granicę, gdyż po raz pierwszy od kilkunastu lat nastąpił spadek PKB w stosunku do roku poprzedniego. Spowodowane było to przede wszystkim kryzysem finansowym, który w 2008 roku objął niemal wszystkie światowe rynki.

PKB Polski w 2009 roku wynosił 439,7 miliardów dolarów, natomiast wskaźnik *per capita* mierzony parytetem siły nabywczej 18 670 dolarów na osobę²⁰⁷. Głównym rynkiem zbytu dla wyprodukowanych w Polsce dóbr i usług niezmiennie pozostawał rynek unijny. Wynosił on w 2009 roku 79,6 %. Do krajów rozwiniętych, za które na podstawie oficjalnych statystyk Głównego Urzędu Statystycznego uważano państwa członkowskie trzech organizacji – UE, Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju oraz EFTA – trafiło łącznie 85,6 % wyprodukowanych w Polsce towarów, 6,9 % wysłano do krajów rozwijających się, pozostałe 7,5 % na rynek krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym do Rosji²⁰⁸. Państwami, do których eksportowano najwięcej towarów i usług wytworzonych w Polsce w 2009 roku, były Niemcy (26,2 %), Francja (6,9 %) oraz Włochy (6,9 %)²⁰⁹.

Import towarów i usług do Polski w 2009 roku opierał się, podobnie jak w przypadku eksportu, na tych samych rynkach. Import z państw UE stanowił 61,9 % całości, z kolei z państw ujętych przez GUS jako kraje rozwinięte było to 71,9 %. Państwa rozwijające się dostarczały Polsce 20,9 % wartości całego importu, z kolei państwa Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Rosja – 10 %²¹⁰. Państwami, z których w 2009 roku Polska importowała najwięcej towarów i usług, były Niemcy (22,4 %), Chiny (9,3 %) oraz Federacja Rosyjska (8,5 %)²¹¹.

²⁰⁶ Ibidem.

²⁰⁷ *Poland*, The World Bank Data..., op. cit.

²⁰⁸ *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2010*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010, s. 41.

²⁰⁹ Ibidem, s. 37.

²¹⁰ Ibidem, s. 41.

²¹¹ Ibidem, s. 37.

PKB Polski w 2019 roku wyniósł blisko 595,9 miliarda dolarów, z kolei wskaźnik *per capita* według parytetu siły nabywczej 32 790 dolarów²¹². Główne kierunki międzynarodowej współpracy gospodarczej pozostały w 2019 roku niezmiennie. Nadal największym odbiorcą towarów i usług wyprodukowanych w Polsce były rynki państw rozwiniętych, stanowiące 86,8 % całości eksportu. Wśród nich niezmiennie najwięcej trafiało na terytorium Unii Europejskiej, 7,2 % na rynki państw rozwijających się, natomiast pozostałe 6 % na terytorium krajów Europy Środkowo-Wschodniej, w tym do Rosji. Zmianie w pewnym stopniu uległa struktura importu. W 2019 roku Polska wciąż nabywała najwięcej dóbr od państw rozwiniętych – 65,8 %. Odsetek importu z krajów rozwijających się wynosił już 26,4 %. Poważniejszym zmianom nie uległ poziom importowanych dóbr z Europy Środkowo-Wschodniej – w 2019 roku wynosił on 7,8 % całości²¹³. Państwami, które w 2019 roku kupowały od Polski najwięcej towarów i usług, były Niemcy (27,7 %), Czechy (6,1 %) oraz Wielka Brytania (6,0 %). Polska z kolei najwięcej importowała z Niemiec (21,9 %), Chin (12,3 %) oraz Rosji (6,1 %)²¹⁴.

Jeśli chodzi o polski potencjał surowcowy, jest on zbyt niski, aby zaspokoić krajowe zapotrzebowanie. Polska jest państwem posiadającym złoża surowców energetycznych, mających zastosowanie w wielu dziedzinach gospodarki, jak i w życiu codziennym. Surowce te stanowią dla państw posiadających ich nadwyżki jedno z najważniejszych źródeł finansowych oraz narzędzie do wywierania presji politycznej na państwa mające zbyt małe zasoby bądź też nieposiadające ich wcale. Głównymi surowcami energetycznymi wykorzystywanymi w polskim przemyśle oraz życiu codziennym są węgiel kamienny, węgiel brunatny, ropa naftowa oraz gaz ziemny.

Państwowy Instytut Geologiczny szacuje, że przy obecnym stanie zasobów geologicznych węgla kamiennego w Polsce wystarczyłoby na ponad tysiąc lat. Z kolei zasoby węgla brunatnego mogłyby starczyć na 200 lat. W przypadku węgla kamiennego problemem jest jednak opłacalność wydobycia surowca oraz jego dostępność. Podobnie sytuacja wygląda z węglem brunatnym – obecnie eksploatowane odkrywki zaczynają się wyczerpywać, przez co konieczne będzie uruchamianie nowych. W takiej sytuacji kluczową rolę odgrywa opłacalność. Uważa się, że węgiel brunatny jest najbardziej kaloryczny zaraz po wydobyciu, dlatego też odkrywki znajdują się przy dużych elektrowniach, w których jest on natychmiast wykorzystywany. Ponadto w trosce o ochronę środowiska zaleca się odejście od

²¹² *Poland*, The World Bank Data..., op. cit.

²¹³ *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2020*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020, s. 23.

²¹⁴ *Ibidem*, s. 19.

elektrowni opalanych węglem. Unia Europejska, której Polska jest członkiem, prowadzi intensywną politykę klimatyczną, wymuszającą niejako odejście państw członkowskich od spalania węgla na rzecz mniej emisyjnych oraz odnawialnych źródeł energii.

W latach 1999-2019 w Polsce zaszły istotne zmiany w strukturze wydobywania węgla kamiennego oraz brunatnego. Wzrosły w tym czasie zasoby bilansowe, wynoszące w 1999 roku dla węgla kamiennego 46 864,3 miliardów ton oraz dla brunatnego 14 050,7 miliardów ton, do odpowiednio 64 329,8 miliardów ton oraz 23 261,8 miliardów ton w 2019 roku. W tym samym czasie spadło wydobywanie surowca. W 1999 roku było to 109,99 miliardów ton węgla kamiennego oraz 60,86 miliardów ton brunatnego, natomiast w 2019 roku odpowiednio 64,06 miliardów ton oraz 52,86 miliardów ton²¹⁵. W latach 1999-2019 doszło do spadku eksportu węgla kamiennego oraz wzrostu importu. W 1999 roku z Polski na światowe rynki wyjechało ponad 24 milionów ton surowca, z kolei do Polski przyjechało ok. 2,3 milionów ton²¹⁶. W 2019 roku Polska sprzedała tylko 3,7 milionów ton, importując aż 16,7 milionów ton²¹⁷.

Główną przyczyną drastycznie zmieniającej się w latach 1999-2019 struktury importu oraz eksportu węgla kamiennego w Polsce była przede wszystkim wspomniana już opłacalność wydobywania surowca w Polsce oraz wzrastająca konkurencja ze strony tańszego węgla z innych państw.

Inaczej wygląda sytuacja z ropą naftową oraz gazem ziemnym, których zbyt małe złoża oraz poziom wydobywania zaspokajały w latach 1999-2019 odpowiednio ok. 2 % oraz ok. 30 % krajowego zapotrzebowania. Zasoby bilansowe ropy naftowej w 1999 roku w Polsce wynosiły 14 milionów ton, przy rocznym wydobywaniu na poziomie 0,19 miliona ton. Z kolei zasoby bilansowe gazu ziemnego wynosiły 149 miliardów m³, przy rocznym wydobywaniu na poziomie 4,32 miliardów m³²¹⁸. W 2019 roku zasoby ropy naftowej wynosiły ok. 22,6 milionów ton przy rocznym wydobywaniu na poziomie 0,94 miliona ton, z kolei zasoby gazu ziemnego wynosiły ok. 142 miliardów m³ przy rocznym wydobywaniu ok. 5 miliardów m³²¹⁹. W takiej sytuacji konieczne było sprowadzanie dużych ilości surowców z zagranicy.

²¹⁵ *Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 1999*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2000, s. 12; *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2019*, Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020, s. 8.

²¹⁶ *Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 1999...*, op. cit., s. 375.

²¹⁷ *Coraz więcej węgla zalega przy kopalniach w Polsce*, oweglu.pl, <https://oweglu.pl/coraz-wiecej-węgla-zalega-przy-kopalniach-w-polsce/> [dostęp: 02.10.2021].

²¹⁸ *Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 1999...*, op. cit., s. 12.

²¹⁹ *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2019...*, op. cit., s. 8.

Głównym źródłem importu ropy naftowej oraz gazu ziemnego w latach 1999-2019 był rynek rosyjski. Rosjanie oferowali duże ilości surowca po konkurencyjnych cenach, wobec czego państwo polskie podpisywało w tych latach wieloletnie umowy na dostarczanie przez stronę rosyjską surowców energetycznych. W 1999 roku Polska zaimportowała łącznie blisko 15,3 miliona ton ropy naftowej, z czego ok. 13,5 miliona ton pochodziło z Rosji²²⁰. Natomiast na blisko 5,8 miliardów m³ zaimportowanego przez Polskę gazu ziemnego w 1999 roku, ok. 4,6 miliarda m³ dostarczała strona rosyjska²²¹. Z kolei w 2019 roku do Polski zaimportowano ok. 26,3 miliona ton ropy naftowej. Ok. 16,2 miliona ton pochodziło z Rosji²²². Z ok. 14,9 miliardów m³ gazu ziemnego sprowadzonego do Polski w 2019 roku, ok. 8,95 miliarda m³ zostało dostarczonych przez producentów rosyjskich²²³.

Uzależnienie od importu ropy naftowej i gazu ziemnego z Rosji, która wielokrotnie w latach 1999-2019 wykorzystywała surowce jako środek nacisku politycznego wobec Polski i innych państw UE, również w dużym stopniu uzależnionych od rosyjskich dostaw, doprowadziło do rozpoczęcia przez Polskę działań mających na celu dywersyfikację źródeł oraz kierunków dostaw. W 2019 roku zaobserwowano pierwszy od wielu lat spadek importu ropy naftowej oraz gazu ziemnego z Rosji. Wzrósł import ropy naftowej z takich kierunków jak Arabia Saudyjska. W przypadku gazu ziemnego wzrósł udział LNG – skroplonego gazu ziemnego, importowanego m.in. ze Stanów Zjednoczonych. W znacznym stopniu przyczyniła się do tego budowa terminala LNG w Świnoujściu. Kolejnym działaniem podjętym przez Polskę była decyzja o budowie we współpracy z Norwegią oraz Danią Gazociągu Bałtyckiego – Baltic Pipe, umożliwiającego przesył gazu ziemnego ze złóż zlokalizowanych na szelfie norweskim. Dywersyfikacja źródeł energii pociągnęła za sobą przede wszystkim zmiany cen importowanych surowców.

Czynnikami mającymi najistotniejszy wpływ na rozwój rosyjskiego potencjału gospodarczego w latach 1999-2019 były wspomniany już wcześniej kryzys sektora finansowego z 1998 roku, prezydentura Władimira Putina, zapoczątkowana

²²⁰ *Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 1999...*, op. cit., s. 36.

²²¹ Ibidem, s. 20.

²²² *Mniej ropy i gazu z Rosji, więcej z innych krajów. Polska uniezależnia się energetycznie*, Polskie Radio, 02.06.2020, <https://www.polskieradio24.pl/42/3167/Artykul/2523643,Mniej-ropy-i-gazu-z-Rosji-wiecej-z-innych-krajow-Polska-uniezaleznia-sie-energetycznie> [dostęp: 05.10.2021].

²²³ *PGNiG: mniej gazu z Rosji, rośnie import LNG*, PGNiG, 27.01.2021, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-mniej-gazu-z-rosji-rosnie-import-lng/newsGroupId/10184?changeYear=2020&currentPage=1> [dostęp: 06.10.2021].

oficjalnie w 2000 roku i trwająca z przerwą na lata 2008-2012 do dziś, wzrost cen surowców energetycznych utrzymujący się przez niemal całą pierwszą dekadę XXI wieku oraz aneksja Krymu, dokonana w 2014 roku.

Rosja, podobnie jak Polska, znajdowała się w 1999 roku w trakcie transformacji ustrojowej oraz zmiany systemu socjalistycznego na kapitalistyczny. Wielu badaczy jej początków upatruje już w pieriestrojce (przebudowie) zapoczątkowanej w 1985 roku przez ostatniego przywódcę ZSRR, Michaiła Gorbaczowa. Produkt Krajowy Brutto Rosji wyniósł w 1999 roku 195,7 miliarda dolarów, z kolei wskaźnik *per capita* według parytetu siły nabywczej 5680 dolarów. PKB z 1999 roku było najniższym w postradzieckiej historii Federacji Rosyjskiej²²⁴. Głównym importerem towarów i usług wyprodukowanych w Rosji w 1999 roku były państwa europejskie (ok. 66 %), państwa azjatyckie (ok. 21,3 %) oraz państwa Ameryki Północnej (10,2 %). Natomiast państwami, do których trafiło najwięcej towarów i usług były Niemcy (8,3 %), Stany Zjednoczone (6,49 %) oraz Ukraina (6,35 %)²²⁵. Blisko 68 % towarów zaimportowanych do Rosji w 1999 roku pochodziło z Europy, ok. 20 % z Azji oraz ok. 8 % z Ameryki Północnej. Państwami, z których pochodziło najwięcej towarów i usług, były Niemcy (14,3 %), Białoruś (8,74 %) oraz Ukraina (6,75 %)²²⁶.

Wartość rosyjskiego PKB w 2009 roku wyniosła 1,22 biliona dolarów, natomiast wskaźnik *per capita* 18 760 dolarów²²⁷. Rosyjski potencjał gospodarczy w 2009 roku znacząco ucierpiał w wyniku kryzysu gospodarczego, który rozpoczął się w 2008 roku. Po raz pierwszy od roku 2000 nastąpił spadek PKB w stosunku do roku poprzedniego. W 2009 roku głównym rynkiem dla dóbr wyprodukowanych w Rosji niezmiennie były państwa europejskie (ok. 66 %), państwa azjatyckie (ok. 27 %) oraz państwa północnoamerykańskie (ok. 4 %). Państwami, do których eksportowano najwięcej towarów, były Holandia (12 %), Włochy (8,66 %) oraz Chiny (5,82 %)²²⁸. Zmianie nie uległy również rynki, z któ-

²²⁴ Russian Federation, The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?locations=RU> [dostęp: 05.10.2021].

²²⁵ *Where does Russia export to? (1999)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/rus/show/all/1999/ [dostęp: 05.10.2021].

²²⁶ *Where does Russia import from? (1999)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/rus/show/all/1999/ [dostęp: 05.10.2021].

²²⁷ Russian Federation, The World Bank Data..., op. cit.

²²⁸ *Where does Russia export to? (2009)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/rus/show/all/2009/ [dostęp: 05.10.2021].

rych pochodziło najwięcej zakupionych przez Rosję towarów i usług. W dalszym ciągu były to towary i usługi wyprodukowane głównie w państwach europejskich (ok. 66 %), państwach azjatyckich (ok. 25 %) oraz państwach północnoamerykańskich (ok. 4 %). Najwięcej dóbr importowano z Niemiec (16,9 %), Chin (10,9 %) oraz Ukrainy (5,2 %) ²²⁹.

Rosyjskie PKB w 2019 roku wyniosło ok. 1,69 biliona dolarów, z kolei wskaźnik *per capita* wyniósł 28 260 dolarów ²³⁰. W 2019 roku nadal najwięcej towarów i usług pochodzących z Rosji eksportowano na rynki europejskie (ok. 52 %), azjatyckie (ok. 39 %) oraz północnoamerykańskie (ok. 4,5 %). Głównymi odbiorcami były Chiny (14,3 %), Holandia (10,3 %) oraz Białoruś (5,05 %) ²³¹. Najważniejszymi rynkami, z których importowano dobra do Rosji, pozostawały rynki europejskie (ok. 53 %), azjatyckie (ok. 39 %) oraz północnoamerykańskie (ok. 4,6 %). Najwięcej towarów pochodziło z Chin (19,8 %), Niemiec (12,6 %) oraz Białorusi (5,6 %) ²³².

Od czasu aneksji przez Rosję Krymu w 2014 roku oraz sankcji gospodarczych, nałożonych przez Unię Europejską i Stany Zjednoczone w związku z zajęciem półwyspu, w rosyjskim potencjale gospodarczym nastąpiły wyraźne zmiany. Coraz większe znaczenie dla rozwoju gospodarczego Rosji miał kierunek azjatycki, przede wszystkim współpraca z Chinami. Odbywało się to kosztem relacji gospodarczych z Europą. Mimo stopniowego spadku salda wymiany dwustronnej między Rosją a Unią Europejską, współpraca z poszczególnymi państwami, takimi jak Niemcy czy Holandia, w 2019 roku wciąż stała na wysokim poziomie. Rosyjska gospodarka bardzo wyraźnie odczuła m.in. lata 2015-2016, kiedy to znacząco zmalał poziom PKB: w 2014 roku wyniósł 2,06 biliona dolarów, rok później obniżył się do poziomu 1,36 biliona, a w 2016 roku do 1,28 biliona ²³³. W wyniku pogorszenia sytuacji ekonomicznej, pogorszeniu uległ i tak już niski standard życia wielu Rosjan. Wobec sankcji, w których wyniku znacznie ograniczono możliwość współpracy z innymi państwami na wielu płaszczyznach, w rosyjskiej gospodarce

²²⁹ *Where does Russia import from? (2009)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/rus/show/all/2009/ [dostęp: 05.10.2021].

²³⁰ *Russian Federation*, The World Bank Data..., op. cit.

²³¹ *Where does Russia export to? (2019)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/rus/show/all/2019/ [dostęp: 05.10.2021].

²³² *Where does Russia import from? (2019)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/rus/show/all/2019/ [dostęp: 05.10.2021].

²³³ *Russian Federation*, The World Bank Data..., op. cit.

nastąpił szereg zmian. Postawiono m.in. na samowystarczalność polegającą na wzmocnieniu rodzimej produkcji, mającej zapełnić luki w gospodarce powstałe wskutek nałożonych sankcji.

Rosja w latach 1999-2019 dysponowała jednym z największych potencjałów surowcowych na świecie, pozwalającym na zaspokojenie potrzeb wewnętrznych oraz na czerpanie korzyści z eksportu ogromnych ilości surowców. Rosyjskie zasoby naturalne, ich wydobycie oraz eksport stanowił w tych latach istotny odsetek ogólnych, światowych wskaźników. Surowce energetyczne miały w latach 1999-2019 znaczenie nie tylko dla rosyjskiego sektora finansowego czy gospodarczego. Były także kluczowym instrumentem używanym do prowadzenia polityki zagranicznej. Wielokrotnie stanowiły narzędzie szantażu wobec państw uzależnionych od dostaw rosyjskich surowców. W latach 1999-2019 oparcie rosyjskiego PKB oraz budżetu na eksporcie surowców energetycznych, stanowiącym ok. 2/3 wartości całego eksportu, umożliwiło rozwój gospodarczy oraz umacnianie pozycji Rosji na arenie międzynarodowej, czyniąc z niej ważnego partnera gospodarczego dla wielu państw świata. Jednak uzależnienie cen surowców od rynkowych trendów oraz ich podatność na wzrosty i spadki na światowych giełdach, kilkakrotnie w latach 1999-2019 doprowadziły do spadku rosyjskiego PKB, a co za tym idzie do osłabienia potencjału gospodarczego.

Zgodnie z danymi Międzynarodowej Agencji Energetycznej (International Energy Agency, IEA), wydobycie węgla kamiennego w Rosji w 1999 roku wynosiło ok. 235 milionów ton. Rosyjskie wydobycie stanowiło ok. 5,2 % światowego wydobycia surowca. W 2009 roku nastąpił wzrost wydobycia do 276 milionów ton, jednak nie przełożył się on na wzrost udziału w światowym wydobyciu węgla i stanowił ok. 4 %. Z kolei w 2019 roku rosyjskie kopalnie wydobyły ok. 439 milionów ton węgla, co stanowiło ok. 5,5 % światowego wydobycia surowca²³⁴. W latach 1999-2019 znacznie wzrósł eksport rosyjskiego węgla. W 1999 roku Rosjanie sprzedali ponad 30 milionów ton surowca, będąc ósmym największym eksporterem na świecie. W 2009 roku rosyjski eksport węgla wynosił już ponad 134 milionów ton, co stanowiło trzeci najlepszy wynik na świecie. W roku 2019 Rosjanie utrzymali pozycję, eksportując blisko 240 milionów ton węgla²³⁵. Rosyjskie zasoby węgla w latach 1999-2019 oscylowały w okolicach 175 miliardów ton. Stanowiły one ok. 15 % światowych zasobów węgla kamiennego. Według

²³⁴ *World total coal production, 1971-2020*, International Energy Agency, <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/world-total-coal-production-1971-2020> [dostęp: 06.10.2021].

²³⁵ *Coal exports – country rankings*, TheGlobalEconomy.com, https://www.theglobaleconomy.com/rankings/coal_exports/#Russia [dostęp: 06.10.2021].

serwisu Worldometer, publikującego statystyki z zakresu różnych dziedzin wiedzy, rosyjskie złoża wystarczą na najbliższe 700-800 lat²³⁶.

Rosyjskie zasoby ropy naftowej w latach 1999-2019 zmieniały się nieznacznie. Według danych British Petroleum (BP), publikowanych w corocznych przeglądach surowców energetycznych, w 1999 roku wynosiły ok. 15 miliardów ton, w 2009 roku było to ok. 14,5 miliarda ton, natomiast w 2019 roku osiągnęły poziom 14,7 miliarda ton. Rosyjskie zasoby ropy naftowej stanowiły w 2019 roku ok. 6 % światowych zasobów²³⁷. Znacznie większym zmianom podlegało wydobycie ropy. W 1999 roku miało poziom 304,8 miliona ton, by w 2009 roku osiągnąć 501,4 miliona ton. W 2019 roku został zanotowany kolejny istotny wzrost wydobywania: blisko 573,5 miliona ton²³⁸. Wysoki poziom wydobywania plasował Rosję w ścisłej czołówce producentów ropy naftowej. W 2019 roku wynosił 12,7 % ogólnego wydobywania, plasując ją na drugim miejscu za Stanami Zjednoczonymi (16,7 %) oraz przed Arabią Saudyjską (12,4 %)²³⁹. Według różnych szacunków, w zależności od poziomu eksploatacji, zasoby ropy naftowej starczą Rosji na ok. 30-40 lat.

Wraz z odkrywaniem nowych złóż i doskonaleniem pomiarów, rosyjskie zasoby gazu ziemnego w latach 1999-2019 stopniowo wzrastały. Według danych BP, w 1999 roku było to ok. 11,6 biliona m³, w 2009 roku ok. 11,9 biliona m³, natomiast w 2019 roku osiągnięto najwyższą wartość: ok. 13,4 biliona m³. W 2019 roku stanowiły one 19,1 % światowych zasobów surowca²⁴⁰. Tendencję wzrostową w latach 1999-2019 wykazywało również wydobycie surowca, osiągając według danych Ministerstwa Zasobów Naturalnych i Ekologii Federacji Rosyjskiej w 1999 roku 577,5 miliarda m³, natomiast w 2009 roku – 640,9 miliarda m³²⁴¹. Zgodnie z danymi BP, w 2019 roku wydobycie gazu w Rosji sięgnęło 679 miliardów m³. 17 % światowego wydobywania gazu przypadające na Rosję uplasowało ją, podobnie jak w przypadku ropy naftowej, zaraz za Stanami Zjednoczonymi (23,1 %)²⁴². Według różnych szacunków zasoby gazu ziemnego, jakimi dysponuje Rosja, starczą jej na ok. 50 lat.

²³⁶ *Russia Coal*, Worldometer, <https://www.worldometers.info/coal/russia-coal/#coal-reserves> [dostęp: 06.10.2021].

²³⁷ *Statistical Review of World Energy 69th edition*, BP, Londyn 2020, s. 16.

²³⁸ *Oil production in Russia from 1998 to 2020*, Statista, <https://www.statista.com/statistics/265219/oil-production-in-russia/> [dostęp: 07.10.2021].

²³⁹ *Statistical Review of World...*, op. cit., s. 16.

²⁴⁰ *Ibidem*, s. 32.

²⁴¹ Государственный доклад «О состоянии и использовании минерально-сырьевых ресурсов Российской Федерации в 2008 году».

²⁴² *Statistical Review of World...*, op. cit., s. 34.

Analizując rosyjskie zasoby surowcowe należy zwrócić uwagę na znaczące różnice między danymi publikowanymi przez rosyjskie instytucje państwowe oraz danymi podmiotów międzynarodowych zajmujących się analizowaniem światowych zasobów surowców energetycznych, takich jak IEA czy koncern BP. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest przynajmniej kilka. Główną jest zaniżanie oraz zawyżanie szacunkowych zasobów w celach ekonomicznych. Nie mniej ważne są kwestie metodologiczne, związane z szacowaniem wartości według różnych kryteriów, takich jak potwierdzone zasoby, eksploatowane złoża bądź złoża znajdujące się na terytorium danego państwa, a niepoddawane jeszcze z różnych powodów eksploatacji. Mimo problemów z dokładnym oszacowaniem wartości rosyjskich złóż, niepodważalnym jest ich wielkość oraz znaczenie dla krajowej oraz światowej gospodarki.

Potencjał gospodarczy Polski oraz Rosji w latach 1999-2019 znacznie wzrósł. Złożyło się na to kilka czynników. W przypadku Polski kluczowe było wstąpienie do Unii Europejskiej. Umożliwiło ono intensyfikację współpracy gospodarczej z państwami zachodnimi oraz otwieranie się na nowe rynki, co przekładało się na zwiększone wpływy do budżetu państwa. Finansowano z nich różnorodne inwestycje, mające na celu rozwój państwa. Ścisłejsze powiązanie ze światowymi rynkami powodowało, że Polska była również narażona na wahania oraz wydarzenia oddziałujące niekorzystnie na globalną gospodarkę, takie jak międzynarodowy kryzys finansowy z końca pierwszej dekady XXI wieku. Niemniej polska gospodarka w latach 1999-2019 osiągała wymierne korzyści z międzynarodowej współpracy gospodarczej, m.in. w ramach Unii Europejskiej. W przypadku Federacji Rosyjskiej głównym czynnikiem umożliwiającym wzrost gospodarczy w latach 1999-2019 była koniunktura surowcowa. Umożliwiła ona Władimirowi Putinowi stopniową poprawę sytuacji gospodarczej oraz społecznej Rosji, dotkniętej kryzysem z 1998 roku. Mimo iż poziom życia znacznej części Rosjan w dalszym ciągu nie był zbyt wysoki, zapewniono im stabilność oraz regularność w wypłacaniu pensji i świadczeń. Koniunktura surowcowa pozwoliła rosyjskim przywódcom na realizację działań mających przywrócić Federacji Rosyjskiej znaczenie na arenie międzynarodowej, utracone w pierwszych latach po upadku ZSRR.

Potencjał surowcowy Polski oraz Rosji w okresie 1999-2019 stanowił istotny element gospodarek obu państw. W przypadku Federacji Rosyjskiej umożliwił zwiększenie wpływów do budżetu oraz oddziaływanie polityczne na państwa nieposiadające zasobów gazu ziemnego czy ropy naftowej, bądź też mające je na niewystarczającym poziomie. Takim państwem była w tym czasie Polska, w znacz-

nym stopniu przez wiele lat uzależniona od rosyjskich surowców energetycznych. Z czasem podjęte zostały działania mające zmniejszyć uzależnienie od rosyjskiej ropy oraz gazu, zgodnie z którymi kupno surowców pochodzących z Federacji Rosyjskiej miało być opcją, nie przymusem. Wybuch wojny w Ukrainie na początku 2022 roku doprowadził do podjęcia działań przez państwa Unii Europejskiej, w tym Polskę, mających na celu całkowite wyeliminowanie ze struktury importu rosyjskich surowców energetycznych. Aby złagodzić negatywne skutki utraty europejskiego rynku zbytu, Federacja Rosyjska przekierowała część eksportu ropy i gazu do Chin i Indii. Ze względu na niższe ceny oferowane przez nowych odbiorców, wysokie koszty transportu oraz ograniczenia infrastrukturalne, wysiłki te nie rekompensują w pełni poniesionych strat. W konsekwencji działania te wpływają negatywnie na rosyjską gospodarkę.

2.4. System polityczny

Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej istniejący w latach 1999-2019 został określony w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, uchwalonej 2 kwietnia 1997 roku przez Zgromadzenie Narodowe. Zgodnie z nią Rzeczpospolita Polska jest republiką parlamentarną realizującą zasady suwerenności narodu, niepodległości państwa, demokratycznego państwa prawnego, społeczeństwa obywatelskiego, pluralizmu, praworządności, społecznej gospodarki rynkowej oraz przyrodzonej godności człowieka²⁴³.

Ustrój RP w myśl Konstytucji opiera się na trójpodziale władzy: ustawodawczej, wykonawczej oraz sądowniczej. Władzę ustawodawczą sprawują Sejm i Senat, wykonawczą Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Rada Ministrów, sądowniczą – sądy i trybunały²⁴⁴.

Kompetencje głównych organów państwowych w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności zawarto w najważniejszych aktach prawnych obowiązujących w polskim ustawodawstwie. Wymienić wśród nich należy Konstytucję RP uchwaloną 2 kwietnia 1997 roku oraz Ustawę z dnia 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny, która zastąpiła obowiązującą w latach 1999-2019, wielokrotnie nowelizowaną Ustawę z dnia 21 listopada 1967 roku o powszechnym obowiązku obrony państwa.

Do głównych kompetencji Sejmu, jednego z organów władzy ustawodawczej, w zakresie bezpieczeństwa i obronności należy decydowanie w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej o stanie wojny i o zawarciu pokoju. Sejm może podjąć uchwałę

²⁴³ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).

²⁴⁴ *Ibidem.*

o stanie wojny jedynie w razie zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji²⁴⁵.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, czyli organ władzy wykonawczej polskiego systemu politycznego, jest w myśl Konstytucji najwyższym przedstawicielem RP. Do jego zadań w zakresie bezpieczeństwa i obronności należy stanie na straży suwerenności i bezpieczeństwa państwa oraz nienaruszalności i niepodzielności jego terytorium²⁴⁶. Prezydent RP jako reprezentant państwa w stosunkach zewnętrznych ratyfikuje i wypowiada umowy międzynarodowe, o czym zawiadamia Sejm i Senat, mianuje i odwołuje pełnomocnych przedstawicieli RP w innych państwach i przy organizacjach międzynarodowych oraz przyjmuje listy uwierzytelniające i odwołujące akredytowanych przy nim przedstawicieli dyplomatycznych innych państw i organizacji międzynarodowych²⁴⁷. Prezydent RP jest również najwyższym zwierzchnikiem Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. W czasie pokoju swoje zwierzchnictwo sprawuje za pośrednictwem Ministra Obrony Narodowej. Do jego kompetencji należy również mianowanie Szefa Sztabu Generalnego i dowódców rodzajów Sił Zbrojnych na czas określony. Na czas wojny, na wniosek prezesa Rady Ministrów, mianuje Naczelnego Dowódcę Sił Zbrojnych²⁴⁸. W sytuacji, w której Sejm – jako organ kompetentny do podjęcia uchwały o stanie wojny w razie zbrojnej napaści na terytorium RP lub gdy z umów międzynarodowych wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji – nie może zebrać się na posiedzenie, o stanie wojny postanawia Prezydent RP²⁴⁹. Rozwiązanie to ma na celu zapewnienie w razie konieczności ciągłości władzy ustawodawczej²⁵⁰.

Prezydent RP wykonuje zadania w zakresie bezpieczeństwa i obronności za pomocą Biura Bezpieczeństwa Narodowego, określając jego organizację oraz za-

²⁴⁵ D. Waniek, *System organów państwowych*, [w:] *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, D. Waniek, M. Gulczyński (red.), Warszawa 2009, s. 174.

²⁴⁶ Z. Witkowski, *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Ustrój polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, J. Połuszny, W. Skrzydło, K. Eckhart (red.), Rzeszów 2017, s. 221-223.

²⁴⁷ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit.

²⁴⁸ K. Meszyński, *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XVI, z. 6, część I, 2015, s. 163-164.

²⁴⁹ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej...*, op. cit.

²⁵⁰ A. Mróz-Jagiełło, *Rola urzędu prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa narodowego*, „Problemy Techniki Uzbrojenia”, r. 52, z. 167, 2023, s. 89.

kres działania. Z kolei organem pomocniczym Prezydenta RP w procesie kierowania obroną państwa jest Szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego²⁵¹.

Rada Ministrów, która wraz z Prezydentem RP stanowi organ władzy wykonawczej polskiego systemu politycznego, posiada również stosowne kompetencje w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Do jej głównych zadań należy prowadzenie polityki wewnętrznej i zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej. Rada Ministrów odpowiada za zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa oraz porządku publicznego, zapewnienie bezpieczeństwa zewnętrznego państwa, sprawowanie ogólnego kierownictwa w dziedzinie stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi, zawieranie umów międzynarodowych wymagających ratyfikacji, zatwierdzanie i wypowiedzanie innych umów międzynarodowych oraz sprawowanie ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju, a także określanie corocznie liczby obywateli powoływanych do czynnej służby wojskowej²⁵².

Pracami Rady Ministrów kieruje prezes Rady Ministrów (premier)²⁵³. Do jego głównych kompetencji w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności należy wnioskowanie do Prezydenta RP o zatwierdzenie strategii bezpieczeństwa narodowego, wydanie Polityczno-Strategicznej Dyrektywy Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych dokumentów wykonawczych do strategii bezpieczeństwa narodowego. Premier wnioskuję również do Prezydenta RP o zatwierdzenie planów krajowych ćwiczeń systemu obronnego, wskazuje osobę przewidzianą do mianowania na stanowisko Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych oraz o użycie jednostek wojskowych poza granicami państwa. Prezes Rady Ministrów uruchamia plan zabezpieczenia potrzeb Sił Zbrojnych RP²⁵⁴.

Kompetencje określone przez ustawodawcę w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności posiada również Minister Obrony Narodowej. To za jego pośrednictwem w czasie pokoju Prezydent RP sprawuje zwierzchnictwo nad Siłami Zbrojnymi²⁵⁵. Minister Obrony Narodowej, realizując politykę Rady Ministrów

²⁵¹ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz. U. 2022, poz. 655).

²⁵² Ibidem.

²⁵³ J. Kuciński, *Prezes Rady Ministrów jako organ podlegający kontroli sejmowej (w świetle regulacji normatywnych)*. Część II. *Prezes Rady Ministrów jako organ podlegający kontroli sejmowej w innych swoich rolach ustrojowych*, „Studia Iuridica Lublinensia”, v. XXVI, nr 3, 2017, s. 55.

²⁵⁴ M. Karpiuk, M. Klimek, *Status Prezesa Rady Ministrów w sferze bezpieczeństwa*, „Journal of Modern Science”, nr 6, 2024, s. 56-57.

²⁵⁵ A. Brzostek, *Minister Obrony Narodowej jako organ właściwy w zakresie cyberbezpieczeństwa*, „Wiedza Obronna”, t. 289, nr 4, 2024, s. 146.

w zakresie ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju i zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego państwa, kieruje obronnością kraju²⁵⁶.

System polityczny Rosji w latach 1999-2019 funkcjonował na podstawie Konstytucji Federacji Rosyjskiej z 12 grudnia 1993 roku. W myśl najwyższego rosyjskiego aktu prawnego dopuszczone zostało wymienne stosowanie nazwy państwa – Rosja lub Federacja Rosyjska. Z treści dokumentu wynika, że Rosja jest demokratycznym federalnym państwem prawa o republikańskiej formie rządów. Konstytucyjne zasady ustrojowe wskazane w Konstytucji z 1993 roku to zasada demokratycznego państwa prawa, republikańskiej formy rządów, federalizmu, suwerenności ludu, demokracji przedstawicielskiej i bezpośredniej, podziału władzy, praw i wolności człowieka i obywatela, państwa socjalnego, samorządu lokalnego, pluralizmu politycznego i świeckości państwa²⁵⁷.

W rosyjskim systemie politycznym, podobnie jak w polskim, występuje formalny trójpodział władzy na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Trójpodział w wersji rosyjskiej odbiega jednak od jego klasycznej formy. Konstytucja rosyjska z 1993 roku nie przypisuje do poszczególnych władz poszczególnych organów. W dalszych rozdziałach dokumentu za władzę ustawodawczą uważa się Zgromadzenie Federalne, złożone z Dumy Państwowej i Rady Federacji. Władza wykonawcza została przypisana Rządowi Federacji Rosyjskiej, z kolei władza sądownicza Sądowi Konstytucyjnemu, Sądowi Najwyższemu oraz innym sądom federalnym. Co ciekawe, prezydent Federacji Rosyjskiej nie został zaliczony do żadnej gałęzi władzy, lecz w istocie usadowiono go ponad nimi²⁵⁸.

Prezydent Federacji Rosyjskiej, oficjalnie nie będący częścią żadnej z trzech władz, jest uważany za kluczową postać dla funkcjonowania rosyjskiego systemu politycznego. Jest on faktycznym zwierzchnikiem władzy wykonawczej, a także wywiera duży wpływ na funkcjonowanie władzy ustawodawczej oraz sądowniczej. Jako głowa państwa posiada szerokie uprawnienia, umożliwiające mu rozwijanie działalności w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej²⁵⁹. Do zadań Prezydenta FR należy ochrona suwerenności, niepodległości i integralności państwa oraz zapewnienie harmonijnego funkcjonowania i współdziałania organów władzy państwowej. W jego gestii leży również reprezentowanie Federacji Rosyjskiej w kraju

²⁵⁶ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (Dz. U. 2022, poz. 655).

²⁵⁷ B. Kosowska-Gąstoł, *System polityczny Federacji Rosyjskiej* [w:] *Systemy Polityczne: Podręcznik Akademicki*, Tom 2, M. Bankowicz, B. Kosowska-Gąstoł (red.), Kraków 2020, s. 324.

²⁵⁸ W. Ross, *Instytucja prezydenta w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace”, nr 1, 2011, s. 77.

²⁵⁹ B. Dzieminok-Olszewska, *Pozycja ustrojowa prezydentów Polski i Rosji*, „Wschód Europy”, vol. 5, 1, 2019, s. 40.

i w stosunkach międzynarodowych²⁶⁰. Jako Najwyższy Zwierzchnik Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej określa kierunki działalności poszczególnych resortów siłowych oraz militarnych służb federalnych. Może również w każdym momencie przejąć dowodzenie nad Siłami Zbrojnymi²⁶¹. Prezydent FR posiada również możliwość powoływania i odwoływania najwyższego dowództwa Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej²⁶². W jego kompetencjach leży wprowadzanie stanów wyjątkowych, w tym stanu wojennego. Określa także najważniejsze kierunki polityki wojennej Federacji Rosyjskiej. Prezydent FR odpowiada za ogłoszenie na terytorium państwa częściowej lub ogólnej mobilizacji. Ponadto może podjąć decyzję o użyciu Sił Zbrojnych FR w celach innych niż militarne. Zatwierdza programy o tematyce nuklearnej oraz wyraża zgodę na wszelkiego rodzaju koncepcje rozwijania sił zbrojnych. W gestii Prezydenta FR leży ponadto prowadzenie międzynarodowych rozmów dotyczących kwestii obronności oraz podpisywanie wszelkich zobowiązań²⁶³.

Organem doradczym w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności, powoływanym i kontrolowanym przez Prezydenta FR, jest Rada Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Jest to kolegialny organ konstytucyjny odpowiedzialny za formułowanie oraz przedkładanie Prezydentowi FR propozycji i wniosków w zakresie polityki bezpieczeństwa. Jest narzędziem realizacji przez Prezydenta FR uprawnień w zakresie zabezpieczenia rosyjskich interesów narodowych i bezpieczeństwa jednostki, społeczeństwa i państwa, a także utrzymywania pokoju i ochrony suwerenności państwa rosyjskiego oraz zapobiegania zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym. Status Rady Bezpieczeństwa został określony w ustawie federalnej z 28 grudnia 2010 roku nr 390-FZ „O bezpieczeństwie”²⁶⁴. W jej skład wchodzi Prezydent FR, członkowie stali oraz mianowani przez głowę państwa na wniosek sekretarza Rady Bezpieczeństwa²⁶⁵.

²⁶⁰ M. Czajkowski, *Konstytucja i system polityczny Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Rosjoznawstwo*, L. Suchanek (red.), Kraków 2004, s. 403.

²⁶¹ М. В. Баглай, *Конституционное право Российской Федерации*, Москва 2011, s. 457.

²⁶² *Konstytucja Federacji Rosyjskiej przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 roku ze zmianami, zatwierdzonymi podczas głosowania wszechrosyjskiego w dniu 1 lipca 2020 r.*, Ambasada Rosji w Polsce, https://poland.mid.ru/pl/rossiya_polsha/o_rossii/konstitutsiya_rossiyskoy_federatsii/ [dostęp: 13.03.2025].

²⁶³ P. Madej, *Status ustrojowy Prezydenta Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2009, s. 136.

²⁶⁴ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej zatwierdzona na mocy dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 r. nr 400*, Ambasada Rosji w Polsce, https://poland.mid.ru/pl/press-centre/news/strategia_bezpiecze_stwa_narodowego_federacji_rosyjskiej/ [dostęp: 17.03.2025].

²⁶⁵ A. Alkowska, E. Wilczewska-Furmanek, *Zakres konstytucyjnych uprawnień Prezydenta Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 3 (49), 2019, s. 56.

Do najważniejszych zadań Rady Bezpieczeństwa FR należy m.in. zapewnienie Prezydentowi FR warunków wykonywania uprawnień w zakresie zapewnienia interesów narodowych oraz bezpieczeństwa jednostki, społeczeństwa i państwa, innych rodzajów bezpieczeństwa przewidzianych w aktach prawnych FR oraz kształtowanie polityki państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego i kontroli nad jego realizacją. W kompetencjach Rady Bezpieczeństwa FR leży również prognozowanie, identyfikacja, analiza i ocena zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych dla bezpieczeństwa państwa, ocena zagrożeń militarnych i niemilitarnych, innych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz opracowanie środków ich neutralizacji²⁶⁶. Rada Bezpieczeństwa FR przygotowuje również wnioski dla Prezydenta FR w zakresie m.in. zastosowania specjalnych środków w celu zapewnienia bezpieczeństwa narodowego, wprowadzania, przedłużania i znoszenia stanu wyjątkowego oraz wojennego, reformy organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo narodowe czy też wniosków dotyczących środków utrzymania pokoju i harmonii społecznej w kraju, ochrony suwerenności Federacji Rosyjskiej, jej niezależności i integralności państwowej. Ponadto Rada Bezpieczeństwa odpowiada za kształtowanie głównych kierunków polityki zagranicznej i militarnej państwa oraz za koordynację działań federalnych organów państwowych w zakresie realizacji decyzji Prezydenta FR dotyczących bezpieczeństwa i obronności²⁶⁷.

Zgromadzenie Federalne (odpowiednik polskiego parlamentu), wskazane w Konstytucji z 1993 roku jako organ przedstawicielski i wykonawczy, składa się z dwóch izb: Dumy Państwowej oraz Rady Federacji. Duma Państwowa, określana inaczej izbą niższą, stanowi reprezentację ogólnonarodową, z kolei Rada Federacji, izba wyższa, nazywana jest przedstawicielstwem podmiotów federacji. W myśl Konstytucji Federacji Rosyjskiej do głównych kompetencji Dumy Państwowej w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności należy uchwalanie związanych z nią ustaw. Większe kompetencje posiada w tej dziedzinie Rada Federacji, która odpowiada m.in. za zatwierdzanie dekretów Prezydenta FR o wprowadzeniu stanu wojennego i stanu wyjątkowego. Rada Federacji rozstrzyga w sprawie ewentualnego użycia Sił Zbrojnych FR poza granicami państwa. W jej kompetencjach leży także

²⁶⁶ Указ Президента РФ от 07.03.2020 N 175 (ред. от 28.12.2020) «О некоторых вопросах Совета Безопасности Российской Федерации» (вместе с «Положением о Совете Безопасности Российской Федерации», «Положением об аппарате Совета Безопасности Российской Федерации»), КонсультантПлюс, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_347217/382ed8c05e1f30948371b804df610806c900f6af/#dst100074 [dostęp: 17.03.2025].

²⁶⁷ Ibidem.

rozpatrywanie uchwalonych przez Dumę Państwową ustaw federalnych dotyczących ratyfikacji i wypowiedania umów międzynarodowych zawieranych przez FR, statusu i ochrony granicy państwowej FR oraz wojny i pokoju. W kompetencjach Rady Bezpieczeństwa w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności przewidziano w Konstytucji FR konsultacje w sprawie przedstawionych przez Prezydenta FR kandydatur na stanowiska kierowników federalnych organów władzy wykonawczej odpowiedzialnych za obronę, bezpieczeństwo państwa, sprawy zagraniczne czy bezpieczeństwo publiczne. Radzie Federacji przysługuje również prawo inicjatywy ustawodawczej²⁶⁸. Zgromadzenie Federalne FR posiada w praktyce ograniczone kompetencje w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności, odpowiadając w głównej mierze za proces kreacyjny, kontrolny oraz zatwierdzający.

Rząd Federacji Rosyjskiej, organ władzy wykonawczej w świetle rosyjskiej konstytucji z 1993 roku, składa się z Przewodniczącego Rządu Federacji Rosyjskiej (premiera), zastępców (wicepremierów) oraz ministrów federalnych. Do obowiązków rządu w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności należy podejmowanie działań w zakresie zapewnienia obrony i bezpieczeństwa państwa, realizacja polityki zagranicznej, zapewnienia praworządności, praw i wolności obywateli, ochrona własności i porządku publicznego oraz zwalczanie przestępczości²⁶⁹.

Rzeczpospolita Polska oraz Federacja Rosyjska przechodziły przez zapoczątkowany na przełomie lat 80. i 90. XX wieku proces transformacji ustrojowej. Wymagał on dostosowania prawa oraz reguł ustrojowych do tych obowiązujących w państwach demokratycznych. Przy analizie systemów politycznych Rzeczypospolitej Polskiej oraz Federacji Rosyjskiej na pierwszy plan wysuwa się rola prezydenta w systemie. W przypadku Polski jest ona bardzo ograniczona. Prezydent Federacji Rosyjskiej z kolei odgrywa w nim bardzo ważną rolę. Mimo konstytucyjnego podziału władzy, w rzeczywistości to on pełni decydującą rolę w aparacie państwowym. Można stwierdzić, że w latach 1999-2019 o polityce realizowanej przez Federację Rosyjską decydował nie tyle prezydent, co konkretna osoba. W trakcie prezydentury Dmitrija Miedwiediewa, pełniącego swój urząd w latach

²⁶⁸ *Konstytucja Federacji Rosyjskiej przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 roku ze zmianami, zatwierdzonymi podczas głosowania wszechrosyjskiego w dniu 1 lipca 2020 r.*, Ambasada Rosji w Polsce, https://poland.mid.ru/pl/rossiya_polsha/o_rossii/konstitutsiya_rossiyskoy_federatsii/ [dostęp: 13.03.2025].

²⁶⁹ J. Matwiejuk, *Rosja*, [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, S. Bożyk, M. Grzybowski (red.), Białystok 2012, s. 303-304.

2008-2012, faktyczną władzę przypisywano ówczesnemu premierowi, Władimirowi Putinowi, pełniącemu urząd prezydenta w pozostałych latach stanowiących cezurę czasową niniejszej książki.

Zarówno w Polsce, jak i w Rosji czynnikiem wpływającym na kształtowanie się kompetencji najważniejszych organów państwowych w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności była ewolucja środowiska międzynarodowego. W obu państwach proces ten przebiegał jednak w odmiennych kontekstach, m.in. politycznym oraz prawnym. W przypadku Polski miał on na celu integrację z Zachodem oraz zapewnienie bezpieczeństwa w obliczu m.in. ekspansywnej polityki prowadzonej przez Federację Rosyjską, dążącej do konfrontacji z Zachodem. Polityka ta była ukierunkowana na wzmocnienie pozycji Rosji na obszarze postsowieckim, przez co wzrastała jej pozycja na arenie międzynarodowej. Rosja tym samym czuła się kompetentna w sprawach dotyczących m.in. akcesji do NATO państw wywodzących się z postsowieckiej strefy wpływów. Polityka realizowana przez Polskę służyła z kolei wspieraniu tych państw w podejmowaniu suwerennej decyzji o przynależności do międzynarodowych organizacji bezpieczeństwa.

Analizując całościowo systemy polityczne obu państw należy stwierdzić, że Federacja Rosyjska przeszła przez proces, w którego wyniku przekształciła się z „pełzającej” demokracji w reżim autorytarny. Za symboliczną datę rozpoczęcia procesu uważa się rok 1999 oraz dojście do władzy Władimira Putina. W latach 1999-2019 zaszły procesy mające na celu umocnienie jego pozycji wśród społeczeństwa rosyjskiego. Wykorzystał on w tym celu m.in. wojnę w Czeczenii. Celem propagandy było przedstawienie Putina jako silnego prezydenta, który uchroni Rosjan przed islamskimi terrorystami. W późniejszych latach w podobny sposób Putin postąpił z mniejszościami. Ich przedstawiciele stanowili w jego mniemaniu kolejne zagrożenie, przed którym należało obronić Rosję. Działania te miały na celu konsolidację rosyjskiego społeczeństwa wokół silnego prezydenta. W trakcie prezydentury Putina miał również miejsce proces monopolizacji mediów, które niemal w całości znalazły się w posiadaniu państwowej spółki – Gazpromu. Władimir Putin stopniowo podporządkowywał sobie aparat państwowy, demontując nieprzychylne mu instytucje (m.in. zlikwidował Najwyższy Sąd Arbitrażowy, uważany za ostatnią niezależną instytucję państwową w Rosji). W obliczu bestialskiej wojny prowadzonej przez Rosję w Ukrainie, Federacja Rosyjska urosła także do miana państwa terrorystycznego.

Polska we wspomnianym okresie podejmowała działania mające na celu wzmocnienie instytucji państwa demokratycznego. Sytuacja uległa zmianie po 2015 roku, kiedy władzę w Polsce objęło Prawo i Sprawiedliwość. Mimo iż model polityki realizowanej przez partię rządzącą stanowił w głównej mierze odwzorowanie polityki realizowanej przez Viktora Orbana na Węgrzech, szereg zmian

i reform przeprowadzono w podobny sposób, w jaki miało to miejsce w Federacji Rosyjskiej. Poparcie partii zostało w znacznej mierze zbudowane na kryzysie uchodźczym z tego samego roku oraz strachu, jaki zapanował w Europie w następstwie zamachów terrorystycznych w Paryżu w listopadzie 2015 roku. W trakcie rządów PiS został zapoczątkowany demontaż systemu sądownictwa, który doprowadził do konfliktu na linii Polska-Unia Europejska. Istniało ryzyko, że Polska opuści Unię Europejską, co było uważane za bardzo kosztowne oraz korzystne z punktu widzenia Federacji Rosyjskiej. Tak jak w Rosji, w Polsce doszło do przejęcia przez państwową spółkę (Orlen) jednej z największych grup medialnych skupiającej liczne, niezależne od władzy lokalne dzienniki (Polska Press). Wskazywano również na dyskryminację mniejszości, przedstawianych jako propaganda Zachodu, przed którą należało chronić polskie społeczeństwo. W obliczu narastającej agresji w polityce realizowanej przez Władimira Putina, której punktem kulminacyjnym była pełnoskalowa inwazja na Ukrainę, działania te były niebezpieczne i stanowiły ogromne wyzwanie dla transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa.

2.5. Potencjał militarny

Potencjał militarny to militarne możliwości państwa lub koalicji właściwe określonym warunkom. Na potencjał militarny państwa składają się takie elementy jak: ilość i poziom jakościowy wyposażenia, zdolności organizacyjne i dowódcze, infrastruktura wojskowa, przeszkolone rezerwy, zapasy środków walki i materiałowo-technicznego zaopatrzenia oraz zdolność odbudowy i rozbudowy sił zbrojnych. Potencjał militarny jest warunkowany przez pozostałe elementy potencjału wojennego, czyli potencjał ekonomiczno-obronny, moralno-polityczny oraz obrony cywilnej²⁷⁰.

Potencjał militarny Polski w latach 1999-2019 znacznie się przeobraził. Kluczowy wpływ na rozwój Sił Zbrojnych RP we wspomnianym okresie miało wstąpienie Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego 12 marca 1999 roku. Na rozwój Sił Zbrojnych RP wpływało również wprowadzanie nowoczesnych technologii uzbrojenia stosowanych na Zachodzie oraz konieczność dostosowania się do standardów umożliwiających polskiej armii efektywne współdziałanie z wojskami sojusznikowymi. Modernizacja oraz dostosowywanie się do standardów panujących w organizacji wymagało konsekwentnego współdziałania na obu płaszczyznach.

Czynnikiem o decydującym wpływie na potencjał sił zbrojnych jest wielkość budżetu, jaki państwo przeznaczają na funkcjonowanie oraz unowocześnianie armii. Polska w latach 1999-2019, a więc od wstąpienia do NATO, systematycz-

²⁷⁰ A. Przybyło, *Ekonomika obrony*, Kraków 1989, s. 18-25.

nie zwiększała nakłady na obronę narodową. Do 2001 roku nie było w Polsce prawnych uregulowań, ile środków z budżetu należy przeznaczać na obronność. W 1999 roku było to 2,00 % PKB, z kolei w roku 2000 było to 1,93 %²⁷¹. 25 maja 2001 roku przyjęto Ustawę o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001-2006. Zgodnie z ustawą, wydatki budżetowe na obronność miały wynosić nie mniej niż 1,95 % PKB rocznie²⁷². Na szczycie NATO z września 2014 roku w walijskim Newport państwa członkowskie zobowiązały się do przestrzegania wymogu przeznaczania minimum 2 % PKB na obronność. Dlatego też, na mocy nowelizacji ustawy z 2001 roku przeprowadzonej w 2015 roku, ustalono, że w latach 2016-2017 minimalny poziom wydatków na zbrojenie będzie sięgać 2 % PKB²⁷³. Ostatecznie, na mocy Ustawy z 29 września 2017 roku o zmianie ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu SZ oraz ustawy Prawo zamówień publicznych ustalono, że w latach 2018 oraz 2019 wydatki na obronność miały wynosić nie mniej niż 2 % PKB. Zgodnie z założeniem, wydatki w każdym kolejnym roku miały stale rosnąć, osiągając docelowo w 2030 roku 2,5 % PKB²⁷⁴. W przeliczeniu na kwoty, Polska w latach 1999-2019 wydała na Siły Zbrojne ponad pół biliona złotych.

Polska wstępując do NATO w 1999 roku dysponowała w większości sprzętem „odziedziczonym” z czasów funkcjonowania w Układzie Warszawskim (1955-1991), głównie w technologii postradzieckiej. Było to 1700 czołgów, 1906 bojowych wozów opancerzonych, 1322 jednostki artylerii lufowej o kalibrze 122-203 mm (w tym 230 moździerzy), 293 wyrzutnie niekierowanych oraz taktycznych pocisków rakietowych, ponad 700 armat przeciwpancernych, 272 samoloty bojowe, 55 samolotów transportowych i do przewozu VIP, 159 samolotów szkoleniowych, 21 morskich samolotów patrolowo-rozpoznawczych, 43 śmigłowce uderzeniowe, 240 śmigłowców wielozadaniowych i szkolnych, ok. 300 wyrzutni rakietowych obrony powietrznej krótkiego, średniego i dalekiego zasięgu oraz 91 okrętów

²⁷¹ T. Dmitruk, *Wydatki obronne Polski w latach 2000-2019*, „Nowa Technika Wojskowa”, nr 1, 2019, s. 9.

²⁷² Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001-2006 (Dz. U. 2001, nr 76, poz. 804).

²⁷³ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o finansach publicznych (Dz. U. 2015, poz. 1117).

²⁷⁴ Ustawa z dnia 29 września 2017 r. o zmianie ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Prawo zamówień publicznych (Dz. U. 2017, poz. 2018).

o podstawowym przeznaczeniu²⁷⁵. Dla porównania: wyposażenie Wojska Polskiego według „Global Firepower” w 2019 roku obejmowało 1100 czołgów, 2411 bojowych pojazdów opancerzonych, 495 dział samobieżnych, 180 wyrzutni rakiet, 469 samolotów wojskowych, 93 myśliwce, 49 samolotów transportowych, 126 samolotów treningowych, 212 śmigłowców, 83 obiekty floty wojennej, 2 fregaty, 20 okrętów transportowo-minowych oraz 4 okręty podwodne. Marynarka Wojenna RP w 2019 roku nie dysponowała żadnym lotniskowcem ani niszczycielem²⁷⁶.

Siły Zbrojne wymagają ciągłej modernizacji i procesów dostosowawczych. W latach 1999-2019 w Polsce realizowano kilka programów modernizacyjnych, mających za zadanie ulepszenie polskiej armii oraz wyposażenie jej w nowoczesny sprzęt. Oprócz wspomnianej ustawy z 2001 roku oraz przyjętego w lipcu tego samego roku Programu przebudowy i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych w latach 2001-2006, były to m.in. programy rozwoju Sił Zbrojnych na lata 2009-2018, 2013-2022 oraz 2017-2026. Ciągła modernizacja pozwalała do stopniowego dołączania do Sił Zbrojnych RP nowoczesnego sprzętu, m.in. wielozadaniowych myśliwców F-16, pocisków JASSM, armatohaubic AHS Krab, transporterów KTO Rosomak czy zmodernizowanej wersji czołgu Leopard 2PL.

Należy zwrócić uwagę, że oprócz nowoczesnego sprzętu i uzbrojenia wojskowego, w Siłach Zbrojnych RP wciąż na stanie znajduje się wiele sprzętu, który został wyprodukowany jeszcze w czasach Układu Warszawskiego (UW). Podkreśla się wciąż zbyt dużą liczbę niezmodernizowanego, starego sprzętu, przed który jako fasadę stawia się pojedyncze egzemplarze nowoczesnych obiektów. Specjaliści wskazują także na brak Marynarki Wojennej, która praktycznie nie istnieje. Niezbyt optymistycznie wygląda również stan oraz sytuacja Sił Powietrznych, które w sytuacji wojny mogą zostać zmuszone do przebazowania. Szacuje się, że nowoczesny sprzęt stanowił w 2019 roku jedynie ok. 25 % wyposażenia SZ RP.

Siły Zbrojne RP według danych zawartych w „The Military Balance 1999” liczyły 240 650 żołnierzy. W Wojskach Lądowych służyło 142 500 żołnierzy, w Siłach Powietrznych 55 300, w Marynarce Wojennej 17 100, natomiast 25 750 stanowiło personel²⁷⁷. Zgodnie z danymi opublikowanymi przez Ministerstwo Obrony Narodowej w „Podstawowych informacjach o budżecie MON w 2009 roku”, Siły Zbrojne RP liczyły 114 449 żołnierzy, z czego 53 328 żołnierzy służyło w Wojskach Lądowych (46,6 %), 18 832 w Siłach Powietrznych (16,4 %), a 7042 w Marynarce Wo-

²⁷⁵ J. Wolski, *Abrams w boju*, „Nowa Technika Wojskowa”, nr 10, 2018, s. 16.

²⁷⁶ *Potencjał Obronny Polski [Ikonaografia]*, Onet Wiadomości, 15.08.2020, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/potencjal-obronny-polski-infografika/g0q9pve> [dostęp: 26.09.2021].

²⁷⁷ *The Military Balance 1999-2000*, vol. 99, issue I, Londyn 1999, s. 68.

jennej (6,2 %). Z kolei w Centralnym Wsparciu, Żandarmerii Wojskowej, Dowodzeniu i kierowaniu SZ RP, Zabezpieczeniu wojsk, Służbie Kontrwywiadu Wojskowego oraz Służbie Wywiadu Wojskowego służyło 35 247 osób (30,8 %)²⁷⁸. W 2019 roku, zgodnie z danymi opublikowanymi przez MON, struktura stanu osobowego żołnierzy zawodowych liczyła 110 000 osób. W Wojskach Lądowych służyło 48 909 żołnierzy, w Siłach powietrznych 16 616, w Marynarce Wojennej 7045, w funkcjonujących już Wojskach Obrony Terytorialnej 3418, natomiast pozostałe obszary liczyły sobie 34 012 żołnierzy. 12 000 żołnierzy wchodziło w skład Narodowych Sił Rezerwowych, 8000 osób stanowili kandydaci na żołnierzy zawodowych, z kolei 26 000 osób liczyła Terytorialna Służba Wojskowa. Łączną liczbę 160 000 żołnierzy uzupełniało 4000 osób w służbie przygotowawczej²⁷⁹. Według portalu „Global Firepower”, w 2019 roku Polska zajmowała 24 miejsce pod względem potencjału militarnego na świecie oraz szóste miejsce w Europie²⁸⁰.

W latach 1999-2019 polscy żołnierze brali udział (i do dziś biorą) w różnego rodzaju misjach zagranicznych z ramienia przede wszystkim NATO oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych. Były to m.in. misje w byłej Jugosławii: w Kosowie (Kosovo Force, KFOR) od 1999 roku oraz w Bośni i Hercegowinie (NATO's Stabilisation Force, SFOR) w latach 1996-2004. Ze strategicznego punktu widzenia kluczowymi misjami w ramach NATO, w których brali udział polscy żołnierze, były misja w Afganistanie – International Security Assistance Force ISAF (2001-2014) i Resolute Support Mission RSM (2015-2021) – oraz w ramach koalicji chętnych pod amerykańskim przywództwem w Iraku (2003-2011)²⁸¹.

Siły Zbrojne RP w latach 1999-2019 przechodziły pewne przeobrażenia, przez co zmieniał się również ich potencjał militarny. Zmiany były związane przede wszystkim z pełnym uzawodowieniem oraz profesjonalizacją armii, rozpoczętymi na mocy Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 roku o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw, która znosiła pobór do wojska²⁸². Na kształt i potencjał Sił

²⁷⁸ Podstawowe informacje o budżecie MON 2009, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2009, <https://slideplayer.pl/slide/62908/> [dostęp: 26.09.2021].

²⁷⁹ Podstawowe informacje o budżecie resortu obrony narodowej na 2019, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2019, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/postawowe-informacje-o-budziecie> [dostęp: 26.09.2021].

²⁸⁰ Potencjał Obronny Polski [Ikonaografia]..., op. cit.

²⁸¹ 20 lat Polski w NATO, Ministerstwo Obrony Narodowej, 12.03.2019, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/20-lat-polski-w-nato> [dostęp: 26.09.2021].

²⁸² Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2009, nr 161, poz. 1278).

Zbrojnych RP w latach 1999-2019 wpływ miało również utworzenie 1 stycznia 2017 roku Wojsk Obrony Terytorialnej, stanowiących jeden z rodzajów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej²⁸³.

Potencjał militarny Federacji Rosyjskiej w latach 1999-2019 ulegał wahaniom w dynamice modernizacji armii w jeszcze większym stopniu aniżeli w przypadku Polski. Wpływ na taką sytuację miało wiele czynników. Do najważniejszych należy zaliczyć niedokończoną reformę sił zbrojnych, zapoczątkowaną u schyłku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, następstwa kryzysu finansowego, jaki miał miejsce w Rosji w 1998 roku, czy podjęcie w 1999 roku działań zbrojnych na terytorium państwa w wyniku wybuchu II wojny czeczeńskiej. Czynnikiem mającym kluczowy wpływ na przeobrażenia rosyjskiego potencjału militarnego było objęcie przez Władimira Putina w 1999 roku stanowiska Premiera FR, z kolei rok później stanowiska Prezydenta FR. W późniejszym okresie za jedną z głównych przyczyn ewolucji rosyjskiego potencjału militarnego można uznać wojnę w Gruzji w 2008 roku oraz wybuch wojny w Ukrainie w 2014 roku.

Wydatki na rosyjskie siły zbrojne w roku 1999 wyniosły równowartość 3 % PKB. W dolarach amerykańskich była to kwota niemal trzykrotnie większa niż w przypadku Polski w analogicznym przedziale czasu²⁸⁴. Według danych Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań Pokojowych (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI), poziom wydatków na zbrojenia w Rosji w latach 1999-2009 oscylował w granicach 2,5-3 % PKB, osiągając w 2009 roku 3 %²⁸⁵. Tendencja wzrostowa utrzymywała się również w latach 2010-2016. W latach 2017-2018 nastąpił chwilowy spadek wydatków na rosyjskie siły zbrojne, by w 2019 roku wzrosnąć ponownie i osiągnąć równowartość 3,9 % PKB. Rosyjski budżet wojskowy w roku 2019 według szacunków SIPRI wynosił ok. 65 miliardów dolarów – przy uśrednionym kursie dolara amerykańskiego z 2019 roku wynoszącym 3,80 zł stanowiło to równowartość ok. 250 miliardów złotych²⁸⁶. Dla porównania, wydatki na zbrojenia w Polsce wyniosły ok. 44,7 miliarda złotych²⁸⁷. W 2019 roku Rosjanie wydali na zbrojenia kwotę blisko 6-krotnie większą niż Polska.

²⁸³ Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2016, poz. 2138).

²⁸⁴ SIPRI Yearbook 2000. *Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 2000, s. 249.

²⁸⁵ SIPRI Yearbook 2011. *Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 2011, s. 164.

²⁸⁶ S. T. Wezeman, *Russia's military spending: Frequently asked questions*, Stockholm International Peace Research Institute, 27.04.2020, <https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2020/russias-military-spending-frequently-asked-questions> [dostęp: 26.09.2021].

²⁸⁷ R. Lesiecki, *Prawie 44,7 mld zł na obronność w 2019 r.*, *Defence 24*, 23.08.2019, <https://www.defence24.pl/prawie-447-mld-zl-na-obronnosc-w-2019-r> [dostęp: 21.09.2021].

Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej liczyły w 1999 roku ok. 1 010 000 żołnierzy. Wojska lądowe 350 000, Siły powietrzne 18 000, Marynarka wojenna 170 000, Wojska strategiczne 140 000, z kolei Dowództwo oraz wsparcie liczyło 170 000 żołnierzy. Wojska Lądowe Federacji Rosyjskiej w 1999 roku miały do dyspozycji ok. 26 500 czołgów. Posiadały ok. 26 300 opancerzonych bojowych wozów piechoty. W skład artylerii wchodziło ok. 2600 dział samobieżnych oraz ok. 2100 holowanych. Wojska Lądowe dysponowały w 1999 roku śmigłowcami w liczbie ok. 2300²⁸⁸.

Marynarka Wojenna dysponowała jednym lotniskowcem, 10 fregatami rakietowymi, 17 niszczycielami, 27 korwetami i ponad 70 okrętami podwodnymi, w tym 21 strategicznego i 44 taktycznego przeznaczenia. Ponadto prawdopodobnie 5 okrętów znajdowało się w 1999 roku w rezerwie. W dyspozycji rosyjskiej marynarki wojennej znajdowały się również prawdopodobnie 72 trałowce oraz 112 okrętów patrolowych²⁸⁹.

Siły Powietrzne Federacji Rosyjskiej dysponowały 885 myśliwcami przechwytyjącymi, 490 samolotami szturmowymi, 200 samolotami rozpoznawczymi oraz 20 statkami powietrznymi wczesnego ostrzegania. Rosyjskie lotnictwo w 1999 roku miało do dyspozycji także 425 samolotów wojskowego lotnictwa transportowego oraz strategiczne wyrzutnie rakiet ziemia-powietrze, których było blisko 2400²⁹⁰.

W 2009 roku Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej liczyły ok. 1 027 000 żołnierzy. Oznaczało to niewielki wzrost w porównaniu z 1999 rokiem. Wojska Lądowe miały 360 000 żołnierzy, Siły Powietrzne 195 000, Marynarka Wojenna 142 000, Wojska Strategiczne 800 000, z kolei Dowództwo i Wojska Wsparcia liczyły 250 000 żołnierzy²⁹¹. Według danych podawanych przez „Global Firepower” oraz „The Military Balance”, w 2009 roku Wojska Lądowe Federacji Rosyjskiej dysponowały ok. 23 000 czołgów i ok. 25 000 opancerzonych bojowych wozów piechoty. W skład artylerii wchodziło ok. 6000 dział samobieżnych oraz ok. 12 800 holowanych²⁹². Wojska Lądowe dysponowały również 4350 wieloprowadnicowymi wyrzutniami rakietowymi oraz posiadały 6100 moździerz²⁹³.

²⁸⁸ *The Military Balance 1999-2000*, op. cit., s. 113.

²⁸⁹ Ibidem, s. 113-114.

²⁹⁰ T.A. Mehuron, H.F. Scott, W.F. Scott, D. Markov, *Russian Military Almanac*, Air & Space Forces Magazine, vol. 83, no. 10, October 2000, s. 75.

²⁹¹ *The Military Ballance 2009*, vol. 109, issue I, Londyn 2009, s. 217.

²⁹² Ibidem, s. 218.

²⁹³ *Russia Military Strength 2009*, Global Firepower, 02.12.2009, https://web.archive.org/web/20090306062706/http://globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Russia [dostęp: 08.10.2021].

Według danych z 2009 roku Marynarka Wojenna Federacji Rosyjskiej dysponowała łącznie 526 okrętami. Były to: jeden lotniskowiec, 19 fregat rakietowych, 15 niszczycieli, 61 okrętów podwodnych, 22 amfibie, 72 różnego rodzaju okręty patrolowe oraz 41 trałowców²⁹⁴. Siły Powietrzne liczyły według danych z 2009 roku ok. 3900 samolotów, w tym ok. 2600 śmigłowców²⁹⁵.

W 2019 roku Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej liczyły ok. 900 000 żołnierzy. W porównaniu z 1999 oraz 2009 rokiem nastąpiła redukcja ich liczby. Wojska Lądowe miały 280 000 żołnierzy, Siły Powietrzne 210 000, Marynarka Wojenna 150 000, Wojska Strategiczne 50 000, Siły Specjalne 1000, Jednostki Kolejowe 29 000, z kolei Dowództwo i Wsparcie liczyło 180 000 żołnierzy²⁹⁶.

Siły Lądowe Federacji Rosyjskiej miały do dyspozycji ok. 21 900 czołgów oraz ok. 50 000 opancerzonych wozów bojowych. W skład artylerii chodziło ok. 6100 dział samobieżnych oraz ok. 4500 holowanych. Rosyjskie Siły Lądowe posiadały również ok. 3900 wyrzutni rakiet. Siły Powietrzne w 2009 roku miały ok. 4100 samolotów, w tym ok. 879 samolotów myśliwskich, ok. 1460 szturmowych, ok. 400 samolotów transportowych oraz ok. 500 szkoleniowych. Liczba śmigłowców w dyspozycji Sił Powietrznych wynosiła ok. 1500, w tym ok. 500 śmigłowców szturmowych. Z kolei Marynarka Wojenna Federacji Rosyjskiej w 2019 roku dysponowała łącznie 352 okrętami, w tym jednym lotniskowcem, 13 fregatami rakietowymi, 13 niszczycielami, 82 korwetami, 56 okrętami podwodnymi, 45 okrętami patrolowymi oraz 47 trałowcami²⁹⁷.

Istotnym czynnikiem wpływającym na rosyjski potencjał militarny jest posiadanie arsenału nuklearnego, plasującego Federację Rosyjską wśród mocarstw atomowych. Rosja w następstwie upadku ZSRR w 1991 roku stała się „diedziczką” radzieckiego arsenału, który w latach 1999-2019 zmieniał się wielokrotnie. Wpływ na taki stan rzeczy miały przede wszystkim traktaty o ograniczeniach zbrojeń strategicznych, których Rosja – a wcześniej Związek Radziecki – była stroną (m.in. Traktat INF, Strategic Arms Reduction Treaty START I oraz START II). W 1999 roku w posiadaniu Rosji było 13 188 głowic atomowych²⁹⁸. Ok. 6000 sta-

²⁹⁴ Ibidem.

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ *Russia's armed forces. Defence capabilities and policy*, European Parliament, 10.03.2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689370/EPRS_BRI\(2021\)689370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689370/EPRS_BRI(2021)689370_EN.pdf) [dostęp: 08.10.2021].

²⁹⁷ *Russia Military Strength 2019*, Global Firepower, 10.12.2019, https://web.archive.org/web/20191210001103/https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=russia [dostęp: 08.10.2021].

²⁹⁸ H.M. Kristensen, R.S. Norris, *Global nuclear weapons inventories, 1945-2013*, Bulletin of the Atomic Scientists, nr 69 (5), 2013, s. 78.

nowiły głowice rozmieszczone²⁹⁹. W roku 2009 Rosjanie posiadali ok. 13 000 głowic, z czego rozmieszczonych było 4834, a ok. 8166 stanowiło rezerwę bądź oczekiwało na rozbrojenie³⁰⁰. Z kolei w 2019 roku rosyjski arsenał liczył 6500 głowic – 1600 uzbrojonych, 2730 znajdujących się w rezerwie oraz 2170 oczekujących na rozbrojenie³⁰¹.

Jak już wspomniano, rosyjski potencjał militarny w latach 1999-2019 przeszedł znaczące przeobrażenia. Poprawiająca się za sprawą koniunktury gospodarczej sytuacja finansowa państwa pozwalała na wprowadzenie wymagających ogromnych nakładów finansowych reform, także w armii. Zmiany zrealizowane w Rosyjskich Siłach Zbrojnych do roku 2008 dotyczyły wyłącznie ograniczenia składu osobowego rosyjskiej armii oraz wycofania przestarzałego sprzętu ze służby. Zmianie w żaden sposób nie ulegał charakter Sił Zbrojnych, które posiadały strukturę mającą umożliwić prowadzenie szeroko zakrojonych działań przy użyciu sił konwencjonalnych – chodziło tu przede wszystkim o Organizację Paktu Północnoatlantyckiego³⁰². Katalizatorem dla szerszych zmian stała się wojna rosyjsko-gruzińska z sierpnia 2008 roku. Szereg reform, zapoczątkowanych przez Władimira Putina, miał za zadanie przywrócenie Rosji statusu mocarstwa oraz usprawnienie funkcjonowania rosyjskiej armii przez m.in. skrócenie struktury dowodzenia czy eliminację zbędnych ze strategicznego punktu widzenia jednostek. Głównym punktem wszystkich reform miała być niemalże całkowita wymiana sprzętu oraz uzbrojenia wyprodukowanego przez rosyjski przemysł zbrojeniowy. Mimo licznych przeszkód, takich jak kryzysy gospodarcze, międzynarodowe sankcje czy wszechobecna korupcja, zakładane cele na lata 1999-2019 w mniejszym lub większym stopniu były realizowane.

W potencjale militarnym Polski oraz Rosji w latach 1999-2019 występowały bardzo duże dysproporcje. Federacja Rosyjska w tym przedziale czasowym dysponowała blisko 10-krotnie większą armią. Podobnie prezentował się stan uzbrojenia, gdzie w skrajnych przypadkach różnica w liczbie posiadanych pojazdów czy samolotów sięgała blisko dwudziestokrotności na korzyść Rosji. Wpływ na znaczne dysproporcje w posiadanym potencjale militarnym miał również fakt

²⁹⁹ SIPRI Yearbook 1999. *Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 1999, s. 550.

³⁰⁰ Ibidem, s. 346.

³⁰¹ SIPRI Yearbook 2019. *Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 2019, s. 303.

³⁰² T.W. Grabowski, *Rosyjska Siła. Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2010*, Częstochowa 2011, s. 178.

znajdowania się Federacji Rosyjskiej w gronie państw określanych mianem mocarstw nuklearnych. Ogromne liczby głowic atomowych plasowały Rosję w ścisłej czołówce państw posiadających broń atomową. Potencjałowi nuklearnemu Federacji Rosyjskiej mogły dorównywać wyłącznie Stany Zjednoczone. Mimo iż Polska oraz Rosja w owym czasie nadal dysponowały znacznymi ilościami przestarzałego sprzętu, często niedostosowanego do współczesnych standardów, ogromne dysproporcje w ludziach, sprzęcie oraz fakt posiadania broni atomowej w sytuacji bezpośredniego zagrożenia przemawiały na korzyść Rosji.

Na przemiany, jakie zaszły w polskim potencjale militarnym w latach 1999-2019, miało wpływ przede wszystkim wstąpienie do NATO w 1999 roku oraz uzawodowienie armii z 2009 roku. Wstępując do największego sojuszu militarne go na świecie, Polska zyskała dostęp do instrumentów umożliwiających budowę oraz rozwój nowoczesnej armii, dostosowanej do standardów obowiązujących na Zachodzie. Ze względu na ograniczone możliwości wynikające z posiadania ogromnej ilości przestarzałego sprzętu oraz czynniki ekonomiczne, proces ten w dalszym ciągu nie został zakończony, co wpływa na ograniczoną percepcję zmian, jakie zaszły od momentu wstąpienia Polski do NATO. Decyzja o zwiększeniu wydatków na zbrojenia, będąca pokłosiem rosyjskiej agresji w Ukrainie, powinna stworzyć możliwości dalszej modernizacji polskiej armii. Należy jednak pamiętać, że modernizacja nie oznacza wyłącznie kupowania najdroższego i najnowocześniejszego sprzętu. Jej przeprowadzenie musi być dostosowane do możliwości, jakimi dysponuje w danym momencie państwo. Dotyczy to przede wszystkim sytuacji, w której posiadanie oraz obsługa nowoczesnego sprzętu wymaga posiadania odpowiedniego zaplecza oraz wyszkolenia. Tylko tak przeprowadzona modernizacja może w sytuacji bezpośredniego zagrożenia militarnego przynieść oczekiwane efekty.

Dla zmian, jakie zaszły w latach 1999-2019 w potencjale militarnym Federacji Rosyjskiej, kluczowym sprawdzianem okazała się wojna toczona obecnie w Ukrainie. Potwierdziła ona, że główne problemy, z którymi borykała się armia federalna przed 1999 roku, nie zostały w najmniejszym stopniu rozwiązane. Rosyjska propaganda w ciągu lat bardzo umiejętnie oddziaływała na światową opinię publiczną, przekonując ją o posiadanym potencjale militarnym. Propaganda miała na celu ostrzeżenie państw NATO przed konsekwencjami, jakie może przynieść potencjalna konfrontacja, zwłaszcza na obszarze postsowieckim. Nawiązując do jednego z symboli narodowych Rosji, używano wobec niej określenia, że „nie należy drażnić niedźwiedzia”³⁰³. Z tego powodu zachodni przywódcy, mimo czytelnych sygnałów wysyłanych przez Rosję (wojna w Gruzji w 2008 roku oraz

³⁰³ A. De Lazari, O. Riabow, M. Żakowska, *Europa i Niedźwiedź*, Warszawa 2013, s. 282.

aneksja Krymu w 2014 roku) podejmowali działania zapobiegające dalszej eskalacji konfliktów. Tym samym rosyjscy władarze utwierdzali się w apatii Zachodu. Byli przekonani, że przywódcy tacy jak Angela Merkel (później Olaf Scholz) czy Emmanuel Macron nie zaryzykują otwartej konfrontacji w imię wolności państw znajdujących się w rosyjskiej strefie wpływów. Chodziło tutaj przede wszystkim o Ukrainę. Konfrontacja z armią ukraińską w 2022 roku sprawiła, że armia rosyjska, uważana dotychczas za drugą najsilniejszą armię świata, została ironicznie określona „drugą najsilniejszą armią w Ukrainie”³⁰⁴. Ogromny skok jakościowy, jaki przy pomocy NATO dokonał się w ukraińskiej armii od momentu aneksji Krymu (doskonałe wyszkolenie, umiejętność dostosowywania walki do panujących warunków czy w końcu znaczne ilości sprzętu dostarczane przez państwa Sojuszu, w tym przez Polskę) obnażył wszystkie słabości armii federalnej. Ze względu na stopniowe wykorzystywanie arsenału przeznaczonego na potencjalną, bezpośrednią konfrontację z państwami NATO (wojna w Ukrainie często jest określana mianem wojny zastępczej między Sojuszem a FR), potencjał militarny Federacji Rosyjskiej z każdym dniem staje się coraz bardziej ograniczony.

³⁰⁴ Blinken: Rosja mówiła o drugiej armii świata. Teraz to druga armia w Ukrainie, Rzeczpospolita, 02.06.2023, <https://www.rp.pl/polityka/art38563151-blinken-rosja-mowila-o-drugiej-armii-swiata-teraz-to-druga-armia-na-ukrainie> [dostęp: 24.03.2025].

ZEWNĘTRZNE UWARUNKOWANIA POLITYKI BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI

3.1. Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego

Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego jest wielostronnym sojuszem polityczno-wojskowym. Została utworzona na podstawie Traktatu Waszyngtońskiego, zawartego 4 kwietnia 1949 roku. Do jego zawarcia doszło w wyniku rosnącego przekonania o agresywności polityki ZSRR i zagrożeniu sowieckim dla Europy Zachodniej. Pakt stanowi sojusz zbiorowej obrony. Gwarantuje swoim członkom wzajemną pomoc w razie napaści zbrojnej. W okresie zimnej wojny NATO było po stronie Zachodu główną strukturą polityczno-wojskową w konfrontacyjnym, dwubiegunowym układzie światowym jako przeciwnik bloku sowieckiego, od 1955 roku zorganizowanego w Układzie Warszawskim. Najwyższym organem kierowniczym Paktu jest Rada Północnoatlantycka, którą tworzą przedstawiciele wszystkich państw członkowskich. Najważniejszymi komponentami NATO oprócz Rady Północnoatlantyckiej są Komitet Planowania Obrony i Grupa Planowania Nuklearnego, Sekretariat Międzynarodowy z Sekretarzem Generalnym NATO na czele, Komitet Wojskowy i Międzynarodowy Sztab Wojskowy. Sojusz Północnoatlantycki liczy obecnie 32 członków³⁰⁵.

Upadek ZSRR 26 grudnia 1991 roku oraz poprzedzające go rozwiązanie 1 lipca tego samego roku Układu Warszawskiego³⁰⁶, organizacji politycznej i wojsko-

³⁰⁵ Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Organizacja-Paktu-Polnocnoatlantyckiego;3951696.html> [dostęp: 25.02.2022].

³⁰⁶ R. Kałużny, *Układ Warszawski 1955-1991*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 1 (147), 2008, s. 192.

wej zrzeszającej państwa satelickie Związku Radzieckiego, spowodowało powstanie w obszarze Europy Środkowo-Wschodniej próżni bezpieczeństwa. Państwa takie jak Polska, osłabione z powodu długiego procesu transformacji ustrojowej, wzrastały w poczuciu braku stabilności oraz bezpieczeństwa. Istniała także świadomość geopolitycznego położenia w strefie buforowej między Europą Zachodnią a Rosją i państwami znajdującymi się w dalszym ciągu w jej strefie wpływów. Podjęte już we wczesnych latach 90. XX wieku kroki, m.in. w ramach działalności Grupy Wyszehradzkiej oraz Trójkąta Weimarskiego, doprowadziły do zaproszenia w 1997 roku Polski, Czech i Węgier do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych oraz przyjęcia ich 12 marca 1999 roku do Sojuszu Północnoatlantyckiego³⁰⁷.

Dążenia Polski do stania się częścią transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa, leżące u podstaw funkcjonowania Grupy Wyszehradzkiej czy Trójkąta Weimarskiego, były traktowane przez rosyjskich przywódców jako działania wymierzone w Rosję. Zarówno Borys Jelcyń, jak i Władimir Putin postrzegali je jako działania mające na celu wyparcie Federacji Rosyjskiej z dotychczasowych stref wpływów. Rosjanie odbierali je jako element strategii USA, zmierzającej do okrążenia Rosji przez państwa NATO³⁰⁸. Rosyjski sprzeciw wobec polskich ambicji przyczyniał się do przyjęcia w Polsce założenia, jakoby to Rosja stanowiła dla niej największe zagrożenie³⁰⁹. Z tego powodu głównym dylematem, przed którym znalazły się polskie władze w latach 1999-2019, stało się wypełnianie zobowiązań sojuszniczych przy jednoczesnym poszanowaniu interesów strony rosyjskiej, będącej mimo licznych kłopotów związanych z przechodzoną transformacją ustrojową w dalszym ciągu kluczowym graczem na arenie międzynarodowej.

Członkostwo Polski w NATO istotnie zmieniło warunki, w jakich kształtowała się w latach 1999-2019 polska polityka zagraniczna i bezpieczeństwa wobec Rosji. To międzynarodowe forum stało się miejscem, na którym realizowały się interesy bezpieczeństwa Polski. Członkostwo w Sojuszu przyniosło ze sobą akceptację w pełnym zakresie jego dorobku prawnego i politycznego, dzięki któremu możliwa stała się współpraca wojskowa z państwami członkowskimi NATO, prawne usankcjonowanie polskich przedstawicieli w kwaterze głównej i dowództwach, możliwość przemieszczania się obcych wojsk i sprzętu w toku ćwiczeń i operacji, a także wysyłanie polskich żołnierzy zagranicę. Szczególne zmiany zaszły w sfe-

³⁰⁷ E. Stadtmüller, *Pożegnanie z nieufnością? Rozszerzenie NATO i UE a stosunki polsko-rosyjskie w kontekście bezpieczeństwa europejskiego*, Wrocław 2003, s. 21.

³⁰⁸ Ł. Jureńczyk, *Nie tylko Fort Trump. Stosunki polityczno-wojskowe Polski z USA*, Bydgoszcz 2021, s. 115.

³⁰⁹ J.M. Fiszer, *Stanowisko Rosji wobec akcesji Polski do NATO i Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, 1 (60), 2018, s. 269.

rze wojskowej. Udział w sojuszniczym procesie planowania obronnego wpłynął korzystnie na zwiększenie wydolności i efektywności tego typu procesów w kraju oraz przyczynił się do zwiększania wydatków na obronność³¹⁰.

Zapewnienie bezpieczeństwa militarnego państwa z chwilą wstąpienia do NATO było traktowane przez Polskę jako sprawa pierwszoplanowa w polityce zagranicznej. Polska w rozszerzaniu obszaru bezpieczeństwa na całą Europę widziała swój narodowy interes. Przejawiało się to poprzez wspieranie idei rozszerzania Sojuszu oraz zakresu jego aktywności, która miała obejmować nowe zadania i obszary operacyjne. Polska wyrażała stanowisko, zgodnie z którym działalność NATO nie może ograniczać się do terytorium państw członkowskich. Sojusz powinien być przygotowany do współdziałania ze wszystkimi instytucjami, których działalność mogłaby przysłużyć się w jakikolwiek sposób zapewnieniu bezpieczeństwa w Europie. Polska argumentowała swoje wstąpienie do NATO podkreślając, że nie było ono bynajmniej spowodowane zagrożeniem płynącym ze strony Rosji. Powszechny był pogląd, zgodnie z którym wyłącznie w ramach szerszej współpracy – prowadzonej oficjalnie od 1997 roku, kiedy to na szczycie w Paryżu ustanowiono Stałą Wspólną Radę NATO-Rosja³¹¹ – można było zapewnić bezpieczeństwo na kontynencie europejskim.

Polska polityka bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w ramach NATO w latach 1999-2019 nabrała szczególnego znaczenia w obliczu rosyjskiej agresji na Gruzję w 2008 roku, a jeszcze bardziej wyraźnie po ataku na Ukrainę w 2014 roku. Działania rosyjskie doprowadziły do sytuacji, w której strefą działań wojennych stało się państwo przygraniczne Sojuszu. Doprowadziło to do wzmocnienia obrony wschodniej flanki NATO, w której skład weszły cztery państwa stanowiące wschodnią granicę Sojuszu: Polska, Litwa, Łotwa oraz Estonia. Wzmocnienie obrony wschodniej flanki NATO zostało oparte na grupach bojowych złożonych z żołnierzy USA, Kanady, Niemiec, Wielkiej Brytanii, Polski, Litwy, Łotwy i Estonii. Działanie to było odpowiedzią na agresywne i prowokacyjne zachowania Rosji nieopodal granic terytorialnych Sojuszu³¹². Marginalizowana dotychczas kwestia stała się jednym z kluczowych przedsięwzięć w ramach NATO-wskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji.

Polska wstępując w 1999 roku do NATO oczekiwała w głównej mierze wiarygodnych gwarancji bezpieczeństwa oraz bodźca umożliwiającego jej prowadzenie procesu modernizacyjnego swojej obronności. Oferowała w zamian pełną lojal-

³¹⁰ R. Kupiecki, *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2016, s. 191.

³¹¹ *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, North Atlantic Treaty Organization, <https://web.archive.org/web/19980130072914/http://www.nato.int/docu/basic/txt/fndact-b.htm> [dostęp: 14.02.2022].

³¹² A. Rogozińska, *Rola NATO w kształtowaniu systemu bezpieczeństwa Europy Wschodniej*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 31, 2020, s. 122-123.

ność dla decyzji oraz działań podejmowanych w Sojuszu. Współpraca na rzecz bezpieczeństwa i obronności w ramach NATO stanowiła dla polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa kwestię priorytetową, czego wyrazem było chociażby poparcie dla prymatu obrony zbiorowej w ramach zasadniczych misji NATO³¹³.

Aktywny udział Polski w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa i obronności w ramach transatlantyckiego systemu międzynarodowego w latach 1999-2019 był możliwy dzięki uczestnictwu w różnego rodzaju misjach pod egidą NATO, przede wszystkim w Afganistanie oraz Iraku³¹⁴. Najważniejsze misje, w których brała udział Polska, rozpoczynały się w pierwszych latach po wstąpieniu Polski w ramy Sojuszu. Szczególnego znaczenia zyskało poparcie Polski dla działań podejmowanych przez NATO w Afganistanie w odpowiedzi na *casus foederis*, jakim stały się zamachy z 11 września 2001 roku. Wtedy to po raz pierwszy i jak dotychczas jedyny zdecydowano o uruchomieniu Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego o zbiorowej samoobronie³¹⁵. Decyzja o wysłaniu wojsk na bezprecedensową misję w Afganistanie dowodziła lojalności sojuszniczej nowego członka.

Federacja Rosyjska w latach 1999-2019 sprzeciwiała się rozszerzaniu NATO, postrzegając je jako zagrożenie dla własnego bezpieczeństwa oraz naruszenie strefy wpływów. Władze rosyjskie oskarżały Sojusz o niedotrzymywanie ustaleń dotyczących członkostwa w NATO państw wywodzących się z sowieckiej strefy wpływów. Rozbudowa infrastruktury wojskowej Sojuszu w pobliżu granic Rosji była uznawana przez nią za działania prowokacyjne i destabilizujące.

Przystąpienie Polski do NATO w 1999 roku miało kluczowy wpływ na bezpieczeństwo jej samej oraz całego regionu Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1999-2019. Polska zyskiwała możliwość kształtowania sojuszniczego systemu bezpieczeństwa i obronności na różnego rodzaju zagrożenia, w tym wynikające z rosyjskiej polityki imperialnej. Gwarancje sojusznicze, wynikające m.in. ze wspomnianego wyżej Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego oraz działania podjęte po 2014 roku w zasadniczy sposób determinowały poczucie stabilności, zarówno politycznej, jak i militarnej³¹⁶. Mimo wielu wątpliwości dotyczących takich kwestii jak solidarność sojusznicza w razie ataku bądź rola Stanów Zjednoczonych w mię-

³¹³ R. Kupiecki, *Stany Zjednoczone i droga Polski do NATO*, [w:] *Okiem stratega i dyplomaty. Stosunki polsko-amerykańskie po 1918 roku*, R. Kupiecki (red.), Warszawa 2019, s. 119.

³¹⁴ *20 lat Polski w NATO...*, op. cit.

³¹⁵ R. Kupiecki, *Organizacja Traktatu...*, op. cit., s. 85.

³¹⁶ A. Rogozińska, *Rola NATO...*, op. cit., s. 123-124.

dzynarodowym systemie bezpieczeństwa, Polska w sposób niekwestionowalny zyskała na członkostwie w Sojuszu.

3.2. Unia Europejska

Unia Europejska, istniejąca od 1 listopada 1993 roku, została zbudowana na bazie Wspólnot Europejskich powstałych po II wojnie światowej. Były to Europejska Wspólnota Węgla i Stali (EWWiS), istniejąca w latach 1952-2002, Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG), działająca od 1958 roku, a od 1993 jako Wspólnota Europejska, oraz funkcjonująca od 1958 roku Europejska Wspólnota Energii Atomowej (EURATOM). Na mocy podpisanego 13 grudnia 2007 roku traktatu lizbońskiego, Unia Europejska zyskała osobowość prawną, stając się po raz pierwszy jednolitą organizacją międzynarodową³¹⁷. W traktacie lizbońskim zostały wyszczególnione kategorie oraz dziedziny kompetencji Unii Europejskiej, w których ma ona wyłączne kompetencje, bądź też dzieli je z państwami członkowskimi. Unia Europejska posiada wyłączne kompetencje w takich dziedzinach jak unia celna czy wspólna polityka handlowa. Z kolei kompetencje dzielone odnoszą się m.in. do rynku wewnętrznego, polityki społecznej, energii, przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości oraz wspólnych problemów bezpieczeństwa w zakresie zdrowia publicznego. Traktat lizboński uwzględnia również kompetencje wspierające, do których zalicza się m.in. ochrona ludności. Unia Europejska posiada również szczegółowe kompetencje w zakresie określania i realizowania wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, w tym stopniowego określania wspólnej polityki obronnej³¹⁸. W skład Unii Europejskiej wchodzi 27 państw³¹⁹.

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej 1 maja 2004 roku otworzyło przed nią nowe, znacznie szersze możliwości kształtowania polityki zagranicznej wobec Federacji Rosyjskiej, szczególnie w sferze bezpieczeństwa i obronności. Członkostwo w instytucji zrzeszającej największe potęgi polityczne oraz gospodarcze Europy pozwalało na aktywne uczestnictwo w kształtowaniu wspólnotowej polityki wobec Rosji. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej, nazywane przez wielu badaczy środowiska międzynarodowego, polityków i komentatorów zwieńczeniem procesu, którego celem było definitywne wydostanie się Polski z rosyjskiej strefy wpływów, niosło za sobą również wiele trudnych wyzwań.

³¹⁷ J.J. Węc, *Traktat Lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2009*, Kraków 2011, s. 112.

³¹⁸ Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. U. 2016, poz. C 202.

³¹⁹ Unia Europejska, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Unia-Europejska;3991307.html> [dostęp: 25.02.2022].

W dialogu prowadzonym między Unią Europejską a Federacją Rosyjską przywódcy rosyjscy propagowali koncepcję wspólnego europejskiego domu. Pragnienie wyznawania podobnych wartości co Unia Europejska było nakierunkowane w dużej mierze na szybkie wydostanie się z kryzysu rosyjskiej gospodarki, przechodzącej po upadku Związku Radzieckiego na system wolnorynkowy³²⁰.

Powszechnie uważa się, że wstąpienie Polski do UE w 2004 roku przyczyniło się w znacznym stopniu do „uwschodnienia” wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w ramach Unii³²¹. Było to największe w dotychczasowej historii Wspólnoty Europejskiej rozszerzenie, nazywane również rozszerzeniem na Wschód, zrealizowane w 2004 roku – oprócz Polski członkami Unii Europejskiej stały się również Czechy, Słowacja, Węgry, Słowenia, Cypr, Malta oraz państwa bałtyckie, będące do 1991 roku częściami składowymi ZSRR: Litwa, Łotwa i Estonia. Rozszerzenie to spowodowało, że Rosja stała się największym sąsiadem UE³²². Zaistniała sytuacja spowodowała wzrost wzajemnych współzależności oraz uwrażliwienia na kwestie dotyczące obu stron, wobec czego wzrastało znaczenie Rosji w polityce wschodniej Unii oraz Unii w polityce Rosji³²³. Wraz ze wstąpieniem w 2004 roku Polski do Unii Europejskiej, zmianie podlegała polityka prowadzona przez Polskę wobec Rosji, zyskując charakter wspólnotowy.

Na tle innych państw byłego bloku wschodniego Polska na przełomie XX i XXI wieku była postrzegana jako lider demokratycznych przemian. Podkreślano, że to Polacy stworzyli impulsy do przemian, jakie zaszły w pozostałych państwach, oraz wskazywano na wkład w załamanie się zimnowojennego podziału Europy³²⁴. Kolejną kwestią, na której się skupiano, było uwolnienie Polski od sytuacji konfliktowych z sąsiadami, co wobec otwarcia na Europę i świat czyniło ją elementem integrującym Europę Środkowo-Wschodnią³²⁵. Geopolityczne położenie Polski powodowało, że stawała się ona państwem tranzytowym, z dogodnym położeniem do współpracy na forum europejskim³²⁶. Wszystkie wymienione czynniki pozwa-

³²⁰ M. Jedliński, *Rosja – Unia Europejska. Stosunki polityczne w kontekście ideowym*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, t. X, 2013, s. 244-245.

³²¹ J.M. Fiszer, *Stanowisko Rosji...*, op. cit., s. 276.

³²² D. Milczarek, *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód – geneza, rezultaty, perspektywy*, „Studia Europejskie”, nr 1, 2014, s. 20.

³²³ J.M. Fiszer, *Stanowisko Rosji...*, op. cit., s. 278.

³²⁴ R. Zięba, *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Warszawa 2010, s. 24.

³²⁵ S. Bieleń, *Pozycja geopolityczna Polski*, [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, S. Bieleń (red.), Warszawa 2007, s. 20.

³²⁶ K. Łastawski, *Sytuacja geopolityczna Polski po przemianach ustrojowych i wstąpieniu do Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, nr 1, 2011, s. 26.

ły myśleć o Polsce jako o państwie będącym swoistym pomostem między Europą Wschodnią a Europą Zachodnią (określenia tego w kontekście Polski używało wielu badaczy, m.in. Bolesław Balcerowicz, Stanisław Bieleń czy Stanisław Koziej). Polska w sposób jawny oraz otwarty aspirowała do roli rzecznika i koordynatora interesów kandydatów, a potem nowych członków Unii Europejskiej, czego wyrazem były chociażby słowa wypowiedziane w 2002 roku przez prezydenta RP w latach 1995-2005 Aleksandra Kwaśniewskiego. Polski prezydent stwierdził, że Polska czuje się kompetentna w sprawach polityki wschodniej przyszłej Unii Europejskiej. Kwaśniewski przekonywał również o zaufaniu sąsiadujących z Polską państw oraz posiadanej wiedzy w kwestii przemian zachodzących w tych krajach. Prezydent postrzegał powyższe czynniki jako wartości dodane, które Polska mogła wnieść stając się członkiem Unii³²⁷. W międzyczasie kilkakrotnie doszło do sytuacji, w których na różnego rodzaju konferencjach oraz spotkaniach roboczych następowało wzmożone zainteresowanie, gdy przedstawiciele strony polskiej wypowiadali się na temat polityki wschodniej. Takie podejście Unii Europejskiej wskazywało, że głos Polski w tej tematyce był i w pewnym stopniu nadal jest słyszalny, poświęca się mu należyta uwaga oraz może stanowić podstawę dla dalszych działań podejmowanych w tym kierunku, już w ramach wspólnotowej polityki Unii Europejskiej³²⁸.

Wachlarz możliwości oddziaływania na Europę Wschodnią, w tym na Rosję, po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej w znaczny sposób się poszerzył. Przed Polską otwierały się możliwości aktywnego kształtowania dialogu i współpracy na linii UE-Rosja, prowadzonego oficjalnie od 24 czerwca 1995 roku, kiedy to podpisano Układ o Partnerstwie i Współpracy (Partnership and Cooperation Agreement – PCA)³²⁹. Do najważniejszych instrumentów służących kształtowaniu relacji między Unią Europejską a Europą Wschodnią w latach 1999-2019 należała utworzona w 2003 roku Europejska Polityka Sąsiedztwa (European Neighbourhood Policy – ENP)³³⁰. Mimo iż obejmowała ona swoim zasięgiem również rejon basenu Morza Śródziemnego, postrzegana była głównie jako narzędzie służące budowaniu dialogu ze Wschodem. Polityka wschodnia UE, jeden z głównych komponentów

³²⁷ M. Wojciechowski, *W Warszawie debatowano o wschodnim wymiarze UE*, Gazeta Wyborcza, 20.03.2003.

³²⁸ M. Bodio, *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską*, Warszawa 2005, s. 150.

³²⁹ M. Lipiec-Zajchowska, L. Pankowa, *Rozszerzenie Unii Europejskiej a interesy Rosji*, [w:] *Wschód jako partner Unii Europejskiej*, M. Dobroczyński, M. Lipiec-Zajchowska (red.), Warszawa 2005, s. 30.

³³⁰ B. Jagiełło, *Wymiar wschodni w polityce Unii Europejskiej po jej rozszerzeniu*, [w:] *Wschód jako partner Unii Europejskiej*, M. Dobroczyński, M. Lipiec-Zajchowska (red.), Warszawa 2005, s. 92.

ENP, dzieliła się na partnerstwo strategiczne z Rosją oraz Partnerstwo Wschodnie – polsko-szwedzką inicjatywę na forum UE, zainaugurowaną w 2009 roku³³¹.

Prowadzenie polityki wspólnotowej w ramach UE, w szczególności wobec największego sąsiada, jakim dla Unii jest Rosja, wymagało w latach 1999-2019 współdziałania na wielu płaszczyznach. Mimo szeregu sukcesów w ramach dialogu UE-Rosja, w którym Polska miała możliwość blisko 15-letniego uczestnictwa oraz wpływu na kierunki prowadzonej współpracy, nie udało się rozwiązać licznych istotnych problemów. Wpływ na zaistniałą sytuację miało niewątpliwie wiele czynników. Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej w dalszym ciągu powszechne było postrzeganie Rosji przede wszystkim jako zagrożenie/wroga, nie zaś partnera politycznego czy gospodarczego. Prowadzona przez Niemców – w pierw through kanclerza Gerharda Schrödera, a kontynuowana przez Angelę Merkel – polityka *Russia first*, polegająca w pierwszej kolejności na wypracowaniu wspólnotowej polityki wschodniej wobec Rosji, w następnej zaś kolejności wobec pozostałych państw położonych na Wschodzie, nie znajdowała w Polsce zrozumienia. W oczach Niemców dobrosąsiedzka współpraca z Polską oraz strategiczne partnerstwo z Rosją nie wykluczały się, lecz stanowiły dopełnienie³³². Problematiczne było w tej sytuacji postrzeganie przez stronę polską prowadzenia polityki przez unijnych partnerów w sposób zero-jedynkowy, co znacznie utrudniało wypracowanie wspólnego stanowiska w tak skomplikowanej materii, jaką były relacje unijno-rosyjskie. Problemem przez wiele lat rzutującym na relacje polsko-rosyjskie w ramach UE był w gruncie rzeczy brak spójnej wizji co do roli Unii w ramach stosunków ze Wschodem³³³. Istotnym – jeżeli nie najistotniejszym – problemem w relacjach polsko-rosyjskich w ramach UE było wzajemne postrzeganie na forum międzynarodowym. Polska postrzegała Rosję priorytetowo, z kolei dla Rosji Polska była mało istotnym graczem, bardzo często utrudniającym ułożenie dobrych relacji z kluczowymi partnerami w ramach Unii Europejskiej, jakimi były niewątpliwie Niemcy oraz Francja.

Federacja Rosyjska w latach 1999-2019 postrzegała Unię Europejską jednocześnie jako potencjalnego partnera gospodarczego oraz konkurencję na obszarze postsowieckim. Władze rosyjskie krytykowały rozszerzenie Unii Europejskiej

³³¹ D. Milczarek, op. cit., s. 24.

³³² J.M. Fiszer, *Stanowisko Rosji wobec...*, op. cit., s. 280.

³³³ S. Bieleń, *Pozycja geopolityczna...*, op. cit., s. 20.

o państwa wywodzące się z sowieckiej strefy wpływów. Działania te były postrzegane przez Moskwę jako ingerencja na obszarze tzw. bliskiej zagranicy. Mimo napięć, strony utrzymywały stosunki handlowe, zwłaszcza w obszarze energetyki. Aneksja Krymu w 2014 roku i związane z nią sankcje gospodarcze nałożone na Rosję przyniosły szereg zmian w zakresie współpracy politycznej i gospodarczej.

Polska w ramach Unii Europejskiej, w szczególności w latach poprzedzających akcesję oraz w pierwszych latach po przystąpieniu do UE, aspirowała do roli rzecznika wschodnich sąsiadów oraz głównego architekta wymiaru wschodniego UE. Poprzez zacieśnianie relacji z państwami byłego bloku wschodniego przy użyciu unijnych instrumentów, powstawała przestrzeń do budowania relacji przede wszystkim z Rosją, największym partnerem państwowym w Europie.

3.3. Organizacja Narodów Zjednoczonych

Polska należy do tzw. pierwotnych członków Organizacji Narodów Zjednoczonych, obecnie skupiającej niemal wszystkie państwa na świecie. ONZ powstała 24 października 1945 roku. Do głównych celów ONZ od początku jej istnienia należy zaliczyć takie kwestie jak zapewnienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, pomoc humanitarna, ochrona praw człowieka oraz przestrzeganie prawa międzynarodowego³³⁴. Po ponad 75 latach od jej założenia, wciąż pozostaje najbardziej wszechstronną instytucją na arenie międzynarodowej o potencjalnie największych możliwościach oddziaływania na świat³³⁵. Członkostwo Polski w ONZ w latach 1999-2019, kiedy to brała ona aktywny udział w realizacji głównych filarów działalności organizacji, jakimi są prawa człowieka, pokój i bezpieczeństwo oraz rozwój, w istotny sposób warunkowało polską politykę bezpieczeństwa i obronności.

Globalny charakter Organizacji Narodów Zjednoczonych przez wiele lat był uważany za jej największą zaletę. W obliczu wielu światowych kryzysów organizacja odgrywała rolę światowego forum, na którym podejmowano najważniejsze decyzje. Szczególnie w okresie zimnej wojny ONZ była jedną z najskuteczniejszych instytucji podejmujących działania na rzecz bezpieczeństwa³³⁶. W obliczu stale zmieniającego się świata, otaczających warunków, podkreślano jej uniwersalność.

³³⁴ *History of the United Nations*, United Nations, <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un> [dostęp: 16.02.2022].

³³⁵ A. Bieńczyk-Missala, *Polska w Organizacji Narodów Zjednoczonych*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2008, s. 299.

³³⁶ G. Ciechanowski, *Misje pokojowe ONZ na Bliskim Wschodzie w okresie zimnej wojny*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, nr 2 (XI), 2013, s. 85.

Głównymi organami ONZ są Rada Bezpieczeństwa, Zgromadzenie Ogólne, Rada Gospodarcza i Społeczna, Sekretariat oraz Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości³³⁷. Zgodnie z Artykułem 24. Karty Narodów Zjednoczonych, Rada Bezpieczeństwa stanowi organ, na którym spoczywa największa odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Od 1966 roku składa się ona z piętnastu członków Organizacji, z czego pięciu – Chiny, Francja, Rosja (zastąpiła na tym miejscu w 1991 roku Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich), USA oraz Wielka Brytania są stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa. Polska w całej historii członkostwa zasiadała w Radzie Bezpieczeństwa jako niestały członek sześciokrotnie, w tym w latach 1999-2019 raz (w latach 2018-2019)³³⁸.

Organizacja Narodów Zjednoczonych od początku swojego istnienia aktywnie wpływa na zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie. Stanowi jedno z głównych, zewnętrznych uwarunkowań polityki bezpieczeństwa i obronności państw członkowskich, biorących udział w zwalczaniu światowych kryzysów. Jednak z upływem lat Organizacja Narodów Zjednoczonych przestała spełniać swoją funkcję utrzymania pokoju i bezpieczeństwa na świecie. Wynika to w dużej mierze z faktu, że stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa są państwa prowadzące wojny oraz konflikty. Dotyczy to przede wszystkim Federacji Rosyjskiej, która 24 lutego 2022 roku dokonała bezprawnej w świetle prawa międzynarodowego inwazji na Ukrainę. Z uwagi na fakt, że do przyjęcia rezolucji umożliwiającej ONZ podjęcie działań mających na celu zakończenie konfliktu wymagana jest zgoda wszystkich stałych członków Rady Bezpieczeństwa, dochodzi do sytuacji, w której Rosja staje się sędzią we własnej sprawie, wobec czego niemożliwym jest wypracowanie korzystnego rozwiązania.

Podkreśla się, że misje pokojowe prowadzone pod egidą ONZ w wielu przypadkach miały wpływ na powstrzymanie toczących się wojen. Wprowadzone z inicjatywy sekretarza generalnego ONZ Daga Hammarskjölda misje pokojowe stały się jednym z najskuteczniejszych narzędzi rozwiązywania konfliktów w trakcie zimnej wojny³³⁹. Polska w latach 1999-2019 była aktywnym uczestnikiem misji pokojowych ONZ. Z upływem lat następowało stopniowe wycofywanie polskiego personelu biorącego udział w operacjach na całym świecie. W 2009 roku podjęto decyzję o wycofaniu polskich kontyngentów wojskowych z misji

³³⁷ Karta Narodów Zjednoczonych, UNIC Warsaw – Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php#top [dostęp: 16.02.2022].

³³⁸ Polska w ONZ, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/onz/polska-w-onz> [dostęp: 16.02.2022].

³³⁹ J. Ciechanowski, G. Ciechanowski, *Polish experiences of the involvement in peacekeeping*, „Reality of Politics”, nr 2, 2011, s. 5.

prowadzonych pod szyldem Organizacji Narodów Zjednoczonych. Decyzja była podyktowana zmianą strategii MON wobec uczestnictwa w misjach wielonarodowych. Głównym jej założeniem była reorientacja wysiłków polskich Sił Zbrojnych na rzecz misji prowadzonych przez NATO i EU. Odbywało się to kosztem misji organizowanych pod auspicjami ONZ. Czynnikiem, który miał znaczący wpływ na wycofanie polskich kontyngentów, były również kwestie finansowe – Ministerstwo Obrony Narodowej zostało objęte programem oszczędnościowym rządu Donalda Tuska³⁴⁰. Zdania co do słuszności decyzji podjętej przez MON były w tej kwestii podzielone. Część ekspertów uważała, że wycofanie z misji ONZ to błąd. Ich zdaniem udział w misjach gwarantował lepszą pozycję w ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa Polski międzynarodowych dyskusjach. Podkreślano również możliwość zdobywania przez wojskowych cennych doświadczeń w trakcie realizacji misji. Wskazywano również, że oszczędności z tytułu wycofania żołnierzy były pozorne, gdyż państwa biorące udział w misjach otrzymywały zwrot w wysokości ok. 60% poniesionych kosztów³⁴¹. Na podstawie powyższych argumentów nie da się jednoznacznie ocenić słuszności decyzji MON.

Na koniec grudnia 1999 roku polski personel w misjach pokojowych ONZ liczył 1064 osoby, w tym 987 żołnierzy, 58 policjantów oraz 19 obserwatorów. Najważniejsze misje, w których brali udział Polacy, to Siły Narodów Zjednoczonych ds. Nadzoru Rozdzielenia Wojsk na Wzgórzach Golan (United Nations Disengagement Observer Force – UNDOF), Tymczasowe Siły Zbrojne ONZ w Libanie (United Nations Interim Force in Lebanon – UNIFIL) oraz Misja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Bośni i Hercegowinie (United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina – UNMIBH)³⁴². Na koniec 2009 roku było to już tylko 36 osób – 3 policjantów, 14 ekspertów oraz 19 żołnierzy. Najważniejszą misją, w której brał udział polski personel, była Misja Organizacji Narodów Zjednoczonych w Republice Środkowoafrykańskiej i Czadzie (United Nations Mission in the Central African

³⁴⁰ Ł. Jureńczyk, *Użycie Polskiego Kontyngentu Wojskowego w misjach pokojowych i stabilizacyjnych w południowo-zachodniej Azji w pierwszej dekadzie XXI wieku. Od zaangażowania do wycofania*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, nr 5, 2011, s. 242.

³⁴¹ W 2009 r. Polska zakończyła udział w misjach pod auspicjami ONZ, Money.pl, 31.12.2009, https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/arttykul/w;2009;r;polska;zakonczyła;udział;w;misjach;po;auspicjami;onz,6,0,571910.html [dostęp: 20.03.2025].

³⁴² *Monthly summary of troop contribution to United Nations operations as of 31/12/1999*, United Nations Peacekeeping, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1999.pdf> [dostęp: 16.02.2022].

Republic and Chad – MINURCAT)³⁴³. Z kolei z końcem 2019 roku liczba polskiego personelu biorącego udział w misjach pokojowych ONZ wzrosła do 232 osób – 227 żołnierzy oraz 5 ekspertów, biorących udział głównie w misji UNIFIL³⁴⁴.

Polska w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych w latach 1999-2019 wykazywała się inicjatywą w bardzo ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa i obronności kwestiach. Jako członek Komisji Rozbrojeniowej szczególną uwagę poświęcała takim sprawom jak wzmacnianie instrumentów w dziedzinie rozbrojenia, kontroli zbrojeń i nieprolifracji broni masowego rażenia. Wnosząc znaczący wkład w funkcjonowanie Komisji oraz organizowanie jej prac, spotykała się z uznaniem członków ONZ³⁴⁵.

Dla strategicznych relacji na linii Polska-Rosja w latach 1999-2019 kluczowe w ramach ONZ było wspomniane wcześniej sprawowanie w latach 2018-2019 funkcji niestałego członka Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (RB ONZ). Obecność Polski w RB ONZ stwarzała nowe możliwości promowania strategicznych interesów na forum międzynarodowym. Członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa umożliwiało także prowadzenie dialogu na forum ONZ z Rosją, stałym członkiem Rady. Zaistniała sytuacja rodziła nowe możliwości prowadzenia dyplomacji oraz międzynarodowej debaty w ważnych z punktu widzenia polskich interesów strategicznych kwestiach, takich jak bezpieczeństwo Europy Środkowo-Wschodniej ze szczególnym uwzględnieniem trwającej od 2014 roku wojny w Ukrainie, poszanowanie prawa międzynarodowego oraz zapobieganie konfliktom zbrojnym. W sytuacji, w której ze względu na odmienne priorytety w prowadzonej polityce zagranicznej dialog polsko-rosyjski niemalże nie istniał, z członkostwem Polski w RB wiązano wielkie nadzieje³⁴⁶. Forum ONZ w tym czasie służyło Polsce również jako przestrzeń, gdzie podejmowała działania mające na celu umiędzynarodowienie kwestii zwrotu prezydenckiego Tu-154M, który rozbił się 10 kwietnia 2010 roku pod Smoleńskiem³⁴⁷.

Oprócz zaangażowania w sprawy dotyczące bezpieczeństwa, obronności oraz pokoju, Polska wykazywała się także szczególną aktywnością w pozostałych, waż-

³⁴³ *Contributors to United Nations peacekeeping operations as of 31 Dec 2009*, United Nations Peacekeeping, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec09_1.pdf [dostęp: 16.02.2022].

³⁴⁴ *Summary of Contribution to UN Peacekeeping by Country, Mission and Post. Police, UN Military Experts on Mission, Staff Officers and Troops 31/12/2019*, United Nations Peacekeeping, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/3_country_and_mission_15.pdf [dostęp: 16.02.2022].

³⁴⁵ A. Bieńczyk-Missala, *Polska w Organizacji...*, op. cit., s. 300-301.

³⁴⁶ A. Legucka, *Polityka zagraniczna Polski wobec Rosji po aneksji Krymu*, „Wschód Europy”, vol. 5, nr 1, 2019, s. 205.

³⁴⁷ *Ibidem*, s. 209.

nych z punktu widzenia funkcjonowania ONZ płaszczyznach, czego wyrazem był jej wybór na członka Rady Gospodarczej i Społecznej w latach 2008-2010³⁴⁸.

Federacja Rosyjska w latach 1999-2019 wykorzystywała forum ONZ m.in. do krytyki działań podejmowanych przez państwa zachodnie (zwłaszcza USA), postrzeganych jako ingerencja w strefę jej wpływów. Brak zgody Rosji na „naruszenia”, jakich w imię realizacji swoich interesów na forum ONZ miał dopuszczać się Zachód, wpisywał się w rosyjską narrację o konieczności przeciwstawienia się hegemonii Stanów Zjednoczonych na świecie. Rosja krytykowała również rezolucje ONZ potępiające jej działania (m.in. w sprawie Gruzji czy Ukrainy).

Od chwili wstąpienia Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku następował stopniowy spadek znaczenia ONZ w polityce bezpieczeństwa i obronności Polski. Wynikało to w dużej mierze z faktu, że forum realizacji głównych interesów strategicznych stało się NATO i wspomniana UE. Ponadto bardzo często na forum ONZ prezentowano wspólne stanowisko większej liczby państw będących członkami jednej bądź drugiej organizacji. Niemniej jednak ONZ, jedyna globalna i uniwersalna organizacja międzynarodowa, pozostawała w latach 1999-2019 płaszczyzną umożliwiającą Polsce realizację polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w międzynarodowym gronie, przy użyciu dostępnych instrumentów prawnych.

3.4. Organizacje i inicjatywy subregionalne

W latach 1999-2019 Polska była sygnatariuszem licznych organizacji oraz inicjatyw subregionalnych. Podobne problemy polityczne, gospodarcze czy militarne, z jakimi mierzyły się państwa sąsiadujące bezpośrednio z Polską oraz położone w jej pobliżu, stały się podwalinami dla subregionalnej współpracy, zarówno w Europie Środkowo-Wschodniej, jak i Zachodniej. Członkiem niektórych struktur Polska została już wcześniej, sprawując w nich członkostwo do dziś. W kwestii polityki bezpieczeństwa oraz obronności najważniejszymi organizacjami subregionalnymi, do których Polska należała w latach 1999-2019, były Grupa Wyszehradzka, Trójkąt Weimarski, Bukaresztańska Dziewiątka oraz Inicjatywa Trójmorza.

Grupa Wyszehradzka (określana inaczej jako V4) została ustanowiona na mocy deklaracji podpisanej 15 lutego 1991 roku przez prezydentów Polski, Czechosłowacji oraz Węgier – Lecha Wałęsę, Vaclava Havla oraz Józsefa Antallá. Pier-

³⁴⁸ A. Bieńczyk-Missala, *Polska w Organizacji...*, op. cit., s. 300.

wotnie organizację określano mianem Trójkąta Wyszehradzkiego. Po rozpadzie Czechosłowacji oraz powstaniu 1 stycznia 1993 roku na jej miejscu dwóch nowych państw, Czech oraz Słowacji, nazwano ją Grupą Wyszehradzką³⁴⁹. Państwa członkowskie Grupy, znajdujące się wcześniej w radzieckiej strefie wpływów, łączyła konieczność uregulowania stosunków z Federacją Rosyjską, główną spadkobierczynią ZSRR. Poszukiwały one również nowego „gwaranta” bezpieczeństwa, jakim docelowo miała być funkcjonująca w ramach zachodniego systemu politycznego NATO³⁵⁰.

Główne cele przyświecające inicjatywie zostały zawarte w Deklaracji o współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej z 15 lutego 1991 roku. Było to przede wszystkim pełne przywrócenie niezależności państwowej, demokracji i wolności, likwidacja wszelkich istniejących społecznych, gospodarczych i duchowych przejawów systemu totalitarnego, budowa demokracji parlamentarnej, nowoczesnego państwa prawa, poszanowanie praw człowieka i jego podstawowych wolności, stworzenie nowoczesnej gospodarki rynkowej oraz włączenie się w pełnym zakresie w europejski system polityczny, gospodarczy oraz system bezpieczeństwa i prawodawstwa³⁵¹.

Grupa Wyszehradzka jest określana jako wielostronna forma współpracy międzynarodowej pomiędzy czterema państwami, będącymi sygnatariuszami zawartej w 1991 roku deklaracji. Dotyczy ona współpracy w wielu dziedzinach, takich jak polityka zagraniczna, bezpieczeństwo i obronność, gospodarka bądź transport i infrastruktura. V4 nie ma sformalizowanej struktury instytucjonalnej. Jej podstawową formułą są cykliczne spotkania na szczepie prezydentów, premierów oraz ekspertów. Realizują oni ustalenia zapadające na spotkaniach. Od 1999 roku każde państwo członkowskie sprawuje roczną prezydencję w grupie³⁵².

Główne cele państw członkowskich Grupy Wyszehradzkiej, takie jak włączenie się w europejski system polityczny oraz system bezpieczeństwa, udało się w pełni zrealizować. Polska, Czechy oraz Węgry stały się państwami członkowskimi NATO 12 marca 1999 roku, natomiast Słowacja kilka lat później, 19 marca

³⁴⁹ T. Kubin, *Grupa Wyszehradzka – perspektywy dalszej współpracy*, „Atheaneum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 42, 2014, s. 25.

³⁵⁰ A. Czyż, *Grupa Wyszehradzka – 20 lat współpracy*, „Atheaneum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 42, 2014, s. 12.

³⁵¹ *Deklaracja o współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej*, Visegrad Group, <https://visegradgroup.eu/download.php?docID=38> [dostęp: 02.02.2022].

³⁵² T. Kubin, op. cit., s. 25-26.

2004 roku. W odniesieniu do Unii Europejskiej, cała czwórka wstąpiła do niej oficjalnie 1 maja 2004 roku. Dlatego też kwestie bezpieczeństwa i obronności stanowiły w latach 1999-2019 istotny element współpracy między państwami w ramach V4.

W 2009 roku, na skutek rosyjsko-ukraińskiego kryzysu gazowego, państwa Grupy Wyszehradzkiej wypracowały pierwsze wspólne ustalenia dotyczące dywersyfikacji źródeł pochodzenia importowanego gazu oraz zacieśnienia współpracy w tej materii³⁵³. Z kolei z punktu widzenia bezpieczeństwa militarnego, kluczowym przedsięwzięciem wspólnotowym było utworzenie Wyszehradzkiej Grupy Bojowej (WGB), przewidzianej do misji stabilizacyjnych i prewencyjnych, działającej w ramach Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony UE. Grupy bojowe pełniące dyżury w ramach WPBiO UE są to wielonarodowe jednostki wojskowe tworzone przez państwa członkowskie UE na zasadzie dobrowolności, a ich dyżur trwa zazwyczaj 6 miesięcy. Decyzje o powołaniu Wyszehradzkiej Grupy Bojowej podjęto już w 2009 roku, natomiast list intencyjny w sprawie jej utworzenia podpisano 6 marca 2013 roku. Polska w ramach WGB pełni rolę państwa ramowego, ze względu na największą reprezentację oraz dowództwo. Pierwszy dyżur bojowy grupy trwał od 1 stycznia do 30 czerwca 2016 roku³⁵⁴, drugi od 1 lipca do 31 grudnia 2019, trzeci od 1 stycznia do 30 czerwca 2023 roku. Od 1 lipca 2024 roku do 30 czerwca 2025 roku trwał ostatni jak dotąd dyżur WBG, w którym również wiodącą rolę pełnili polscy żołnierze³⁵⁵. W ramach Wyszehradzkiej Grupy Bojowej podejmowane są ponadto działania we współpracy z żołnierzami ukraińskimi oraz chorwackimi.

Grupa Wyszehradzka w latach 1999-2019 niejednokrotnie nie potrafiła wypracować wspólnego stanowiska w strategicznych kwestiach dotyczących bezpieczeństwa i obronności. Dotyczyło to m.in. wojny w Gruzji w 2008 roku czy toczącej się w tym samym czasie dyskusji o instalacji amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej na terytorium Polski. Szczególny zaś rozdzźwięk pojawił się w kwestii stanowiska wobec Rosji po aneksji Krymu w 2014 roku. Dały tu o sobie

³⁵³ M. Dahl, *Ewolucja Grupy Wyszehradzkiej i jej znaczenie dla bezpieczeństwa Polski*, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, 30.11.2014, <https://pulaski.pl/ewolucja-grupy-wyszehradzkiej-i-jej-znaczenie-dla-bezpieczenstwa-polski/> [dostęp: 02.02.2022].

³⁵⁴ E. Kuźelewska, A.R. Bartnicki, *Grupa Wyszehradzka – nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 11, 2017, s. 111.

³⁵⁵ P. Tymczak, *Grupa Bojowa Unii Europejskiej rozpoczęła roczny dyżur. Jej główną siłą jest 6 Brygada Powietrznodesantowa z Krakowa*, Strefa Obrony, 02.07.2024, <https://strefaobrony.pl/grupa-bojowa-unii-europejskiej-rozpoczela-roczny-dyzur-jej-glowna-sila-jest-6-brygada-powietrznodesantowa-z-krakowa/ar/c1-18649661> [dostęp: 07.04.2025].

znać partykularne interesy każdego z państw grupy, zwłaszcza w kwestiach gospodarczych, oraz odmienna percepcja zagrożeń płynących z Rosji³⁵⁶. Wskazywano tutaj na Polskę jako państwo nastawione antyrosyjsko, Węgry prorosyjsko, z kolei Czechy i Słowacja uważane były za państwa zajmujące stanowisko pośrednie.

Zważywszy na zrealizowanie głównych celów politycznych, gospodarczych oraz militarnych (szczególnie w latach 1999-2019 oraz w latach poprzedzających ten okres), Grupa Wyszehradzka stanowi istotny element współpracy Polski z państwowymi partnerami na szczeblu subregionalnym. Mimo występujących w tym czasie między członkami różnic stanowisk w niektórych kwestiach, w jej interesie w dalszym ciągu leży promowanie wspólnych przedsięwzięć oraz dbałość o wypracowywanie wspólnego stanowiska państw członkowskich w kwestiach najważniejszych, szczególnie tych dotyczących bezpieczeństwa i obronności.

Z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa i obronności równie istotna jest przynależność Polski do Trójkąta Weimarskiego. Został on zainicjowany 28 sierpnia 1991 roku na spotkaniu w niemieckim Weimarze ministrów spraw zagranicznych RFN, Francji oraz Polski – Hansa-Dietricha Genschera, Rolanda Dumasa oraz Krzysztofa Skubiszewskiego³⁵⁷. Dzień później, 29 sierpnia, opublikowano Wspólne oświadczenie ministrów spraw zagranicznych Francji, Polski i Niemiec w sprawie przyszłości Europy, nazywane także Deklaracją Weimarską. Dokument zawierał stwierdzenia odnoszące się m.in. do roli instytucji europejskich w budowie zrębów jednoczącej się Europy, przede wszystkim Wspólnoty Europejskiej i Rady Europy, wskazywał także na rolę Unii Zachodnioeuropejskiej i Paktu Północnoatlantyckiego w zakresie polityki bezpieczeństwa. Deklaracja podkreślała ponadto konieczność kształtowania skutecznych form dobrosąsiedzkiego działania, opartego na takich wartościach jak demokracja czy bezpieczeństwo³⁵⁸.

Spotkania w ramach Trójkąta Weimarskiego pierwotnie odbywały się między ministrami spraw zagranicznych. Z czasem formuła została rozwinęta o spotkania na najwyższym szczeblu pomiędzy głowami państw, a także między ministrami do spraw europejskich oraz przewodniczącymi krajowych parlamentów.

Podkreśla się, że działalność Trójkąta Weimarskiego, będącego specyficznym forum dyskusji, wymiany poglądów na najważniejsze aspekty polityki międzynarodowej, a także mającego stanowić inspirację dla trójstronnej współpracy w różnych dziedzinach, miała wymiar europejski. Wymiar ten przejawiał się w dążeniach Francji i Niemiec do przewyciężania podziału Europy, wciąż kształtującej

³⁵⁶ M. Dahl, *Ewolucja Grupy Wyszehradzkiej...*, op. cit.

³⁵⁷ B. Koszel, *Trójkąt Weimarski: bilans i perspektywy współpracy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, t. XIII, nr 1, 2016, s. 65.

³⁵⁸ *Zbiór dokumentów*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, r. 48, nr 2, 1992, s. 11-12.

się po zakończeniu zimnej wojny i upadku bloku wschodniego³⁵⁹. W praktyce wiązał się on ze zniesieniem podziału na państwa dawnego bloku wschodniego i zachodniego. Dla Polski oznaczało to wzmocnienie pozycji na arenie międzynarodowej, przedstawianej niejednokrotnie jako lider Europy Środkowo-Wschodniej. Niemcy z kolei mogli efektywniej kontrolować wschodnią granicę. W zaistniałej sytuacji zarówno Niemcy, jak i Francja zyskiwały możliwość uczestnictwa w integrowaniu państw znajdujących się do niedawna w orbicie wpływów ZSRR.

Kluczowe z punktu widzenia współpracy w ramach Trójkąta Weimarskiego wydarzenia, mające bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo i obronność w latach 1999-2019 – czyli wstąpienie Polski do NATO w 1999 roku oraz do Unii Europejskiej w 2004 roku – zakończyły się powodzeniem przy wydatnej pomocy Niemiec i Francji. Od tego momentu organizacja stała się miejscem konsultacji i wypracowywania wspólnych stanowisk w ważnych sprawach polityki europejskiej, w tym w dziedzinie polityki bezpieczeństwa i obrony. Współpraca w ramach Trójkąta odbywa się również w wymiarze społecznym, poprzez wymiany młodzieży, kontakty miast i regionów, a także poprzez współpracę regionalną³⁶⁰.

Współpraca między Francją, Niemcami i Polską w ramach Trójkąta Weimarskiego w latach 1999-2019 była uzależniona w dużej mierze od stosunku opcji rządzącej do współpracy z danym partnerem w kwestii bezpieczeństwa i obronności, w tej sytuacji od stosunków z Francją i Niemcami. Jedną z pierwszych rozbieżności pojawiła się w 2003 roku, kiedy to Polska poparła interwencję Stanów Zjednoczonych w Iraku, wymierzoną w reżim Saddama Husajna. Postawa Polski została odebrana przez Paryż i Berlin jako afront, gdyż ich zdaniem nie zostali poinformowani o zamiarach sojusznika³⁶¹. Z kolei w 2006 roku prezydent Lech Kaczyński odwołał swój udział w szczycie w Weimarze, w którym mieli wziąć udział kanclerz Niemiec Angela Merkel oraz prezydent Francji Jacques Chirac. Usprawiedliwienie absencji problemami zdrowotnymi zostało odebrane przez komentatorów życia politycznego jako celowe działanie, przez co wątpliwości dotyczące istoty działalności inicjatywy oraz sensu jej funkcjonowania przybrały na sile³⁶².

³⁵⁹ B. Koszel, op. cit., s. 66-68.

³⁶⁰ *Trójkąt Weimarski*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/trojkat-weimarski> [dostęp: 02.02.2022].

³⁶¹ D. Jankowski, *Weimarski trójkąt bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I, nr 17, 2011, s. 132.

³⁶² A.M. Pędziwol, *Trójkąt Weimarski. Ostatnia rocznica albo nowe życie*, Deutsche Welle, 28.08.2021, <https://www.dw.com/pl/trojkat-weimarski-ostatnia-rocznica-albo-nowe-zycie/a-59002121> [dostęp: 02.02.2022].

Po kilkuletnim okresie stabilizacji, niepodpartej jednak żadnym konkretnym działaniem ani inicjatywą, od 2016 roku zauważalne było „szufladkowe” podejście Niemiec i Francji do Polski. Spowodowane było ono w głównej mierze sporami praworządnościowymi między Polską a instytucjami unijnymi. Dla Francji oraz Niemiec, orędowników współpracy europejskiej, nie do zaakceptowania była sytuacja, w której państwo członkowskie sprzeciwia się panującym we wspólnocie zasadom³⁶³. Istotne dla relacji między partnerami w kwestiach bezpieczeństwa i obronności było również zerwanie umowy między Polską a Francją na dostawę helikopterów Caracal dla polskich sił zbrojnych³⁶⁴. W latach 1999-2019 ostatnie spotkanie na szczycie w ramach Trójkąta Weimarskiego odbyło się w 2013 roku. Konsultacje w ramach inicjatywy nie były w tym czasie priorytetem dla głów państw członkowskich.

Największym sukcesem Trójkąta Weimarskiego w okresie między 2004 rokiem – kiedy to zrealizowano drugi nadrzędny cel strategiczny organizacji: wstąpienie Polski do UE – a rokiem 2019 była wspólna misja szefów dyplomacji w Kijowie w 2014 roku. Radosław Sikorski, Frank-Walter Steinmeier oraz Laurent Fabius wymusili na prezydencie Ukrainy Wiktorze Janukowyczu porozumienie między rządem a opozycją, które doprowadziło do ucieczki Janukowycza i rozpoczęcia budowy nowego rządu ukraińskiego. Mimo starań ministra Sikorskiego, sukces ten nie przyniósł zamierzonego efektu w postaci zacieśnienia współpracy między partnerami, gdyż w negocjacjach dotyczących Ukrainy Trójkąt Weimarski został zastąpiony tzw. formatem normandzkim³⁶⁵.

W 2006 roku szefowie sztabów generalnych sił zbrojnych państw Trójkąta Weimarskiego podjęli decyzję o utworzeniu Weimarskiej Grupy Bojowej³⁶⁶. Pełniła ona dyżur bojowy od 1 stycznia do 30 czerwca 2013 roku. Polsce przypadała rola państwa wiodącego. Dyżur bojowy miał zapewnić utrzymanie wysokiej gotowości do ewentualnego działania, a następnie ewentualne podjęcie działań w rejonie wskazanym przez UE³⁶⁷.

³⁶³ T. Bielecki, *Po co Macronowi Trójkąt Weimarski?*, „Kwadrans z Europą”, In.Europa, 19.10.2020, s. 4, http://ineuropa.pl/wp-content/uploads/2020/10/in_MACRON_PL.pdf [dostęp: 02.02.2022].

³⁶⁴ S. Płóciennik, *Powrót Weimaru – Perspektywy dla współpracy Francji, Niemiec i Polski*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych”, nr 19 (1951), 01.02.2020, https://pism.pl/publikacje/Powrot_Weimaru_perspektywy_dla_wspolpracy_Francji_Niemiec_i_Polski [dostęp: 02.02.2022].

³⁶⁵ B. Koszel, op. cit., s. 77-78.

³⁶⁶ D. Jankowski, op. cit., s. 133.

³⁶⁷ *Koniec polskiego dyżuru w Grupie Bojowej UE*, Defence 24, 30.06.2013, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/koniec-polskiego-dyzuru-w-grupie-bojowej-ue> [dostęp: 02.02.2022].

Część komentatorów środowiska międzynarodowego uważa, że istnienie Trójkąta Weimarskiego po wstąpieniu Polski do UE straciło sens. Zabrakło ich zdaniem pomysłu, jak powinny wyglądać dalsze relacje. Nie podjęto również żadnych decyzji co do dalszych działań w ramach organizacji. Dlatego też ogólna ocena działalności Trójkąta Weimarskiego od momentu zrealizowania głównych celów jest bardzo zróżnicowana.

Bukaresztańska Dziewiątka jest kolejną inicjatywą subregionalną mającą istotny wpływ na polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019. Jej powstanie wiązało się z pojawieniem się zagrażających stabilności międzynarodowego systemu bezpieczeństwa trendów zachodzących w państwach Europy Wschodniej położonych w bezpośrednim sąsiedztwie Sojuszu Północnoatlantyckiego po 2014 roku³⁶⁸. Były nimi przede wszystkim wydarzenia będące skutkiem agresywnej polityki prowadzonej przez Federację Rosyjską – aneksja Krymu oraz eskalacja wojny w Ukrainie. Inicjatorami utworzenia Bukaresztańskiej Dziewiątki byli w 2014 roku prezydenci Polski Bronisław Komorowski oraz Rumunii Traian Basescu. Oficjalna inauguracja grupy nastąpiła rok później, w trakcie trwającego w listopadzie 2015 roku w stolicy Rumunii, Bukareszcie, mini-szczytu NATO³⁶⁹. W spotkaniu wzięli udział prezydenci ośmiu państw: Polski, Rumunii, Bułgarii, Estonii, Litwy, Łotwy, Słowacji, Węgier oraz przewodniczący Izby Poselskiej Republiki Czeskiej. NATO w mini-szczyście reprezentował zastępca sekretarza generalnego Sojuszu Alexander Verbshow³⁷⁰. Polsko-rumuńska inicjatywa utworzenia B9 była następstwem strategicznego partnerstwa między Polską a Rumunią, zapoczątkowanego podpisaniem w 2009 roku między obu państwami Deklaracji o strategicznym partnerstwie oraz podpisanego w 2013 roku Układu o współpracy obronnej³⁷¹.

Wspólna deklaracja państw członkowskich Bukaresztańskiej Dziewiątki, podpisana w listopadzie 2015 roku, podkreślała ich zaangażowanie w budowę silnego Sojuszu Północnoatlantyckiego, opartego na solidarności, zdolnego do skutecz-

³⁶⁸ K. Pawłowski, *Bukaresztańska Dziewiątka: współpraca państw wschodniej flanki NATO*, „Policy Papers”, nr 4 (20), 2020, s. 15.

³⁶⁹ A. Orzelska-Stączek, *New wave of regional cooperation in Central Europe as a response to new threats*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, z. 1, nr 18, 2020, s. 82-83.

³⁷⁰ *Prezydent w Bukareszcie: Pokazaliśmy jedność i decyzyjność*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 04.11.2015, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/spotkanie-szefow-panstw-wschodniej-flanki-nato,2831> [dostęp: 04.02.2022].

³⁷¹ A. Bieńczyk-Missala, *Od Międzymorza do Trójmorza – meandry polityki zagranicznej Polski w Europie Środkowej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, nr 1 (t. 54), 2018, s. 109.

nego reagowania na długoterminowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa. Szczególną uwagę zwrócono w niej na takie kwestie jak obrona zbiorowa NATO oraz zwiększanie obszaru pokoju, bezpieczeństwa i stabilności, zdefiniowanego przez zasady powszechnie akceptowane w ramach Sojuszu³⁷².

Deklaracja Bukaresztańska bardzo wyraźnie wskazywała na zagrożenie dla NATO, w tym dla państw członkowskich B9, jakie niesie za sobą agresywna polityka prowadzona przez Rosję wobec Ukrainy. Nielegalna oraz bezprawna aneksja Krymu, wspieranie prorosyjskich separatystów bądź działania wojskowe prowadzone na terytorium Ukrainy, zdaniem sygnatariuszy podważały międzynarodową architekturę bezpieczeństwa. Państwa członkowskie zobowiązały się we wspólnej deklaracji do wzmacniania więzi transatlantycznych w ramach NATO, działalności na rzecz wzmocnienia wschodniej flanki NATO oraz kształtowania strategicznej odpowiedzi Sojuszu na długoterminowe zagrożenia bezpieczeństwa płynące z kierunku wschodniego³⁷³. Zobowiązano się również do realizacji postanowień szczytów NATO z 2014 roku w walijskim Newport i z 2016 roku w Warszawie (przede wszystkim do zwiększenia wydatków na zbrojenia państw członkowskich do poziomu 2 % PKB). Zaniepokojone agresywną postawą Rosji państwa członkowskie zobowiązały się do podjęcia działań mających doprowadzić do zaniechania przez Rosję łamania prawa międzynarodowego. Powszechnie uważano to za warunek wstępny dla dialogu NATO-Rosja, który miał być prowadzony w oparciu o obustronne zaufanie³⁷⁴.

Spotkania między przedstawicielami państw członkowskich B9 odbywają się na szczeblu głów państw, ministrów spraw zagranicznych oraz ministrów obrony³⁷⁵. Inicjatywę uważa się za niesformalizowaną platformę pogłębionych konsultacji i dyskusji politycznych na poziomie regionalnym, dlatego spotkania odbywają się w formie szczytów parlamentarnych, konsultacji doradców do spraw bezpieczeństwa narodowego oraz spotkań komisji obrony parlamentów grupy B9. W trakcie sesji plenarnych omawiane są zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa państw wschodniej flanki NATO. Szczyty Bukaresztańskiej Dziewiątki kończą się wspólną deklaracją³⁷⁶.

³⁷² *Joint Declaration on „Allied Solidarity and Shared Responsibility”, Bucharest, 4.11.2015*, Lietuvos Respublikos Prezidentas, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf> [dostęp: 04.02.2022].

³⁷³ Ibidem.

³⁷⁴ Ibidem.

³⁷⁵ *Wzmacnianie współpracy w ramach B9*, Ministerstwo Obrony Narodowej, 10.10.2018, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/wzmacnianie-wspolpracy-w-ramach-b9-2> [dostęp: 04.02.2022].

³⁷⁶ K. Pawłowski, op. cit., s. 22-23.

Funkcjonowanie takich organizacji jak Bukaresztańska Dziewiątka w ramach międzynarodowego systemu bezpieczeństwa pod auspicjami NATO, której deklarowanym celem jest pogłębienie współpracy politycznej i wojskowej, stanowiło i stanowić będzie nieodłączny element tegoż systemu. W obliczu niekorzystnych zjawisk, stanowiących zagrożenie dla światowego systemu bezpieczeństwa, zastosowanie takich mechanizmów jak jedność, solidarność bądź determinacja, wyrażanych przez regiony narażone w sposób szczególny na ich oddziaływanie, przynosi wymierne korzyści. Głównym problemem B9 – jak i innych inicjatyw subregionalnych – jest odmienne postrzeganie głównego zagrożenia, stanowiącego niejako *clou* istnienia oraz współdziałania w ramach danej inicjatywy. W przypadku Bukaresztańskiej Dziewiątki nie wszyscy członkowie postrzegają Rosję jako bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa europejskiego³⁷⁷. Inne równie istotne kwestie, stanowiące kość niezgody między członkami organizacji w sprawach bezpieczeństwa, to obecność wojsk amerykańskich w regionie czy forsowany przez lata przez Węgry postulat zacieśniania wielowymiarowej współpracy z Federacją Rosyjską³⁷⁸. Skuteczne działanie Bukaresztańskiej Dziewiątki zależy w największej mierze od konsensusu w kluczowych sprawach.

Inicjatywa Trójmorza, kolejna istotna inicjatywa subregionalna z punktu widzenia polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019, jest uważana za pewnego rodzaju pokłosie powstania Bukaresztańskiej Dziewiątki. Inicjatywa została powołana w celu pogłębiania współpracy między państwami położonymi w Europie Środkowo-Wschodniej w sferze bezpieczeństwa, obronności oraz gospodarki. Pierwsze próby utworzenia organizacji państw środkowoeuropejskich podejmowano w latach 2005-2010, kiedy prezydentem był Lech Kaczyński, natomiast władzę w latach 2005-2007 sprawowało po raz pierwszy Prawo i Sprawiedliwość. Pomysł powołania inicjatywy powrócił w 2015 roku w następstwie podwójnego zwycięstwa PiS-u, zarówno w wyborach prezydenckich, jak i parlamentarnych.

³⁷⁷ M. Terlikowski, V. Jóźwiak, Ł. Ogrodnik, J. Pieńkowski, K. Raś, *The Bucharest 9: Delivering on the Promise to Become the Voice of the Eastern Flank*, The Polish Institute of International Affairs Policy Paper, no. 4 (164), 09.06.2018, s. 2, https://www.pism.pl/publikacje/The_Bucharest_9_Delivering_on_the_Promise_to_Become_the_Voice_of_the_Eastern_Flank [dostęp: 02.02.2022].

³⁷⁸ A. Szczygielska-Jakubowska, *Czy NATO nas obroni? Prof. Łukasz Jureńczyk mówi o konieczności stworzenia europejskiej armii*, Gazeta Wyborcza, 18.01.2022, <https://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/7,48722,28012466,czy-nato-nas-obroni-prof-lukasz-jurenczyk-mowi-o-koniecznosci.html> [dostęp: 04.02.2022].

Inicjatywa Trójmorza została zainicjowana w 2015 roku, a formalnie rozpoczęła swoją działalność na Szczycie Trójmorza, który odbył się 25 sierpnia w chorwackim Dubrowniku³⁷⁹. Wzięło w nim udział 12 przedstawicieli państw, które stały się sygnatariuszami deklaracji. Byli to inicjatorzy przedsięwzięcia – prezydent Chorwacji Kolinda Grabar-Kitarović oraz prezydent Polski Andrzej Duda, prezydenci Węgier, Litwy, Słowenii, Bułgarii, minister transportu Czech, słowacki wicepremier ds. inwestycji i informatyzacji, minister transportu Rumunii, wiceminister spraw zagranicznych Austrii, estoński podsekretarz stanu w Ministerstwie Transportu, łotewski dyrektor departamentu polityki tranzytowej w Ministerstwie Transportu oraz przedstawiciele Chin i Stanów Zjednoczonych³⁸⁰. Zgodnie z deklaracją, Inicjatywa Trójmorza miała być nieformalną platformą służącą do pozyskiwania politycznego poparcia oraz organizowania zdecydowanych działań dotyczących określonych transgranicznych i makroregionalnych projektów, o strategicznym znaczeniu dla państw zaangażowanych w sektory energii, transportu, komunikacji cyfrowej i gospodarki w Europie Środkowo-Wschodniej³⁸¹.

W ramach Inicjatywy Trójmorza każdego roku odbywają się spotkania prezydentów państw członkowskich. Od 2018 roku w czasie każdego szczytu jest organizowane Forum Biznesowe, w którym dzięki otwartej formule biorą udział liczne podmioty. Luźna formuła współpracy, na której opiera się Trójmorze, wpisuje się zdaniem badaczy środowiska międzynarodowego w realistyczną wizję stosunków międzynarodowych. Inicjatywa Trójmorza nie jest organizacją międzynarodową, nie posiada także umowy założycielskiej ani statutu. Ze względu na brak struktur instytucjonalnych państwa członkowskie mogą w każdej chwili wycofać się z projektu ekonomicznego, będącego obiektem zainteresowania organizacji bądź przedmiotem rozmów³⁸².

Sztandarowe projekty realizowane pod patronatem Inicjatywy Trójmorza to szlak Via Carpatia, korytarz gazowy Północ-Południe oraz linia kolejowa Rail Baltica. Ich realizacja rozpoczęła się jeszcze przed powołaniem do życia Trójmorza, natomiast objęcie projektów patronatem miało za zadanie przede wszystkim wzmoc-

³⁷⁹ *Trójmorze*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/trojmorze> [dostęp: 04.02.2022].

³⁸⁰ A. Orzelska-Stączek, P. Kowal, *Inicjatywa Trójmorza: geneza, cele i funkcjonowanie*, Warszawa 2019, s. 42.

³⁸¹ *Wspólna deklaracja w sprawie Inicjatywy Trójmorza*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 25.08.2016, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/wspolna-deklaracja-w-sprawie-inicjatywy-trojmorza,2909> [dostęp: 04.02.2022].

³⁸² A. Orzelska-Stączek, *Inicjatywa Trójmorza w świetle...*, op. cit., s. 136-137.

nienie ich rozwoju³⁸³. Szlak Via Carpatia, którego projekt zainicjowano w 2006 roku, ma umożliwić włączenie regionów, przez które przebiega trasa, w europejską sieć transportową. Prowadzący wzdłuż wschodniej granicy Unii Europejskiej – na obszarze od litewskiej Kłajpedy do położonych w Grecji Salonik – szlak ma sprzyjać zwiększaniu inwestycji na tych terenach, dzięki czemu możliwy będzie znaczący rozwój ekonomiczny³⁸⁴. Korytarz gazowy Północ-Południe ma za zadanie utworzyć połączenia między Polską, Czechami, Słowacją, Węgrami oraz Chorwacją. Na korytarz składają się dwustronne połączenia gazowe oraz krajowe gazociągi, znajdujące się na różnych etapach realizacji. Głównym celem budowy korytarza jest umożliwienie dywersyfikacji źródeł dostaw nośników energii dla Europy Środkowo-Wschodniej. Komisja Europejska przyznała mu status „Projektu o znaczeniu wspólnotowym”³⁸⁵. Z kolei Rail Baltica ma połączyć Niemcy, Polskę, Litwę, Łotwę, Estonię i Finlandię nowoczesną linią kolejową, dostosowaną do ogólnych standardów obowiązujących w Unii Europejskiej m.in. w zakresie poprawy bezpieczeństwa podróży czy dostosowania peronów dla osób niepełnosprawnych³⁸⁶.

Inicjatywa Trójmorza przez długi czas była uważana za sztandarowy projekt Prawa i Sprawiedliwości. Mimo cichego wsparcia ze strony UE oraz Stanów Zjednoczonych (w czasie pierwszej prezydentury Donalda J. Trumpa), traktowano ją jako projekt polityczny, którego celem jest umocnienie pozycji Polski oraz chęć stania się liderem Europy Środkowo-Wschodniej. W sytuacji, gdy jednym z głównych projektów realizowanych pod patronatem inicjatywy jest utworzenie korytarza gazowego, dzięki któremu byłaby możliwa dywersyfikacja źródeł nośników energii, nasuwały się pytania, czy nie jest on wymierzony w Rosję. Ze względu na to, że Federacja Rosyjska stała się głównym dostawcą gazu do UE, problem ten dotyczył istotnej materii, do której niewątpliwie należały kwestie bezpieczeństwa energetycznego. Trójmorze postrzegano również jako próbę budowania przeciwwagi dla Rosji i Europy Zachodniej, przy wsparciu Stanów Zjednoczonych. Niemniej przy poparciu głównych europejskich partnerów oraz podejmowaniu działań w jak najszerszym gronie (tzn. w ramach Unii Europejskiej, a nie w konkurencji do niej), Inicjatywa Trójmorza może jeszcze w przyszłości stać się istotnym elementem współpracy subregionalnej, także na płaszczyźnie bezpieczeństwa i obronności.

³⁸³ A. Orzelska-Stączek, P. Kowal, *Inicjatywa Trójmorza...*, op. cit., s. 85-87.

³⁸⁴ *Szlak Transportowy Via Carpatia*, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, <https://www.mbpr.pl/vc.html> [dostęp: 04.02.2022].

³⁸⁵ *Korytarz Północ-Południe*, GAZ-SYSTEM, <https://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/korytarz-polnoc-poludnie/> [dostęp: 04.02.2022].

³⁸⁶ *Kontynuujemy przebudowę Rail Baltiki*, PKP PLK S.A., <https://www.rail-baltica.pl/o-inwestycji/> [dostęp: 04.02.2022].

Pozostałe organizacje oraz inicjatywy subregionalne, do których Polska należała w latach 1999-2019 bądź też wciąż należy, to Trójkąt Kaliningradzki, G6, Fundacja Azja-Europa, Grupa Robocza do Międzynarodowej Współpracy w Dziedzinie Edukacji, Pamięci i Badań nad Holocaustem, Inicjatywa Środkowoeuropejska, Komisja Helsińska, Rada Arktyczna, Międzynarodowa Organizacja Frankofonii, Rada Nordycka, Nordycka Rada Ministrów oraz Rada Państw Morza Bałtyckiego. Członkostwo Polski w wymienionych organizacjach i inicjatywach subregionalnych w sposób zróżnicowany oddziaływało na pozycję Polski w stosunkach z Federacją Rosyjską.

3.5. Współpraca dwustronna z głównymi sojusznikami

W latach 1999-2019 głównymi sojusznikami Polski były Stany Zjednoczone, Niemcy, Francja, Wielka Brytania oraz Węgry. Współpracę dwustronną prowadzono na wielu płaszczyznach. Wzajemne relacje najczęściej miały strategiczny charakter, a ich głównym założeniem było członkostwo Polski w NATO oraz Unii Europejskiej.

Relacje ze Stanami Zjednoczonymi były uważane przez wszystkie opcje rządzące w Polsce w latach 1999-2019 za kluczowe w kwestii bezpieczeństwa i obronności. Utrzymanie oraz rozwój bliskich, a jednocześnie możliwie zrównoważonych stosunków z USA postrzegano jako jedno z najważniejszych, strategicznych zadań polskiej polityki zagranicznej.

Poparcie Stanów Zjednoczonych, udzielone Polsce podczas starań o członkostwo w Sojuszu Północnoatlantyckim, miało kluczowe znaczenie dla późniejszych relacji polsko-amerykańskich. Przywódcy amerykańscy, w tym prezydent George W. Bush, w obliczu wciąż trwających przemian ustrojowych oraz gospodarczych upatrywali w Polsce lidera regionu Europy Środkowo-Wschodniej oraz ważnego partnera i sojusznika w regionie. Polacy z kolei widzieli w USA gwaranta bezpieczeństwa, poprzez współdziałanie w ramach NATO oraz systematyczne rozszerzanie obszarów współpracy dwustronnej, dzięki czemu Polska miała stać się wiarygodnym, silnym sojusznikiem. Dopełnieniem procesu umacniania pozycji w przestrzeni euroatlantyckiej było wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku³⁸⁷.

³⁸⁷ K. Czornik, M. Lakomy, *Polityczny i wojskowy wymiar stosunków polsko-amerykańskich w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] *Dylematy polityki zagranicznej Polski na początku XXI wieku*, K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2014, s. 422.

W relacjach polsko-amerykańskich w okresie 1999-2019, szczególnie w pierwszych latach po wstąpieniu Polski do NATO, często padały określenia o nadmiernym wasalizmie oraz klientelizmie ze strony polskiej wobec silniejszego sojusznika. Przejawiał się on w momentami bezkrytycznym poparciu dla decyzji podejmowanych przez USA, m.in. o interwencji wojskowej w byłej Jugosławii w związku z konfliktem w Kosowie – zaledwie kilka dni po wstąpieniu Polski do NATO³⁸⁸. Polska przystąpiła niemalże natychmiast do koalicji antyterrorystycznej w Afganistanie, będącej odpowiedzią na zamachy z 11 września 2001 roku, a – co znacznie bardziej kontrowersyjne – także poparła Stany Zjednoczone w dążeniach do rozpoczęcia interwencji wojskowej wymierzonej w irackiego dyktatora Saddama Husajna, oskarżanego o posiadanie broni masowego rażenia³⁸⁹. Polityka bandwagoningu, polegająca na udzieleniu poparcia przez państwa mniejsze silniejszej stronie sporu lub konfliktu międzynarodowego³⁹⁰, stosowana w szczególności przez rządy AWS-UW oraz SLD-UP-PSL, kontynuowana przez rząd PiS-Samobrona-LPR, miała wyraźnie określone cele strategiczne oraz ekonomiczne. Należały do nich dążenia do zapewnienia sobie bezpieczeństwa poprzez wspieranie inicjatyw podejmowanych przez Stany Zjednoczone na arenie międzynarodowej. Wiarygodność sojusznika Polski miała umożliwić również rozwój relacji gospodarczych, z którymi wiązało się osiągnięcie wymiernych korzyści ekonomicznych.

Zmiana władzy w następnych latach, zarówno w Polsce, jak i w USA, przyniosła za sobą umiarkowaną reorientację w polityce zagranicznej. Polegała ona na przeniesieniu pewnych akcentów polskiej polityki zagranicznej w kierunku europejskim. Stanowisko centroprawicowego rządu PO-PSL, sprawującego władzę w Polsce, nie oznaczało odebrania Stanom Zjednoczonym roli gwaranta bezpieczeństwa w strefie północnoatlantyckiej. Polegało ono raczej na pewnego rodzaju pragmatyzacji wzajemnych stosunków, wynikającej ze świadomości różnicy potencjałów oraz rzeczywistego znaczenia – niewątpliwie sojusz z USA miał dla Polski większe znaczenie aniżeli dla USA sojusz z Polską³⁹¹. W przypadku Stanów Zjednoczonych, wybór w 2008 roku na prezydenta kandydata Partii Demokratycznej Baracka Obamy, który zastąpił wywodzącego się z Partii Republikańskiej George’a W. Busha, skutkowało przeniesieniem środka ciężkości w polityce zagranicznej USA z Europy na region Azji i Pacyfiku. Kurs ten, nazywany *Pivot to Asia*, miał na celu sprostaniu wyzwaniom wynikającym ze stale rosnącej potęgi Chin,

³⁸⁸ R. Zięba, *Polityka zagraniczna Polski...*, op. cit., s. 118.

³⁸⁹ Ibidem, s. 118-121.

³⁹⁰ R. Kuźniar, *Polityka Zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012, s. 313.

³⁹¹ K. Czornik, M. Lakomy, *Polityczny i wojskowy...*, op. cit., s. 425.

uważanej za główne zagrożenie dla bezpieczeństwa systemu transatlantyckiego w przyszłości³⁹².

Zmiany, jakie nastąpiły w Polsce i w USA w latach 2015-2016 – przejęcie władzy przez prawicowe Prawo i Sprawiedliwość oraz zwycięstwo w wyborach kandydata Partii Republikańskiej Donalda J. Trumpa – doprowadziły do kolejnej reorientacji w postrzeganiu polityki zagranicznej oraz wzajemnych relacji. Trwająca od 2014 roku we wschodniej Ukrainie wojna utwierdzała polski rząd w przekonaniu o braku alternatyw dla sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi, wobec czego rozpoczęto proces odchodzenia od konstruowania obronności Polski w oparciu o kilka filarów, takich jak NATO, USA oraz Unia Europejska na rzecz dominacji jednego filaru, jakim miały być Stany Zjednoczone³⁹³. Ze względu na sposób prowadzenia polityki przez Trumpa, cechującego się nieobliczalnością, przy jednoczesnym braku poszanowania dla wypracowanych przez dziesięciolecia zasad regulujących istnienie systemu transatlantyckiego, takie podejście było bardzo ryzykowne. Prezydentura Trumpa, początkowo negującego znaczenie NATO, w dość istotny sposób nadszarpnęła relacje sojusznicze między USA a europejskimi członkami. Mimo licznych spotkań między polskimi i amerykańskimi przedstawicielami³⁹⁴, współpraca ta nie przyniosła wymiernych korzyści. Pozostawiła po sobie głównie zapewnienia o znaczeniu sojuszu między państwami oraz niezrealizowane plany, jak chociażby kwestia powstania bazy Sił Zbrojnych USA w Polsce pod nazwą „Fort Trump”³⁹⁵.

Sojusz polsko-amerykański w latach 1999-2019 w największym stopniu przyczynił się do członkostwa Polski w międzynarodowych strukturach oraz wzmocnienia jej pozycji na arenie międzynarodowej. Dalsza współpraca między państwami będzie zależeć w głównej mierze od sojuszniczej wiarygodności oraz wspólnotowego postrzegania interesów bezpieczeństwa.

Relacje dwustronne z kolejnym sojusznikiem, istotnym z punktu widzenia polityki bezpieczeństwa i obronności RP w latach 1999-2019, czyli Niemcami, podobnie jak w przypadku Stanów Zjednoczonych układały się fazowo. W głównej

³⁹² K. Lieberthal, *The American Pivot to Asia*, Foreign Policy, 21.12.2011, <https://foreignpolicy.com/2011/12/21/the-american-pivot-to-asia/> [dostęp: 05.02.2022].

³⁹³ P. Łukasiewicz, *Transakcje czy Autonomia. Wyzwania dla bezpieczeństwa Polski i Europy – Analiza*, „Fundacja Global.Lab”, 20.12.2019, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/266514/lukasiewicz_transakcje_czy_autonomia_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 06.02.2022].

³⁹⁴ *Stany Zjednoczone – Polska w USA*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/usa/relacje-dwustronne> [dostęp: 05.02.2022].

³⁹⁵ Ł. Jureńczyk, *Nie tylko Fort Trump...*, op. cit., s. 178.

mierze były uzależnione od ugrupowania sprawującego w danym okresie władzę w Polsce. W przypadku relacji polsko-niemieckich istotne znaczenie, w odróżnieniu od relacji polsko-amerykańskich, miało obciążenie historyczne, wykorzystywane w szczególności przez sprawujące dwukrotnie władzę w latach 1999-2019 Prawo i Sprawiedliwość.

Ze względu na położenie Niemiec w bezpośrednim sąsiedztwie Polski, dwustronne relacje mają charakter strategiczny. Republika Federalna Niemiec była jednym z głównych orędowników uczynienia Polski członkiem międzynarodowych struktur politycznych oraz militarnych. Pomoc udzielona Polsce przez Niemcy, chociażby w ramach Trójkąta Weimarskiego, miała wymierne korzyści dla obu stron. Strona polska odnalazła nowego gwaranta bezpieczeństwa w postaci Zachodu oraz Stanów Zjednoczonych. Z kolei Niemcy zyskiwały rzeczywisty wpływ na stabilizowanie sytuacji w sąsiednich krajach, będących jeszcze w trakcie transformacji ustrojowej. Stabilność państw sąsiadujących bezpośrednio z Niemcami identyfikowano z szeroko pojmowanym bezpieczeństwem państwowym³⁹⁶.

Mimo zaangażowania oraz dobrej woli obu stron w budowaniu wzajemnych, wymiernych relacji, na przełomie XX i XXI wieku miały miejsce liczne problemy związane przede wszystkim z negocjacjami akcesyjnymi oraz odmiennym stanowiskiem wobec reform instytucjonalnych w Unii Europejskiej. Istotne znaczenie miało wspomniane wcześniej polskie poparcie dla interwencji USA w Iraku, odebrane przez Niemcy – nazywane mocarstwem cywilnym propagującym pacyfizm – jako afront. Istotnym problemem we wzajemnych relacjach sojuszniczych były również nierozwiązane kwestie z przeszłości, związane z żądaniami odszkodowań przez Niemców wysiedlonych z Polski po 1945 roku³⁹⁷.

Stopniowa zmiana wzajemnych stosunków nastąpiła po 2007 roku, wraz z objęciem władzy przez koalicję PO-PSL. Reorientacja w polskiej polityce zagranicznej doprowadziła do znacznego polepszenia sąsiedzkich stosunków. Wykształciła się również wola podejmowania dialogu w sprawach trudnych, w szczególności o podłożu historycznym. Zarówno polscy, jak i niemieccy przywódcy nadawali większe znaczenie aktualnym sprawom oraz problemom aniżeli zaszłościom historycznym. Mimo istotnej rozbieżności interesów między Polską a Niemcami, jaką była pragmatyczna polityka oparta na wspólnocie interesu tych drugich

³⁹⁶ M. Stolarczyk, *Polska i Europa Środkowa w polityce zagranicznej Niemiec w latach dziewięćdziesiątych*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, t. 20, 1999, s. 59.

³⁹⁷ M. Stolarczyk, *Zbieżność i różnice interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989-2009*, Katowice 2010, s. 11.

wobec Rosji, dwustronne relacje sojusznicze w latach 2007-2015 należy oceniać pozytywnie³⁹⁸.

Tak jak w przypadku USA, kolejna reorientacja polityki zagranicznej wobec Niemiec nastąpiła po 2015 roku. Dialog został zastąpiony twardą retoryką, ponownie opartą na zaszcłościach historycznych, wytykaniu pewnego rodzaju serwilizmu oraz służalczości poprzedniej ekipy wobec Niemiec. Bardzo często pojawia się zarzut zdrady, której mieli dopuszczać się m.in. premier Donald Tusk czy minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski. Realizowali oni zdaniem wielu polityków PiS interesy niemieckie na arenie międzynarodowej, podkopując przy tym autorytet własnego państwa. Głównymi osiami podziału stały się kwestie związane z kryzysem uchodźczym w 2015 roku, dotyczące unijnych kwot relokacji migrantów³⁹⁹, żądania Polski do zapłacenia przez Niemcy reparacji wojennych oraz spór o praworządność między Polską a UE, związany z krytykowaną przez Niemcy reformą sądownictwa w Polsce⁴⁰⁰. Spór dotyczył również odmiennego postrzegania kształtu Unii Europejskiej. Niemcy od dawna optują za federalizacją UE, z kolei polski rząd był zwolennikiem Europy Ojczyzn, w której ramach miałyby być zapewniona maksymalna suwerenność państw. Polska oraz Niemcy w sposób odmienny postrzegały również kwestię budowy gazociągu Nord Stream-2, którym po dnie Bałtyku miał płynąć do Europy gaz z Rosji, z pominięciem Polski i Ukrainy⁴⁰¹. Wszystkie wymienione spory w dalszym ciągu są tematem szeroko zakrojonej dyskusji.

Relacje sojusznicze między Polską a Niemcami, ze względu na sąsiedztwo obu państw oraz wspólnotę interesów na wielu płaszczyznach, wymagają natychmiastowej poprawy. Wymagać to będzie woli oraz zaangażowania. Należy pamiętać, że przed obu państwami w najbliższych latach będzie stać wiele wyzwań, odmiennych od obecnych. Będą to wyzwania w dużej mierze związane z ekologią oraz ochroną klimatu, wobec czego będą wymagać podjęcia natychmiastowych

³⁹⁸ B. Podsiadło, *Stosunki polsko-niemieckie w okresie rządu koalicji PO-PSL. Wybrane problemy*, [w:] *Między ideą, pasją a działaniem: księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*, P. Grzywna i in. (red.), Katowice 2017, s. 685.

³⁹⁹ R. Jakimowicz, *Zarys polsko-niemieckich stosunków politycznych w latach 1990-2019*, „Kra-kowskie Studia Małopolskie”, nr 1 (25), 2020, s. 109-110.

⁴⁰⁰ W. Szymański, *Trudny rok w stosunkach polsko-niemieckich*, Deutsche Welle, 29.12.2017, <https://www.dw.com/pl/trudny-rok-w-stosunkach-polsko-niemieckich/a-41896282> [dostęp: 05.02.2022].

⁴⁰¹ S. Bachrynowski, *Dokąd zmierzają relacje polsko-niemieckie? 30-lecie traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy – raport specjalny*, „Warsaw Institute”, 22.01.2021, s. 9-10, <https://warsawinstitute.org/pl/dokad-zmierzaja-relacje-polsko-niemieckie/> [dostęp: 06.02.2022].

działań. Od dobrej woli obu stron zależy, jak zostaną rozwiązane. Największe wyzwanie, a jednocześnie możliwości współpracy, postawiła przed państwami inwazja Rosji na Ukrainę.

Współpraca dwustronna z kolejnym kluczowym sojusznikiem w latach 1999-2019, czyli Francją, układała się w podobny sposób jak współpraca z Niemcami. Wpływ miała tu przede wszystkim wspólnota interesów w ramach UE, NATO oraz Trójkąta Weimarskiego, stanowiącego dla Polski, Niemiec oraz Francji nieformalną platformę współpracy subregionalnej. W odróżnieniu od relacji polko-niemieckich, relacje polsko-francuskie nie były obciążone materią historyczną, co uważano za zaletę.

Relacje polsko-francuskie przez znaczną część pierwszej dekady XXI wieku były uważane za nieefektywne, mimo realizacji strategicznych celów współpracy sojuszniczej, jakimi było wstąpienie Polski do NATO oraz UE, dzięki czemu stosunki między państwami zostały osadzone w szerszym, międzynarodowym kontekście. Wpływ na zaistniałą sytuację miało przynajmniej kilka czynników. Wśród najważniejszych wymienić należy, podobnie jak w przypadku Niemiec, poparcie interwencji Stanów Zjednoczonych w Iraku i reformy instytucjonalne Unii Europejskiej dotyczące m.in. kształtu europejskiej konstytucji⁴⁰². Atmosferę braku wzajemnego zrozumienia podsycaly także niektóre obraźliwe dla Polski wypowiedzi ówczesnego prezydenta Francji, Jaques'a Chiraca⁴⁰³. Ponadto Europa Środkowo-Wschodnia była uważana za drugoplanowy obszar zainteresowania francuskiej dyplomacji, dla której istotniejsze były stosunki z Niemcami czy Rosją⁴⁰⁴.

Istotna reorientacja we wzajemnych relacjach zaszła w 2007 roku i spowodowana była przede wszystkim zmianą na stanowisku prezydenta Francji – Jaques'a Chiraca zastąpił Nicolas Sarkozy, dla którego współpraca polityczna z państwami regionu Europy Środkowej stanowiła jeden z głównych wektorów polityki zagranicznej. Zmiana ta doprowadziła do intensyfikacji wzajemnych stosunków, zwieńczonych podpisaniem w maju 2008 roku deklaracji o polsko-francuskim partnerstwie strategicznym⁴⁰⁵. Mimo iż podpisanie deklaracji nie przełożyło się na rzeczywiste partnerstwo, miało ono wymiar symboliczny. Pol-

⁴⁰² M. Kazana, *Stosunki Polski z Francją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2006, s. 99.

⁴⁰³ J. Kumoch, *Polityka Polski wobec Francji*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2010, s. 119.

⁴⁰⁴ M. Lakomy, *Stosunki polsko-francuskie w drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] *Stosunki Polski z mocarstwami w drugiej dekadzie XXI wieku*, K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2016, s. 174-175.

⁴⁰⁵ G. Zbińkowski, *Kierunki polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski w strefie euroatlantycznej po 2018 r.*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 2, 2019, s. 181.

sko-francuskie stosunki na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI wieku cechowały bezkonfliktowość oraz intensyfikacja zainteresowania współpracą w ramach poszczególnych polityk unijnych, przede wszystkim związanych z obroną i bezpieczeństwem, takich jak Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obronności. Istotnym czynnikiem mającym wpływ na zbliżenie obu państw w kwestiach obrony i bezpieczeństwa okazała się zmiana francuskiej polityki wobec NATO, w efekcie czego w 2009 roku Francja wróciła do struktur wojskowych Sojuszu Północnoatlantyckiego. Mimo zbliżenia, Francuzi oraz Polacy wyrażali odmienne stanowiska w pewnych kluczowych kwestiach, takich jak stosunki między NATO a Rosją. Francuzi postrzegali współpracę ze wschodnim partnerem jako niezbędną w rozwiązywaniu problemów globalnych. Podchodzili więc z rezerwą do forsowanego przez Polskę rozszerzenia NATO oraz traktowania Rosji jako zagrożenia dla członków Sojuszu wywodzących się z radzieckiej strefy wpływów⁴⁰⁶.

W następstwie zmiany władzy w Polsce w 2015 roku nastąpiło stopniowe ochłodzenie wzajemnych relacji. Związane było to przede wszystkim z wycofaniem się w 2016 roku przez Polskę z polsko-francuskiej umowy na dostarczenie w latach 2017-2023 50 śmigłowców Caracal. Ministerstwo Obrony Narodowej, na którego czele stał Antoni Macierewicz, uzasadniało decyzję o wycofaniu się z umowy przede wszystkim zbyt wysokimi kosztami. Decyzja polskiego rządu stała się głównym powodem odwołania wizyty w Polsce ówczesnego prezydenta Francji, Francois'a Hollande'a oraz zapoczątkowała proces stopniowego ochładzania wzajemnych relacji⁴⁰⁷. Na dalsze osłabienie wzajemnych kontaktów istotny wpływ miała polityka wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski, prowadzona przez wybranego w 2017 roku kolejnego prezydenta Francji, Emmanuela Macrona. Macron, zapalczywy zwolennik integracji europejskiej, wyrażający dążenia do głębokiego zreformowania Unii Europejskiej, zarzucił Polsce zdradę wartości europejskich, traktowanie wspólnoty jak „supermarketu” oraz odchodzenie przez polski rząd od demokracji liberalnej⁴⁰⁸. Ostatni zarzut dotyczył w znacznym stopniu konfliktu o praworządność, toczącego się między Polską a unijnymi instytucjami. Kontrowersje budziło również promowanie przez Francję idei zacieśniania stosunków UE z Rosją.

⁴⁰⁶ J. Kumoch, op. cit., s. 121-122.

⁴⁰⁷ P. Wroński, *Podatnicy zrzucają się na Macierewicza. Ile będzie kosztować wycofanie się z zakupu śmigłowców Caracal?*, *Gazeta Wyborcza*, 20.12.2021, <https://wyborcza.pl/7,75398,27932829,podatnicy-zrzuca-sie-na-macierewicza-ile-zaplacimy-za-wycofanie.html> [dostęp: 09.02.2022].

⁴⁰⁸ S. Parzymies, *Wizja polityki zagranicznej Francji prezydenta Macrona*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, 2017, s. 26.

Relacje polsko-francuskie w latach 1999-2019, mimo znacznego pogorszenia po 2015 roku, mogą mieć istotny wpływ na dalsze funkcjonowanie Unii Europejskiej oraz NATO. Szczególnie widoczne jest to po Brexicie. Spowodował on powstanie nowej przestrzeni dla inicjatyw mogących służyć w przyszłości realizacji wspólnych interesów. Za takową uważa się m.in. Trójkąt Weimarski. Wymagałoby to jednak znacznego wysiłku ze strony sygnatariuszy, między którymi w ostatnich latach narosło wiele antagonizmów. Co jakiś czas pojawiają się oznaki woli do współpracy. Są one jednak jeszcze zbyt słabe, by mogły doprowadzić do przełomu.

Współpraca dwustronna z Wielką Brytanią, kolejnym bardzo istotnym sojusznikiem Polski w latach 1999-2019, przebiegała zgoła inaczej niż miało to miejsce w przypadku Niemiec i Francji, a w pewnym stopniu również USA. Wynikało to w głównej mierze z położenia oraz odmiennych priorytetów polityki zagranicznej. Kraje te łączyła współpraca wynikająca z przynależności do NATO oraz podobne postrzeganie głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa i obronności, płynących przede wszystkim z kierunku wschodniego.

Analizując relacje sojusznicze między Polską a Wielką Brytanią w latach 1999-2019 należy pamiętać, że w przeciwieństwie do polityki zagranicznej prowadzonej przez Polskę, której główne kierunki ulegały zmianie wraz ze zmianą władzy, główne kierunki brytyjskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa są bardziej trwałe i konsekwentne, niezależnie od opcji rządzącej⁴⁰⁹, mimo że pewnym odstępstwem od tej reguły był Brexit. Jest ona również bardziej pragmatyczna. Sposób, w jaki Wielka Brytania realizuje swoje cele w polityce międzynarodowej, najlepiej odzwierciedlają słowa premiera Wielkiej Brytanii w latach 1855-1865, Henry'ego Johna Temple'a. Twierdził on, że „Wielka Brytania nie ma wiecznych sojuszników ani wiecznych wrogów. Są tylko wieczne interesy Wielkiej Brytanii i obowiązki ich ochrony”⁴¹⁰.

Wielka Brytania już w latach 90. XX wieku wspierała polskie ambicje członkostwa zarówno w ramach NATO, jak i Unii Europejskiej. Wynikało to w dużej mierze z polityki prowadzonej przez ówczesnego brytyjskiego premiera, Tony'ego Blaira. Wywodzący się z socjaldemokratycznej Partii Pracy Blair był orędownikiem polityki proeuropejskiej. Optował również za rozszerzeniem NATO i Unii Europejskiej o nowe państwa członkowskie, w tym o Polskę. Należy podkreślić,

⁴⁰⁹ J.M. Kretek, H.A. Kretek, *Analiza stosunków polsko-brytyjskich na przełomie XX i XXI wieku*, „Eunomia”, nr 1 (94), 2018, s. 149.

⁴¹⁰ W. Jurasz, *Wieczne są tylko interesy, czyli o tym jak mogłby wyglądać kompromis z Rosją*, „Ośrodek Analiz Strategicznych”, 07.10.2015, <https://oaspl.org/2015/10/07/wieczne-sa-tylko-interesy-czyli-o-tym-jak-moglb-y-wygladac-kompromis-z-rosja/> [dostęp: 09.02.2022].

że to Wielka Brytania jako pierwsza spośród państw członkowskich w pełni otworzyła rynek pracy dla obywateli państw przyjętych do UE w 2004 roku⁴¹¹.

W relacjach polsko-brytyjskich w latach 1999-2019 można wyróżnić dwa główne okresy. Pierwszy okres przypada na lata rządów Prawa i Sprawiedliwości w latach 2005-2007 oraz od 2015 roku, kiedy to Wielka Brytania była postrzegana jako strategiczny sojusznik Polski. W exposé premiera Kazimierza Marcinkiewicza z 2005 roku Wielką Brytanię określono jako głównego sojusznika Polski w Europie⁴¹². Drugi okres przypada na lata 2007-2015. Był to czas, kiedy w Polsce rządziła koalicja Platformy Obywatelskiej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego. Główni politycy PO, na czele z Donaldem Tuskiem oraz Radosławem Sikorskim, traktowali Wielką Brytanię jako jednego z ważnych partnerów w ramach zarówno NATO, jak i UE, z którym trzeba prowadzić dialog we wszystkich ważnych kwestiach⁴¹³. Priorytetem w prowadzonej przez koalicję PO-PSL polityce zagranicznej była jednak współpraca z tandemem niemiecko-francuskim.

Po 2016 roku, kiedy to w referendum Brytyjczycy zdecydowali, że chcą opuścić Unię Europejską, rząd Prawa i Sprawiedliwości w dalszym ciągu traktował współpracę z Wielką Brytanią w sposób priorytetowy⁴¹⁴. Działania te były związane w dużej mierze z liczbą Polaków zamieszkujących terytorium Wielkiej Brytanii, wśród których wzrastała niepewność związana z niekorzystnymi zmianami dotyczącymi pobytu i zatrudnienia, mogącymi zająć na skutek Brexitu. Poprzez oddziaływanie na kształt i treść negocjacji między UE a Wielką Brytanią w sprawie wyjścia z Unii, Polska dążyła do zachowania praw przysługujących Polakom mieszkającym na Wyspach.

Zarówno Polska, jak i Wielka Brytania w latach 1999-2019 w sposób podobny postrzegały system bezpieczeństwa międzynarodowego oraz główne zagrożenia bezpieczeństwa. Wyrazem tego była obecność polskich oraz brytyjskich żołnierzy w misjach w Afganistanie oraz Iraku. Obecność kontyngentów wojskowych w misjach pod auspicjami NATO oraz Stanów Zjednoczonych była traktowana przez Polaków i Brytyjczyków jako warunek *sine qua non*. Wynikała z lojalności oraz poparcia dla międzynarodowego współdziałania na rzecz bezpieczeństwa. Wielka

⁴¹¹ Ibidem.

⁴¹² B. Znojek, *Polityka Polski wobec Wielkiej Brytanii*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2009, s. 196-197.

⁴¹³ Ibidem, s. 201.

⁴¹⁴ MSZ: oświadczenie po ogłoszeniu wyników referendum dotyczącego członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej (komunikat), Polska Agencja Prasowa, 24.06.2016, <https://pap-mediroom.pl/polityka-i-spoleczenstwo/msz-oswiadczenie-po-ogloszeniu-wynikow-referendum-dotyczacego-czlonkostwa> [dostęp: 09.02.2022].

Brytania w podobny sposób postrzegała zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego płynące ze strony Rosji, szczególnie po aneksji Krymu w 2014 roku⁴¹⁵.

W okresie 1999-2019 w relacjach polsko-brytyjskich nastąpił rozwój relacji wojskowych. Wynikał on w głównej mierze z faktu rozlokowania na terytorium Polski brytyjskich żołnierzy w ramach wzmacniania wschodniej flanki NATO. Konieczność intensyfikacji współpracy w celu zwiększenia poziomu bezpieczeństwa Polski oraz pozostałych państw położonych na wschodniej granicy Sojuszu wpłynęła stymulująco na takie kwestie jak rozwój systemów obronnych w oparciu o posiadane rozwiązania. W obliczu zagrożenia wynikającego z rosyjskiej agresji na Ukrainę możliwe jest nawiązanie jeszcze głębszych relacji, mających bezpośredni wpływ na wzrost poziomu bezpieczeństwa.

Ze względu na dużą liczbę Polaków zamieszkujących oraz pracujących na jej terytorium, podobne postrzeganie kwestii bezpieczeństwa i obronności oraz współpracę wojskową w ramach wzmacniania wschodniej flanki NATO, Wielka Brytania była w latach 1999-2019 bardzo ważnym sojusznikiem Polski.

Relacje dwustronne Polski z Węgrami, ostatnim z kluczowych sojuszników Polski w latach 1999-2019, różnią się znacząco od relacji z zachodnimi sojusznikami. Zarówno Węgry, jak i Polska po drugiej wojnie światowej znalazły się w radzieckiej orbicie wpływów. Po upadku Związku Radzieckiego w 1991 roku, Polska oraz Węgry rozpoczęły starania o członkostwo w NATO oraz Unii Europejskiej. Oba państwa jednocześnie wstąpiły do NATO w 1999 roku oraz do UE w 2004 roku.

W pierwszej dekadzie XXI wieku relacje polsko-węgierskie sprowadzały się do działalności w ramach Grupy Wyszehradzkiej. Główny cel przyświecający powstawaniu grupy, mający zapewnić miejsce w transatlantyckim systemie bezpieczeństwa państwowym przechodzącym po 1989 roku transformację ustrojową oraz gospodarczą, został osiągnięty. Proeuropejska polityka realizowana przez rząd PO-PSL, w której efekcie Polska nawiązywała dobre stosunki z kluczowymi mocarstwami w UE, czyli Francją i Niemcami, sprawiały, że stawała się atrakcyjnym partnerem dla państw Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Węgier. Jako państwo członkowskie Grupy Wyszehradzkiej, Węgrzy wyrażali poparcie dla polskich działań na arenie europejskiej m.in. w sferze rozwiązań klimatycznych oraz infrastrukturalnych. Istotnym sukcesem w relacjach polsko-węgierskich było wypracowanie w ramach V4 wspólnego stanowiska dotyczącego polsko-szwedzkiego projektu Partnerstwa Wschodniego w 2008 roku⁴¹⁶. W drugiej dekadzie XXI wieku wzajemne relacje sojusznicze rozwinęto o udział Polski oraz Węgier w ramach Bukaresztańskiej Dziewiątki oraz Inicjatywy Trójmorza. W ramach B9 oba pań-

⁴¹⁵ B. Znojek, op. cit., s. 79.

⁴¹⁶ A. Bieńczyk-Missala, *Od Międzymorza do Trójmorza...*, op. cit., s. 119.

stwa jednomyślnie opowiedziały się w 2014 roku za wzmocnieniem wschodniej flanki NATO⁴¹⁷. Stało się tak, mimo że Węgry – inaczej niż Polska – nie postrzegały Rosji jako poważnego zagrożenia dla Europy Środkowo-Wschodniej.

Relacje Polski oraz Węgier trwają już od ponad 1000 lat. Podkreśla się ich bezkonfliktowość oraz istniejące wciąż po wielu latach uznanie dla postaci, które wślawiły się w historii obu państw. Mowa tu przede wszystkim o Stefanie Batorem oraz Józefie Bemie⁴¹⁸. Wspólnota historii stała się fundamentem dynamicznego rozwoju współpracy polsko-węgierskiej, jaki nastąpił po przejęciu przez Prawo i Sprawiedliwość w 2015 roku władzy w Polsce.

Polską i węgierską politykę w przedziale 2015-2019 łączył podobny stosunek do kształtu UE. Zdaniem węgierskiego premiera Viktora Orbana, Unia powinna opierać się na silnych państwach narodowych, które tworząc regiony stanowiłyby dla siebie przeciwwagę⁴¹⁹. Postulowana przez polski rząd Europa Ojczyzn wpisywała się w węgierski scenariusz dezintegracyjny. Oba państwa cechowała konfrontacyjna polityka skierowana w stronę instytucji unijnych. Przykładem był kryzys uchodźczy z 2015 roku, w którego wyniku Polska oraz Węgry zdecydowały o nieprzyjmowaniu imigrantów (wbrew wcześniejszej deklaracji ze strony Polski). Ponadto wprowadzane przez państwa reformy w wielu przypadkach w znacznym stopniu naruszały przepisy konstytucyjne i tym samym podważały unijną zasadę praworządności. W obliczu braku dialogu z instytucjami europejskimi w zakresie reform, wobec Polski oraz Węgier podjęto bezprecedensowe decyzje o uruchomieniu procedur stwierdzających poważne zagrożenie dla wartości Unii, które mogły zakończyć się zawieszeniem państw w prawach członka UE⁴²⁰. W odniesieniu do działań w polityce wewnętrznej oraz zewnętrznej podejmowanych przez polski rząd na wzór węgierski, mających na celu m.in. nacjonalizację mediów, często używano określenia *orbanizacja*. Oznaczało ono sposób zarządzania krajem na wzór węgierskiego premiera Viktora Orbana⁴²¹.

⁴¹⁷ *Dziwięciu prezydentów za wzmocnieniem wschodniej flanki NATO*, Informacja PAP, Polskie Radio, 22.07.2014, <https://polskieradio24.pl/69/3/Artykul/1183986%2CDziewieciu-prezydentow-za-wzmocnieniem-wschodniej-flanki-NATO> [dostęp: 10.02.2022].

⁴¹⁸ *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 marca 2007 r. w sprawie ustanowienia dnia 23 marca Dniem Przyjaźni Polsko-Węgierskiej*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej.

⁴¹⁹ V. Jóźwiak, *Polityka zagraniczna Węgier w nowych uwarunkowaniach międzynarodowych*, „Biuletyn Polskiego instytutu Spraw Międzynarodowych”, nr 31 (1473), 29.03.2017, https://pism.pl/publikacje/Polityka_zagraniczna_W_gier_w_nowych_uwarunkowaniach_mi_dzynarodowych [dostęp: 10.02.2022].

⁴²⁰ A. Bieńczyk-Missala, *Od Międzymorza do Trójmorza...*, op. cit., s. 119.

⁴²¹ *Orbanizacja*, Wielki Słownik Języka Polskiego, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/106581/orbanizacja> [dostęp: 10.02.2022].

Sojusz polsko-węgierski w latach 1999-2019 miał w istocie rzeczy charakter strategiczny, co szczególnie dotyczyło okresu rządów PiS. Oprócz realizacji strategicznych celów, jakimi było wstąpienie Polski i Węgier do NATO i Unii Europejskiej, służyć miał autoryzacji działań podejmowanych w ramach UE, bardzo często w opozycji do jej rdzenia. W rzeczywistości jednak oba państwa więcej dzieliło niż łączyło. Kluczem do takiego stwierdzenia było przeciwne niż w Polsce postrzeganie Rosji przez Węgry jako partnera politycznego i gospodarczego oraz optowanie na forum UE na rzecz dwustronnego dialogu i odmrażania unijnych sankcji wobec Rosji⁴²². Pragmatyczna polityka realizowana przez Orbana miała zapewnić Węgrom przede wszystkim bezpieczeństwo energetyczne. Węgierski premier, w odróżnieniu od polskiego rządu, popierał ideę stopniowego usamodzielniania się Europy od wpływu Stanów Zjednoczonych. Ponadto Węgrzy odmiennie postrzegali funkcjonowanie Inicjatywy Trójmorza. W ich mniemaniu Trójmorze miało pełnić funkcję wspomnianego regionu, funkcjonującego niejako w opozycji do Unii, a nie w jej ramach⁴²³. Przebieg wojny rosyjsko-ukraińskiej oraz działania podejmowane przez rząd Viktora Orbana doprowadziły do znacznego ochłodzenia dwustronnych relacji. Wyżej wymienione kwestie będą w znacznym stopniu wpływać na kształt relacji polsko-węgierskich w przyszłości.

3.6. Zmiana układu sił na świecie i w Europie

Wydarzeniem, które w głównej mierze doprowadziło do zmian, jakie w latach 1999-2019 zaszły w światowym układzie sił, był upadek Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich pod koniec 1991 roku. Rozpad ZSRR, w którego strefie wpływów od zakończenia II wojny światowej znajdowały się niemalże wszystkie państwa położone w Europie Środkowo-Wschodniej, doprowadził do zakończenia zimnej wojny, jak nazywano wyścig zbrojeń między USA a ZSRR, oraz do rozpadu ładu dwubiegunowego. Pojawienie się na geopolitycznej mapie Federacji Rosyjskiej w miejscu „Imperium zła”⁴²⁴ (jak nazwał Związek Radziecki prezydent Stanów Zjednoczonych w latach 1981-1989 Ronald Reagan) oraz 14 postradzieckich republik doprowadziło do wyłonienia się nowego, międzynarodowego ładu.

⁴²² V. Jóźwiak, *Czwarty rząd Viktora Orbana na półmetku*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych”, nr 61 (1993), 31.03.2020, https://pism.pl/publikacje/Czwarty_rzad_Viktora_Orbana_na_polmetku [dostęp: 10.02.2022].

⁴²³ Ibidem.

⁴²⁴ P. Pleskot, *Ronald Reagan: od aktora do prezydenta*, Przystanek Historia, 03.12.2021, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/78029,Ronald-Reagan-od-aktora-do-prezydenta.html> [dostęp: 22.02.2022].

Swoje miejsce w tym łańdże musiała wywalczyć Polska, podobnie jak i pozostałe państwa Europy Środkowo-Wschodniej, znajdujące się wcześniej w radzieckiej strefie wpływów.

Zmiany w światowym układzie sił, jakie zaszły w 1999 roku, miały szczególne znaczenie dla przyszłego porządku międzynarodowego. Przystąpienie Polski, Czech oraz Węgier 12 marca 1999 roku do NATO było niewątpliwie bezprecedensowym wydarzeniem. Państwa te, które na przełomie lat 80. i 90. XX wieku przeszły szereg przemian politycznych oraz gospodarczych, były pierwszymi wywodzącymi się z byłego bloku wschodniego państwami przyjętymi w ramy transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Decyzja o budowaniu bezpieczeństwa w oparciu o system, w którym dominującą rolę pełnią Stany Zjednoczone, była uzasadniona, gdyż w wyłaniającym się od połowy lat 90. XX wieku nowym układzie sił te ostatnie zajmowały pozycję hegemonu, szczególnie w kwestiach bezpieczeństwa⁴²⁵. Stany Zjednoczone od upadku ZSRR postrzegano jako jedyne światowe supermocarstwo pełniące rolę światowego żandarma, któremu nie jest w stanie zagrozić żadne inne mocarstwo regionalne czy sektorowe⁴²⁶. USA odgrywały wówczas kluczową rolę w wydarzeniach, które znacząco oddziaływały na sytuację międzynarodową. Jako inicjator większości z nich, Stany Zjednoczone wpływały na ich przebieg, charakter, zakres oraz intensywność⁴²⁷. Wobec stanu, jaki zapanował wtedy w międzynarodowym systemie, używano bardzo często określenia „unipolar moment”, autorstwa amerykańskiego publicysty Charlesa Krauthammera⁴²⁸. Oznaczało ono w praktyce negację istnienia wielobiegunowego porządku światowego na rzecz ładu jednobiegunowego z jedynym supermocarstwem, jakim są Stany Zjednoczone. Jego zdaniem, od czasów Cesarstwa Rzymskiego nie było w dziejach świata państwa, które tak bardzo zdominowałoby przestrzeń międzynarodową politycznie, kulturalnie, gospodarczo, technologicznie oraz militarnie⁴²⁹.

Na początku XXI wieku Stany Zjednoczone, zgodnie z wieloma przewidywaniami, pozostawały jedynym supermocarstwem w skali globalnej. Podejmowały one działania mające utrwalić wśród społeczności międzynarodowej przekonanie

⁴²⁵ R. Zięba, *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, R. Zięba (red.), Warszawa 2008, s. 12.

⁴²⁶ K. Czornik, *Ewolucja pozycji międzynarodowej USA w okresie pozimnowojennym*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, t. 21, 2018, s. 61.

⁴²⁷ S. Wojciechowski, *Stany Zjednoczone Ameryki jako przykład „osamotnionego” mocarstwa*, „Przegląd Zachodni”, nr 1, 2009, s. 188.

⁴²⁸ Ch. Krauthammer, *The Unipolar Moment Revisited*, „The National Interest”, no. 3, 2002, s. 5-17.

⁴²⁹ Ibidem.

o sile amerykańskiego przywództwa oraz o żywym zainteresowaniu kwestiami bezpieczeństwa na całym świecie. Istotnym aspektem prowadzonej przez USA na przełomie XX i XXI wieku polityki zagranicznej było oswajanie amerykańskiego społeczeństwa z sytuacją interwencji zbrojnej w odległych regionach (przykładem jest tu interwencja w Kosowie w 1999 roku), która w istocie nie miała bezpośredniego wpływu na bezpieczeństwo Amerykanów⁴³⁰. Chwilowa powściągliwość wobec przyjmowania przez USA międzynarodowych zobowiązań traktatowych, która nastąpiła wraz ze zmianą na stanowisku prezydenta USA na początku 2001 roku, kiedy to wywodzącego się z Partii Demokratycznej Billa Clintona zmienił republikanin George W. Bush, została w następstwie ataków z 11 września ponownie zastąpiona ekspansywną polityką zagraniczną. Interwencja NATO w Afganistanie, rozpoczęta jeszcze tego samego roku w odpowiedzi na atak Al-Kaidy na USA, kiedy to po raz pierwszy na mocy Art 5. Traktatu Waszyngtońskiego uruchomiono mechanizm zbiorowej samoobrony, oraz interwencja w Iraku rozpoczęta w 2003 roku, pozwoliły Stanom Zjednoczonym na zdobycie wpływów w kolejnym już, strategicznym regionie świata: Azji Południowo-Zachodniej i w pewnym stopniu Azji Środkowej. Rozszerzenie w 2004 roku Sojuszu Północnoatlantyckiego o kolejne państwa, znajdujące się wcześniej w strefie rosyjskich wpływów – Bułgarię, Rumunię, Słowację, Słowenię, Litwę, Łotwę oraz Estonię – stanowiło dopełnienie obrazu USA jako światowego mocarstwa oraz głównego gwaranta bezpieczeństwa w NATO, zdolnego do prowadzenia misji nawet w najdalszych zakątkach świata⁴³¹. Zbigniew Brzeziński, doradca do spraw bezpieczeństwa narodowego prezydenta USA w latach 1977-1981 Jimmy’ego Cartera, podkreślał po amerykańskiej inwazji na Irak w 2003 roku, że potęga zapewniająca Stanom Zjednoczonym ich suwerenność i dominację stanowi najważniejszą gwarancję stabilności na świecie. Brzeziński zauważał jednak, że ta dominacja może stanowić w przyszłości również zagrożenie, ze względu na coraz większą współzależność relacji międzypaństwowych. Zwracał również uwagę na liczne zagrożenia ze strony asymetrycznych przeciwników niepaństwowych⁴³².

Wraz z upływem lat rola USA w światowej polityce zaczęła ulegać stopniowej erozji. Związane było to w głównej mierze z rosnącą pozycją mocarstw regional-

⁴³⁰ M. Kowalczyk, *Łśniące miasto na wzgórzu. Ideowe postawy amerykańskiego unilateralizmu w okresie rządów George’a Busha*, Warszawa 2008, s. 19.

⁴³¹ T. Okraska, *Ewolucja unipolarnego systemu międzynarodowego i jej implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego pod koniec drugiej dekady XXI wieku*, K. Czornik, M. Szynol (red.), Katowice 2017, s. 111-113.

⁴³² Z. Brzeziński, *Wybór. Dominacja czy przywództwo*, Kraków 2004, s. 9-14.

nych, takich jak Rosja, Chiny, Brazylia, Indie oraz Republika Południowej Afryki, czyli państw zrzeszonych w ramach Grupy BRICS (RPA dołączyła do grupy BRICS w 2011 roku). Wzrost pozycji państw uważanych za mocarstwa regionalne zbiegł się w czasie z wydarzeniem mającym kluczowy wpływ na późniejszą ewolucję ładu międzynarodowego. Był nim światowy kryzys finansowy, zapoczątkowany jesienią 2008 roku. Kryzys, który w znacznym stopniu nadszarpnął gospodarkę Stanów Zjednoczonych oraz rynki europejskie, doprowadził w konsekwencji do wzrostu międzynarodowej roli Chin, będącej od tego momentu pod względem wielkości PKB drugą gospodarką świata, zaraz po USA⁴³³. Chiny zaczęły odgrywać coraz poważniejszą rolę w stosunkach międzynarodowych, zarówno w sferze gospodarczej, militarnej, dyplomatycznej, jak i w zakresie wykorzystania tzw. *soft power*⁴³⁴. Tę ostatnią postrzega się jako zdolności państwa do pozyskiwania sojuszników i zdobywania wpływów dzięki atrakcyjności własnej kultury, polityki bądź ideałów politycznych⁴³⁵. Procesy, które w ostatnich dekadach miały miejsce w Chinach, stały się jednym z najważniejszych czynników generujących zmiany w międzynarodowym układzie sił politycznych i gospodarczych. W warunkach globalizacji Chiny umiejętnie wykorzystały swoją konkurencyjność wynikającą z niskich kosztów produkcji, przez co stały się światową potęgą nie tylko pod względem potencjału demograficznego⁴³⁶.

W celu zdominowania świata Chińczycy, dążący do osłabienia liberalnego ładu światowego propagującego takie wartości jak wolny rynek czy demokracja, założyli koncentrację swoich działań w ramach sześciu stref wpływów. Należą do nich strefa gospodarcza, militarna, światowej dyplomacji, technologii, edukacji i infrastruktury. Z myślą o zwiększeniu strefy wpływów realizują strategię znacznie różniącą się od stosowanej przez państwa zachodnie. Polega ona m.in. na infiltracji amerykańskich i zachodnioeuropejskich korporacji i laboratoriów naukowych, autoryzacji, sponsoringu i kradzieży technologii, przymusu gospodarczego i monopolizacji infrastruktury na skalę światową⁴³⁷. Chiny podejmują również działania mające na celu stworzenie potęgi militarnej. Zgodnie z zapowiedziami

⁴³³ Ibidem, s. 11-12.

⁴³⁴ K. Surowiec, *Pozycja geopolityczna Chin w ujęciu potęgometrycznym*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 47, 2024, s. 63.

⁴³⁵ M. De Martino, *Soft Power: theoretical framework and political foundations*, „Przegląd Europejski”, no. 4, 2020, s. 15-17.

⁴³⁶ K. Surowiec, *Pozycja geopolityczna Chin w ujęciu potęgometrycznym*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 47, 2024, s. 63.

⁴³⁷ Z. Trejnis, *Rywalizacja Stany Zjednoczone-Chińska Republika Ludowa o hegemonię w wielobiegunowym świecie*, „Rocznik Nauk Społecznych”, nr 4, 2022, s. 12.

władz, chińskie siły zbrojne do 2035 roku mają zakończyć wszystkie kluczowe elementy modernizacji, a do 2049 roku, kiedy to obchodzona będzie setna rocznica utworzenia Chińskiej Republiki Ludowej, mają stać się „światową klasą”⁴³⁸.

Wyzwania dla współczesnego świata, wynikające z rosnącej potęgi Chin, dotyczą współcześnie przede wszystkim sytuacji na Tajwanie, działań prowadzonych na obszarze Arktyki oraz nieokreślonej polityki Chin względem sytuacji w Ukrainie⁴³⁹.

Federacja Rosyjska, naturalna sukcesorka Związku Radzieckiego, na przełomie XX i XXI wieku przeszła szereg przemian mających za zadanie przywrócić jej mocarstwową pozycję na arenie międzynarodowej, utraconą wraz z upadkiem ZSRR w 1991 roku. Symbolem rosyjskich przemian stał się Władimir Putin, który w 1999 roku został premierem, z kolei w 2000 roku zwyciężył w wyborach prezydenckich. Putin już od samego początku poprzez prężną oraz zdecydowaną postawę, w tym wobec Zachodu, postrzegany był jako całkowite przeciwieństwo swojego poprzednika, Borysa Jelcyna⁴⁴⁰.

W trakcie pierwszych rządów Putina w latach 2000-2008 Rosja osiągnęła wysokie tempo wzrostu gospodarczego, związane z wychodzeniem z zapaści mającej miejsce w rosyjskiej gospodarce u schyłku rządów Jelcyna. Wpływ miała na to zwłaszcza sprzyjające uwarunkowania zewnętrzne, związane z wysokimi cenami surowców znajdujących się w posiadaniu Rosji. Były to przede wszystkim ropa naftowa, gaz ziemny oraz metale kolorowe⁴⁴¹. Szybki wzrost PKB spowodował, że Rosja w ciągu kilku lat znalazła się w pierwszej dziesiątce państw pod względem wartości PKB⁴⁴². Poprawa jakości życia obywateli oraz perspektywa osiągania dalszych ogromnych profitów dzięki sprzyjającej koniunkturze surowcowej umożliwiały Rosji stopniową odbudowę strefy wpływów, rozciągającej się na terytorium dawnego ZSRR.

Potwierdzeniem imperialnych ambicji Rosji była inwazja na Gruzję z sierpnia 2008 roku. Prozachodnia orientacja gruzińskiego prezydenta Michaiła Saakaszwili oraz nieuregulowany status dwóch autonomicznych republik wchodzących

⁴³⁸ R. Czulda, *Chiny zwiększają potęgę militarną [ANALIZA]*, Defence24.pl, 20.11.2021, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/chiny-zwiekszaja-potege-militarna-analiza> [dostęp: 20.03.2025].

⁴³⁹ L. Elak, K. Zygo, K. Brysiak, *Stany Zjednoczone i Chiny – analiza dążenia do hegemonii w drugiej połowie XX wieku*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 42, 2023, s. 90.

⁴⁴⁰ J.M. Fiszer, *Zadania i cele polityki zagranicznej Władimira Putina*, „Myśl ekonomiczna”, nr 1 (52), 2016, s. 168.

⁴⁴¹ E. Lucas, *Nowa zimna wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Poznań 2008, s. 57.

⁴⁴² J. Rutkowski, *Rozwój gospodarki rosyjskiej do 2020 roku – uwarunkowania, szanse realizacji*, [w:] *Polska–Rosja. Stosunki gospodarcze 2000–2008*, P. Bożyk (red.), Warszawa 2009, s. 49.

w skład Gruzji – Abchazji i Osetii Południowej, doprowadziły w obawie o utratę stref wpływów do interwencji zbrojnej, która zdaniem niektórych badaczy na wiele lat przekreśliła gruzińskie ambicje stania się częścią zachodnioeuropejskiej wspólnoty. Wojna w Gruzji z 2008 roku zbiegła się w czasie ze słabnącą pozycją Stanów Zjednoczonych oraz wzrostem pozycji Chin. Stanowiła również dowód na coraz silniejszą pozycję na arenie międzynarodowej Federacji Rosyjskiej, która dla ochrony własnych interesów gotowa była użyć siły militarnej. Przełom 2008 i 2009 roku był także czasem zmian głów państw w Rosji oraz USA. Władimira Putina zmienił Dmitrij Miedwiediew, natomiast George’a W. Busha zastąpił wywodzący się z Partii Demokratycznej Barack Obama. Putin tymczasem objął funkcję premiera FR.

Przełom pierwszej oraz drugiej dekady XXI wieku był naznaczony licznymi wydarzeniami mającymi wpływ na zmianę układu sił na świecie. Wybuch na przełomie 2010 i 2011 roku Arabskiej Wiosny, w której wyniku m.in. w Tunezji oraz w Egipcie doszło do zmiany władzy, natomiast w Syrii wybuchła wojna domowa⁴⁴³, w znacznym stopniu uwarunkował relacje między kluczowymi graczami na arenie międzynarodowej w następnych latach. W polityce zagranicznej USA – słabnącego, ale wciąż światowego hegemonu – nastąpiła istotna reorientacja. Barack Obama, jak już wspomniano, przeniósł środek ciężkości w polityce zagranicznej USA z Europy na Azję. Dmitrij Miedwiediew z kolei był postrzegany jako reformator, który poprzez swoje upodobanie do nowoczesności będzie dążył do umocnienia pozycji Rosji na arenie międzynarodowej oraz do zacieśniania współpracy międzynarodowej, w tym z Unią Europejską. Oba kraje, już z nowymi władzami, próbowały ułożyć wzajemne relacje, szczególnie w sferze bezpieczeństwa, czego dowodem była próba ich resetu. Symboliczne rozpoczęcie od nowa relacji między USA a Rosją nastąpiło w 2009 roku. Umiarkowane sukcesy na poziomie gospodarczym nie uchroniły mocarstw przed stopniowym załamywaniem się resetu. Najważniejszymi wydarzeniami, które przyczyniły się do eskalacji wzajemnej nieufności oraz uwydatniły niemożliwe do pokonania sprzeczności był powrót Władimira Putina w 2012 roku na stanowisko Prezydenta FR, wojna domowa w Syrii, aneksja Krymu oraz wojna w Ukrainie⁴⁴⁴.

Wybuch wojny we wschodniej Ukrainie w 2014 roku pokazał, że pokój w Europie nie mógł trwać wiecznie bez ciągłych wysiłków związanych z jego podtrzymywaniem. Ponadto uświadomił państwom europejskim istnienie realnego

⁴⁴³ J. Zdanowski, *Znaczenie Arabskiej Wiosny*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, t. X, nr 3, 2013, s. 13.

⁴⁴⁴ W. Jarząbek, *Wpływ załamania się koncepcji „resetu” w stosunkach amerykańsko-rosyjskich na stosunki amerykańsko-niemieckie*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, nr 25, z. 1, 2017, s. 74-79.

zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej⁴⁴⁵. Wojna w Ukrainie, nazywana również wojną hybrydową, a wynikająca z imperialnych ambicji Władimira Putina, stała się pośrednio przyczyną wzrostu tendencji dezintegracyjnych w Europie. Przyczyniały się one w znacznym stopniu do reorientacji w postrzeganiu systemu międzynarodowego oraz zmian w układzie sił. Nawarstwiające się w ciągu lat nierozwiązane kryzysy, związane przede wszystkim ze strefą euro, Wspólną Polityką Zagraniczną i Bezpieczeństwa UE, Wspólną Polityką Bezpieczeństwa i Obrony UE, uchodźcami, terroryzmem, erozją demokracji oraz ogólnie pojmowanym eurosceptycyzmem, w dużym stopniu utrudniały integrację europejską oraz wpływały niekorzystnie na poczucie bezpieczeństwa w ramach wspólnoty⁴⁴⁶. Kryzysy, potęgowane skuteczną wojną informacyjną prowadzoną przez Rosję, doprowadziły do wzrostu poparcia dla ugrupowań populistycznych w wielu państwach Europy. Ugrupowania te w większości bazowały na przekazie o nieskuteczności oraz niespójności europejskich struktur w obliczu prawdziwych zagrożeń, za jakie uważano przede wszystkim migrację oraz terroryzm.

Państwami, za których sprawą w latach 1999-2019 dochodziło do największych zmian w układzie sił na świecie, były niewątpliwie Stany Zjednoczone, Rosja oraz Chiny. W międzyczasie na arenie międzynarodowej pojawiło się kilka regionalnych mocarstw, wpływających swoimi działaniami na zmianę układu sił poprzez uczestnictwo w różnego rodzaju inicjatywach w obszarze militarnym bądź gospodarczym. W pierwszej kolejności wymienić należy Turcję, posiadającą drugą co do wielkości armię w NATO. Na przestrzeni lat realizowała ona na arenie międzynarodowej obrotową politykę zagraniczną, polegającą na umiejętnościach porozumiewania się z państwami o odmiennej ideologii i strategii geopolitycznej oraz wpływaniem na państwa, w których żyje liczna mniejszość turecka, jak Azerbejdżan czy poradzieckie republiki Azji Środkowej. Brazylia z kolei, ze względu na potencjał gospodarczy, była postrzegana jako państwo dążące do stworzenia przeciwwagi dla interesów Stanów Zjednoczonych w Ameryce Południowej⁴⁴⁷. Natomiast Indie, dzięki potencjałowi demograficznemu oraz bazie wykwalifikowanych pracowników, miały szerokie możliwości prowadzenia ekspansji gospodarczej w Afryce⁴⁴⁸.

⁴⁴⁵ Z. Polcikiewicz, *Charakter współczesnego środowiska bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państwa*, Z. Polcikiewicz, P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski (red.), Toruń 2019, s. 40.

⁴⁴⁶ M. Stolarczyk, *Kierunki ewolucji europejskiego systemu międzynarodowego w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*”, nr 21, 2018, s. 29-31.

⁴⁴⁷ T. Okraska, *Ewolucja ładu światowego w okresie pozimnowojennym (zarys problemu)*, „*Studia Politicae Universitatis Silesiensis*”, nr 11, 2013, s. 270.

⁴⁴⁸ *Ibidem*.

Badacze środowiska międzynarodowego zwracają uwagę, że ład międzynarodowy, jaki ukształtował się na świecie po zakończeniu zimnej wojny i który funkcjonował również w latach 1999-2019, dobiega końca. Roman Kuźniar nowy system – czy też inaczej: nowy układ sił na świecie – nazwał pozachodnim systemem międzynarodowym⁴⁴⁹. Zdaniem Kuźniara, w wyniku zmniejszenia się dysproporcji potęgi między Zachodem a pozostałymi państwami, skończyła się dominacja Zachodu w systemie międzynarodowym. System postzachodni wcale nie musi być antyzachodni. Warunkiem *sine qua non* jest pozostawienie po sobie jak najwięcej Zachodu w nowym układzie⁴⁵⁰. Nie wiemy natomiast, w jaki sposób wyłoni się nowy ład, czy stanie się to na drodze pokojowej, czy na skutek wielkiej wojny. W wariancie wojennym zakłada się przede wszystkim możliwość konfrontacji na dwóch frontach – między USA a Chinami bądź Rosją a NATO. Drugi z frontów został poniekąd otwarty przez wojnę zastępczą między Rosją i NATO w Ukrainie.

W obliczu zachodzących zmian zasadnym wydaje się pytanie, jakie implikacje dla bezpieczeństwa Polski przyniesie nowy porządek międzynarodowy oraz w jakiej konfiguracji wobec Polski występować w nim będzie Federacja Rosyjska. Destabilizacyjne działania Rosji w Europie Środkowo-Wschodniej, których konsekwencją był wybuch pełnoskalowej wojny w Ukrainie w 2022 roku, pozostawiają to pytanie otwartym.

⁴⁴⁹ R. Kuźniar, *Europa w porządku międzynarodowym*, Warszawa 2016, s. 193.

⁴⁵⁰ Ibidem, s. 193.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W LATACH 1999-2007

4.1. Główne źródła napięć w stosunkach z Rosją

Wraz z rozwiązaniem w 1991 roku Układu Warszawskiego, organizacji polityczno-wojskowej zrzeszającej państwa bloku wschodniego pod dominacją Związku Radzieckiego, Polska zmieniła percepcję realnych oraz potencjalnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego⁴⁵¹. Próżnia w obszarze bezpieczeństwa, jaka powstała w Europie Środkowo-Wschodniej wraz z upadkiem ZSRR, niosła za sobą zarówno nowe zagrożenia, jak i możliwości. Państwa członkowskie Sojuszu Północnoatlantyckiego uważały, że głównym celem budowy nowego, postzimnowojennego systemu bezpieczeństwa powinno stać się rozszerzenie strefy stabilności, demokracji i przewidywalności na państwa EŚW. Największym wyzwaniem w sferze bezpieczeństwa w państwach byłego bloku wschodniego były konsekwencje poważnych perturbacji gospodarczych, społecznych oraz politycznych, powstałych w wyniku trwającej w nich transformacji systemowej. Troska o stabilność postzimnowojennego ładu, a także atrakcyjność z punktu widzenia możliwości gospodarczych, stały się głównymi przesłankami dla późniejszych decyzji o przyjęciu państw regionu do Sojuszu Północnoatlantyckiego⁴⁵².

Wstąpienie Polski do NATO 12 marca 1999 roku było konsekwencją realizacji wyznaczonych na początku lat 90. XX wieku głównych kierunków w polskiej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa. Należało do nich rozwijanie bliskich stosun-

⁴⁵¹ S. Bieleń, *Uwarunkowania przystąpienia Polski do NATO*, „Studia Europejskie”, nr 1, 1997, s. 118.

⁴⁵² Ibidem, s. 120.

ków ze Stanami Zjednoczonymi, przystąpienie do Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz do Unii Europejskiej⁴⁵³. Członkostwo Polski w strukturach euroatlantyckich wiązało się ze spełnieniem wielu trudnych warunków oraz koniecznością zmiany stanowiska zachodnich elit, zwłaszcza amerykańskich i niemieckich, w kwestii rozszerzenia NATO na obszar postradziecki. W Stanach Zjednoczonych, które miały w tej kwestii decydujący głos, na początku lat 90. XX wieku brakowało politycznej woli, aby poszerzyć granice NATO. Zachodnie elity postrzegały starania państw byłego bloku wschodniego o członkostwo w Sojuszu jako problematyczne dla stosunków z Rosją. Istotne było również stanowisko samej Rosji, która nadal traktowała Polskę jako państwo znajdujące się w strefie jej wpływów⁴⁵⁴. Ekspansja NATO na Wschód uważana była przez Rosję jako godząca w jej interesy bezpieczeństwa. Alternatywą dla takiego rozwiązania miało być wzmocnienie Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Rosjanie uważali, że OBWE było w stanie skuteczniej zapewnić bezpieczeństwo na Starym Kontynencie. Jedyną sytuacją, w której Rosja zgodziłaby się na rozszerzenie NATO, byłoby wstąpienie w jej ramy wszystkich państw europejskich, w tym samej Rosji⁴⁵⁵.

Zanim w 1999 roku Polska, Czechy oraz Węgry stały się pełnoprawnymi członkami Paktu Północnoatlantyckiego, podejmowano różnego rodzaju inicjatywy mające za zadanie umożliwić członkostwo w NATO państwom znajdującym się wcześniej w radzieckiej strefie wpływów. Miały one na celu przede wszystkim złagodzenie stanowiska Rosji, uważającej działania Zachodu za naruszające jej interesy w dziedzinie bezpieczeństwa. W 1994 roku NATO uruchomiło program Partnerstwa dla Pokoju (Partnership for Peace – PfP). Uruchomienie PfP miało służyć promowaniu reform oraz wzmacnianiu stabilizacji i stosunków w sferze bezpieczeństwa między państwami partnerskimi, aspirującymi do członkostwa w NATO, a państwami członkowskimi. W 1994 roku dotyczyło to zwłaszcza państw położonych w Europie Środkowo-Wschodniej⁴⁵⁶. Po ogłoszeniu w 1995 roku w Brukseli studium o rozszerzeniu NATO, w którym określono warunki, jakie muszą spełnić państwa kandydujące, Rosja rozpoczęła starania o wynegocjowanie jak największych ustępstw ze strony Sojuszu w sprawie ewentualnego rozszerzenia NATO

⁴⁵³ A. Ilciów, *NATO w impasie? Perspektywy rozwoju*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, nr 8, 2011, s. 89.

⁴⁵⁴ J.M. Fiszer, *Rosja a droga Polski do NATO i Unii Europejskiej. Stosunki polsko-rosyjskie w XXI w.*, „Biuletyn Analiz i Opinii”, nr 1 (34), 2019, s. 2.

⁴⁵⁵ Ł. Jureńczyk, *Iluzoryczne partnerstwo NATO-Rosja w okresie kryzysu i budowy mocarstwa-wości Federacji Rosyjskiej*, „Świat Idei i Polityki”, t. 14, 2015, s. 193.

⁴⁵⁶ J.M. Keagle, T.G. Petros, *Building Capacity Through Education: NATO Engagement with the Partnership for Peace*, „Connections”, vol. 10, no. 1, 2010, s. 47-48.

na Wschód. Rosjanie dążyli, aby nowe państwa członkowskie, takie jak Polska, stały się członkami „drugiej kategorii”⁴⁵⁷. Zabiegali także o nierozmieszczanie na ich terytorium sił jądrowych NATO, natowskich sił zbrojnych oraz nierozbudowywanie infrastruktury sojuszniczej. NATO zapewniło Rosję, że nie miało planów rozmieszczenia broni nuklearnej ani „znaczących” sił zbrojnych na terytoriach nowych państw członkowskich. Sojusz nie zgodził się jednak na zapis o zakazie rozbudowy infrastruktury. W zamian za „milczącą” zgodę na rozszerzenie, Rosjanie w 1997 roku uzyskali status specjalnego partnera Sojuszu Północnoatlantyckiego. Tego roku podpisano Akt Stanowiący NATO-Rosja, który zobowiązywał obie strony do współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa⁴⁵⁸.

Stała Wspólna Rada NATO-Rosja, przekształcona w 2002 roku w Radę NATO-Rosja, była wyrazem konsensusu, który zapanował w Sojuszu w latach 90. XX wieku w sprawie przyszłego porządku bezpieczeństwa w Europie. Celem jej utworzenia było zbudowanie trwałego pokoju, bez rywalizacji między głównymi mocarstwami i bez stref wpływów. Kraje zachodnie zobowiązały się do zbudowania zbiorowego systemu bezpieczeństwa, którego częścią miała być Federacja Rosyjska⁴⁵⁹. Utworzenie Rady miało na celu pokazanie, że NATO nie traktuje Rosji jako zagrożenia. Tworząc Wspólną Radę NATO-Rosja, strony zadeklarowały gotowość wzmacniania pokoju na obszarze euroatlantyckim przy jednoczesnym przestrzeganiu szeregu zasad. Dotyczyły one m.in. przejrzystości polityki obronnej, wielkości sił, zapobiegania konfliktom, pokojowego rozstrzygania sporów oraz poszanowania zasady nienaruszalności granic i prawa narodów do samostanowienia⁴⁶⁰. Federacja Rosyjska w ramach Rady mogła wraz z państwami członkowskimi decydować o wspólnych inicjatywach. Uczestnictwo w spotkaniach Rady na różnych szczeblach umożliwiało jej wywieranie politycznego wpływu na członków NATO, w tym od 1999 roku na Polskę⁴⁶¹. Mimo licznych naruszeń postanowień, jakich Federacja Rosyjska dokonała w ciągu kolejnych lat, Sojusz jednostronnie

⁴⁵⁷ G. Kuczyński, *NATO-Rosja. Powrót wroga*, „Raport Specjalny Warsaw Institute”, 04.04.2019, s. 5, <https://warsawinstitute.org/pl/nato-rosja-powrot-wroga/> [dostęp: 22.05.2022].

⁴⁵⁸ Ibidem, s. 6.

⁴⁵⁹ A.M. Dyner, A. Kacprzyk, W. Lorenz, M. Terlikowski, *How Russian Violations of the 1997 Founding Act Influence NATO-Russia Relations*, „PISM Policy Paper”, no. 6 (166), 2018, s. 1-2, <https://www.pism.pl/publikacje/How-Russian-Violations-of-the-1997-Founding-Act-Influence-NATORussia-Relations> [dostęp: 10.03.2025].

⁴⁶⁰ Ibidem.

⁴⁶¹ A.M. Dyner, A. Kacprzyk, W. Lorenz, *Konsekwencje rosyjskiej inwazji na Ukrainę dla porozumienia NATO-Rosja (NRFA) z 1997 r.*, „PISM Strategic File”, nr 6 (114), 2022, s. 3, <https://www.pism.pl/publikacje/konsekwencje-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine-dla-porozumienia-nato-rosja-nrfa-z-1997-r> [dostęp: 10.03.2025].

przestrzegał Aktu. Postawa Sojuszu mogła być postrzegana jako godząca w interesy takich państw jak Polska, narażonych bezpośrednio na niekorzystne oddziaływanie Federacji Rosyjskiej. W konsekwencji wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie w lutym 2022 roku władze NATO oświadczyły, że w obliczu działań podejmowanych przez Federację Rosyjską w Ukrainie nie są już zobowiązane do przestrzegania zapisów umowy z 1997 roku⁴⁶².

Sytuacja, w jakiej znajdowała się pod koniec lat 90. XX wieku Federacja Rosyjska rządzona przez coraz bardziej schorowanego prezydenta Borysa Jelcyna, osłabiona kryzysem gospodarczym z 1998 roku oraz zmagająca się z wieloma problemami wewnętrznymi, skutecznie uniemożliwiała jej znaczący udział w decydowaniu o kształcie przyszłego systemu bezpieczeństwa w Europie. Doprowadziło to w konsekwencji do przyjęcia przez nią bez wyraźnego sprzeciwu decyzji o przystąpieniu do NATO 12 marca 1999 roku Polski, Czech oraz Węgier. Jednocześnie Rosjanie zostali zapewnieni, że proces rozszerzenia Sojuszu na Wschód nie zagrazi ich bezpieczeństwu⁴⁶³. Dlatego też rozszerzenie NATO w 1999 roku traktuje się jako wydarzenie mające miejsce bez przyzwolenia ze strony Rosji. W znacznym stopniu uwarunkowało ono przyszłe stosunki polsko-rosyjskie w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności.

Rozszerzenie Sojuszu Północnoatlantyckiego w 1999 roku o nowe państwa zbiegło się w czasie ze stale pogarszającą się sytuacją na Bałkanach. Konflikt na tle etniczno-narodowym, który miał miejsce w drugiej połowie lat 90. XX wieku w Kosowie, był kolejnym etapem zapoczątkowanego w 1991 roku rozpadu Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii⁴⁶⁴. Kosowo, będące formalnie do 2008 roku prowincją Serbii, było zamieszkiwane w ok. 90 % przez Albańczyków⁴⁶⁵. W latach 90. XX wieku wybuchały tam liczne konflikty spowodowane przynależnością Kosowa do Federalnej Republiki Jugosławii rządzonej przez Serbów. Wzrost napięcia między Serbami i Albańczykami potęgowały oskarżenia kierowane wobec władz w Belgradzie o zwalnianie z pracy na podstawie przynależności narodowej czy de-

⁴⁶² *Wiceszef Sojuszu Północnoatlantyckiego: Akt Rosja-NATO z 1997 r. już nie obowiązuje*, Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 30.05.2022, <https://studium.uw.edu.pl/wiceszef-sojuszu-polnocnoatlantyckiego-akt-rosja-nato-z-1997-r-juz-nie-obowiazuje/> [dostęp: 10.03.2025].

⁴⁶³ L.S. Kaplan, *NATO Divides, NATO United: The Evolution of an Alliance*, Westport 2004, s. 144.

⁴⁶⁴ Z. Kuźniar, A. Fronczyk, *Wojna etniczna w byłej Jugosławii – źródła i skutki. Wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 2 (168), 2003, s. 41.

⁴⁶⁵ *Konflikty w krajach byłej Jugosławii. Wojna w Kosowie*, Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, https://www.unic.un.org.pl/jugoslawia/index.php?id=wojna_w_kosowie [dostęp: 09.05.2022].

czyja o wstrzymaniu nauczania w języku albańskim. Kosowscy Albańczycy w odpowiedzi na krzywdzące w ich opinii działania Serbów powołali w 1992 roku Armię Wyzwolenia Kosowa (z albańskiego Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK). Organizacja prowadziła na terytorium prowincji działania o charakterze terrorystycznym⁴⁶⁶.

Od 1997 roku na terytorium Kosowa doszło do postępującego kryzysu humanitarnego. Drobne incydenty przekształciły się w regularną wojnę domową toczoną między UÇK a wojskami serbskimi. Eskalacja konfliktu na terytorium prowincji doprowadziła do interwencji militarnej NATO. 24 marca 1999 roku – niespełna dwa tygodnie po wstąpieniu Polski do Paktu Północnoatlantyckiego – w ramach operacji Allied Force rozpoczęły się naloty sił Sojuszu na jugosłowiańskie cele wojskowe, w celu osłabienia jej potencjału militarnego⁴⁶⁷. Działania militarne prowadzone przez NATO w Jugosławii miały miejsce bez formalnego wypowiedzenia wojny⁴⁶⁸. Prezydent Bill Clinton uzasadniał decyzję o podjęciu działań zbrojnych koniecznością zaprzestania stosowania przez Serbów przemocy wobec Albańczyków, skutecznego odstraszenia Serbów od podejmowania ataków na ludność cywilną oraz osłabienia potencjału jugosłowiańskiej armii. Uzasadnienie dla działań podejmowanych przez Sojusz na terytorium Jugosławii, w tym kwestia legitymizacji użycia siły, znalazło swoje odzwierciedlenie w „Oświadczeniu w sprawie Kosowa”⁴⁶⁹. Zostało ono przyjęte na szczycie NATO, który w kwietniu 1999 roku odbył się w Waszyngtonie. Był to pierwszy szczyt, w którym Polska wzięła udział jako pełnoprawny członek Sojuszu. Amerykański prezydent podkreślał, że zarówno serbskie wojsko, policja i oddziały paramilitarne, jak i Albańczycy z Armii Wyzwolenia Kosowa odpowiadają za liczne zbrodnie. Dlatego też, zdaniem Clintona, interwencja NATO w Jugosławii była wyborem „mniejszego” zła spośród wielu niekorzystnych możliwości rozwoju wydarzeń na terytorium prowincji⁴⁷⁰. Decyzja o przeprowadzeniu interwencji militarnej na terytorium Jugosławii w przypadku braku porozumienia z z prezydentem Federalnej

⁴⁶⁶ S.L. Szczesio, *Kosowo. Bałkańska beczka prochu (1980-2009)* [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, Kamil Janicki (red.), Kraków-Warszawa 2009, s. 44-47.

⁴⁶⁷ W. Hebda, *Kosowo – droga do niepodległości (1999-2008)*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 4 (45), 2015, s. 251.

⁴⁶⁸ D. Gibas-Krzak, *Serbsko-albański konflikt o Kosowo w XX wieku. Uwarunkowania – przebieg – konsekwencje*, Toruń 2009, s. 195.

⁴⁶⁹ *Statement on Kosovo Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999*, „NATO Press Release”, 23.04.1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm> [dostęp: 21.03.2025].

⁴⁷⁰ M. Stolarczyk, *Interwencja NATO w Jugosławii i jej implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego (niektóre aspekty)*, [w:] *Polityka: przedmiot badań i formy jej przejawiania się*, P. Dobrowolski, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2000, s. 363-364.

Republiki Jugosławii Slobodanem Miloševiciem, została podjęta jeszcze przed oficjalnym wstąpieniem Polski do NATO. Mimo tego polskie władze gorliwie popierały stanowisko Stanów Zjednoczonych. Zarówno ówczesny minister spraw zagranicznych Bronisław Geremek, jak i prezydent Aleksander Kwaśniewski uważali, że decyzja o podjęciu akcji zbrojnej na terytorium Jugosławii nie stanowi złamania zasad prawa międzynarodowego. Ich zdaniem, prawa międzynarodowego nie można było ograniczać do Karty Narodów Zjednoczonych i do poszanowania suwerenności państwa. Działania podejmowane przez NATO w Kosowie uważali za działania podejmowane w imię obrony praw człowieka i najwyższych wartości, tworzących podstawę prawa międzynarodowego⁴⁷¹. Naloty wojsk Sojuszu na terytorium Jugosławii trwały do 10 czerwca 1999 roku. Według źródeł jugosłowiańskich, w trakcie nalotów zginęło ok. 700 żołnierzy armii jugosłowiańskiej. Według zachodnich źródeł, dane te były zaniżone i w rzeczywistości śmierć poniosło ok. 10 000 żołnierzy. NATO nieoficjalnie straciło ok. 90 żołnierzy różnej narodowości, głównie Amerykanów. Sojusz formalnie przyznał się do śmierci tylko dwóch pilotów śmigłowca, który rozbił się w Albanii⁴⁷².

Operacja NATO w byłej Jugosławii doprowadziła do kolejnego konfliktu na linii Sojusz-Rosja. Polska poprzez wstąpienie w 1999 roku do Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz poparcie dla podejmowanych działań zbrojnych automatycznie stała się stroną tego konfliktu. Bałkany, przez wieki traktowane jako rosyjska, a później radziecka strefa wpływów, stały się wobec interwencji NATO nowym obszarem postzimnowojennej rywalizacji między Zachodem a Rosją. Strona rosyjska wyrażała zaniepokojenie możliwością użycia siły zbrojnej do rozwiązania konfliktu w Kosowie. Prowadzone na początku 1999 roku w Rambouillet przez USA, UE i Rosję negocjacje między Albańczykami i Serbami nie przyniosły pożądanego efektu. Rosjanie sprzeciwiali się przede wszystkim propozycji wprowadzenia po osiągnięciu porozumienia wojsk NATO na terytorium byłej Jugosławii. Uważali, że decyzja ta powinna zostać podjęta przez samych Serbów. Prezydent Federacji Rosyjskiej Borys Jelcyń przyznał, że Slobodan Milošević, prezydent Federalnej Republiki Jugosławii, w znacznym stopniu odpowiadał za brak porozumienia. Jednocześnie podkreślał, że nie wykorzystano jeszcze wszystkich możliwości pokojowego zakończenia konfliktu. Jelcyń zarzucił Zachodowi milczącą akceptację zbrodniczej działalności UÇK oraz jej dozbrajanie⁴⁷³. Rosyjski prezydent *de facto* wyrażał swoje poparcie dla jednego ze swoich głównych sojuszników, jakim był niewątpliwie Milošević. Mimo kilku

⁴⁷¹ A. Orzelska-Stączek, *Polska polityka zagraniczna wobec rozbieżności w stosunkach transatlantyckich na tle konfliktów w byłej Jugosławii*, „Studia Polityczne”, nr 24, 2009, s. 241.

⁴⁷² Gibas-Krzak, op. cit., s. 195-198.

⁴⁷³ J.A. Nocko, *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec konfliktu jugosłowiańskiego w latach 1992-2022*, „Wschodnioznawstwo”, nr 1, 2007, s. 309.

prób dyplomatycznych podjętych na początku 1999 roku, których celem było uzyskanie porozumienia między stronami, 24 marca rozpoczęło się bombardowanie terytorium byłej Jugosławii przez siły NATO. W ocenie Rosji działalność Sojuszu była złamaniem prawa międzynarodowego, w tym Karty Narodów Zjednoczonych. Rosjanie uzasadniali swoje stanowisko brakiem autoryzacji Rady Bezpieczeństwa ONZ, przez co interwencja była agresją przeciwko suwerennemu państwu⁴⁷⁴.

Interwencja Sojuszu doprowadziła do znacznego pogorszenia stosunków między NATO a Rosją. Ogromnej krytyce poddano postawę Stanów Zjednoczonych, które zdaniem Rosjan wykorzystywały swoją przewagę w wielu dziedzinach w celu utrwalenia jednobiegunowej struktury bezpieczeństwa i stosunków międzynarodowych⁴⁷⁵. W społeczeństwie rosyjskim został wzmocniony negatywny stereotyp Sojuszu. Uważano, że trudniej będzie przyjąć Rosjanom argumentację zwolenników NATO, że jest ono sojuszem *stricte* obronnym i nie zagraża bezpieczeństwu samej Rosji. Inną, równie istotną konsekwencją NATO-wskiej interwencji w Kosowie było przyspieszenie wyścigu zbrojeń, w którego wyniku Rosja zintensyfikowała prace nad rozwojem „niestrategicznej” broni jądrowej. Miała ona za zadanie zwiększenie przez Rosję potencjału nuklearnego odstraszania⁴⁷⁶.

Kolejnym istotnym wydarzeniem mającym wpływ na relację polsko-rosyjskie w sferze bezpieczeństwa i obronności był udział Polski w międzynarodowej koalicji pod przywództwem Stanów Zjednoczonych, która dokonała inwazji na Irak. Wojna w Iraku, nazywana również II wojną w Zatoce Perskiej, rozpoczęła się 20 marca 2003 roku. Głównym, deklarowanym celem zachodniej koalicji było obalenie irackiego przywódcy, Saddama Husajna. Amerykanie oskarżali go o powiązania z Al-Kaidą, odpowiedzialną za zamachy z 11 września 2001 roku, posiadanie broni masowego rażenia oraz łamanie praw człowieka. Ponadto zwracano uwagę na konieczność demokratyzacji Iraku⁴⁷⁷. Natomiast do niedeklarowanych (przypuszczalnych) przyczyn interwencji zaliczano zwłaszcza chęć przejęcia przez USA kontroli nad irackimi złożami ropy naftowej, stanowiącymi w 2003 roku znaczną część światowych rezerw. Kluczowe znaczenie miały także ambicje amerykańskiego prezydenta, George’a W. Busha, który dążył do pokonania najłatwiejszego pod względem wojskowym przeciwnika z „osi zła”, na którą składał się Irak, Iran oraz Korea Południowa⁴⁷⁸.

⁴⁷⁴ A. Bryc, *Działalność Federacji Rosyjskiej na rzecz systemu międzynarodowego*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne”, nr 3-4, 2006-2007, s. 194.

⁴⁷⁵ J.A. Nocko, op. cit., s. 310.

⁴⁷⁶ M. Stolarczyk, *Interwencja NATO w Jugosławii...*, op. cit., s. 384-385.

⁴⁷⁷ P. Kaczmarek, *Wojna w Iraku w świetle Doktryny Busha*, „Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM”, nr 13, 2016, s. 52.

⁴⁷⁸ Ibidem, s. 53.

Stanowisko państw europejskich będących członkami NATO odnośnie do ewentualnej interwencji w Iraku nie było jednogłośnie. Brakowało wśród nich przekonania co do słuszności rozszerzenia walki z terroryzmem na kolejne państwo. Jedynie zgoda oraz pełne poparcie ONZ mogłyby wpłynąć na podjęcie przez nich decyzji o ataku. Determinacja Stanów Zjednoczonych doprowadziła pod koniec 2002 roku do wyrażenia przez Kongres USA zgody na użycie wojska w Iraku, nawet bez ewentualnej akceptacji RB ONZ. Nieustępliwość Amerykanów wpłynęła na część państw zachodniej Europy, takich jak Wielka Brytania, Hiszpania i Włochy. Przeciwnie interwencji zbrojnej były natomiast m.in. Niemcy, Francja oraz Rosja. Polska, podobnie jak większość państw regionu, opowiedziała się za interwencją w Iraku. Wyraz swojego poparcia dla amerykańskiej koncepcji dała w tzw. „Liście ośmiu”. Była to podpisana przez Wielką Brytanię, Włochy, Portugalie, Hiszpanię, Danię, Polskę, Węgry oraz Czechy deklaracja wsparcia dla działań USA⁴⁷⁹. Punktem kulminacyjnym amerykańskich starań o poparcie dla zbrojnej interwencji w Iraku było wystąpienie na forum RB ONZ 5 lutego 2003 roku amerykańskiego sekretarza stanu, Colina Powella. Celem jego przemówienia było przedstawienie dowodów na posiadanie przez Irak broni masowego rażenia⁴⁸⁰.

Wojna w Iraku pochłonęła ogromną liczbę ofiar, zwłaszcza cywilnych. Dzisiaj, mimo blisko 20 lat od jej wybuchu, w dalszym ciągu bardzo trudno jest określić dokładną liczbę. Według naukowców z Bloomberg School of Public Health Uniwersytetu Johna Hopkinsa, tylko do 2006 roku było to blisko 650 000 osób. Liczba ta obejmowała ofiary bezpośrednich działań zbrojnych oraz chorób spowodowanych wojną. Dla porównania, według brytyjskiego ośrodka badawczego Iraq Body Count w tym samym czasie zginęło 50 000 cywilów. Zdaniem prezydenta George’a Busha, w Iraku zginęło 30 000 osób⁴⁸¹. Specyfika państwa i samego konfliktu uniemożliwiają określenie dokładnej liczby ofiar.

Mimo wycofania się na początku lat 90. XX wieku Rosji z Bliskiego Wschodu, pozostawała ona w poprawnych relacjach z państwami arabskimi. Federacja Rosyjska odegrała kluczową rolę w 1997 roku, kiedy to dzięki mediacji udało się nakłonić Irak do przyjęcia misji inspektorów rozbrojeniowych ONZ. Strona rosyj-

⁴⁷⁹ M. Lange, *Stosunki transatlantyckie za prezydenta G.W. Busha*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, nr 1, 2011, s. 196-197.

⁴⁸⁰ M. Lasoń, *Interwencja zbrojna w Iraku jako czynnik destabilizujący stosunki międzynarodowe na początku XXI wieku*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, I. Stawowy-Kawka (red.), Kraków 2009, s. 372.

⁴⁸¹ *Cena wojny w Iraku – śmierć 600 tysięcy cywilów*, Money.pl, 11.10.2006, <https://www.money.pl/gospodarka/polityka/artukul/cena;wojny;w;iraku;-;smierc;600;tysiecy;cywilow;90,0,192090.html> [dostęp: 20.05.2022].

ska postulowała w tym czasie inicjatywę utworzenia na Bliskim Wschodzie strefy wolnej od broni masowego rażenia⁴⁸². Poprawa sytuacji gospodarczej i finansowej Rosji po 1999 roku pozwoliła na aktywizację rosyjskiej polityki w regionie⁴⁸³. Rosyjskie władze, aby zapobiec amerykańskiej hegemonii w strategicznych obszarach, promowały ideę wielobiegunowości porządku międzynarodowego. Uzasadniały ją faktem, że w dobie globalizacji żadne państwo na świecie, niezależnie od swojej potęgi i wpływów, nie jest w stanie samodzielnie regulować polityki globalnej⁴⁸⁴. Inwazja koalicji zachodniej na Irak w marcu 2003 roku zwiększyła akcentowanie rosyjskiej koncepcji budowy świata wielobiegunowego⁴⁸⁵.

Negatywne stanowisko Rosji wobec amerykańskiej interwencji w Iraku wynikało przede wszystkim z obaw o wzmocnienie jej kosztem wpływów Stanów Zjednoczonych w regionie. Istotnym czynnikiem były również potencjalne straty gospodarcze, które mogłoby przynieść obalenie Saddama Husajna. Ewentualne objęcie kontroli nad irackimi polami naftowymi przez USA, a co za tym idzie wzrost wydobycia surowca, przyczyniłoby się do spadku cen ropy na światowym rynku. W sytuacji, w której budżet Federacji Rosyjskiej był uzależniony (i w dalszym ciągu jest) od eksportu surowców, niosłoby to za sobą ogromne straty finansowe. Rosjanie nie chcieli dopuścić również do sytuacji, gdy Irak nie byłby w stanie spłacić zobowiązań finansowych wobec Rosji, sięgających w 2003 roku 7-8 miliardów dolarów. Największy niepokój w Rosji budziła obawa osłabienia pozycji międzynarodowej w obliczu interwencji w Iraku bez mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ. Podjęto kroki mające na celu wypracowanie wspólnego stanowiska z innymi państwami liczącymi się na arenie międzynarodowej, takimi jak Niemcy, Francja oraz Chiny⁴⁸⁶.

Aby zapobiec ewentualnemu użyciu siły przez USA w Iraku, Federacja Rosyjska nie zgadzała się na poparcie w RB ONZ projektu rezolucji amerykańsko-brytyjskiej. Rosjanie dążyli do pokojowego rozstrzygnięcia kwestii poruszanych przez Stany Zjednoczone na arenie międzynarodowej, stanowiących jednocześnie *casus belli* dla ewentualnej agresji⁴⁸⁷. Stanowisko Rosji poparły Niemcy, Francja

⁴⁸² A. Bryc, *Działalność Federacji Rosyjskiej...*, op. cit., s. 195-196.

⁴⁸³ W. Rodkiewicz, *Bliskowschodnia Polityka Rosji. Regionalne ambicje, globalne cele*, „Prace OSW”, nr 71, 22.12.2017, s. 13, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_71_bliskowschodnia_polityka_rosji_net_0.pdf [dostęp: 10.02.2022].

⁴⁸⁴ И. Иванов, *Россия в Мировой политике*, „Международная жизнь”, nr 5, 2001, s. 6.

⁴⁸⁵ A. Wilk, *Wielobiegunowa polityka Władimira Putina*, „Studia Polityczne”, nr 21, 2008, s. 95.

⁴⁸⁶ Ibidem, s. 93-94.

⁴⁸⁷ S. Araszkiewicz, *Sojusznicy czy wrogowie? Stosunki polityczne USA i Rosji od interwencji w Iraku w 2003 do wyborów prezydenckich w Rosji w 2004*, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych”, nr 4, 2005, s. 9-10.

oraz Chiny, które początkowo przyjęły postawę wyczekującą. Mimo rozpoczęcia operacji w Iraku, nie doszło w Rosji do wzrostu antyamerykańskiej retoryki. Putin podkreślał również, że różnica zdań między USA a Rosją nie będzie mieć wpływu na strategiczne znaczenie stosunków dwustronnych⁴⁸⁸.

Stanowisko Polski wobec inwazji na Irak w 2003 roku opierało się na bezwarunkowym poparciu dla działań podejmowanych przez głównego, strategicznego sojusznika, za jakiego uważano Stany Zjednoczone. Podpisanie „Listu ośmiu” doprowadziło do oskarżenia Polski oraz pozostałych sygnatariuszy o brak lojalności wobec Unii Europejskiej. W odniesieniu do Polski użyto określenia o „oddalaniu się Warszawy od Europy”⁴⁸⁹. Francuski prezydent Jaques Chirac stwierdził, że Polacy „zmarnowali okazję, by siedzieć cicho”⁴⁹⁰. Polska, Czechy oraz Węgry, mimo iż w 2003 roku nie były jeszcze formalnie członkami Unii Europejskiej, powinny zdaniem Francji oraz Niemiec wziąć pod uwagę decyzję podjętą przez Wspólnotę Europejską 27 stycznia 2003 roku. Zgodnie z nią wszystkie państwa członkowskie miały zajmować jednolite stanowisko w kwestii Iraku⁴⁹¹.

Polska była aktywnym uczestnikiem operacji wymierzonej w reżim Saddama Husajna. Polscy żołnierze, choć stanowili niewielki procent sił koalicyjnych, byli bardzo ważną częścią irackiej operacji. Żołnierze Jednostki Wojskowej GROM brali udział w trudnych misjach, które mogli wykonać wyłącznie najlepsi specjaliści. Uczestniczyli m.in. w operacji opanowania dwóch terminali naftowych na podejściu do portu Umm Kasr. Zadanie polegało na przejęciu terminali stanowiących główną przeszkodę przed planowanym opanowaniem portu w Umm Kasr. Port był kluczowym obiektem dla powodzenia operacji lądowej. Z danych wywiadowczych wynikało, że platformy są bronione i przygotowane do wysadzenia, co mogłoby doprowadzić do katastrofy ekologicznej na ogromną skalę. Misja, którą polscy operatorzy realizowali we współpracy z Amerykanami, zakończyła się opanowaniem terminali bez strat⁴⁹². Zdaniem amerykańskich dowódców, poprzez godne pochwały wywiązywanie się z powierzonych obowiązków, GROM stanowił doskonałe wsparcie dla wojsk amerykańskich w Iraku⁴⁹³. Po obaleniu re-

⁴⁸⁸ E. Wyciszewicz, *Stany Zjednoczone w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, „Biuletyn PISM”, nr 80 (184), 2003, s. 1027.

⁴⁸⁹ A. Chojan, *Sytuacja międzynarodowa Polski oraz jej polityka zagraniczna w latach 2002-2005*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 2 (49), 2015, s. 172.

⁴⁹⁰ A. Kohut, *Ameryka. Dom podzielony*, Kraków 2022, s. 276.

⁴⁹¹ A. Chojan, *Sytuacja międzynarodowa Polski...*, op. cit., s. 172.

⁴⁹² T. Sapierzyński, *Operacje bojowe JW GROM w pierwszej dekadzie XXI wieku*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, nr 2, 2020, s. 160.

⁴⁹³ Ł. Jureńczyk, *Polska misja w Iraku. Implikacje dla Iraku i Polski*, Bydgoszcz 2010, s. 63-64.

zimu Husajna Polska objęła dowództwo nad Wielonarodową Dywizją Centralno-Południową oraz nad jedną z czterech stref stabilizacyjnych, utworzonych przez Amerykanów w celu skuteczniejszego zarządzania powojennym Irakiem. Była to strefa górno-południowa, nazwana później środkowo-południową. W jej skład wchodziły prowincje Nadżaf, Kadisija, Karbala, Babil i Wasit⁴⁹⁴.

Polska wstępując do NATO w 1999 roku stała się częścią transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Sytuacja, w której znalazło się państwo znajdujące się jeszcze dekadę wcześniej w radzieckiej strefie wpływów, otwierała przed nim nowe możliwości prowadzenia skutecznej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Federacji Rosyjskiej. Ze względu na realizację szerszych interesów strategicznych, jakie niosło za sobą członkostwo w Sojuszu, wiązało się to również z wieloma zagrożeniami. Aby im zapobiec, Polska postawiła na sojusz ze Stanami Zjednoczonymi, główną siłą w NATO. Obierając strategię bandwagoningu defensywnego, wykazywała się lojalnością wobec głównego sojusznika strategicznego, za którego uważano Stany Zjednoczone. Strategia ta była szczególnie widoczna w kontekście wojny w Iraku. Działania zbrojne pod amerykańskim przywództwem, które popierała lub w które angażowała się Polska, godziły w strefy rosyjskich wpływów.

Wobec odmiennych celów strategicznych Stanów Zjednoczonych oraz Rosji, stosunki amerykańsko-rosyjskie miały wpływ na to, jak kształtowały się stosunki polsko-rosyjskie. Krytyka kierowana przez Federację Rosyjską pod adresem Stanów Zjednoczonych za działania podejmowane w Kosowie oraz w Iraku dotyczyła również biorących w nich udział państw sojuszniczych. Polska, opowiadając się za operacją w Kosowie oraz w Iraku, wyrażała zgodę na realizację przez Stany Zjednoczone polityki godzącej w interesy Kremla. Rozbieżności na tle konfliktów w Kosowie i Iraku stały się źródłem napięć z Rosją, wobec czego miały istotne znaczenie dla polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Federacji Rosyjskiej w latach 1999-2007.

4.2. Polska wobec Rosji jako członek Unii Europejskiej

Wstąpienie Polski 1 maja 2004 roku do Unii Europejskiej było zwieńczeniem zapoczątkowanego pod koniec lat 90. XX wieku procesu akcesyjnego. W 2004 roku doszło do największego jak dotąd rozszerzenia Unii. Oprócz Polski do wspólnoty

⁴⁹⁴ Ibidem, s. 75-76.

dołączyły Cypr, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Malta, Słowacja, Słowenia oraz Węgry. Spośród dziesięciu nowych członków aż siedem, w tym Polska, wywodziło się z radzieckiej strefy wpływów. Dla Polski wstąpienie do Unii Europejskiej w 2004 roku miało szczególnie wymiar. Oznaczało ono pełną realizację zapoczątkowanej na początku lat 90. XX wieku strategii polityki zagranicznej, zakładającej członkostwo w transatlantyckiej strukturze bezpieczeństwa w ramach NATO oraz UE.

Polska postrzegała członkostwo w Unii jako szansę na wzmocnienie pozycji negocjacyjnej z Moskwą. Jako członek Unii Europejskiej zyskiwała nowe instrumenty prowadzenia konstruktywnych relacji z Federacją Rosyjską na wielu płaszczyznach, w tym w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności. Polska aspirowała wówczas do miana rzecznika państw Europy Wschodniej, znajdujących się w rosyjskiej strefie wpływów. Członkostwo Polski w Unii Europejskiej oprócz szans niosło za sobą również wiele wyzwań i zagrożeń w relacjach z Rosją. Wymagało prowadzenia racjonalnej oraz pragmatycznej polityki wobec sąsiada, nieufnego wobec polskiej i unijnej polityki wschodniej, w szczególności w stosunku do Ukrainy.

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej w początkowej fazie nie wywoływało sprzeciwu Rosji. Dawało to nadzieję na ukształtowanie nowych ram we wzajemnych stosunkach. Postawa Rosji wobec polskich aspiracji spowodowała, że Polska nie czuła się w obowiązku wypracowania nowego modelu relacji z Rosją, zdając się w nich na siłę, jaką niosło za sobą członkostwo w UE. Gdy Rosjanie zdali sobie sprawę z konsekwencji, jakie może za sobą nieść polskie członkostwo w Unii, rozpoczęli kampanię mającą za zadanie uzyskanie ze strony wspólnoty koncesji jako rekompensaty za przewidywane straty gospodarcze⁴⁹⁵. Rosjanie postrzegali Polskę za państwo, które może próbować wywierać wpływ na kierunki prowadzonej przez Unię Europejską polityki wobec Federacji Rosyjskiej.

Członkostwo Polski w UE było traktowane jako znaczące ułatwienie realizacji polskich interesów na wschodzie Europy. Należy jednak podkreślić, że Unia Europejska już od wczesnych lat 90. XX wieku dążyła do budowy równoprawnego partnerstwa z Federacją Rosyjską. W tym celu w maju 2003 roku podpisano porozumienie o stopniowym otwarciu rosyjskiego rynku dla towarów i usług unijnych. Polityka rosyjska wobec Unii Europejskiej w wielu kwestiach zakłócała polskie interesy. Federacja Rosyjska w negocjacjach z UE ignorowała polskie stanowisko. Rozdrabniając pole negocjacyjne, Rosja omijała akcentowane przez Polskę problemy wewnętrzne, dotyczące takich kwestii jak utrzymanie standardów

⁴⁹⁵ M. Kaczmarek, W. Konończuk, *Rosyjski dylemat w polityce zagranicznej Polski po 1999 r.*, [w:] *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, A. Gil, T. Kapuśniak (red.), Lublin-Warszawa 2009, s. 206-207.

demokratycznych⁴⁹⁶. W rosyjskim dyskursie politycznym nastąpiło w tym czasie wyraźne rozgraniczenie na „starych” i „nowych” członków Unii Europejskiej⁴⁹⁷. Do „starych” członków zaliczano takie państwa jak Niemcy czy Francja. Dążyły one zdaniem Federacji Rosyjskiej do ułożenia wzajemnych stosunków, umożliwiających realizację wspólnych interesów. Z kolei „nowi” członkowie UE, m.in. Polska, swoimi działaniami zmierzającymi do ograniczenia rosyjskiej strefy wpływów szkodzili Rosji i jej żywotnym interesom.

Niemcy, czyli państwo postrzegane przez Federację Rosyjską jako członek „starej” Unii, bardzo aktywnie zabiegały o wzmocnienie współpracy między UE a Rosją. Postulowały również uwzględnienie interesów Rosji w procesie rozszerzenia Unii z 2004 roku. Należy podkreślić, że kolejne niemieckie rządy sprawujące władzę w okresie postzimnowojennym popierały dążenia państw Europy Środkowo-Wschodniej do członkostwa w Unii Europejskiej, zabiegając równolegle o jak najlepsze stosunki z Federacją Rosyjską. Ze względu na zasoby surowcowe czy rynek zbytu dla niemieckich towarów, Rosja w hierarchii ważności w niemieckiej polityce zagranicznej znajdowała się przed takimi państwami jak Polska⁴⁹⁸. Ponadto w zbliżeniu unijno-rosyjskim upatrywano szansy na stopniową budowę podstaw demokracji w Rosji. Dla Polski strategiczna współpraca na linii UE-FR, postulowana zwłaszcza przez Niemcy, była traktowana jako próby porozumiewania się między Rosją a Niemcami „ponad głowami Polaków”⁴⁹⁹. Po stronie polskiej brakowało zrozumienia dla niemieckiego pojmowania współpracy zarówno z Federacją Rosyjską, jak i Polską. Stanowiła ona w ich mniemaniu dopełnienie, a nie rywalizację. Odmienne stanowisko Polski wobec współpracy między Unią Europejską a Federacją Rosyjską w niektórych sytuacjach utrudniało wypracowywanie zadowalających wszystkie strony rozwiązań. Wpływało również niekorzystnie na wzajemne postrzeganie, potęgując nieufność objawiającą się niemal w każdym aspekcie.

Na rosyjskie stanowisko w znacznym stopniu wpłynęły wydarzenia, które miały miejsce jeszcze przed formalnym wstąpieniem Polski do Unii. Związane one były z przyszłym statusem obwodu królewieckiego, który miał stać się rosyjską eksklawą na zintegrowanym obszarze UE. Kwestie przejść granicznych na granicy państwowej zostały uregulowane w Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Pol-

⁴⁹⁶ M. Lakomy, *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na początku XXI wieku*, [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2011, s. 79-80.

⁴⁹⁷ G. Czerwiński, *Stosunki Polski z Rosją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2005, s. 112.

⁴⁹⁸ M. Stolarczyk, *Polska i Niemcy wobec polityki wschodniej Unii Europejskiej i stosunków z Rosją w pierwszej dekadzie XXI wieku*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 4, 2010, s. 40-41.

⁴⁹⁹ Ibidem, s. 42.

skiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie przejść granicznych z 1992 roku⁵⁰⁰. W 2002 roku strony zawarły porozumienie o rozszerzeniu ruchu granicznego w drogowym przejściu granicznym Gołdap – Gusiew o międzynarodowy ruch osobowy, dwustronny ruch autobusów rejsowych (po uzyskaniu stosownego zezwolenia) oraz ruch samochodów ciężarowych o dopuszczalnej masie całkowitej do 3,5 tony, w ciągu całej doby⁵⁰¹. Rosja próbowała w tej kwestii wywierać presję na Polskę oraz Litwę, przyszłych członków wspólnoty. Rosjanie domagali się od obu państw ułatwień w ruchu osobowym oraz wydzielenia korytarzy eksterytorialnych biegnących z Królewca przez Polskę, Litwę i Białoruś do Rosji⁵⁰². Propozycja ta została odrzucona przez stronę unijną, wobec czego Rosjanie podjęli kolejną próbę, przedstawiając projekt uruchomienia bezwizowej linii kolejowej łączącej Królewec z Federacją Rosyjską. Nieustępliwe stanowisko Polski oraz Litwy miało kluczowy wpływ na decyzje podejmowane przez UE. Rosyjskim propozycjom sprzeciwiali się również Niemcy i Finlandia, państwa uważane za bliskie Rosji. Ich sprzeciw wynikał z obaw o skutki, jakie mogło nieść za sobą osłabienie kontroli wschodnich zewnętrznych granic Unii Europejskiej. W praktyce oznaczało to, że kwestię statusu obwodu królewieckiego postrzegano jako problem bezpieczeństwa całej wspólnoty. Rozszerzenie Unii o Polskę i państwa bałtyckie wymagało dostosowania się ich do wymogów systemu Schengen, w konsekwencji wprowadzenia wiz dla obywateli Federacji Rosyjskiej. Strona polska zaproponowała zwolnienie obywateli rosyjskich z opłat wizowych w zamian za zniesienie obowiązku posiadania wiz przez obywateli polskich. Propozycja została odrzucona przez Federację Rosyjską⁵⁰³. Z powodu braku porozumienia, 1 października 2003 roku wprowadzono wizy w ruchu osobowym między Polską a Rosją⁵⁰⁴.

Poważnym problemem w stosunkach polsko-rosyjskich w obliczu wstąpienia Polski do Unii Europejskiej był sposób, w jaki powinny być kontynuowane wza-

⁵⁰⁰ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie przejść granicznych, sporządzona w Moskwie dnia 22 maja 1992 r.*, Dz. U. 2003, poz. 528.

⁵⁰¹ *Porozumienie z dnia 4 stycznia 2002 r. między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o rozszerzeniu ruchu granicznego w drogowym przejściu granicznym Gołdap – Gusiew o międzynarodowy ruch osobowy, dwustronny ruch autobusów rejsowych, które uzyskają stosowne zezwolenia resortów właściwych do spraw transportu, oraz ruch samochodów ciężarowych o dopuszczalnej masie całkowitej do 3,5 tony, w ciągu całej doby*, Monitor Polski, 2003, nr 16, poz. 236.

⁵⁰² A. Bryc, *Rosja w XXI wieku. Gracz światowy czy koniec gry?*, Warszawa 2009, s. 136-138.

⁵⁰³ *Ibidem*, s. 138-139.

⁵⁰⁴ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o warunkach podróży obywateli Rzeczypospolitej Polskiej i obywateli Federacji Rosyjskiej, podpisana w Warszawie dnia 18 września 2003 r.*, Monitor Polski, 2003, nr 51, poz. 800.

jemne stosunki handlowe. Zarówno dla jednej, jak i drugiej strony była to bardzo ważna kwestia, gdyż dotyczyła jednej z najistotniejszych materii we wzajemnych relacjach. Polska ze względu na konieczność dostosowania prawa krajowego do prawa wspólnotowego była zmuszona do wypowiedzenia licznych umów o współpracy dwustronnej. W 2003 roku wypowiedziano łącznie 68 umów dwustronnych z państwami spoza Unii. 31 października 2003 roku strona polska wypowiedziała traktat zawarty między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską 25 sierpnia 1993 roku o handlu i współpracy gospodarczej⁵⁰⁵. Decyzję o wypowiedzeniu traktatu uzasadniała tym, że przystępując do Unii automatycznie stawała się stroną Układu o Partnerstwie i Współpracy, który w czerwcu 1994 roku został zawarty przez UE i Rosję⁵⁰⁶. Ze względu na działania Rosji, która nie spieszyła się z objęciem umową nowych członków Unii, na początku 2004 roku powstał na tym tle spór⁵⁰⁷. Doprowadziło to do apelu ministra spraw zagranicznych Włodzimierza Cimoszewicza do UE o zawieszenie koncesji handlowych dla Rosji⁵⁰⁸. Federacja Rosyjska zgodziła się na podpisanie protokołu o rozciągnięciu układu o partnerstwie i współpracy na poszerzoną Unię Europejską, wobec czego w listopadzie 2004 roku sporządzono Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy gospodarczej⁵⁰⁹. Umowa weszła w życie w grudniu 2004 roku. Zaistniała sytuacja, wynikająca przede wszystkim ze sprzeczności interesów, stanowiła duże zagrożenie dla bezpieczeństwa ekonomicznego Polski. Była wyrazem ochrony własnej gospodarki przez Federację Rosyjską, dla której Polska, mimo licznych sprzeczności występujących między państwami na wielu płaszczyznach, była ważnym partnerem handlowym na początku XXI wieku.

W latach poprzedzających członkostwo w Unii Europejskiej oraz już jako jej członek, Polska podejmowała szereg działań, mających za zadanie kształtowanie polityki wschodniej wspólnoty. Po 2004 roku Wschód stał się głównym wektorem polskiej polityki zagranicznej. Polska aspirowała do miana adwokata wschodnich sąsiadów na arenie międzynarodowej, ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy. Podkreślano, że rolę Polski w stosunkach między Unią Europejską a państwami

⁵⁰⁵ *Traktat między Rzeczpospolitą Polską i Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej, sporządzony w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r.*, Dz. U. 1995, poz. 266.

⁵⁰⁶ *Umowa o Partnerstwie i Współpracy ustanawiająca partnerstwo między Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi a Federacją Rosyjską*, Dz. U. WE, L, 1997, nr 327.

⁵⁰⁷ R. Zięba, *Główne kierunki...*, op. cit., s. 181.

⁵⁰⁸ M. Kaczmarski, W. Konończuk, *Rosyjski dylemat...*, op. cit., s. 207-208.

⁵⁰⁹ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy gospodarczej, sporządzona w Warszawie dnia 2 listopada 2004 r.*, Monitor Polski, 2005, nr 9, poz. 178.

Europy Wschodniej określały czynniki historyczne (dobre relacje, rozumienie aspektów kulturowych), ekonomiczne (szeroko rozumiana współpraca gospodarcza i energetyczna) oraz statusowe (od przydatności Polski jako adwokata państw wschodnich zależała jej pozycja oraz wpływy w Unii Europejskiej)⁵¹⁰. Polska dążyła do zajęcia stanowiska „kraju-eksperta”, którego działania miały podtrzymywać integrację poszczególnych państw z zachodnimi strukturami, a w perspektywie długoterminowej doprowadzić do członkostwa w NATO i UE. Strona polska konsekwentnie przekonywała, że państwa Europy Wschodniej wzmocnią swoją suwerenność przyjmując prozachodnią orientację w polityce zewnętrznej. Jej przyjęcie miało również przyspieszyć zachodzące w nich procesy modernizacji oraz demokratyzacji⁵¹¹.

Szczególne zainteresowanie przyszłym rozwojem stosunków rozszerzonej Unii Europejskiej z państwami Europy Wschodniej, znajdującymi się *de facto* w rosyjskiej strefie wpływów, wykazywano w polskiej polityce zagranicznej już na początku rokowań w sprawie przyjęcia Polski do wspólnoty europejskiej pod koniec lat 90. XX wieku. Po raz pierwszy koncepcja wschodniego wymiaru Unii Europejskiej została użyta przez ministra spraw zagranicznych Bronisława Geremka. Została ona rozwinięta we wniosku MSZ „Polityka wschodnia Unii Europejskiej w ramach procesu rozszerzenia UE na wschód: polska wizja” z 2001 roku⁵¹². Kolejne próby podjęto na przełomie 2002 i 2003 roku. Ministerstwo Spraw Zagranicznych wydało wtedy dokument w formie *non-paper* z propozycjami na temat przyszłych stosunków rozszerzonej Unii z państwami Europy Wschodniej⁵¹³. Był on wyrazem konieczności pogłębienia stosunków ze wschodnimi sąsiadami i podpisania z nimi umów stowarzyszeniowych. Państwami, z którymi powinny zostać podpisane umowy, miały być w myśl dokumentu Ukraina i Mołdawia. Należała do nich także Białoruś, pod warunkiem jej demokratyzacji. Dla Ukrainy przewidziano możliwość uzyskania w perspektywie długoterminowej pełnoprawnego członkostwa w strukturach transatlantyckich. Federacja Rosyjska została potraktowana przez twórców dokumentu drugorzędnie. Polskie propozycje były rozpatrywane w dyskusji na temat kształtu przyszłych stosunków na linii UE-Europa Wschod-

⁵¹⁰ O. Suchyj, T. Sidoruk, M. Heliasz, *Wschodni wymiar polityki Unii Europejskiej a Polska*, „Annales Universitatis Paedagogicea Cracoviensis, Studia de Securitate et Educatione Civili”, III, 2013, s. 177.

⁵¹¹ M. Kaczmarek, *Polska polityka wschodnia na tle polityki wschodniej Unii Europejskiej, czyli Europa idzie na wschód (po 2005 r.)*, Warszawa 2008, s. 2-3.

⁵¹² O. Suchyj, T. Sidoruk, M. Heliasz, op. cit., s. 178.

⁵¹³ W. Cimoszewicz, *Polska racja stanu a nowe środowisko międzynarodowe*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2003, s. 24.

nia. Polska jako państwo nie będące jeszcze formalnie członkiem Unii miała bardzo ograniczony wpływ na podejmowane przez wspólnotę decyzje, wobec czego inicjatywa nie zyskała niezbędnego poparcia ze strony państw członkowskich⁵¹⁴. W jej miejsce w 2004 roku została ustanowiona Europejska Polityka Sąsiedztwa⁵¹⁵.

Publiczne deklaracje oraz ambicje strony polskiej do kształtowania polityki wschodniej poszerzonej Unii Europejskiej i stworzenia wymiaru wschodniego wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE budziły z upływem czasu coraz większe niezadowolenie Federacji Rosyjskiej. Rosjanie bardzo niechętnie postrzegali inicjatywę, która w ich mniemaniu miała na celu zmianę dotychczasowego podejścia Wspólnoty Europejskiej do Rosji oraz ograniczenie jej obecności na terytorium byłego ZSRR. Atmosferę podejrzliwości potęgowały próby nadania polskiego charakteru koncepcjom mającym zbliżyć państwa znajdujące się w rosyjskiej strefie wpływów do Zachodu oraz podnoszenie ich znaczenia do rangi „demokratycznej krucjaty”⁵¹⁶.

Należy podkreślić, że nie tylko polska propozycja spotkała się ze stanowczym sprzeciwem ze strony Rosji. Wspomniana wcześniej Europejska Polityka Sąsiedztwa została również skrytykowana przez stronę rosyjską. Swoje stanowisko uzasadniała ona dążeniami wspólnoty do odejścia od wspólnej strategii Unii Europejskiej wobec Federacji Rosyjskiej (podpisanej 4 czerwca 1999 roku w Kolonii⁵¹⁷). Zdaniem Rosji, Unia Europejska poprzez realizację ENP dążyła do rywalizacji z Rosją na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw⁵¹⁸.

Stanowisko Polski co do wymiaru wschodniego Unii Europejskiej było zdeterminowane poprzez stosunek do samej Federacji Rosyjskiej oraz jej oddziaływanie na państwa Europy Wschodniej. Obszar, gdzie położone są państwa, które miały zostać objęte inicjatywą, był traktowany jako pole ciągłej rywalizacji polsko-rosyjskiej, realizowanej w formie gry o sumie zerowej. W jej rezultacie obszar ten miał się znaleźć albo w strefie oddziaływania Polski (UE i NATO), albo Rosji dążącej do umocnienia na nim swoich wpływów⁵¹⁹.

⁵¹⁴ O. Suchyj, T. Sidoruk, M. Heliasz, op. cit., s. 178.

⁵¹⁵ R. Zięba, *Polityka zagraniczna Polski...*, op. cit., s. 188.

⁵¹⁶ K. Fedorowicz, *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989-2010*, Poznań 2011, s. 140-141.

⁵¹⁷ L. Nikitina, *Program TACIS w Federacji Rosyjskiej – uwarunkowania wdrażania, mechanizm instytucjonalny, efektywność*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 7, 2013, s. 332.

⁵¹⁸ R. Zięba, *Polityka zagraniczna Polski...*, op. cit., s. 188.

⁵¹⁹ K. Marzęda-Młynarska, *Strategia polityki zagranicznej Polski wobec Europejskiej Polityki Sąsiedztwa*, [w:] *Europejska Polityka Sąsiedztwa*, M. Pietraś, K. Stachurska-Szcześniak, J. Misiągiewicz (red.), Lublin 2012, s. 358.

Jesienią 2005 roku, po wyborach parlamentarnych wygranych przez Prawo i Sprawiedliwość, pod znakiem zapytania stanął przyszły charakter polskiej polityki europejskiej⁵²⁰. Odwołujący się w swoim programie wyborczym do walki o polską rację stanu PiS zwiastował zaostrenie polityki prowadzonej wobec Rosji w ramach Unii Europejskiej⁵²¹. Rząd PiS-u bardzo szybko musiał stanąć przed istotnym problemem w relacjach polsko-rosyjskich. 10 listopada 2005 roku Rosjanie wydali czasowy zakaz importu polskiego mięsa, natomiast 14 listopada zakazem objęto produkty roślinne. Federacja Rosyjska decyzję o embargu uzasadniała stwierdzeniem, że Polska naruszyła normy weterynaryjne i fitosanitarne, a ponadto miała dopuszczać się fałszowania świadectw eksportowych⁵²². Rząd polski uznał działania podejmowane przez Rosję za motywowane politycznie⁵²³. Aby rozwiązać spór, podejmowano próby dwustronnych rozmów. Nie przyniosły one spodziewanego efektu, wobec czego Polska zdecydowała się na podniesienie problemu rosyjskiego embarga na forum Unii Europejskiej. Mimo początkowej niechęci ze strony Komisji Europejskiej, UE postanowiła podjąć odpowiednie działania w celu rozwiązania konfliktu⁵²⁴.

Spór o rosyjskie embargo na polskie mięso z upływem czasu zaczął pogłębiać się coraz bardziej. Według szacunków, polski eksport przez rosyjskie embargo w samym 2006 roku został uszczuplony o ok. 300 milionów euro, pogłębiając tym samym deficyt w handlu z Rosją⁵²⁵. Niekorzystna z punktu widzenia polskiego bezpieczeństwa gospodarczego sytuacja doprowadziła do zaognienia konfliktu. Punktem kulminacyjnym były wydarzenia z pierwszej połowy 2007 roku. Minister spraw zagranicznych RP Anna Fotyga określiła wtedy rosyjskie embargo „rodzajem wypowiedzenia wojny”⁵²⁶. Słowa Fotygi zostały skrytykowane przez część polskich polityków oraz dyplomatów. Ich zdaniem wypowiedź minister była zdecydowanie zbyt ostra oraz w żaden sposób nie ułatwiała rozwiązania problemu. Były ambasador RP w Rosji Stanisław Ciosek nazwał wypowiedź Fotygi

⁵²⁰ R. Podgórzeńska, *Wymiar wschodni Unii Europejskiej w polskiej polityce zagranicznej*, [w:] *Wymiar wschodni Unii Europejskiej. Wielowymiarowość integrującej się Europy*, A. Staszczuk, J. Jartysia (red.), Szczecin 2007, s. 84-85.

⁵²¹ M. Hozakowska, *Stosunki polsko-rosyjskie w czasie rządów Prawa i Sprawiedliwości (2005-2007)*, „In Gremio. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką”, nr 11, 2007, s. 147.

⁵²² A. Bryc, *Rosja w XXI wieku...*, op. cit., s. 140.

⁵²³ M. Kaczmarek, W. Konończuk, *Rosyjski dylemat...*, op. cit., s. 205.

⁵²⁴ M. Lakomy, *Główne problemy w stosunkach...*, op. cit., s. 90.

⁵²⁵ B. Drelich-Skulska, *Przesłanki kreowania pozycji konkurencyjnej Polski na rynku rosyjskim po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Konkurencyjność w handlu międzynarodowym – czynniki i uwarunkowania*, K. Kaszuba, M. Maciejewski, S. Wydymus (red.), Kraków 2008, s. 85.

⁵²⁶ M. Lakomy, *Główne problemy w stosunkach...*, op. cit., s. 90.

„retoryką agrarną”⁵²⁷. Jego zdaniem w sporze nie chodziło już *stricte* o embargo na polskie mięso, lecz o to, „kto kogo zakopie w ziemi”. W obliczu polsko-rosyjskiego sporu minister Fotyga odrzuciła zaproszenie strony rosyjskiej do złożenia wizyty dyplomatycznej w Moskwie⁵²⁸.

Umiedzynarodowienie konfliktu polsko-rosyjskiego zbiegło się w czasie z negocjacjami w sprawie nowego traktatu o strategicznej współpracy Unii Europejskiej z Rosją (Partnership and Cooperation Agreement 2 – PCA-2). Miał on stanowić kontynuację traktatu PCA, podpisanego w 1999 roku. Od pomyślnego dla strony polskiej rozwiązania kwestii embargo polski rząd uzależnił wyrażenie zgody na rozpoczęcie rozmów między Unią a Federacją Rosyjską. Dalsze upolitycznianie sporu spowodowało, że stał się on kwestią prestiżu, co znacznie utrudniało wypracowanie zadowalającego obie strony rozwiązania. Unia Europejska zdecydowała się w sporze solidarnie wesprzeć Polskę⁵²⁹. Wyrażała tym samym przekonanie, że strona polska spełnia wszystkie stawiane przez Rosjan wymogi w zakresie norm. Przewodniczący Komisji Europejskiej Jose Manuel Barroso stwierdził, że Rosja w sporze z Polską prowadzi wobec niej politykę dyskryminacji⁵³⁰. Decyzja strony polskiej o przeniesieniu na forum Unii problemu embargo na mięso była zjawiskiem jakościowo nowym. Polska w obliczu ograniczonych możliwości oddziaływania politycznego na Federację Rosyjską po raz pierwszy w sposób otwarty wykorzystała członkostwo w Unii Europejskiej jako instrument polityki wobec wschodniego sąsiada⁵³¹.

Platforma Obywatelska, która zwyciężyła w wyborach parlamentarnych w październiku 2007 roku, w odróżnieniu od poprzedników realizowała bardziej koncyliacyjną politykę wobec Federacji Rosyjskiej. Rząd Donalda Tuska w sporze o polskie mięso odstąpił od retoryki PiS-u, zgodnie z którą konflikt polsko-rosyjski był konfliktem na linii Rosja-UE. Zaakceptowane zostało stanowisko rosyjskie, zgodnie z którym spór powinien zostać rozwiązany w ramach relacji bilateralnych między państwami (co początkowo sugerowała także Komisja Europejska). Wynikiem takiego podejścia było wyrażenie w listopadzie tego samego roku zgody na rosyjskie inspekcje w polskich zakładach mięsnych oraz zniesienie przez Federację Rosyjską w grudniu 2007 roku trwającego ponad dwa lata embargo na

⁵²⁷ Ibidem.

⁵²⁸ Ibidem.

⁵²⁹ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992-2015*, Katowice 2016, s. 202.

⁵³⁰ A. Bieńczyk-Missala, *Polska polityka zagraniczna: jeden rok, dwie odsłony*, „Rocznik Strategiczny 2007/2008”, t. 14, 2008, s. 326.

⁵³¹ A. Eberhardt, *Stosunki Polski z Rosją*, „Rocznik Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2007, s. 145.

mięso pochodzące z Polski. W odpowiedzi Polska przestała blokować negocjacje między UE a Rosją w sprawie PCA-2⁵³².

Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w obliczu problemów, jakie wówczas występowały w relacjach polsko-rosyjskich w sferze bezpieczeństwa i obronności, dawało wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa. Oczekiwano, że problemy we wzajemnych relacjach, ze względu na niekorzystną dla Polski pozycję negocjacyjną wobec Rosji stanowiące w wielu przypadkach barierę nie do pokonania, po wstąpieniu do Unii staną się problemami całej wspólnoty. W podejściu tym upatrywano pewnego rodzaju odcięcie się od polityki uległości wobec Rosji oraz wzmocnienie pozycji negocjacyjnej, jaką miała dawać Polsce przynależność do Unii Europejskiej. Można stwierdzić, że Polska oczekiwała od wspólnoty pełnego zrozumienia dla idei, jakie przyświecały jej w relacjach ze wschodnim sąsiadem oraz wobec państw Europy Wschodniej, znajdujących się w rosyjskiej strefie wpływów, w szczególności wobec Ukrainy.

Należy stwierdzić, że przeniesienie części problemów w relacjach polsko-rosyjskich na forum Unii Europejskiej przyniosło oczekiwane rezultaty. Ze względu na fundamentalną sprzeczność interesów występującą między państwami, nie wszystkie kwestie zostały rozstrzygnięte z korzyścią dla Polski. Działo się tak głównie za sprawą odmiennego od polskiego stanowiska państw uważanych za przywódców Unii, zwłaszcza Niemiec. W rozwijających się stosunkach z Federacją Rosyjską, zwłaszcza na tle gospodarczym, nie chciały one obciążać coraz lepszych relacji polskimi kwestiami. Nierzadko polskie dążenia przynosiły rezultaty odwrotne od oczekiwanych, wzmacniając dążenia państw członkowskich Unii Europejskiej do osiągnięcia porozumienia z Rosją. Na postrzeganie polskich interesów, forswanych na forum Unii Europejskiej, niekorzystnie wpływały także opinie oraz stanowiska wygłaszane przez rosyjskich polityków, dopatrujących się w nich przejawów rusofobii czy też działań zmierzających do ograniczenia rosyjskiej strefy wpływów. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku umożliwiło jej prowadzenie polityki wobec Federacji Rosyjskiej za pomocą nowych, wspólnotowych instrumentów. Odmienne postrzeganie Federacji Rosyjskiej, a także roli Unii Europejskiej w relacjach polsko-rosyjskich przez ugrupowania rządzące Polską w latach 1999-2007, uniemożliwiało natomiast ich pełne wykorzystanie.

⁵³² M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 207.

4.3. Zaszłości historyczne jako bariera dla normalizacji stosunków z Rosją

Bezpośrednie sąsiedztwo Polski oraz Rosji spowodowało na przestrzeni wieków, że oba państwa odgrywały w swojej historii bardzo istotną rolę. Wielokrotnie w przeszłości polityczne ambicje jednego z państw były realizowane kosztem drugiego i na odwrót. Dla relacji polsko-rosyjskich w latach 1999-2007 szczególnie znaczenie miały wydarzenia, które rozegrały się w XX wieku. Związane były one przede wszystkim z doświadczeniami II wojny światowej, nazywanej przez Rosjan wielką wojną ojczyźnianą. Były to sowiecka agresja na Polskę z 17 września 1939 roku na podstawie paktu o nieagresji między III Rzeszą a ZSRR z 23 sierpnia 1939 roku (pakt Ribbentrop-Mołotow), zbrodnia katyńska z 1940 roku, rola Armii Czerwonej w wyzwolaniu Polski spod hitlerowskiej okupacji na przełomie 1944 i 1945 roku, udział Polski w koalicji antyhitlerowskiej oraz postanowienia konferencji jałtańskiej i poczdamskiej z 1945 roku. Ważnym wydarzeniem z dziejów państw, wykorzystywanym do celów politycznych przez stronę rosyjską, jest wyzwolenie Moskwy spod polskich rządów w 1612 roku, upamiętnione ustanowieniem Dnia Jedności Narodowej.

W trakcie prezydentury Borysa Jelcyna Federacja Rosyjska podejmowała liczne działania mające na celu rozliczenie się ze zbrodniami stalinowskimi. Szczegóły większości zbrodni były w trakcie istnienia Związku Radzieckiego ukrywane. Dopiero po rozpadzie w 1991 roku zdecydowano się na odtajnienie akt zbrodni, a także rozpoczęto szeroko zakrojoną dyskusję na temat ich przyczyn oraz sprawców. W tym okresie ukazała się w Rosji znaczna liczba publikacji, które dzięki możliwości wykorzystania odtajnionych źródeł przedstawiały w odmienny sposób historię, odrzucając przy tym ideologiczne konteksty. Autorzy podejmowali się w nich wyjaśniania tzw. białych i czarnych plam historii, czyli tematów pomijanych oraz z premedytacją fałszowanych, bądź tematów zakazanych przez cenzurę⁵³³.

Działalność Borysa Jelcyna w kwestii wyjaśniania polityki historycznej miała szczególne znaczenie dla Polski, która była jedną z największych ofiar stalinowskiego reżimu. Rosyjski prezydent m.in. przeprosił w imieniu Federacji Rosyjskiej Polaków za Katyń oraz przyznał środki na budowę polskich cmentarzy wojskowych w Katyniu i Miednoje, które zostały otwarte w 2000 roku. Mimo licznych gestów dobrej woli, stanowiska Polski oraz Rosji w kwestii polityki historycznej były odmienne. Polacy oczekiwali zakończenia śledztwa katyńskiego, zadośćuczynienia ofiarom stalinowskich represji oraz uznania Polaków za naród represjo-

⁵³³ W. Materski, *Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej po 2000 r.*, „Dzieje Najnowsze”, rocznik XLVI, nr 4, 2014, s. 95-96.

nowany w ZSRR⁵³⁴. Przyznanie się do zbrodni oraz utworzenie miejsc pamięci było w tamtym momencie szczytem możliwości Federacji Rosyjskiej⁵³⁵. Rządzący Rosją uważali, że otwarcie cmentarzy w sposób ostateczny zamykało problemy historyczne związane ze zbrodnią katyńską⁵³⁶. Mimo licznych działań mających na celu polepszenie wzajemnych relacji, zbyt duża rozbieżność oczekiwań uniemożliwiała osiągnięcie zamierzonego celu. Impasu w kwestiach historycznych nie przełamało przejście władzy przez Władimira Putina, mimo początkowych zapowiedzi dotyczących woli znalezienia sposobów zadośćuczynienia polskim ofiarom stalinizmu⁵³⁷. W trakcie rządów Putina zaczęto stopniowo ograniczać dostęp do archiwów oraz utajniać dokumenty dotyczące ZSRR, stanowiące źródło badań historycznych⁵³⁸. Uniemożliwiała to ofiarom stalinowskiego reżimu oraz ich potomkom walkę o prawa oraz zadośćuczynienie.

W latach 1999-2007 podejmowano zinstytucjonalizowane próby uregulowania stosunków polsko-rosyjskich, w tym w zakresie polityki historycznej. Pierwszą było przyjęcie 13 czerwca 2000 roku przez rząd Jerzego Buzka „Założeń polskiej polityki zagranicznej wobec Rosji”⁵³⁹, gdzie zawarto główne problemy we wzajemnych stosunkach⁵⁴⁰. Dokument z 2000 roku określał cele, zadania i środki realizacji polskiej polityki wobec wschodniego sąsiada. W bilansie stosunków dwustronnych szczególną uwagę zwrócono na obciążenia historyczne⁵⁴¹. Wskazano także konieczność rozwiązania zaszłości historycznych, w tym zbrodni katyńskiej⁵⁴². W 2002 roku podczas spotkania szefów dyplomacji Włodzimierza Cimoszewicza i Igora Iwanowa w Swietłogorsku powołano Specjalną Komisję Ministerstw Zagranicznych Polski i Rosji ds. Trudnych. Przedmiotem jej prac miały stać się głównie sprawy sporne wynikające z historycznych zaszłości polsko-rosyjskich. Były to wspomniane już wcześniej takie kwestie jak dokończenie śledztwa katyńskiego, uznanie Polski za naród represjonowany w Związku Radzieckim,

⁵³⁴ M. Menkiszak, M.A. Piotrowski, *Polska polityka wschodnia*, [w:] *Polityka zagraniczna RP 1989-2002*, R. Kuźniar, K. Szczepanik (red.), Warszawa 2002, s. 239.

⁵³⁵ S. Domaradzki, *Polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich po roku 1989*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 2, 2008, s. 38.

⁵³⁶ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 185.

⁵³⁷ O. Wasiuta, *Stosunki polsko-rosyjskie*, [w:] *Polska wobec sąsiadów. Współczesne stosunki polityczne*, W.T. Modzelewski (red.), Olsztyn 2009, s. 31.

⁵³⁸ W. Materski, op. cit., s. 96.

⁵³⁹ A.J. Madera, *Polityka zagraniczna Polski po roku 1989 (wybrane zagadnienia)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis, Studia Politologica II”, folia 22, 2004, s. 139.

⁵⁴⁰ Ibidem.

⁵⁴¹ K. Fedorowicz, op. cit., s. 135.

⁵⁴² M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 185.

odszkodowania czy dysparytet w posiadaniu nieruchomości⁵⁴³. Specjalna Komisja Ministerstw Zagranicznych Polski i Rosji ds. Trudnych została reaktywowana w 2007 roku przez ówczesnych szefów dyplomacji Radosława Sikorskiego i Siergieja Ławrowa. Na jej czele stanął Adam Daniel Rotfeld, minister spraw zagranicznych w rządzie Marka Belki w 2005 roku⁵⁴⁴.

Niewątpliwie próby zinstytucjonalizowanego uregulowania stosunków polsko-rosyjskich w zakresie polityki historycznej w latach 1999-2007 były posunięciami właściwymi. Pozwalały one na przedstawienie oraz poznanie stanowisk obu stron. W rzeczywistości zarówno strona polska, jak i rosyjska doskonale zdawały sobie sprawę z rozbieżności we wzajemnych relacjach oraz o braku możliwości osiągnięcia zadowalającego obie strony rozstrzygnięcia. Dlatego też próby poprawy wzajemnych relacji w sposób instytucjonalny nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

Przełom XX i XXI wieku w relacjach polsko-rosyjskich obfitował w liczne próby ułożenia wzajemnych relacji na wielu płaszczyznach. Dowodem na to były liczne wizyty polskich władz w Moskwie oraz rosyjskich w Warszawie. W 2002 roku do Polski przyleciał Władimir Putin. Była to pierwsza wizyta rosyjskiego prezydenta od 1993 roku, kiedy to w Polsce gościł Borys Jelcyn⁵⁴⁵. Podejmowane były próby utworzenia otwartego oraz konstruktywnego dialogu przez polskich polityków, m.in. przez prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, premierów Jerzego Buzka oraz Leszka Millera czy Włodzimierza Cimoszewicza. Mimo wielu punktów spornych próby te dawały nadzieję na stopniowe uregulowanie oraz utrzymywanie dobrosąsiedzkich stosunków. Przełomowym wydarzeniem dla całokształtu stosunków polsko-rosyjskich w zakresie polityki historycznej w latach 1999-2007 było zaangażowanie polskich polityków w Pomarańczową Rewolucję w Ukrainie. Wydarzenia z końca 2004 roku zbiegły się w czasie z wydarzeniami z początku 2005 roku, kiedy to miały miejsce „okrągłe” rocznice wyzwolenia niemieckiego obozu zagłady Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, konferencji jałtańskiej, zbrodni katyńskiej oraz (w późniejszym okresie) rocznica zakończenia II wojny światowej w Europie, nazywana przez Rosjan Dniem Zwycięstwa.

Wydarzenia z przełomu 2004 i 2005 roku zostały poprzedzone decyzją rosyjskiej prokuratury wojskowej z 21 września 2004 roku o umorzeniu trwającego 14 lat śledztwa w sprawie zbrodni katyńskiej. Strona polska oczekiwała, że znalezione zostaną podstawy do uznania mordu na polskich oficerach za niepodlegający

⁵⁴³ B. Góralczyk, *Polska polityka zagraniczna po wyborach parlamentarnych 2001 r.*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2002, s. 39-40.

⁵⁴⁴ S. Domaradzki, op. cit., s. 40.

⁵⁴⁵ O. Wasiuta, op. cit., s. 30.

przedawnieniu akt ludobójstwa. W momencie ogłoszenia zawieszenia przez rosyjską prokuraturę wojskową śledztwa nie były jeszcze znane miejsca pochówku ponad 7000 polskich jeńców. 30 listopada Instytut Pamięci Narodowej (IPN) rozpoczął śledztwo w tej sprawie. Działania strony polskiej spotkały się z krytyką Rosji. W trakcie obchodów rocznicowych w marcu 2005 roku, blisko pół roku od decyzji o umorzeniu śledztwa, rosyjska prokuratura wojskowa podtrzymała swoje stanowisko odmawiając podania kwalifikacji prawnej zbrodni katyńskiej. Zamknięcie śledztwa bez podania kwalifikacji prawnej zostało w Polsce uznane za odmowę ponoszenia odpowiedzialności za przestępstwo. Polacy zarzucili Rosjanom również niewywiązanie się z obietnicy przekazania kompletu akt śledztwa oraz wypłaty odszkodowań Polakom represjonowanym w Związku Radzieckim⁵⁴⁶.

26 stycznia 2005 roku, dzień przed oficjalnymi obchodami 60. rocznicy wyzwolenia niemieckiego obozu zagłady Auschwitz-Birkenau, miało dojść do spotkania prezydentów Polski i Rosji, Aleksandra Kwaśniewskiego i Władimira Putina. Ostatecznie rosyjski prezydent przyleciał do Polski bezpośrednio na uroczystości, co tłumaczono trudnymi warunkami atmosferycznymi⁵⁴⁷. Mimo iż zachowanie Putina było związane w znacznej mierze z poparciem Polski oraz działaniami Kwaśniewskiego w trakcie Pomarańczowej Rewolucji w Ukrainie, ze względu na okoliczności, w jakich miało dojść do spotkania, wpłynęło ono negatywnie na postrzeganie spornych kwestii historycznych.

W lutym 2005 roku, w obliczu przypadającej 60. rocznicy konferencji jałtańskiej, doszło do kolejnego zaognienia stosunków polsko-rosyjskich na tle historycznym. Rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych wydało oświadczenie, w którym skrytykowało postawę Polski, próbującej wypaczyć wyniki konferencji jałtańskiej (ustalony został na niej przez Józefa Stalina, Winstona Churchilla oraz Franklina Delano Roosevelta kształt powojennej Europy oraz *de facto* zdecydowano o oddaniu Polski w strefę wpływów Związku Radzieckiego). Rosjanie podkreślali, że w Jałcie mocarstwa sojusznice wyraziły wolę, aby Polska stała się silnym, wolnym, niezależnym i demokratycznym państwem. Zwrócono również uwagę, że w Jałcie Polska uzyskała zdobycze terytorialne kosztem Niemiec⁵⁴⁸. Polskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych zdecydowało, że bezzasadnym byłoby wydawanie jakiegokolwiek komunikatu w tej sprawie. Sejmowa Komisja Spraw Zagranicznych jako jedyna wyraziła oburzenie stanowiskiem rosyjskiego

⁵⁴⁶ M. Gniazdowski, *Kwestie historyczne w polskiej polityce zagranicznej*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2006, s. 238-239.

⁵⁴⁷ A. Eberhardt, *Stosunki Polski z Rosją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2006, s. 119.

⁵⁴⁸ A. Bryc, *Rosja w XXI wieku...*, op. cit., s. 143.

MSZ. Ówczesny minister spraw zagranicznych Adam Daniel Rotfeld podkreślił, że konferencja jałtańska z 1945 roku stała się symbolem podziału Europy na strefy wpływów⁵⁴⁹.

Wydarzenia związane z rocznicą konferencji jałtańskiej oraz umorzeniem śledztwa w sprawie Katynia doprowadziły do szeroko zakrojonej dyskusji wśród polskiej klasy politycznej. Dotyczyła ona przede wszystkim uczestnictwa prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego w obchodach 60. rocznicy zakończenia w Europie II wojny światowej, mających się odbyć 9 maja 2005 roku w Moskwie. Mimo iż prezydent już w lutym zadeklarował swój udział, dyskusja trwała niemalże do dnia obchodów. Za uczestnictwem opowiadali się politycy opcji rządzącej, wspierani m.in. przez Samoobronę Andrzeja Leppera. Swoje stanowisko argumentowali oni możliwością zaakcentowania poprzez uczestnictwo prezydenta polskiego wkładu w zwycięstwo nad hitleryzmem. Była to ich zdaniem także okazja do podkreślenia, że nie dla wszystkich państw koniec wojny oznaczał przywrócenie wolności. Ponadto uważali oni, że nieobecność polskiego prezydenta byłaby niezrozumiała dla innych przywódców, mogłaby doprowadzić do izolacji Polski na arenie międzynarodowej oraz dodatkowo zaostrzyłaby wystarczająco już napięte stosunki z Rosją. Przeciwnicy takiego rozwiązania, wywodzący się głównie z opozycyjnego Prawa i Sprawiedliwości, Platformy Obywatelskiej oraz Ligi Polskich Rodzin uważali, że obchody mogą zostać wykorzystane przez Putina do promowania wypaczonej wersji historii, a prezydent Polski poprzez swoją obecność firmowałby taki stan rzeczy⁵⁵⁰.

W trakcie obchodów Dnia Zwycięstwa prezydent Putin ani razu nie odniósł się do wkładu Polski w zwycięstwo nad hitlerowcami. Wspomniął za to niemieckich oraz włoskich antyfaszystów. Kwaśniewskiemu wyznaczono odległe miejsce na trybunie honorowej, co zostało odebrane w Polsce jako próba upokorzenia polskiego prezydenta. Wbrew oczekiwaniom, Rosja nie potępiła krzywd wyrządzonych Polsce przez Stalina. Stwierdzono natomiast, że przyłączenie państw bałtyckich do ZSRR nie było niezgodne z normami obowiązującego prawa. Prezydent Kwaśniewski, aby zaakcentować polski punkt widzenia w kwestii konsekwencji II wojny światowej, złożył kwiaty pod Kamieniem Sołowieckim, poświęconym ofiarom terroru reżimu Związku Radzieckiego, znajdującym się nieopodal więzienia śledczego na Łubiance⁵⁵¹.

⁵⁴⁹ *Posłowie w sprawie „wypaczenia Jałty”*, Wprost, 17.02.2005, <https://www.wprost.pl/kraj/73472/poslowie-w-sprawie-wypaczenia-jalty.html> [dostęp: 02.06.2022].

⁵⁵⁰ A. Eberhardt, op. cit., s. 117.

⁵⁵¹ M. Gniazdowski, op. cit., s. 244.

Wybuch Pomarańczowej Rewolucji w Ukrainie jesienią 2004 roku doprowadził do istotnych zmian w rosyjskiej sferze ideowej i na płaszczyźnie symbolicznej. Zbliżenie się Polski i Ukrainy traktowano jako wymierzone w Rosję. Jeszcze w grudniu 2004 roku, w czasie rewolucji, z inicjatywy Putina ustanowiono Dzień Jedności Narodowej⁵⁵². Święto obchodzone po raz pierwszy w listopadzie 2005 roku miało upamiętniać rocznicę wyzwolenia Moskwy spod polskich rządów w 1612 roku oraz zakończenie wielkiej smuty – okresu, w jakim na przełomie XVI i XVII wieku znalazło się Carstwo Rosyjskie. Ze względu na okoliczności, ustanowienie święta państwowego w rocznicę wypędzenia Polaków z Kremla zostało odebrane z założenia jako antypolskie. Kontrowersje wywołało także powstanie w 2007 roku filmu w reżyserii Władimira Chotiniienki „1612”, w którym Polacy zostali przedstawieni w negatywnym świetle⁵⁵³. Zdaniem Marka Menkiszaka z Ośrodka Studiów Wschodnich, Polacy stanowią w otocze towarzyszącej rosyjskiemu świętu wyłącznie archetyp najeźdźcy, wroga z zewnątrz, który próbuje narzucić rosyjskiemu ludowi obce wzorce. Wobec tego Dnia Jedności Narodowej nie powinno się utożsamiać z niechęcią do narodu polskiego⁵⁵⁴. Niemniej wydarzenia związane z rokiem 1612 wpisywały się w szerszy kontekst polsko-rosyjskiej polityki historycznej, w znaczny sposób utrudniając uregulowanie wzajemnych stosunków w latach 1999-2007.

Zaszczości historyczne z Rosją stały się w latach 1999-2007 barierą skutecznie uniemożliwiającą uregulowanie dwustronnych relacji. Mimo podejmowanych (szczególnie w początkowej fazie tego okresu) działań, mających na celu wyjaśnienie spornych kwestii, nie udało się polepszyć wzajemnych stosunków. Zaszczości historyczne były w latach 1999-2007 wielokrotnie wykorzystywane, zwłaszcza przez Federację Rosyjską, jako narzędzie prowadzenia polityki międzynarodowej. Podejmowane były one również w celu oddziaływania na państwa, z którymi łączyła je wspólna przeszłość. Zaszczości między Polską a Rosją stawały się punktami zapalnymi w wielu kwestiach. Wbrew powszechnym oczekiwaniom,

⁵⁵² *Huczne obchody wypędzenia Polaków z Kremla. „Ludowa dusza łaknie święta”*, TVN24, 04.11.2016, <https://tvn24.pl/swiat/dzien-jednosci-narodowej-w-rosji-wielotysieczny-pochod-ra689307-3200485> [dostęp: 02.06.2022].

⁵⁵³ A. Kuczyńska, *Rosja pisze własną historię. O bohaterach i wydarzeniach utrwalonych w aktach prawnych Federacji Rosyjskiej*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, nr 8, 2011, s. 119-120.

⁵⁵⁴ Ibidem.

doświadczenia z nich płynące nie stały się dla żadnego z państw wskazówką, w jaki sposób kształtować relacje dobrosąsiedzkie oparte na poszanowaniu, bez instrumentalnego wykorzystywania skomplikowanej historii.

4.4. Spór wokół Pomarańczowej Rewolucji w Ukrainie

Pod koniec 2004 roku w Ukrainie, jednej z największych republik postradzieckich, odbyły się wybory prezydenckie. W społeczeństwie ukraińskim już w okresie poprzedzającym wybory, których pierwszą turę zaplanowano na 31 października 2004 roku, panowało ogromne napięcie. Rosnące oczekiwania Ukraińców, zarówno o charakterze materialnym, jak i politycznym, napotykały na drodze do ich realizacji wiele przeszkód⁵⁵⁵. Z tych powodów jeszcze przed wyborami prezydenckimi zaczęły pojawiać się opinie, zgodnie z którymi wynik tychże miał zdecydować, w jakim kierunku w najbliższych latach podążać miała Ukraina⁵⁵⁶.

Prezydentem Ukrainy w latach 1994-2004 był Leonid Kuczma. Był on drugim, po Leonidzie Krawczuku (1991-1994), prezydentem niepodległej Ukrainy. Ustrój polityczny Ukrainy w trakcie rządów Kuczmy postrzegano jako grę interesów trzech kategorii podmiotów. Pierwszą stanowił prezydent i jego najbliższe otoczenie, drugą konkurujące ze sobą grupy finansowo-przemysłowe, z kolei na trzecią grupę interesów składały się ugrupowania polityczne zależne od swoich mecenasów gospodarczych lub przychylności prezydenta. Podkreślano, że Kuczma ustabilizował sytuację ekonomiczną Ukrainy. Nie podjął on jednak żadnych kroków mających na celu odebranie przywilejów oligarchom, którzy mieli kluczowy wpływ na decyzje polityczne. Działacze polityczni oraz biznesmeni, którzy dostosowywali się do obowiązujących zasad, zyskiwali określone przywileje gospodarcze i polityczne. Z kolei sprzeciwiający się panującym zasadom bardzo często byli dyskredytowani przez władzę bądź represjonowani⁵⁵⁷. Z biegiem lat rządy Kuczmy prowadziły do gospodarczej zapaści oraz pogłębienia panującego w Ukrainie chaosu. W tym okresie miało miejsce wiele afer. Najśłynniejsza była związana z morderstwem opozycyjnego dziennikarza, Georgija Gongadze. Został

⁵⁵⁵ J. Konieczna, *Pomarańczowa rewolucja na Ukrainie. Próba zrozumienia przyczyn*, „Prace OSW”, nr 18, 13.07.2005, s. 5, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_18_0.pdf [dostęp: 10.02.2022].

⁵⁵⁶ D. Rydlewska, „Pomarańczowa Rewolucja” na tle stosunków Ukrainy z Unią Europejską, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych”, nr 4, 2005, s. 35.

⁵⁵⁷ K. Kozłowski, *Wpływ pomarańczowej rewolucji na ukraiński system polityczny*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-społecznego Studia i Prace/Szkoła Główna Handlowa”, nr 2, 2011, s. 213.

on brutalnie zamordowany, a za zlecenie jego zabójstwa miał odpowiadać bezpośrednio Kuczma. Dowodem na winę prezydenta miały być nagrania ujawnione przez przewodniczącego parlamentu, Oleksandra Moroza⁵⁵⁸. Wyżej wymienione czynniki oraz dążenia Kuczmy zmierzające do przekazania urzędu prezydenta kandydatowi kontynuującemu jego politykę stały się bezpośrednimi przyczynami wybuchu Pomarańczowej Rewolucji.

W pierwszej turze wyborów prezydenckich w Ukrainie, która odbyła się 31 października 2004 roku, wzięło udział 24 kandydatów. Blisko połowę z nich stanowili tzw. kandydaci techniczni. Uważani byli oni za „wynałazek” rosyjskiej socjotechniki. Działania podejmowane przez Rosjan miały umożliwić im wywieranie wpływu na wyniki wyborów w państwach tzw. bliskiej zagranicy, znajdujących się w strefie rosyjskich wpływów. Zadaniem kandydata technicznego nie było *stricte* zwycięstwo w wyborach, a zaszkodzenie kandydatowi stanowiącemu bezpośrednie zagrożenie dla kandydata popieranego przez Kreml. Za głównych faworytów, między którymi rozstrzygnie się, kto zostanie trzecim prezydentem niepodległej Ukrainy, uważano Wiktora Juszczenkę oraz Wiktora Janukowycza⁵⁵⁹. Wspomniane wyżej działania, podejmowane przez Rosję, miały za zadanie doprowadzić do zwycięstwa Janukowycza. Prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Putin poparł publicznie jego kandydaturę. Ewentualny wybór Janukowycza miał przypieczętować wasalną pozycję Ukrainy wobec Rosji. Rosjanie oprócz zabiegów socjotechnicznych, mających zadecydować o wyniku wyborów, podejmowali także inne działania. Utworzyli m.in. na terytorium Federacji Rosyjskiej dodatkowe czterdzieści jeden komisji wyborczych, do których nie mieli wstępu zagraniczni obserwatorzy. Wszystko to w połączeniu miało umożliwić Janukowyczowi zwycięstwo w wyborach prezydenckich.

Mimo licznych kwestii, które budziły kontrowersje zarówno po polskiej, jak i ukraińskiej stronie, przedstawiciele polskiego establishmentu zgodnie podkreślali konieczność wspierania przez Polskę integracji Ukrainy z UE oraz NATO. Mówił o tym m.in. ówczesny minister spraw zagranicznych Włodzimierz Cimoszewicz⁵⁶⁰. Z tego powodu Polska z niepokojem obserwowała stale narastający kryzys polityczny w Ukrainie oraz działania podejmowane przez rządzących, mających na celu zacieśnienie relacji z Rosją. Spór między Janukowyczem a Juszczenką zo-

⁵⁵⁸ J. Pszoniak, G. Rożniewski, *Pomarańczowa rewolucja jako przykład nieposłuszeństwa obywatelskiego na podstawie działań „Pory!” we Lwowie*, „Pisma Humanistyczne”, nr 12, 2014, s. 261.

⁵⁵⁹ D. Rydlewska, op. cit., s. 35.

⁵⁶⁰ K. Czornik, *Miejsce Ukrainy w polskiej polityce zagranicznej po „pomarańczowej rewolucji”: próba bilansu*, [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2011, s. 122.

stał uznany za przejaw rywalizacji opcji prorosyjskiej z prozachodnią. W związku z tym niemal wszystkie opcje polityczne w Polsce poparły pełne zaangażowanie polskich władz w rozwiązanie kryzysu. Na terytorium Polski organizowano także wiece i marsze poparcia dla protestujących, które miały zapewnić ukraińską opozycję o wsparciu płynącym również ze strony polskiego społeczeństwa⁵⁶¹. Zwycięstwo kandydata prorosyjskiego oznaczałoby dla Polski znaczne pogorszenie otoczenia międzynarodowego. Ponadto na pewien bliżej nieokreślony czas przekreśliłoby nadzieje na silniejsze osadzenie dwustronnych stosunków w szerszym kontekście euroatlantyckim⁵⁶². Wobec powyższego, w wyborach prezydenckich w Ukrainie w 2004 roku Polska zdecydowała się na poparcie kandydata tzw. „obozu pomarańczowego”, Wiktora Juszczuki. UE nie popierała konkretnego kandydata. Nawoływała natomiast do demokratycznego oraz zgodnego z międzynarodowymi standardami procesu wyborczego. Przedstawiciele Unii zakładali, że celem zarówno Juszczuki, jak i Janukowycza będzie budowanie państwa demokratycznego oraz rozwój gospodarki wolnorynkowej. Wybory w Ukrainie miały być ich zdaniem próbą reform politycznych oraz okazją do wzmocnienia stabilności i bezpieczeństwa państwa⁵⁶³. Polacy zdecydowali się w sposób stanowczy wesprzeć ukraińskie dążenia do wyzwolenia się spod rosyjskich wpływów. Dowodem na to było przyjęcie 22 października, jeszcze przed pierwszą turą wyborów, rezolucji wzywającej do przeprowadzenia w Ukrainie wolnych i przejrzystych wyborów. Polacy w rezolucji otwarcie poparli dążenia Ukrainy do członkostwa w NATO i UE. Większość państw Unii Europejskiej wyrażała swoje stanowiska wobec Ukrainy w bardziej wyważonym tonie. Państwa członkowskie „starej” Unii, ze względu na uzależnienie ich gospodarek od rosyjskiego wolumenu surowcowego, bardziej niż ukraińskie ambicje euroatlantyckie interesowało prowadzenie polityki *Russia first*. Niemniej także w ich interesie leżało wspieranie oraz budowanie demokracji w Ukrainie⁵⁶⁴. Polska wspierała proeuropejskie ambicje Kijowa, upatrywała bowiem szansy na rezygnację z wielowektorowej polityki realizowanej przez Leonida Kuczmę w trakcie jego prezydentury i miała nadzieję na zbliżenie

⁵⁶¹ T. Petrova, *Polish democracy promotion in Ukraine*, „The rising democracies network. Carnegie Endowment for International Peace”, vol. 28, 2014, s. 2019.

⁵⁶² E. Kaczor, *Współpraca Polski i Ukrainy na płaszczyźnie politycznej i militarnej po 1991 roku*, „Facta Simonidis”, nr 1, 2010, s. 97.

⁵⁶³ I. Kempe, I. Solonenko, *International orientation and foreign support*, [w:] *Presidential election and Orange Revolution implications for Ukraine's transition*, H. Kurth, I. Kempe (red.), Kijów 2005, s. 111.

⁵⁶⁴ T. Stępniewski, *Miejsce Ukrainy w polityce wschodniej Polski po 2004 roku*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, 2018, s. 180.

Kijowa z UE oraz NATO, co zwiększyłoby zainteresowanie Brukseli unijną polityką wschodnią, której Polska była gorącym orędownikiem⁵⁶⁵.

Zgodnie z przewidywaniami, wybory w pierwszej turze wygrał Juszczenko, uzyskując 39,9 % głosów. Drugie miejsce zajął Janukowycz z 39,26 % głosów. Oznaczało to, że obaj kandydaci mieli spotkać się w drugiej turze wyborów, zaplanowanej na 21 listopada 2004 roku⁵⁶⁶. Po zakończeniu pierwszej tury wskazywano na liczne uchybienia, jakie miały miejsce w trakcie głosowania. W opinii obserwatorów nie wpłynęły one jednak w sposób znaczący na ich wynik. Podkreślano, że kluczowe dla końcowego rezultatu będzie przestrzeganie reguł wyborczych w drugiej turze. Już w trakcie głosowania, które odbyło się 21 listopada, stało się jasne, że skala uchybień będzie jeszcze większa. Obawiano się, że może mieć ona wydatny wpływ na końcowy rezultat. W czasie wieczoru wyborczego, na podstawie wyników sondaży przeprowadzonych w pobliżu punktów wyborczych, Juszczenko ogłosił się zwycięzcą wyborów. Wezwał on swoich wyborców, aby w razie ogłoszenia zwycięstwa Janukowycza wyszli na ulice w geście protestu⁵⁶⁷. 22 listopada, dzień po głosowaniu, Centralna Komisja Wyborcza (CKW) wydała komunikat, zgodnie z którym zwycięzcą wyborów został Wiktor Janukowycz. Użył on według oficjalnych wyników 49,46 % głosów. Jego kontrkandydat, Wiktor Juszczenko, zdobyć miał 46,61 % głosów⁵⁶⁸. Sfałszowanie wyników drugiej tury wyborów prezydenckich w Ukrainie uważa się za oficjalny początek Pomarańczowej Rewolucji. Wyborcy Juszczenkii zgodnie z prośbą swojego kandydata wyszli na ulice, aby rozpocząć protest przeciwko manipulacjom wyborczym, jakich przy wydatnej pomocy Rosjan dopuścili się rządzący Ukrainą. Podkreśla się, że mimo pokojowego charakteru protestu, władze rozważały możliwość siłowego rozwiązania konfliktu⁵⁶⁹. Dla Polski, która wzięła czynny udział w rozwiązywaniu napiętej sytuacji w Ukrainie, rozpoczął się właśnie kolejny etap w relacjach z Rosją, zarówno w formie bilateralnej, jak i instytucjonalnej – w ramach Unii Europejskiej.

Zwycięstwo prorosyjskiego Janukowycza, które miał utrwalić istniejący porządek oraz wzmocnić ukraińską zależność od Rosji, spotkało się z pozytywną reakcją

⁵⁶⁵ K. Czornik, *Miejsce Ukrainy...*, op. cit., s. 123.

⁵⁶⁶ *The Elections of the President in Ukraine, 31 October, 2004*, Elections of the President of Ukraine, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e.html> [dostęp: 01.06.2022].

⁵⁶⁷ P. Bajda, *Ukraina*, „Europa Środkowo-Wschodnia”, nr XIV, 2014, s. 277.

⁵⁶⁸ *The Elections of the President in Ukraine. Repeating voting, 21 November, 2004*, Elections of the President of Ukraine, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e.html> [dostęp: 01.06.2022].

⁵⁶⁹ W. Stanisławski, *Pomarańczowa kokarda. Kalendarium kryzysu politycznego na Ukrainie, jesień 2004*, Warszawa 2005, s. 64.

Moskwy. 22 listopada 2004 roku, kiedy to Centralna Komisja Wyborcza ogłosiła oficjalne wyniki wyborów, rosyjski prezydent Władimir Putin jako pierwszy zagraniczny przywódca pogratulował Janukowyczowi zwycięstwa. Protesty opozycji, uważającej wyniki wyborów za sfałszowane, doprowadziły do wygłoszenia stanowiska przez Dumę Państwową Federacji Rosyjskiej. Wyrażała ona w nim zaniepokojenie bezprawnymi działaniami radykalnej opozycji, mogącymi przynieść dla narodu ukraińskiego tragiczne konsekwencje. Wyniki wyborów zostały przyjęte przez nich jako wyraz woli obywateli Ukrainy, niepodlegający jakiegokolwiek dyskusji⁵⁷⁰. W działaniach podejmowanych przez Federację Rosyjską w związku z wyborami prezydenckimi z 2004 roku uwidaczniał się charakterystyczny dla państw bliskiej zagranicy *modus operandi*, polegający na wspieraniu ruchów prorosyjskich oraz doszukiwaniu się wrogich działań Zachodu, mających zdaniem Rosji za zadanie destabilizację rejonów znajdujących się w strefie jej wpływów.

Po przeprowadzeniu drugiej tury wyborów, powszechnie uważanych za sfałszowane, Unia Europejska w dalszym ciągu nie zamierzała otwarcie opowiedzieć się po stronie Juszczenki. 25 listopada 2004 roku odbył się szczyt UE-Rosja poświęcony sytuacji w Ukrainie. Współpraca z Federacją Rosyjską była dla państw zachodnich ważniejsza niż współpraca z Ukrainą, wobec czego reakcja na wynik wyborów ograniczyła się do ogólnych stwierdzeń o niespełnieniu w nich międzynarodowych standardów⁵⁷¹. Szczyt został uznany początkowo za sukces prezydenta Putina, dla którego wybór Janukowycza oznaczał realizację głównego celu, jakim było zachowanie w ukraińskiej polityce prorosyjskiego kursu. Dopiero pod wpływem polskich deputowanych Parlament Europejski (PE) stwierdził, że wybory w Ukrainie zostały zmanipulowane, przez co ich wynik nie był wiarygodny. Polskie oraz litewskie naciski spowodowały, że Unia Europejska zdecydowała się podjąć działania mające na celu zakończenie kryzysu, który wybuchł dookoła ukraińskich wyborów⁵⁷².

23 listopada 2004 roku, dzień po ogłoszeniu wyników wyborów, na ulice Kijowa wyszło ponad 200 000 protestujących. W protestach wzięli udział również polscy politycy, m.in. legendarny przywódca Solidarności i były prezydent Lech Wałęsa, były minister obrony narodowej Bronisław Komorowski, ówczesny pre-

⁵⁷⁰ A. Sawicka, *Rosja wobec „pomarańczowej rewolucji” na Ukrainie*, [w:] *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej: wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor (red.), Kraków 2010, s. 208.

⁵⁷¹ O. Barburska, *Polska wobec europejskich aspiracji Ukrainy*, [w:] *Rola Polski w kształtowaniu polityki wschodniej Unii Europejskiej na przykładzie Ukrainy*, J. Borkowski (red.), Warszawa 2006, s. 56.

⁵⁷² Ibidem, s. 57.

zydent miasta stołecznego Warszawy Lech Kaczyński, a także przedstawiciele sejmu i senatu. Skala protestów zaskoczyła rządzących, wobec czego Leonid Kuczma oraz Wiktor Juszczenko, niezależnie od siebie, poprosili prezydenta Polski Aleksandra Kwaśniewskiego o mediację. Kwaśniewski zaproponował rozmowy w formule okrągłego stołu. Zostały one zapoczątkowane 26 listopada. W negocjacjach oprócz prezydentów RP oraz Ukrainy wzięli udział reprezentujący UE wysoki przedstawiciel do spraw wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Javier Solana, przewodniczący Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej Borys Gryzłow, prezydent Litwy Valdas Adamkus, przewodniczący Rady Najwyższej Ukrainy Wołodymyr Łytwyn oraz kandydaci na urząd prezydenta – Wiktor Juszczenko i Wiktor Janukowycz⁵⁷³. Uczestnictwo w negocjacjach Solany, przedstawiciela UE, oznaczało zmianę stanowiska Unii, dotychczas bardzo ostrożnie podchodzącej do problemu ukraińskiego.

W trakcie obrad ukraińskiego okrągłego stołu Polska podejmowała kolejne inicjatywy na forum europejskim, mające na celu zakończenie kryzysu oraz powtórzenie drugiej tury wyborów. Na początku grudnia 2004 roku PE przeprowadził specjalną debatę poświęconą sytuacji w Ukrainie. Jerzy Buzek przedstawił listę warunków, które powinny zostać spełnione przez władze w Kijowie. Były to: rozwiązanie kryzysu bez użycia siły, zachowanie integralności terytorialnej Ukrainy, powtórzenie drugiej tury wyborów oraz zapewnienie obu kandydatom równego dostępu do mediów. Debatę na forum Parlamentu Europejskiego zaowocowała przyjęciem kolejnej rezolucji w sprawie Ukrainy. Rezolucja uznawała wyniki wyborów za sfałszowane. Wzywała ukraińskie władze do unieważnienia drugiej tury głosowania oraz powtórzenia jej z udziałem międzynarodowych obserwatorów. Parlament Europejski wysłał delegację deputowanych do Kijowa. Na jej czele stanął Jacek Saryusz-Wolski. Zadaniem delegacji miało być wspieranie unijnej mediacji przed powtórką drugiej tury wyborów prezydenckich. Wysiłki polskich europarlamentarzystów przyczyniły się w znacznym stopniu do zmiany tonu wypowiedzi unijnych polityków na temat Ukrainy⁵⁷⁴.

W międzyczasie prowadzone były dalsze negocjacje w formule okrągłego stołu z udziałem polskiego prezydenta, Aleksandra Kwaśniewskiego. Ze względu na brak porozumienia, m.in. w kwestii powtórzenia wyborów, spór został rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy, który unieważnił uchwałę Centralnej Komisji Wyborczej o oficjalnych wynikach drugiej tury. Sąd Najwyższy zadecydował również o jej powtórzeniu 26 grudnia 2004 roku. Ponadto 8 grudnia została uchwalona tzw. reforma polityczna, która wprowadziła zmiany do ukraińskiej konstytucji

⁵⁷³ P. Bajda, op. cit., s. 278.

⁵⁷⁴ O. Barburska, *Polska wobec...*, op. cit., s. 57.

oraz znowelizowała ordynację wyborczą. Dokonano również zmiany składu ukraińskiej CKW. Rosjanie w sposób stanowczy oraz z zaniepokojeniem odnieśli się do decyzji Sądu Najwyższego. Rzecznik prasowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rosji Aleksandr Jakowienko stwierdził, że ukraińskie prawodawstwo nie przewiduje możliwości powtórnego przeprowadzenia drugiej tury wyborów, dlatego też żądania UE oznaczają otwarte poparcie dla jednej ze stron biorącej udział w wyborach. Działanie Unii było według Rosjan niezgodne z wcześniejszymi jej zapewnieniami o trosce o przeprowadzenie w Ukrainie uczciwych wyborów prezydenckich. Zdaniem Jakowienki, działania podejmowane przez UE wiązały się z ingerencją w wewnętrzne sprawy Ukrainy⁵⁷⁵. Rosjanie w ten sposób wyrazili swoje niezadowolenie z ingerencji Zachodu w rosyjską strefę wpływów. Na postrzeganie działań podejmowanych przez Unię Europejską, w tym przez Polskę w trakcie ukraińskich wyborów, ogromny wpływ wywarła również wypowiedź Kwaśniewskiego. Stwierdził on w jednym z wywiadów, że „dla każdego wielkiego mocarstwa Rosja bez Ukrainy jest lepszym rozwiązaniem niż Rosja z Ukrainą”⁵⁷⁶. Wypowiedź polskiego prezydenta została uznana za wyjątkowo niefortunną oraz w jeszcze większym stopniu zaogniającą intensywny już spór dotyczący wyboru prezydenta Ukrainy.

Powtórna druga tura wyborów prezydenckich w Ukrainie 26 grudnia 2004 roku poprzedziła kampania wyborcza, w której trakcie Janukowycz odciął się od prezydenta Kuczmy. Ogłosił się „kandydatem niezhańbionego obozu władzy, a swoich wyborców”⁵⁷⁷. Dwa dni po wyborach, 28 grudnia 2004 roku, CKW ogłosiła zwycięstwo Wiktora Juszczenki, na którego zagłosowało 51,99 % wyborców. Na jego kontrkandydata, Wiktora Janukowycza, swój głos oddało 44,20 % wyborców⁵⁷⁸. Dla Władimira Putina, dążącego do zwycięstwa prokremlowskiego Janukowycza, ostateczne rozstrzygnięcie wyborów prezydenckich w Ukrainie było porażką, przez co odmówił on przyjazdu na uroczystość zaprzysiężenia Juszczenki 23 stycznia 2005 roku.

Mimo negatywnych ocen prezydentury Wiktora Juszczenki, któremu w niewielkim stopniu udało się spożytkować sukces Pomarańczowej Rewolucji, udział Polski w wydarzeniach z końca 2004 roku był przez Ukraińców oceniany pozytywnie. Warszawa przez pewien okres pełniła funkcję głównego promotora inte-

⁵⁷⁵ A. Sawicka, op. cit., s. 209.

⁵⁷⁶ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 192.

⁵⁷⁷ A. Sawicka, op. cit., s. 209.

⁵⁷⁸ *The Elections of the President in Ukraine. Repeating voting, 26 December, 2004*, Elections of the President of Ukraine, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e.html> [dostęp: 01.06.2022].

resów Kijowa na arenie międzynarodowej. Niewątpliwie za sprawą Polski Unia Europejska, dotychczas dużo bardziej zainteresowana relacjami z Federacją Rosyjską niż z Ukrainą, zaangażowała się w przebieg Pomarańczowej Rewolucji⁵⁷⁹. Aktywność elit politycznych, zwłaszcza prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego, poparcie Polaków dla kandydatury Juszczenki oraz wspieranie niepodległości i suwerenności Ukrainy, odegrały bardzo istotną rolę w powodzeniu Pomarańczowej Rewolucji.

Pomarańczowa Rewolucja w Ukrainie była jednym z kluczowych problemów w relacjach polsko-rosyjskich w latach 1999-2007. Polska, angażując się w wydarzenia w Ukrainie, zdaniem Federacji Rosyjskiej dopuszczała się wraz z państwami zachodnimi bezprawnej ingerencji w rosyjską strefę wpływów. Działalność Unii Europejskiej doprowadziła do wyboru na prezydenta proeuropejskiego kandydata, postulującego wybór przez Ukrainę własnej ścieżki rozwoju, wbrew woli Rosji. Federacja Rosyjska, a zwłaszcza prezydent Putin, potraktowała Pomarańczową Rewolucję jako wydarzenie mające na celu ograniczenie strefy jej wpływów. Ukraina, uważana za newralgiczny punkt rosyjskiej mocarstwowości, wybierając odmienną od rosyjskiej wizję rozwoju, stanowiła dla niej zagrożenie. To dlatego podjęto działania mające zapobiec zwycięstwu Juszczenki, postulującego proeuropejską wizję rozwoju Ukrainy. Pomarańczowa Rewolucja w znacznym stopniu wpłynęła na stosunek Putina do Polski. W rosyjskich elitach politycznych rozpoczęło się rozpowszechnianie fałszywej tezy o istnieniu „Doktryny Kwaśniewskiego”, której celem miało być ograniczanie naturalnej w rozumieniu Rosjan strefy wpływów, do której należała Ukraina. Pogardliwy ton, z jakim wobec polskiego prezydenta odnosił się Władimir Putin, był wyrazem jego stosunku do Polski, podejmującej aktywne działania w Ukrainie, wymierzone w żywotne interesy Federacji Rosyjskiej. Rosyjski przywódca nie omieszkiał przy okazji wyrazić swojej opinii o faktycznych intencjach Kwaśniewskiego, któremu zaangażowanie w rozwiązanie konfliktu w Ukrainie miało zapewnić polityczną „emeryturę” w Organizacji Narodów Zjednoczonych po zakończeniu prezydentury.

⁵⁷⁹ K. Czornik, *Miejsce Ukrainy...*, op. cit., s. 123.

4.5. Nord Stream i problem zależności energetycznej od Rosji

Bezpieczeństwo energetyczne Polski w latach 1999-2007 było jednym z najważniejszych problemów w relacjach polsko-rosyjskich. Polska posiada zasoby głównych surowców energetycznych, takich jak węgiel kamienny, gaz ziemny oraz ropa naftowa. Są one jednak zbyt małe, aby zaspokoić potrzeby krajowego rynku, wobec czego Polska jest zależna od importu surowców energetycznych z zagranicy. Ze względu na ogromne pokłady, zarówno gazu ziemnego, jak i ropy naftowej oraz stale rozwijającą się infrastrukturę przesyłową, Federacja Rosyjska stała się dla Polski – i dla wielu państw europejskich – głównym dostawcą gazu ziemnego i ropy naftowej. Z biegiem lat do Europy zaczęły płynąć z terytorium Rosji ogromne ilości surowców energetycznych, w konkurencyjnych cenach. Hossa, jaka zaplanowała na początku XXI wieku na światowych rynkach surowcowych, zbiegła się w czasie z ugruntowywaniem władzy w Rosji przez Władimira Putina. Pozwoliła ona na realizację różnorodnych projektów energetycznych, traktowanych przez część państw europejskich jako umożliwiające rozwój infrastruktury przesyłowej oraz zwiększenie dostaw surowca. Umożliwiała również zapewnienie stabilnego rozwoju gospodarczego oraz bezpieczeństwa energetycznego. Przez część państw, w sposób szczególnie narażonych na rosyjskie oddziaływanie, niektóre projekty traktowano jako wymierzone w ich interesy. Państwa te oskarżały Federację Rosyjską o podejmowanie działań zmierzających do ich całkowitego uzależnienia od rosyjskiego surowca. Przykładem działania traktowanego jako wymierzone w europejskie bezpieczeństwo energetyczne była decyzja o powstaniu gazociągu Nord Stream. Prezydent Putin w sposób szczególnie wykorzystywał politykę energetyczną do oddziaływania na państwa znajdujące się wcześniej w strefie wpływów ZSRR, w tym wobec Polski⁵⁸⁰.

Należy podkreślić, że w trakcie pierwszych rządów Władimira Putina kwestia wykorzystywania surowców energetycznych w rosyjskiej polityce została uregulowana w oficjalnych dokumentach państwowych. W 2003 roku została przyjęta Strategia energetyczna Rosji do 2020 roku (znowelizowana w 2009 roku jako Strategia energetyczna Rosji do 2030 roku). W dokumencie wyartykułowano cele, priorytety, kierunki rozwoju rosyjskiego sektora energetycznego, główne zadania, planowane środki na ich realizację, główne mechanizmy oraz etapy realizowania założeń dokumentu. Zgodnie ze strategią, rosyjskie przedsiębiorstwa miały za zadanie zabezpieczenie polityczno-gospodarczych interesów Federacji Rosyjskiej

⁵⁸⁰ R. Kłaczyński, *Ropa naftowa i gaz ziemny obszaru postradzieckiego. Rola i znaczenie surowców energetycznych w polityce Kremla*, Kraków 2010, s. 25.

w Europie. Strategia była kluczowym w latach 1999-2007 rosyjskim dokumentem tworzącym ramy funkcjonowania sektora energetycznego w Rosji⁵⁸¹. Wpisywała się założenia doktryny Falina-Kwiecinskiego. Sformułowana w 1991 roku doktryna autorstwa Walentina Falina oraz Julija Kwiecinskiego została uznana pierwotnie za strategię działania politycznego ZSRR, a następnie Federacji Rosyjskiej wobec państw Europy Środkowo-Wschodniej. Zgodnie z doktryną, uzależnienie państw EŚW od rosyjskich dostaw gazu miało zapobiec rozwojowi ich współpracy militarnej z organizacjami wchodzącymi w skład transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Choć państwa znajdujące się w radzieckiej, a później rosyjskiej strefie wpływów stopniowo zaczęły dołączać zarówno do NATO, jak i do Unii Europejskiej, surowce energetyczne pozostały skutecznym instrumentem oddziaływania politycznego i gospodarczego⁵⁸².

Polska pierwszą długoterminową umowę na dostawę rosyjskiego gazu podpisała w 1993 roku⁵⁸³. Kolejne, zawierane odpowiednio w 1996 oraz 2003 roku⁵⁸⁴, były podpisywane w atmosferze intensywnych sporów polsko-rosyjskich na tematy historyczne oraz polityczne. W obliczu braku realnych ówczesnie alternatywnych możliwości importu gazu, zaognianie dyskusji na tematy m.in. rozliczeń historycznych stawiało Polskę w niekorzystnej pozycji negocjacyjnej. Doprowadzało to w konsekwencji do płacenia wyższych cen niż państwa Europy Zachodniej importujące surowiec z Rosji. Umowy podpisywane przez Polskę były krytykowane przez część partii opozycyjnych. Uważały one bowiem, że warunki umów są niekorzystne, przewidują zawyżone dostawy oraz uzależniają Polskę od jednego dostawcy. Proponowali oni zarazem intensyfikację poszukiwań alternatywnych dostawców. Upolitycznianie problemu importu surowców powodowało, że ciężko było znaleźć rozwiązanie korzystne dla wszystkich europejskich

⁵⁸¹ ПРАВИТЕЛЬСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ РАСПОРЯЖЕНИЕ от 28 августа 2003 года N 1234-р [Об утверждении Энергетической стратегии России на период до 2020 года] (с изменениями на 15 июня 2009 года).

⁵⁸² Y. Fedorow, *Continuity and change in Russia's policy toward Central and Eastern Europe*, „Communist and Post-Communist Studies”, t. 46, 2013, s. 315-326.

⁵⁸³ Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o budowie systemu gazociągów dla tranzytu gazu rosyjskiego przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i dostawach gazu rosyjskiego do Rzeczypospolitej Polskiej, sporządzone w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r., Monitor Polski, 2011, nr 46, poz. 512.

⁵⁸⁴ Protokół dodatkowy do Porozumienia między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o budowie systemu gazociągów dla tranzytu gazu rosyjskiego przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i dostawach gazu rosyjskiego do Rzeczypospolitej Polskiej z 25 sierpnia 1993 r., podpisany w Warszawie dnia 12 lutego 2003 r., Monitor Polski, 2011, nr 46, poz. 516.

importerów gazu z Rosji. Stawanie państw w pojedynkę w negocjacjach sprzyjało największym rosyjskim dostawcom, takim jak Sibneft czy Gazprom. Świadomi braku alternatywnych oferentów, mogli oni wykorzystywać swoje monopolistyczne pozycje do dyktowania Europie warunków oraz cen surowców⁵⁸⁵.

Na przełomie XX i XXI wieku Polska we współpracy z Danią i Norwegią podejmowała próby dywersyfikacji dostaw gazu. W marcu 2001 roku, po trwających kilka miesięcy negocjacjach między duńskim koncernem DONG A/S, norweskim Statoil A.S.A. oraz PGNiG S.A. (Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo Spółka Akcyjna), podpisano deklarację w sprawie dostaw gazu ziemnego do Polski. 2 lipca 2001 roku została podpisana umowa między przedsiębiorstwami, natomiast 3 września ówcześni premierzy Polski Jerzy Buzek oraz Norwegii Jens Stoltenberg podpisali deklarację o współpracy w dziedzinie dostaw gazu. Rurociąg, którym miał popłynąć do Polski gaz, na własny koszt zbudować miała strona norweska. Pierwsze dostawy gazu z Danii przez nieistniejący jeszcze rurociąg planowano rozpocząć w 2004 roku, natomiast z Norwegii w 2008 roku⁵⁸⁶. Umowa na dostawy gazu została unieważniona przez nowy, koalicyjny rząd premiera Leszka Millera, utworzony na mocy wyborów parlamentarnych z 2001 roku z polityków Sojuszu Lewicy Demokratycznej, Unii Pracy oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego. Decyzję uzasadniano obawami przed nadmiarem gazu w kraju. Kluczową rolę w unieważnieniu kontraktu odegrał biznesmen Aleksander Gudzowaty, uważany za pośrednika między Rosjanami a PGNiG. Gudzowaty był w tym czasie nieformalnym doradcą SLD. Członkowie zarządu PGNiG uważali, że stanowisko Gudzowatego było sugerowane przez Gazprom, który z niepokojem patrzył na możliwość utraty rynku zbytu dla surowców energetycznych⁵⁸⁷.

Unieważnienie umowy na dostawy gazu z Norwegii było decyzją polskiego rządu, która może zostać uznana za racjonalną w perspektywie krótkoterminowej. W perspektywie długoterminowej powstanie rurociągu norweskiego mogłoby wpłynąć na obniżenie cen oraz zwiększenie elastyczności dostaw gazu. Podejmując decyzję o wycofaniu się z umowy, Polska utraciła szansę na wcześniejsze rozpoczęcie procesu dywersyfikacji dostaw. Brak alternatywnych dostawców osłabiał pozycję negocjacyjną Polski względem Federacji Rosyjskiej. Rurociąg w perspektywie długoterminowej pozwoliłby na przyspieszenie procesu rozwoju alternatywnej infrastruktury gazowej. Powstanie w późniejszym terminie

⁵⁸⁵ R. Zięba, *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 3, 2018, s. 25.

⁵⁸⁶ A. Kołbuk, W. Kołbuk, *Gazprom na polskim rynku paliw w latach 1989-2004*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, nr 2, 2014, s. 141.

⁵⁸⁷ Ibidem.

Baltic Pipe, czyli kontynuacji idei rurociągu norweskiego, pokazało w obliczu wojny w Ukrainie, jak dla bezpieczeństwa energetycznego Polski była to potrzebna i niezbędna inwestycja.

Dla powstania gazociągu Nord Stream, który w największym stopniu wpłynął na postrzeganie problemu bezpieczeństwa energetycznego Polski w latach 1999-2007, istotne były wydarzenia związane z rezygnacją z budowy drugiej nitki Gazociągu Jamalskiego oraz alternatywnej wobec niej tzw. „pieriemyczki” (z rosyjskiego: łącznika). Umowa o budowie Gazociągu Jamalskiego, przebiegającego przez terytorium Rosji, Białorusi, Polski oraz Niemiec, została podpisana w 1993 roku przez przedstawicieli polskiego oraz rosyjskiego rządu⁵⁸⁸. Federacji Rosyjskiej, która przeżywała w tym czasie kryzys gospodarczy związany z transformacją ustrojową po upadku ZSRR, zależało na jak najszybszym i jak najtańszym zbudowaniu rurociągu. Rozwiązanie to umożliwiałoby Rosji w szybki sposób rozpoczęcie zarabiania na eksporcie gazu do Europy. Najkrótsza i najłatwiejsza trasa przebiegała przez Polskę, której odpowiadała rola państwa tranzytowego. Ponadto Rosja zyskiwała nową trasę eksportu gazu z pominięciem Ukrainy, gdzie przebiegały wszystkie gazociągi, którymi przesyłano gaz poza Rosję⁵⁸⁹. Budowę pierwszej nitki zakończono w 1999 roku, natomiast ostatnią stację kompresyjno-przesyłową oddano do użytku w 2005 roku⁵⁹⁰.

Zgodnie z umową z 1993 roku, do 2002 roku miała zostać wybudowana druga nitka Gazociągu Jamalskiego. Ze względu na brak zainteresowania strony polskiej rozbudową gazociągu, w 1999 roku prezes Gazpromu Rem Wiachiriew napisał do prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego list, w którym zaproponował budowę Pieriemyczki. Pieriemyczka miała być tzw. łącznikiem międzysystemowym, zastępującym drugą nitkę Gazociągu Jamalskiego. Miała ona przebiegać przez wschodnie tereny Polski oraz łączyć układ gazociągów na Białorusi z siecią gazociągów tranzytowych na Słowacji. Gazociąg miał być zbudowany z pominięciem Ukrainy, co strona rosyjska uzasadniała kradzieżami gazu z rurociągów tranzytowych na jej terytorium oraz zaległościami w płatnościach za gaz sięgającymi miliarda rubli (ok. 35 milionów dolarów)⁵⁹¹. Polski rząd sprzeciwił się rozwiązaniu polegającemu

⁵⁸⁸ A. Zawisza, *Gaz dla Polski. Zarys historii sektora gazu ziemnego w ostatnich dwóch dekadach w Polsce*, Warszawa 2011, s. 17.

⁵⁸⁹ R. Szul, *Polityka energetyczna Unii Europejskiej a kształtowanie struktur przestrzennych (ze szczególnym uwzględnieniem Polski)*, [w:] *Problemy współpracy transgranicznej i kształtowania ponadnarodowych powiązań gospodarczych*, S. Ciołek, S. Dołzbłasz (red.), Wrocław 2012, s. 16-17.

⁵⁹⁰ A. Kołbuk, W. Kołbuk, op. cit., s. 139.

⁵⁹¹ A. Zawisza, op. cit., s. 32.

na ominięciu Ukrainy. Proponowano alternatywne rozwiązania uwzględniające Ukrainę w systemie przesyłu gazu. Spotkały się one z odmową ze strony rosyjskiej, wobec czego realizacja Pieriemyczki okazała się niemożliwa. W obliczu rezygnacji z budowy drugiej nitki Gazociągu Jamalskiego w imię solidarności z Ukrainą, w Polsce zaczęto podnosić argument o ekonomicznej nieracjonalności podjętej decyzji. Wyliczono, że za tranzyt gazu przez pierwszą nitkę gazociągu na Zachód Polska otrzymywałaby rocznie ponad miliard dolarów⁵⁹². Przy trwających kilka miesięcy negocjacjach w sprawie budowy gazociągu doszło również do skandalu. Wiceminister gospodarki Janusz Szłazak miał wysłać do prezesa Gazpromu Rema Wiachiriewa list, w którym bez wiedzy ministra gospodarki Janusza Steinhoffa przystał na rosyjskie przedsięwzięcie. Szłazak został zdymisjonowany⁵⁹³.

W czasie gdy rozstrzygały się losy realizacji Pieriemyczki, Rosjanie prowadzili już przygotowania do realizacji alternatywnego projektu, mającego za zadanie transport surowca do Europy Zachodniej. Zgodnie z pierwotnymi założeniami, kolejny z rosyjskich projektów zakładał budowę gazociągu biegnącego po dnie Morza Bałtyckiego. Projekt omijał przede wszystkim terytorium Ukrainy, ale także Polski, Litwy, Łotwy oraz Estonii. W 1997 roku rosyjski Gazprom oraz fińska firma Neste Oy utworzyły spółkę North Transgas. W 1998 roku spółka rozpoczęła badania nad możliwością budowy gazociągu, nazwanego później Nord Stream (Gazociąg Północny). Rurociąg miał prowadzić z pola gazowego Sztokman na Morzu Barentsa przez Finlandię do rosyjskiego wybrzeża Morza Bałtyckiego. Stamtąd gaz miał płynąć przez Bałtyk do Niemiec i Danii⁵⁹⁴. Już w 2000 roku projekt Nord Stream został przez Unię Europejską uznany za priorytetowy, włączono go do transeuropejskiej sieci energetycznej (Trans-European Networks for Energy – TEN-E)⁵⁹⁵. W 2002 roku zarząd Gazpromu zatwierdził plan przedsięwzięcia i harmonogram realizacji projektu. Zgodnie z nim, budowa gazociągu północnego miała się rozpocząć w 2005 roku. Od 2003 roku następowała stopniowa intensyfikacja kontaktów między Rosją a Niemcami, zainteresowanymi współpracą obu państw w sektorze energetycznym. Doprowadziło to do rozszerzenia spółki North Transgas w 2005 roku o dwa niemieckie, konkurujące ze sobą koncerny gazowe, E.ON i Wintershall. W 2006 roku do przedsięwzięcia dołączył holenderski koncern Gasunie oraz francuski Gaz de France. Fińska firma Neste, która po fuzji

⁵⁹² R. Zięba, *Główne problemy...*, op. cit., s. 29.

⁵⁹³ A. Zawisza, op. cit., s. 32.

⁵⁹⁴ K. Klamann, *Stanowisko prasy niemieckiej wobec budowy Gazociągu Północnego*, „Przegląd Zachodniopomorski”, t. XXVII (LVI), z. 1, 2012, s. 130-131.

⁵⁹⁵ T. Młynarski, *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Mozaika interesów i geostrategii*, Kraków 2011, s. 141-142.

zmieniła nazwę na Fortum, miała współpracować przy budowie gazociągu. Przedsięwzięcie okazało się dla Finów zbyt drogie, wobec czego nie wzięli oni ostatecznie udziału w budowie. W tym samym roku spółka North Transgas zmieniła nazwę na Nord Stream AG⁵⁹⁶. Umowa dotycząca rozpoczęcia budowy Gazociągu Północnego, mającego liczyć 1220 km (w tym 1189 km odcinka podmorskiego), została podpisana 8 września 2005 roku w obecności prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Putina oraz kanclerza Niemiec Gerharda Schrödera⁵⁹⁷.

Projekt budowy Gazociągu Północnego od samego początku wzbudzał liczne kontrowersje. Najwięcej zastrzeżeń co do rurociągu miały państwa, które zostały przez niego ominięte, czyli Polska i państwa bałtyckie. Wątpliwości wyrażały również Szwecja oraz Finlandia. W niemieckiej prasie najwięcej miejsca poświęcano Polsce. Zarówno scena polityczna, jak i opinia publiczna wyrażały przekonanie o negatywnych skutkach budowy gazociągu dla polskich interesów narodowych. Negatywnie o inicjatywie wypowiadał się również były już prezydent RP Aleksander Kwaśniewski. Stwierdził on, że decyzja o budowie przez Niemcy i Rosję gazociągu omijającego państwa Europy Środkowej została podjęta ponad ich głowami. Kwaśniewski stwierdził także, że tak ważna decyzja powinna zostać omówiona na forum Unii Europejskiej⁵⁹⁸. Największe poruszenie wywołały jednak słowa ówczesnego ministra obrony narodowej Radosława Sikorskiego, który w kwietniu 2006 roku projekt budowy Nord Stream nazwał energetyczną wersją paktu Ribbentrop-Mołotow. Wskazywano na podobieństwa z sytuacją z 1939 roku, kiedy to również podpisano umowę działającą na korzyść dwóch kontynentalnych potęg, wbrew interesom państw leżących między nimi⁵⁹⁹.

Sikorski został skrytykowany za swoje słowa m.in. przez niemieckich polityków oraz Komisję Europejską. Zdaniem niemieckich oraz rosyjskich polityków, porównanie projektu budowy Gazociągu Nord Stream do paktu Ribbentrop-Mołotow było absurdalne oraz histeryczne⁶⁰⁰. W znacznym stopniu miało również szkodzić stosunkom polsko-niemieckim. Stanowisko Sikorskiego było ich zdaniem niezrozumiałe, w obliczu prowadzonych od kilku miesięcy negocjacji, mających za zadanie polubowne rozwiązanie sprawy gazociągu. Powołana w tym celu przez rządy Polski i Niemiec specjalna grupa robocza dyskutowała o możliwych

⁵⁹⁶ K. Klamann, op. cit., s. 131-132.

⁵⁹⁷ A. Bielawska, *Polska, Niemcy i bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej (po wyborach parlamentarnych w Polsce w 2007 r.)*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 2, 2015, s. 7.

⁵⁹⁸ K. Klamann, op. cit., s. 140-141.

⁵⁹⁹ E. Lucas, op. cit., s. 240.

⁶⁰⁰ F. Cameron, *Projekt Gazociągu Nord Stream i jego implikacje strategiczne*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny”, nr 2 (22), 2008, s. 96.

rozwiązaniach. Jednym z nich był pomysł połączenia niemieckiej końcówki gazociągu bałtyckiego z polskim systemem energetycznym. Miało to zapobiec odcięciem Polski od dostaw rosyjskiego gazu. Zdaniem niemieckiej dyplomacji, Polska nie interesowała się pracami komisji, wobec czego niemożliwe było wypracowanie jakiegokolwiek konsensusu⁶⁰¹.

Zmiana władzy w Polsce w następstwie wyborów parlamentarnych z 2007 roku, kiedy to władzę przejęła koalicja PO-PSL z premierem Donaldem Tuskiem na czele, nie zmieniła podejścia Polski do kwestii budowy gazociągu Nord Stream. Premier Tusk krótko po wyborach stwierdził, że wcześniejsze wątpliwości oraz sceptycyzm strony polskiej miały głębokie uzasadnienie. Wyrażał on również nadzieję na nieprzymuszoną rewizję planów budowy gazociągu przez Niemców i Rosjan. Tusk deklarował przy tym chęć rozwoju strategicznych stosunków z Niemcami, bez omijania tematów trudnych, do których niewątpliwie należała budowa Gazociągu Północnego. Do końca 2007 roku zarówno Donald Tusk, jak i Radosław Sikorski – który po odejściu z Prawa i Sprawiedliwości wstąpił do Platformy Obywatelskiej i został w rządzie Tuska ministrem spraw zagranicznych – odwiedzili Niemcy. W trakcie wizyt brali udział w roboczych spotkaniach ze swoimi odpowiednikami. Sikorski nie był już tak kategoryczny jak wcześniej, niemniej w sposób konsekwentny wyrażał polskie stanowisko, zgodnie z którym budowa Nord Stream powinna zostać wstrzymana. W podobnym tonie w spotkaniach z niemiecką kanclerz Angelą Merkel wypowiadał się premier Donald Tusk⁶⁰².

Oprócz działań zmierzających do wstrzymania decyzji o budowie Gazociągu Północnego, Polska podejmowała również próby forsowania alternatywnych rozwiązań, jej zdaniem bardziej racjonalnych oraz opłacalnych ekonomicznie. Na początku 2006 roku, w trakcie rządów Prawa i Sprawiedliwości, podjęto uchwałę o budowie terminala LNG w Świnoujściu, który miał pozwolić na odbieranie skroplonego gazu ziemnego drogą morską z praktycznie każdego możliwego miejsca na świecie⁶⁰³. Kolejnym rozwiązaniem miała być budowa gazociągu Amber. Projektowi patronował minister gospodarki w rządzie Donalda Tuska, Waldemar Pawlak. Gazociąg Amber miał być tańszą wersją Gazociągu Północnego, biegnącego z Rosji przez Estonię, Łotwę, Litwę i obwód królewiecki do Polski i Niemiec⁶⁰⁴.

⁶⁰¹ B.T. Wieliński, *Niemcy wściekle na Sikorskiego*, Gazeta.pl Wiadomości, 04.05.2006, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114873,3321425.html> [dostęp: 05.06.2022].

⁶⁰² A. Bielawska, op. cit., s. 8.

⁶⁰³ *Marcinkiewicz: Rząd zdecydował o budowie gazoportu*, Polska Agencja Prasowa SA, Puls Biznesu, 03.01.2006, <https://www.pb.pl/marcinkiewicz-rzad-zdecydowal-o-budowie-gazoportu-293546> [dostęp: 10.06.2022].

⁶⁰⁴ T. Młynarski, op. cit., s. 142.

Koncepcja wylansowana jeszcze przez rząd Prawa i Sprawiedliwości, kontynuowana przez następców z Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego, nie spotkała się jednak z poparciem Rosji⁶⁰⁵. Mimo podejmowania szeregu działań, odwoływania się m.in. do niekorzystnego wpływu budowy Nord Stream na środowisko naturalne Morza Bałtyckiego, nie udało się wstrzymać budowy rurociągu. Budowę pierwszej nitki ukończono w 2011 roku⁶⁰⁶.

Kwestie bezpieczeństwa energetycznego miały istotny wpływ na stosunki polsko-rosyjskie w latach 1999-2007. Szczególnego wymiaru nabrały w 2005 roku, kiedy podjęto decyzję o wybudowaniu gazociągu Nord Stream z pominięciem Polski. Decyzja ta doprowadziła do rozpoczęcia szeroko zakrojonej dyskusji dotyczącej konsekwencji budowy rurociągu, biegnącego po dnie Morza Bałtyckiego. Zwolennicy rozwiązania wskazywali na ekonomiczne czynniki, z których najważniejszym miało być zwiększenie możliwości oraz bezpieczeństwa dostaw gazu do Europy Zachodniej w obliczu stale zwiększającego się zapotrzebowania na błękitne paliwo. Przeciwnicy, zwłaszcza Polska, wskazywali na polityczne czynniki decydujące o powstaniu Gazociągu Północnego. Najważniejszym była możliwość oddziaływania politycznego poprzez ograniczenie lub wstrzymanie dostaw gazu do państw Europy Środkowej. Państwa znajdujące się w strefie rosyjskich wpływów były w znacznym stopniu uzależnione od rosyjskiego wolumenu surowcowego. Wskazywano na możliwość „ukarania” państw takich jak Polska, które bardzo często na forum międzynarodowym podejmowały się krytyki polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej bądź odwoływały się w relacjach dwustronnych do materii historycznej. Wobec Ukrainy, kupującej w tym czasie surowiec po bardzo niskiej cenie, ewentualny szantaż energetyczny umożliwiał wymuszanie podejmowania określonych działań, korzystnych dla Federacji Rosyjskiej. Przykładem takiego działania było wstrzymanie na trzy dni dostaw gazu do Ukrainy w styczniu 2006 roku. Zakręcenie kurka przez Rosję odczuło poprzez zmniejszenie dostaw gazu wiele państw europejskich, w tym Polska. Zwracano również uwagę, że Polska poprzez ominięcie jej Gazociągiem Północnym „płaci” za solidarność energetyczną z Ukrainą, przez którą odrzucała możliwości rozwoju infrastruktury przesyłowej. Rozwój ten miał być realizowany z pominięciem

⁶⁰⁵ R. Zięba, *Główne problemy...*, op. cit., s. 30.

⁶⁰⁶ A. Czech, *Miejsce Polski w polityce energetycznej Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 57, 2013, s. 92.

państwa niewywiązującego się – zdaniem Federacji Rosyjskiej – z zobowiązań finansowych oraz kradnącego surowiec.

4.6. Inne kwestie z obszaru bezpieczeństwa i obronności

W latach 1999-2007 miało miejsce wiele kluczowych wydarzeń dla stosunków polsko-rosyjskich w obszarze polityki bezpieczeństwa i obronności. Najważniejsze były związane z wstąpieniem Polski do NATO w 1999 roku i UE w 2004 roku, Pomarańczową Rewolucją w Ukrainie w 2004 roku, powracającymi zaszłościami historycznymi oraz kwestiami bezpieczeństwa energetycznego w obliczu budowy gazociągu Nord Stream. Wymienione wydarzenia oraz procesy w głównej mierze warunkowały wzajemne relacje. W stosunkach polsko-rosyjskich tego okresu dochodziło również do wydarzeń o mniejszym ciężarze gatunkowym. Niejednokrotnie były one pojedyncze lub incydentalne. Mimo podejmowanych w ich zakresie dyskusji, nie wywoływały aż tak szkodliwych dla obu stron retorsji. W niektórych przypadkach nabrały one znaczenia dopiero w następnych latach, przez co będą przedmiotem szerszej analizy na dalszym etapie niniejszej książki. Ze względu na częstotliwość ich występowania oraz otaczającą je w większości przypadków atmosferę skandalu, wpisywały się w szerszy kontekst relacji polsko-rosyjskich w kwestii bezpieczeństwa i obronności oraz oddziaływały na nie w sposób szkodliwy.

W latach 1999-2007 doszło do dwóch dużych skandali dyplomatycznych. Związane one były z wydaleniem z Polski rosyjskich dyplomatów uważanych za szpiegów (w 2000 roku) oraz sprawą pobicia dzieci rosyjskich dyplomatów (w 2005 roku). Należy podkreślić, że niemal każda kwestia, która miała wpływ na stosunki polsko-rosyjskie w sprawach bezpieczeństwa i obronności w wyżej wymienionej cezurze czasowej, charakteryzowała się wzmożoną dyskusją na szczeblu dyplomatycznym. Kryły się za nią kontrowersyjne wypowiedzi polityków, które ze względu na użyte w nich określenia bądź porównania stały się częścią szerszej dyskusji, wykraczającej nierzadko poza ramy stosunków dwustronnych Polska-Rosja oraz były komentowane także zagranicą.

20 stycznia 2000 roku ambasador Federacji Rosyjskiej w Polsce Siergiej Razow został wezwany do Ministerstwa Spraw Zagranicznych na spotkanie, w którego trakcie wręczono mu notę dyplomatyczną uznającą dziewięciu rosyjskich dyplomatów znajdujących się w Polsce za *persona non grata*⁶⁰⁷ (z łaciny przedstawiciel dyplomatyczny, którego obecność na terytorium państwa przyjmującego stała się

⁶⁰⁷ G. Cimek, M. Franz, K. Szydywar-Grabowska, *Współczesne stosunki polsko-rosyjskie. Wybrane problemy*, Toruń 2012, s. 61.

niepożądana⁶⁰⁸). Wydalenie rosyjskich dyplomatów odbyło się na podstawie oskarżenia o szpiegostwo przez Urząd Ochrony Państwa (UOP), który przekazał MSZ niezbędne informacje w celu podjęcia odpowiednich dla takich sytuacji działań⁶⁰⁹. Rosyjski ambasador w odpowiedzi przekazał notę protestacyjną. Stwierdzono w niej, że polskie kierownictwo podjęło bezprecedensową decyzję, w istotny sposób naruszającą stosunki polsko-rosyjskie. Zdaniem Razowa, polskie władze nie przedstawiły żadnych dowodów potwierdzających oskarżenia o szpiegostwo oraz nie były w stanie jakichkolwiek przedstawić. Zapowiedział również odpowiedź ze strony rosyjskiej na nieprzyjazną oraz prowokacyjną akcję, jakiej w jego mniemaniu dopuściła się strona polska⁶¹⁰. Już dzień później, 21 stycznia 2000 roku, ambasador RP w Moskwie Andrzej Załucki otrzymał notę wzywającą do opuszczenia przez dziewięciu polskich dyplomatów terytorium Federacji Rosyjskiej. Według rosyjskiego MSZ prowadzili oni działalność niezgodną ze statusem dyplomatycznym i postanowieniami Konwencji Wiedeńskiej. Rosyjskiej opinii publicznej nie przedstawiono żadnego dowodu na winę Polaków⁶¹¹. Zaistniała sytuacja doprowadziła do odwołania przez ministra spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Igora Iwanowa zaplanowanej w Polsce wizyty. Decyzję o wydaleniu dyplomatów nazwał prowokacją jeszcze bardziej komplikującą wzajemne stosunki⁶¹².

Skandal dyplomatyczny, jaki wybuchł na początku 2000 roku w kontekście polskiej decyzji o wydaleniu rosyjskich dyplomatów, świadczył o ofensywności rosyjskich działań wywiadowczych w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. Jedną z hipotez, którymi kierowała się strona polska podejmując decyzję o wydaleniu rosyjskich dyplomatów, mówiła o budowie przez nich na terytorium RP siatki szpiegowskiej, mającej działać na szerszym obszarze europejskim. Kolejną zakładała działania UOP-u mające na celu przerwanie elektronicznej inwigilacji kancelarii premiera, prowadzonej z budynku użytkowanego przez rosyjskie firmy. Zakładano również możliwość dysponowania przez Federację Rosyjską źródłami informacji, których posiadanie przez obce państwo stanowiłoby zagrożenie dla

⁶⁰⁸ *Persona non grata*, Słownik Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/persona%20non%20grata.html> [dostęp: 10.06.2022].

⁶⁰⁹ K.B. Janowski, *Polska polityka zagraniczna w 1989 r. 10 lat później*, [w:] *Polska w systemie międzynarodowym w dobie integracji europejskiej*, M. Marczevska-Rytke (red.), Puławy 2001, s. 12.

⁶¹⁰ Ibidem.

⁶¹¹ O. Wasiuta, op. cit., s. 26.

⁶¹² J. Tymanowski, *Polska polityka wschodnia jako element dialogu europejskiego*, [w:] *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka – Gospodarka – Społeczeństwo*, A. Stępień-Kuczyńska, T. Jałmużna (red.), Toruń 2006, s. 183.

bezpieczeństwa Polski. Kolejna hipoteza mówiła o posiadaniu przez Urząd Ochrony Państwa informacji o ogromnych sumach pieniędzy, jakie wywiad rosyjski był w stanie płacić za informacje opatrzone najwyższą klauzulą tajności i niezwykle ważne dla stabilności polskiej gospodarki i systemu bankowego. Zakładano, że decyzja Ministerstwa Spraw Zagranicznych o wydaleniu rosyjskich dyplomatów mogła mieć również ważny kontekst wewnętrzny i międzynarodowy⁶¹³.

W obliczu realnego zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa na wielu płaszczyznach, decyzja o wydaleniu rosyjskich dyplomatów, podjęta w styczniu 2000 roku, wydawała się zasadna. Sposób, w jaki została ona nagłośniona oraz demonstrowanie przy tej okazji suwerenności państwa polskiego, wydającego niezależne decyzje i kierującego się przede wszystkim interesem oraz bezpieczeństwem państwa, wpisywały się w kontekst działań odbieranych jako nieprzyjazne oraz konfrontacyjne wobec Rosji.

31 lipca 2005 roku w Warszawie doszło do napaści na trójkę kilkunastoletnich dzieci rosyjskich dyplomatów oraz ich kolegę, pochodzącego z Kazachstanu. Dzieci zostały przez sprawców pobite i okradzione. Reakcja Moskwy na zdarzenie była natychmiastowa. Początkowo Władimir Jefriemow, rosyjski konsul w Warszawie, nazwał w rosyjskich mediach pobicie aktem chuligaństwa, którego ofiarą Rosjanie padli przypadkowo⁶¹⁴. Mimo oświadczeń Jefriemowa, rosyjskie władze odrzuciły tezę o kryminalnym charakterze zajścia, dopatrując się w nim przejawów postępującej w Polsce rusofobii, podsycanej zwłaszcza przez polityków. Rosyjskie MSZ zażądało w związku z incydentem oficjalnych przeprosin. W sprawę zaangażował się osobiście prezydent FR Władimir Putin, który nazwał to, co wydarzyło się w Warszawie, „nieprzyjaznym aktem”⁶¹⁵. Fala krytyki, jaka przetoczyła się przez rosyjskie media, potęgowała atmosferę powstałą dookoła pobicia dzieci rosyjskich dyplomatów. W odpowiedzi, na ulicach Moskwy w krótkim czasie został pobity polski dyplomata, pracownik techniczny ambasady, dziennikarz „Rzeczpospolitej” oraz Rosjanin zatrudniony w polskiej ambasadzie jako kierowca. Pobicia Polaków oraz ludzi z nimi związanymi Rosjanie określili niemotywowanymi politycznie aktami chuligaństwa. Odrzucono tym samym tezy o politycznej zemście za zajścia w Warszawie z końca lipca. Polskie MSZ wyrażało stonowane opinie na temat zajść, uzasadniając je brakiem dowodów. Minister Rotfeld miał jednak świadomość pogarszających się wzajemnych relacji. Stwierdził, że dwustronne stosunki rozwi-

⁶¹³ S. Janecki, P. Kudzia, V. Krasowska, *Dyplomacja szpiegów. Co kryje się za wydaleniem z Polski rosyjskich agentów?*, Wprost, 30.01.2000, <https://www.wprost.pl/tygodnik/3056/dyplomacja-szpiegow.html> [dostęp: 10.06.2022].

⁶¹⁴ O. Wasiuta, op. cit., s. 37.

⁶¹⁵ A. Eberhardt, op. cit., s. 121.

jają się „ze złego ku gorszemu”⁶¹⁶. Rotfeld zwrócił również uwagę na rozbieżności między stanowiskami rosyjskiego MSZ a rzeczywistością. Ta, zdaniem polskiego ministra, miała być kształtowana przez siły dążące do utrzymania stanu napięcia. Skandal dyplomatyczny, który wybuchł dookoła sprawy pobicia dzieci rosyjskich dyplomatów oraz rosyjskiego odwetu, wymusił reakcję polskiego prezydenta, Aleksandra Kwaśniewskiego. Z jego inicjatywy doszło 12 sierpnia 2005 roku do rozmowy telefonicznej z Władimirem Putinem, prezydentem FR. W trakcie rozmowy prezydenci wyrazili chęć przewyciężenia trwającego napięcia. Prezydent Putin potępił również przypadki pobicia polskich obywateli⁶¹⁷.

Skandal z 2005 roku zbiegł się w czasie z wieloma niekorzystnymi dla relacji polsko-rosyjskich wydarzeniami, związanymi przede wszystkim z obchodzonymi w tym roku „okrągłymi” rocznicami ważnych dla obu państw wydarzeń historycznych oraz budową Gazociągu Północnego. Kwestia, która powinna zostać natychmiastowo wyjaśniona przez organy ścigania, w obliczu najgorszych od wielu lat wzajemnych relacji jeszcze bardziej podsyciła atmosferę ich wrogości, wobec czego miała na nie bardzo niekorzystny wpływ.

Kwestia czeczeńska w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji również odegrała ważną rolę we wzajemnych relacjach w latach 1999-2007. Na przełomie XX i XXI wieku Federacja Rosyjska prowadziła w Czeczenii, autonomicznej republice wchodzącej w jej skład, dwie wyniszczające wojny. Były one efektem rozpoczętej przez czeczeńskich bojowników walki narodowowyzwoleńczej po upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w 1991 roku. Dążenia Czeczenii do uzyskania niepodległości spotkały się ze sprzeciwem Rosji, która za prezydentury Borysa Jelcyna rozpoczęła na jej terytorium w 1994 roku pierwszą wojnę czeczeńską, zakończoną w 1996 roku, oraz drugą w 1999 roku, która oficjalnie dobiegła końca w 2009 roku.

Od początku pierwszej wojny czeczeńskiej Polska wykazywała dużą aktywność wobec republiki dążącej do uzyskania niepodległości od Federacji Rosyjskiej. W latach 1994-2009, czyli w trakcie obu wojen, Polska przyjęła stosunkowo dużą liczbę czeczeńskich uchodźców. Według danych szacunkowych, do Polski przyjechało w tym czasie ok. 50 000 osób deklarujących narodowość czeczeńską. Gwałtowny wzrost nastąpił po 1999 roku⁶¹⁸. Związany był on w dużej mierze

⁶¹⁶ Ibidem, s. 122.

⁶¹⁷ Ibidem.

⁶¹⁸ K. Zuchowicz, *Polska przyjęła już ponad 50 tysięcy Czeczenów i wciąż przyjmuje następnych. Czy komuś to przeszkadza?* Natemat.pl, 21.09.2015, <https://natemat.pl/155107,polska-przyjela-juz-blisko-90-tysiecy-uchodzcow-z-czeczenii-dzis-zostala-ich-tylko-garstka-bo-nie-chcieli-u-nas-zostac> [dostęp: 12.06.2022].

z brutalnością armii rosyjskiej, podejmującej działania zbrojne na terytorium republiki. W Polsce w trakcie wojen czeczeńskich powstawały czeczeńskie przedstawicielstwa oraz ośrodki informacyjne. Przyjmowano również przedstawicieli republiki w polskim parlamencie. Działalność Polski spotykała się z krytyką strony rosyjskiej, która zarzucała jej nadaktywność oraz ingerencję w wewnętrzne sprawy Federacji Rosyjskiej⁶¹⁹.

Niedługo po skandalu dyplomatycznym ze stycznia 2000 roku doszło do incydentu przed Konsulatem Federacji Rosyjskiej w Poznaniu. Członkowie Komitetu Wolny Kaukaz, w geście protestu przeciwko wojnie prowadzonej przez Rosję w Czeczenii, wtargnęli na teren konsulatu. Wewnątrz budynku doszło do zniszczenia flagi państwowej Federacji Rosyjskiej oraz zamalowania czarną farbą godła Rosji. Sytuację spotęgował brak reakcji sił porządkowych, zobowiązanych do pilnowania budynku. Incydent spotkał się z natychmiastową reakcją Rosji. Przed polskimi konsulatami w Rosji odbyły się liczne demonstracje. Sytuacja została opanowana dopiero po rozmowie telefonicznej prezydentów Polski i Rosji – Aleksandra Kwaśniewskiego i Władimira Putina. Polskie władze przeprosiły za incydent oraz wzięły na siebie za niego pełną odpowiedzialność⁶²⁰.

Kwestia czeczeńska wpłynęła na stosunki polsko-rosyjskie w latach 1999-2007 jeszcze kilkakrotnie. Strona rosyjska wyrażała oburzenie stosunkiem w szczególności polskiej prasy do bojowników, podejmujących się działalności terrorystycznej w celu zakończenia wojny. Czeczeńscy bojownicy, świadomi swojej sytuacji na wojnie z Rosją, z polecenia Szamila Basajewa rozpoczęli prowadzenie operacji zbrojnych na terytorium Federacji Rosyjskiej. Najgłośniejszymi zamachami terrorystycznymi, które przyczyniły się do zmiany postrzegania przez opinię międzynarodową charakteru prowadzonej przez Czeczenów walki, było oblężenie teatru na Dubrowce w Moskwie w październiku 2002 roku oraz oblężenie szkoły w Biesłanie we wrześniu 2004 roku. W efekcie szturm rosyjskich sił specjalnych na oblężony teatr w Moskwie w październiku 2002 roku zginęło 130 zakładników⁶²¹. Dwa lata później, również w wyniku szturm, w szkole w północnoosetyjskim Biesłanie zginęły 333 osoby, w tym 186 dzieci⁶²². W następstwie obu zamachów, w szczególności w polskiej prasie, znacznie więcej uwagi poświę-

⁶¹⁹ K. Fedorowicz, op. cit., s. 139.

⁶²⁰ O. Wasiuta, op. cit., s. 26-27.

⁶²¹ A. Zaucha, *Moskwa Nord-Ost*, Olszanica 2003, s. 309.

⁶²² N. Makarewicz, *333 balony wypuszczone w niebo. Rosjanie uczcili pamięć ofiar zamachu w Biesłanie*, RMF FM, 03.09.2019, https://www.rmfm24.pl/fakty/swiat/news-333-balony-wypuszczone-w-niebo-rosjanie-uccili-pamiec-ofiar,nId,3183670#crp_state=1 [dostęp: 13.06.2022].

cano działaniom rosyjskich władz i służb specjalnych (których nieudolne próby odbicia zakładników spowodowały zwiększenie liczby ofiar), niż terroryzmowi, do którego zaczęli odwoływać się czeczeńscy bojownicy, oraz jego konsekwencjom. Ponadto Czeczeni oskarżani przez Rosjan o udział w zamachach terrorystycznych na terytorium Federacji Rosyjskiej – m.in. zamordowany przez Rosjan w marcu 2005 roku prezydent Asłan Maschadow – zamiast terrorystami byli w dalszym ciągu nazywani bojownikami o wolność bądź rebeliantami⁶²³.

Zaangażowanie Polski w kwestię czeczeńską było w latach 1999-2007 kolejnym z wydarzeń odbieranych przez stronę rosyjską jako nieprzyjazne oraz konfrontacyjne. Działania podejmowane przez stronę polską były traktowane wielokrotnie jako ingerencja w politykę wewnętrzną, mająca na celu ograniczenie rosyjskiej strefy wpływów. Wsparcie okazywane przez Polskę Czeczenii, która w walce narodowowyzwoleńczej zaczęła z upływem czasu odwoływać się do działań terrorystycznych, miało niekorzystny wpływ dla polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji.

Powyższe incydenty potęgowały napięte już w znacznym stopniu dwustronne relacje. Obie strony podejmowały próby wpisywania ich w rozleglejszy kontekst wzajemnych relacji, przez co stawały się one przedmiotem szerokiej dyskusji. Przypisywanie im w większości sytuacji antynarodowego charakteru, działania ukierunkowanego konfrontacyjnie oraz pewnego rodzaju ostentacyjności utrudniało w znacznym stopniu ich rozwiązanie.

⁶²³ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 194.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W LATACH 2007-2015

5.1. Polska wobec wojny rosyjsko-gruzińskiej

Wojna rosyjsko-gruzińska, nazywana w literaturze przedmiotu również wojną pięciodniową, wybuchła w nocy z 7 na 8 sierpnia 2008 roku. Zakończona została 12 sierpnia, gdy doszło do zawieszenia działań zbrojnych oraz zaakceptowania przez obie strony wypracowanego przy udziale Unii Europejskiej porozumienia pokojowego. Geneza wojny pięciodniowej była związana w głównej mierze z procesami dezintegracyjnymi, które zaszły na Kaukazie w następstwie upadku ZSRR w 1991 roku, oraz z wydarzeniami mającymi miejsce już w XXI wieku. Wśród tych ostatnich był wybór na prezydenta Gruzji w 2004 roku prozachodniego Michaiła Saakaszwilego oraz dwa wydarzenia z 2008 roku bezpośrednio poprzedzające wybuch wojny: ogłoszenie niepodległości Kosowa oraz szczyt NATO w Bukareszcie.

Gruzja, dążąca do uzyskania pełnej niepodległości, stanęła po upadku ZSRR przed wyzwaniem uregulowania statusu dwóch autonomicznych jednostek terytorialno-narodowych, będących przez dziesięciolecia częściami składowymi Gruzjińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej: Abchaskiej Autonomicznej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz Południowoosetyjskiego Obwodu Autonomicznego. Jednym z postulatów skrajnych nacjonalistów, którzy w 1991 roku objęli władzę w Gruzji, było osiągnięcie pełnej integralności gruzińskich obszarów w ramach państwa. Sprzeciw wobec gruzińskiej polityki narodowościowej w połączeniu z chaosem panującym na obszarze postradzieckim doprowadziły do nasilenia się tendencji separatystycznych w obu quasi-państwach. Skutkiem tych wydarzeń były dwie wojny, gruzińsko-osetyjska w latach 1991-1992 oraz gruzińsko-abchaska w latach 1992-1993. Brak trwałego uregulowania kwestii

autonomii jednostek w sposób niekorzystny oddziaływał na wzajemne stosunki oraz sytuację społeczno-polityczną na obszarze postradzieckim, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa.

Istotnym elementem w gruzińsko-abchasko-południowoosetyjskim konflikcie było wieloletnie wspieranie jednostek przez Federację Rosyjską. Działania te miały na celu oddziaływanie na Gruzję, państwo znajdujące się w rosyjskiej strefie wpływów. Rosyjskie wsparcie dla separatystycznych dążeń Abchazji oraz Osetii Południowej w istotnym stopniu przyczyniło się do eskalacji konfliktu, którego punktem kulminacyjnym były wydarzenia z sierpnia 2008 roku.

Kolejnym czynnikiem, który w bardzo ważny sposób oddziaływał na rosyjsko-gruzińskie relacje, była tzw. rewolucja róż w Gruzji w 2003 roku. Doprowadziła ona do ustąpienia prezydenta Eduarda Szewardnadze (*nota bene* ministra spraw zagranicznych ZSRR w latach 80. XX wieku). Nowym prezydentem Gruzji na początku 2004 roku został młody prawnik, Michaił Saakaszwili⁶²⁴. Prozachodnia orientacja nowego prezydenta stanowiła zwrot w dotychczasowej polityce gruzińskich dygnitarzy, nastawionych zdecydowanie bardziej prorosyjsko. Doprowadziła ona do pogorszenia się stosunków rosyjsko-gruzińskich. Gruzini bardzo entuzjastycznie zabrali się do wdrażania reform mających za zadanie zbliżenie ich ku Zachodowi. Głównym celem Saakaszwilego było członkostwo Gruzji w NATO. Ambicje nowego gruzińskiego prezydenta stały w opozycji do polityki realizowanej na obszarze postradzieckim przez rosyjskiego prezydenta, Władimira Putina. Zdawał on sobie bowiem sprawę z możliwości utraty strefy wpływów w sytuacji, w której Gruzja zbudowałaby pierwszą liberalną demokrację na Kaukazie. Putin obawiał się, że w ślad za nią mogłyby ruszyć pozostałe państwa, znajdujące się dotychczas w strefie wpływów Federacji Rosyjskiej⁶²⁵. Utrzymanie kontroli nad tym obszarem prezydent Rosji uważał za niezbędne do realizacji gospodarczych i strategicznych interesów Federacji Rosyjskiej⁶²⁶.

Proklamowanie 17 lutego 2008 roku niepodległości przez Kosovo oraz uznanie jej przez państwa członkowskie NATO uważa się za kolejne wydarzenie, które przyczyniło się do wybuchu w 2008 roku wojny rosyjsko-gruzińskiej. Sprzeciw mieszkańców Kosowa wymierzony w Serbię, bardzo ważnego partnera Federa-

⁶²⁴ K. Małachowska, *Przyczyny wojny pięciodniowej i sytuacja geopolityczna Gruzji po konflikcie z Federacją Rosyjską*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe”, vol. 15, nr 1-2, 2017, s. 134.

⁶²⁵ Ibidem.

⁶²⁶ M. Czajkowski, *Destabilizująca rola Federacji Rosyjskiej w przestrzeni poradzieckiej ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu gruzińsko-rosyjskiego*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku: księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Lubomirowi Zyblikiewiczowi*, I. Stawowy-Kawka (red.), Kraków 2009, s. 280.

cji Rosyjskiej na Bałkanach, spotkał się ze stanowczą reakcją Kremla⁶²⁷. Minister spraw zagranicznych Federacji Rosyjskiej Siergiej Ławrow stwierdził wówczas, że *casus* Kosowa stanowił precedens oraz stał się korzystnym argumentem dla innych obszarów separatystycznych, w tym dla obszarów znajdujących się na terytorium Kaukazu. Rosyjski minister w zawołowany sposób wskazał w swojej wypowiedzi na Abchazję oraz Osetię Południową. Obie samozwańcze republiki jeszcze w tym samym miesiącu zażądały uznania niepodległości. Doprowadziło to do znacznego zaognienia sytuacji w regionie⁶²⁸.

Ostatnim wydarzeniem istotnym z punktu widzenia rozwoju sytuacji na Kaukazie był szczyt NATO, który na początku kwietnia 2008 roku odbył się w stolicy Rumunii, Bukareszcie. Głównym założeniem szczytu było podjęcie decyzji przez Sojusz co do objęcia Gruzji oraz Ukrainy Planem Działania na rzecz Członkostwa (Membership Action Plan – MAP). Objęcie państwa kandydującego MAP-em oznaczało w praktyce rozpoczęcie oficjalnej ścieżki mającej doprowadzić do członkostwa w NATO. Mimo deklaracji poparcia dla gruzińskich aspiracji ze strony prezydenta Stanów Zjednoczonych, George’a W. Busha, głównie założenie szczytu nie zostało w pełni zrealizowane. Entuzjazmu amerykańskiego przywódcy nie podzielali liderzy najpotężniejszych państw europejskich: Niemiec – Angela Merkel oraz Francji – Nicolas Sarkozy. Wyrażali oni obawy co do standardów demokratycznych obowiązujących w Gruzji. Kością niezgody była również nieustabilizowana sytuacja w Abchazji oraz Osetii Południowej, która w momencie szczytu zbliżała się nieuchronnie do punktu krytycznego⁶²⁹. W ostateczności ani Gruzja, ani Ukraina nie zostały objęte MAP-em. Postanowiono jednak, że oba państwa zostaną w przyszłości członkami NATO. Decyzję o tym, kiedy to się stanie, odłożono w czasie⁶³⁰.

Rosyjski prezydent w obliczu zagrożenia utraty wpływów na obszarze postradzieckim oparł się na sprawdzonej imperialistycznej strategii *divide et impera* – dziel i rządź. Przejawia się ona we wzniecaniu wewnętrznych konfliktów wśród konkurentów, tak aby w konsekwencji móc nimi rządzić⁶³¹. Narzędziem służącym realizacji planu Putina, który decyzję o zaatakowaniu Gruzji podjął prawdopodob-

⁶²⁷ R. Grodzki, *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny – przebieg – skutki*, Zakrzewo 2009, s. 80-83.

⁶²⁸ M. Lakomy, *Geopolityczne następstwa wojny gruzińsko-rosyjskiej*, „Przegląd Zachodni”, nr 4, 2010, s. 182.

⁶²⁹ A. Roxburgh, *Strongman u szczytu władzy. Władimir Putin i walka o Rosję*, Warszawa 2014, s. 297-301.

⁶³⁰ R. Grodzki, *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008...*, op. cit., s. 86.

⁶³¹ R.D. Asmus, *Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu*, Warszawa 2010, s. 120.

nie już pod koniec 2006 roku, miało być właśnie eskalowanie przez Kreml sytuacji dookoła Abchazji oraz Osetii Południowej⁶³².

Wojna gruzińsko-rosyjska rozpoczęła się w nocy z 7 na 8 sierpnia 2008 roku ostrzałem osetyńskiej stolicy, Cchinwali. Z rozkazu Saakaszwilego armia gruzińska rozpoczęła operację lądową, mającą na celu zajęcie terytorium zbuntowanej prowincji⁶³³. Atak na rosyjski kontyngent sił pokojowych, w którego wyniku śmierć poniosło kilkunastu rosyjskich żołnierzy, dał Rosjanom pretekst do wtargnięcia na terytorium Gruzji. Rankiem 8 sierpnia rozpoczęli oni atak od ostrzału miasta Borżoni. Dzień później, 9 sierpnia, flota czarnomorska dokonała blokady wybrzeża Gruzji. 10 sierpnia oddziały abchaskie wspierane przez siły rosyjskie rozpoczęły atak na Wąwóz Kodori. Tego samego dnia wojska gruzińskie zostały całkowicie wyparte z Cchinwali. Od 11 sierpnia wojska rosyjskie, wspierane przez separatystów, niemal swobodnie operowały na terytorium Gruzji, jednocześnie atakując oraz zajmując ważne cele wojskowe. Resztki wojsk gruzińskich zostały przegrupowane pod Tbilisi. Ich celem stała się obrona stolicy. 12 sierpnia prezydent Federacji Rosyjskiej Dmitrij Miedwiediew ogłosił zakończenie działań wojennych. Mimo deklaracji, na terytorium Gruzji nadal znajdowały się wojska rosyjskie, prowadzące m.in. naloty na gruzińskie bazy wojskowe⁶³⁴. Ostatecznie wojska rosyjskie wycofano z terytorium Gruzji w dniach 7-8 października 2008 roku⁶³⁵.

W wydarzeniach, które miały miejsce w Gruzji jeszcze przed wybuchem wojny oraz w jej trakcie, dość istotną rolę odegrały polskie władze, z prezydentem RP Lechem Kaczyńskim na czele. Gruzja stanowiła jeden z głównych wektorów polityki zagranicznej prezydenta Kaczyńskiego w latach 2005-2010. Należy podkreślić, że znaczenie Gruzji w polskiej polityce zagranicznej zaczęło wzrastać już kilka lat wcześniej. Stało się tak za sprawą wspomnianej wcześniej rewolucji róż z 2003 roku oraz objęcia urzędu prezydenta przez Michaiła Saakaszwilego. Wynikało to z faktu, że na przestrzeni lat wszystkie główne siły polityczne w Polsce co do zasady wspierały demokratyczne przemiany na obszarze postsowieckim. Upatrywano w nich szansę na zmniejszenie ich zależności od Federacji Rosyjskiej, dążącej do zachowania ich w swojej strefie wpływów⁶³⁶.

⁶³² J. Brodowski, *Gruzja po rewolucji róż. Obraz przemian polityczno-społecznych w latach 2003-2018*, Kraków 2019, s. 160-161.

⁶³³ M. Kusion, *Wojna rosyjsko-gruzińska w sierpniu 2008 r. i jej implikacje dla międzynarodowego bezpieczeństwa*, „Zeszyt Naukowy Aperion”, nr 4, 2010, s. 97.

⁶³⁴ M. Lakomy, *Geopolityczne następstwa...*, op. cit., s. 182.

⁶³⁵ R. Grodzki, *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008...*, op. cit., s. 131.

⁶³⁶ R. Kuźniar, *Droga do wolności: polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008, s. 233.

W programie wyborczym Prawa i Sprawiedliwości z 2007 roku, partii, z której wywodził się prezydent Kaczyński, Gruzja zajmowała szczególne miejsce. Podkreślano w nim wspieranie gruzińskich dążeń do przystąpienia do NATO oraz konieczność wzmocnienia Unii Europejskiej poprzez zacieśnianie współpracy z państwami Kaukazu i Zakaukazia. Gruzja znajdowała się na strategicznym dla polityki zagranicznej Lecha Kaczyńskiego obszarze Europy Południowo-Wschodniej. Położona była w sąsiedztwie państw rejonu Morza Kaspijskiego, wydobywających surowce energetyczne. Prezydent Polski, który postulował uniezależnienie się od importu rosyjskiego gazu, w państwach takich jak Azerbejdżan postrzegał alternatywnych dostawców surowców energetycznych. Gruzja, która co prawda nie posiadała złóż gazu ani ropy, ze względu na potencjalny tranzyt przez jej terytorium surowców pochodzących z regionu Morza Kaspijskiego z pominięciem Rosji była postrzegana również jako państwo, z którym należało ułożyć prawidłowe stosunki⁶³⁷.

W trakcie prezydentury Kaczyńskiego doszło do znacznego pogłębienia relacji na linii Warszawa-Tbilisi. Jeszcze przed wybuchem wojny rosyjsko-gruzińskiej prezydenci Polski oraz Gruzji spotkali się wielokrotnie (sam Kaczyński w trakcie swojej prezydentury odwiedził Gruzję siedmiokrotnie). Stała się ona jednym z najważniejszych punktów na politycznej mapie kontaktów zarówno prezydenta, jak i polskiego rządu. Kaczyńskiemu, znanemu ze stosunku do Federacji Rosyjskiej jako państwa stale zagrażającemu bezpieczeństwu europejskiemu (szczególnie na obszarze postsowieckim), imponował sposób, w jaki prezydent Saakaszwili dążył do zerwania z podległością wobec Rosji⁶³⁸.

Bardzo dobre wzajemne relacje oraz zbieżność interesów strategicznych spowodowały, że Polska stała się pewnego rodzaju orędownikiem interesów Gruzji na arenie międzynarodowej. W szczególny sposób przejawiało się to w obrębie gruzińskich aspiracji stania się częścią transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Co istotne, stanowisko Polski wobec Gruzji nie zmieniło się po zmianie władzy w następstwie przyspieszonych wyborów parlamentarnych z października 2007 roku, mimo odmiennych koncepcji ustępującego oraz wstępującego rządu w zakresie prowadzenia polityki zagranicznej oraz stosunku do Federacji Rosyjskiej.

Polska niemal przez całą pierwszą połowę 2008 roku, zarówno podczas oficjalnych szczytów, jak i spotkań na poziomie międzynarodowym, bardzo aktywnie

⁶³⁷ D. Litwin-Lewandowska, *Gruziński epizod w polityce zagranicznej w okresie prezydentury Lecha Kaczyńskiego (2005-2010)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, vol. II, 2017, s. 192-194.

⁶³⁸ P. Kowal, *Gruzja w polityce Polski w latach 1991-2009*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 74, nr 4, 2021, s. 116.

działała na rzecz przyjęcia Gruzji do NATO. Podobne stanowisko w tej kwestii wyrażał prezydent Kaczyński, jak i koalicyjny rząd Platformy Obywatelskiej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego. Podczas posiedzenia Rady Północnoatlantycznej NATO, które odbyło się 6 marca 2008 roku, ówczesny minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski opowiedział się za objęciem Gruzji i Ukrainy MAP. Propozycja Polski została sceptycznie przyjęta przez pozostałe kraje członkowskie, wobec czego podjęcie decyzji odroczone do szczytu NATO, który na początku kwietnia miał się odbyć w Bukareszcie. Mimo formalnego sprzeciwu, sekretarz generalny Sojuszu Jaan de Hoop Scheffer przekonywał, że drzwi NATO są dla Ukrainy i Gruzji otwarte⁶³⁹. W międzyczasie Lech Kaczyński udzielił głośnego wywiadu brytyjskiemu dziennikowi „Financial Times”. Polski prezydent zwrócił uwagę na konieczność objęcia Ukrainy oraz Gruzji MAP. Wynikało to jego zdaniem z potrzeby rozszerzania strefy stabilności, pokoju i bezpieczeństwa w Europie. Kaczyński podkreślał korzyści, jakie przyniosło Sojuszowi rozszerzenie z 1999 roku oraz 2004 roku na państwa znajdujące się wcześniej w sowieckiej strefie wpływów. Powołał się w swojej wypowiedzi na „moralny obowiązek [NATO] doprowadzenia do eliminacji relikwów pojałtańskiego podziału Europy”⁶⁴⁰. Polski prezydent kilka dni przed zaplanowanym w Bukareszcie szczytem wysłał do przywódców państw Sojuszu list, który miał ich przekonać do przyjęcia Gruzji oraz Ukrainy. Obecną sytuację porównał do tej sprzed pół wieku, kiedy to do NATO przyjmowano Republikę Federalną Niemiec. Decyzję tę Kaczyński uważał za kamień milowy europejskiego bezpieczeństwa⁶⁴¹.

W trakcie szczytu NATO w Bukareszcie miała zostać podjęta ostateczna decyzja co do objęcia Ukrainy oraz Gruzji planem działań na rzecz członkostwa. Polska obok Stanów Zjednoczonych, Litwy, Rumunii oraz Wielkiej Brytanii była największym zwolennikiem rozszerzenia NATO o nowe państwa. Z kolei sceptycznie opowiedziała się część europejskich sojuszników, w tym Niemcy oraz Francja. Niemiecka kanclerz Angela Merkel deklarowała poparcie dla objęcia MAP-em nowych państw, jednak starała się odciągnąć to w czasie. Zdaniem Radosława Sikorskiego, który oprócz prezydenta Lecha Kaczyńskiego reprezentował Polskę na szczycie, decyzja Niemiec oraz Francji wynikała z obietnicy złożonej prezydentowi FR Władimirowi Putinowi⁶⁴². Europejscy liderzy podejmując decyzję o wstrzymaniu się z objęciem Gruzji oraz Ukrainy planem członkostwa w NATO liczyli na poprawę relacji z Ro-

⁶³⁹ R. Grodzki, *Polska polityka wschodnia w okresie koabitacji po 2007 roku*, „Przegląd Zachodni”, nr 3, 2009, s. 41.

⁶⁴⁰ Ibidem.

⁶⁴¹ Ibidem.

⁶⁴² R. Sikorski, *Polska może być lepsza. Kulisy polskiej dyplomacji*, Kraków 2018, s. 110.

sją⁶⁴³. Kiedy stało się jasne, że państwa te nie zostaną objęte planem, polska delegacja pod przywództwem prezydenta Kaczyńskiego rozpoczęła aktywne działania w celu przyjęcia kompromisowego rozwiązania⁶⁴⁴. Ostatecznie w deklaracji wieńczącej szczyt stwierdzono, że Gruzja i Ukraina zostaną w przyszłości członkami Sojuszu, jednak bez wiążącego określenia harmonogramu przyznania MAP⁶⁴⁵.

Kiedy w nocy z 7 na 8 sierpnia 2008 roku wybuchła wojna pięciodniowa, prezydent RP oraz polski rząd postulowali odmienne strategie jej zakończenia. Polski prezydent optował za bezwarunkowym poparciem dla Gruzji oraz wprowadzeniem na jej terytorium wojsk rozjemczych, o co wnioskował w rozmowach z europejskimi przywódcami. Z kolei rząd opowiadał się za zakończeniem wojny za pośrednictwem Unii Europejskiej. Aby zatrzymać agresywną, imperialistyczną politykę Rosji, prezydent Kaczyński postulował podjęcie działań nawet w sytuacji wymagającej sprzeciwienia się europejskim liderom, za których uważano Francję i Niemcy (Francja w momencie wybuchu wojny pięciodniowej sprawowała prezydencję w UE). Z kolei postawa rządu PO-PSL opierała się na działaniu kolektywnym w ramach UE oraz NATO, z naciskiem na uniknięcie paraliżu decyzyjnego w ramach organizacji. Ponadto rząd Donalda Tuska dążył do aktywnego współtworzenia przez Polskę „głównego nurtu zdarzeń europejskich”, obawiając się zarazem izolacji międzynarodowej z powodu przedstawiania nierealistycznych propozycji oraz blokowania kontaktów wielostronnych z Rosją, co mogłoby w przyszłości pozbawić Polskę wpływu na proces decyzyjny w organizacjach, do których przynależała. W zaistniałej sytuacji premier Tusk oraz minister Sikorski zwrócili się do przewodniczącej w UE Francji z prośbą o podjęcie stosownych działań na szczeblu wspólnotowym⁶⁴⁶.

Mimo różnicy zdań co do dalszych działań w celu deeskalacji wojny, podejmowano również aktywności mające doprowadzić do konsensusu w tej kwestii. Prezydent Kaczyński 10 sierpnia odbył rozmowę telefoniczną z prezydentem Francji Nicolasem Sarkozym, w której trakcie próbował nakłonić go do podjęcia przez UE bardziej stanowczych działań wobec Federacji Rosyjskiej. Poinformował go także o planowanej wizycie przywódców czterech państw – Polski, Litwy, Łotwy i Estonii, sygnatariuszy podpisanej dzień wcześniej deklaracji w sprawie sytuacji w Gruzji, potępiającej działania Rosji. Francuski prezydent nie wyraził zaintere-

⁶⁴³ R.D. Asmus, op. cit., s. 120.

⁶⁴⁴ Ł. Kulesa, Polityka Polski wobec konfliktu gruzińskiego, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2009, s. 214.

⁶⁴⁵ *Bucharest Summit Declaration*, North Atlantic Treaty Organization, 03.04.2008, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [dostęp: 17.08.2022].

⁶⁴⁶ Ł. Kulesa, op. cit., s. 219-221.

sowania propozycją polskiego prezydenta. Francuzi równolegle, we współpracy z innymi państwami Unii, w tym z Polską, przygotowywali plan mediacji z Rosją. 10 i 11 sierpnia w Tbilisi i Moskwie przebywali ministrowie spraw zagranicznych Francji Bernard Kouchner oraz Finlandii Alexander Stubb, będący jednocześnie przewodniczącym OBWE. Ich obecność miała na celu przygotowanie wizyty Sarkozy'ego, który 12 sierpnia uzgodnił z prezydentem FR Dmitrijem Miedwiediewem warunki zawieszenia broni⁶⁴⁷. Wobec braku oczekiwanej odpowiedzi ze strony UE, prezydent Kaczyński po uzyskaniu 11 sierpnia poparcia amerykańskiego prezydenta George'a W. Busha, 12 sierpnia wraz z przedstawicielami państw-sygnatariuszy deklaracji z 9 sierpnia (oraz prezydentem Ukrainy Wiktorem Juszczenką) zdecydował się na podróż do Tbilisi⁶⁴⁸.

Prezydent RP wraz z przedstawicielami Litwy, Łotwy, Estonii i Ukrainy wzięli 12 sierpnia udział w wiecu na alei Rustawelego w Tbilisi. Co istotne, miał on miejsce już po ogłoszeniu deklaracji o zamrożeniu działań wojennych prowadzonych przez rosyjską armię na terytorium Gruzji. Na wiecu w Tbilisi Kaczyński wygłosił jedno z najsłynniejszych przemówień w trakcie swojej prezydentury: „I chciałbym to powiedzieć nie tylko Wam, chciałbym to powiedzieć również tym z naszej wspólnej Unii Europejskiej, że Europa Środkowa, Gruzja, cały nasz region będzie się liczył, że jesteśmy podmiotem. I my też wiemy świetnie, że dziś Gruzja, jutro Ukraina, pojutrze Państwa Bałtyckie, a później może i czas na mój kraj, na Polskę!”⁶⁴⁹. Prezydent w swojej wypowiedzi odniósł się również do braku wsparcia dla jego inicjatywy przez pozostałe państwa UE, których przywódcy powinni w tym momencie stać w tym miejscu, wspierając Gruzję w walce z agresorem, Federacją Rosyjską⁶⁵⁰. Zachowanie prezydenta w Tbilisi, jak i podczas wojny charakteryzowało się bezkrytycyzmem wobec gruzińskiego prezydenta Michaiła Saakaszwilego oraz jednostronnością⁶⁵¹. Prezydent RP w sposób bezdyskusyjny postrzegał Rosję jako jedyne winnego wojny rosyjsko-gruzińskiej. Dlatego też jego zdaniem Gruzji, ofierze rosyjskiego imperializmu, należało okazać bezwzględne wsparcie. Prezydent Kaczyński był w swojej postawie nieprzejednany, czego wyrazem było namawianie gruzińskiego prezydenta do odrzucenia planu Sarkozy'ego. Plan ten,

⁶⁴⁷ Ibidem, s. 222.

⁶⁴⁸ R. Grodzki, *Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki – fakty – ludzie – wydarzenia*, Poznań 2009, s. 288.

⁶⁴⁹ *Wizyta Prezydenta RP w Gruzji*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 12.08.2008, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2008/wizyta-prezydenta-rp-w-gruzji,26753,archive> [dostęp: 18.08.2022].

⁶⁵⁰ Ibidem.

⁶⁵¹ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 268.

mimo niekorzystnych dla Gruzji zapisów, w szczególności dotyczących nienaruszalności granic, zapobiegł *de facto* dalszej eskalacji wojny. Postawa Kaczyńskiego w trakcie wojny rosyjsko-gruzińskiej budzi do dziś skrajne emocje. Jest również często wykorzystywana jako element gry politycznej, szczególnie w obliczu rosyjskiej agresji zbrojnej na Ukrainę, zapoczątkowanej w lutym 2022 roku.

Mimo dwugłosu, jaki zapanował między polskim prezydentem a rządem w kwestii zakończenia wojny pięciodniowej, Polska odegrała istotną rolę w tych wydarzeniach. Niemniej rozbieżność stanowisk głównych ośrodków władzy w sytuacji kryzysowej, wymagającej elementarnej współpracy oraz pełnej koordynacji prowadzonych działań, wpływała niekorzystnie na pozycję negocjacyjną Polski oraz możliwość większego oddziaływania na przebieg wydarzeń.

Zarówno rząd PO-PSL, jak i Unia Europejska w 2008 roku postrzegali Federację Rosyjską jako jednego z najważniejszych strategicznych partnerów. Mimo świadomości imperialnych ambicji Władimira Putina, dążącego do utrzymania Gruzji w postsowieckiej strefie wpływów, wyrażali oni konieczność prowadzenia dialogu z Rosją. W obliczu wysoce prawdopodobnej konfrontacji zbrojnej na szeroką skalę, dialog był postrzegany jako odpowiadająca standardom liberalnej demokracji forma prowadzenia relacji dwustronnych. Ponadto żadne z czołowych państw UE nie chciało pogorszenia swoich stosunków z Rosją. Europa, z racji zbliżających się w USA wyborów prezydenckich i skupienia uwagi opinii publicznej na tym wydarzeniu, została niejako w sytuacji wybuchu wojny na Kaukazie pozbawiona wsparcia supermocarstwa. Stało się tak mimo entuzjazmu George'a W. Busha, który zapewniał prezydenta Saakaszwilego o wsparciu dla gruzińskich ambicji euroatlantyckich. W konsekwencji UE podjęła działania zmierzające do deeskalacji wojny. Podstawowym narzędziem, wykorzystanym przez prezydenta Sarkozy'ego, stał się dialog. Taka forma nie spodobała się prezydentowi Polski, wobec czego stanął on w opozycji do polskiego rządu, wspierającego francuską misję w Tbilisi i Moskwie.

Brak porozumienia co do przyszłości Gruzji oraz Ukrainy w ramach NATO w znacznym stopniu przyczynił się do podjęcia przez Władimira Putina ostatecznej decyzji o podjęciu zbrojnej interwencji w zbuntowanych republikach, będących częścią Gruzji. Dążenia państw takich jak Polska, by znajdująca się dotychczas w rosyjskiej strefie wpływów Gruzja stała się członkiem transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa, zostały przez Putina zinterpretowane jako wtrącanie się w wewnętrzne sprawy Rosji. Dwugłos, jaki zapanował na szczycie w Bukareszcie,

utwierdził Putina, że Zachód w razie zbrojnej interwencji nie zaryzykuje eskalacji wojny poprzez podjęcie takich samych działań. Dążenia państw europejskich, aby Federacja Rosyjska stała się demokracją liberalną na wzór zachodni, na przestrzeni lat stały się *spiritus movens* Władimira Putina na obszarze postradzieckim. Był on bowiem przekonany, że w imię interesów Zachód w żaden sposób nie naruszy strategicznego partnerstwa z Rosją, przynoszącego obu stronom znaczne korzyści – tani surowiec dla Europy oraz znaczne wpływy do rosyjskiego budżetu federalnego.

Postawa prezydenta Kaczyńskiego w trakcie wojny rosyjsko-gruzińskiej była w znacznym stopniu nieuzasadniona. Polski rząd obierając strategię zakończenia wojny przy pomocy UE miał świadomość zbyt słabej pozycji Polski, wobec czego nie miała ona możliwości w sposób samodzielny wpływać na rozwój wydarzeń. Brak poparcia dla koalicji związanej przez Kaczyńskiego z państwami bałtyckimi oraz Ukrainą był tego najlepszym dowodem. Mimo wyraźnych przesłanek, polski prezydent forsował własną koncepcję, czym narażał nie tylko polską dyplomację, ale także unijną. W sytuacji, w której Unia Europejska wzięła na siebie odpowiedzialność za działania mające doprowadzić do zakończenia wojny, rozbieżność stanowisk wśród państw członkowskich oraz śmiałe tezy o braku odwagi unijnych przywódców nie wpływały korzystnie na postrzeganie wspólnoty jako wiarygodnego partnera do rozmów. Działalność polskiego prezydenta wpłynęła również niekorzystnie *stricto* na stan relacji polsko-rosyjskich. Rozmowy dwustronne były od tego momentu prowadzone niemal wyłącznie z polskim rządem.

Działalność prezydenta Kaczyńskiego w trakcie wojny rosyjsko-gruzińskiej stała się w następstwie katastrofy smoleńskiej z 10 kwietnia 2010 roku kluczowym elementem w polskiej polityce wobec Rosji realizowanej przez partię Prawo i Sprawiedliwość, wówczas główną partię opozycyjną w Polsce, a od 2015 roku partię rządzącą. Wykorzystywana była zarówno w polityce wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Ze względu na charakter, stanowiła istotny element polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 2007-2015.

5.2. Tarcza antyrakietowa w Polsce a stanowisko Rosji

Poruszona w poprzednim rozdziale kwestia zainstalowania w Polsce amerykańskiego Programu Narodowej Obrony Przeciwrakietowej (National Missile Defence – NMD), potocznie nazywanego tarczą antyrakietową, stanowiła jedno z najważniejszych zagadnień dotyczących bezpieczeństwa Polski po 1999 roku. W 2007 roku, jeszcze za czasów rządów Prawa i Sprawiedliwości, nastąpiła intensyfikacja negocjacji między Stanami Zjednoczonymi a Polską. Kwestia tarczy antyrakietowej spowodowała pojawienie się wielu problemów oraz napięć na

linii Polska-Rosja, wobec czego stanowiła ona jedno z najistotniejszych zagadnień w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 2007-2015.

Idea NMD wywodzi się z początku lat 80. XX wieku. Została ona zainicjowana przez prezydenta USA Ronalda Reagana, sprawującego swój urząd od 1981 do 1989 roku. W 2002 roku za sprawą prezydenta George'a W. Busha powstała kontynuacja projektu Reagana, który ma za zadanie skuteczną obronę terytorium Stanów Zjednoczonych przed atakiem rakietowym ze strony państw zbójcekich, aspirujących do posiadania broni masowego rażenia. Ówczesnie zaliczały się do nich państwa z tzw. osi zła, za które prezydent Bush uważał Iran, Irak oraz Koreę Północną. Podpisane przez amerykańskiego prezydenta w 2002 roku National Security Presidential Directive 23 stało się podstawą do rozpoczęcia działalności stałych naziemnych baz amerykańskich zawierających antyrakiety⁶⁵².

Na system NMD miały składać się radary morskie oraz lądowe, satelity umieszczone na niskich orbitach, a także satelity wczesnego ostrzegania umieszczone na orbitach geostacjonarnych. Do systemów antybalistycznych w ramach NMD w myśl dyrektywy nr 23 miał należeć laser na platformie lotniczej, okręty wyposażone w system wykrywania, naprowadzania i kierowania walką, rakiety, naziemny system antyrakietowy baz wyrzutni pocisków oraz naziemne mobilne systemy antyrakietowe. Centrum dowodzenia systemu miała być baza Cheyenne Mountain Air Force Station w Kolorado⁶⁵³.

Jednym z celów prezydenta Busha oraz jego administracji było pozyskanie przed upływem kadencji (Bush zgodnie z amerykańską konstytucją sprawował swoją drugą, a zarazem ostatnią kadencję prezydencką) sojuszników wśród państw europejskich, na których terytorium istniała możliwość rozlokowania elementów systemu tarczy antyrakietowej. W tym celu zwrócono się z oficjalną prośbą o zgodę na budowę bazy pocisków przechwytyjących w Polsce oraz radaru wczesnego ostrzegania o zagrożeniu w Czechach⁶⁵⁴. Amerykański prezydent oraz jego administracja zgodnie podkreślali, że celem budowy bazy w Europie będzie przechwytywanie wrogich rakiet wyrzeliwanych z terytorium Iranu – państwa położonego na tzw. osi zła, w kierunku wschodnich wybrzeży USA. Ponadto europejski komponent tarczy antyrakietowej miał zapewnić ochronę amerykań-

⁶⁵² K. Klatka-Urbaniak, *Polska: przedmiot czy podmiot w amerykańsko-rosyjskiej rozgrywce wokół tarczy antyrakietowej*, „Biuletyn Międzynarodowy Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 2 (2), 2018, s. 130.

⁶⁵³ M. Fiszer, J. Gruszczyński, *Amerykański system obrony przeciwrakietowej. Wybrane problemy*, „Nowa Technika Wojskowa”, nr 9, 2007, s. 32-42.

⁶⁵⁴ M. Madej, *Polityka bezpieczeństwa Polski (wymiar polityczno-wojskowy)*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2008, s. 58-59.

skich wojsk w Europie oraz terytorium większości państw członkowskich NATO. Prośba Amerykanów została potraktowana przez polskie władze jako okazja do pogłębienia strategicznego partnerstwa w zakresie bezpieczeństwa i obronności między państwami. Należy podkreślić, że zarówno Prawo i Sprawiedliwość, jak i Platforma Obywatelska – partie, które w czasie polsko-amerykańskich negocjacji sprawowały w Polsce władze – były uważane za proamerykańskie⁶⁵⁵. Co prawda Platforma Obywatelska zakładała w większym stopniu liczenie się ze stanowiskiem Unii Europejskiej, niemniej Stany Zjednoczone nadal uważano za głównego partnera strategicznego w dziedzinie bezpieczeństwa. Celem PO było prowadzenie ze Stanami Zjednoczonymi partnerskiego dialogu. Skutkiem takiego stanu rzeczy było mimo zmiany władzy w Polsce w 2007 roku stosunkowo płynne przejście do kolejnych faz negocjacji z Amerykanami.

Stany Zjednoczone i Polska przez niemal cały 2007 rok oraz znaczną część roku 2008 prowadziły intensywne negocjacje dotyczące uczestnictwa Polski w amerykańskim programie obrony przeciwrakietowej. W negocjacje zaangażowali się ważni politycy amerykańscy związani z resortami siłowymi, tacy jak John Rood, zastępca sekretarza stanu ds. kontroli zbrojeń i bezpieczeństwa międzynarodowego, Daniel Fried, zastępca sekretarza stanu ds. Europy i Eurazji, czy sam sekretarz obrony Robert Gates⁶⁵⁶. Amerykanie przedstawili Polsce projekty umów dotyczące m.in. określenia statusu wojsk, które miałyby stacjonować na terenie bazy w Polsce (Standing Forces Agreement – SOFA) oraz budowy i funkcjonowania bazy. Mimo iż szczegółowe instrukcje negocjacyjne pozostawały niejawne, za najbardziej pożądane dla Polski wskazywano zawarcie z USA umowy polityczno-wojskowej, która podniosłaby rangę relacji między państwami. Celem umowy miałoby być również nakreślenie szerszego kontekstu stosunków polsko-amerykańskich w dziedzinie bezpieczeństwa⁶⁵⁷.

4 lipca 2008 roku rząd Donalda Tuska odrzucił amerykańską propozycję umowy. Decyzję uzasadniano brakiem realnych gwarancji bezpieczeństwa militarnego dla Polski ze strony Stanów Zjednoczonych. Podkreślano jednak, że negocjacje nie zostały zakończone. Punktem spornym stała się odmowa przekazania przez Waszyngton przeciwlotniczych wyrzutni i rakiet Patriot. Ich zadaniem byłaby ochrona terytorium Polski w razie ataku⁶⁵⁸. Decyzja polskiego rządu była również

⁶⁵⁵ N. Adamczyk, *Znaczenie amerykańskiej tarczy antyrakietowej dla bezpieczeństwa narodowego Polski*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka”, nr 2 (XV), 2014, s. 40-41.

⁶⁵⁶ B. Górka-Winter, *Polityka Polski wobec Stanów Zjednoczonych*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2008, s. 85.

⁶⁵⁷ Ibidem, s. 85-86.

⁶⁵⁸ N. Adamczyk, *Znaczenie amerykańskiej tarczy antyrakietowej dla bezpieczeństwa narodowego Polski*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka”, nr 2 (XV), 2014, s. 42.

podyktowana potrzebami polityki wewnętrznej – była próbą wykazania suwerenności w stosunkach z głównym partnerem strategicznym, za jakiego uchodziły Stany Zjednoczone. Miała ona polegać na braku bezwzględnej zgody na każdą propozycję wysuwaną przez stronę amerykańską. Polska oczekiwała tym samym lepszej propozycji, która w pełni satysfakcjonowałaby obie strony. Należy tu zwrócić uwagę, że 4 lipca jest dla Stanów Zjednoczonych dniem szczególnym. Amerykanie obchodzą wtedy rocznicę uchwalenia Deklaracji Niepodległości z 1776 roku, traktowaną jako święto narodowe.

Mimo rozczarowania stanowiskiem polskiego rządu, strona amerykańska kontynuowała rozmowy przedstawiając kolejne propozycje rozwiązania spornych kwestii⁶⁵⁹. Negocjacje ostatecznie zakończyły się podpisaniem 20 sierpnia 2008 roku w Warszawie umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki dotyczącej rozmieszczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej antybalistycznych rakiet przechwytyjących⁶⁶⁰. W umowie zawarto zapisy przewidujące budowę bazy mieszczącej 10 wyrzutni rakiet przechwytyjących oraz określające zasady jej funkcjonowania. Tego samego dnia została ogłoszona Deklaracja w sprawie współpracy strategicznej między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Przewidywano w niej umieszczenie w Polsce garnizonu sił USA do obsługi rakiet Patriot oraz współpracę polityczno-wojskową obejmującą dostarczanie Siłom Zbrojnym RP sprzętu obronnego jako części rozszerzonej współpracy przemysłowej. Przewidziane zostało także Porozumienie Ramowe w sprawie obrony przeciwrakietowej, które miało służyć współpracy podjętej przez strony na mocy dwustronnej umowy dotyczącej rozmieszczenia w Polsce rakiet przechwytyjących systemu obrony przeciwrakietowej. Elementy tarczy miały zostać umieszczone w Redzikowie koło Słupska. Baza, zgodnie z założeniami, miała osiągnąć pełną gotowość operacyjną w 2015 roku⁶⁶¹. Zarówno polska, jak i amerykańska strona dążyły w trakcie negocjacji do powia-

⁶⁵⁹ Ibidem.

⁶⁶⁰ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki dotycząca rozmieszczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej antybalistycznych obronnych rakiet przechwytyjących, sporządzona w Warszawie dnia 20 sierpnia 2008 r., oraz protokół zmieniający Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki dotyczącą rozmieszczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej antybalistycznych obronnych rakiet przechwytyjących, sporządzoną w Warszawie dnia 20 sierpnia 2008 r., sporządzony w Krakowie dnia 3 lipca 2010 r.*, Dz. U. 2011, poz. 1298.

⁶⁶¹ G. Nycz, *Tarcza antyrakietowa w polityce bezpieczeństwa Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo RP. Historia – ekonomia – polityka. Studia z zakresu bezpieczeństwa państwa*, A. Żebrowski, A. Jaeschke, R. Kłaczyński (red.), Kraków 2013, s. 67-68.

zania amerykańskiej tarczy z systemem obrony przeciwrakietowej NATO. Decyzja w sprawie budowy sojuszniczego systemu została podjęta kilka miesięcy wcześniej, podczas szczytu NATO w Bukareszcie w kwietniu 2008 roku⁶⁶².

Najistotniejszym elementem polskiego komponentu amerykańskiej tarczy antyrakietowej miał być naziemny system baz wyrzutni pocisków rakietowych Ground Based Interceptors (GBI). Do jego zadań miało należeć wykrycie wystąpienia rakiety balistycznej z terytorium państwa zbójczego (w tym przypadku Iranu), identyfikacja i obliczenia toru lotu rakiety lub głowicy, wystrzelenie przeciwrakiet naprowadzanych przez radar umiejscowiony w Czechach oraz trafienie rakiety⁶⁶³.

Plan budowy na terytorium Polski elementów amerykańskiego systemu tarczy antyrakietowej bardzo szybko stał się kwestią sporną w relacjach polsko-rosyjskich w zakresie bezpieczeństwa i obronności. Związane było to z istniejącą w dalszym ciągu ambicją Federacji Rosyjskiej do ponownego wciągnięcia Polski w swoją strefę wpływów, mimo jej członkostwa w NATO i UE⁶⁶⁴. Rozpoczęte wiosną 2007 roku polsko-amerykańskie negocjacje zostały ocenione przez Federację Rosyjską negatywnie. Projekt tarczy został określony przez Rosjan jako krok nieprzyjazny i prowokacyjny. Ich zdaniem celem budowy tarczy nie była ochrona terytorium USA przed ewentualnym atakiem nuklearnym ze strony Iranu, a dążenia do osłabienia geostrategicznej pozycji Rosji⁶⁶⁵. Instalacje w Polsce oraz Czechach stanowiły w ich mniemaniu zagrożenie równowagi strategicznej na kontynencie europejskim⁶⁶⁶. Rosjanie ostrzegli również Zachód, że w przypadku realizacji projektu na terytorium Polski wymierzą w odpowiedzi swoje rakiety w rozmieszczone w Polsce i Czechach elementy tarczy. Przedstawiciele polskiego rządu podkreślali, że system nie jest w żaden sposób skierowany przeciwko Rosji, określając jego charakter jako *stricte* defensywny. Podkreślali także, że jego budowa nie miała żadnego związku ze stosunkami polsko-rosyjskimi. Atmosferę nieufności co do rzeczywistych intencji oraz celów budowy amerykańskiego systemu podsyłał ówczesny premier, Jarosław Kaczyński. W jednym z wywiadów stwierdził, że zainstalowanie elementów tarczy antyrakietowej w Polsce na dziesięciolecie przekreśliłoby dążenia Rosji do rozszerzenia jej stref wpływów na Polskę⁶⁶⁷. Sta-

⁶⁶² K. Klatka-Urbaniak, op. cit., s. 131.

⁶⁶³ T. Hypki, *Radar i jego ochrona*, „Raport: Wojsko, Technika, Obronność”, nr 9, 2007, s. 16.

⁶⁶⁴ T. Wicha, *Prawa i Sprawiedliwości ocena polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, „Humanities and Social Sciences”, vol. XXI, nr 23 (1), 2016, s. 207.

⁶⁶⁵ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 203.

⁶⁶⁶ P. Turczyński, *Amerykańskie koncepcje tarczy antyrakietowej w Europie*, Warszawa 2012, s. 112.

⁶⁶⁷ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 203.

nowisko polskiego premiera zostało przez Rosjan wykorzystane jako argument potwierdzający antyrosyjski charakter amerykańskiej inwestycji w Europie.

Główne zagrożenia, jakie zdaniem Federacji Rosyjskiej niosła za sobą instalacja amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej w Europie, to fakt istnienia wyrzutni rakiet zdolnych razić z dużą szybkością cele w europejskiej części Rosji, brak możliwości kontroli systemu przez Rosję, możliwość wykorzystania Europy przez Stany Zjednoczone jako teatru działań wojennych w sytuacji konfliktu z innym podmiotem oraz zwiększenie zagrożenia atakami terrorystycznymi w Europie. Podkreślano również zagrożenie ekologiczne na europejskim obszarze Rosji, mogące wystąpić w wyniku niewłaściwego lub zbyt późnego przechwycenia głowicy uzbrojonej w broń masowego rażenia przez antyrakietę wystrzeloną z bazy umiejscowionej w Europie Środkowej⁶⁶⁸. Amerykanie, mimo iż podejmowali działania mające za zadanie przekonanie Rosjan, że system tarczy antyrakietowej nie jest wymierzony w bezpieczeństwo Federacji Rosyjskiej, nie byli w stanie wpłynąć na zmianę stanowiska Moskwy. W odpowiedzi na argument o kierowaniu się przy rozbudowie systemu stale rosnącym zagrożeniem ze strony przede wszystkim Iranu rosyjscy wojskowi podkreślali, że Teheran nie dysponował i w przyszłości nie zdobędzie środków przenoszenia rakiet balistycznych, czyli takich, które jako jedyne mogłyby osiągnąć terytorium Stanów Zjednoczonych. Ich zdaniem realne zagrożenie stwarzały wyłącznie znajdujące się w dyspozycji Iranu rakiety krótkiego i średniego zasięgu, wobec czego nasuwały się pytania o rzeczywisty cel ulokowania systemu na terytorium państw Europy Środkowej⁶⁶⁹.

W trakcie polsko-amerykańskich negocjacji w sprawie budowy na terytorium Polski elementów amerykańskiej tarczy antyrakietowej obie strony prowadziły równoległe i często niezależne od siebie rozmowy z Federacją Rosyjską. Polegały one w głównej mierze na złagodzeniu rosyjskiego stanowiska oraz znalezieniu zadowalającego wszystkie strony rozwiązania. USA oraz Polska w dalszym ciągu starały się przekonać Władimira Putina, że system nie był wymierzony w bezpieczeństwo Rosji. Rosjanie w sporze wokół tarczy przedstawiali się jako strona roszcząca sobie prawo do wpływania na podejmowane przez Zachód decyzje w sferze bezpieczeństwa, która została bezpodstawnie pominięta. Zarówno w wypowiedziach polityków, jak i w rosyjskiej prasie coraz bardziej uwidaczniała się zimnowojenna retoryka, potęgująca napiętą atmosferę prowadzonych rozmów. Amerykanie podkreślali, że nie pozwolą Rosjanom zawetować planów budowy tarczy, ponieważ była to sprawa wyłącznie między nimi a Polską. Rosjanie, mimo

⁶⁶⁸ W. Ostant, *Tarcza antyrakietowa jako instrument amerykańskiej supremacji w międzynarodowym systemie bezpieczeństwa*, „Przegląd Zachodni”, nr 1, 2009, s. 246.

⁶⁶⁹ A. Bryc, *Rosja w XXI wieku...*, op. cit., s. 165.

żądań bezwzględnej wstrzymania realizacji projektu, co pewien czas wysuwali alternatywne propozycje, mające umożliwić im uczestnictwo w systemie. Jeszcze w 2007 roku Władimir Putin zaproponował Amerykanom wykorzystanie w systemie tarczy bazy radarowej w Gabali w Azerbejdżanie. Kolejną propozycją było wyrażenie zgody przez Rosję na budowę tarczy, pod warunkiem objęcia nią większej liczby europejskich państw oraz wpisania jej w szersze ramy funkcjonowania Rady NATO-Rosja. Warunkiem *sine qua non* stawianym przez prezydenta Busha było uwzględnienie w jej ramach zarówno Polski, jak i Czech. Elementarna rozbieżność interesów strategicznych uniemożliwiała wypracowanie zadowalającego wszystkie strony konsensusu, wobec czego Rosjanie zdecydowali o dalszym sprzeciwie wobec amerykańskich planów rozmieszczenia elementów tarczy antyrakietowej w Europie⁶⁷⁰.

Rosjanie w trakcie negocjacji w sprawie tarczy wielokrotnie podejmowali ostantacyjne działania mające podkreślić ich nieprzejednane stanowisko. Miały one na celu także oddziaływać na państwa, które zdecydowały się na działania, zgodnie z rosyjską racją stanu stanowiące zagrożenie dla bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej oraz stref jej żywotnych interesów. Takim działaniem było chociażby zawieszenie traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (Treaty on Conventional Armed Forces in Europe – CFE) czy podejmowane przez Rosję demonstracyjne próby rakietowe.

Brak porozumienia między Zachodem a Rosją w kwestii budowy tarczy antyrakietowej w Europie *de facto* przynosił więcej korzyści Federacji Rosyjskiej. W obliczu kończącej się kadencji prezydenta Busha, przedłużające się negocjacje stawiały pod znakiem zapytania dalsze działania, mające na celu rozbudowę amerykańskiego systemu.

W wyniku wyborów prezydenckich, które jesienią 2008 roku odbyły się w Stanach Zjednoczonych, zwyciężył kandydat demokratów, Barack Obama. Nowy prezydent przywiązywał w swojej polityce zagranicznej o wiele mniejszą wagę do problemów europejskich niż jego poprzednik. Prezydent Obama w pierwszej kolejności był zainteresowany przemodelowaniem stosunków z kluczowymi partnerami. Zbalansowanie zaangażowania amerykańskiego w różnych regionach świata (w tym w Europie) miało w jego koncepcji doprowadzić do zachowania amerykańskiego przywództwa na kolejne dekady. Uwaga amerykańskiej polityki została skierowana na regiony o aspiracjach przywódczych i o rosnącej sile ekonomicznej. Chodziło tu głównie o państwa położone w rejonie Azji Południowo-Wschodniej. Reorientację w polityce zagranicznej USA za prezydentury Obamy

⁶⁷⁰ K. Klatka-Urbaniak, op. cit., s. 134-135.

nazwano zwrotem ku Azji (the Asia pivot)⁶⁷¹. Sceptycyzm Obamy w kwestii budowy amerykańskiej tarczy antyrakietowej był już wyczuwalny w trakcie jego kampanii wyborczej. Do zrewidowania inwestycji w znacznej mierze przyczynił się również kryzys finansowy, który chwilę wcześniej wybuchł w amerykańskim sektorze bankowym, w krótkim czasie rozlewając się niemal na cały świat. Doprowadził on do konieczności ograniczenia środków na realizację projektu tarczy. Kluczowe stało się podjęcie działań umożliwiających jak najszybsze wyjście z kryzysu, wobec czego budowa tarczy w Europie stała się kwestią drugorzędną. Niemniej, dla istoty problemu, najistotniejsze było stanowisko amerykańskiego prezydenta, dążącego do ułożenia poprawnych relacji z Federacją Rosyjską.

W 2008 roku zarówno w Białym Domu, jak i na Kremlu doszło do zmiany gospodarza. Władimira Putina zastąpił Dmitrij Miedwiediew. Rosyjski prezydent był postrzegany początkowo jako zorientowany prozachodnio reformator, realizujący odmienną politykę od swojego poprzednika, Władimira Putina (ten objął urząd premiera). Administracja Baracka Obamy postanowiła wykorzystać ten fakt do naprawy nadszarpniętych w ostatnich latach relacji strategicznych z Federacją Rosyjską. Waszyngtonowi bardzo zależało na poparciu Moskwy, ewentualnie jej neutralności dla priorytetowych elementów strategii polityki zagranicznej nowego prezydenta. Chodziło tu przede wszystkim o zakończenie wojny w Afganistanie, zahamowanie irańskiego programu jądrowego oraz uczynienie świata bezatomowym⁶⁷². Symbolicznym wydarzeniem, które miało pozwolić stronom na nawiązanie relacji od nowa, było wręczenie w marcu 2009 roku w Genewie przez amerykańską sekretarz stanu Hillary Clinton rosyjskiemu ministrowi spraw zagranicznych Siergiejowi Ławrowowi czerwonego guzika podpisanego „reset”. Jego wciśnięcie miało oznaczać zapoczątkowanie nowego etapu we wzajemnych relacjach⁶⁷³. Wydarzenie to zainicjowało rozmowy między stronami na temat redukcji arsenałów jądrowych. Aby tak się stało, Stany Zjednoczone musiały zrezygnować z instalacji na terytorium Polski oraz Czech elementów tarczy antyrakietowej⁶⁷⁴. Barack Obama i jego administracja zdawali sobie sprawę z faktu, że wsparcie

⁶⁷¹ B. van Apeldoors, N. de Graaff, *American Grand Strategy and Corporate Elite Networks. The Open Door Since the End of the Cold War*, Londyn 2016, s. 190.

⁶⁷² M. Kumelska, *Specyfika stosunków amerykańsko-rosyjskich w pozimnowojennej strukturze świata*, [w:] *Prawo i polityka na wschód od Europy*, J. Marszałek-Kawa, P. Wawrzyński (red.), Toruń 2014, s. 10.

⁶⁷³ W. Jarząbek, *Wpływ załamania się koncepcji „resetu” w stosunkach amerykańsko-rosyjskich na stosunki amerykańsko-niemieckie*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, nr 25, z. 1, 2017, s. 74.

⁶⁷⁴ P. Turczyński, *Amerykańskie koncepcje tarczy antyrakietowej w Europie*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 3 (161), 2011, s. 177.

Federacji Rosyjskiej będzie wymagało z ich strony ustępstw. Za takie należało potraktować kwestię instalacji tarczy antyrakietowej w Europie.

Z upływem czasu stawało się coraz bardziej jasne, że budowa amerykańskiej tarczy w Polsce oddala się. Najbardziej pesymistyczne scenariusze już wtedy zakładały całkowitą rezygnację z pomysłu, bądź zastąpienie go innym, konsultowanym oraz uzgodnionym z Federacją Rosyjską. W lipcu 2009 roku na łamach „Gazety Wyborczej” opublikowano otwarty list, wystosowany przez intelektualistów oraz byłych polityków wywodzących się z państw Europy Środkowo-Wschodniej. Podpisali się pod nim m.in. byli prezydenci RP – Aleksander Kwaśniewski i Lech Wałęsa, były prezydent Republiki Czeskiej Vaclav Havel, ustępujący prezydent Litwy Valdas Adamkus oraz bułgarski politolog oraz filozof polityki Iwan Krystew. Apelowali oni do amerykańskiego prezydenta Baracka Obamy o utrzymanie amerykańskiej obecności w regionie Europy Środkowo-Wschodniej⁶⁷⁵.

17 września 2009 roku Barack Obama ogłosił, że Stany Zjednoczone zrezygnowały z planów rozmieszczenia w Polsce oraz Czechach elementów globalnego systemu tarczy antyrakietowej przed międzykontynentalnymi pociskami balistycznymi. USA – podobnie jak nieco ponad rok wcześniej Polska – ogłosiły swoją decyzję w istotny z punktu widzenia historii Polski dzień: w rocznicę rozpoczęcia zbrojnej agresji ZSRR na Polskę w 1939 roku, co zostało uznane za wyjątkowo niefortunne. W miejsce poprzedniej koncepcji USA miały realizować we współpracy z członkami NATO etapową rozbudowę zdolności obronnych z wykorzystaniem systemów przeciwrakietowych (European Phased Adaptive Approach – EPAA). Zgodnie z programem, zamiast planowanych wcześniej wyrzutni w Polsce i radaru w Czechach podstawą europejskiego komponentu systemu obrony przeciw-rakietowej miały stać się rakiety SM-3, rozmieszczone na wyrzutniach morskich oraz lądowych (w tym w Polsce). System ten miał za zadanie ograniczenie problemu broni rakietowej państw zbójceckich⁶⁷⁶.

Kwestia rozmieszczenia elementów amerykańskiej tarczy antyrakietowej stała się jednym z kluczowych czynników w relacjach polsko-rosyjskich w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności w latach 2007-2015. W trakcie negocjacji

⁶⁷⁵ *An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe*, Gazeta Wyborcza, 15.09.2009, <https://wyborcza.pl/7,75399,6825987,an-open-letter-to-the-obama-administration-from-central-and.html> [dostęp: 23.08.2022].

⁶⁷⁶ G. Nycz, op. cit., s. 68-69.

uwidoczniły się niegasnące ambicje Federacji Rosyjskiej, dążącej do wywierania wpływu na decyzje w sferze bezpieczeństwa na terytorium państw znajdujących się wcześniej w radzieckiej strefie wpływów. Polska poprzez realizację strategicznych interesów mimowolnie stała się zakładnikiem amerykańsko-rosyjskiej rywalizacji na obszarze postradzieckim. Ze względu na powiązania z Federacją Rosyjską, każdy projekt oraz decyzja mająca znaczenie strategiczne dla bezpieczeństwa Polski w pierwszej kolejności była traktowana, niejako automatycznie, jako wymierzona w Rosję. Wydarzenia związane z tarczą antyrakietową zostały skrętnie wykorzystane przez rosyjską propagandę, zarzucającą Polsce serwilizm wobec USA oraz brak podmiotowości w stosunkach międzynarodowych. Taki stan rzeczy powodował, że Polska nie była przez FR traktowana jako równorzędny partner do rozmów w sprawie budowy tarczy.

Na podstawie działań prowadzonych przez Federację Rosyjską, zmierzających do zabezpieczenia jej żywotnych interesów, oraz w obliczu późniejszych wydarzeń można założyć, że Rosjanie pod żadnym pozorem nie wyraziliby zgody na budowę tarczy w Polsce. Niemniej, zwłaszcza wypowiedzi polskich polityków w znacznym stopniu ułatwiały Federacji Rosyjskiej prowadzenie dyskredytującej kampanii, mającej za zadanie przedstawienie Polski jako państwa wrogo nastawionego, podejmującego się działań stanowiących zagrożenie dla bezpieczeństwa Rosji oraz jej interesów.

Czynnikiem, który w istotny sposób wpływał na postrzeganie problemu budowy tarczy antyrakietowej w Polsce oraz jej wpływu na relacje polsko-rosyjskie, był zbyt duży rozdźwięk między zwolennikami a przeciwnikami rozwiązania. Zwolennicy podkreślali, że system wzmocni bezpieczeństwo Polski, zwłaszcza wobec Rosji. Szczególnie widoczne stało się to po wojnie pięciodniowej, zinterpretowanej jako odnowienie rosyjskiego imperializmu oraz potwierdzenie, że Federacja Rosyjska w obronie własnych interesów była gotowa odwołać się do argumentu siły. Z kolei przeciwnicy przekonywali, że instalacja tarczy w Polsce w rzeczywistości osłabiała potencjał obronny Polski, bowiem w obliczu ewentualnego konfliktu amerykańsko-rosyjskiego pierwsze pociski zostałyby skierowane na amerykańską instalację. Ze względu na potencjał atomowy obu państw, konflikt mógłby doprowadzić do całkowitego zniszczenia Polski. Zdaniem Romana Kuźniara, realizacja programu tarczy antyrakietowej w Polsce oznaczałaby powrót do wyścigu zbrojeń oraz przede wszystkim osłabienie geopolitycznej pozycji Rosji. Jedynym zwycięzcą byłyby w tej sytuacji Stany Zjednoczone, którym takie rozwiązanie zapewniłoby nietykalność strategiczną⁶⁷⁷.

⁶⁷⁷ R. Kuźniar, *Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989-2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2011, s. 315.

Polska, realizując interesy strategiczne w dziedzinie bezpieczeństwa, *de facto* dążyła do zabezpieczenia się przed potencjalnym atakiem Rosji, której działalność zdaniem rządzących stawiała się coraz mniej przewidywalna. Z kolei Federacja Rosyjska podejmowała działania zmierzające do ograniczenia amerykańskiej strefy wpływów w Europie. Ponadto dążyła do uniknięcia przesunięcia natowskich instalacji wojskowych bliżej swojej granicy. Traktowała to jako naruszenie postanowień z końca lat 90. XX wieku, zgodnie z którymi na terytorium państw Europy Środkowo-Wschodniej nie miała być rozbudowywana infrastruktura strategiczna NATO. Kwestia budowy amerykańskiej tarczy antyrakietowej na terytorium Polski oraz rosyjskie działania zmierzające do rezygnacji przez USA z realizacji projektu w znacznym stopniu spotęgowały wzajemną nieufność w relacjach polsko-rosyjskich w sferze bezpieczeństwa i obronności w latach 2007-2015.

5.3. Partnerstwo Wschodnie – godzenie w strefy wpływów Rosji

Partnerstwo Wschodnie to zapoczątkowana w 2008 roku oraz powołana oficjalnie rok później inicjatywa funkcjonująca w ramach Unii Europejskiej. Jej głównym zadaniem miało być pogłębianie więzi politycznych oraz integracji europejskiej z państwami partnerskimi położonymi na obszarze Europy Wschodniej oraz Zakaukazia. Ze względu na fakt, że jednym z inicjatorów powołania Partnerstwa Wschodniego była Polska (wraz ze Szwecją), a dotyczyła ona państw znajdujących się *de facto* w postsowieckiej strefie wpływów, PW stało się kolejnym, istotnym zagadnieniem w rozważaniach na temat polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 2007-2015.

Od podpisania traktatu z Maastricht w 1992 roku Unia Europejska wyrażała zainteresowanie zacieśnieniem relacji z najbliższymi sąsiadami, również spoza kontynentu europejskiego. Jeszcze w latach 90. XX wieku w ramach tzw. procesu barcelońskiego rozpoczęła współpracę z krajami basenu Morza Śródziemnego. Podpisane zostały także umowy stowarzyszeniowe z Tunezją, Marokiem, Jordanią, Autonomią Palestyńską, Egiptem, Libanem oraz Algierią⁶⁷⁸. Największe rozszerzenie w dotychczasowej historii Unii Europejskiej z 2004 roku o dziesięć państw, w tym o osiem znajdujących się w Europie Środkowo-Wschodniej, wymogło na Wspólnocie Europejskiej wypracowanie nowej koncepcji polityki wobec sąsiadów. Jeszcze tego samego roku, 12 maja, Komisja Europejska opublikowała Europejską Politykę Sąsiedztwa. Głównymi celami ENP były promocja wartości UE, dialog poli-

⁶⁷⁸ K. Łastawski, *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2004, s. 314.

tyczny, współpraca na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego, pomoc finansowa i techniczna oraz szeroko rozumiana współpraca w dziedzinach wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych, energetyki, transportu i ochrony środowiska. Ponadto zainicjowano m.in. utworzenie strefy wolnego handlu z Ukrainą, a także budowę centrum wizowego UE na terytorium Mołdawii⁶⁷⁹.

Kraje, które zostały objęte ENP, zakwalifikowano do trzech grup. Przynależność do nich warunkowała położenie geograficzne. Do pierwszej grupy należały państwa z Europy Wschodniej – Białoruś, Ukraina i Mołdawia. Do drugiej grupy, krajów położonych w basenie Morza Śródziemnego, należały Algieria, Egipt, Izrael, Jordania, Liban, Libia, Maroko, Autonomia Palestyńska, Syria oraz Tunezja. Na ostatnią, trzecią grupę składały się państwa z południowego Kaukazu – Armenia, Azerbejdżan oraz Gruzja⁶⁸⁰.

W kolejnych latach podejmowano jeszcze kilka inicjatyw mających pogłębić współpracę Unii z państwami sąsiednimi. W tym celu powstały m.in. Synergia Czarnomorska z 2007 roku, obejmująca swoim zasięgiem państwa znajdujące się w obszarze Morza Czarnego – Grecję, Bułgarię, Rumunię, Mołdawię, Ukrainę, Rosję, Gruzję, Armenię, Azerbejdżan oraz Turcję. Równolegle państwa unijne prowadziły prace nad kolejnymi projektami. W 2006 roku Austria zaproponowała pogłębienie współpracy z Ukrainą i Białorusią w ramach polityki energetycznej UE. Rok później Niemcy zaproponowali powstanie Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Plus (ENP Plus). Z kolei Polska wraz z Litwą wysunęły propozycję pogłębienia wschodniego oraz południowego wymiaru sąsiedztwa⁶⁸¹. Projekty stały się z biegiem czasu fundamentem do utworzenia kolejnej inicjatywy w ramach UE – Partnerstwa Wschodniego.

Za „ojców” idei Partnerstwa Wschodniego uważa się ministrów spraw zagranicznych Polski i Szwecji, sprawujących swój urząd w 2008 roku – Radosława Sikorskiego oraz Carla Bildta. Te dwa kraje zaprezentowały inicjatywę na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych państw Unii w dniach 26-27 maja 2008 roku w Brukseli. Dzień przed spotkaniem minister Sikorski na specjalnie zwołanej konferencji prasowej przedstawił główne założenia inicjatywy⁶⁸². Uszczegółowio-

⁶⁷⁹ A. Barabasz, M. Piechocki, *Partnerstwo Wschodnie jako instrument polityki wschodniej UE?*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 6, 2012, s. 259-260.

⁶⁸⁰ E. Cziomer, *Geneza, struktura oraz przesłanki wdrażania partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w latach 2008-2010*, [w:] *Partnerstwo wschodnie. Wielka szansa dla Europy*, J. Sawczuk (red.), Poznań-Chorzów 2011, s. 40.

⁶⁸¹ A. Barabasz, M. Piechocki, op. cit., s. 260.

⁶⁸² A.K. Cianciara, *‘Eastern Partnership’ – opening a new chapter of Polish Eastern Policy and the European Neighbourhood Policy?*, „Analyses & Opinions”, nr 4, 2008, s. 2.

ny projekt, w którego opracowaniu brali udział również Czesi, przedłożono Komisji Europejskiej w październiku tego samego roku. Przewidywał on stworzenie forum regionalnej współpracy państw Unii Europejskiej z sześcioma wschodnimi sąsiadami, czyli Ukrainą, Mołdawią, Azerbejdżanem, Armenią i Gruzją oraz – warunkowo na poziomie technicznym i eksperckim – z rządzoną przez autorytarnego przywódcę Alaksandra Łukaszenkę Białorusią⁶⁸³. Polska podejmowała działania dyplomatyczne mające na celu zasięgnięcie opinii na temat PW wśród państw europejskich. W tym celu w listopadzie 2008 roku do Warszawy zaproszono przedstawicieli państw Grupy Wyszehradzkiej oraz Bułgarii, Estonii, Litwy, Łotwy, Rumunii i Szwecji. Państwa biorące udział w spotkaniu wydały wspólne oświadczenie, w którym wyraziły aprobatę dla polsko-szwedzkiej inicjatywy⁶⁸⁴. Równolegle Polska prowadziła konsultacje z europejskimi liderami – Niemcami, Francją oraz Wielką Brytanią, a także z Ukrainą oraz Rosją. Niemcy, w których polityce zagranicznej Wschód stanowił jeden z głównych wektorów, byli traktowani jako „naturalny” sojusznik dla podejmowanych działań. Niemniej wsparcie Inicjatywy przez Niemcy nie oznaczało aprobaty chociażby dla europejskich aspiracji Ukrainy, z punktu widzenia rosyjskiego imperializmu państwa kluczowego, dążącego w tym czasie do stania się członkiem euroatlantycznej wspólnoty⁶⁸⁵.

Partnerstwo Wschodnie zostało oficjalnie zainaugurowane w Pradze 7 maja 2009 roku. Przyjęto wówczas tzw. Deklarację Praską, stanowiącą podstawowy dokument założycielski inicjatywy⁶⁸⁶. Głównym celem partnerstwa w myśl Deklaracji Praskiej było „stworzenie warunków niezbędnych do przyspieszenia procesu stowarzyszenia politycznego i dalszej integracji gospodarczej między Unią Europejską a zainteresowanymi krajami partnerskimi”⁶⁸⁷. Polsko-szwedzka inicjatywa została oparta na dwóch płaszczyznach. Pierwsza z nich dotyczyła współpracy dwustronnej poprzez zacieśnianie wzajemnych relacji w zależności od wzajemnych inspiracji państw-beneficjentów, aspiracji i ich zdolności. Forma,

⁶⁸³ J. Cieślińska, *Partnerstwo Wschodnie – miejsce wymiaru wschodniego w Europejskiej Polityce Sąsiedztwa UE*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 3, 2009, s. 130.

⁶⁸⁴ M. Mizerska-Wrotkowska, *Geneza i instytucjonalizacja Partnerstwa Wschodniego*, [w:] *Między sąsiedztwem i integracją. Założenia, funkcjonowanie i perspektywy Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, A. Szeptycki (red.), Warszawa 2011, s. 52.

⁶⁸⁵ Ibidem.

⁶⁸⁶ O. Barburska, *Blaski i cienie Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, nr 4, 2015, s. 52.

⁶⁸⁷ *Wspólna deklaracja przyjęta podczas szczytu partnerstwa wschodniego w Pradze*, Council of European Union, 07.05.2009, s. 6, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8435-2009-INIT/pl/pdf> [dostęp: 24.08.2022].

treść oraz sposób, w jaki zamierzano realizować postanowienia, miały wynikać wyłącznie z indywidualnie wynegocjowanej umowy. Druga płaszczyzna dotyczyła współpracy wielostronnej. Do jej zadań miało należeć wspieranie indywidualnych wysiłków poszczególnych państw uczestniczących poprzez forum wymiany doświadczeń i informacji oraz pomoc we wdrażaniu reform. Współpracę wielostronną zamierzano prowadzić w obrębie czterech platform tematycznych. Pierwsza dotyczyła demokracji, dobrego zarządzania i stabilności, druga integracji gospodarczej i konwergencji z polityką Unii, trzecia bezpieczeństwa energetycznego, natomiast czwarta kontaktów międzyludzkich⁶⁸⁸.

Polska, jeszcze zanim stała się oficjalnie członkiem Unii Europejskiej, aspirowała do prowadzenia polityki wschodniej UE. W lipcu 2001 roku ukazał się dokument o charakterze *non-paper* „Polityka wschodnia Unii Europejskiej w perspektywie jej rozszerzenia o państwa Europy Środkowo-Wschodniej – polski punkt widzenia”, natomiast w styczniu 2003 roku opublikowano „Polskie propozycje w sprawie przyszłego kształtu polityki rozszerzonej UE wobec nowych wschodnich sąsiadów”. Minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski zapowiedział projekt PW w Informacji Ministra Spraw Zagranicznych na temat polityki zagranicznej RP w 2008 roku. Sikorski stwierdził, że w interesie Polski leżało jak najszybsze przystąpienie państw położonych w Europie Wschodniej do Unii Europejskiej. Szczególną uwagę minister zwrócił na Ukrainę. Zdaniem ministra, ze względu na sukces transformacji ustrojowej oraz szybkie wejście do UE, Polska dzięki swojemu doświadczeniu oraz pomocy była w stanie temu sprostać. Ze względu na położenie, doświadczenia historyczne, kulturowe oraz potencjał intelektualny, polityka wschodnia Unii Europejskiej miała stać się domeną Polski. W dyskusji na temat Partnerstwa Wschodniego podkreślano zmianę koncepcji prowadzenia przez Polskę polityki wschodniej UE. Rząd Prawa i Sprawiedliwości, sprawujący władzę w latach 2005-2007, postulował stworzenie Wschodniego Wymiaru UE, który miał funkcjonować poza Europejską Polityką Sąsiedztwa. Towarzyszyła mu również retoryka antyrosyjska, wobec czego rząd PO-PSL, sprawujący władzę od 2007 roku, zdecydował się na modyfikację koncepcji, tworząc tym samym Partnerstwo Wschodnie umiejscowione w ramach ENP⁶⁸⁹.

Partnerstwo Wschodnie początkowo postrzegano jako platformę umożliwiającą realizację celów oraz interesów strategicznych Polski w ramach Unii Europejskiej. Wspieranie dążeń do pełnej niezależności państw postradzieckich

⁶⁸⁸ R. Sadowski, *Partnerstwo w czasach kryzysu. Wyzwania dla integracji europejskiej państw Europy Środkowej*, „Punkt Widzenia”, nr 36, 2013, s. 14.

⁶⁸⁹ M. Lasoń, *Interesy, cele i oczekiwania Polski w ramach inicjatywy Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 4, 2009, s. 161-163.

miało uniemożliwić odbudowę pozycji imperialnej Rosji oraz doprowadzić do przesunięcia za wschodnią granicę Polski granic stabilności i bezpieczeństwa, związanych szczególnie z obecnością w Unii oraz NATO. W inicjatywie postrzegano również szansę na zbudowanie trwałych podstaw współpracy z państwami objętymi programem, w tym także z Rosją. Miało się to odbywać w oparciu o przewyższenie zaszczości historycznych i poszanowanie wzajemnej niezależności. W programie upatrywano również możliwości prowadzenia jednej polityki wschodniej, zarówno w wymiarze narodowym, jaki i w ramach UE, oraz uniknięcia ograniczenia polityki wschodniej Unii Europejskiej wyłącznie do kontaktów z Federacją Rosyjską⁶⁹⁰. Realizacja strategicznych celów oraz interesów zarówno Polski, jak i całej Unii Europejskiej miała w ramach PW odbywać się poprzez m.in. ukazywanie konstruktywnej postawy Polski, która oprócz blokowania decyzji Unii potrafiła inicjować nowe projekty oraz uzyskiwać dla nich poparcie. Wskazywano także na współpracę w realizacji konkretnych projektów czy równoważenie polityki unijnej w ramach współpracy z państwami graniczącymi na południu oraz Wschodzie. Podkreślano również możliwość udziału Federacji Rosyjskiej w konkretnych projektach realizowanych w ramach Partnerstwa Wschodniego. Miałoby się ono odbywać wyłącznie na zasadzie dobrowolności, bez formalnego udziału w inicjatywie⁶⁹¹.

W sytuacji, gdy w ramach Unii Europejskiej rozpoczęto realizację projektu, który miał za zadanie oddziaływać na państwa znajdujące się w rosyjskiej strefie wpływów, kluczowym elementem było stanowisko Federacji Rosyjskiej. Z punktu widzenia rosyjskich interesów najistotniejsza była kwestia ewentualnego członkostwa we Wspólnocie Europejskiej państw objętych programem. Największe obawy w tej kwestii wiązano z uczestnictwem w PW Ukrainy. Rosja nie była objęta ani programem Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, ani Partnerstwem Wschodnim. Uważała natomiast, że należy się jej specjalny status w ramach projektów, których uczestnikami miały być państwa wywodzące się z postsowieckiej strefy wpływów. Ponadto unijne propozycje współpracy nie wyczerpywały zdaniem Rosjan ich aspiracji. Zarówno rosyjscy politycy, jak i publicyści oceniali inicjatywę negatywnie. Jej pomysłodawcy zostali oskarżeni o podejmowanie działań przeciwko Rosji, próbę wciągnięcia krajów byłego ZSRR w orbitę wpływów Zachodu oraz o naruszenie rosyjskich interesów gospodarczych, energetycznych i geopolitycznych. Partnerstwo Wschodnie w oczach Rosjan ukazywało się jako polityczne narzędzie służące politycznej oraz gospodarczej penetracji obszaru uważanego za strefę wpływów Moskwy. Ponadto wśród rosyjskiej elity politycznej panowało przekonanie, że ini-

⁶⁹⁰ Ibidem, s. 163-164.

⁶⁹¹ Ibidem, s. 164.

inicjatywa polsko-szwedzka nie zrodziła się przypadkowo, a prace nad jej wdrożeniem znacznie przyspieszyły w następstwie wojny gruzińsko-rosyjskiej z sierpnia 2008 roku oraz kryzysu gazowego z Ukrainą na przełomie 2008 i 2009 roku⁶⁹². W marcu 2009 roku, blisko dwa miesiące przed szczytem w Pradze, gdzie zainicjowano Partnerstwo Wschodnie, minister spraw zagranicznych Rosji Siergiej Ławrow nazwał inicjatywę instrumentem służącym Unii Europejskiej do poszerzania strefy wpływów. Natomiast kilka dni po zakończeniu szczytu w maju 2009 roku, rosyjski prezydent Dmitrij Miedwiediew określił go mianem antyrosyjskiego. Stwierdził, że Unia Europejska podejmowała próby przekształcenia programu Partnerstwa Wschodniego w partnerstwo wymierzone przeciwko Rosji. Rosyjski prezydent kierował swoje oskarżenia wobec pojedynczych krajów nastawionych antyrosyjsko, które konsolidowały się pod egidą nowej inicjatywy⁶⁹³. Z wypowiedzi Miedwiediewa można było wywnioskować, że jednym z nich była Polska.

W odpowiedzi na rosyjskie oskarżenia oraz obawy co do rzeczywistych motywów Unii Europejskiej, którymi ta kierowała się podejmując decyzję o realizacji programu PW, czołowi europejscy politycy podjęli działania mające na celu zmianę rosyjskiego stanowiska. Wskazywali oni na korzyści, jakie Federacja Rosyjska mogłaby osiągnąć poprzez włączenie się w realizację projektów. Dzień przed szczytem w Pradze, 6 maja 2009 roku, minister spraw zagranicznych Polski Radosław Sikorski udał się do Moskwy, gdzie spotkał się ze swoim rosyjskim odpowiednikiem, ministrem Siergiejem Ławrowem. Sikorski w imieniu Polski zapewniał, że Partnerstwo Wschodnie nie było wymierzone w Rosję. Polski minister potwierdził możliwość uczestnictwa Rosji w projekcie. Sikorski w trakcie spotkania zauważył, że „jeżeli sąsiedzi się modernizują, to Rosja też skorzysta”⁶⁹⁴. W odpowiedzi Ławrow stwierdził, że „jest pełne zainteresowanie, aby ten program rozwijał się zgodnie z ustaleniami pomiędzy Rosją a UE i aby nie zderzał się z innymi procesami”⁶⁹⁵. Rosyjski minister przekonywał o przyjęciu wyjaśnień polskiego ministra z zadowoleniem⁶⁹⁶. Była to jedna z nielicznych wypowiedzi nie będąca kategorycznym sprzeciwem. Niemniej w słowach Ławrowa można było odnaleźć pewien dystans oraz założenie, że inicjatywa mogła być realizowana wyłącznie za zgodą Moskwy. Z kolei przewodniczący Komisji Europejskiej Jose

⁶⁹² E. Nowak, *Rosja a Partnerstwo Wschodnie – spojrzenie polskie*, [w:] *Partnerstwo Wschodnie. Wielka szansa Europy*, J. Sawczuk (red.), Poznań-Chorzów 2011, s. 154.

⁶⁹³ J. Cieślińska, op. cit., s. 148.

⁶⁹⁴ E. Nowak, op. cit., s. 155.

⁶⁹⁵ Ibidem.

⁶⁹⁶ K. Kaj, *Partnerstwo Wschodnie wyzwaniem czy zagrożeniem dla Rosji?*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 1, 2009, s. 249.

Manuel Barosso oraz prezydent Czech Vaclav Klaus podjęli nieudaną próbę przekonania rosyjskiego prezydenta Dmitrija Miedwiediewa, że PW nie była projektem wymierzonym w interesy Federacji Rosyjskiej. Miedwiediew stwierdził, że nie chciałby sytuacji, w której inicjatywa mogłaby umocnić państwa o wyraźnie antyrosyjskim nastawieniu⁶⁹⁷.

Inicjatywa Partnerstwa Wschodniego była w Rosji postrzegana w dużej mierze przez pryzmat państw, które odpowiadały za jej promowanie. Szczególną uwagę poświęcano w tym przypadku Polsce, jednemu z autorów PW. Polska była przedstawiana jako państwo z założenia antyrosyjskie, realizujące interesy Stanów Zjednoczonych w Europie. W Polsce uważano, że dzięki Partnerstwu Wschodniemu państwa objęte programem będą zmierzać do integracji ze strukturami unijnymi, wobec czego możliwe byłoby realizowanie własnych interesów na Wschodzie, co również w znacznym stopniu przyczyniło się do uznania jej za państwo antyrosyjskie. Federacja Rosyjska w odpowiedzi dokonała pewnego rodzaju podziału na „lepszych” i „gorszych” członków UE. Do pierwszej grupy zaliczani byli „starzy” członkowie Unii, wśród których Rosjanie próbowali utrzymać swoje wpływy. Do drugiej grupy należeli „nowi” członkowie, nastawieni antyrosyjsko, w tym Polska⁶⁹⁸. Podział miał umożliwić Rosji dyskredytowanie nowych członków w oczach „starej Europy”, przez co osłabieniu uległby ich wpływ na kształtowanie wspólnotowej polityki w zakresie Partnerstwa Wschodniego. W rosyjskiej propagandzie to kraje nastawione antyrosyjsko odpowiadały za złe stosunki na linii UE-Rosja. Oskarżane były o rusofobię oraz działanie na szkodę Unii Europejskiej⁶⁹⁹.

Po kilku latach względnej „stabilności” w państwach objętych Partnerstwem Wschodnim, wynikającej przede wszystkim z rządzenia nimi przez elity polityczne zorientowane prorosyjsko (szczególnie w Ukrainie, w której w 2010 roku do władzy doszedł Wiktor Janukowycz), w 2013 roku Rosjanie zaczęli wywierać presję mającą na celu utrzymanie tych państw w rosyjskiej strefie wpływów. Wynikało to z unijnych pomysłów podpisania umów stowarzyszeniowych z państwami objętymi inicjatywą PW. Wymuszały one na państwach m.in. dostosowanie legislacji do norm i standardów unijnych w zamian za dostęp do rynku. Dla władz na Kremlu oznaczało to podjęcie przez wspólnotę działań zmierzających do poszerzenia wpływów ekonomicznych i politycznych bez formalnego przyznania państwom członkostwa w Unii. Rosyjskiej presji uległy Armenia oraz Ukraina⁷⁰⁰.

⁶⁹⁷ E. Nowak, op. cit., s. 156.

⁶⁹⁸ A. Legucka, *Rosyjska wizja Unii Europejskiej*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 3-4, 2007, s. 151.

⁶⁹⁹ A. Legucka, *Rosja wobec Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, nr 17, z. 2, 2019, s. 55.

⁷⁰⁰ Ibidem, s. 51-53.

W przypadku Ukrainy zerwanie umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską doprowadziło do wybuchu prounijnych demonstracji.

Federacja Rosyjska na początku XXI wieku postrzegała Unię Europejską jako partnera do współpracy gospodarczej, dzięki któremu możliwe byłoby wzmocnienie jej pozycji na arenie międzynarodowej. Unia zestawiana była przez pewien czas w opozycji do NATO i USA oraz przedstawiana jako przedstawiciel „dobrego Zachodu”⁷⁰¹. Rozszerzenie Unii w 2004 roku oraz przemiany społeczno-polityczne na obszarze postsowieckim, które spotkały się z poparciem Europy, spowodowały, że UE zaczęła być postrzegana jako przeciwnik. Dlatego też projekt Partnerstwa Wschodniego uznano za naruszenie rosyjskich interesów narodowych w obszarze postsowieckim, który ze względów bezpieczeństwa i pozycji międzynarodowej miał dla Federacji Rosyjskiej znaczenie strategiczne⁷⁰².

W dyskusji na temat inicjatywy Partnerstwa Wschodniego nie brakowało zarówno jej zwolenników, jak i przeciwników. Zwolennicy podkreślali, że w wyniku wprowadzenia programu zainteresowanie Unii Europejskiej obszarem postsowieckim uległo niespotykanej we wcześniejszych latach intensyfikacji. Z kolei przeciwnicy zwracali uwagę przede wszystkim na brak gwarancji członkostwa w UE państw objętych programem, zbyt mało pieniędzy na realizację projektów, tendencje autorytarne, będące elementem systemu politycznego niemalże wszystkich państw oraz – co najistotniejsze – zwiększenie nacisku ze strony Moskwy na rządy adresatów projektu. „Przykręcanie śruby” przez Kreml na przestrzeni lat spowodowało, że wskaźniki dotyczące gospodarki, wolności politycznej czy korupcji nie poprawiły się znacząco, a w niektórych przypadkach uległy pogorszeniu.

Na korzyść projektu nie wpłynął również fakt braku poparcia ze strony części europejskich liderów, zwłaszcza Francji forsującej w tym samym czasie własną ideę Unii Śródziemnomorskiej. Ponadto poparcie Niemiec dla PW wynikało tylko po części z zainteresowania tym obszarem. W znacznym stopniu miało ono za zadanie ograniczenie realizacji francuskiej polityki, a co za tym idzie uniemożliwienie jej przejęcia inicjatywy w Unii Europejskiej oraz osłabienie pozycji Berlina. Była to również jedna z przyczyn stosunkowo małej liczby środków przyznanych na realizację programu w pierwszych latach funkcjonowania. Podejmowane w ra-

⁷⁰¹ D. Trenin, *Russia-EU Partnership: Grand Vision and Political Steps*, „Russia on Russia”, issue 1, 2000, s. 106.

⁷⁰² A. Legucka, *Rosja wobec Partnerstwa...*, op. cit., s. 48.

mach PW decyzje, które miały za zadanie złagodzić stanowisko Rosji (przede wszystkim kwestia braku gwarancji członkostwa w UE), nie stanowiły wystarczającej zachęty dla państw biorących udział w projekcie. Przeciwnicy inicjatywy mówili o wiecznej poczekalni, jaką zapewniła adresatom projektu Wspólnota Europejska. Ponadto państwa takie jak Białoruś czy Ukraina (w szczególności w trakcie rządów Wiktora Janukowycza) wykorzystywały relacje z Unią Europejską jako kartę przetargową w relacjach z Rosją. Nie można jednoznacznie stwierdzić, czy inicjatywa Partnerstwa Wschodniego okazała się sukcesem, czy porażką. Natomiast jej powstanie w znacznym stopniu wpłynęło tak na relacje polsko-rosyjskie, jak i unijno-rosyjskie w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności.

Należy podkreślić, że decyzja Polski o zainicjowaniu Partnerstwa Wschodniego była uwarunkowana w głównej mierze czynnikami o charakterze geopolitycznym. Polska nie chciała, aby w relacjach na linii Unia Europejska-Europa Wschodnia kluczowe zdanie miała Federacja Rosyjska. Jej celem było rozwijanie współpracy zarówno z państwami objętymi programem Partnerstwa Wschodniego, jak i z Rosją. Zależało jej na prowadzeniu niezależnego dialogu z każdym z nich. W tej sytuacji polsko-szwedzka inicjatywa Partnerstwa Wschodniego została odebrana – mimo zapewnień ze strony Polski o rozwojowym charakterze projektu oraz korzyściach, jakie mogą osiągnąć wszystkie strony biorące w nim udział – jako godząca w strefy wpływów Federacji Rosyjskiej.

Jako jeden z głównych inicjatorów, Polska została uznana za państwo nieprzyjazne, stosujące agresywną retorykę, której celem była destabilizacja obszaru byłego ZSRR, a co za tym idzie osłabienie bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej. Wrogie działania Polski miały przede wszystkim umożliwiać zwiększanie strefy wpływów Stanów Zjednoczonych, wobec których zdaniem Rosjan była ona w wasalnej relacji. Dla Dmitrija Miedwiediewa i Władimira Putina sytuacja, w której o losach państw obszaru postsowieckiego decydować mieli unijni politycy, a nie Federacja Rosyjska, była nie do przyjęcia.

5.4. Katastrofa smoleńska w polityce wobec Rosji

10 kwietnia 2010 roku pod Smoleńskiem wydarzyła się katastrofa polskiego samolotu wojskowego TU-154M. Na pokładzie samolotu, lecącego na obchody 70. rocznicy zbrodni katyńskiej, znajdowali się przedstawiciele polskiej elity politycznej na czele z prezydentem RP Lechem Kaczyńskim, któremu towarzyszyła małżonka Maria. W wyniku katastrofy śmierć poniosło 96 osób. Ze względu na fakt, że do tragedii doszło na terytorium Federacji Rosyjskiej, natomiast w samolocie znajdował się polski prezydent znany ze swoich antyrosyjskich poglądów, kata-

strofa smoleńska bardzo szybko stała się przedmiotem relacji polsko-rosyjskich. Na przestrzeni lat na jej tle wyrosło wiele teorii warunkujących wzajemne relacje, nie tylko we wskazanej w rozdziale cezurze czasowej.

Katastrofa Tupolewa była największą pod względem liczby ofiar tragedią w dziejach Sił Powietrznych III RP oraz drugą co do wielkości w historii polskiego lotnictwa, zaraz po katastrofie samolotu Il-62 w Lesie Kabackim 7 maja 1987 roku, gdy śmierć poniosły 183 osoby. Na pokładzie prezydenckiego samolotu lecącego do Smoleńska znalazło się wielu obecnych oraz byłych polityków, pełniących ważne funkcje w aparacie państwowym RP. Byli to ostatni prezydent na uchodźstwie Ryszard Kaczorowski, wicemarszałkowie Sejmu Jerzy Szmajdziński i Krzysztof Putra, wicemarszałek Senatu Krystyna Bochenek, szef Biura Bezpieczeństwa Narodowego Aleksander Szczygło, szef Kancelarii Prezydenta RP Władysław Stasiak, prezes Narodowego Banku Polskiego Sławomir Skrzypek, rzecznik praw obywatelskich Janusz Kochanowski, prezes Instytutu Pamięci Narodowej Janusz Kurtyka oraz posłowie i senatorowie reprezentujący wszystkie ugrupowania parlamentarne. Katastrofę uważa się również za największą tragedię Wojska Polskiego po drugiej wojnie światowej. Zginęli w niej szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego gen. Franciszek Gągor oraz dowódcy wszystkich rodzajów Sił Zbrojnych RP: gen. dyw. Tadeusz Buk (Wojska Lądowe), gen. broni pilot Andrzej Błasik (Siły Powietrzne), wiceadmirał Andrzej Karweta (Marynarka Wojenna) i gen. dyw. Włodzimierz Potasiński (Wojska Specjalne)⁷⁰³.

Katastrofa wywołała szok zarówno w Polsce, jak i w pewnym stopniu w Rosji. Z niemalże całego świata zaczęły płynąć do Polski kondolencje. Społeczeństwo polskie, znajdujące się w głębokiej traumie, w pierwszych dniach po katastrofie tłumnie zbierało się na placach oraz w kościołach w celu upamiętnienia ofiar wypadku. Wyrazy współczucia, okazywane Polsce zarówno przez obywateli rosyjskich, jak i przez władze, postrzegane były jako szansa do polsko-rosyjskiego pojednania. Zwracano uwagę na szczególne gesty, jakie w następstwie katastrofy wykonali Rosjanie. Chodziło tu zwłaszcza o ogłoszenie w Rosji żałoby narodowej. Nigdy wcześniej władze rosyjskie nie zdecydowały się na taki gest w sytuacji, w której zginęli obywatele innego państwa. Ponadto Rosjanie zdecydowali się na wyemitowanie po raz pierwszy w otwartej telewizji filmu w reżyserii Andrzeja Wajdy „Katyń”, który wcześniej nie został dopuszczony do szerokiej dystrybucji kinowej. W następstwie katastrofy, w maju 2010 roku, Rosjanie przekazali Polsce 67 tomów jawnych akt śledztwa zbrodni katyńskiej, zapowiadając odtajnienie kolejnych dokumentów oraz ich sukcesywne przekazywanie Polsce. Ponadto w listopadzie 2010 roku została przyjęta przez niższą

⁷⁰³ J. Ćwiek-Karpowicz, *Smoleńsk – konsekwencje dla stosunków polsko-rosyjskich*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2011, s. 27-28.

izbę rosyjskiego parlamentu uchwała potępiająca zbrodnię oraz wskazująca Józefa Stalina i innych przywódców radzieckich jako osoby za nią odpowiedzialne⁷⁰⁴. W katastrofie smoleńskiej upatrywano więc pewnego rodzaju furtkę, umożliwiającą definitywne rozstrzygnięcie kwestii kатыńskiej, będącej jednym z kluczowych zagadnień w stosunkach polsko-rosyjskich, a co za tym idzie, zadośćuczynienie bliskim ofiar.

Rosjanie mogli ponadto zakładać, że na skutek tragedii nastąpi ocieplenie wzajemnych stosunków. Założenie takie miałoby służyć realizacji rosyjskich celów strategicznych m.in. w kwestii Partnerstwa Wschodniego. Zakładano działanie klasycznego mechanizmu psychologicznego, zgodnie z którym Polska, mając świadomość lepszych relacji, w sposób rozważny podchodziłaby do kolejnych decyzji mogących wywołać niezadowolenie Federacji Rosyjskiej z ingerencji w jej strefę wpływów⁷⁰⁵.

Atmosferę żałoby oraz nadziei na poprawę relacji, a co za tym idzie podjęcie współpracy w wielu ważnych dla obu stron kwestiach, bardzo szybko zastąpiła atmosfera nieufności oraz wrogości. Spowodowane było to wykorzystaniem katastrofy jako elementu gry politycznej między ugrupowaniem rządzącym – PO, a największym ugrupowaniem opozycyjnym – PiS. Dla politycznej rywalizacji, która wybuchła na tle katastrofy, kluczowe znaczenie miał fakt, że zginął w niej brat-bliźniak prezesa PiS-u, Jarosława Kaczyńskiego. Pragmatyczny stosunek do relacji z Rosją koalicji rządzącej stał się argumentem w walce politycznej, wykorzystanym przez największą partię opozycyjną, znaną z antyrosyjskiej retoryki.

Niemalże zaraz po katastrofie zarówno polska, jak i rosyjska prokuratura wszczęły śledztwa mające na celu wyjaśnienie jej przyczyn. Dla dalszego rozwoju sprawy kluczowe były śledztwa prowadzone przez Międzypaństwowy Komitet Lotniczy (z ros. Межгосударственный Авиационный Комитет – MAK) oraz Komisję Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa Państwowego (KBWLLP), w odniesieniu do Smoleńska nazywaną potocznie „Komisją Millera”. Jej nazwa pochodziła od nazwiska Jerzego Millera, ministra spraw wewnętrznych i administracji w rządzie Donalda Tuska w latach 2009-2011. Ich raporty, opublikowane w 2011 roku, stały się podstawą do dyskusji na temat rzeczywistych przyczyn oraz udziału Federacji Rosyjskiej w katastrofie.

Wstępne ustalenia dotyczące przyczyn katastrofy mówiły o splocie nieszczęśliwych zdarzeń, które do niej doprowadziły. Wskazywano przede wszystkim na bardzo trudne warunki atmosferyczne na lotnisku w Smoleńsku, w szczególności na gęstą mgłę oraz na decyzję kapitana o lądowaniu w tak niesprzyjających okolicz-

⁷⁰⁴ Ibidem, s. 32.

⁷⁰⁵ T. Otłowski, *Rosja-Polska (z tragedią smoleńską w tle)*, „Wiedza Obronna”, nr 4, 2010, s. 22.

nościach⁷⁰⁶. Pierwsze ustalenia natychmiast spotkały się z dezaprobatą zwłaszcza środowiska PiS-u, w tym jego prezesa. Katastrofa smoleńska nasiliła widoczną już od kilku lat antyrosyjską retorykę. Prawo i Sprawiedliwość rozpoczęło na tym tle bezwzględna propagandę, obarczając winą za katastrofę Federację Rosyjską oraz koalicję rządzącą. PiS zarzucał rządowi Donalda Tuska brak rozeznania zagrożeń dla polskiej niepodległości, jakie w ich mniemaniu stwarzała Rosja. Wobec partii rządzącej padły zarzuty o zdradę polskich interesów narodowych i serwilizm wobec Rosji. Powoływano się przy tej okazji na wypowiedź zmarłego prezydenta Kaczyńskiego, który stwierdził niegdyś, że „kto nie jest przeciw Rosji, nie jest polskim patriotą”⁷⁰⁷. Jeszcze w 2010 roku Jarosław Kaczyński wystosował apel skierowany do polityków oraz osób opiniotwórczych na świecie. Zwracał się w nim z prośbą o to, „by Zachód wzmocnił sojusz przeciwko Rosji, bo Rosja odbuduje swoją strefę wpływów”⁷⁰⁸.

Prezes PiS używał określeń wskazujących na celowe działania Federacji Rosyjskiej oraz polskiego rządu, które w konsekwencji doprowadziły do śmierci lecącej do Smoleńska delegacji. W wypowiedziach padały takie określenia jak „śmierć męczeńska” czy „zdradzeni o świcie”⁷⁰⁹. Sugerowały one bardzo wyraźnie, że pod Smoleńskiem miał miejsce nie wypadek, lecz zamach. Tezy prezesa Kaczyńskiego podzielało w tym czasie wielu prawników publicystów oraz komentatorów. Zdzisław Krasnodębski na łamach „Rzeczpospolitej” w lipcu 2010 roku stwierdził, że „Moralną i polityczną odpowiedzialność za katastrofę smoleńską ponoszą rządzący – premier Tusk i jego rząd, a szczególnie minister obrony narodowej Bogdan Klich oraz minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski. Moralną odpowiedzialność ponoszą też Ci wszyscy, którzy uczestniczyli w medialnej nagonce i szarpali godność prezydenta Rzeczypospolitej”⁷¹⁰. Krasnodębski odwoływał się do decyzji polskiego rządu o rozdeleniu wizyt w Smoleńsku (ustalono, że premier Tusk weźmie udział w obchodach 7 kwietnia, z kolei prezydent Kaczyński miał polecieć 10 kwietnia). Radosław Sikorski, ówczesny minister spraw zagranicznych, jako pierwszy poinformował Jarosława Kaczyńskiego o katastrofie i śmierci brata. Prezes PiS stwierdził w rozmowie telefonicznej, że minister Sikorski był jedną z osób odpowiedzialnych za jego śmierć⁷¹¹.

Nieprzejednane stanowisko prezesa Kaczyńskiego, które stało się stanowiskiem całego Prawa i Sprawiedliwości, zostało wzmocnione na skutek raportów

⁷⁰⁶ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce zagranicznej Polski w okresie pozimnowojennym (aspekty polityczne)*, „Studia Politicae Universitatis Silensiensis”, t. 11, 2013, s. 69.

⁷⁰⁷ R. Zięba, *Główne problemy...*, op. cit., s. 15-16.

⁷⁰⁸ Ibidem.

⁷⁰⁹ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 69-70.

⁷¹⁰ Ibidem.

⁷¹¹ T. Torańska, *Smoleńsk*, Warszawa 2013, s. 428.

rosyjskiej oraz polskiej komisji badających przyczyny katastrofy prezydenckiego Tupolewa, opublikowanych w 2011 roku. Na podstawie raportu przedstawionego w styczniu przez Tatianę Anodinę, przewodniczącą MAK, bezpośrednią przyczyną katastrofy było niepodjęcie przez załogę we właściwym czasie decyzji o odejściu na lotnisko zapasowe mimo otrzymania wielokrotnych i terminowych informacji o rzeczywistych warunkach meteorologicznych na lotnisku Smoleńsk-Siewiernyj, które były znacznie gorsze od ustalonego dla lotniska minimum. Do zderzenia samolotu z przeszkodami doprowadziło według raportu niżenie bez widoczności obiektów naziemnych do wysokości znaczenie mniejszej od ustalonej przez kierownika lotów minimalnej wysokości odejścia na drugi krąg (100 m), a także brak odpowiedniej reakcji i wymaganych działań pomimo wielokrotnego zadziałania sygnalizacji systemu wczesnego ostrzegania o zbliżaniu się do ziemi. Raport wskazywał ponadto, że zachowania kontrolerów lotu ani stan lotniska nie miały bezpośredniego wpływu na katastrofę⁷¹².

Raport Komisji Millera, opublikowany w lipcu tego samego roku, jako główną przyczynę wypadku wskazywał zejście poniżej minimalnej wysokości zniżania, przy nadmiernej prędkości opadania, w warunkach atmosferycznych uniemożliwiających wzrokowy kontakt z ziemią oraz spóźnione rozpoczęcie procedury odejścia na drugi krąg. Zgodnie z raportem, doprowadziło to do zderzenia z przeszkodą terenową, oderwania fragmentu lewego skrzydła wraz z lotką, a w konsekwencji do utraty sterowności samolotu i zderzenia z ziemią. Podobnie jak w przypadku raportu MAK, raport Komisji Millera wskazywał na większe zaniedbania po stronie polskiej, aniżeli po stronie rosyjskiej⁷¹³. Należy podkreślić, że Rosjanie nie ułatwiali prowadzonego przez Polskę śledztwa, czasami wręcz je utrudniając. Kością niezgody były przede wszystkim odmowy dostępu do dokumentów, które pozwoliłyby dokładnie wyjaśnić przyczyny katastrofy, oraz brak decyzji co do zwrotu wraku prezydenckiego Tupolewa, uzasadnianej ciągle prowadzonym śledztwem. Kwestia zwrotu wraku samolotu stała się jednym z kluczowych elementów gry politycznej prowadzonej przez Federację Rosyjską wobec Polski.

⁷¹² *Raport końcowy z badania zdarzenia lotniczego, Tu-154M numer boczny 101*, Międzypaństwowy Komitet Lotniczy Komisja Badania Wypadków Lotniczych, s. 206-207, „Radio RMF FM”, https://doc.rmfm.pl/rmf_fm/store/Tlumaczenie-finalne-projektu-raportu-koncowego.pdf [dostęp: 25.08.2022].

⁷¹³ *Raport końcowy z badania zdarzenia lotniczego nr 192/2010/11 samolotu Tu-154M nr 101 zaistniałego dnia 10 kwietnia 2010 r. w rejonie lotniska Smoleńsk Północny*, Komisja Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa Państwowego, Warszawa 2011, s. 318, Radio RMF FM, https://doc.rmfm.pl/rmf_fm/store/rkm.pdf [dostęp: 25.08.2022].

Oprócz wspomnianych powyżej głównych przyczyn, wymienionych w raportach końcowych MAK oraz KBWLLP, na katastrofę złożyło się jeszcze wiele innych, nie mniej ważnych czynników. Było to m.in. słabe wykształcenie załogi, pozbawionej odpowiedniego treningu i umiejętności lotu w trudnych warunkach, brak wsparcia ze strony dysponenta lotu, czyli głównego organizatora oficjalnej delegacji na uroczystości czy brak odpowiednich uprawnień do lotu wśród większości załogi (posiadał je wyłącznie technik pokładowy)⁷¹⁴.

Wnioski z raportów wskazujące, że odpowiedzialność za katastrofę ponosiły obie strony, jednak główna odpowiedzialność spoczywała po stronie polskiej, stały się podstawą do dalszego podsycania atmosfery wrogości wobec Rosji. Lech Kaczyński był kreowany przez środowisko, z którego się wywodził, na bohatera narodowego. Jego zwolennicy bezpośrednie przyczyny katastrofy widzieli wyłącznie po stronie rosyjskiej. Następową stopniową polaryzacją społeczeństwa na zwolenników oraz przeciwników tezy o celowym działaniu Federacji Rosyjskiej, która we współpracy z polskim rządem dopuściła się okrutnej zbrodni na narodzie polskim. Zwolennicy teorii o zamachu byli uważani za „prawdziwych Polaków” oraz „prawdziwych patriotów”. Z kolei przeciwnicy, wskazujący na liczne błędy popełnione przez obie strony oraz dążący do normalizacji stosunków z Rosją, byli postrzegani jako „agenci wpływu”, „rosyjska partia w Polsce” bądź jako „zdrajcy”. Dla zwolenników PiS-u katastrofa smoleńska wpisywała się w „ciąg zbrodni dokonywanych przez pokolenia na Polakach”. Bardzo szybko pojawiły się porównania do Katynia, w którym – jakoby podobnie jak pod Smoleńskiem – wymordowano elitę narodu. Użyte zostało nawet określenie „Katyń II”⁷¹⁵.

Prawo i Sprawiedliwość zarzucało rządowi Donalda Tuska oddanie śledztwa Rosjanom. Miał to być zdaniem środowiska prezesa Kaczyńskiego dowód na poddańczą politykę Polski wobec Federacji Rosyjskiej. Chodziło o zapisy Konwencji o międzynarodowym lotnictwie cywilnym, znanej również jako konwencja chicagowska. Jej zapisy odnoszą się wyłącznie do sytuacji, w której wypadkowi uległby samolot cywilny. Ze względu na to, że nie istniała żadna umowa międzynarodowa mówiąca o tym, jak ma wyglądać badanie katastrofy, w której wojskowy samolot jednego państwa rozbija się na wojskowym lotnisku innego, powołano się na porozumienie zawarte między Ministerstwem Obrony RP a Ministerstwem Obrony FR z 1993 roku. Towarzyszyło ono wycofywaniu się żołnierzy rosyjskich z Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NRD). Zawarty został w nim zapis mówiący, że gdyby doszło do wypadku samolotu jednego państwa na terytorium drugiego,

⁷¹⁴ M. Lasek, G. Rzeczkowski, *Kłamstwo Smoleńskie? Cała prawda nie tylko o katastrofie*, Kraków 2022, s. 355-356.

⁷¹⁵ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 70-71.

to jego badanie jest prowadzone wspólnie przez właściwe komisje. Z tego powodu Polska powołała niezależną komisję, czyli KBWLLP, natomiast Rosjanie przekazali śledztwo MAK. Na podstawie załącznika 13 do Konwencji, zawierającego normy postępowania w śledztwie dotyczącym wypadku samolotu, Polska mogła wyznaczyć swojego przedstawiciela oficjalnie akredytowanego przy MAK. Został nim Edmund Klich. Państwa na podstawie umowy były zobligowane do przekazywania sobie informacji, z wyjątkiem informacji objętych klauzulą tajności. Taki zapis nie był niczym szczególnym, gdyż obowiązuje on nawet w ramach NATO (zakłada się, że nie wszystkie informacje, np. w kwestii specyfikacji technicznej sprzętu, powinny być dostępne dla wszystkich państw sojuszników). Wobec powyższego, z formalnego punktu widzenia śledztwo prowadzone było prawidłowo⁷¹⁶.

Jarosław Kaczyński w polityce prowadzonej przez koalicję rządzącą PO-PSL wobec Rosji w kwestii katastrofy smoleńskiej oraz działań prowadzonych w celu jej wyjaśnienia upatrywał braku umiejętności rozpoznawania zagrożeń dla trwania Polski jako państwa narodowego. Podkreślał, że z punktu widzenia polskich interesów postępowania bardzo niebezpieczna konwergencja polityki rządu polskiego z priorytetami polityki Rosji. Rząd Donalda Tuska, który dążył do wszechstronnego wyjaśnienia przyczyn katastrofy, unikając przy tym zbędnych emocji oraz nadmiernego pośpiechu, zdaniem prezesa PiS prowadził politykę serwilizmu wobec Rosji. Ponadto polski rząd, zdaniem Kaczyńskiego, poprzez uległość wobec Rosji i Niemiec zrezygnował z prowadzenia suwerennej polityki zagranicznej. Dążył tym samym do osłabienia Polski w relacjach międzynarodowych, demonstrował swój kompleks niższości i postawę ekspiacyjną wobec innych narodów i grup. Prezes Kaczyński stwierdził również, że polski rząd był „fatalnie zauroczony” Rosją i poprzez podejmowane decyzje (niekorzystne dla Polski i jej suwerenności) dążył do przypodobania się jej⁷¹⁷. Jedyną właściwą polityką wschodnią, zdaniem Kaczyńskiego, była polityka realizowana przez rząd PiS-u w latach 2005-2007⁷¹⁸.

Należy podkreślić, że w kwestii katastrofy smoleńskiej oraz jej wpływu na relacje polsko-rosyjskie większego znaczenia nabrały działania podejmowane przez środowisko opozycyjne w Polsce, aniżeli przez rządzących. Prawo i Sprawiedliwość w dalszym ciągu wykorzystywało katastrofę smoleńską do realiza-

⁷¹⁶ M. Lasek, G. Rzeczkowski, *Kłamstwo Smoleńskie?...*, op. cit., s. 204-207.

⁷¹⁷ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 73.

⁷¹⁸ Ibidem.

cji swoich politycznych celów. Stała się ona jednym z jej motywów przewodnich oraz głównym argumentem w dyskusji na temat stosunków polsko-rosyjskich, zwłaszcza w kwestiach dotyczących bezpieczeństwa i obronności. Pragmatyzm partii rządzącej w relacjach z Federacją Rosyjską po raz kolejny został oparty na świadomości o zbyt słabej pozycji oraz sile oddziaływania w pojedynkę na państwo, z którym należało utrzymywać bliskie relacje. Dlatego też mimo oczywistego wykorzystania przez Rosjan katastrofy smoleńskiej do oddziaływania na państwo polskie, chociażby poprzez brak zgody na zwrot wraku prezydenckiego Tupolewa, rząd Donalda Tuska w sposób wyważony prowadził politykę wobec wschodniego sąsiada. Postawa rządu PO-PSL w obliczu tragedii, jaka dotknęła państwo polskie, stanowiła zdaniem Jarosława Kaczyńskiego afront wobec polskiej racji stanu, w ten sposób znacznie nadwątłonej oraz pozbawionej podmiotowości. Mimo intensyfikacji stosunków dwustronnych w następstwie katastrofy smoleńskiej, co poskutkowało m.in. pierwszą od wielu lat wizytą prezydenta FR w Polsce, nie przynosiła ona oczekiwanych rezultatów. Charakteryzowały ją wyłącznie deklaracje o konieczności współpracy oraz wzajemnym szacunku. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy była antyrosyjska narracja prezesa Kaczyńskiego oraz głównej partii opozycyjnej w tamtym czasie.

W konsekwencji katastrofy smoleńskiej płonne były również nadzieje na wyjaśnienie zbrodni katyńskiej, będącej jednym z kluczowych zagadnień relacji dwustronnych, oraz zadośćuczynienie jej ofiarom. Mimo gestów ze strony rosyjskiej, zwłaszcza w kwestii potępienia zbrodni oraz przekazania części archiwum, nie zmieniła się prowadzona przez Federację Rosyjską polityka polegająca na odmowie uznania zbrodni katyńskiej za zbrodnię wojenną nieulegającą przedawnieniu.

Katastrofa smoleńska jest uważana za przełomowy moment w konflikcie na linii PO-PiS, często nazywanym wojną polsko-polską. Zdynamizowała ona w znacznym stopniu postępującą do dziś polaryzację polskiego społeczeństwa. PiS w retoryce wprowadził podział na prawdziwych Polaków i patriotów, dla których polska racja stanu jest rzeczą świętą, oraz na zdrajców, którzy ośmielają się krytykować własne państwo oraz spiskują przeciwko niemu z odwiecznymi wrogami, czyli z Rosją i Niemcami. Postępująca polaryzacja została na przestrzeni lat wielokrotnie z sukcesami wykorzystana przez Federację Rosyjską w prowadzonej przez nią wojnie informacyjnej, której celem była destabilizacja zachodnich struktur sojuszniczych.

Wbrew powszechnym oczekiwaniom, sformułowanym na fali solidarności powstałej między obywatelami Polski i Rosji po katastrofie smoleńskiej, ta nie doprowadziła do zbliżenia między narodami. Przeciwnie, stała się źródłem kolejnych problemów, spośród których najważniejsze dotyczyły wyjaśnienia przyczyn katastrofy.

Katastrofa smoleńska stała się nieodłącznym elementem tożsamości partii PiS oraz motywem przewodnim zwycięskiej kampanii wyborczej przed wyborami do parlamentu w 2015 roku. Istotnie wpłynęła również na relacje polsko-rosyjskie w sferze bezpieczeństwa i obronności.

5.5. Polska i NATO wobec aneksji Krymu przez Rosję oraz wojny w Donbasie

Aneksja Krymu oraz zainicjowanie przez Rosję działań zbrojnych we wschodnich obwodach Ukrainy w 2014 roku przyczyniły się w istotnym stopniu do destabilizacji ładu międzynarodowego. Wybuch wojny w Ukrainie został również nazwany symbolicznym końcem porządku międzynarodowego ustalonego po zimnej wojnie⁷¹⁹. Fakt, że na terytorium Europy była prowadzona wojna, doprowadził do szeregu zmian w relacjach między Polską i NATO a Rosją. Poprzez aneksję Krymu oraz wspieranie rosyjskiego separatyzmu w Ukrainie, radykalnej zmianie uległy relacje między Federacją Rosyjską a strukturami transatlantyckimi. Ze względu na położenie Polski w bezpośrednim sąsiedztwie państwa, na którego terytorium Federacja Rosyjska prowadziła działania zbrojne, wydarzenia te stały się kolejnym, istotnym elementem w relacjach polsko-rosyjskich w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności w latach 2007-2015.

Jedną z głównych przyczyn, które w konsekwencji doprowadziły do wojny, była decyzja prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowycza z 21 listopada 2013 roku o zawieszeniu prac nad umową stowarzyszeniową z Unią Europejską. Decyzja oznaczała w praktyce odstąpienie od podpisania umowy, do którego miało dojść na szczycie Partnerstwa Wschodniego kilkanaście dni później w Wilnie, 28-29 listopada 2013 roku⁷²⁰. Janukowycz był uważany za prezydenta prorosyjskiego, umiejętnie balansującego w polityce między Federacją Rosyjską a Unią Europejską. Decyzję o odmowie podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE uzasadniał mało korzystnymi dla Ukrainy rozwiązaniami ekonomicznymi. Janukowycz obawiał się również pogorszenia relacji z Rosją, która w tym samym czasie tworzyła własne, międzynarodowe struktury gospodarcze w ramach Unii Celnej Republiki Białorusi, Republiki Kazachstanu i Federacji Rosyjskiej (od 1 stycznia 2015 roku Euroazjatyckiej Unii Celnej, w skrócie Unii Celnej)⁷²¹.

⁷¹⁹ R. Kupiecki, *Konflikt zbrojny na Ukrainie a bezpieczeństwo europejskie*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 3 (100), 2015, s. 9-10.

⁷²⁰ S. Koziej, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Walii: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 32, 2014, s. 15.

⁷²¹ M. Popowski, *Transatlantyckie struktury bezpieczeństwa w obliczu kryzysu ukraińskiego*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 32, 2014, 97-105.

Odmowa podpisania przez ukraińskiego prezydenta umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską zapoczątkowała protesty społeczne w Kijowie zwolenników integracji Ukrainy ze Wspólnotą. 24 listopada 2013 roku w prounijnych demonstracjach wzięło udział blisko 100 000 osób. W kolejnych dniach protesty rozlały się niemal na cały kraj. Plac Niepodległości (z ukraińskiego Majdan Niezależności) w Kijowie, podobnie jak blisko dziewięć lat wcześniej w trakcie Pomarańczowej Rewolucji, stał się centrum protestu. Wydarzenia na ulicach Kijowa, ze względu na ich charakter oraz miejsce, zostały nazwane Euromajdanem. 1 grudnia liczba protestujących na Majdanie sięgnęła blisko 800 000, by w kolejnych dniach ustabilizować się w granicach 50 000-200 000⁷²². Mobilizacja Ukraińców pokazywała skalę niezadowolenia z decyzji prezydenta Janukowycza oraz nastroje panujące w państwie chcącym stać się członkiem UE.

Umasowienie proeuropejskiego ruchu i rozciągnięcie protestów na terytorium całego państwa w połączeniu z ulicznymi walkami prowadzonymi między demonstrantami a Berkutem (specjalną jednostką milicji podległą Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, wysłaną na Majdan w celu pacyfikacji protestów) spowodowały, że nabrały one cech rewolucji. Wyjątkowo brutalny sposób, w jaki z protestującymi rozprawiły się służby, stał się punktem zwrotnym kryzysu ukraińskiego. W dniach 18-20 lutego 2014 roku w wyniku walk zginęło 90 osób⁷²³. Stale pogarszająca się sytuacja na ulicach Kijowa oraz nacisk zachodniej opinii publicznej wpłynęły na Wiktora Janukowycza, który podjął decyzję o przywróceniu konstytucji z 2004 roku i doprowadzeniu do wcześniejszych wyborów. 22 lutego Janukowycz salwował się ucieczką z Kijowa. Jeszcze tego samego dnia ukraiński parlament zdecydował o usunięciu go z urzędu⁷²⁴. 27 lutego utworzono rząd Arsenija Jaceniuka, z kolei w demokratycznych, ogólnonarodowych wyborach prezydenckich, które odbyły się 25 maja 2014 roku, zwyciężył Petro Poroszenko. Nowe ukraińskie władze zdecydowały się na podpisanie 21 marca części politycznej umowy z UE, a następnie 27 czerwca pozostałej części (pierwszą umowę podpisał premier Jaceniuk, drugą już prezydent Poroszenko)⁷²⁵.

Coraz bardziej napięta sytuacja, jaka na przełomie listopada i grudnia 2013 roku miała miejsce na ulicach Kijowa, zaczęła skupiać uwagę całego świata. Ze względu na położenie geograficzne Ukrainy, stała się także przedmiotem zainteresowa-

⁷²² A. Rogozińska, *Kijowski Majdan – symbol narodowego przewrotu i jego reperkusje w opiniach prasy polskiej*, „Polityka i Bezpieczeństwo”, t. VII, 2016, s. 155.

⁷²³ D. Miłoszewska, *Stany Zjednoczone wobec Euromajdanu*, [w:] *Czas Euromajdanu*, R. Potocki, M. Domagała, D. Miłoszewska (red.), Warszawa 2014, s. 615-616.

⁷²⁴ A. Rogozińska, *Kijowski Majdan...*, op. cit., s. 155.

⁷²⁵ S. Koziej, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Walii...*, op. cit., s. 15.

nia Polski. 1 grudnia Komisja ds. Zagranicznych Senatu RP złożyła oświadczenie, w którym potępiła rozpędzenie demonstracji oraz poparła dążenia Ukraińców do podjęcia bliższego dialogu z Unią Europejską. Tego samego dnia do Kijowa udała się delegacja polityków największej partii opozycyjnej, Prawa i Sprawiedliwości, z Jarosławem Kaczyńskim na czele. Kaczyński w trakcie demonstracji przemawiał do zgromadzonych Ukraińców, przekazując im słowa poparcia dla ich europejskich aspiracji. Polski rząd oraz prezydent Bronisław Komorowski początkowo wyrażali się na temat sytuacji w Ukrainie w sposób powściągliwy. Podkreślali oni konieczność podjęcia dialogu zarówno z rządzącymi, jak i z opozycją. Premier Tusk stwierdził, że Europa nie może wykonać żadnego niepotrzebnego gestu, który by przekonał Ukraińców, że „Moskwa jest jedyną alternatywą”⁷²⁶. Rządzący podejmowali działania dyplomatyczne polegające na rozmowach z najważniejszymi politykami unijnymi i ukraińskimi. Premier Tusk wezwał UE oraz międzynarodowe instytucje finansowe do działań mających na celu ustabilizowanie sytuacji w Ukrainie. Wyrażał również nadzieję na przedstawienie przez Unię Europejską Ukrainie atrakcyjniejszej oferty niż ta, która miała być przedmiotem szczytu PW w Wilnie w listopadzie 2013 roku. Zarówno rząd, jak i prezydent optowali za rozwiązaniem kryzysu bez użycia siły. Wyrażali jednocześnie swoje poparcie dla ukraińskiej opozycji⁷²⁷.

Strona polska odegrała jedną z kluczowych ról w trakcie kryzysu ukraińskiego, kiedy to jedną ze stron negocjacji między Janukowyczem a opozycją, zakończonych podpisaniem porozumienia z 21 lutego 2014 roku, był minister spraw zagranicznych RP Radosław Sikorski. Oprócz Sikorskiego, w negocjacjach brali udział ministrowie spraw zagranicznych pozostałych państw Trójkąta Weimarskiego: Niemiec Frank-Walter Steinmeier oraz Francji Laurent Fabius. Swojego przedstawiciela miała również strona rosyjska. Uważa się, że postawa ministra Sikorskiego, poirytowanego brakiem porozumienia, w głównej mierze przyczyniła się do podpisania porozumienia. Na jednym z nagrań ze spotkania, opublikowanym przez brytyjską telewizję ITV, uchwycono moment, gdy polski minister ostrzegał przedstawicieli opozycji, że brak porozumienia doprowadzi do stanu wojennego oraz wyjścia wojska na ulicę, w konsekwencji czego – wedle słów Sikorskiego – „wszyscy będziecie martwi”⁷²⁸. Działanie Sikorskiego, który prawdopodobnie dzięki nieprzejednanej postawie istotnie przyczynił się do uratowania

⁷²⁶ I. Hurak, *Relacje Polski i Ukrainy 2010-2015 – ukraiński punkt widzenia*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, t. XIII, nr 2, 2016, s. 193-194.

⁷²⁷ Ibidem, s. 195.

⁷²⁸ E. Kirwiel, „Polska musi być ambasadorem Ukrainy!” *Polskie stanowisko wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego 2013/2014*, „Wschód Europy”, nr 2 (2), 2015, s. 216-217.

życia wielu ukraińskich obywateli, w tym samego prezydenta Janukowycza, zostało bardzo szybko wykorzystane przez Prawo i Sprawiedliwość w wewnętrznym konflikcie na linii PO-PiS. Prezes Kaczyński stwierdził, że minister Sikorski swoją postawą bronił prezydenta Janukowycza, używając ciężkich gróźb wobec opozycji. Przeciwnego zdania byli przedstawiciele partii politycznych znajdujących się w polskim parlamencie oraz europarlamencie, m.in. Włodzimierz Czarzasty z Sojuszu Lewicy Demokratycznej, eurodeputowany Twojego Ruchu Marek Siwiec czy Marek Sawicki z koalicyjnego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Premier Tusk z kolei wysoko oceniał efekty misji Sikorskiego. Stwierdził przy okazji, że polityka prezesa Kaczyńskiego w obliczu kryzysu w Ukrainie była „niebezpieczną zabawą”, prowadzoną z „niskich pobudek”⁷²⁹.

Sytuacja, w której doszłoby do podpisania przez prezydenta Janukowycza umowy stowarzyszeniowej z UE, stałaby się katalizatorem dla dalszej integracji euroatlantyckiej Ukrainy. Dla Federacji Rosyjskiej oznaczałoby to oczywiście ograniczenie jej strefy wpływów⁷³⁰. Polityka Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy była dla prezydenta Władimira Putina źródłem legitymizacji władzy oraz sposobem na utrzymywanie kontroli nad aspiracjami mocarstwowymi, przejawianymi przez środowiska nacjonalistyczne w Rosji. Istotne było również blokowanie transformacji Ukrainy, państwa uważanego za bliskie Rosji mentalnie, kulturowo oraz językowo. Stworzenie w Ukrainie warunków do wprowadzenia demokracji liberalnej na wzór zachodni stanowiłoby zagrożenie dla reżimu Putina. Podważałoby podstawowe założenia ideologiczne budowanego przez niego systemu politycznego. Dlatego też głównym celem Kremla było utrzymanie trwałego wpływu na najważniejsze procesy polityczne i gospodarcze w Ukrainie. W perspektywie długoterminowej tak prowadzone działania miały na celu zapobieganie zbliżeniu Ukrainy z UE i NATO, co uważane było za zagrożenie dla jej partykularnych interesów bezpieczeństwa⁷³¹.

Przejęcie władzy przez opozycyjny rząd Arsenija Jaceniuka wymogło na Federacji Rosyjskiej podjęcie działań na szeroką skalę, mających docelowo utrzymać Ukrainę w jej strefie wpływów. Przeciwnie nowym władzom były w szczególno-

⁷²⁹ Ibidem, s. 217-218.

⁷³⁰ S. Malik, *Polityka NATO wobec Ukrainy i Rosji po aneksji Krymu*, [w:] *Polska i Ukraina: problemy i perspektywy/Poland and Ukraine: problems and prospects*, M. Apollo, M. Krupska-Klimczak (red.), Kraków 2019, s. 86.

⁷³¹ J. Rogoża, W. Rodkiewicz, A. Wierzbowska-Miazga, *Rosyjska polityka wobec Ukrainy: lokalne działania, globalne cele*, „Analizy OSW”, 20.08.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-08-20/rosyjska-polityka-wobec-ukrainy-lokalne-dzialania-globalne-cele> [dostęp: 26.08.2022].

ści południowe oraz wschodnie regiony Ukrainy, ze względu na zamieszkującą je w większości ludność o orientacji prorosyjskiej. Należał do nich również zdominowany przez ludność rosyjską Krym – podbity niegdyś przez Carycę Katarzynę, zwrócony Ukrainie w 1954 roku przez pochodzącego z niej I sekretarza Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego (KC KPZR) Nikitę Chruszczowa. Krym jest miejscem o strategicznym znaczeniu dla Federacji Rosyjskiej, ponieważ w Sewastopolu jest zlokalizowana Flota Czarnomorska (w związku z działaniami wojennymi stacjonująca obecnie w niepełnym zakresie). Na tych terytoriach Rosjanie rozpoczęli kampanię przedstawiającą nowy ukraiński rząd jako uzurpatorów oraz faszystów. Doprowadziło to do rozpętania tam masowych demonstracji, na których wyrażano poparcie dla Wiktora Janukowycza oraz ścisłych związków Rosji i Ukrainy, a także sprzeciw wobec integracji z Unią Europejską. Coraz bardziej niestabilna sytuacja w Ukrainie skutkowałą wprowadzeniem na terytorium Krymu oddziałów rosyjskich – tzw. zielonych ludzików, których zadaniem było opanowanie wszystkich strategicznych punktów położonych na półwyspie. 16 marca 2014 roku odbyło się referendum w sprawie przyłączenia Krymu do Federacji Rosyjskiej. Według oficjalnych danych 96,8 % głosujących opowiedziało się za przyłączeniem. 18 marca Kreml ogłosił aneksję Krymu⁷³².

Kolejnym działaniem mającym na celu destabilizację terytorium Ukrainy było wykorzystanie niezadowolenia mieszkańców Donbasu. Atakowanie komisaratów przez demonstrantów sprzeciwiających się polityce Kijowa, zwłaszcza w Doniecku, Ługańsku i Charkowie, pozwoliło na zdobycie broni oraz umożliwiło formowanie się pierwszych uzbrojonych milicji separatystycznych. Formacje te od początku istnienia domagały się federalizacji Ukrainy bądź przyłączenia Donbasu do Rosji. Kiedy stało się jasne, że Kijów traci kontrolę nad zbuntowanymi terytoriami, 7 kwietnia 2014 roku proklamowano Doniecką Republikę Ludową (DRL), a 27 kwietnia Ługańską Republikę Ludową (ŁRL). Lokalne oddziały milicji zostały bardzo szybko wsparte przez rosyjski specnaz, wobec czego były gotowe do prowadzenia walki zbrojnej. Nowe ukraińskie władze podjęły decyzję o siłowej próbie odzyskania kontroli we wschodniej Ukrainie, rozpoczynając 2 maja działania ofensywne, co tym samym dało początek wojnie rosyjsko-ukraińskiej⁷³³.

W latach poprzedzających wydarzenia w Ukrainie, między NATO a Federacją Rosyjską funkcjonował podparty licznymi porozumieniami i umowami dialog strategiczny. Obie strony zdawały sobie sprawę z faktu, że dobra współpraca między

⁷³² M. Lakomy, *Przebieg i uwarunkowania konfliktu na wschodzie Ukrainy*, [w:] *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla bezpieczeństwa Polski. Aspekty polityczne, wojskowe, gospodarcze i społeczne*, M. Stolarczyk, M. Lakomy, K. Czornik (red.), Katowice 2015, s. 18.

⁷³³ Ibidem, s. 19.

nimi leży w ich najlepszym interesie. Dowodem na poparcie powyższej tezy stały się m.in. zamachy terrorystyczne na terytorium USA z 11 września 2001 roku, kiedy to Rosja dołączyła do globalnej koalicji przeciwko terroryzmowi. Ze względu na wydarzenia, które zaszły w międzyczasie, m.in. poparcie przez Zachód kolorowych rewolucji na obszarze postradzieckim czy wojnę w Gruzji, charakter dwustronnych relacji się zmieniał. Niezmiennym natomiast było przekonanie o konieczności współpracy, mimo fundamentalnych różnic w postrzeganiu przede wszystkim kwestii bezpieczeństwa i obronności⁷³⁴. Aneksja Krymu oraz wybuch wojny na terytorium Ukrainy doprowadziły do największego kryzysu w relacjach NATO-Rosja w ich dotychczasowej historii. Ponadto uwidoczniły one odmienną percepcję i wizję bezpieczeństwa europejskiego. Unia Europejska w myśl koncepcji Richarda Sakwy była zwolennikiem tzw. „szerszej Europy” (Wider Europe), z kolei Federacja Rosyjska „wielkiej Europy” (Greater Europe). Wizja rosyjska zakładała budowę Europy rozciągającej się „od Lizbony po Władywostok”, z ustalonymi centrami wpływu w Brukseli, Moskwie oraz w Ankarze⁷³⁵. W rosyjskiej koncepcji – co podkreślano we wszystkich krajowych dokumentach strategicznych – nie było miejsca dla NATO, uważanego przez państwa takie jak Polska za filar międzynarodowego bezpieczeństwa⁷³⁶.

Wspieranie dążeń niepodległościowych ukraińskich separatystów oraz przegrupowywania na początku 2014 roku znacznej liczby żołnierzy rosyjskich i sprzętu wojskowego pod ukraińską granicę zostały odebrane przez przywódców NATO jako działania niepokojące. Punktem kulminacyjnym narastającego kryzysu na linii Sojusz Północnoatlantycki-Federacja Rosyjska była aneksja Krymu 18 marca 2014 roku. Spotkała się ona ze zdecydowanym potępieniem przez NATO oraz doprowadziła do całkowitego zawieszenia praktycznej współpracy cywilnej i wojskowej z Rosją, z zachowaniem kontaktów wyłącznie na szczeblu ambasadorów i wyższym. Pozostawione kanały komunikacji miały na celu prowadzenie dialogu umożliwiającego rozwiązanie kryzysu w Ukrainie wywołanego rosyjskimi działaniami zbrojnymi⁷³⁷. Przywódcy Sojuszu wyrażali jednak nadzieję, że w przypadku przestrzegania przez FR norm i zobowiązań międzynarodowych dwustronne relacje mogłyby nabrać ponownie strategicznej wartości⁷³⁸. Warun-

⁷³⁴ K.A. Przybyła, *NATO wobec konfliktu na Ukrainie*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I-IV, 2016, s. 119-122.

⁷³⁵ R. Sakwa, *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, Londyn 2015, s. 26.

⁷³⁶ R. Zięba, *Główne problemy...*, op. cit., s. 24.

⁷³⁷ Z. Polcikiewicz, *Change in Security Architecture of Central and Eastern Europe in the Context of the Situation in Ukraine*, „Historia i Polityka”, nr 26, 2018, s. 101.

⁷³⁸ Ł. Jureńczyk, *Okoliczności i postawa NATO wobec polityki militarnej Rosji na Ukrainie*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 13, 2019, s. 120.

kiem *sine qua non* dla ich powrotu miała być rezygnacja przez Rosję z niezgodnej z prawem międzynarodowym aneksji Krymu oraz wycofanie żołnierzy z obszaru Ukrainy. Stanowczą reakcję NATO wywołało także zestrzelenie przez separatystów 17 lipca 2014 roku nad terytorium Ukrainy Boeinga 777 należącego do linii lotniczych Malaysia Airlines, w wyniku czego śmierć poniosło 298 osób. Po przeprowadzonym śledztwie NATO wezwało Federację Rosyjską do wzięcia odpowiedzialności za zdarzenie. Reakcja Sojuszu na wydarzenia w Ukrainie w 2014 roku była stanowcza. Celem NATO nie była jednak eskalacja kryzysu. W deklaracjach i komunikatach przekazywanych przez władze Sojuszu na forum międzynarodowym nie pojawiały się jakiegokolwiek groźby podjęcia przez NATO interwencji zbrojnej, która mogłaby doprowadzić do zatrzymania rosyjskiej agresji⁷³⁹.

Mniej zdecydowaną reakcją na rosyjskie działania podejmowane na terytorium Ukrainy wykazała się Unia Europejska. Wynikała ona z pewnego rodzaju podziału panującego wśród państw Wspólnoty Europejskiej. Po jednej stronie stały państwa (w tym Polska) oczekujące podjęcia zdecydowanych działań wobec Rosji oraz działań wzmacniających bezpieczeństwo europejskie. Po drugiej stronie zgrupowały się państwa wskazujące na potrzebę stonowanej reakcji, nie prowokującej Rosji do podjęcia jeszcze bardziej agresywnych działań. Ze względu na charakter Unii Europejskiej, organizacji podejmującej decyzje w drodze konsensusu, unijne stanowisko wobec Rosji zostało wypracowane na najniższym poziomie możliwego kompromisu. Dopiero dalsza eskalacja wojny doprowadziła do zaostżenia stanowiska UE⁷⁴⁰.

Istotnym wydarzeniem, ustalającym niejako warunki dla ewentualnego dalszego funkcjonowania relacji na linii NATO-Rosja, był szczyt Sojuszu, który w dniach 4-5 września 2014 roku odbył się w walijskim Newport. Agendę walijskiego szczytu zdominowała sytuacja na terytorium Ukrainy, będąca konsekwencją działań podejmowanych przez Federację Rosyjską. Zarówno członkowie, jak i nie-członkowie NATO oczekiwali podjęcia przez Sojusz konkretnych decyzji oraz deklaracji mających na celu zwiększenie ich bezpieczeństwa w obliczu agresywnej polityki prowadzonej przez Rosję. W deklaracji wieńczącej szczyt w Newport zawarto szereg rozwiązań, których głównym celem miało być wzmocnienie potencjału obronnego poszczególnych państw członkowskich NATO oraz Sojuszu jako całości⁷⁴¹.

W deklaracji kończącej Szczyt NATO w Newport za zaistniałą sytuację winą obarczono Federację Rosyjską. Zdaniem Sojuszu nie dotrzymała ona zobowiązań międzynarodowych oraz pogwałciła prawo międzynarodowe, przez co zniszczono

⁷³⁹ Ibidem.

⁷⁴⁰ S. Koziej, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Walii...*, op. cit., s. 17.

⁷⁴¹ S. Malik, op. cit., s. 88.

zaufanie leżące u podstaw dwustronnej współpracy. Podkreślono, że partnerstwo strategiczne oparte na poszanowaniu prawa międzynarodowego w dalszym ciągu posiadałoby znaczącą wartość. W myśl deklaracji Sojusz nie zmierzał do konfrontacji z Rosją oraz nie stanowił dla niej zagrożenia. NATO nie mogło jednak w zaistniałej sytuacji narażać na szwank zasad, na których był oparty wspólnotowy system bezpieczeństwa. Charakter relacji z Federacją Rosyjską został uzależniony od konstruktywnej zmiany w jej działaniach na arenie międzynarodowej oraz wywiązywania się ze zobowiązań. Sojusz zadeklarował także wsparcie dla suwerenności, niezależności oraz integralności terytorialnej Ukrainy w ramach uznawanych międzynarodowo granic. Wyrażono również sprzeciw wobec aneksji Krymu⁷⁴².

Jednym z głównych zobowiązań przyjętych na szczycie w Newport było podjęcie działań mających na celu wzmocnienie wschodniej flanki NATO. Przyjęty został Plan działań na rzecz gotowości (Readiness Action Plan – RAP). Określał on czynności, jakie Sojusz powinien podjąć w celu zaadaptowania się do nowej rzeczywistości międzynarodowej w Europie, w szczególności w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Dokładna treść planu, ze względu na niejawny charakter, nie została podana do publicznej wiadomości⁷⁴³. Jednym z państw, które podejmowało intensywne działania mające na celu wzmocnienie wschodniej flanki NATO, była Polska.

Polska podzielała stanowisko NATO w kwestii bezprawnych działań prowadzonych przez Federację Rosyjską na terytorium Ukrainy. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego z 5 listopada 2014 roku, nad którą prace zbiegły się w czasie z najważniejszymi wydarzeniami w Ukrainie, zawarte zostało stanowisko tożsame ze stanowiskiem całego Sojuszu, wyrażonym w deklaracji kończącej szczyt w Newport. Polska w myśl strategii stała na stanowisku, zgodnie z którym „zarówno stosunki dwustronne, jak i stosunki NATO-Rosja i EU-Rosja powinny rozwijać się w oparciu o pełne poszanowanie prawa międzynarodowego, w tym suwerenności i integralności terytorialnej państw, a także swobody wyboru własnej ścieżki rozwoju i sojuszy politycznych i wojskowych”⁷⁴⁴. Oddziaływanie Federacji Rosyjskiej na państwa sąsiednie (w szczególności na Ukrainę) w myśl strategii było interpretowane jednoznacznie negatywnie oraz miało destabilizujący wpływ na stan bezpieczeństwa w regionie⁷⁴⁵.

Rosja podejmując działania zbrojne na terytorium Ukrainy po raz kolejny dla realizacji swojej polityki odwołała się do argumentu siły. Ewentualna utrata

⁷⁴² *Wales Summit Declaration*, North Atlantic Treaty Organization, 05.09.2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm [dostęp: 29.08.2022].

⁷⁴³ Ibidem.

⁷⁴⁴ A. Legucka, *Polityka zagraniczna...*, op. cit., s. 205-206.

⁷⁴⁵ Ibidem.

Ukrainy, uważanej m.in. przez Zbigniewa Brzezińskiego za atrybut rosyjskiej mocarstwowości, stanowiłaby ogromną przeszkodę w realizacji polityki Władimira Putina, dążącego do odbudowy rosyjskiego imperium w oparciu o postsowiecką strefę wpływów. Mimo wcześniejszych podobnych zachowań (wojna w Gruzji), Zachód ponownie został rosyjskimi działaniami zaskoczony. Wynikało to po części z przekonania o przewidywalności sąsiada ze Wschodu oraz priorytecie interesu ekonomicznego we wzajemnych relacjach.

W sytuacji, gdy Federacja Rosyjska rozpoczęła wojnę na terytorium państwa położonego w bezpośrednim sąsiedztwie Polski, ta pierwsza zaczęła być w coraz większym stopniu traktowana jako zagrożenie dla bezpieczeństwa drugiej. Ewolucja międzynarodowego ładu, jaka nastąpiła w konsekwencji wojny toczzonej w Ukrainie, wymusiła na Polsce i NATO podjęcie działań umożliwiających dostosowanie się do nowej rzeczywistości, zwłaszcza w dziedzinie bezpieczeństwa militarnego. Ze względu na skalę nieprzystosowania NATO do realiów, niektóre zmiany należało wprowadzić w sposób radykalny.

Aneksja Krymu oraz wojna we wschodniej Ukrainie stały się punktem wyjścia do zmian w polskiej polityce bezpieczeństwa, także po zmianie ekipy rządzącej w 2015 roku. W każdym kolejnym dokumencie strategicznym Rosję wymieniano jako główne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski oraz transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa. Wszystkie zmiany oraz decyzje w późniejszym okresie, m.in. starania o wzmocnienie wschodniej flanki NATO, podejmowano z myślą o zagrożeniu, jakie niesie za sobą imperialistyczna polityka Kremla. Po wyborach z 2015 roku Federacja Rosyjska była postrzegana wyłącznie jako zagrożenie w każdym możliwym kontekście.

Polska, podobnie jak UE oraz częściowo NATO, dążyła przez wiele lat do realizacji pragmatycznej polityki wobec Federacji Rosyjskiej. Polski rząd stał na stanowisku ułożenia dobrosąsiedzkich stosunków z Rosją. Skala interesu ekonomicznego między Rosją a Unią Europejską wymagała prowadzenia chłodnej polityki, z pewną dozą tolerancji. Wynikała ona ze świadomości różnic, m.in. w postrzeganiu systemu międzynarodowego. Uważano, że dopóki Rosja widzi korzyści, jakie płyną z prowadzenia dialogu oraz interesów z Zachodem, dopóty Putin nie zdecyduje się na radykalne kroki, umożliwiające mu w pełni realizację polityki imperialistycznej. W rzeczywistości to Rosjanie, poprzez uzależnianie Zachodu od stosunkowo tanich surowców energetycznych, oddziaływali na niego w większym

stopniu niż na odwrót. Potwierdzeniem takiego stanu rzeczy była kolejna, podjęta przez Putina zbrojna agresja na Ukrainę, zapoczątkowana w lutym 2022 roku.

Aneksja Krymu oraz wojna we wschodniej Ukrainie zapoczątkowały szereg zmian w transatlantyckiej architekturze bezpieczeństwa. Ze względu na członkostwo Polski w Sojuszu oraz położenie na „granicy” NATO z rosyjską strefą wpływów, dotyczyły one w znacznym stopniu jej samej. Wydarzenia te uwidoczniły liczne wady Sojuszu, podważające jego wiarygodność oraz skuteczność w sytuacji zagrożenia. Zmiany, jakie zaszły na przestrzeni lat, można częściowo zauważyć w trakcie trwającej wojny w Ukrainie. Pierwsze wnioski pozwalają wierzyć w skuteczność NATO w sytuacji zagrożenia sojuszniczego. Jest to szczególnie ważne dla Polski, państwa znajdującego się na wschodniej granicy Sojuszu, narażonego bezpośrednio na rosyjskie zagrożenie.

5.6. Inne kwestie bezpieczeństwa i obronności

Na początku kwietnia 2013 roku szef Gazpromu Aleksiej Miller oraz prezes polsko-rosyjskiej spółki EuRoPol Gaz Mirosław Dobrut podpisali w Petersburgu memorandum gazowe dotyczące budowy drugiej nitki Gazociągu Jamalskiego, biegnącej przez terytorium Polski w kierunku Słowacji oraz Węgier. Decyzja o podpisaniu przez EuRoPol Gaz listu intencyjnego została podjęta bez zgody polskiego rządu. Premier Donald Tusk dowiedział się o niej dzień później w trakcie rozmowy z dziennikarzami. Strony podkreślały, że memorandum nie było zobowiązującym dokumentem, wobec czego nie można było mówić o podjęciu jakiegokolwiek decyzji. Miało ono dotyczyć wyłącznie zbadania możliwości przeprowadzenia przez terytorium Polski nowej magistrali. Druga nitka Gazociągu Jamalskiego miała odpowiadać projektowi Pieriemyczki, czyli odbywać się z pominięciem Ukrainy, co w Polsce uważano za politycznie nieakceptowalne. Stale podkreślano, że gazociąg omijający terytorium Ukrainy byłby ogromnym ciosem w jej gospodarkę, wobec czego Polska nie wyrażała zgody na jego budowę. Niemniej podpisanie listu intencyjnego między stronami doprowadziło do skandalu oraz odwołania ministra skarbu państwa, Mikołaja Budzanowskiego⁷⁴⁶.

11 listopada 2013 roku doszło do incydentu pod ambasadą rosyjską w Warszawie. W trakcie Marszu Niepodległości, corocznego wydarzenia organizowanego przez polskie środowiska nacjonalistyczne, upamiętniającego rocznicę odzyskania przez Polskę niepodległości, kilku zamaskowanych uczestników marszu próbowało wspiąć się na płot ambasady rosyjskiej. Na teren placówki rzucono

⁷⁴⁶ M. Stolarczyk, *Rosja w polityce...*, op. cit., s. 244.

petardy i race, w wyniku czego spłonęła budka policji ochraniającej budynek. Polskie MSZ przekazało Rosjanom notę z wyrazami ubolewania za incydent⁷⁴⁷. Środowiska prawicowe przeprosiny polskiego MSZ potraktowały jako ukorzenie się przed Moskwą. Prezydenta Bronisława Komorowskiego nazwano rzecznikiem Kremla i sarkastycznie uznano, że Polska ma wprawę w przeprasaniu. W odpowiedzi na zarzuty o służalczość wobec Moskwy, ówczesna wiceminister spraw zagranicznych Katarzyna Pełczyńska-Nałęcz stwierdziła, że w Polsce funkcjonowały grupy skrajnie oceniające rzeczywistość, w tym również relacje polsko-rosyjskie. Wiceminister podkreśliła, że Rosji zależało na dobrych stosunkach z Polską, natomiast większości Polaków zależało na normalizacji stosunków z Rosją⁷⁴⁸.

Kolejną kwestią w relacjach polsko-rosyjskich w sferze bezpieczeństwa i obronności w latach 2007-2015 była tzw. afera podsłuchowa. Analiza jej przebiegu oraz znaczenia dla wzajemnych relacji została przeprowadzona w oparciu o materiały publicystyczne.

Od lipca do czerwca 2014 roku w kilku warszawskich restauracjach, gdzie spotykali się prominentni politycy oraz biznesmeni (w tym członkowie polskiego rządu), kelnerzy za pomocą zamontowanych podsłuchów nagrywali ich rozmowy. Publikację stenogramów rozpoczął w czerwcu 2014 roku tygodnik „Wprost”. Wśród nagranych osób znaleźli się m.in. prezes Narodowego Banku Polskiego Marek Belka, minister spraw wewnętrznych Bartłomiej Sienkiewicz, minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski, szef Centralnego Biura Antykorupcyjnego (CBA) Paweł Wojtunik, minister infrastruktury i rozwoju Elżbieta Bieńkowska oraz późniejszy premier w rządzie Prawa i Sprawiedliwości Mateusz Morawiecki. Kluczową rolę w nagrywaniu polityków miał odegrać Łukasz N., były menedżer restauracji Sowa i Przyjaciele, w której odbywał się proceder. Wcześniej zarządzał on restauracją Lemongrass, założoną przez dyrektora polskiego oddziału giganta paliwowego Lukoil dzięki pieniądзом pochodzącym z przestępczości zorganizowanej. Z danych źródeł kontrwywiadowczych wynikało, że pierwotnie restauracja miała służyć do szpiegowania Amerykanów (znajdowała się nieopodal amerykańskiej ambasady w Warszawie). Sowa i Przyjaciele została założona później przez biznesmenów powiąza-

⁷⁴⁷ *Incydent przed ambasadą Rosji*, TVN24, 11.11.2013, <https://tvn24.pl/polska/incydent-przed-ambasada-rosji-ra370744-3452015> [dostęp: 30.08.2022].

⁷⁴⁸ P. Wroński, K. Pełczyńska-Nałęcz, *Wiceszefowa MSZ: Rosja chce dobrych relacji z Polską*, Gazeta Wyborcza, 18.11.2013, <https://wyborcza.pl/7,75398,14968439,wiceszefowa-msz-rosja-chce-dobrych-relacji-z-polska.html> [dostęp: 30.08.2022].

nych z Kremlm. Wspomniany wcześniej Łukasz N. kontynuował tam nagrywanie polityków⁷⁴⁹, co miał mu zlecić Marek Falenda, biznesmen powiązany z Rosjanami.

Ówczesny premier Donald Tusk, w sejmowym wystąpieniu 25 czerwca 2014 roku, mówił o „obcym alfabecie”, którym miał zostać napisany „scenariusz” nielegalnego podsłuchiwania najważniejszych osób w państwie. Polski premier już wtedy wskazywał na możliwość udziału Federacji Rosyjskiej w aferze, którą nazwał „próbą zamachu stanu”. Tusk stwierdził również, że sprawę należy „wyjaśnić szczegółowo i co do milimetra”. Jeżeli nie zostałyby wyjaśnione wszystkie jej wątki, konieczne zdaniem polskiego premiera byłyby przyspieszone wybory⁷⁵⁰. Afera podsłuchowa z 2014 roku zachwiała koalicją rządzącą PO-PSL. Uważana jest w dalszym ciągu za jedną z pośrednich przyczyn porażki wyborczej Platformy Obywatelskiej w 2015 roku. Afera stała się przedmiotem obszernego śledztwa dziennikarskiego, którego wynikiem było powiązanie podsłuchów z Federacją Rosyjską.

Marek Falenda był związany z rosyjską firmą Kuzbasskaja Topliwnaja Kompania (KTK), wydobywającą węgiel w centrum Kuźnieckiego Zagłębia Węglowego, jednego z największych zasobów tego surowca na świecie. Z informacji, do których dotarli dziennikarze tygodnika „Polityka”, wynikało, że Falenda miał otrzymać od Rosjan węgiel o wartości 20 milionów dolarów nic za niego nie płacąc. Podkreślali, że KTK była firmą w pełni zależną od prezydenta Putina oraz jego otoczenia. Falenda był znany w środowisku ze swoich kontaktów, m.in. w służbach. Kiedy biznesmen nie był w stanie uregulować swoich zobowiązań, miał on przekazać rosyjskim służbom nielegalnie zdobyte nagrania ze spotkań najważniejszych polskich polityków oraz biznesmenów⁷⁵¹.

Zdaniem Grzegorza Rzeczkowskiego, autora książki „Obcym alfabetem. Jak ludzie Kremla i PiS zagrali podsłuchami”, afery podsłuchowej w Polsce była preludium do rosyjskiej ingerencji w wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych w 2016 roku, dzięki której zwycięstwo odniósł prorosyjski Donald J. Trump. Zdaniem Pawła Białka, wiceszefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) w latach 2007-2012, Rosjanie doskonale rozpoznali podziały w amerykańskiej

⁷⁴⁹ Czy afery podsłuchowej była rosyjskim testem przed manipulacją wyborami w USA?, *Polityka*, 06.08.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1917910,1, czy-afery-podsluchowej-byla-rosyjskim-testem-przed-manipulacja-wyborami-w-usa.read> [dostęp: 30.08.2022].

⁷⁵⁰ G. Rzeczkowski, *Obcym alfabetem. Jak ludzie Kremla i PiS zagrali podsłuchami*, Warszawa 2019, s. 9-10.

⁷⁵¹ Czy Rosja maczała palce w aferze taśmowej? Nowe fakty w sprawie, które wstrząsnęły polską polityką, *Newsweek*, 06.09.2018, <https://www.newsweek.pl/polska/polityka/afery-tasmowa-powiazania-falenty-z-rosja-nowe-fakty-w-sprawie/1theglz> [dostęp: 30.08.2022].

i polskiej polityce, w tym w partiach rządzących – Partii Demokratycznej w USA oraz Platformie Obywatelskiej w Polsce. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku na efektach ukrytych działań skorzystały partie opozycyjne, które były uważane za programowo bliższe celom Rosji, dążącej do rozbicia jedności Zachodu. Białek podkreślił, że polskie służby nie zrobiły nic, aby wyjaśnić sprawę, przez co w dalszym ciągu stanowiła ona zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa. Jego zdaniem rosyjskie służby miały istotny udział w aferze podsłuchowej, inicjując pewien proces. Zarówno w przypadku USA, jak i Polski istotną rolę odegrały emocje rosyjskiego prezydenta, Władimira Putina. Ingerencje miały być rodzajem zemsty na Hillary Clinton, sekretarz Stanów Zjednoczonych, którą rosyjski prezydent obarczał odpowiedzialnością za prodemokratyczne protesty w Rosji po wyborach parlamentarnych z 2011 roku. Polska z kolei miała zostać ukarana za udział w rewolucji w Ukrainie na przełomie 2013 i 2014 roku⁷⁵². Afera podsłuchowa, ze względu na towarzyszące jej okoliczności oraz wiarygodne poszlaki wskazujące na możliwy udział Rosjan, którzy wykorzystali ją do oddziaływania na polską politykę, stała się jednym z ważniejszych problemów w relacjach polsko-rosyjskich w latach 2007-2015.

Inne kwestie bezpieczeństwa i obronności w relacjach polsko-rosyjskich były wyrazem stale pogarszających się stosunków, które wraz z przejściem władzy przez Prawo i Sprawiedliwość pod koniec 2015 roku zaczęły się przeradzać w otwartą wrogość.

⁷⁵² G. Rzeczkowski, *Obcym alfabetem...*, op. cit., s. 194-195.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA I OBRONNOŚCI POLSKI WOBEC ROSJI W LATACH 2015-2019

6.1. Polityka historyczna, Smoleńsk i coraz bardziej otwarta wrogość

W 2015 roku doszło w Polsce do zmian na najwyższych szczeblach władzy. W wyborach prezydenckich i parlamentarnych zwyciężyli przedstawiciele Prawa i Sprawiedliwości. Na przestrzeni lat fundamentem programów wyborczych PiS-u, partii o ideologii konserwatywno-nacjonalistycznej, była polityka historyczna. Zarówno prezydent, jak i rząd wielokrotnie podkreślali jej rolę w realizowanej przez siebie polityce zagranicznej. Prawo i Sprawiedliwość było uważane za partię antyrosyjską. Ze względu na ważne wydarzenia z przeszłości łączące oba narody, polityka historyczna stała się istotnym elementem relacji polsko-rosyjskich po 2015 roku. W znacznym stopniu wpływała na stan stosunków dwustronnych, które już w momencie przejścia władzy przez PiS były uważane za złe. Polityka historyczna oraz kwestie związane przede wszystkim z wyjaśnianiem katastrofy smoleńskiej miały kluczowy wpływ na pojawiającą się z upływem lat coraz większą wrogość w relacjach polsko-rosyjskich.

W programie wyborczym Prawa i Sprawiedliwości z 2015 roku kwestie związane z Federacją Rosyjską stanowiły kluczowe zagadnienie w rozważaniach na temat polityki zagranicznej. W programie PiS-u znalazły się liczne odwołania do wydarzeń II wojny światowej oraz ich konsekwencji dla współczesnej polityki międzynarodowej. Krytyce poddano sposób, w jaki politykę zagraniczną realizowała koalicja rządząca PO-PSL (2007-2015). Zarzuty dotyczyły przede wszystkim „kapitulacji” polskiego rządu w kwestii nazwania mordu katyńskiego z 1940 roku ludobójstwem. PiS w swojej koncepcji apelował także o prawdę, która powinna

się znaleźć wśród wartości promowanych przez Polskę w stosunkach międzynarodowych. Odnosić się miała w sposób szczególny „do relacji z państwami, z którymi Polska pozostawała w deficycie otwartości w dialogu o wspólnej historii”⁷⁵³. Zdaniem twórców koncepcji, szacunek wzajemny między państwami nakazywał ponadto działać aktywnie i stanowczo, a nie przykrywać trudne stosunki formułą ciągłego tzw. „resetu”⁷⁵⁴. Ostatnia kwestia dotyczyła sposobu, w jaki zarówno polski rząd, jak i państwa zachodnie dążyły do ułożenia stosunków z Federacją Rosyjską. Strategia oparta na nadrzędności interesu ekonomicznego, postulowana i realizowana przez państwa takie jak Niemcy czy Francja, nie znajdowała zrozumienia wśród polityków wywodzących się z Prawa i Sprawiedliwości.

Istotnym elementem kampanii wyborczej PiS-u z 2015 roku był postulat wyjaśnienia katastrofy smoleńskiej z 10 kwietnia 2010 roku (Prawo i Sprawiedliwość nie zgadzało się z ustaleniami komisji Tatiany Anodiny oraz Jerzego Millera, zgodnie z którymi pod Smoleńskiem doszło do wypadku, a nie zamachu) oraz zwrot Polsce wraku prezydenckiego Tupolewa. Niemniej politycy desygnowani na kluczowe stanowiska w rządzie w razie zwycięstwa PiS-u w wyborach parlamentarnych, m.in. Beata Szydło, w oficjalnych wypowiedziach odnosili się do tej kwestii z dużą rezerwą. Przyszła premier uważała, że wyjaśnienie katastrofy było ważne. Jednak jej zdaniem państwo polskie stało przed wieloma innymi, równie ważnymi wyzwaniami, którymi po wygranych wyborach należałoby się zająć w pierwszej kolejności. Przed wyborami kwestia katastrofy smoleńskiej przejawiała się w kontekście przede wszystkim błędów popełnionych przez rząd PO-PSL, który zdaniem PiS-u nie zrobił nic, aby ją wyjaśnić. Sporadycznie była używana w wypowiedziach niektórych polityków wywodzących się z tej partii, zwłaszcza przez Antoniego Macierewicza⁷⁵⁵. Katastrofa smoleńska stała się jednym z kluczowych zagadnień w relacjach polsko-rosyjskich po 2015 roku dopiero po zwycięstwie PiS-u w październikowych wyborach.

Przywódcy Prawa i Sprawiedliwości konsekwentnie dostrzegali w relacjach polsko-rosyjskich nieuchronny konflikt z Federacją Rosyjską⁷⁵⁶. Założenie to stało

⁷⁵³ M. Zaborski, *Przeszłość, pamięć, historia. Wizja polityki historycznej w programie politycznym PiS*, [w:] *Pomiędzy jubileuszami: Polityka historyczna w polsko-niemieckiej codzienności*, J. Andrychowicz-Skrzeba, K. Ziemier [red.], Warszawa 2017, s. 108-109.

⁷⁵⁴ Ibidem.

⁷⁵⁵ A. Nyzio, *Znacząca nieobecność? Katastrofa smoleńska w kampaniach wyborczych 2015 roku*, [w:] *Oblicza kampanii wyborczych 2015 roku*, M. Kułakowska, P. Borowiec, P. Ścigaj (red.), Kraków 2016, s. 431-433.

⁷⁵⁶ J. Sanecka, *Polityka historyczna partii Prawo i Sprawiedliwość, założenia i realizacja*, „Athenaeum”, nr 19, 2008, s. 63.

się punktem wyjścia dla dalszych rozważań na temat wzajemnych stosunków. Warunkowało przez lata koncepcje prowadzenia polityki zagranicznej wobec Rosji, zawarte w programach wyborczych partii. Na konwencji programowej PiS-u w lipcu 2015 roku, blisko trzy miesiące przed zwycięskimi dla tej partii wyborami parlamentarnymi, jako główny czynnik warunkujący bezpieczeństwo Polski wskazano imperialną politykę Federacji Rosyjskiej. Witold Waszczykowski, który w listopadzie 2015 roku został ministrem spraw zagranicznych, stwierdził na konwencji, że odradzający się w Rosji imperializm rozbija jedność regionu oraz całej Unii Europejskiej. Przyszły minister w swojej wypowiedzi skrytykował Unię Europejską oraz NATO. Jego zdaniem nie radziły sobie one z wyzwaniami, przed którymi stanął transatlantycki system bezpieczeństwa w następstwie rosyjskiej agresji w Ukrainie. Zarzucił też Unii rozdarcie między bogatą w surowce Rosją a chęcią utrzymania relacji z postsowieckimi państwami przejawiającymi proeuropejskie aspiracje⁷⁵⁷. Skrytykował ponadto tzw. formułę normandzką oraz mińską, czyli formaty, w jakich Europa podjęła się negocjacji między Rosją a Ukrainą. Waszczykowski zarzucił Niemcom i Francji pominięcie w nich Polski. W kwestii NATO krytyka dotyczyła zwłaszcza naiwnego, zdaniem Waszczykowskiego, przekonania Waszyngtonu o konfrontacji z Rosją, do której doszłoby na skutek wzmacniania bezpieczeństwa Europy Środkowej⁷⁵⁸.

W trakcie konwencji Waszczykowski odwołał się do polityki historycznej, w jego rozumieniu stanowiącej pewnego rodzaju wskazówkę, jak powinna być prowadzona polityka zagraniczna wobec Federacji Rosyjskiej. Stwierdził, że przekonanie o dopuszczeniu do wielkich zysków gospodarczych na terenie Rosji w zamian za „siedzenie cicho” było wyłącznie starym, szkodliwym mitem. Jego zdaniem historia pokazała, że Rosjanie nie pozwolili w ten sposób zarabiać Polsce ani pod zaborami, ani za czasów komunistycznych, ani za czasów spolegliwej według niego polityki, realizowanej przez premiera Donalda Tuska i ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego. Podkreślił także, że położenie Polski nie pozwalało jej na zajmowanie pozycji neutralnej, wobec czego powinna była ona odgrywać kluczową rolę w procesach mających doprowadzić do zakończenia wojny w Ukrainie oraz wstąpienia do Unii Europejskiej państw znajdujących się w rosyjskiej strefie wpływów, czyli Ukrainy, Gruzji oraz Mołdawii⁷⁵⁹. Partnerstwo z państwami Europy Środkowo-Wschodniej stanowiło jeden z kluczowych ele-

⁷⁵⁷ *Myśląc Polska. Konwencja Programowa Prawa i Sprawiedliwości oraz zjednoczonej prawicy*, Katowice, 03-05.07.2015, s. 78, <https://pis.org.pl/dokumenty?page=2> [dostęp: 07.10.2022].

⁷⁵⁸ Ibidem.

⁷⁵⁹ Ibidem, s. 78-79.

mentów wschodniej polityki Prawa i Sprawiedliwości⁷⁶⁰. Miało być ono realizacją polityki zmarłego prezydenta Lecha Kaczyńskiego. Waszczykowski oraz pozostali politycy Prawa i Sprawiedliwości traktowali ją jako dziedzictwo oraz drogowskaz, w jaki sposób prowadzić politykę zagraniczną wobec Federacji Rosyjskiej.

Zwycięstwo PiS-u w wyborach parlamentarnych w październiku 2015 roku przyjęto w Rosji z dużą rezerwą. Rzecznik Kremla Dmitrij Pieskow przekonywał o szacunku, z jakim Rosja odniosła się do wyników wyborów w Polsce. Podkreślił, że wynik wyborów w każdym państwie to rezultat woli wyborców. Wyraził również żal, że stosunki na linii Warszawa-Moskwa nie były w „lepszej formie”⁷⁶¹. Federacja Rosyjska, zdaniem Pieskowa, opowiadała się za współpracą przynoszącą obustronne korzyści. Rzecznik Kremla wyraził też nadzieję na polityczną mądrość w perspektywie stopniowej normalizacji kontaktów między państwami oraz nadania im jakościowo lepszego charakteru. Zaznaczył jednocześnie, że Moskwa zawsze opowiadała się za budową wzajemnie korzystnych stosunków z Warszawą⁷⁶². Z kolei przewodniczący komitetu międzynarodowego Rady Federacji Konstantin Kosaczow stwierdził, że stosunki polsko-rosyjskie, znajdujące się w tamtym czasie na najniższym możliwym poziomie, nie poprawią się w następstwie zmiany władzy w Polsce. Dodał również, że rządy PiS będą oznaczać pogorszenie relacji z Ukrainą⁷⁶³.

Propaganda historyczna stała się po 2014 roku jednym z elementów gry politycznej prowadzonej przez Federację Rosyjską na arenie międzynarodowej. Służyła ona m.in. manipulacji faktami historycznymi, wykorzystywanymi w późniejszym okresie dla własnych celów. Rosyjskiej propagandzie historycznej sprzyjał m.in. konflikt historyczny z Polską⁷⁶⁴. Jak już wspomniano, polityka historyczna stała się w latach 2015-2019 jednym z czynników, które w sposób istotny wpływały na stale pogarszające się relacje polsko-rosyjskie. Były to przede wszystkim kwestie

⁷⁶⁰ M. Tyrała, *Postulaty programowe a sukces wyborczy na przykładzie partii PiS i Razem w wyborach parlamentarnych w Polsce w 2015 r.*, „Źródła zmiany – wybory parlamentarne ‘2015’”, nr XVII, 2016, s. 157.

⁷⁶¹ *Kreml: Szkoda, że stosunki z Polską nie są lepsze. Bez dwóch zdań szanujemy wyniki wyborów*, Forsal.pl, 25.10.2017, <https://forsal.pl/artykuly/901617,kreml-szkoda-ze-stosunki-z-polska-nie-sa-lepsze-bez-dwoch-zdan-szanujemy-wyniki-wyborow.html,komentarze-najnowsze,1> [dostęp: 07.10.2022].

⁷⁶² Ibidem.

⁷⁶³ *Kreml reaguje na wynik wyborów w Polsce*, TVN24, 26.10.2015, <https://tvn24.pl/swiat/reakcja-kremla-na-wybory-kreml-z-szacunkiem-o-zwyciestwie-pis-ra589210-3316355> [dostęp: 07.10.2022].

⁷⁶⁴ J.S. Sielezin, *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy*, „Facta Simonidis”, nr 1 (13), 2020, s. 54.

związane z dążeniami Federacji Rosyjskiej do wybielenia roli ZSRR w historii drugiej wojny światowej, polegające na umniejszaniu wagi paktu Ribbentrop-Mołotow z 23 sierpnia 1939 roku. Rosyjskie dążenia polegały również m.in. na podważaniu faktu radzieckiej agresji z 17 września 1939 roku oraz bagatelizowaniu współpracy ZSRR i III Rzeszy w latach 1939-1941. Kolejną kwestią było obarczanie Polski odpowiedzialnością za wybuch II wojny światowej. Zdaniem Rosji rząd II RP blokował budowę koalicji antyhitlerowskiej w Europie oraz sprowokował III Rzeszę do wywołania wojny⁷⁶⁵. Też o tym, że to Polska, a nie Związek Radziecki była współodpowiedzialna za wybuch wojny, wysnuł w 2019 roku na łamach „Rossijskajej Gazety” prezydent Władimir Putin. W odpowiedzi premier Mateusz Morawiecki stwierdził, że Polska nie wyrażała zgody na zamianę katów z ofiarami⁷⁶⁶.

Jedną z najważniejszych kwestii spornych w relacjach polsko-rosyjskich na tle polityki historycznej w latach 2015-2019 była tzw. „wojna z pomnikami”. Określenie to zostało ukute przez stronę rosyjską. Służyło określeniu działań podejmowanych przez polskie władze na rzecz likwidacji pomników żołnierzy radzieckich w Polsce jako symboli komunizmu i zniewolenia. Kwestia „miejsc pamięci i spoczynku” żołnierzy i osób cywilnych poległych, pomordowanych i zamęczonych w wyniku wojen i represji została uregulowana w Umowie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji z 1994 roku⁷⁶⁷. Należy podkreślić, że do pierwszych demontaży pomników doszło jeszcze w trakcie rządów koalicji PO-PSL⁷⁶⁸. Kwestia pomników stała się jednym z głównych czynników w relacjach polsko-rosyjskich, w których zaczęła narastać coraz bardziej otwarta wrogość.

W grudniu 2015 roku Rosyjska Duma Państwowa wydała oświadczenie o nie dopuszczalności znieważania i niszczenia miejsc pamięci i pochówku żołnierzy radzieckich w Polsce, wyrażając „głębokie oburzenie”. Rosjanie zarzucali Polsce, że ta podejmowała „próby umniejszenia roli narodu radzieckiego w zwycięstwie nad faszyzmem”. Polskie władze oskarżono o wzbudzanie nastrojów antyrosyjskich. Zdaniem deputowanych, w Polsce ponadto były podejmowane „uporczywe próby pisania historii na nowo” i „wypaczania roli Armii Czerwonej w wyzwoleniu

⁷⁶⁵ K. Słowiński, *Zagraniczny wymiar polityki historycznej Prawa i Sprawiedliwości (2015-2019)*, „Studia Polityczne”, t. 49, nr 4, 2021, s. 182.

⁷⁶⁶ Ibidem, s. 194-195.

⁷⁶⁷ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r.*, Dz. U. 2012, poz. 814.

⁷⁶⁸ R. Foks, *Polska polityka wobec Rosji w okresie sprawowania władzy przez rząd pod kierownictwem premier Beaty Szydło*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, nr 1 (5), 2017/2018, s. 78.

Polski⁷⁶⁹. Rosjanie zwrócili szczególną uwagę na decyzję o zburzeniu pomnika generała Armii Czerwonej Iwana Czerniachowskiego w Pieniężnie na Warmii, sowieckiego bohatera II wojny światowej, nazywanej przez Rosjan wielką wojną ojczyźnianą. Wystosowany został apel o zakończenie wojny z pomnikami. W odpowiedzi polskie MSZ zaapelowało o „powstrzymanie się od pomnikowej histerii”, która zamiast budować wzajemny dialog i porozumienie, wyłącznie eskalowała atmosferę wokół kwestii historycznych w stosunkach polsko-rosyjskich⁷⁷⁰.

Sprawa pomników w jeszcze większym stopniu zaogniła polsko-rosyjskie relacje pod koniec 2016 roku, kiedy to Instytut Pamięci Narodowej skierował do polskich samorządów projekt usunięcia blisko 500 pomników „wdzięczności radzieckim wyzwolicielom”. Zdaniem IPN-u symbolizowały one sowiecką dominację nad Polską. W odpowiedzi strona rosyjska złożyła zawiadomienie do Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie oraz do UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), organizacji wyspecjalizowanej ONZ, zajmującej się współpracą międzykulturową w dziedzinie sztuki, kultury oraz nauki. Zawiadomienie zawierało wezwanie do ochrony sowieckich pomników w Polsce. Rosyjski minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow stwierdził, że Polska zajęła pierwsze miejsce wśród państw walczących z pomnikami upamiętniającymi radzieckich żołnierzy. Polskie MSZ w odpowiedzi odwoływało się konsekwentnie do Umowy dwustronnej z 1994 roku o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji. Zdaniem Polski umowa dotyczyła wyłącznie cmentarzy wojennych, wobec czego nie miała zastosowania w kwestii pomników symbolicznych⁷⁷¹.

W czerwcu 2017 roku w Polsce znowelizowano Ustawę o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego⁷⁷², co spotkało się ze stanowczą reakcją Rosji, która odebrała nowelizację jako kolejne działanie zmierzające do niszczenia miejsc pamięci o sowieckich żołnierzach. Zdaniem rosyjskiej propagandy, Polska dążyła do odrodzenia nazizmu oraz próbowała przepisać na nowo historię II wojny światowej, negując udział Armii Czerwonej w wyzwoleniu Polski

⁷⁶⁹ Rosyjska Duma „głęboko oburzona” na Polskę. MSZ odpowiada, TVN24, 18.12.2015, <https://tvn24.pl/swiat/duma-apeluje-do-polski-przestancie-walczyć-z-pomnikami-ra604167-3321245> [dostęp: 07.10.2022].

⁷⁷⁰ Ibidem.

⁷⁷¹ R. Foks, op. cit., s. 79.

⁷⁷² Ustawa z dnia 14 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki oraz ustawy o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, Dz. U. 2017, poz. 2495.

od faszyzmu. Podkreślano także, że polskie społeczeństwo nie popierało działań polskich władz. Stanowisko to było rozpowszechniane m.in. przez rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz podległe mu placówki dyplomatyczne na świecie, a także przez rosyjskie Ministerstwo Obrony⁷⁷³.

Katastrofa smoleńska to obok polityki historycznej kolejna kwestia, która w znacznym stopniu wpłynęła na narastającą w stosunkach polsko-rosyjskich atmosferę wrogości. Wśród polityków Prawa i Sprawiedliwości nie brakowało zwolenników tezy o zamachu, jakiego na nastawionego antyrosyjsko prezydenta Lecha Kaczyńskiego miała dopuścić się Federacja Rosyjska. Głównym zwolennikiem tezy o zamachu był Antoni Macierewicz, szef Służby Kontrwywiadu Wojskowego w latach 2006-2007 w trakcie pierwszych rządów PiS-u. Macierewicz w następstwie wygranych w 2015 roku przez Prawo i Sprawiedliwość wyborów parlamentarnych został ministrem obrony narodowej w rządzie premier Beaty Szydło. Macierewicz na początku 2018 roku został przewodniczącym Podkomisji ds. Ponownego Zbadania Wypadku Lotniczego, badającej okoliczności katastrofy Tu-154M pod Smoleńskiem. Podkomisja, powołana w lutym 2016 roku, była potocznie nazywana również podkomisją smoleńską oraz – w późniejszym czasie – podkomisją Macierewicza.

Podkomisja w 2018 roku wydała tzw. Raport Techniczny. Zawarte w nim zostały jej zdaniem fakty, które przesądziły o katastrofie prezydenckiego Tupolewa 10 kwietnia 2010 roku. Zdaniem autorów dokumentu, raporty komisji Anodiny oraz Millera nie wzięły pod uwagę wszystkich istotnych faktów, okoliczności oraz dowodów. Ustalenia Komisji Millera uznano za nieprawdziwe, błędnie wskazujące przyczyny katastrofy oraz powtarzające niezgodne z prawdą ustalenia komisji MAK, wobec czego raport został uznany za nieważny i anulowany. Zdaniem Podkomisji Macierewicza, Tu-154M uległ destrukcji w powietrzu w wyniku eksplozji⁷⁷⁴. Ładunek wybuchowy miał zostać podłożony w trakcie remontu samolotu, który w 2009 roku przeprowadzono w rosyjskiej Samarze⁷⁷⁵.

Rosjanie w odpowiedzi na raport podkomisji Macierewicza stwierdzili, że pojawiające się „irracjonalne” wersje katastrofy, w tym mówiące o wybuchu na

⁷⁷³ M. Kowalska, A. Lelonek, K. Wóycicki, *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, „Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego”, Warszawa 2017, s. 11-12, <https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/RAPORT-Rosyjska-wojna-dezinformacyjna-przeciwko-Polsce.pdf> [dostęp: 01.10.2022].

⁷⁷⁴ *Raport Techniczny: Fakty, które przesądziły o katastrofie samolotu Tu-154M nr 101 zaistniałego dnia 10 kwietnia 2010 r. w rejonie lotniska SMOLEŃSK PÓŁNOCNY*, Podkomisja Smoleńska, Warszawa 2018, s. 8, https://podkomisjasmolensk.mon.gov.pl/plik/file/raport_techiczny.pdf [dostęp: 07.10.2022].

⁷⁷⁵ Ibidem, s. 10.

pokładzie prezydenckiego Tupolewa, przeczą zdrowemu rozsądkowi oraz stanowią zaprzeczenie ustaleń zarówno MAK, jak i Komisji Millera. Na zarzuty, jakoby strona rosyjska bezprawnie przetrzymywała wrak Tu-154M, rosyjskie MSZ odpowiedziało, że był on dowodem rzeczowym w ciągle toczącej się sprawie, dlatego nie może zostać zwrócony⁷⁷⁶.

Polityka historyczna oraz dalsze próby wyjaśniania przyczyn katastrofy smoleńskiej przez zwolenników tezy o zamachu w znacznym stopniu przyczyniły się do przejścia w relacjach polsko-rosyjskich od niechęci do wrogości. Podkreśla się, że najgorsze od lat relacje polsko-rosyjskie, jakie miały miejsce w 2015 roku pod koniec rządów koalicji PO-PSL, stały się jeszcze gorsze. Oficjalne wypowiedzi oraz różnego rodzaju komunikaty pełne były wzajemnej niechęci oraz oskarżeń o działanie na szkodę drugiej strony. Doprowadziło to do sytuacji, w której dialog między stronami był prowadzony wyłącznie „na odległość”, za pomocą oświadczeń oraz wypowiedzi, ewentualnie za pośrednictwem ambasadorów.

Ze względu na fakt, że jednym z największych problemów w relacjach polsko-rosyjskich w latach 2015-2019 była polityka historyczna stanowiąca fundament polityki Prawa i Sprawiedliwości, konflikt na tym tle nabierał szczególnej dynamiki oraz znaczenia. Postępowanie zarówno jednej, jak i drugiej strony wpisywało się w narrację, którą obie strony wykorzystywały na użytek wewnętrzny. Skutkowało to jednak drastycznym pogorszeniem wzajemnych relacji.

Do coraz bardziej narastającej w latach 2015-2019 wrogości w relacjach polsko-rosyjskich w znacznym stopniu przyczyniły się wydarzenia z 2014 roku związane z aneksją Krymu oraz wybuchem wojny na wschodzie Ukrainy. Stanowiły one niejako potwierdzenie dla zarzutów, które Lech Kaczyński wyartykułował wobec Federacji Rosyjskiej w trakcie swojego przemówienia w Tbilisi w 2008 roku. W późniejszym okresie wielokrotnie odwoływali się do nich czołowi politycy PiS-u, na czele z bratem zmarłego prezydenta, Jarosławem Kaczyńskim. Antyrosyjskość, uważana w tamtym czasie za istotny element tożsamości Prawa i Sprawiedliwości, również wpływała na pogarszanie wzajemnych relacji.

Federacja Rosyjska skrzętnie wykorzystwała krytykę, którą w obliczu wojny w Ukrainie Polska kierowała pod adresem Unii Europejskiej oraz NATO. Rosyjska

⁷⁷⁶ MSZ Rosji: śledztwo w sprawie katastrofy smoleńskiej nie zostało zakończone, TVN24, 11.04.2019, <https://tvn24.pl/polska/rosyjskie-sledztwo-w-sprawie-katastrofy-w-smolensku-nie-jest-zakonczzone-ra926657-2311617> [dostęp: 07.10.2022].

propaganda przedstawiała Polskę jako państwo burzące wypracowany od lat międzynarodowy ład oraz głównego inicjatora działań mających na celu zaszakowanie rosyjskim interesom. Polska swoją postawą podważała solidarność sojuszniczą, która miała istotne znaczenie dla jej bezpieczeństwa w sytuacji bezpośredniego zagrożenia ze strony rosyjskiej.

Katastrofa smoleńska była kolejnym elementem w relacjach polsko-rosyjskich po 2015 roku, który obie strony eksploatowały w polityce wewnętrznej. Rosyjska propaganda używała jej do osłabiania pozycji Polski na arenie międzynarodowej, m.in. poprzez ukazywanie osób rządzących Polską jako nieprzewidywalnych (w szczególności chodziło o ministra Antoniego Macierewicza). Rosjanie wykorzystywali ją również do jeszcze większej polaryzacji polskiego społeczeństwa, podzielonego na tle katastrofy smoleńskiej w sposób nieporównywalny do innych zagadnień.

Twardy kurs w polityce zagranicznej wobec Rosji, nazywany bardzo często przez rządzących po 2015 roku realistycznym, poprzez politykę historyczną oraz katastrofę smoleńską doprowadził do otwartej wrogości we wzajemnych relacjach. Federacja Rosyjska od 2015 roku, ze względu na położenie w bezpośrednim sąsiedztwie oraz realizację imperialistycznej polityki, traktowana była przez rządzących jako największe zagrożenie dla bezpieczeństwa i obronności Polski. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w wydanych po 2015 roku dokumentach strategicznych oraz podejmowanych inicjatywach w ramach NATO i Unii Europejskiej.

6.2. Wzmacnianie wschodniej flanki NATO wobec Rosji

Wybuch wojny we wschodniej Ukrainie w 2014 roku znacząco zmienił sytuację geopolityczną państw położonych na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Państwa te ze względu na zbyt mały potencjał militarny nie były w stanie w pojedynkę przeciwstawić się ewentualnej rosyjskiej ekspansji na ich terytorium. Dlatego też konieczne stało się wypracowanie na szczeblu międzynarodowym rozwiązań istotnie zwiększających bezpieczeństwo państw położonych w rejonie wschodniej flanki NATO.

Wschodnia flanką NATO jest określana jako konglomerat państw położonych wzdłuż wschodnich granic Paktu Północnoatlantyckiego. Należą do niej Litwa, Łotwa, Estonia, Polska, Słowacja, Rumunia, Bułgaria, Czechy oraz Węgry. Państwa te łączy przystąpienie do NATO po rozpadzie ZSRR oraz – w przypadku Polski, Rumunii, Estonii, Litwy i Łotwy – posiadanie granicy lądowej z Federacją Rosyjską. Czynniki te na przestrzeni lat w znacznym stopniu warunkowały sytuację strategiczną państw położonych na wschodniej flance NATO. Państwa Europy Środkowo-Wschodniej, funkcjonujące przez wiele lat na zasadach wasala ZSRR w ramach

Układu Warszawskiego, realizowały swoje interesy w dziedzinie bezpieczeństwa poprzez członkostwo w Sojuszu. Główne zagrożenia dla ich bezpieczeństwa były związane z polityką Rosji, która podejmując się m.in. zbrojnej interwencji w Gruzji w 2008 roku czy w Ukrainie w 2014 roku poddawała NATO poważnym testom strategicznym⁷⁷⁷.

Państwa zachodnie przez wiele lat uważały, że Federacja Rosyjska była państwem zdolnym do skutecznej transformacji ustrojowej oraz europeizacji. Wydarzenia, które zaszły w Ukrainie w 2014 roku, doprowadziły do zwrotu w myśleniu strategicznym w ramach NATO. Wymusiły one zweryfikowanie polityki we wschodnim obszarze odpowiedzialności traktatowej. Kreml przy wykorzystaniu działań hybrydowych dążył do odbudowania strefy wpływów na obszarze postsowieckim⁷⁷⁸. Rosyjscy strategowie rozumieli wojnę hybrydową jako działania w sferze operacji specjalnych, połączonych z działaniami sił opozycyjnych, przy jednoczesnym wykorzystaniu doświadczeń walki z ekstremizmem państwowym i aktorami niepaństwowymi. Wśród państw zachodnich Federacja Rosyjska wzbudzała niepokój również groźbami użycia sił nuklearnych. W domenie cyberprzestrzeni podejmowano liczne próby destabilizacji społeczeństw państw Sojuszu. Z kolei nacisk ekonomiczny miał na celu złamanie jedności politycznej państw członkowskich zarówno NATO, jak i Unii Europejskiej. Propaganda oraz dezinformacja, wykorzystywane przez Rosję w strategicznej komunikacji, miały na celu zamazywanie rzeczywistego obrazu podejmowanych przez Sojusz wysiłków dyplomatycznych. Doprowadziło to do zmian w relacjach NATO-Rosja oraz przejścia od fazy kooperacji do rywalizacji. Sojusz został zmuszony do zapewnienia sojuszników o podjęciu działań zmierzających do skutecznego odstraszenia Federacji Rosyjskiej w przypadku zamiaru kreowania przez nią zagrożeń dla integralności terytorialnej państw członkowskich. Za państwa narażone w znacznie większym stopniu na rosyjskie oddziaływanie uważano państwa położone na wschodniej flance NATO⁷⁷⁹.

Jeszcze w 2014 roku, na szczycie NATO w walijskim Newport, podjęto konkretne przedsięwzięcia mające stanowić odpowiedź na nowe wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa Sojuszu. Państwa wschodniej flanki NATO zostały zapewnione o solidarności i jedności oraz o prowadzeniu prac nad militarną i polityczną adaptacją Sojuszu do nowych uwarunkowań. Na szczycie w Newport przyjęto wspomniany już Plan Działań na rzecz Gotowości, zakładający zwiększenie obecności

⁷⁷⁷ A. Rogozińska, *Rola NATO...*, op. cit., s. 121.

⁷⁷⁸ M. Banasik, *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa*, Warszawa 2019, s. 155.

⁷⁷⁹ Ibidem, s. 155-156.

oraz aktywności Sojuszu na wschodniej części terytorium traktatowego. Miało to na celu zapewnienie państw członkowskich położonych w Europie Środkowo-Wschodniej o gotowości do obrony oraz odstraszenia Federacji Rosyjskiej⁷⁸⁰.

Readiness Action Plan przewidywał zwiększenie liczby samolotów zaangażowanych w misję NATO Air Policing, polegającą na patrolowaniu przestrzeni powietrznej Litwy, Łotwy i Estonii. Ponadto zwiększono liczbę lotów rozpoznawczych wzdłuż granicy z Rosją przy użyciu samolotów wczesnego ostrzegania AWACS oraz okrętów patrolowych. Kolejnym elementem RAP było przeprowadzanie na wschodnim obszarze traktatowym szkoleń oraz ćwiczeń. Realizowane miały być one na zasadzie rotacji pododdziałów państw członkowskich NATO⁷⁸¹. Podkreślano, że krótkoterminowe działania w ramach RAP miały na celu zwiększenie poczucia bezpieczeństwa państw granicznych Sojuszu oraz uzupełnienie luk w ich zdolnościach do obrony terytorialnej⁷⁸².

Ze względu na brak zgody w Sojuszu co do zwiększenia obecności wojskowej na wschodniej flance NATO, na szczycie w Newport zdecydowano również o reformie tzw. Sił Odpowiedzi NATO (NATO Response Force – NRF). Reforma zakładała utworzenie w ich ramach Sił Natychmiastowego Reagowania (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF), nazywanych inaczej szpicą⁷⁸³. Miały one liczyć ok. 5000 żołnierzy i odpowiadać wielkością brygadzie. W razie kryzysu czy konfliktu z Rosją byłyby one zdolne do szybkiej relokacji na terytorium państw wschodniej flanki NATO⁷⁸⁴.

Polska jako państwo istotnie narażone na niekorzystne oddziaływanie Federacji Rosyjskiej aktywnie uczestniczyła w procesach mających na celu strategiczną adaptację NATO do nowych warunków bezpieczeństwa w Europie. Wzmoczona aktywność wynikała w sporej mierze z faktu, że kolejny szczyt NATO w 2016 roku miał się odbyć w Warszawie. Zapoczątkowany przez prezydenta RP Bronisława Komorowskiego format Bukaresztańskiej Dziewiątki, kontynuowany przez jego następcę Andrzeja Dudę, wpisywał się w szerszy kontekst współpracy państw re-

⁷⁸⁰ *NATO's Readiness Action Plan*, North Atlantic Treaty Organization, 07.2016, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-rap-en.pdf [dostęp: 04.10.2022].

⁷⁸¹ Ibidem.

⁷⁸² W. Lorenz, *Szpica NATO potrzebuje tarczy na wschodniej flance*, „Biuletyn PISM”, nr 15 (1252), 09.02.2015, s. 1, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/19213.pdf> [dostęp: 04.10.2022].

⁷⁸³ P. Soloch, P. Pietrzak, *Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I-IV, 2016, s. 20.

⁷⁸⁴ J. Gotkowska, *NATO na wschodniej flance – nowy paradygmat*, „Analizy OSW”, 13.07.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-13/nato-na-wschodniej-flance-nowy-paradygmat> [dostęp: 04.10.2022].

gionu Europy Środkowo-Wschodniej w ramach NATO. Służył on m.in. wypracowywaniu przez państwa wschodniej flanki NATO wspólnego stanowiska na szczyty Sojuszu. Celem przywódców państw wchodzących w skład B9 było również zwrócenie uwagi NATO na skalę oraz powagę sytuacji bezpieczeństwa państw wschodniej flanki oraz wynikających z niej potrzeb polityczno-wojskowych. Wspólne stanowisko Bukaresztańskiej Dziewiątki miało na celu także uwiarygodnienie jej w oczach Sojuszu⁷⁸⁵. W deklaracji z pierwszego szczytu B9, który odbył się 4 listopada 2015 roku w rumuńskiej stolicy, zatytułowanego „Allied Solidarity – Shared Responsibility”, podkreślono jedność Sojuszu oraz współodpowiedzialność wszystkich członków za wspólne bezpieczeństwo. W deklaracji skrytykowano ekspansywną politykę Federacji Rosyjskiej. Przywódcy państw Bukaresztańskiej Dziewiątki potwierdzili swoje zaangażowanie w działania mające na celu wzmocnienie wschodniej flanki NATO poprzez wdrożenie postanowień szczytu w Newport. Zadeklarowali również połączenie wysiłków z myślą o zapewnieniu silnej, wiarygodnej oraz zrównoważonej obecności wojskowej NATO w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Ponadto w deklaracji stwierdzono, że warunkiem *sine qua non* dla przywrócenia współpracy na linii NATO-Federacja Rosyjska był powrót tej ostatniej do przestrzegania prawa międzynarodowego⁷⁸⁶. Wspólne stanowisko państw wschodniej flanki NATO oraz zapewnienie o podejmowaniu działań w ramach Sojuszu w znacznym stopniu wpłynęły na dalsze decyzje w ramach NATO. Miały one na celu wzmocnienie bezpieczeństwa państw położonych na wschodniej granicy Paktu przed zagrożeniami wynikającymi z agresywnej polityki prowadzonej przez Federację Rosyjską.

Dla dalszego wzmocnienia wschodniej flanki NATO istotna była realizacja trzech programów stanowiących implementację postanowień ze szczytów Sojuszu w Newport z 2014 roku oraz w Warszawie z 2016 roku. Były to: wzmocniona wysunięta obecność (Enhanced Forward Presence – EFP), Europejska Inicjatywa Odstraszania (European Deterrence Initiative – EDI) oraz operacja Baltic Resolve. Wymienione koncepcje wzajemnie się uzupełniają. Stanowią w wielu sytuacjach wsparcie dla podejmowanych działań, mających na celu zwiększenie bezpieczeństwa Polski oraz państw bałtyckich.

Ustanowienie wzmocnionej wysuniętej obecności na terytorium Polski, Litwy, Łotwy oraz Estonii miało zademonstrować determinację oraz solidarność państw członkowskich Sojuszu do natychmiastowego działania w razie ataku na

⁷⁸⁵ K. Sobczyk, *Współpraca ośrodków prezydenckich państw wschodniej flanki NATO w toku przygotowań do szczytu Sojuszu w Warszawie*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I-IV, 2016, s. 55-56.

⁷⁸⁶ *Joint Declaration on “Allied Solidarity and Shared Responsibility”*, Romania’s Permanent Delegation to NATO, <https://nato.mae.ro/en/local-news/904> [dostęp: 04.10.2022].

państwo członkowskie⁷⁸⁷. Na mocy postanowień podjętych na szczycie Sojuszu w Warszawie w lipcu 2016 roku, po raz pierwszy w historii na terytorium Polski oraz państw bałtyckich miały stacjonować gotowe do walki wojska innych państw sojuszniczych. Obecność NATO na terytorium wschodniej flanki miała być realizowana poprzez obecność wielonarodowych grup bojowych, wielkością odpowiadających batalionom. Dowództwo nad nimi sprawować miały Wielka Brytania, Kanada, Niemcy oraz Stany Zjednoczone. Szereg innych państw członkowskich Sojuszu (łącznie 17) zobowiązało się do wdrożenia EFP oraz wniesienia stosownego składu w funkcjonowanie grup bojowych poprzez wysłanie m.in. kontyngentów do służby w tych grupach. Miały one osiągnąć pełną zdolność operacyjną w 2017 roku. Obecność NATO na wschodniej flance miała sygnalizować jedność w ramach Sojuszu oraz podkreślać, że atak na pojedynczego członka będzie uważany za atak na całe NATO⁷⁸⁸. Oprócz Polski i państw bałtyckich, w ramach EFP wzmocniono również militarną obecność NATO w Rumunii. Jej celem było zapobiegnięcie sytuacji, gdy w następstwie aneksji Krymu Morze Czarne stałoby się „wewnętrznym akwenem Rosji”⁷⁸⁹.

Wielonarodowe grupy bojowe obsadzone na wschodniej flance NATO, które zgodnie z założeniami osiągnęły pełną zdolność operacyjną w 2017 roku, podlegają regularnej rotacji oraz są gotowe do walki 24 godziny na dobę. Ich głównym celem jest odstraszenie potencjalnego przeciwnika, stanowiącego zagrożenie dla integralności terytorialnej członków Sojuszu. Są one w pełni zintegrowane z brygadami wojsk lądowych państw, na których terytorium stacjonują. Oprócz działań odstrasżających, grupy bojowe w ramach EFP mają za zadanie przyczyniać się do zwiększenia zdolności samoobrony państw-gospodarzy. Ma to również służyć poprawieniu interoperacyjności oraz utrzymywaniu gotowości bojowej, a także pogłębieniu relacji politycznych i gospodarczych między państwami goszczącymi oraz wnoszącymi swój wkład w poprawę zdolności obronnych. Podkreśla się, że wzmocniona wysunięta obecność NATO, mimo stosunkowo niewielkiej liczebności, odgrywa znaczącą i widoczną rolę, zwłaszcza w komunikacji strategicznej⁷⁹⁰.

⁷⁸⁷ *Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016*, North Atlantic Treaty Organization, 09.07.2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm [dostęp: 05.10.2022].

⁷⁸⁸ J. Luik, H. Praks, *Boosting the Deterrent Effect of Allied Enhanced Forward Presence*, „Policy Paper”, 10, 2017, s. 2.

⁷⁸⁹ K. Sierżputowska, *Polska w NATO – NATO w regionie*, Warszawa 2019, s. 67.

⁷⁹⁰ K. Stoicescu, P. Jarvenpää, *Contemporary Deterrence: Insights and Lessons from Enhanced Forward Presence – Report*, „International Centre for Defence and Security”, 28, 2019, s. 3.

Europejska Inicjatywa Odstraszania (EDI), zapoczątkowana jeszcze przez prezydenta USA Baracka Obamę, ma na celu wzmocnienie bezpieczeństwa europejskich sojuszników NATO. Inicjatywa była kontynuowana przez jego następcę, Donalda J. Trumpa. Europejska Inicjatywa Odstraszania ma szczególne znaczenie dla państw bałtyckich oraz Polski. Stanowi wyraźny sygnał ze strony USA o wsparciu w sytuacji bezpośredniego zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej⁷⁹¹. W jej ramach zwiększana jest obecność wojskowa USA w Europie, realizowane są znaczące projekty infrastrukturalne oraz dokonywane są zakupy sprzętu wojskowego dla państw. Środki w ramach EDI pozwoliły m.in. na modernizację i odbudowę baz lotniczych i poligonów, zakup pocisków przeciwpancernych Javelin, systemu Sentinel Air Defence Radar czy specjalistycznego sprzętu radiowego. Środki przeznaczano również na szkolenia⁷⁹². Obecność wojsk w ramach European Deterrence Initiative w państwach wschodniej flanki NATO ma na celu wspomaganie wielonarodowych grup bojowych w ramach EFP. Jej celem jest również zapewnienie skutecznego odstraszania Federacji Rosyjskiej przed ewentualnymi działaniami naruszającymi suwerenność państw znajdujących się na wschodniej granicy Sojuszu⁷⁹³.

W ramach operacji Atlantic Resolve, armia amerykańska w Europie prowadzi ciągle, wzmocnione, międzynarodowe szkolenia oraz współpracuje w zakresie bezpieczeństwa z państwami sojuszniczymi oraz partnerskimi położonymi w Europie Środkowo-Wschodniej. Są to Estonia, Łotwa, Litwa, Polska, Rumunia, Bułgaria i Węgry. Głównym celem Atlantic Resolve w ramach wschodniej flanki NATO jest doskonalenie interoperacyjności, wzmacnianie wzajemnych relacji oraz budowanie zaufania między sojuszniczymi armiami. W ramach operacji Atlantic Resolve mają miejsce trzy rodzaje rotacji – pancerne, lotnicze i logistyczne. Nadzór nad nimi pełni Mission Command Element (MCE), centrala zlokalizowana w Poznaniu. Umieszczenie MCE w Poznaniu w sposób zasadniczy wzmacnia w tym czasie zdolności do współdziałania sił zbrojnych USA oraz Polski. Pozwala na udzielenie sprawnej oraz szybkiej odpowiedzi na wrogie działania zarówno wobec Polski, jak i pozostałych sojuszników w regionie Europy Środkowo-Wschodniej⁷⁹⁴.

Federacja Rosyjska odnosiła się do działań mających na celu wzmacnianie wschodniej flanki NATO w sposób stanowczy. Już w 2016 roku rosyjskie MSZ stało

⁷⁹¹ M. Dyer, *Development and Implications of the European Deterrence Initiative*, „International Affairs Review”, vol. XXVII, no. 1, 2019, s. 2.

⁷⁹² E. Marme, G. White, *European Deterrence Initiative – Bolstering the Defence of the Baltic States*, „Policy Paper”, December 2017, s. 1.

⁷⁹³ M. Schievin-Coetzee, *The European Deterrence Initiative*, Waszyngton 2019, s. 6.

⁷⁹⁴ K. Sierzputowska, op. cit., s. 72-73.

na stanowisku, że działania podejmowane przez Sojusz wpływały destabilizująco na porządek międzynarodowy oraz były skierowane przeciwko Rosji⁷⁹⁵. Z kolei w 2017 roku rosyjskie MSZ informowało, że zwiększanie przez NATO obecności wojskowej oraz infrastruktury w regionach graniczących z Federacją Rosyjską rozmywa postanowienia Aktu Stanowiącego Rosja-NATO z 1997 roku. Stacjonowanie sprzętu należącego do Sojuszu w Polsce, Estonii, Łotwie i Litwie, niezależnie od celów, w jakich miał być on wykorzystywany, stanowiło dowód na stałą obecność wojskową. Ponadto zdaniem Rosjan fakt, że personel wykorzystujący sprzęt formalnie miał podlegać rotacji, nie miał w tym przypadku zasadniczego znaczenia⁷⁹⁶.

Federacja Rosyjska traktowała wzmacnianie wschodniej flanki jako próby obejścia Aktu Stanowiącego, dostrzegając w nich dążenie Sojuszu do legitymizowania przygotowań wojskowych w pobliżu granic Rosji, co w połączeniu z aktywnością wojskową poszczególnych państw członkowskich NATO zmieniało rozkład sił w Europie. Negatywne tendencje w relacjach Sojusz-Rosja były – zdaniem rosyjskiego MSZ – bezpośrednim rezultatem wieloletniej polityki NATO, którą ministerstwo określiło jako destrukcyjną. Jej celem miało być „osiągnięcie dominacji wojskowo-politycznej w sprawach europejskich i międzynarodowych”⁷⁹⁷.

Od 2016 roku, czyli od momentu, w którym NATO podjęło decyzję o rozmieszczeniu na terytorium Polski oraz państw bałtyckich wielonarodowych grup bojowych, Federacja Rosyjska znacząco rozwinęła swoje zdolności w Zachodnim i Południowym Okręgu Wojskowym (ZOW i POW). Służyło w nich łącznie ok. 400 000 żołnierzy. Jednostki wchodzące w skład ZOW i POW były regularnie dozbrajane. Na terenach należących do okręgów przeprowadzano liczne działania szkoleniowe oraz ćwiczenia o różnej skali i charakterze. Dla bezpieczeństwa państw położonych na wschodniej flance NATO istotne było rozwijanie zdolności militarnych na terytorium obwodu królewieckiego, znajdującego się w ich bezpośrednim sąsiedztwie⁷⁹⁸. Rosjanie w odpowiedzi na decyzje podjęte na szczycie Sojuszu w Warszawie rozpoczęli przezbieranie brygad rakietowych stacjonujących w obwodzie królewieckim w systemy Iskander. Zapoczątkowany został także proces mający na celu dyslokację w pobliżu granic z Polską czterech dywizjonów systemów ra-

⁷⁹⁵ *Russia says NATO's planned eastward build-up is destabilizing*, Reuters, 10.02.2016, <https://www.reuters.com/article/us-russia-nato-idUSKCN0VJOYG> [dostęp: 05.10.2022].

⁷⁹⁶ *Rosja: Wzmacnianie wschodniej flanki NATO rozmywa porozumienie z 1997 roku*, Forsal.pl, 26.05.2017, <https://forsal.pl/artykuly/1045968,rosja-wzmacnianie-wschodniej-flanki-nato-rozmywa-porozumienie-z-1997-roku.html> [dostęp: 05.10.2022].

⁷⁹⁷ Ibidem.

⁷⁹⁸ A.M. Dyner, *Rosja wzmacnia zachodnią flankę*, „Biuletyn PISM”, nr 173 (1746), 19.12.2018, https://pism.pl/publikacje/Rosja_wzmacnia_zachodni_flankę [dostęp: 05.10.2022].

kietowych S-400 Triumf. Ponadto przebazowano wielozadaniowe bombowce taktyczne Su-34, które na terytorium obwodu trafiły z Woroneża. Procesom mającym podnieść gotowość bojową jednostek znajdujących się na granicy z Polską oraz państwami bałtyckimi towarzyszyła intensyfikacja manewrów wojskowych, które odbywały się na terytorium obwodu królewieckiego oraz na Morzu Bałtyckim⁷⁹⁹.

W 2017 roku na terytorium ZOW oraz Białorusi odbyły się manewry Zapad-2017 (z ros. Zachód). Manewry przeprowadzane przez Rosjan były wcześniej wykorzystywane w celu doskonalenia ich zdolności militarnych, podważania stabilności oraz pokoju w regionie oraz do maskowania zbliżających się aktów agresji (jak w przypadku Gruzji w 2008 oraz Ukrainy w 2014 roku). Dlatego też istniały poważne obawy, że mogą one zostać wykorzystane do agresji na któreś z państw położonych na wschodniej flance NATO. W trakcie manewrów Rosjanie ćwiczyli regularny konflikt zbrojny z Zachodem, w tym z użyciem broni atomowej. Na podstawie informacji podawanych przez Moskwę, w manewrach brało udział 12 700. żołnierzy. Natomiast zdaniem wojskowych niektórych państw Sojuszu, mogło w nich wziąć udział nawet 75 000 żołnierzy⁸⁰⁰. Manewry zostały umiejętnie wykorzystane przez rosyjską propagandę. Podkreślano, że dla Moskwy ważniejszy od realnej gotowości bojowej i potencjału rosyjskiej armii był poziom obaw na Zachodzie. Ważniejsze od liczby żołnierzy i rodzaju wykorzystywanego uzbrojenia było odbieranie ćwiczeń przez państwa zachodnie, będące członkami NATO⁸⁰¹. Zgodnie z oczekiwaniami Moskwy manewry zostały zrozumiane jako pokaz siły Federacji Rosyjskiej, stale rozwijającej swój potencjał militarny. Posłużyły również do „postraszenia” państw NATO, na których terytorium w ostatnich latach odbywało się regularne wzmacnianie zdolności obronnych. Ich celem było również „zasygnalizowanie” Sojuszowi gotowości w razie potrzeby do stawienia czoła ich siłom.

W trakcie kolejnego szczytu, który w 2018 roku zorganizowano w Brukseli, dotychczasowe ustalenia w zakresie wzmacniania wschodniej flanki NATO się nie zmieniły. Wypracowano na nim nową inicjatywę gotowości (NATO Readiness Initiative – NRI). Zakładała ona powołanie dodatkowych sił, złożonych z kompo-

⁷⁹⁹ R. Foks, op. cit., s. 81.

⁸⁰⁰ T. Bielecki, *Rada NATO-Rosja. Ilu żołnierzy ćwiczyło w Zapad-2017?*, Deutsche Welle, 26.10.2017, <https://www.dw.com/pl/rada-nato-rosja-ilu-żołnierzy-ćwiczyło-w-zapad-2017/a-41127612> [dostęp: 05.10.2022].

⁸⁰¹ *Zapad-2017 Podsumowanie – Raport Specjalny*, „Fundacja Warsaw Institute”, 16.10.2017, s. 3, https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2017/10/ZAPAD-2017-russia-belarus-military-manuovers-drills-summary_podsumowanie_pl.pdf [dostęp: 05.10.2022].

mentu lądowego, morskiego i powietrznego. W myśl inicjatywy „4x30”, do końca 2020 roku NATO miało dysponować 30 batalionami zmechanizowanymi, 30 eskadrami lotniczymi oraz 30 okrętami bojowymi, które miały być gotowe do działania w okresie nie dłuższym niż 30 dni. Jednostki te miały wejść do ewentualnej walki jako siły drugiego rzutu. Jako pierwsze miały być zaangażowane narodowe siły zbrojne, Szpica NATO oraz – w przypadku wschodniej flanki – wielonarodowe grupy bojowe⁸⁰².

„Odślonięcie” państw wschodniej flanki NATO było spowodowane przede wszystkim ustaleniami na linii NATO-Rosja z lat 90. XX wieku. Dotyczyły one zwłaszcza podjętych decyzji o nierozmieszczaniu wojsk i infrastruktury Sojuszu na ich terytorium. W konsekwencji, w sytuacji bezpośredniego zagrożenia, państwa położone na jej terytorium były narażone w sposób szczególny. W następstwie aneksji Krymu oraz wojny we wschodniej Ukrainie, za takie zagrożenie uznano imperialistyczną politykę Federacji Rosyjskiej, dążącej do odbudowy post-sowieckiej strefy wpływów. Wydarzenia z 2014 roku stały się katalizatorem dla zmian w transatlantyckiej architekturze bezpieczeństwa. W pierwszej kolejności konieczne stało się wypracowanie rozwiązań zwiększających bezpieczeństwo państw znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie Federacji Rosyjskiej – Polski, Litwy, Łotwy, Estonii i Rumunii.

Polska oraz pozostałe państwa wschodniej flanki NATO podejmowały w latach 2015-2019 aktywne działania mające zwrócić uwagę pozostałych członków sojuszu na zagrożenie, jakie w ich rozumieniu stanowiła dla nich polityka prezydenta Putina. Na ich korzyść przemawiała współpraca regionalna w ramach m.in. Bukaresztańskiej Dziewiątki, która stała się platformą do wypracowywania wspólnego stanowiska, prezentowanego m.in. na szczytach NATO. Jednogłos w kwestiach bezpieczeństwa umożliwił podjęcie konstruktywnego dialogu z sojusznikami, zwłaszcza ze Stanami Zjednoczonymi, uważanymi za gwaranta bezpieczeństwa w strefie transatlantyckiej.

Decyzje podjęte na szczytach w Newport oraz w Warszawie pozwoliły na zwiększenie możliwości obronnych państw wschodniej flanki NATO. Stało się tak mimo początkowej powściągliwości ze strony europejskich liderów w dziedzi-

⁸⁰² J. Wodnicki, *Znaczenie Sojuszu Północnoatlantyckiego w umacnianiu bezpieczeństwa na wschodniej flance NATO*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, vol. 13, no. 1, 2019, s. 154.

nie bezpieczeństwa, Niemiec oraz Francji, liczących na odwrócenie negatywnych trendów, zmianę postawy Rosji oraz powrót do relacji z nią na zasadzie *business as usual*.

Federacja Rosyjska wykorzystywała fakt zwiększania zdolności obronnej państw Sojuszu położonych w jej bezpośrednim sąsiedztwie do rozwoju własnego potencjału wojskowego. Podważanie wypracowanej przez obie strony architektury bezpieczeństwa światowego przez NATO było zdaniem Rosji argumentem pozwalającym jej na zwiększanie zdolności militarnych. Rosyjska propaganda przedstawiała ekspansję Sojuszu na wschód jako zagrożenie dla jej bezpieczeństwa, wobec czego uzasadnione było podejmowanie działań mających na celu ochronę własnego terytorium, co zostało usankcjonowane w oficjalnych dokumentach strategicznych. Działania podejmowane przez Federację Rosyjską miały na celu pokazanie NATO jej siły. Przy użyciu propagandy podkreślano jej nieobliczalność oraz gotowość do użycia broni nuklearnej w razie konieczności obrony swojej strefy wpływów. Dla Polski oraz państw bałtyckich oznaczało to konieczność wzmocnienia możliwości obronnych oraz odstraszenia.

Podkreślano, że mimo skutecznej organizacji działań podjętych w celu wzmocnienia bezpieczeństwa wschodniej flanki NATO, stacjonujące tam siły sojusznicze w razie wybuchu otwartego konfliktu z Federacją Rosyjską nie byłyby w stanie się jej przeciwstawić. Dlatego też jednym z najistotniejszych – jeżeli nie najistotniejszym – elementem strategii odstraszenia na wschodniej flance Sojuszu była solidarność sojusznicza. Fakt, że w obronę strategicznego dla NATO obszaru Europy Środkowo-Wschodniej zaangażowano niemalże cały Sojusz, miał znaczenie psychologiczne. Pozwalał myśleć, że artykuł 5. Traktatu Północnoatlantyckiego o zbiorowej samoobronie, który przez wiele lat był przedmiotem licznych dyskusji związanych z wiarygodnością NATO, nie jest tylko frazesem, a rzeczywistym zobowiązaniem wszystkich członków Sojuszu. Na postrzeganie Sojuszu jako organizacji gotowej i zdolnej do obrony swoich członków wpływały również słowa Baracka Obamy i innych przywódców państw NATO. Pozytywny wydźwięk miały również zmiany, jakie zaszły w Sojuszu w następstwie aneksji Krymu oraz wojny we wschodniej Ukrainie. Pokazały one pełną skalę zaniedbań w międzynarodowej architekturze bezpieczeństwa oraz niedostosowanie NATO do współczesności. Decyzje ze szczytów w Newport oraz Warszawie, a przede wszystkim ich implementacja, pokazywały, że Sojusz jest w stanie zaadaptować się do nowych realiów bezpieczeństwa, a co za tym idzie do obrony swoich strategicznych obszarów.

Tabela 2. Wydatki państw członkowskich NATO na zbrojenia wyrażone w procentach PKB w latach 2014-2019.

Państwo	Rok					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Albania	1,35	1,16	1,10	1,11	1,16	1,28
Belgia	0,97	0,91	0,89	0,88	0,89	0,89
Bułgaria	1,31	1,25	1,24	1,22	1,45	3,13
Kanada	1,01	1,20	1,16	1,44	1,30	1,30
Chorwacja	1,82	1,76	1,60	1,64	1,55	1,61
Czechy	0,94	1,02	0,95	1,03	1,10	1,18
Dania	1,15	1,11	1,15	1,14	1,28	1,29
Estonia	1,93	2,03	2,07	2,01	2,02	2,05
Francja	1,82	1,78	1,79	1,78	1,81	1,81
Niemcy	1,19	1,19	1,20	1,23	1,25	1,35
Grecja	2,22	2,31	2,40	2,38	2,54	2,45
Węgry	0,86	0,90	1,00	1,19	1,01	1,34
Włochy	1,14	1,07	1,18	1,20	1,23	1,17
Łotwa	0,94	1,03	1,44	1,59	2,06	2,02
Litwa	0,88	1,14	1,48	1,71	1,97	2,00
Luksemburg	0,37	0,42	0,38	0,50	0,50	0,54
Czarnogóra	1,50	1,40	1,42	1,34	1,37	1,33
Holandia	1,15	1,13	1,16	1,15	1,22	1,32

Macedonia Północna	1,09	1,05	0,97	0,89	0,94	1,16
Norwegia	1,55	1,59	1,74	1,72	1,73	1,86
Polska	1,86	2,22	1,99	1,89	2,02	1,98
Portugalia	1,31	1,33	1,27	1,24	1,34	1,37
Rumunia	1,35	1,45	1,41	1,72	1,81	1,84
Słowacja	0,99	1,11	1,12	1,11	1,23	1,71
Słowenia	0,97	0,93	1,00	0,98	1,01	1,06
Hiszpania	0,92	0,93	0,81	0,91	0,93	0,91
Turcja	1,45	1,38	1,45	1,51	1,82	1,85
Wielka Brytania	2,12	2,01	2,06	2,06	2,08	2,06
Stany Zjednoczone	3,72	3,52	3,52	3,31	3,29	3,51

Źródło: Opracowanie na podstawie *Defence expenditure of NATO countries*, North Atlantic Treaty Organization, 21.03.2023, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/3/pdf/230321-def-exp-2022-en.pdf [dostęp: 21.03.2025].

Polska jako państwo położone na strategicznym obszarze wschodniej flanki NATO była szczególnie narażona na agresywną politykę Federacji Rosyjskiej, prowadzoną przez nią na obszarze postradzieckim. Dlatego też wzmacnianie wschodniej flanki NATO w następstwie zbrojnej agresji Rosji w Ukrainie w 2014 roku, ze względu na toczącą się w bezpośrednim sąsiedztwie Polski wojnę, miało bardzo istotny wpływ na relacje polsko-rosyjskie w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności.

6.3. „Fort Trump” jako gwarancja obrony przed Rosją

Propozycja utworzenia na terytorium Polski stałej bazy amerykańskich sił zbrojnych została wysunięta w 2018 roku przez Ministerstwo Obrony Narodowej RP. Koncepcja wpisowała się w szerszą strategię, mającą na celu obronę państw Eu-

ropy Środkowo-Wschodniej przed agresywną polityką Federacji Rosyjskiej. Propozycja ta wynikała w znacznej mierze z kluczowej roli, jaką w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności odgrywały Stany Zjednoczone, uważane za gwaranta bezpieczeństwa RP. Wpisywała się ona również w koncepcję *America first*, realizowaną przez rząd Prawa i Sprawiedliwości oraz wywodzącego się z tej partii prezydenta Dudę. W szerszym kontekście miała ona służyć realizacji przez Polskę strategii bandwagoningu, polegającej na udzieleniu poparcia przez państwa mniejsze i słabsze państwu silniejszemu. W przypadku Polski wyrażenie poparcia miało służyć wzmocnieniu własnego bezpieczeństwa. Strategia ta była realizowana w mniejszym lub większym stopniu przez wszystkie ugrupowania polityczne rządzące w Polsce w omawianym okresie.

Priorytetem w polityce zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości było pogłębianie relacji strategicznych ze Stanami Zjednoczonymi. Polityka bezpieczeństwa i obronności PiS-u została oparta na ścisłym sojuszu z USA. Partia Jarosława Kaczyńskiego uważała Stany Zjednoczone za kluczowego sojusznika strategicznego oraz gwaranta bezpieczeństwa regionu⁸⁰³. Kiedy prezydentem Stanów Zjednoczonych na początku 2017 roku został Donald J. Trump, polski rząd podjął szereg działań mających na celu jeszcze większe zacieśnienie dwustronnych relacji. Zwrot ku Azji w amerykańskiej polityce zagranicznej w trakcie prezydentury Baracka Obamy sprawił, że kraje takie jak Polska upatrywały w wyborze Trumpa na prezydenta szansę na ponowne zwiększenie zaangażowania USA w bezpieczeństwo Europy Środkowo-Wschodniej. Wobec agresywnej polityki realizowanej przez Federację Rosyjską na obszarze postsowieckim, zwłaszcza w znajdującej się w bezpośrednim sąsiedztwie Polski Ukrainie, zwiększenie zainteresowania USA regionem uważano za priorytet w sferze bezpieczeństwa. Ponadto Polska jednoznacznie opowiadała się za jednobiegunowym światem, w którym dominującą rolę w sferze militarnej odgrywają Stany Zjednoczone⁸⁰⁴. Tak rozumiany system międzynarodowy miał w domyśle chronić Polskę przed potencjalnym zagrożeniem ze strony Federacji Rosyjskiej.

Zbliżenie między Polską a Stanami Zjednoczonymi w trakcie rządów Prawa i Sprawiedliwości oraz Donalda J. Trumpa wynikało w głównej mierze ze skomplikowanych relacji obu państw z Europą Zachodnią. Zarówno Polska, jak i USA wyrażały sceptycyzm wobec instytucji Unii Europejskiej oraz przywódców zachodnioeuropejskich mocarstw – Niemiec i Francji. Polskie władze nieufnie odnosiły się wobec politycznych intencji zachodnioeuropejskich sojuszników,

⁸⁰³ M.C. Павлова, *Польско-американские отношения в 2020 г.: военно-политический аспект*, „Россия и Америка в XXI веке”, Выпуск № 2, 2021, s. 1.

⁸⁰⁴ A. Lanoszka, *Poland in a time of geopolitical flux*, „Contemporary Politics”, 26:4, 2020, s. 459.

w szczególności w kwestiach bezpieczeństwa. Wzajemna nieufność pogłębiała się wraz z oskarżeniami o łamanie przez Polskę zasad praworządności i liberalnej demokracji. Miało ono polegać na podważaniu niezależności instytucji państwowych, zwłaszcza sądownictwa, oraz ograniczaniu wolności mediów. Rząd Prawa i Sprawiedliwości antidotum na oskarżenia ze strony Unii Europejskiej upatrywał w zacieśnianiu relacji z administracją Trumpa. Mimo wielu możliwości oddziaływania na Polskę przez USA w celu zatrzymania nieliberalnego trendu, zwłaszcza w sferze bezpieczeństwa, prezydent Trump nie krytykował polskich rządzących. Wbrew oczekiwaniom liderów Europy Zachodniej udzielał im politycznego wsparcia⁸⁰⁵. Amerykański prezydent wielokrotnie w trakcie swoich rządów kwestionował legitymizację Unii Europejskiej oraz wdawał się w spory polityczne z przywódcami państw zachodnich. Mocarstwa zachodnioeuropejskie krytykowały brak długoterminowej wizji strategicznej Trumpa oraz podważanie międzynarodowych gwarancji bezpieczeństwa. Narcystyczna osobowość prezydenta USA powodowała, że wołał on zacieśniać stosunki z państwami takimi jak Polska, gdzie był przyjmowany z najwyższymi honorami⁸⁰⁶.

Szkodliwe dla bezpieczeństwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej działania, podejmowane przez Federację Rosyjską, stanowiły zdaniem polskich rządzących wystarczający dowód na konieczność przystosowania Sojuszu do możliwości prowadzenia wojny wysokiej intensywności. Do szkodliwych działań zaliczano m.in. gromadzenie sił przy zachodniej granicy Federacji Rosyjskiej oraz naruszanie przestrzeni powietrznej i wód terytorialnych państw wschodniej flanki NATO. Polska stała na stanowisku, że państwa położone w Europie Środkowo-Wschodniej, nieposiadające odpowiedniego potencjału militarnego, wobec zbyt małej aktywności oraz braku determinacji ze strony państw Zachodu nie były w stanie przeciwstawić się zagrożeniu ze strony Rosji⁸⁰⁷. Dlatego też dla zapewnienia bezpieczeństwa regionu, zwłaszcza Polski, konieczna była obecność Stanów Zjednoczonych. Podkreślano odpowiedni potencjał obronny USA oraz gotowość do obrony europejskich sojuszników⁸⁰⁸. Wypełnienie luki w zdolnościach odstraszania i obrony

⁸⁰⁵ Ł. Jureńczyk, *Polish – American alliance during the presidency of Donald Trump in the perspective of offensive bandwagoning*, „Torun International Studies”, no. 1 (15), 2022, s. 66.

⁸⁰⁶ Ibidem, s. 67.

⁸⁰⁷ Ł. Jureńczyk, *Nie tylko Fort Trump...*, op. cit., s. 176.

⁸⁰⁸ R. Schnepf, *Czas na reaktywację. USA – Polska – UE. Raport*, 11.09.2019, s. 5, <https://sea.org.pl/wp-content/uploads/2019/08/RAPORT-CZAS-NA-REAKTYWACJE---kopia-1.pdf> [dostęp: 07.10.2022].

państw położonych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz stabilizację regionu miałyby zapewnić obecność wojsk amerykańskich na terytorium Polski⁸⁰⁹.

Sytuacja, w której w Europie Środkowo-Wschodniej nie stacjonują wojska sojusznicze, była zdaniem Witolda Waszczykowskiego oraz Jacka Czaputowicza, sprawujących kolejno po sobie urząd ministra spraw zagranicznych w rządzie PiS-u, „sytuacją prowokacyjną” wobec Rosji. Tak prowadzona polityka zdaniem polskiego rządu zachęcała do eskalacji rosyjskiej polityki imperialnej. Ministrowie w swoich wypowiedziach postrzegali rejon Europy Środkowo-Wschodniej jako szczególnie narażony na rosyjskie oddziaływanie militarne, wobec czego uważany był on za strategiczny dla relacji NATO-Rosja. Postulowali oni m.in. zarówno stałą, jak i rotacyjną obecność amerykańskiej brygady pancernej na terytorium Polski. Na początku 2018 roku z inicjatywy polityków PiS-u odpowiedzialnych za resort obrony (w tym dopiero co mianowanego na urząd ministra obrony narodowej Mariusza Błaszczaka) powstała koncepcja utworzenia w Polsce stałej bazy amerykańskiej. Minister podkreślał, że obecność amerykańskich wojsk na terytorium RP sprawi, że „agresor nie napadnie na Polskę, bo wojska Stanów Zjednoczonych są realną przeciwwagą dla innych państw”⁸¹⁰. Z kolei były już minister spraw zagranicznych Witold Waszczykowski stwierdził, że projekt stałej bazy amerykańskiej był uzasadniony, gdyż Traktat Waszyngtoński nie zawiera mechanicznej odpowiedzi na zagrożenie. Podkreślił, że „USA to jedyne państwo w NATO, które ma historię wiarygodnych odpowiedzi i współpracy sojuszniczej”⁸¹¹. W swojej wypowiedzi zarzucił państwom Europy Zachodniej, że USA było bardziej godne zaufania niż „niektórzy sojusznicy w Europie”⁸¹².

W maju 2018 roku Ministerstwo Obrony Narodowej RP złożyło w Departamencie Obrony USA projekt utworzenia bazy wojsk amerykańskich na terytorium Polski, w której miałyby na stałe stacjonować kontyngent w sile dywizji. Jako miejsce lokalizacji bazy MON zaproponował region bydgosko-toruński, który zdaniem autorów projektu spełniał wszystkie wymagania dotyczące infrastruktury mieszkaniowej,

⁸⁰⁹ M. Banasik, *Fort Trump as a Chance for Security in Europe*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, t. 13, nr 1, 2013, s. 45.

⁸¹⁰ W. Paruch, *Wprowadzenie Sojuszu Północnoatlantyckiego do Polski. Studium o polityce transatlantyckiej większości parlamentarnej Zjednoczonej Prawicy (2015-2019)*, „Przegląd Sejmowy”, nr 2 (157), 2020, s. 116.

⁸¹¹ Ibidem.

⁸¹² Ibidem, s. 117.

komunikacyjnej oraz szkoleniowej. Polska zobowiązała się także do przeznaczenia kwoty 1,5-2 miliardów dolarów na budowę niezbędnych instalacji wojskowych⁸¹³.

Autorzy projektu uzasadniali konieczność utworzenia na terytorium Polski stałej bazy wojsk amerykańskich zagrożeniami dla bezpieczeństwa płynącymi ze strony Federacji Rosyjskiej. Zostały one zidentyfikowane w Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych, opublikowanej w 2017 roku przez administrację prezydenta Trumpa. Wskazywano w niej na działania podejmowane przez Rosję w Gruzji w 2008 oraz w Ukrainie w 2014 roku. Zdaniem autorów amerykańskiej strategii, prowadzona przez Rosję wojna hybrydowa, której przejawem była aneksja Krymu, cyberataki na ukraińską infrastrukturę krytyczną czy podsycanie separatyzmów we wschodniej Ukrainie, stanowiła główne zagrożenie dla stabilności międzynarodowego ładu oraz systemu prawnego. Zdaniem autorów polskiej koncepcji, podobne postrzeganie Rosji przez Polskę oraz USA było podstawą dla rozwoju współpracy między państwami w sferze bezpieczeństwa. Obecność wojsk amerykańskich na terytorium RP miała zagwarantować bezpieczeństwo, ochronę i wolność mieszkańców Europy Środkowo-Wschodniej⁸¹⁴.

Polska uzasadniając konieczność powstania stałej bazy wojsk amerykańskich na swoim terytorium sięgała do licznych argumentów mających uwiarygodnić koncepcję oraz doprowadzić do jej realizacji. Wskazywano m.in. na przynależność do grona pięciu państw członkowskich NATO wydających na zbrojenia 2 % PKB, czyli pułapu ustanowionego na szczycie w Newport w 2014 roku. W sposób typowy dla polityki realizowanej przez Prawo i Sprawiedliwość odwoływano się także do kwestii historycznych łączących oba państwa, takich jak wspólna walka ze Związkiem Radzieckim. Autorzy koncepcji przekonywali, że Akt Stanowiący NATO-Rosja z 1997 roku, który zobowiązywał strony do wspólnego budowania trwałego pokoju na obszarze euroatlantyckim, przestał być wiążący. Winę za taki stan rzeczy ponosiła Federacja Rosyjska, gdyż poprzez prowadzenie wrogich działań łamała jego zapisy. W dokumencie odniesiono się także do strategii realizowanej przez rosyjskiego prezydenta, Władimira Putina. Polegać ona miała na skłócaniu między sobą członków transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa. Osłabienie struktury transatlantyckiej miało w konsekwencji doprowadzić do osłabienia zaangażowania USA w Europie⁸¹⁵. Taki stan rzecz umożliwiłby rosyj-

⁸¹³ Ł. Jureńczyk, *Fort Trump in Poland – was it possible?*, „International Scientific Journal Security & Future”, year V, issue 3, 2021, s. 85.

⁸¹⁴ *Proposal for a U.S. Permanent Presence in Poland*, Ministry of National Defence Republic of Poland, Warszawa 2018, s. 3, <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2018/05/Proposal-for-a-U.S.-Permanent-Presence-in-Poland-2018.pdf> [dostęp: 14.09.2022].

⁸¹⁵ Ibidem, s. 10-12.

skiemu prezydentowi wywieranie nacisku na państwa położone w regionie Europy Środkowo-Wschodniej. Za pomocą argumentu siły Putin mógłby wywierać presję na państwa w celu podejmowania przez nie korzystnych z punktu widzenia Kremla decyzji w sferze politycznej, militarnej bądź gospodarczej.

Kluczowym wydarzeniem dla koncepcji utworzenia stałej bazy wojsk amerykańskich w Polsce była wizyta prezydenta RP Andrzeja Dudy w Stanach Zjednoczonych we wrześniu 2018 roku. Wtedy to prezydent Duda zaproponował utworzenie na terytorium Polski bazy, nazwanej od nazwiska amerykańskiego prezydenta „Fort Trump”. Polski prezydent chciał w ten sposób uhonorować wkład Donalda J. Trumpa w bezpieczeństwo Europy Środkowo-Wschodniej. Proponowana nazwa z pewnością miała oddziaływać na narcystyczną osobowość amerykańskiego prezydenta⁸¹⁶. Ten w odpowiedzi zapewnił o poważnym potraktowaniu polskiej propozycji⁸¹⁷. Prezydenci podpisali wspólną deklarację o partnerstwie strategicznym, w której była mowa o pogłębionym partnerstwie w dziedzinach bezpieczeństwa i obronności, sektorze energetycznym, wymiany handlowej, inwestycji, badań i innowacji⁸¹⁸. Polskie władze w nazwie oraz propozycji pokrycia kosztów budowy niezbędnych instalacji wojskowych upatrywały zwiększenia szans na zgodę utworzenia stałej bazy wojsk amerykańskich na terytorium RP.

Kongres Stanów Zjednoczonych zlecił Departamentowi Obrony w ramach prac nad budżetem na 2019 rok przygotowanie raportu dotyczącego wykonalności budowy stałej bazy wojsk amerykańskich w Polsce. Inicjatywę miały popierać Biały Dom oraz Departament Stanu. Sceptycznie z kolei wyrażało się przede wszystkim Kolegium Połączonych Szefów Sztabów oraz Sekretarz Obrony James Mattis. Głównym argumentem przeciw miał być brak wolnej brygady pancernej oraz przekonanie, że ulokowanie tak dużych sił na terytorium Polski w oczekiwaniu na potencjalny atak ze strony Federacji Rosyjskiej ograniczyłoby możliwość reakcji na kryzysy mogące wybuchnąć w innych częściach świata. Co najistotniejsze, temat budowy „Fortu Trump” nie był poruszany na forum NATO. Zdaniem przedstawicieli Sojuszu, utworzenie bazy na terytorium Polski byłoby wbiciem klina między kraje członkowskie oraz podważałoby wiarygodność Wzmocnionej Wysuniętej Obecności (EFP). Obecność stałych sił wojskowych USA w Polsce została nazwana „polem

⁸¹⁶ Ł. Jureńczyk, *Fort Trump in Poland...*, op. cit., s. 85.

⁸¹⁷ J. Mason, *Poland suggests 'Fort Trump' as U.S. weighs military base*, Reuters, 18.09.2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-poland-idUSKCN1LY2NJ> [dostęp: 14.09.2022].

⁸¹⁸ A. Bieńczyk-Missala, *Polityka zagraniczna Polski w setną rocznicę niepodległości*, „Rocznik Strategiczny”, t. 24, 2019, s. 324.

minowym⁸¹⁹. Sceptycznie o pomysł wypowiadał się również dowódca wojsk amerykańskich w Europie, Ben Hodges. Stwierdził, że wielu członków Sojuszu odebrałoby utworzenie bazy wojsk w Polsce jako zbyt prowokacyjne wobec Rosji, przez co zostałaby podważona spójność NATO. Amerykański dowódca wskazał również na wyzwania stojące przez Siłami Zbrojnymi USA w celu zwiększenia ich liczebności lub relokacji oddziałów rozmieszczonych na terytorium kraju w sytuacji utworzenia bazy w Polsce. Jego zdaniem realnym byłby scenariusz wymuszenia w odpowiedzi przez Rosję zgody na Białorusi na rozmieszczenie rosyjskiej brygady w pobliżu granicy z Polską. Hodges stwierdził również, że Polacy nie powinni tracić energii na coś, czego i tak nie osiągną. Podkreślił, że idea „Fortu Trump” w żaden sposób nie zwiększyłaby możliwości wojskowych w Europie Środkowo-Wschodniej⁸²⁰.

Sceptycznie o Forcie Trump wypowiadały się w swoich analizach także m.in. będąca zapleczem intelektualnym Białego Domu fundacja Defence Priorities oraz zajmujący się sprawami bezpieczeństwa i obronności think tank RAND Corporation, którego opinie brane są pod uwagę przez Pentagon. Instytucje zgodnie twierdziły, że stworzenie takiej bazy nie odstraszyłoby Rosji. Wbrew oczekiwaniom, doprowadziłoby do umocnienia władzy Władimira Putina oraz uczyniło Rosję jeszcze bardziej nacjonalistyczną. Zwiększyłaby się również jego władza nad samymi Rosjanami, gdyż byłby on postrzegany jako obrońca Federacji Rosyjskiej przed agresją Zachodu. Mimo iż Stany nie powinny być „miękkie” wobec Rosji, to stała baza mogłaby wyłącznie wzmocnić najczarniejsze elementy w rosyjskiej polityce. Z kolei w kręgach Partii Demokratycznej koncepcja budowy bazy została uznana za fałsz. Jej przedstawiciele twierdzili zgodnie, że istniały lepsze sposoby na zapewnienie bezpieczeństwa w regionie Europy Środkowo-Wschodniej niż budowa kosztownej infrastruktury⁸²¹.

Reakcja Federacji Rosyjskiej na wysuniętą przez Polskę propozycję utworzenia na jej terytorium amerykańskiej bazy wojskowej była niemalże natychmiastowa. Kilka dni po wizycie prezydenta Dudy w Waszyngtonie rosyjski ekspert wojskowy, generał Jurij Nietkaczew, na łamach gazety „Niezawisimaja Gazieta” stwierdził, że Rosja w razie wojny z USA oraz NATO mogłaby za pomocą rakiet Iskander, pocisków manewrujących Kalibr czy pocisków hiperdźwiękowych Kindżał „zneutrali-

⁸¹⁹ P. Taylor, „Fort Trump” albo nic? Polska a przyszłość bezpieczeństwa europejskiego – Raport, „Friends of Europe”, 01.2019, s. 31-32, https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/01/2018_foe_sec_pub_poland_web_polish.pdf [dostęp: 14.09.2022].

⁸²⁰ B. Hodges, *Don't put US bases in Poland*, Politico, 04.06.2018, <https://www.politico.eu/article/dont-put-us-bases-in-poland/> [dostęp: 14.09.2022].

⁸²¹ M. Miłosz, R. Korzycki, *W USA trudno znaleźć entuzjastów budowy polskiego Fortu Trump*, Forsal.pl, 28.01.2019, <https://forsal.pl/artykuly/1394621,w-usa-trudno-znalezc-entuzjastow-budowy-polskiego-fortu-trump.html> [dostęp: 14.09.2022].

zować Fort Trump⁸²². Siłę rażenia rosyjskiego lotnictwa uzbrojonego w nowoczesne pociski rosyjski generał porównał do taktycznej broni jądrowej⁸²³.

Polsko-amerykańskiej współpracy militarnej przyglądał się osobiście rosyjski prezydent, Władimir Putin. Szef komisji ds. obrony i bezpieczeństwa Rady Federacji Wiktor Bondarew stwierdził, że sytuacja „znajduje się pod kontrolą wyższego kierownictwa politycznego i wojskowego”. W razie konieczności spotkać się miała z „odpowiednią odpowiedzią”⁸²⁴. Zdaniem Bondarewa, plany zwiększenia obecności Sił Zbrojnych Stanów Zjednoczonych na terytorium Polski były przejawem agresywnej oraz antyrosyjskiej polityki Waszyngtonu. Wiceszef komisji zagranicznej Rady Federacji Władimir Dżabarow uważał, że zwiększenie obecności sił USA nie przyniesie pozytywnych skutków, a Polska stanie się tarczą w amerykańskiej rozgrywce⁸²⁵. Natomiast szef komisji zagranicznej Dumy Leonid Słucki użył określenia „ekspansja NATO w Europie Wschodniej”⁸²⁶. Słucki podkreślił także, że rosyjscy wojskowi pracowali nad własnym planem działań. Jego zdaniem sytuacja ta prowadziła do napięcia i wywoływała konfrontację na kontynencie. Plan działań Moskwy miał zostać ujawniony w sytuacji, w której podpisana między polskim a amerykańskim prezydentem umowa weszłaby w życie. Gdyby do tego doszło, wszystkie obiekty znajdujące się w bazie znalazłyby się na celowniku rosyjskich rakiet. Zdaniem pułkownika Igora Korotczenki, wcześniej Polska nie była uważana za zagrożenie, jednak w obliczu pomysłu budowy stałej bazy wojsk amerykańskich na jej terytorium zaczęło się to zmieniać⁸²⁷.

Ostatecznie koncepcja utworzenia na terytorium Polski stałej bazy wojsk amerykańskich upadła. Decyzja ta nie oznaczała ograniczenia współpracy między państwami w sferze bezpieczeństwa i obronności. Podstawą dla dalszych działań stały się Wspólna deklaracja o współpracy obronnej w zakresie obecności sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z 12 czerwca 2019 roku. Zakładała ona m.in. zwiększenie obecności wojsk amerykańskich w Polsce z 4500 członków personelu wojskowego (służących w systemie

⁸²² В. Мухин, Для польского „Форта Трамп” подоберут лучших американских солдат, Независимая Газета, 27.09.2018, https://www.ng.ru/politics/2018-09-27/1_2_7320_kingal.html [dostęp: 14.09.2022].

⁸²³ Ibidem.

⁸²⁴ R. Soszyn, *Kreml straszy iskanderami w odwecie za Fort Trump*, Rzeczpospolita, 19.06.2019, <https://www.rp.pl/swiat/art1273071-kreml-straszy-iskanderami-w-odwecie-za-fort-trump> [dostęp: 14.09.2022].

⁸²⁵ Ibidem.

⁸²⁶ Ibidem.

⁸²⁷ Ibidem.

rotacyjnym) do blisko 5500, utworzenie Wysuniętego Dowództwa Dywizyjnego USA w Polsce, utworzenie w Drawsku Pomorskim Centrum Szkolenia Bojowego (CSB) oraz zbudowanie infrastruktury wspierającej obecność w Polsce pancernej brygady grupy bojowej, lotniczej brygady bojowej oraz batalionu wsparcia logistycznego⁸²⁸. Umowa z 2019 roku została rozwinięta rok później, kiedy to 15 sierpnia 2020 roku strony podpisały Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki o wzmocnionej współpracy obronnej.

Wysunięta przez Polskę w 2018 roku propozycja utworzenia na jej terytorium stałej bazy wojsk amerykańskich, nazwana na cześć prezydenta USA „Fort Trump”, miała zdaniem jej autorów zwiększyć bezpieczeństwo RP. Za główne zagrożenie uważali oni imperialistyczną politykę Władimira Putina, który poprzez działania militarne dążył do odrestaurowania sowieckiej strefy wpływów. Polskie władze decydując się na wzmocnienie współpracy w zakresie bezpieczeństwa z głównym partnerem strategicznym, jakim na przestrzeni lat stały się Stany Zjednoczone, kierowały się racjonalnymi przesłankami. Jednak nieuwzględnienie w procesie planowania pozostałych członków NATO, mimo poparcia dla inicjatywy ze strony państw położonych w zagrożonym rosyjską agresją regionie Europy Środkowo-Wschodniej, podważało wiarygodność sojuszniczą Paktu, osłabiając jego pozycję oraz postrzeganie na arenie międzynarodowej. Przyczyniały się również do tego wypowiedzi czołowych polskich polityków, którzy otwarcie podawali w wątpliwość wiarygodność największych europejskich państw, zwłaszcza Niemiec oraz Francji.

Polska forsując koncepcję utworzenia na swoim terytorium „Fortu Trump” w pewnym sensie podważała gwarancje wynikające z Art. 5. Traktatu Waszyngtońskiego o zbiorowej samoobronie. Jednocześnie dawała pretekst Federacji Rosyjskiej do podejmowania dalszych działań zmierzających do rozszerzania strefy wpływów przy użyciu siły militarnej. Władimir Putin otrzymywał tym samym czytelny sygnał, że podejmowane przez niego działania hybrydowe, zmierzające do osłabienia determinacji NATO, przynosiły oczekiwane rezultaty.

Koncepcja „Fort Trump” została wykorzystana przez amerykańskiego prezydenta do wywierania nacisku na najważniejsze państwa europejskie, zwłaszcza Niemcy. Trump dążył do zwiększenia udziału w kosztach państw, na których tery-

⁸²⁸ *Wspólna Deklaracja o Współpracy Obronnej w zakresie obecności sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, Ambasada i Konsulat USA w Polsce, 12.06.2019, https://pl.usembassy.gov/pl/wspolna_deklaracja/ [dostęp: 15.09.2022].

torium stacjonowały amerykańskie wojska oraz do wypełniania przez członków NATO wskaźnika 2 % PKB, które te miały przeznaczać na zbrojenia. Amerykański prezydent w trakcie swojej prezydentury bardzo często wyrażał sceptycyzm co do kształtu NATO, wobec którego zwykł używać określenia „obsolete” (ang. przestarzały). Polityka amerykańskiego prezydenta, podważająca obowiązujący ład oraz brak spójnej koncepcji, spotykała się wielokrotnie z krytyką oraz była przedmiotem sporów z europejskimi przywódcami. Krytyka objęła również Polskę, która została uznana za instrument w polityce amerykańskiego prezydenta. Zarzucano jej także brak podmiotowości, serwilizm, bezkrytycyzm oraz współodpowiedzialność za naruszające bezpieczeństwo międzynarodowe działania podejmowane przez Trumpa.

Podkreśla się, że część decyzji podjętych przez amerykańskiego prezydenta, m.in. o zwiększeniu kontyngentu wojskowego stacjonującego w Polsce, przyczyniła się do zacieśnienia stosunków polsko-amerykańskich w sferze bezpieczeństwa i obronności. Rozszerzanie partnerstwa strategicznego między państwami było jednym z głównych priorytetów wszystkich opcji rządzących Polską po 1999 roku. Dlatego też sprawujące w tym czasie władzę Prawo i Sprawiedliwość, stawiając na rozwój współpracy z USA, podejmowało racjonalną oraz uzasadnioną decyzję. Miała one na celu zwiększenie bezpieczeństwa Polski, dla którego głównym zagrożeniem pozostawała agresywna polityka imperialistyczna Federacji Rosyjskiej. Jednak sposób, w jaki polski rząd dążył do zacieśnienia współpracy z „ideowym sojusznikiem”, za którego należało uznać w tamtym momencie Donalda J. Trumpa, był daleki od pożądanego. Odbysiał się z pogwałceniem podstawowych zasad panujących w Sojuszu Północnoatlantyckim, przede wszystkim solidarności sojuszniczej, podważał również Artykuł 5., uważany za gwaranta bezpieczeństwa strefy transatlantyckiej. Polska niejako dążyła do utworzenia odrębnego sojuszu z USA, nie licząc się przy tym z pozostałymi członkami NATO. Jednocześnie w razie zaatakowania jej terytorium przez Federację Rosyjską, oczekiwała wybuchu otwartej wojny światowej, mającej na celu unicestwienie głównego zagrożenia dla bezpieczeństwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej. „Fort Trump”, wbrew oczekiwaniom autorów koncepcji, nie stał się gwarancją obrony przed Rosją. Koncepcja wywołała wiele kontrowersji oraz skutecznie podważyła wiarygodność Sojuszu, niejako zachęcając Władimira Putina do podjęcia odważniejszych działań w celu poszerzania swojej strefy wpływów, przez co *de facto* wzrastało zagrożenie ze strony Federacji Rosyjskiej dla państw Europy Środkowo-Wschodniej. Ze względu na położenie na wschodniej granicy NATO, państwem najbardziej narażonym na rosyjskie oddziaływanie stawała się Polska.

6.4. Inicjatywa Trójmorza jako próba ograniczania uzależnienia energetycznego od Rosji

Głównym celem powołanej do życia w 2015 roku Inicjatywy Trójmorza była współpraca państw położonych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz realizacja projektów o strategicznym znaczeniu. Służyć miały one zwiększeniu poczucia bezpieczeństwa w regionie. Sztandarowy projekt prezydenta Andrzeja Dudy oraz rządu Prawa i Sprawiedliwości stał się płaszczyzną, za której pomocą miała zostać zrealizowana kolejna próba ograniczania uzależnienia energetycznego Polski oraz regionu od Rosji. W tym celu patronatem Inicjatywy Trójmorza objęto inwestycje zmierzające do utworzenia biegnącego m.in. przez terytorium Polski hubu gazowego, łączącego zrealizowane wcześniej projekty z projektami będącymi w trakcie realizacji oraz zaplanowanymi.

Prezydent Duda od momentu objęcia urzędu podejmował aktywne działania mające zachęcić państwa Europy Środkowo-Wschodniej do uczestnictwa w nowej inicjatywie politycznej. Zdaniem polskiego prezydenta, jej głównym celem miało być zwiększenie poczucia bezpieczeństwa regionu. Duda w trakcie swojej pierwszej wizyty zagranicznej w Estonii podkreślał, że Polska nie pozostaje obojętna na wzrost zagrożenia wojną hybrydową ze strony Federacji Rosyjskiej, skierowaną głównie wobec państw bałtyckich. Temat bezpieczeństwa energetycznego w kontekście budowy gazociągu Nord Stream-2 oraz wzrostu uzależnienia energetycznego od Rosji stał się motywem przewodnim wizyty polskiego prezydenta w Rumunii⁸²⁹. Aktywność polskich władz, przy wydatnym udziale ówczesnej prezydent Chorwacji, Kolindy Grabar-Kitarović (obok prezydenta Dudy największej entuzjastki nowego tworu), doprowadziła do powstania Inicjatywy Trójmorza, zainicjowanej we wrześniu 2015 roku na 70. Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Formalnie projekt został zapoczątkowany 25 sierpnia 2016 roku na Szczycie Trójmorza w Dubrowniku w Chorwacji⁸³⁰.

Konieczność dywersyfikacji nośników energii stała się jednym z głównych postulatów polskich władz oraz celem strategicznym po 2015 roku. Państwa Europy Środkowo-Wschodniej, w znacznym stopniu uzależnione od rosyjskich surowców, w obliczu agresywnej polityki Federacji Rosyjskiej czuły się jeszcze bardziej zagrożone. Wykorzystywany wcześniej przez rosyjskie władze szantaż energetyczny wobec państw wywodzących się z postsowieckiej strefy wpływów miał na celu wywieranie na nie nacisków oraz podejmowanie przez nie korzystnych, z punk-

⁸²⁹ A. Wojtaszak, *Stanowisko państw Europy Środkowej wobec Inicjatywy Trójmorza*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 1 (66), 2021, s. 48.

⁸³⁰ G. Soroka, T. Stepniewski, *The Three Seas Initiative: Geopolitical Determinants and Polish Interests*, „Yearbook of the Institute of East-Central Europe”, vol. 17, no. 3, 2019, s. 18.

tu widzenia Kremla, decyzji. Szczególną uwagę na bezpieczeństwo energetyczne państw regionu, w tym Polski, zaczęto zwracać w następstwie rosyjskiej agresji w Ukrainie, którą obok wojny w Gruzji uważano za dowód na odrodzenie się rosyjskiego imperializmu.

Zainicjowanie Trójmorza zbieгло się w czasie z podpisaniem we wrześniu 2015 roku wiążącego porozumienia między konsorcjami w sprawie budowy Nord Stream-2. Ze względu na odmienne podejście do projektu europejskich partnerów (Niemcy czy Holandia traktowały drugą nitkę gazociągu w sposób komercyjny, z kolei Polska oraz państwa bałtyckie łączyły ją z kwestiami bezpieczeństwa), dookoła Nord Stream-2 rozgorzał wewnętrzny konflikt. Polska była jednym z państw traktujących budowę drugiej nitki gazociągu jako dogodne narzędzie pozwalające na wywołanie przez Rosję konfliktu z Zachodem. Umocnienie swojej pozycji na Morzu Bałtyckim i wokół niego umożliwiałoby Rosji odgrywanie istotnej roli w potencjalnych sporach, które rozgrywałyby się również poza regionem⁸³¹. Realizacji projektu były przeciwnie również Stany Zjednoczone. Swój sprzeciw wyraził zarówno Barack Obama, jak i jego następca, Donald J. Trump. Amerykanie postrzegali projekt jako wyzwanie dla europejskiego bezpieczeństwa energetycznego. Ich zdaniem nowe powiązania gazowe Unii Europejskiej oraz Rosji stanowiły utrudnienie dla dywersyfikacji źródeł dostaw surowca oraz dla stabilności i bezpieczeństwa regionu Europy Środkowo-Wschodniej. Stanowisko USA było uwarunkowane w dużej mierze celami administracji Trumpa, do których należało zwiększenie eksportu amerykańskiego gazu do Europy. Niemniej dla państw takich jak Polska wsparcie ze strony najważniejszego sojusznika strategicznego było bardzo istotne. Stanowiło także zachętę do podejmowania dalszych starań w celu ograniczenia uzależnienia energetycznego od Rosji, czego wyrazem było powołanie Inicjatywy Trójmorza⁸³².

Inicjatywa Trójmorza na początkowym etapie funkcjonowania była postrzegana z dużą nieufnością przez Unię Europejską oraz poszczególnych europejskich partnerów, zwłaszcza Niemcy. Zdaniem ówczesnego ministra spraw zagranicznych Niemiec Heiko Maasa, stanowisko to wynikało z obaw Niemiec o zwiększanie się odśrodkowych tendencji w ramach Unii Europejskiej. Z upływem czasu obawy zostały zastąpione poparciem dla Trójmorza. Przewodniczący Komisji Europejskiej Jean-Claude Juncker na szczycie inicjatywy w Bukareszcie w 2018 roku

⁸³¹ W. Jakóbiak, *Nord Stream 2 w polityce zagranicznej rządu RP w latach 2015-2018*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 71 (4), 2018, s. 115-116.

⁸³² A. Łoskot-Strachota, R. Bajczuk, Sz. Kardaś, *Nord Stream 2 dzieli Zachód*, „Komentarze OSW”, nr 273, 18.06.2018, s. 1-2, <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/273.pdf> [dostęp: 16.09.2022].

stwierdził, że Inicjatywa Trójmorza wzmacnia wysiłki Unii Europejskiej podejmowane w celu rozwoju Europy Środkowo-Wschodniej. Juncker podkreślił, że celem KE również jest dążenie do zwiększenia dywersyfikacji źródeł energii, czym wyraził wolę pogłębienia współpracy strategicznej w dziedzinie energetyki⁸³³.

Dla zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Polski w kontekście Federacji Rosyjskiej kluczowe były działania zmierzające do zmiany struktury dostaw gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Wynikało to z faktu, że krajowy popyt na wymienione surowce w głównej mierze był zabezpieczony importem z kierunku wschodniego. Choć z upływem lat udział rosyjskiej ropy oraz gazu w ogólnym imporcie zaczął spadać (w 2018 roku było to odpowiednio 68 % i 66,8 %, natomiast w 2019 roku 61,5 % i 60,2 %), w dalszym ciągu były to ilości pozwalające mówić o znacznym uzależnieniu. Aby to zmienić, należało podjąć odpowiednie działania w ramach szerszej współpracy z Unią Europejską oraz ze Stanami Zjednoczonymi. W celu dywersyfikacji źródeł energii oraz ograniczenia uzależnienia energetycznego od Rosji, Polska zdecydowała się podjąć również działania o charakterze regionalnym, za które należało uznać w tamtym czasie Inicjatywę Trójmorza⁸³⁴.

Polskie władze w latach 2015-2019 podejmowały instytucjonalne próby uregulowania kwestii dywersyfikacji źródeł energii. W Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2017 r. w sprawie minimalnego poziomu dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego z zagranicy ustalono maksymalny udział gazu ziemnego importowanego z jednego źródła w danym roku kalendarzowym. Zgodnie z rozporządzeniem, w latach 2017-2022 współczynnik ten nie mógł być wyższy niż 70 %. Rozporządzenie zakładało, że w latach 2023-2026 udział nośników z zagranicy nie będzie mógł przekraczać 33 %⁸³⁵. Z kolei w przyjętej w tym samym roku Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 roku) uwzględniono budowę hubu gazowego. Został on wymieniony jako jeden z trzech projektów strategicznych, obok działań w zakresie rynku mocy i programu polskiej energetyki jądrowej, których celem miała być poprawa bezpieczeństwa energetycznego Polski⁸³⁶. Natomiast w zaktualizowanym projekcie Polityki energetycznej Polski do 2040 roku,

⁸³³ P.E. Thomann, *The Three Seas Initiative, a New Project at the Heart of European and Global Geopolitical Rivalries*, „Yearbook of the Institute of East-Central Europe”, vol. 1, no. 3, 2019, s. 50-51.

⁸³⁴ A. Podraza, *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w kontekście neoimperialnej polityki Rosji oraz współpracy europejskiej i transatlantyckiej: Polska jako hub gazowy*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 73, nr 1, 2020, s. 144-145.

⁸³⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2017 r. w sprawie minimalnego poziomu dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego z zagranicy, Dz. U. 2017, poz. 902.

⁸³⁶ *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Rada Ministrów, Warszawa 2017, s. 328-329.

opublikowanym w 2019 roku (dokument oficjalnie przyjęto w 2021 roku) zawarto zapis, zgodnie z którym celem polityki energetycznej państwa miało być bezpieczeństwo energetyczne przy zapewnieniu konkurencyjności gospodarki, efektywności energetycznej i zmniejszeniu oddziaływania sektora energii na środowisko, przy optymalnym wykorzystaniu własnych zasobów energetycznych. Zgodnie z programem, dywersyfikacja dostaw gazu i ropy oraz rozbudowa infrastruktury sieciowej stanowiły jeden z podstawowych celów polityki państwa w zakresie bezpieczeństwa energetycznego⁸³⁷. Dla realizacji wymienionych założeń, zawartych w oficjalnych dokumentach, konieczne było stworzenie w Polsce hubu gazowego. Patronat nad poszczególnymi jego częściami objąć miała Inicjatywa Trójmorza.

15 listopada 2019 roku Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. poinformowało, że po uzyskaniu zgód korporacyjnych przekazało do PAO Gazprom i OOO Gazprom Export oświadczenie woli zakończenia z dniem 31 grudnia 2022 roku kontraktu kupna-sprzedaży gazu ziemnego do Rzeczypospolitej Polskiej zawartego 25 września 1996 roku. Kontrakt ten nazywany był powszechnie Kontraktem Jamalskim. Piotr Woźniak, prezes zarządu PGNiG S.A., stwierdził w oświadczeniu, że „w zgodzie z dążeniem Rzeczypospolitej Polskiej do uzyskania bezpieczeństwa dostaw surowców energetycznych oraz w wykonaniu obowiązującej Strategii Grupy Kapitałowej PGNiG, w ostatnich czterech latach PGNiG podjęło zasadnicze działania na rzecz dywersyfikacji kierunków pozyskania gazu ziemnego do Polski. Spółka zawarła długoterminowe kontrakty na dostawy LPG i prowadzi akwizycje złóż gazu ziemnego na Norweskim Szelfie Kontynentalnym, co w połączeniu z działaniami operatora systemu przesyłowego w zakresie rozbudowy gazociągów, pozwala na zakończenie Kontraktu Jamalskiego w terminie zgodnym z jego postanowieniami”⁸³⁸. Zamiarem Polski miało być od 2023 roku kupno gazu z Rosji nie na podstawie długoterminowego kontraktu, a według potrzeb. Federacja Rosyjska miała być traktowana w myśl strategii obranej przez PGNiG jako zapasowy dostawca gazu. W przypadku jej realizacji, oznaczałoby to zapewne wyższe ceny niż przewidywałby ewentualny kontrakt długoterminowy.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego oraz prób ograniczania uzależnienia energetycznego od Rosji w ramach Inicjatywy Trójmorza, kluczowe było objęcie patronatem budowy korytarza Północ-Południe. Miał on stanowić połączenie

⁸³⁷ *Polityka Energetyczna Polski do 2040 r. – Projekt*, Ministerstwo Energii, Warszawa 2019, s. 10-11, <https://www.gov.pl/web/klimat/polityka-energetyczna-polski> [dostęp: 14.09.2022].

⁸³⁸ *Oświadczenie woli zakończenia Kontraktu Jamalskiego z dniem 31 grudnia 2022 roku*, PGNiG, 15.11.20219, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/oswiadczenie-woli-zakonczenia-kontraktu-jamalskiego-z-dniem-31-grudnia-2022-roku/newsGroupId/10184> [dostęp: 08.10.2022].

dla najważniejszych inwestycji realizowanych w poprzednich latach oraz będących w trakcie realizacji. Ich celem miało być stworzenie hubu gazowego, umożliwiającego państwom Europy Środkowo-Wschodniej, zrzeszonym w ramach Inicjatywy Trójmorza, otwarcie się na alternatywne rynki surowcowe. Stworzenie hubu miało zapewnić dywersyfikację źródeł energii poprzez możliwość sprowadzania ich z innych kierunków, a co za tym idzie uniezależnienie się energetyczne państw regionu od surowców pochodzących z Federacji Rosyjskiej. Najważniejszymi inwestycjami, które miały doprowadzić do utworzenia korytarza gazowego Północ-Południe, nazywanego inaczej Bramą Północną, była budowa terminala LNG w Świnoujściu oraz gazociągu Baltic Pipe. Korytarz Północ-Południe miał łączyć wspomniany terminal w Świnoujściu (wraz z Baltic Pipe) oraz terminal LNG Krk w Chorwacji. Państwami, przez które miał biec korytarz, były także Czechy, Słowacja oraz Węgry⁸³⁹. Projekt został uznany przez Unię Europejską za przedsięwzięcie o znaczeniu wspólnotowym, co w znacznym stopniu pozwoliło na podniesienie jego rangi, umożliwiło zdobycie dodatkowych funduszy oraz zwiększyło szanse jego skutecznej realizacji.

Terminal LNG w Świnoujściu, który został zbudowany na mocy decyzji podjętej za czasów pierwszych rządów Prawa i Sprawiedliwości w 2006 roku, rozpoczął swoją działalność w 2016 roku (jego oficjalne otwarcie miało miejsce jeszcze w trakcie rządów koalicji PO-PSL w październiku 2015). Pozwala on na odbieranie gazu ziemnego drogą morską z praktycznie każdego miejsca na świecie⁸⁴⁰. Jego zdolność regazyfikacyjna była szacowana w początkowym okresie na około 5 miliardów m³ gazu rocznie, z perspektywami na dalszą rozbudowę oraz zwiększanie zdolności nawet do 10 miliardów m³⁸⁴¹. W 2017 roku Polska oraz Dania podpisały memorandum o współpracy, na którego mocy podjęto decyzję o budowie gazociągu Baltic Pipe. Miał on biec przez Norwegię, Danię i Polskę. Pomysł budowy Baltic Pipe nie był nowym projektem. Stanowił powrót do projektu zapoczątkowanego przez rząd premiera Jerzego Buzka w 2001 roku, odrzuconego przez rząd Leszka Millera po wyborach parlamentarnych, które odbyły się tego samego roku. Część rurociągu, podobnie jak w przypadku obu nitek Nord Stream,

⁸³⁹ Zakończono budowę jednego z gazociągów Korytarza Północ-Południe, GAZ-SYSTEM, 12.09.2017, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/archiwum/zakonczono-budowe-jednego-z-gazociagow-korytarza-polnoc-poludnie.html> [dostęp: 08.10.2022].

⁸⁴⁰ Terminal LNG, GAZ-SYSTEM, <https://www.gaz-system.pl/pl/terminal-lng/terminal-lng.html> [dostęp: 08.10.2022].

⁸⁴¹ R. Biały, P. Janusz, M. Ruszel, A. Szurlej, *Znaczenie dostaw LNG w zbilansowaniu zapotrzebowania na gaz ziemny krajów UE*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk”, nr 102, 2018, s. 240-241.

miała przebiegać wzdłuż dna Morza Bałtyckiego⁸⁴². Rurociąg o przepustowości do 10 miliardów m³ został oddany do użytku 1 października 2022 roku. Mimo iż w latach 2015-2019 nie istniał jeszcze Baltic Pipe, rurociąg postrzegano za bardzo ważny element Korytarza Północ-Południe.

Pod koniec sierpnia 2022 roku zakończyła się budowa polskiej części gazowego korytarza Północ-Południe. Została wtedy otwarta ostatnia część całego projektu, czyli interkonektor Polska-Słowacja, która może już przesyłać gaz. Zdaniem twórców, interkonektor umożliwia Polsce połączenie z całkowicie nowymi źródłami gazu, niezależnymi od Rosji. Wskazano tu m.in. dostęp do terminali LNG położonych w Chorwacji, Grecji, Turcji, regionie Zakaukazia oraz Morza Śródziemnego. Ich zdaniem, przepustowość gazociągu wystarcza na zaspokojenie popytu na gaz całej Słowacji⁸⁴³. Umożliwia on przesył gazu na poziomie 5,7 miliarda m³ w skali roku w kierunku Polski oraz 4,7 miliarda m³ w kierunku Słowacji⁸⁴⁴.

Patronat Inicjatywy Trójmorza przyczynił się do skutecznej realizacji kluczowych projektów, których celem było zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego zarówno Polski, jak i pozostałych państw położonych w Europie Środkowo-Wschodniej. Wydatny wpływ miało poparcie dla jej działań ze strony Unii Europejskiej oraz Stanów Zjednoczonych. Swoje poparcie wyraził Donald J. Trump, a w późniejszym okresie także jego następca, Joe Biden. Warunkiem koniecznym było podejmowanie działań w ramach Unii Europejskiej, a nie w opozycji do niej. Pozwoliło to na uwiarygodnienie realizowanych przedsięwzięć. Mimo początkowego sceptycyzmu, wynikającego w głównej mierze z przekonania o motywach polskich władz zaszokowania Rosji, czy też oskarżeń o próby wzmocnienia podmiotowości Polski na arenie międzynarodowej kosztem mniejszych państw regionu, udało się przekonać europejskich partnerów o konieczności dywersyfikacji źródeł energii dla państw Europy Środkowo-Wschodniej, narażonych szczególnie na rosyjski szantaż energetyczny.

⁸⁴² O. Voytyuk, *The Baltic Pipe and its impact on energy security in Central and Eastern Europe*, „Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal”, vol. 25, issue 1, 2022, s. 94-95.

⁸⁴³ L. Kadej, *Ostatni element gazowego korytarza Północ-Południe otwarty*, Wysokie Napięcie, 27.08.2022, <https://wysokienapiecie.pl/74739-ostatni-element-gazowego-korytarza-polnoc-poludnie-otwarty/> [dostęp: 08.10.2022].

⁸⁴⁴ *Interkonektor gazowy Polska-Słowacja zbudowany*, GAZ-SYSTEM, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/2022/sierpień/26-08-2022-gaz-system-interkonektor-gazowy-polska-slowacja-zbudowany.html> [dostęp: 25.03.2025].

Trójmorze stało się w latach 2015-2019 istotną platformą współpracy państw Europy Środkowo-Wschodniej. Mimo różnicy zdań w elementarnych kwestiach, takich jak kierunki podejmowanych działań czy przede wszystkim relacje z Federacją Rosyjską, podejmowano w jej ramach konstruktywny dialog, umożliwiający realizację projektów o znaczeniu strategicznym, zwłaszcza w zakresie ograniczania uzależnienia energetycznego od Rosji.

Mimo podkreślania gospodarczego charakteru inicjatywy, w rzeczywistości miała ona również charakter strategiczny, gdyż podejmowane w jej ramach działania miały zapewnić państwom zrzeszonym w ramach Trójmorza bezpieczeństwo energetyczne. Zwracano także uwagę, że poprzez zmniejszanie zależności energetycznej od Rosji realizowano określone cele geopolityczne. Zakładano, że Rosja nie będzie w stanie wywierać już tak silnego wpływu na Polskę oraz na pozostałe państwa Europy Środkowo-Wschodniej, dzięki czemu spodziewano się wzrostu nie tylko poziomu ich bezpieczeństwa, ale i niezależności.

Podkreśla się także, że w obliczu toczzonej w Ukrainie wojny oraz problemów związanych z gazociągami Nord Stream-2, utworzony pod patronatem Trójmorza korytarz Północ-Południe może stać się pewnego rodzaju przeciwwagą dla Niemiec, które w obliczu obecnej sytuacji geopolitycznej tracą pozycję głównego hubu gazowego w Europie. Wobec dalszej realizacji planów zawartych w Polityce Energetycznej Polski do 2040 roku, zakładającej rozbudowę infrastruktury przesyłowej oraz zwiększanie przepustowości na granicach z Ukrainą, Litwą i Czechami, Polska może odgrywać w niedalekiej przyszłości jedną z kluczowych ról w europejskim systemie przesyłowym, a co za tym idzie osiągać wymierne korzyści finansowe.

W obliczu wojny toczącej się na terytorium Ukrainy oraz konieczności dywersyfikacji źródeł energii przez całą Europę, projekty takie jak korytarz gazowy Północ-Południe nabierają szczególnego znaczenia. Obecna sytuacja pokazuje, że zasadne było podejmowanie działań zmierzających do rozbudowy sieci przesyłowej, umożliwiającej kupno surowców z innych kierunków. Państwa Inicjatywy Trójmorza, wcześniej w znacznym stopniu uzależnione od rosyjskiego surowca, uzyskały możliwość otwarcia się na nowe rynki surowcowe. Mając świadomość, że surowce rosyjskie kupowane były najczęściej po referencyjnych cenach (co zgodnie z rosyjską strategią energetyczną miało przynieść określone korzyści), koszt sprowadzania gazu np. z regionu Zakaukazia będzie znacznie wyższy. Należy również podkreślić, że taka jest cena „wspierania” przez lata reżimu Władimira Putina przez Zachód, który *de facto* finansował neoimperialną politykę rosyjskiego prezydenta. Skutki takiego postępowania są widoczne dzisiaj w Ukrainie.

Mimo satysfakcji polskiego rządu, w obliczu wydarzeń w Ukrainie należy stwierdzić, że projekty te zostały zrealizowane zdecydowanie za późno. Dlatego też głównym zadaniem rządzących w obecnej sytuacji powinno być wykorzystanie możliwości korytarza gazowego Północ-Południe do maksimum, tak aby zapewnić zrównoważone bezpieczeństwo energetyczne jak największej liczbie państw Unii Europejskiej.

6.5. Polska wobec współpracy tandemu niemiecko-francuskiego z Rosją

Krytyka dla działań podejmowanych przez Federację Rosyjską, zwłaszcza w obliczu toczącej się wojny w Ukrainie, stała się jednym z motywów przewodnich polskiej polityki zagranicznej po 2015 roku. Polski rząd krytycznie odnosił się również do stosunków między Unią Europejską a Rosją. Szczególną uwagę poświęcano polityce zagranicznej wobec Rosji, realizowanej przez dwa największe europejskie mocarstwa, Niemcy i Francję. Ze względu na dążenia europejskich mocarstw do zacieśniania relacji gospodarczych z Rosją, pozostawiały one sobie pewnego rodzaju furtkę umożliwiającą im współpracę, mimo jawnego łamania przez tę ostatnią prawa międzynarodowego. Polska z kolei domagała się od europejskich partnerów podjęcia bardziej stanowczych działań, mających zapobiec dalszej ekspansji Federacji Rosyjskiej na obszarze postradzieckim. Ponadto uważała, że ze względu na położenie geograficzne oraz doświadczenia powinna odgrywać jedną z głównych ról w europejskiej polityce wschodniej. Powstałe na tym tle rozbieżności stały się kolejnym problemem w relacjach polsko-rosyjskich w latach 2015-2019.

Niemcy i Francja przez wiele lat zajmowały pobłażliwe stanowisko wobec Rosji. Rządy obu państw uważały, że konieczne było podtrzymywanie dialogu między stronami. Dotyczyło to również sytuacji, w których Rosja tworzyła problemy w relacjach na linii Moskwa-UE. Stanowisko największych europejskich mocarstw było uzasadnione w głównej mierze względami ekonomicznymi. Oprócz Niemiec i Francji, za państwa bardziej otwarte na współpracę z Federacją Rosyjską uważano m.in. Hiszpanię, Włochy czy Portugalię. Polska z kolei należała do grupy państw, które również chciały współpracować z Rosją, jednak opowiadały się za bardziej asertywnym oraz zdecydowanym stanowiskiem UE we wzajemnych relacjach. W podobnym tonie wypowiadały się m.in. Wielka Brytania, Szwecja i Dania. Punktem zwrotnym w postrzeganiu Federacji Rosyjskiej przez najważniejsze europejskie państwa stały się wydarzenia na przełomie 2013 i 2014 roku na te-

rytorium Ukrainy⁸⁴⁵. Mimo międzynarodowego ostracyzmu, jaki spotkał Moskwę z powodu zbrojnej agresji w Ukrainie, z upływem czasu poszczególne państwa europejskie oraz Stany Zjednoczone powróciły do selektywnej współpracy z Rosją. Dialog ten odbywał się mimo pogłębienia sankcji nałożonych na Federację Rosyjską po aneksji Krymu. Państwami, które opowiedziały się za wznowieniem dialogu, były przede wszystkim Niemcy i Francja⁸⁴⁶.

Polska i Niemcy w obliczu wojny rosyjsko-ukraińskiej zajęły podobne stanowiska. Oba państwa zgodnie potępiały działania Rosji na Krymie oraz we wschodniej Ukrainie⁸⁴⁷. Generalnie stanowiska obu państw wobec zagadnień bezpieczeństwa, utrzymania sankcji nałożonych na Rosję oraz konieczności wzmacniania NATO na Wschodzie pozostawały zbieżne. Rozbieżności zaczęły pojawiać się na tle ogólnego stosunku Polski oraz Niemiec do Rosji. Berlin kładł nacisk nie tylko na zdolność NATO do odstraszenia, ale i do prowadzenia dialogu z Rosją. Z tego powodu Niemcy były niechętne do wysyłania mocnych sygnałów politycznych w kierunku Federacji Rosyjskiej. Przeprowadzone w 2016 roku na terytorium Polski manewry wojskowe „Anakonda”, w których wzięło udział ponad 30 000 żołnierzy z 24 państw, spotkały się z krytyką Niemiec⁸⁴⁸. W mediach przedstawiono je jako niepotrzebne zaognianie relacji z Rosją przed szczytem NATO w Warszawie. Ponadto uznano je za wydarzenie zakłócające wznowiony po dwóch latach przerwy dialog w ramach Rady NATO-Rosja. Niemiecki minister spraw zagranicznych Frank-Walter Steinmeier stwierdził, że „nie powinniśmy teraz, poprzez wymachiwanie szablą i wojenny lament, dalej podgrzewać sytuacji. Kto wierzy, że symboliczne parady czołgów na wschodniej granicy Sojuszu zapewnią większe bezpieczeństwo, ten się myli”⁸⁴⁹. Wypowiedź Steinmeiera wpisywała się w stanowisko części najważniejszych niemieckich sił politycznych wobec Rosji, tzw. „rozumiejących Rosję” (*Russland-Versteher*). Stali oni w opozycji do sił postrzegających politykę Federacji Rosyjskiej w sposób krytyczny. W odróżnieniu od Polski, w której główne siły polityczne co do zasady krytykowały politykę realizowaną przez Kreml wobec Ukrainy, niemieckie środowisko polityczne było w tej kwestii

⁸⁴⁵ P. Pospieszna, *Sankcje Unii Europejskiej wobec Rosji: proces decyzyjny, trwałość i rola państw członkowskich*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 12, 2018, s. 315.

⁸⁴⁶ K. Pełczyńska-Nałęcz, *Polska wobec Rosji. Radykalizm bez polityki*, „Sprawy międzynarodowe”, nr 3, 2018, s. 36.

⁸⁴⁷ M.M. Kosman, *Polsko-niemieckie stosunki polityczne na przestrzeni trzech dekad po zjednoczeniu Niemiec – główne zagadnienia*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, XVII, nr 2, 2020, s. 142.

⁸⁴⁸ S. Płóciennik, *Polityka Polski wobec Niemiec*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2016, s. 97-98.

⁸⁴⁹ Ibidem, s. 98.

bardziej zróżnicowane⁸⁵⁰. Podobne nastroje panowały wśród niemieckiego społeczeństwa. Chociaż większość opinii publicznej w obliczu wydarzeń w Ukrainie przyjmowała coraz bardziej krytyczną postawę wobec Rosji, znaczna część społeczeństwa niemieckiego krytycznie odnosiła się do polityki realizowanej przez Zachód wobec obszaru postsowieckiego. Głównymi zarzutami kierowanymi wobec Zachodu były jednostronność w prowadzonej polityce oraz ignorowanie interesów Federacji Rosyjskiej⁸⁵¹.

Zwolennikami współpracy z Kremlen byli m.in. politycy wywodzący się z takich partii jak Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna Niemiec (CDU), Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (SPD), Lewica (Die Linke) czy populistyczna Alternatywa dla Niemiec (AfD). Za współpracą z Rosją opowiadali się także przedstawiciele gospodarki niemieckiej, którzy dążyli do zniesienia sankcji gospodarczych, nałożonych na nią przez Unię Europejską. Ponadto dyplomacja niemiecka wielokrotnie podnosiła konieczność współpracy z Federacją Rosyjską w celu zwalczania terroryzmu międzynarodowego. Niemcy oraz Rosja współpracowały ze sobą m.in. w ramach rozmów 5+1 (stali członkowie Rady Bezpieczeństwa + Niemcy). Ich celem było przywrócenie dialogu politycznego i zakończenie wojny domowej w Syrii⁸⁵². Współpraca między państwami w ramach Rady Bezpieczeństwa ONZ skutkowała m.in. przyjęciem w 2015 roku rezolucji tzw. mapy drogowej dla Syrii, zakładającej negocjacje w celu zawieszenia broni, przeprowadzenia wolnych wyborów oraz przygotowania nowej konstytucji⁸⁵³.

Ze względu na wcześniejszą współpracę, z upływem czasu stało się jasne, że Niemcy w obliczu wojny toczzonej w Ukrainie miały odgrywać czołową rolę w kształtowaniu wspólnotowej polityki wobec Rosji. To od nich w głównej mierze miało zależeć, w jaki sposób należy odpowiedzieć na rosyjską agresję. Mimo iż z formalnego punktu widzenia istotną rolę w relacjach na linii UE-Rosja odgrywała również Francja, w rzeczywistości główny ciężar utrzymywania stosunków spadł na Niemcy. Wynikało to z faktu, że Paryż niemalże całkowicie oddał Berlinowi pole do działania. Niemcy postrzegane były wewnątrz Unii Europejskiej jako gwarant stabilizacji. Podkreślano, że niemiecki rząd cieszył się zaufaniem.

⁸⁵⁰ M.M. Kosman, op. cit., s. 142.

⁸⁵¹ J. Reiter, *Polska i Niemcy a Ukraina: wspólny kurs mimo zawirowań*, „Biuletyn Niemiecki”, nr 54, 2014, s. 8.

⁸⁵² E. Cziomer, *Wybrane implikacje wzrostu międzynarodowej roli Niemiec dla współpracy z Rosją i Polską w dobie globalizacji i kryzysów Unii Europejskiej w XXI wieku*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 10, 2016, s. 94.

⁸⁵³ S. Wojciechowski, *Zagrożenie terroryzmem w XXI wieku – analiza wybranych determinantów*, „Archiwum Kryminologii”, t. XXXVIII, 2016, s. 49-50.

Kancelarz Merkel oraz minister spraw zagranicznych Frank-Walter Steinmeier byli odbierani jako polityczni realisci. Władimir Putin rozumiał, jakimi wpływami dysponowała Angela Merkel, wobec czego uważał ją za osobę, z którą mógł prowadzić dialog polityczny. We współpracy z Niemcami widział możliwość wpływania na inne państwa europejskie⁸⁵⁴. Ponadto mimo poparcia przez Niemcy stosowania wobec Rosji sankcji ekonomicznych, władze na Kremlu przywiązywały dużą wagę do utrzymywania bliskich kontaktów. Dążyły do zachowania możliwości oddziaływania na Niemcy jako czołowego państwa UE. Rosyjskim władzom zależało również na zachowaniu wśród niemieckiego społeczeństwa w miarę korzystnych ocen na temat swojej roli i międzynarodowej pozycji⁸⁵⁵.

Zarówno dla Niemiec, jak i dla Polski Federacja Rosyjska była głównym partnerem gospodarczym na obszarze postradzieckim. Niemcy postrzegali Rosję jako pierwszoplanowego partnera również w wymiarze politycznym, wobec czego niemiecka *Ostpolitik* często była określana mianem *Russlandpolitik*. Polska z kolei w wymiarze politycznym strategiczne miejsce nadawała relacjom z Ukrainą. Realizowana przez Polskę polityka *Ukraine first* służyła ograniczaniu supremacji Rosji na obszarze byłego ZSRR⁸⁵⁶. Ponadto Niemcy były uważane za głównego zwolennika realizacji wobec Rosji tzw. doktryny pełzającej integracji czy europeizacji Rosji. Jej zwolennicy dążyli do jak najściślejszego powiązania Rosji z politycznymi i ekonomicznymi strukturami Zachodu. W polskiej polityce dominowała idea powstrzymywania Rosji, opierająca się przede wszystkim na postulowaniu dalszego rozszerzania NATO na Wschód bądź wspieraniu antyrosyjskich rządów na obszarze postradzieckim⁸⁵⁷.

Polityka kanclerz Merkel wobec Rosji opierała się na kilku założeniach. Należała do nich konieczność udziału Rosji w procesie mającym na celu stworzenie przyszłego ładu pokojowego, długofalowość podejmowanych wobec niej działań (tzw. strategiczna cierpliwość), brak możliwości wymuszenia przez Zachód ustępstw za pomocą siły militarnej oraz zapobiegnięcie przerodzeniu się wojny we wschodniej Ukrainie w pełnoskalową wojnę. Niemiecka polityka wobec Rosji była konsultowana z Waszyngtonem. Mimo licznych rozbieżności, chociażby w kwestii dostaw

⁸⁵⁴ J.M. Fiszer, *Polityka RFN wobec Rosji – szanse i zagrożenia dla Europy i świata w XXI wieku*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, nr 25, z. 1, 2017, s. 44.

⁸⁵⁵ E. Cziomer, *Wyzwania nowej roli międzynarodowej Niemiec w dobie globalizacji, kryzysów gospodarczych i finansowo-politycznych po 2007 roku*, Kraków 2018, s. 218.

⁸⁵⁶ K.O. Lang, *Niemcy i Polska w Unii Europejskiej: „od wspólnoty interesów” do „konstruktywnych rozbieżności”*, [w:] *Polska – Niemcy – Francja. Wzajemne postrzeganie po rozszerzeniu UE*, L. Kolarska-Bobińska (red.), Warszawa 2008, s. 112.

⁸⁵⁷ M. Stolarczyk, *Możliwości współdziałania Polski i Niemiec w zakresie ich polityki wobec Rosji i Ukrainy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, XIII, nr 2, 2016, s. 127.

broni dla Ukrainy, czemu stanowczo sprzeciwiał się Berlin, była ona wynikiem pewnego konsensusu między mocarstwami⁸⁵⁸. Stanowiła również potwierdzenie dla linii przyjętej przez zachodnie mocarstwa, zakładającej konieczność prowadzenia dialogu z Federacją Rosyjską bez względu na rozwój sytuacji.

Główną determinantą warunkującą politykę Niemiec wobec Rosji po 2015 roku było przekonanie Berlina o braku szans na zwycięstwo Ukrainy w toczącej się na jej terytorium wojnie. Merkel podkreślała, że można ją było zakończyć wyłącznie za pomocą środków dyplomatycznych⁸⁵⁹. Kanclerz Merkel wyrażała przekonanie, że mimo istotnych różnic w ocenie sytuacji międzynarodowej przez Federację Rosyjską i Niemcy, bliskie partnerstwo między państwami powinno być kontynuowane zarówno w średniej, jak i długoterminowej perspektywie. Zdaniem niemieckiej kanclerz, tak realizowana polityka zakładała istnienie pewnego minimum wspólnych wartości. Merkel nie widziała w zaistniałej sytuacji potrzeby nowego definiowania kierunków polityki oraz nie zamierzała wracać do przewziętych struktur z XIX i XX wieku. Ponadto niemiecka kanclerz uważała, że Rosja nie będzie w stanie długoterminowo unikać politycznego oraz ekonomicznego wpływu globalizacji⁸⁶⁰. W podobnym tonie na temat Federacji Rosyjskiej oraz sytuacji we wschodniej Ukrainie wypowiadali się francuscy przywódcy.

Francuzi przez wiele lat postrzegali Rosję jako państwo pełniące strategiczną funkcję jednego z biegunów porządku światowego⁸⁶¹. Będąca mocarstwem kontynentalnym Rosja była traktowana przez Francję jako jeden z głównych czynników zachowania równowagi w Europie⁸⁶². To m.in. współpraca z Federacją Rosyjską miała zapewnić Francji zachowanie wpływów oraz pozycję mocarstwa europejskiego. Mimo iż Francja głosowała za nałożeniem sankcji na Rosję po aneksji Krymu, popierała budowę gazociągu Nord Stream-2 i nie zerwała całkowicie powiązań ekonomicznych. Postępowanie Francuzów było motywowane ochroną własnych interesów. Uważali oni, że izolacja Rosji na arenie międzynarodowej

⁸⁵⁸ P. Madajczyk, *Niemiecka wizja miejsca Rosji w multipolarnym świecie*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, nr 25, z. 1, 2017, s. 26.

⁸⁵⁹ M. Stolarczyk, *Możliwości współdziałania...*, op. cit., s. 137.

⁸⁶⁰ P. Madajczyk, op. cit., s. 32.

⁸⁶¹ Ł. Jasiński, Ł. Maślanka, *Niepewna przyszłość tandemu. Stosunki francusko-niemieckie w dobie wojny i inflacji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 28.02.2023, <https://www.pism.pl/publikacje/niepewna-przyszlosc-tandemu-stosunki-francusko-niemieckie-w-dobie-wojny-i-inflacji> [dostęp: 31.03.2025].

⁸⁶² K.J. Helnarska, *Polityka zagraniczna Francji wobec Rosji w sektorze energetycznym*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 2, 2015, s. 68.

mogłaby być szkodliwa dla Paryża⁸⁶³. Dlatego też, podobnie jak Niemcy, Francja sprzeciwiała się uznawaniu Rosji za przeciwnika.

Zarówno Niemcy, jak i Francja podjęły stosowne działania, mające doprowadzić do zawieszenia broni w Ukrainie. Powołany został w tym celu tzw. format normandzki. W skład grupy utworzonej w ramach nowego formatu wchodziłi przedstawiciele Ukrainy, Rosji, Niemiec i Francji. Doszło wówczas do wypracowania dwóch porozumień pokojowych zawartych w Mińsku, czyli Mińsk I z 5 września 2014 roku oraz Mińsk II z 12 lutego 2015 roku. Porozumienia miały służyć zatrzymaniu rozlewu krwi, a w dłuższej perspektywie doprowadzić do trwałego pokoju. Ich realizacja została uznana przez Unię Europejską za warunek zniesienia drugiego pakietu sankcji, które w następstwie wybuchu wojny w Donbasie zostały nałożone na Rosję. Efektem porozumienia Mińsk II była zmiana otwartej wojny toczonej na wschodzie Ukrainy w tzw. wojnę ograniczoną. Mimo wypracowania porozumienia, walki nigdy nie ustały. Ponadto nie zrealizowano w pełni żadnego z punktów porozumienia⁸⁶⁴.

Polskie władze początkowo krytycznie odnosiły się do pomysłu rozwiązania problemu rosyjsko-ukraińskiego w ramach formatu normandzkiego. Minister spraw zagranicznych Grzegorz Schetyna przekonywał, że najlepszą platformą do rozmów na temat sytuacji w Ukrainie byłby Trójkąt Weimarski. Schetyna uzasadniał polską obecność wśród największych europejskich mocarstw, Niemiec oraz Francji, posiadaną przez polskich decydentów wiedzą oraz doświadczeniem. Uważał, że każda rozmowa dotycząca przyszłości Ukrainy oraz poszukiwanie poważnej odpowiedzi, jak zakończyć wojnę, powinno odbywać się przy udziale Polski. Polski minister użył porównania, że rozmowa bez Polski o Ukrainie to jak rozmowa na temat Libii, Algierii, Tunezji i Maroka bez Włoch, Francji czy Hiszpanii⁸⁶⁵. Z czasem stanowisko polskiego ministra się zmieniło. Stwierdził on, że format normandzki jest kluczowy dla porozumienia i pokoju w Europie, dlatego

⁸⁶³ K. Torbicka, *Ewolucja stanowiska Francji wobec Ukrainy w latach 2014-2022 jako przykład gry geopolitycznej mocarstw na obszarze Europy Wschodniej*, „Studia Polityczne”, nr 1, 2024, s. 61.

⁸⁶⁴ K. Pełczyńska-Nałęcz, P. Buras, *(Nie)porozumienie mińskie a europejski porządek bezpieczeństwa*, „Fundacja im. Stefana Batorego”, 15.03.2017, s.1. [https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/rap_otw_eu/\(Nie\)porozumienie%20minskie%20a%20europejski%20porzadek%20bezpieczestwa.pdf](https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/rap_otw_eu/(Nie)porozumienie%20minskie%20a%20europejski%20porzadek%20bezpieczestwa.pdf) [dostęp: 25.10.2022].

⁸⁶⁵ P. Wroński, *Schetyna: Nie jest bezpiecznie*, Gazeta Wyborcza, 04.11.2014, <https://wyborcza.pl/politykaekstra/7,132907,16914766,schetyna-nie-jest-beezpiecznie.html> [dostęp: 30.10.2022].

warto go wspierać. W podobnym tonie wypowiadał się prezydent RP Andrzej Duda, który wyraził poparcie dla porozumień mińskich⁸⁶⁶.

Różnice w sposobie postrzegania oraz prowadzenia polityki wobec Federacji Rosyjskiej przez Polskę oraz czołowe europejskie mocarstwa – Niemcy i Francję – w znacznym stopniu wpływały na rozbieżności w ocenie wzajemnych relacji. Z tego powodu niemiecko-francuskie dążenia w ramach formatu normandzkiego do pokojowego zakończenia wojny na wschodzie Ukrainy zostały przez Polskę ocenione krytycznie. Uważano, że porozumienia mińskie były sukcesem strony rosyjskiej, prorosyjskich ugrupowań separatystycznych oraz porażką Ukrainy. W polskich mediach najwięcej uwagi poświęcano dążeniom rządów Niemiec oraz Francji do utrzymania dialogu politycznego z Kremlem. Niemiecki rząd został oskarżony o prowadzenie polityki „manifestacyjnie prorosyjskiej”⁸⁶⁷. Padły również oskarżenia o gotowość Niemiec do wydania europejskich partnerów w ręce Putina. Działania podejmowane przez Niemcy zostały nazwane kapitulantstwem wobec Rosji. Z kolei w prasie niemieckiej przeważały opinie, zgodnie z którymi kierunek obrany przez Angelę Merkel, polegający na dyplomatycznym rozwiązywaniu sporu, był w tej sytuacji właściwy. Słuszność podejścia niemieckiej kanclerz uzasadniano głównie brakiem gotowości państw członkowskich NATO oraz UE do interwencji militarnej w Ukrainie oraz do prowadzenia otwartej wojny z Rosją⁸⁶⁸. W niemieckich mediach pojawiały się również opinie, zgodnie z którymi Angela Merkel reprezentując Europę w konfrontacji dyplomatycznej z Władimirem Putinem poniosła klęskę⁸⁶⁹.

Istotne znaczenie dla postrzegania przez Polskę relacji między Federacją Rosyjską a największymi europejskimi mocarstwami miała również kwestia budowy Nord Stream-2. Zdaniem Niemiec, projekt ten miał charakter *stricto* ekonomiczny. Z kolei Polska traktowała jego budowę jako przedsięwzięcie o charakterze geopolitycznym, którego celem było osłabienie pozycji państw położonych w regionie Europy Środkowo-Wschodniej, zwłaszcza Ukrainy. Polski rząd argumentował budowę Nord Stream-2 dążeniami Federacji Rosyjskiej do monopolizacji europejskiego rynku gazowego oraz całkowitego uzależnienia Europy od rosyjskiego gazu. Miała ona zyskać kolejne narzędzie nacisku gospodarczego w przypadku sprzeciwu państw europejskich wobec działań podejmowanych przez Rosję, zwłaszcza na obszarze postsowieckim.

⁸⁶⁶ M. Stolarczyk, *Możliwości współdziałania...*, op. cit., s. 139.

⁸⁶⁷ Ibidem, s. 140.

⁸⁶⁸ B. Coellen, *Prasa: do działania powinny przystąpić Niemcy i Angela Merkel*, Deutsche Welle, 04.03.2014, <https://www.dw.com/pl/prasa-do-działania-powinny-przystąpić-niemcy-i-angela-merkel/a-17470683> [dostęp: 28.11.2022].

⁸⁶⁹ Ibidem.

Francja oraz Niemcy w latach 2015-2019 kontynuowały prowadzenie dialogu politycznego z Rosją, mimo niewywiązywania się przez nią z międzynarodowych postanowień oraz łamania międzynarodowego prawa. W przypadku Francji szczególnie widoczne było to po 2017 roku, kiedy prezydentem został Emmanuel Macron. Pełniący wcześniej urząd ministra finansów Macron sprzeciwiał się europejskim sankcjom nałożonym na Rosję w następstwie wojny w Ukrainie. Postulował on budowę „nowej architektury zaufania i bezpieczeństwa w Europie” z Rosją. W myśl tej strategii Rosja miała zostać strategicznym partnerem UE. Miało to zapobiec zbliżeniu Federacji Rosyjskiej z Chinami, postrzeganymi przez Zachód za jedno z największych zagrożeń w perspektywie długoterminowej. Zgodnie z wizją Macrona to Francja, a nie jak dotychczas Niemcy, miała być kluczowym pośrednikiem między Rosją a Europą⁸⁷⁰. Kierunek obrany przez francuskiego prezydenta był uzależniony w głównej mierze od impasu, jaki zapanował w stosunkach francusko-amerykańskich w trakcie pierwszej prezydentury Donalda J. Trumpa. Ponadto Macron w zbliżeniu rosyjsko-francuskim upatrywał szansy na zakończenie wojny w Ukrainie oraz w Syrii. Ze względu na rozbieżności ideologiczne występujące w tym czasie między polskim oraz francuskim rządem, zwłaszcza w kwestiach dotyczących łamania przez Polskę zasad praworządności, zbliżenie między Macronem a Putinem przyjmowano z nieufnością. Doprowadziło ono również do napięć między europejskimi sojusznikami. Taka sytuacja była na rękę Rosji, podejmującej na przestrzeni lat intensywne działania mające na celu rozbić jedność Zachodu oraz jego osłabienie.

Na stosunek Polski do relacji między Niemcami i Francją a Rosją w latach 2015-2019 wpływ miało kilka czynników. Jednym z nich była polityka historyczna. Polska, ze względu na położenie geograficzne, wielokrotnie w historii padała ofiarą mocarstwowych ambicji Niemiec oraz Rosji. Państwa te, dążąc do panowania nad Europą, często zawierały porozumienia kosztem Polski. Doprowadziły one w przeszłości do rozbiorów i wybuchu II wojny światowej. Polska ze względu na położenie oraz doświadczenie w relacjach z Ukrainą (zwłaszcza w trakcie Pomarańczowej Rewolucji) uważała, że jakiegokolwiek porozumienia między stronami powinny zostać zawarte przy jej udziale. Dlatego też wszelkie porozumienia

⁸⁷⁰ Ł. Jurczyszyn, *Ryzykowna strategia zbliżenia: Rosja w polityce zagranicznej Francji*, „Biuletyn PISM”, nr 149 (1897), 24.10.2019, s. 1, https://pism.pl/publikacje/Ryzykowna_strategia_zblizenia_Rosja_w_polityce_zagranicznej_Francji [dostęp: 31.10.2022].

zawierane przez strony w ramach tzw. formatu normandzkiego, z pominięciem Polski, były traktowane jako działanie na szkodę jej interesów. Odwoływano się przy tym do licznych wydarzeń historycznych z przeszłości, które również odbywały się ponad głowami Polski i miały na celu jej zaszkodzić. Wśród potencjalnych czynników, uważanych za decydujące o pominięciu Polski w formacie normandzkim, wymieniano m.in. wzmożoną antyrosyjską retorykę polskich władz, obawy Rosji w obliczu wzrostu pozycji dyplomatycznej Polski w pierwszych etapach kryzysu oraz – uważaną za kontrowersyjną – tezę o decyzji samej Ukrainy, która poczuła się przez Polskę oszukana. Mimo braku jednoznacznych przesłanek wskazujących na podjęcie takiej decyzji, brak Polski w negocjacjach został wykorzystany przez znajdujące się jeszcze przez znaczną część 2015 roku w opozycji Prawo i Sprawiedliwość. PiS przedstawiał to jako dowód na słabość państwa polskiego pod rządami koalicji PO-PSL. Kwestia relacji na linii UE-Rosja stała się ważnym elementem w kampanii wyborczej partii, która w następstwie wyborów z jesieni 2015 roku objęła władzę w Polsce.

Kolejnym czynnikiem, który istotnie wpływał na stosunek Polski do relacji Niemiec i Francji z Rosją, była bezkompromisowa postawa Polski. W obliczu postulowanej przez wiele lat stanowczej polityki Unii Europejskiej wobec wschodniego sąsiada każdy kompromis, szczególnie w sytuacji, w której Rosja dopuszczała się łamania prawa międzynarodowego, traktowano jako sukces Rosji oraz porażkę UE. W taki właśnie sposób przedstawiano w Polsce m.in. porozumienia mińskie.

Na postrzeganie relacji Zachód-Rosja przez Polskę znaczący wpływ miała zmiana władzy w Polsce w 2015 roku. Rząd PiS kierował się w swojej polityce tzw. eurorealizmem. Zdaniem powiązanych z PiS-em spin doktorów (m.in. Waldemara Parucha), stawał on w opozycji do euroentuzjazmu. Wyrazicielami euroentuzjazmu byli w myśl doktryny politycy rządzącej wcześniej Platformy Obywatelskiej i Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Paruch uważał tak realizowaną politykę za naiwną, będącą wyrazem niezrozumienia stosunków międzynarodowych oraz procesów społecznych. Eurorealizm zakładał zrewidowanie polskiej polityki wschodniej, zwłaszcza wobec Federacji Rosyjskiej. Krytyka unijnej polityki, realizowanej przez czołowe europejskie mocarstwa wobec Rosji, doprowadziła do znacznego pogorszenia relacji polsko-rosyjskich oraz polsko-unijnych. Polska traktowana była jako państwo z założenia nastawione antyrosyjsko, utrudniające swoją postawą wypracowanie konsensusu między stronami. Krytyka relacji rosyjsko-unijnych była w późniejszych latach wielokrotnie wykorzystywana przez Prawo i Sprawiedliwość. Polskie władze „uległość” Berlina i Paryża wobec Moskwy wskazywały jako jedną z głównych przyczyn, które doprowadziły 24 lutego 2022 roku do wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie.

Otwarte krytykowanie przez rząd PiS działań podejmowanych przez Unię Europejską wobec Rosji po 2014 roku wpisywało się w scenariusz dezintegracyjny, realizowany przez Federację Rosyjską. Rosja przez wiele lat dążyła do rozbicia jedności Zachodu. Osłabiona oraz podzielona Europa stanowiła dla Władimira Putina mniejsze zagrożenie na drodze do spełnienia jednego z głównych celów jego prezydentury, czyli restauracji postsowieckiej strefy wpływów. Narażało to państwa byłego bloku wschodniego, w tym Polskę, na bezpośrednie zagrożenie ze strony Federacji Rosyjskiej, zachęconej do podjęcia śmielszych działań. Przekonanie prezydenta Putina o rozbiciu jedności Zachodu w znacznym stopniu przyczyniło się do podjęcia decyzji o agresji na Ukrainę w 2022 roku.

Stosunek Polski do relacji Niemiec i Francji z Federacją Rosyjską w latach 2015-2019 był uwarunkowany w głównej mierze przez wydarzenia i procesy związane z nieuzasadnioną aneksją Krymu z 2014 roku oraz toczącą się wojną we wschodniej Ukrainie. Brak konsensusu oraz krytyka polityki realizowanej w głównej mierze przez Berlin i Paryż wpływały negatywnie na dwustronne relacje, a co za tym idzie na bezpieczeństwo Polski poprzez postrzeganie Rosji jako największego zagrożenia militarnego.

6.6. Inne kwestie bezpieczeństwa i obronności

Pozostałe kwestie w relacjach polsko-rosyjskich w dziedzinie bezpieczeństwa i obronności w latach 2015-2019 dotyczyły przede wszystkim zawieszenia małego ruchu granicznego z obwodem królewieckim. Związane były również ze zmianami w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, które oficjalnie miały doprowadzić do wymiany kadr powiązanych z systemem komunistycznym i Federacją Rosyjską.

4 lipca 2016 roku polski rząd ogłosił zawieszenie funkcjonowania umowy o małym ruchu granicznym z obwodem królewieckim. W 2011 roku w wyniku negocjacji między Polską, Rosją i Komisją Europejską doszło do uzgodnienia poszerzonego obszaru strefy małego ruchu granicznego, który wykraczał poza 30-kilometrową strefę przygraniczną⁸⁷¹. Do strefy włączono całe terytorium obwodu królewieckiego oraz położone najbliżej granicy określone powiaty województwa warmińsko-mazurskiego i pomorskiego. Umowa o małym ruchu granicznym z obwodem królewieckim weszła w życie 27 lipca 2012 roku⁸⁷². Jako

⁸⁷¹ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 2011 r.*, Dz. U. 2012, poz. 814.

⁸⁷² W. Sokół, *Polska-Rosja: wybrane gospodarcze aspekty współpracy transgranicznej*, Nowa Polityka Wschodnia, nr 2 (13), 2017, s. 84.

oficjalny powód jej zawieszenia wskazywano szczyt państw NATO w Warszawie oraz Światowe Dni Młodzieży w Krakowie, które odbyły się w lipcu 2016 roku⁸⁷³. Mimo zakończenia imprez, rządzący nie zdecydowali o przywróceniu ruchu na granicy z obwodem królewieckim. Ówczesny wiceminister spraw wewnętrznych i administracji Jarosław Zieliński stwierdził w sierpniu 2016 roku, że w przypadku Królewca „nie ustały dotychczas przyczyny związane z naszym bezpieczeństwem, które były powodem zawieszenia tego małego ruchu granicznego”⁸⁷⁴.

Decyzja Polski spotkała się z oburzeniem ze strony władz oraz mieszkańców regionów objętych umową. Powoływano się na dane GUS, zgodnie z którymi to Rosjanie dokonywali na terytorium Polski więcej zakupów niż Polacy w Rosji. Lokalni politycy wskazywali na precedens, jaki miał miejsce przy wprowadzaniu małego ruchu granicznego. Chodziło o wypracowanie porozumienia między państwami, które nie potrafiły porozumieć się na szczepku politycznym. W odpowiedzi na pismo senatora RP Jerzego Wcisły, ówczesny minister spraw wewnętrznych i administracji Mariusz Błaszczak stwierdził, że „informacje zgromadzone przez polskie służby wskazują na zagrożenie bezpieczeństwa oraz działania, których skutkiem może być destabilizacja w Polsce, podobnie jak to miało miejsce w innych krajach regionu. Przykładem powyższego mogą być działania podejmowane przez Rosję w Ukrainie przed aneksją Krymu oraz próby destabilizacji sytuacji w państwach bałtyckich. Należy również zauważyć, że dostępne informacje wskazują na intensyfikowanie tego zagrożenia. Zjawiska te mogą być bagatelizowane, w związku z czym jedyną decyzją, jaka mogła zostać podjęta, było podtrzymanie czasowego zawieszenia stosowania umowy o małym ruchu granicznym z Federacją Rosyjską. Chciałbym także zauważyć, że mając na uwadze stopień zmilitaryzowania obwodu królewieckiego, Rząd RP będzie podejmował wszystkie niezbędne działania w obszarze zabezpieczenia granic państwowych, uwzględniając wszelkie uwarunkowania w zakresie bezpieczeństwa”⁸⁷⁵.

Rządzący na przestrzeni lat w odpowiedzi na zapytania kierowane zwłaszcza przez polityków opozycji przekonywali, że zawieszenie małego ruchu granicznego z obwodem królewieckim nie zmniejszyło ruchu turystycznego ani obrotów

⁸⁷³ P. Rosik, R. Wiśniewski, *Ruch graniczny z Polski do obwodu kaliningradzkiego na tle pozostałych odcinków zewnętrznej granicy Unii Europejskiej*, „Przegląd Wschodnioeuropejski”, t. 12, nr 1, 2021, s. 202.

⁸⁷⁴ M. Sandecki, *Pięć lat temu zawieszono mały ruch graniczny z Rosją z powodu wizyty papieża. „Najbardziej stracili na tym Polacy”*, Gazeta Wyborcza, 10.01.2021, <https://elblag.wyborcza.pl/elblag/7,180071,27668390,piec-lat-temu-pis-zawiesilo-maly-ruch-graniczny-z-rosja-z-powodu.html> [dostęp: 31.10.2022].

⁸⁷⁵ M. Sandecki, op. cit.

handlowych z Federacją Rosyjską. Do dnia wybuchu pełnoskalowej wojny na terytorium Ukrainy, kiedy to zmieniło się podejście niemalże całej Europy do kwestii związanych m.in. z transportem osób oraz towarów z Federacji Rosyjskiej, ruch nie został odwieszony.

W 2017 roku Ministerstwo Spraw Zagranicznych przygotowało ustawę, która umożliwiała zwolnienie wszystkich pracowników polskiej dyplomacji. Miała ona na celu oczyszczenie kadr resortu z tajnych współpracowników służb Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (PRL), absolwentów Moskiewskiego Państwowego Instytutu Stosunków Międzynarodowych (MGIMO) oraz osób niekompetentnych. W myśl ustawy w służbie dyplomatycznej nie mogła zostać zatrudniona osoba, która od 22 lipca 1944 roku do 31 lipca 1990 roku pracowała, pełniła służbę w organach bezpieczeństwa państwa lub była ich współpracownikiem. Dotyczyć miało to również członków rodzin dyplomatów, np. żony ambasadora czy konsula⁸⁷⁶. Krytycy rozwiązania podkreślali, że decyzja ta na pewno nie zaszkodzi Rosji ani nie zmniejszy wpływów rosyjskiej agentury w Polsce. Ograniczała ona natomiast kompetencje polskiej dyplomacji na strategicznym odcinku, za jaki uważano Federację Rosyjską. Wskazywano również na zagrożenie, jakie wynikało z podejścia polskich rządzących do współpracy z Rosją, utożsamianą z groźną kolaboracją⁸⁷⁷. We wrześniu 2018 roku ówczesny minister spraw zagranicznych Jacek Czaputowicz stwierdził, że kadra kierownicza resortu została wymieniona niemal w stu procentach. Podkreślił, że stanowisk kierowniczych nie pełniły już osoby, które znajdowały się na listach współpracowników komunistycznych służb bądź były absolwentami MGIMO⁸⁷⁸.

Pozostałe kwestie dotyczące bezpieczeństwa i obronności w relacjach polsko-rosyjskich w latach 2015-2019 nie miały znaczącego wpływu na pogarszające się w dalszym ciągu dwustronne relacje. Wpisywały się natomiast w konfrontacyjną politykę wobec Federacji Rosyjskiej, przedstawianej jako największe zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski na wielu płaszczyznach.

⁸⁷⁶ P. Wroński, *Rząd wyrzuca dyplomatów. Ustawa pozwoli przeprowadzić czystkę w kadrach MSZ*, Gazeta Wyborcza, 08.03.2017, <https://wyborcza.pl/7,75398,21467064,rzad-wyrzuca-dyplomatow-ustawa-pozwoli-przeprowadzic-czystke.html> [dostęp: 31.10.2022].

⁸⁷⁷ K. Pełczyńska-Nałęcz, *Polska wobec Rosji...*, op. cit., s. 36-37.

⁸⁷⁸ Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Twitter, 10.09.2018, https://twitter.com/msz_rp/status/1039079658589962240 [dostęp: 31.10.2022].

Zakończenie

Celem monografii była analiza oraz ocena polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019. Główny problemem badawczy zawierał się w pytaniu: czy polskie władze trafnie interpretowały rolę Rosji w regionalnym środowisku bezpieczeństwa i realizowały adekwatną politykę bezpieczeństwa i obronności, zapewniającą bezpieczeństwo militarne Rzeczypospolitej Polskiej? Przeprowadzony proces badawczy umożliwił osiągnięcie celu badań i rozwiązanie problemu badawczego. Należy stwierdzić, że polskie władze postrzegały Rosję jako państwo stanowiące główne zagrożenie dla bezpieczeństwa regionu. Polska polityka bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w obliczu realizacji przez nią coraz bardziej agresywnej polityki zagranicznej była adekwatna, gdyż oparta została na współpracy sojuszniczej w ramach NATO, w tym głównie ze Stanami Zjednoczonymi, a w pewnym stopniu również z Unią Europejską. Przyczyniło się to do zwiększenia poziomu obrony i odstraszania wobec Rosji. Dla relacji polsko-rosyjskich w latach 1999-2019 kluczową rolę odgrywały kwestie bezpieczeństwa i obronności. Ponadto położenie geograficzne w sąsiedztwie państwa o ambicjach mocarstwowych, a także wieloletnie doświadczenia we wzajemnych relacjach, wymagały prowadzenia kompleksowej polityki zagranicznej. Ze względu na złożoność problemu, we wstępie niniejszej książki postawiono kilka szczegółowych pytań badawczych. Odpowiedzi na nie zawarto zarówno w podsumowaniach poszczególnych podrozdziałów, jak i w zakończeniu.

Zweryfikowana została słuszność postawionych we wstępie hipotez badawczych. Przeprowadzone badania pozwoliły na potwierdzenie prawdziwości wszystkich założeń wstępnych. Przy weryfikacji hipotez natrafiono na bariery badawcze. Dotyczyły one H (1). W celu jej weryfikacji należało przeprowadzić analizę uwarunkowań wewnętrznych determinujących polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019. Problemy wynikały z rozbieżności w danych udostępnianych przez poszczególne instytucje, w tym np. Rosstat i CIA. Dotyczyły one potencjału ludnościowego, gospodarczego, surowcowego oraz militarnego. Mimo braku możliwości wskazania rzeczywistych

wskaźników, analiza potwierdziła znaczne dysproporcje w potencjałach obu państw, przemawiające na korzyść Rosji.

Potwierdzono prawdziwość H (1), zgodnie z którą różnica potencjałów wojskowych, przemawiająca na korzyść Rosji, oraz wykorzystywanie przez nią sił zbrojnych do zastraszania sąsiadów i realizacji celów politycznych przy użyciu czynnika militarnego wpływały na polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. Potwierdzono również istotne znaczenie uzależnienia Polski od rosyjskich surowców energetycznych, wykorzystywanych przez Rosję jako element szantażu. Polska oraz Rosja są państwami o znacznej asymetrii. W wymiarze wewnętrznym istotnie determinowała ona politykę bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019. Federacja Rosyjska jest pod względem powierzchni największym państwem na świecie, zajmującym blisko 1/9 powierzchni całkowitej lądów. Posiada znacznie większy potencjał ludnościowy niż Polska (ok. 4 razy). Na jej terytorium znajdują się również złoża cennych surowców naturalnych, stanowiących w wielu przypadkach znaczny odsetek globalnych rezerw oraz wydobywania. Z punktu widzenia Polski najważniejszymi surowcami, którymi dysponuje Federacja Rosyjska, były w badanym okresie gaz ziemny, ropa naftowa i węgiel kamienny. Dla państw takich jak Polska, których zasoby bądź też wydobywanie surowców energetycznych nie pozwalają na zaspokojenie potrzeb rynku wewnętrznego, Federacja Rosyjska ze względu na położenie geograficzne, sieć połączeń oraz konkurencyjne ceny była atrakcyjnym dostawcą surowców. Potencjał geograficzny, demograficzny oraz surowcowy umożliwiał Federacji Rosyjskiej relatywnie intensywny rozwój gospodarczy. Władimir Putin oparł na potencjale surowcowym odbudowę potęgi państwa rosyjskiego, znacznie osłabionej na skutek upadku ZSRR oraz odczuwającej jeszcze w pierwszych latach nowego stulecia skutki potężnego kryzysu, jaki dotknął rosyjską gospodarkę w 1998 roku. Dysproporcje w potencjale gospodarczym Federacji Rosyjskiej oraz najsilniejszych państw, takich jak Stany Zjednoczone, w dalszym ciągu były jednak istotne. Mimo tego na tle takich państw jak Polska, o znacznie mniejszym potencjale, a co za tym idzie bardziej ograniczonych możliwościach oddziaływania na środowisko międzynarodowe, Federacja Rosyjska jawiła się jako mocarstwo. Wpływ na to miała wspomniana wcześniej znaczna asymetria. Federacja Rosyjska za sprawą ogromnych przychodów z tytułu eksportu surowców mogła wzmocniać strategiczne z punktu widzenia państwa obszary, takie jak obronność. Ze względu na status mocarstwa atomowego, uzyskany po „odziedziczeniu” arsenału pozostałego po ZSRR, posiadanie jednej z najliczniejszych na świecie armii oraz imperialistyczne tradycje, rozwój rosyjskiego potencjału militarnego był w państwach takich jak Polska przyjmowany z niepokojem. Mimo problemów, z jakimi

borykała się armia federalna, przede wszystkim w trakcie trwania na przełomie XX i XXI wieku dwóch wojen czeczeńskich, przekonanie o znacznie potężniejszej od polskiej rosyjskiej armii było w dalszym ciągu podkreślane. Żywe również było w Polsce przekonanie, że silniejsza Rosja to słabsza Polska. Dlatego też dynamiczny rozwój gospodarczy Federacji Rosyjskiej, który był możliwy dzięki hossie na rynku surowców, traktowano jako zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski.

Federacja Rosyjska wykorzystywała również potencjał surowcowy do osiągnięcia celów politycznych, które w połączeniu z rozwojem gospodarczym umożliwiały jej znaczne wzmocnienie pozycji na arenie międzynarodowej. Dążyła ona do świata wielobiegunowego, w którym obok USA, Chin i UE miałyby kluczowe znaczenie i liczono by się z jej głosem. Dzięki Niemcom Rosja konsekwentnie umacniała pozycję głównego eksportera surowców na rynek europejski. Polska oraz pozostałe państwa znajdujące się wcześniej w rosyjskiej strefie wpływów, budujące dopiero swoje wolnorynkowe gospodarki, w tanich rosyjskich surowcach upatrywały szansy na szybszy rozwój gospodarczy. Federacja Rosyjska, dzięki znacznym przychodom z eksportu surowców, zyskiwała również skuteczne narzędzie politycznego oddziaływania na państwa europejskie. Wielotorowa rosyjska polityka surowcowa zakładała realizację różnorodnych projektów energetycznych, również z pominięciem państw uważanych za kłopotliwe. Należała do nich Ukraina, z którą na przełomie XX i XXI wieku Rosja prowadziła długotrwały konflikt gazowy.

Rosyjska polityka gazowa wobec Ukrainy, w której ramach wysunięto m.in. koncepcję budowy Pieriemyczki, nie zdobyła uznania w oczach Polski. Na tym tle, wiele lat później, w przestrzeni publicznej zaczęły pojawiać się nieprawdziwe zarzuty. Dotyczyły one rzekomej odmowy przez Polskę podłączenia się do gazociągu Nord Stream, będącego jednym z głównych problemów w relacjach polsko-rosyjskich w latach 1999-2019. W rzeczywistości Rosjanie jeszcze przed propozycją budowy Pieriemyczki podjęli odpowiednie działania, mające na celu budowę gazociągu z ominięciem m.in. Ukrainy i Polski. Patrząc z perspektywy czasu na działania podejmowane przez Federację Rosyjską w sektorze bezpieczeństwa energetycznego można założyć, że gazociąg Nord Stream powstałby niezależnie od powodzenia realizacji projektu Pieriemyczki. Federacja Rosyjska w tej sytuacji zyskałaby nie jedną, a dwie trasy umożliwiające tranzyt gazu z pominięciem terytorium Ukrainy, uważanej na przestrzeni lat za niewiarygodne oraz niewywiązujące się ze zobowiązań państwo. Polska, wyrażając solidarność energetyczną wobec Ukrainy, po raz kolejny została uznana za państwo szkodzące interesom Federacji Rosyjskiej w Europie. Nord Stream, czy też w późniejszym okresie druga nitka gazociągu północnego Nord Stream-2, uważane były w Pol-

sce, niezależnie od opcji rządzącej, za projekty godzące w europejskie bezpieczeństwo energetyczne. Natomiast realizacja inwestycji mających uniezależnić Polskę od rosyjskich surowców (terminal LNG w Świnoujściu czy Baltic Pipe) była traktowana przez Rosjan jako wymierzona w ich interesy. Bezpieczeństwo energetyczne stanowi w dalszym ciągu istotny element relacji polsko-rosyjskich. Dotyczy to zwłaszcza rosyjskiej agresji na Ukrainę oraz działań podejmowanych przez niemal wszystkie państwa europejskie w celu znalezienia alternatywnych rynków surowcowych.

W procesie badawczym pozytywnie zweryfikowano H (2), zgodnie z którą w wymiarze międzynarodowym polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019 determinowało w głównej mierze członkostwo Polski w NATO, bliskie stosunki sojusznicze z USA oraz współpraca w ramach Unii Europejskiej. Pozwoliło to na umiędzynarodowienie polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji i dało dodatkowe narzędzia do prowadzenia skuteczniejszej polityki wobec wschodniego sąsiada. Już na początku lat 90. XX wieku, będąc jeszcze w trakcie największych przemian ustrojowych, rządzący Polską bardzo wyraźnie nakreślili oraz przeszli do realizacji głównych strategicznych celów, do których należało członkostwo w NATO i w UE. Członkostwo w obu organizacjach, będące celem większości opcji politycznych w Polsce, traktowano jako szansę na wyjście z próżni bezpieczeństwa, uniezależnienie się od wpływów rosyjskich oraz zakorzenienie się w transatlantyckiej strukturze bezpieczeństwa, sankcjonowanej poprzez postanowienia traktatowe. Liczono także, że wzmocni to demokrację oraz zdynamizuje rozwój gospodarczy, osiągnięty dzięki możliwości wymiany handlowej z najsilniejszymi gospodarkami europejskimi. Podejmowano w tym celu liczne działania mające na celu jak najszybsze wprowadzanie wolnorynkowych reform oraz przekonanie Stanów Zjednoczonych, światowego lidera w dziedzinie bezpieczeństwa, o lojalności sojuszniczej, stanowiącej fundament Paktu Północnoatlantyckiego. Działania podejmowane przez Polskę przyniosły w stosunkowo krótkim czasie określony skutek, wobec czego w 1999 roku stała się ona członkiem NATO, a w 2004 roku weszła do Unii Europejskiej.

W członkostwie Polski w organizacjach stanowiących fundament transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa upatrywano również szansy na zapewnienie bezpieczeństwa w obliczu ewentualnego zagrożenia ze strony Rosji. Wiązało się to ściśle ze świadomością znacznej asymetrii w potencjałach obu państw oraz słabości państwa polskiego w obliczu ewentualnej konfrontacji zbrojnej. W realizowanej przez Polskę polityce zagranicznej wobec Rosji uwidaczniała się pewnego rodzaju dwutorowość. Z jednej strony postrzegano ją jako równoprawnego partnera do rozmów oraz współpracy, jednocześnie zabezpieczając się na wypadek

odrodzenia się jej imperialistycznych ambicji. Chodziło tutaj przede wszystkim o dążenia do ponownej integracji obszaru postsowieckiego oraz utrzymania na jego terytorium rosyjskiej strefy wpływów. Dlatego też ambicje Polski oraz innych państw byłego bloku wschodniego do stania się członkami NATO były postrzegane przez Rosję jako powrót do zimnowojennej rywalizacji. Traktowano je jako działania mające na celu poszerzenie strefy wpływów Stanów Zjednoczonych kosztem Federacji Rosyjskiej.

Bliska współpraca sojusznicza ze Stanami Zjednoczonymi w latach 1999-2019 odgrywała kluczową rolę w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji m.in. przy planach budowy amerykańskiej tarczy antyrakietowej na terytorium Polski. Wynikało to z faktu, że Rosjanie postrzegali międzynarodowe środowisko bezpieczeństwa za pole ciągłej rywalizacji. W tak rozumianym środowisku każde działanie traktowano jako grę o sumie zerowej, co oznaczało wyłącznie zwycięstwo jednej ze stron kosztem drugiej. Dlatego też budowa amerykańskiej tarczy na terytorium państwa europejskiego, przy wydatnym udziale Stanów Zjednoczonych, oznaczała w myśl Rosji wrogie działanie, mające zaszkodzić jej interesom strategicznym. Konfrontacyjne postrzeganie środowiska międzynarodowego po raz kolejny przejawiało się w rosyjskich ambicjach do kontrolowania obszaru Europy Środkowo-Wschodniej. W praktyce oznaczało próby ingerencji w suwerenne decyzje podejmowane przez państwa, które decydowały się na współpracę strategiczną ze Stanami Zjednoczonymi. Polska, konsekwentnie realizując strategię bandwagoningu defensywnego, świadomie zgadzała się na instalację elementów amerykańskiej tarczy antyrakietowej na swoim terytorium. Działanie to było nakierunkowane na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa, w obliczu ciągle pojawiających się nowych zagrożeń, wynikających z ewolucji międzynarodowego ładu. Każda inicjatywa podejmowana przez Polskę lub Stany Zjednoczone (bądź też jako porozumienie obu państw), bez względu na szansę realizacji oraz jej racjonalność (jak w przypadku „Fort Trump”), spotykała się z odpowiedzią Federacji Rosyjskiej. Rosyjska propaganda wykorzystywała takie sytuacje również na użytek polityki wewnętrznej. Uzasadniała w ten sposób imperialną politykę prowadzoną na obszarze postsowieckim, przedstawiając ją jako działania podejmowane w celu obrony przed agresywną polityką państw Zachodu.

W wymiarze międzynarodowym istotną rolę w relacjach polsko-rosyjskich w latach 1999-2019 odgrywała regionalna i globalna polityka militarna Rosji. O ile wojny w Czeczenii, mimo żywych reakcji w Polsce, traktowane były przez Zachód jako wewnętrzna sprawa Rosji (szczególnie w następstwie ataków z 11 września 2001 roku, kiedy to Rosja dołączyła do międzynarodowej koalicji walczącej z terroryzmem), o tyle wojna w Gruzji w 2008 roku oraz rozpoczę-

ta w 2014 roku wojna we wschodniej Ukrainie były już odbierane jako przejaw odradzania się rosyjskiego imperializmu, szczególnie że prowadzono je poza terytorium FR. Mimo iż Polska dążyła do ułożenia pragmatycznych stosunków z Federacją Rosyjską, miała świadomość skłonności do używania przez nią siły w celu zachowania postsowieckich republik w swojej strefie wpływów. Działania podejmowane przez Polskę, m.in. ustanowienie Partnerstwa Wschodniego, mającego na celu promowanie demokratycznych przemian w byłych radzieckich republikach, traktowane było jako ingerencja w rosyjską strefę wpływów. W podobny sposób Rosja postrzegała postulowanie przez Polskę prawa do samostanowienia oraz wyboru sojuszy przez państwa znajdujące się na obszarze postsowieckim. Postrzegany był on przez Federację Rosyjską jako należący się jej „odgórnie”. Podważała ona tym samym suwerenność położonych na nim państw. Polityka wobec Ukrainy, polegająca na kwestionowaniu jej suwerenności i państwowości, wpisuje się w sposób szczególny w rosyjskie postrzeganie obszaru postsowieckiego. Federacja Rosyjska przez wiele lat prowadziła wobec państw politykę polegającą na uzależnianiu ich od tanich surowców. Wspierano również rosyjskojęzyczną ludność zamieszkującą postsowieckie republiki oraz prorosyjskie ruchy. Działania te miały na celu utrzymanie państw w strefie wpływów rosyjskich oraz zapobiegnięcie w przyszłości ich wstąpieniu do UE bądź NATO. W obliczu kolorowych rewolucji w pierwszej dekadzie XXI wieku, które przyniosły zwycięstwa proeuropejskich polityków w Gruzji i Ukrainie, rosyjscy przywódcy obawiali się utraty wpływu na politykę kolejnych postsowieckich republik. O ile w przypadku większości republik biorących udział w PW udało się utrzymać Rosji kontrolę, o tyle w Ukrainie próba odrzucenia jej realizacji stała się katalizatorem dla szerszych przemian. Tocząca się obecnie w Ukrainie wojna jest w znacznym stopniu pokłosiem proeuropejskiej drogi obranej wpierw przez Wiktora Juszczenkę, kontynuowanej kilka lat później przez Petra Poroszenkę, a obecnie przez Wołodymyra Zełenskiego. Swoją rolę odegrała w tym również Polska, inicjując pewne procesy, których skutki obserwujemy do dzisiaj.

Znaczenie relacji NATO-Rosja dla międzynarodowego wymiaru polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w latach 1999-2019 determinuje postrzeganie przez Federację Rosyjską transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa w sposób konfrontacyjny. Rozszerzenie NATO o Polskę, Czechy i Węgry w 1999 roku było w mniemaniu Rosji rozciągnięciem amerykańskiej strefy wpływów na państwa byłego bloku wschodniego. Sprzeciw ze strony Federacji Rosyjskiej wywoływały również działania podejmowane przez NATO m.in. w Kosowie. Ze względu na powiązania Rosji z Serbią, przeciwko której wymierzono działania zapobiegawcze, potęgowały one napięcia w relacjach dwustronnych. Polska jako

członek NATO stawiała się automatycznie uczestnikiem sporu. Ze względu na gorliwe poparcie Polski dla działań podejmowanych w ramach Sojuszu przez Stany Zjednoczone, Rosjanie kierowali swoją krytykę *stricte* wobec niej. Ich zdaniem swoją postawą Polska przyczyniała się do utrwalania amerykańskiej hegemonii w świecie, a co za tym idzie szkodziła rosyjskim interesom. W relacjach UE-Rosja Polska również była uważana przez Rosję za państwo szkodzące wzajemnym relacjom. Kluczowy w tym przypadku był ekonomiczny charakter dwustronnych relacji. Państwa Unii Europejskiej (zwłaszcza Niemcy i Francja) były przekonane o możliwościach oddziaływania na Federację Rosyjską poprzez rozwijanie relacji gospodarczych. Upatrywały w nich szanse na jej demokratyzację oraz – poprzez założenie o prymacie relacji ekonomicznych – na rozszerzanie strefy pokoju w Europie. Rosja z kolei w UE widziała ogromny rynek zbytu dla swoich dóbr, zwłaszcza surowców energetycznych. Dążyła jednak przede wszystkim do rozszerzenia swojej strefy wpływów oraz zwiększenia oddziaływania na rynek europejski. Państwa takie jak Polska dążyły tymczasem do ograniczenia niekorzystnego z punktu widzenia ich bezpieczeństwa wpływu Rosji na Europę. Federacja Rosyjska wykorzystywała takie działania do przedstawienia m.in. Polski w złym świetle. Doprowadziło to z czasem do większego rozwoju relacji bilateralnych z poszczególnymi państwami europejskimi, aniżeli z Unią Europejską jako całością. Mimo iż w wielu sytuacjach Unia Europejska w sporach polsko-rosyjskich stawiała po polskiej stronie (m.in. w kwestii embarga na polskie mięso), w dalszym ciągu dążyła do ułożenia obustronnie korzystnych stosunków z Rosją.

Członkostwo Polski w NATO i UE w kontekście relacji polsko-rosyjskich nabrało szczególnego znaczenia po 2014 roku. Związane było to w znacznej mierze z aneksją Krymu oraz rosnącą falą populizmu w Europie, w tym w Polsce. Narastające przekonanie o nieskuteczności transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa w Polsce było wyrażane zwłaszcza przez Prawo i Sprawiedliwość, jeszcze w trakcie kampanii wyborczej poprzedzającej zwycięskie dla tej partii wybory parlamentarne w 2015 roku. Popularność zaczęły w międzyczasie zdobywać radykalne ugrupowania, których zwolennicy postulowali m.in. rozwiązanie Unii Europejskiej oraz wystąpienie Polski z NATO. W Polsce głównym politykiem tego ruchu był Janusz Korwin-Mikke, w pierw w ramach Kongresu Nowej Prawicy, od 2015 roku w ramach partii KORWiN, w latach 2019-2023 w partii Konfederacja Wolność i Niepodległość. Popularność radykalnych ugrupowań, wskazujących na nieskuteczność światowego systemu bezpieczeństwa, stanowiła dla Władimira Putina dowód na rosnącą polaryzację społeczeństw oraz słabość państw europejskich w obliczu pojawiających się kryzysów. Rosyjski przywódca przez wiele lat upatrywał w osłabionej Europie swojej szansy na odrestaurowanie postsowiec-

kiej strefy wpływów. Była to jedna z przesłanek zachęcających do pełnoskalowej agresji na Ukrainę w lutym 2022 roku. Mimo licznych problemów dotyczących w ostatnich latach Unię Europejską, wykazała się ona w obliczu działań zbrojnych w Ukrainie solidarnością. Przy wydatnym wsparciu Stanów Zjednoczonych wykazała się także zdecydowaniem w podejmowanych działaniach, chociażby w kwestii ustanowienia wspólnej puli środków na dozbrajanie Ukrainy.

Potwierdzono prawdziwość H (3), zgodnie z którą instrumenty polityczno-wojskowe były z punktu widzenia interesów Polski najbardziej efektywnymi w polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. Zacieśnienie współpracy w ramach NATO umożliwiało rządzącym Polską realizację skutecznej polityki, mającej na celu zapewnienie bezpieczeństwa przed ewentualnym zagrożeniem ze strony Federacji Rosyjskiej. Polska prowadziła (i w dalszym ciągu prowadzi) modernizację swoich sił zbrojnych, mającą na celu dostosowanie ich do standardów obowiązujących w NATO. Należy podkreślić, że ze względu na posiadanie w dalszym ciągu znacznej ilości przestarzałego sprzętu (stanowiącego „dziedzictwo” UW), proces ten będzie przebiegać jeszcze przez wiele najbliższych lat. Decyzja o zwiększeniu nakładów na siły zbrojne, podyktowana przede wszystkim rosyjską agresją w Ukrainie (na podstawie Ustawy z dnia 11 marca 2022 roku o obronie Ojczyzny, zakładającej przeznaczanie w roku 2023 oraz latach kolejnych co najmniej 3 % PKB na zbrojenia), stwarza możliwości do jeszcze szybszego oraz bardziej efektywnego procesu modernizacji polskiej armii. Proces ten wymagać jednak będzie od rządzących podejmowania odpowiedzialnych oraz racjonalnych z punktu widzenia potrzeb polskiej armii decyzji. Wzmacnianie stosunków z państwami Europy Środkowo-Wschodniej, wywodzącymi się z postsowieckiej strefy wpływów, stanowiło kolejny, efektywny instrument o charakterze polityczno-wojskowym, wykorzystywany w polskiej polityce bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. Współpraca w ramach organizacji regionalnych, takich jak Grupa Wyszehradzka, Bukaresztańska Dziewiątka czy Trójmorze, stwarzała możliwości realizacji celów strategicznych państw narażonych na niekorzystne oddziaływanie ze strony Federacji Rosyjskiej. Członkostwo w NATO oraz UE państw położonych w Europie Środkowo-Wschodniej oraz współpraca regionalna (realizowana przy wsparciu NATO, UE oraz USA), umożliwiała koordynację oraz realizację polityki bezpieczeństwa regionu w takich obszarach jak obronność czy energetyka.

Ponadto należy zwrócić uwagę, że oprócz niepodważalnych korzyści płynących z zastosowania wymienionych instrumentów polityczno-wojskowych w polityce bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji w latach 1999-2019, część z nich posiadała również pewne ograniczenia. Pojawiające się dylematy strategiczne utrudniały ich skuteczną realizację. Niewątpliwie najskuteczniejsze

okazały się instrumenty opierające się na „twardych” gwarancjach bezpieczeństwa – integracja z NATO oraz sojusz strategiczny ze Stanami Zjednoczonymi. Równie skutecznym instrumentem była w tym okresie modernizacja polskiej armii, z podkreśleniem jej ograniczonego charakteru, wynikającego z wymienionych wcześniej czynników. Ze względu na możliwość kształtowania polityki Polski wobec Rosji w pozamilitarnych obszarach bezpieczeństwa, skutecznym instrumentem była także integracja z Unią Europejską. Z kolei do mniej efektywnych instrumentów należy zaliczyć współpracę w ramach organizacji regionalnych oraz wzmacnianie stosunków z państwami Europy Środkowo-Wschodniej. Wynikało to w głównej mierze z pojawiających się z upływem lat rozbieżności w stosunku wobec Rosji części państw regionu. Mimo różnego rodzaju ograniczeń, powyższe instrumenty należy rozpatrywać pozytywnie, ponieważ umożliwiały prowadzenie efektywniejszej polityki bezpieczeństwa i obronności Polski wobec Rosji.

Pozytywnie zweryfikowano H (4), zgodnie z którą zasadność i racjonalność polskiej polityki wobec Rosji w poszczególnych okresach wynikała z właściwej interpretacji zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski i regionu ze strony Rosji. Prowadzona przez Polskę polityka wobec Rosji w latach 1999-2019 charakteryzowała się w poszczególnych okresach odmiennymi uwarunkowaniami międzynarodowymi oraz strategiami w realizowanej polityce zagranicznej. Mimo różnic głównym celem wszystkich opcji rządzących w Polsce było zwiększenie bezpieczeństwa państwa oraz skuteczna obrona przed potencjalnym zagrożeniem wynikającym z agresywnej polityki Federacji Rosyjskiej. Wynikała ona z właściwej interpretacji zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski i regionu ze strony Federacji Rosyjskiej. W dwóch pierwszych okresach, przypadających na lata 1999-2007 i 2007-2015, polityka wobec Rosji opierała się na pragmatyzmie oraz racjonalności, wynikających ze świadomości występujących między państwami dysproporcji oraz pozycji na arenie międzynarodowej. Istotnym czynnikiem wpływającym na konieczność prowadzenia racjonalnej polityki wobec Rosji było wstąpienie Polski do NATO i UE. Polska dążyła do normalizacji wzajemnych relacji, w celu zwiększenia szans na swoją integrację z zachodnimi strukturami. Jednocześnie Polska krytykowała działania podejmowane przez Rosję m.in. w kwestii praw człowieka. Dotyczyło to zwłaszcza wojny w Czeczenii, w której trakcie armia federalna dokonywała mordów, używała zakazanej traktatami międzynarodowymi broni oraz doprowadziła do katastrofy humanitarnej, w której wyniku wielu Czeczenów przyjechało do Polski. Krytyka kierowana wobec Moskwy dotyczyła również Ukrainy. Polska oskarżała stronę rosyjską o ingerencję w wewnętrzne sprawy suwerennego państwa, jakim była Ukraina. Mimo pogarszających się z czasem relacji (będących skutkiem przede wszystkim wojny w Gruzji, katastrofy smoleń-

skiej oraz wojny we wschodniej Ukrainie), podejmowano próby utrzymania z Rosją względnie poprawnych stosunków. Z kolei okres 2015-2019 charakteryzował się konfrontacyjną polityką, która ostatecznie doprowadziła do otwartej wrogości we wzajemnych relacjach oraz znacznego ograniczenia prób mających na celu ich poprawę. Obawy polskich rządzących co do dalszych zamiarów Federacji Rosyjskiej po 2015 roku, w obliczu dokonanej wcześniej aneksji Krymu oraz toczącej się wojny we wschodniej Ukrainie, były w pełni uzasadnione. Jednakże toczący się równolegle konflikt w ramach Unii Europejskiej oraz otwarta krytyka NATO wpływały niekorzystnie na polską politykę bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji. Podważanie fundamentów transatlantycznej struktury bezpieczeństwa i utrwalanie przekonania o nieskuteczności Sojuszu w warunkach bezpośredniego zagrożenia było uważane za sukces polityki Władimira Putina. Dla rosyjskiego przywódcy stanowiło to również zachętę do podejmowania dalszych działań, wpływających destabilizująco na światowy system bezpieczeństwa, w tym na bezpieczeństwo Polski.

Mocarstwowe ambicje Federacji Rosyjskiej, wiarygodność zobowiązań sojusznicznych Zachodu, odporność stron na współczesne kryzysy oraz przede wszystkim pełnoskalowa wojna na terytorium Ukrainy, zapoczątkowana 24 lutego 2022 roku, będą miały kluczowy wpływ na kierunki polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji w przyszłości. Wymienione wyżej czynniki warunkują w głównej mierze przebieg toczącej się w dalszym ciągu wojny. Od nich zależeć będzie również jej dalszy przebieg oraz ewentualne rozstrzygnięcie. Wojna w Ukrainie stanowi obecnie największe wyzwanie dla transatlantycznej struktury bezpieczeństwa. Jest to konsekwencją prowadzenia przez Federację Rosyjską działań zbrojnych na terytorium państwa położonego w bezpośrednim sąsiedztwie państw NATO i Unii Europejskiej, w tym Polski.

Dla Polski wojna w Ukrainie ma strategiczne znaczenie. Wynika to z faktu, że w wizji Władimira Putina, zgodnie z którą celem Rosji jest odzyskanie pozycji światowego mocarstwa, Ukraina zajmuje szczególne miejsce. Podkreślał to m.in. Zbigniew Brzeziński, pochodzący z Polski doradca amerykańskiego prezydenta Jimmy'ego Cartera. Brzeziński twierdził, że z Ukrainą Rosja mogłaby być imperium, natomiast bez niej może być „tylko wielkim krajem”. Podkreślał również, że niepodległa Ukraina stanowi przeciwwagę dla rosyjskiego imperializmu (uważał ją za tzw. ośrodek geostrategiczny). Jej ewentualne podbicie bądź kontrolowanie byłoby dopiero początkiem realizacji planu mającego na celu odbudowę rosyjskiego imperium. W sytuacji względnego sukcesu, oznaczającego stosunkowo niewielkie straty bądź możliwość szybkiej odbudowy zdolności bojowych rosyjskiej armii, kwestią czasu byłyby działania zbrojne wymierzone w kolejne postsowiec-

kie republiki. Jako kolejny potencjalny cel wskazuje się obecnie na Mołdawię oraz Gruzję. Państwa te, podobnie jak Ukraina, obrały za strategiczny cel integrację z UE oraz NATO. Możliwa jest również intensyfikacja działań hybrydowych wobec państw bałtyckich i innych państw wschodniej flanki NATO, w tym Polski.

Odporność stron na współczesne kryzysy, która będzie miała w przyszłości kluczowy wpływ na kierunki polskiej polityki bezpieczeństwa i obronności wobec Rosji, wynika w dużej mierze z wiarygodności sojuszniczej, będącej przedmiotem powyższych rozważań. Odporność tę zapewnić może w głównej mierze solidarność sojusznicza państw będących członkami transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa. Solidarność w obliczu wojny w Ukrainie, stanowiącej bezpośrednie zagrożenie dla państw wschodniej flanki NATO, powinna w sposób bezwzględny opierać się na przekonaniu o niebezpieczeństwie, na jakie Sojusz jest narażony jako całość.

Powyższe założenie powinno również stanowić podstawę polityki bezpieczeństwa i obronności Unii Europejskiej. Polityka Donalda J. Trumpa, wybranego w 2024 roku po raz drugi na urząd prezydenta Stanów Zjednoczonych, powinna skłonić najważniejsze państwa europejskie do podjęcia odpowiednich kroków w celu zwiększenia bezpieczeństwa kontynentu. Polityka amerykańskiego prezydenta, opierająca się na transakcyjnym podejściu do sojuszy, kwestionowaniu tradycyjnych zobowiązań USA wobec NATO oraz na dążeniach do poprawy stosunków z Federacją Rosyjską, prowadzi do osłabienia amerykańskiego parasola bezpieczeństwa, jaki Stany Zjednoczone rozłożyły nad Europą po II wojnie światowej. Należy podkreślić, że dążenia do resetu w stosunkach z Rosją są ukierunkowane na wbicie klina między Moskwę a Pekin – to Chiny stanowią według Trumpa największe zagrożenie dla amerykańskiej hegemonii na świecie. Państwa europejskie powinny w celu zapewnienia bezpieczeństwa na kontynencie zwiększać wydatki na obronność, rozwijać wspólny przemysł zbrojeniowy, dążyć do dywersyfikacji źródeł energii oraz wzmacniać solidarność w ramach Unii Europejskiej i NATO. Unia Europejska posiada potencjał gospodarczy, który wykorzystany w odpowiedni sposób może umożliwić jej realizację skutecznej polityki bezpieczeństwa i obronności. Ze względu na nieprzewidywalność polityki realizowanej przez administrację Trumpa oraz na fakt, że priorytetem amerykańskiego prezydenta jest realizacja osobistych celów kosztem m.in. Europy, wzmacnianie Unii Europejskiej staje się warunkiem *sine qua non* dla jej bezpieczeństwa. Polityka realizowana przez Europę powinna mieć charakter dwutorowy – z jednej strony musi opierać się na wzmacnianiu solidarności sojuszniczej w ramach transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa, natomiast z drugiej na wzmacnianiu własnych zdolności obronnych.

NATO oraz Unia Europejska w dalszym ciągu powinny wspierać Ukrainę w sposób umożliwiający jej bezwzględne zwycięstwo w toczącej się wojnie. Dążenia Stanów Zjednoczonych do osiągnięcia pokoju kosztem Ukrainy mogą doprowadzić wyłącznie do zgniłego kompromisu. Ewentualny rozejm w jakiejkolwiek formie z zachowaniem *status quo* w żaden sposób nie zatrzyma imperialnych ambicji Władimira Putina. Pozwoli on na odbudowę zdolności rosyjskiej armii, która w perspektywie kilkunastu lat podejmie kolejną próbę podporządkowania sobie Ukrainy. Ewentualny sukces oraz przekonanie o słabości transatlantyckiej struktury bezpieczeństwa mogą skłonić rosyjskich władców do podjęcia kolejnego kroku, jakim będzie atak na państwo NATO. Wyłącznie porażka Federacji Rosyjskiej może zatrzymać imperialne ambicje rosyjskich przywódców. Niezbędne dla osiągnięcia celu jest dalsze osłabianie zachodnimi sankcjami rosyjskiej gospodarki, pozbawionej rynków zbytu dla stanowiących znaczną część wpływów budżetowych surowców energetycznych. Konieczne jest również odcinanie Rosji od rynków umożliwiających nabywanie sprzętu, surowców, a co za tym idzie odbudowę potencjału militarnego. Natomiast w dłuższej perspektywie należy zapewnić Ukrainie członkostwo w Unii Europejskiej i NATO.

Celem państw takich jak Polska, narażonych bezpośrednio na rosyjskie oddziaływanie, powinno być nieustanne przekonywanie najważniejszych europejskich państw, zwłaszcza Francji i Niemiec, o zagrożeniu ze strony Federacji Rosyjskiej dla całego Sojuszu oraz kontynentu. Polska powinna również podjąć szereg działań umożliwiających utrzymanie zdolności i wiarygodności sojuszniczej. Konsekwentne podnoszenie wydatków na obronność (w 2024 roku było to ok. 4 % PKB, na 2025 rok zaplanowano ok. 4,7 % PKB, natomiast w 2026 roku wydatki mają przekroczyć 5 % PKB), stawia Polskę w gronie liderów państw NATO. Przyczynia się do podnoszenia prestiżu Polski oraz uwiarygodnia działania podejmowane przez rządzących w sferze bezpieczeństwa. Polska powinna także konsekwentnie dążyć do przeprowadzenia transformacji energetycznej, poprzez rozwój zielonej energii. Jest to kolejna z kwestii, którą rządzący powinni traktować priorytetowo. Pozwoliłoby to w znacznym stopniu zwiększyć bezpieczeństwo energetyczne państwa, dotknięte w wyniku wybuchu wojny w Ukrainie. Zaprzestanie podważania fundamentów międzynarodowego systemu bezpieczeństwa, które miało miejsce w ostatnich latach w wypowiedziach czołowych polityków oraz w dokumentach strategicznych, wzmacnia pozycję Polski w dyskusji na temat bezpieczeństwa.

Rolą Polski, państwa położonego w bezpośrednim sąsiedztwie działań zbrojnych, jest nieustanne przekonywanie sojuszników do działań mających za zadanie wzmocnienie transatlantyckiego systemu bezpieczeństwa. Dotychczasowy

przebieg wojny w Ukrainie potwierdza, że działania podejmowane przeciwko rosyjskiej agresji są skuteczne wyłącznie wtedy, kiedy są wyrazem sojuszniczej solidarności. Taka postawa wzmacnia odporność UE oraz NATO w obliczu kluczowego zagrożenia, przed którym stanęły w ostatnich latach organizacje stanowiące gwarancję bezpieczeństwa Polski.

Bibliografia

I. Źródła

Akty prawne

- *Государственный доклад «О состоянии и использовании минерально-сырьевых ресурсов Российской Федерации в 2008 году».*
- *Konstytucja Federacji Rosyjskiej przyjęta w ogólnonarodowym referendum w dniu 12 grudnia 1993 roku ze zmianami, zatwierdzonymi podczas głosowania wszechrosyjskiego w dniu 1 lipca 2020 r., Ambasada Rosji w Polsce, https://poland.mid.ru/pl/rossiya_polsha/o_rossii/konstitutsiya_rossiyskoy_federatsii/ [dostęp: 13.03.2025].*
- *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).*
- *ПРАВИТЕЛЬСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ РАСПОРЯЖЕНИЕ от 28 августа 2003 года N 1234-р [Об утверждении Энергетической стратегии России на период до 2020 года] (с изменениями на 15 июня 2009 года).*
- *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2017 r. w sprawie szczegółowego przebiegu linii podstawowej, zewnętrznej granicy morza terytorialnego oraz zewnętrznej granicy strefy przyległej Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. 2017, poz. 183).*
- *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2017 r. w sprawie minimalnego poziomu dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego z zagranicy, Dz. U. 2017, poz. 902.*
- *Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 marca 2007 r. w sprawie ustanowienia dnia 23 marca Dniem Przyjaźni Polsko-Węgierskiej.*
- *Указ Президента РФ от 07.03.2020 N 175 (ред. от 28.12.2020) „О некоторых вопросах Совета Безопасности Российской Федерации” (вместе с „Положением*

- о Совете Безопасности Российской Федерации*”, „Положением об аппарате Совета Безопасности Российской Федерации”), КонсультантПлюс, https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_347217/382ed8c05e-1f30948371b804df610806c900f6af/#dst100074 [dostęp: 17.03.2025].
- Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny, Dz. U. 2022, poz. 655.
 - Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2001-2006, Dz. U. 2001, nr 76, poz. 804).
 - Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. 2009, nr 161 poz. 1278.
 - Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy o finansach publicznych, Dz. U. 2015, poz. 1117.
 - Ustawa z dnia 16 listopada 2016 r. o zmianie ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2016, poz. 2138.
 - Ustawa z dnia 29 września 2017 r. o zmianie ustawy o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Prawo zamówień publicznych, Dz. U. 2017, poz. 2018.
 - Ustawa z dnia 14 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki oraz ustawy o zmianie ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, Dz. U. 2017, poz. 2495.
 - Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. U. 2016, poz. C 202.

Umowy międzynarodowe

- Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o budowie systemu gazociągów dla tranzytu gazu rosyjskiego przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i dostawach gazu rosyjskiego do Rzeczypospolitej Polskiej, sporządzone w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r., Monitor Polski 2011, nr 46, poz. 512.
- Porozumienie z dnia 4 stycznia 2002 r. między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o rozszerzeniu ruchu granicznego w drogowym przejściu granicznym Gołdap – Gusiew o międzynarodowy ruch osobowy, dwustronny ruch

autobusów rejsowych, które uzyskają stosowne zezwolenia resortów właściwych do spraw transportu, oraz ruch samochodów ciężarowych o dopuszczalnej masie całkowitej do 3,5 tony, w ciągu całej doby, Monitor Polski, 2003, nr 16, poz. 236.

- *Protokół dodatkowy do Porozumienia między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o budowie systemu gazociągów dla tranzytu gazu rosyjskiego przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i dostawach gazu rosyjskiego do Rzeczypospolitej Polskiej z 25 sierpnia 1993 r., podpisany w Warszawie dnia 12 lutego 2003 r., Monitor Polski, 2011, nr 46, poz. 516.*
- *Traktat między Rzeczpospolitą Polską i Federacją Rosyjską o handlu i współpracy gospodarczej, sporządzony w Warszawie dnia 25 sierpnia 1993 r., Dz. U. 1995, poz. 266.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji, sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 r., Dz. U. 2012, poz. 814.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o warunkach podróży obywateli Rzeczypospolitej Polskiej i obywateli Federacji Rosyjskiej, podpisana w Warszawie dnia 18 września 2003 r., Monitor Polski, 2003, nr 51, poz. 800.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy gospodarczej, sporządzona w Warszawie dnia 2 listopada 2004 r., Monitor Polski, 2005, nr 9, poz. 178.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego, podpisana w Moskwie dnia 14 grudnia 2011 r., Dz. U. 2012, poz. 814.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie przejść granicznych, sporządzona w Moskwie dnia 22 maja 1992 r., Dz. U. 2003, poz. 528.*
- *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki dotycząca rozmieszczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej antybalistycznych obronnych rakiet przechwytyjących, sporządzona w Warszawie dnia 20 sierpnia 2008 r., oraz protokół zmieniający Umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki dotyczącą rozmieszczenia na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej antybalistycznych obronnych rakiet przechwytyjących, sporządzoną w Warszawie dnia 20 sierpnia 2008 r., sporządzony w Krakowie dnia 3 lipca 2010 r., Dz. U. 2011, poz. 1298.*
- *Umowa o Partnerstwie i Współpracy ustanawiająca partnerstwo między Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi a Federacją Rosyjską, Dz. U. WE, L, 1997, nr 327.*

Dokumenty strategiczne

- *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013.
- *Koncepcja Obronna Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2017.
- *NATO's Readiness Action Plan*, North Atlantic Treaty Organization, 07.2016, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-rap-en.pdf [dostęp: 04.10.2022].
- *Polityka Energetyczna Polski do 2040 r. – Projekt*, Ministerstwo Energii, Warszawa 2019, <https://www.gov.pl/web/klimat/polityka-energetyczna-polski> [dostęp: 14.09.2022].
- *Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2012.
- *Proposal for a U.S. Permanent Presence in Poland*, Ministry of National Defence Republic of Poland, Warszawa 2018, <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2018/05/Proposal-for-a-U.S.-Permanent-Presence-in-Poland-2018.pdf> [dostęp: 14.09.2022].
- *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Federacji Rosyjskiej zatwierdzona na mocy dekretu Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 2 lipca 2021 r. nr 400*, Ambasada Rosji w Polsce, https://poland.mid.ru/pl/press-centre/news/strategia_bezpieczeństwa_narodowego_federacji_rosyjskiej/.
- *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2007 roku*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2007.
- *Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2000.
- *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2003.
- *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014.
- *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2020.
- *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Rada Ministrów, Warszawa 2017.
- *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2000.
- *Strategia Obronności Rzeczypospolitej Polskiej. Strategia sektorowa do Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2009.

- *Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2017.

Oficjalne deklaracje

- *Bucharest Summit Declaration*, North Atlantic Treaty Organization, 03.04.2008, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm [dostęp: 17.08.2022].
- *Deklaracja o współpracy Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, Rzeczypospolitej Polskiej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej*, Visegrad Group, <https://visegradgroup.eu/download.php?docID=38> [dostęp: 02.02.2022].
- *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, North Atlantic Treaty Organization, <https://web.archive.org/web/19980130072914/http://www.nato.int/docu/basic/txt/fndact-b.htm> [dostęp: 14.02.2022].
- *Joint Declaration on „Allied Solidarity and Shared Responsibility, Bucharest, 4.11.2015*, Lietuvos Respublikos Prezidentas, <https://www.lrp.lt/data/public/uploads/2015/11/joint-declaration.pdf> [dostęp: 04.02.2022].
- *Joint Declaration on “Allied Solidarity and Shared Responsibility”*, Romania’s Permanent Delegation to NATO, <https://nato.mae.ro/en/local-news/904> [dostęp: 04.10.2022].
- *Statement on Kosovo Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999*, „NATO Press Release”, 23.04.1999, <https://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-062e.htm> [dostęp: 21.03.2025].
- *Wales Summit Declaration*, North Atlantic Treaty Organization, 05.09.2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm [dostęp: 29.08.2022].
- *Warsaw Summit Communique, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016*, North Atlantic Treaty Organization, 9.07.2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm [dostęp: 05.10.2022].
- *Wspólna Deklaracja o Współpracy Obronnej w zakresie obecności sił zbrojnych Stanów Zjednoczonych Ameryki na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej*, Ambasada i Konsulat USA w Polsce, 12.06.2019, <https://pl.usembassy.gov/pl/wspolna-deklaracja/> [dostęp: 15.09.2022].

- *Wspólna deklaracja przyjęta podczas szczytu partnerstwa wschodniego w Pradze*, Council of European Union, 07.05.2009, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8435-2009-INIT/pl/pdf> [dostęp: 24.08.2022].
- *Wspólna deklaracja w sprawie Inicjatywy Trójmorza*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 25.08.2016, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/wspolna-deklaracja-w-sprawie-inicjatywy-trojmorza,2909> [dostęp: 04.02.2022].

Wystąpienia premierów oraz ministrów przed Parlamentem

- *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2017 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 09.02.2017, <https://sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=35&dzien=2&wyp=2&view=4> [dostęp: 24.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2018 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 21.03.2018, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=60&dzien=2&wyp=2&view=4> [dostęp: 24.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2019 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 14.03.2019, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=78&dzien=2&wyp=3&view=4> [dostęp: 24.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2010 r.*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 08.04.2010, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 23.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2011 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 16.03.2011, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 23.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2012 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 29.03.2012, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=11&dzien=2&wyp=2&view=1> [dostęp: 23.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2013 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 20.03.2013, <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=36&dzien=1&wyp=2&view=1> [dostęp: 23.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2014 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 08.05.2014, <https://>

- www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=67&dzien=2&wyp=83&view=1 [dostęp: 24.04.2021].
- *Informacja ministra spraw zagranicznych o założeniach polskiej polityki zagranicznej w 2015 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 23.04.2015, [https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=91&dzien=2&wyp=37&view=1](http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=91&dzien=2&wyp=37&view=1) [dostęp: 24.04.2021].
 - *MSZ: informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2016 r. (komunikat)*, Polska Agencja Prasowa, 29.01.2016, [https://pap-mediaroom.pl/polityka-i-spoleczenstwo/msz-informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki](http://pap-mediaroom.pl/polityka-i-spoleczenstwo/msz-informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki) [dostęp: 24.04.2021].
 - *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2002 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 14.03.2002, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 21.04.2021].
 - *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2004 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 21.04.2004, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata4.nsf> [dostęp: 22.04.2021].
 - *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2006 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 15.02.2006, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf>, [dostęp: 22.04.2021].
 - *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2007 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 11.05.2007, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata5.nsf/main/7228EE8D> [dostęp: 22.04.2021].
 - *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2008 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 07.05.2008, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/main/20C4290E> [dostęp: 22.04.2021].
 - *Informacja rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2009 roku*, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 13.02.2009, <https://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf> [dostęp: 23.04.2021].
 - Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Gospodarki – z upoważnienia prezesa Rady Ministrów na interpretację nr 3484 w sprawie pobudzania i skuteczniejszej promocji polskiego eksportu, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 14.04.2000, <https://orka2.sejm.gov.pl/IZ3.nsf/main/49A4F1D9> [dostęp: 02.10.2021].
 - *Stenogram expose Mateusza Morawieckiego*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 19.11.2019, <https://www.gov.pl/web/premier/stenogram-expos-mateusza-morawieckiego-2019> [dostęp: 24.04.2021].

- *Stenogram expose premier Beaty Szydło*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 18.11.2015, <https://www.gov.pl/web/premier/stenogram-expos-premier-beaty-szydlo> [dostęp: 24.04.2021].

Zbiory dokumentów

- *Zbiór dokumentów*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, r. 48, nr 2, 1992.

II. Materiały

Analizy, raporty, komentarze

- Bachrynowski S., *Dokąd zmierzają relacje polsko-niemieckie? 30-lecie traktatu o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy – raport specjalny*, „Warsaw Institute”, 22.01.2021, <https://warsawinstitute.org/pl/dokad-zmierzaja-relacje-polsko-niemieckie/> [dostęp: 06.02.2022].
- Bajczuk R., Kardaś S., Łoskot-Strachota A., *Nord Stream 2 dzieli Zachód*, „Komentarze OSW”, nr 273, 18.06.2018, <https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/273.pdf> [dostęp: 16.09.2022].
- Bielecki T., *Po co Macronowi Trójkąt Weimarski?*, „Kwadrans z Europą”, In.Europa, 19.10.2020, http://ineuropa.pl/wp-content/uploads/2020/10/in_MACRON_PL.pdf [dostęp: 02.02.2022].
- Buras P., Pełczyńska-Nałęcz K., *(Nie)porozumienie mińskie a europejski porządek bezpieczeństwa*, „Fundacja im. Stefana Batorego”, 15.03.2017, [https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/rap_otw_eu/\(Nie\)porozumienie%20minskie%20a%20europejski%20porzadek%20bezpieczenstwa.pdf](https://www.batory.org.pl/upload/files/pdf/rap_otw_eu/(Nie)porozumienie%20minskie%20a%20europejski%20porzadek%20bezpieczenstwa.pdf) [dostęp: 25.10.2022].
- Czulda R., *Chiny zwiększają potęgę militarną [ANALIZA]*, Defence24.pl, 20.11.2021, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/chiny-zwiekszaja-potege-militarna-analiza> [dostęp: 20.03.2025].
- Dahl M., *Ewolucja Grupy Wyszehradzkiej i jej znaczenie dla bezpieczeństwa Polski*, „Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego”, 30.11.2014, <https://pulaski.pl/ewolucja-grupy-wyszehradzkiej-i-jej-znaczenie-dla-bezpieczenstwa-polski/> [dostęp: 02.02.2022].
- Dynier A.M., Kacprzyk A., Lorenz W., Terlikowski M., *How Russian Violations of the 1997 Founding Act Influence NATO-Russia Relations*, „PISM Policy Paper”, no. 6 (166), 2018, https://www.pism.pl/publikacje/How_Russian_Viola-

tions_of_the_1997_Founding_Act_Influence_NATORussia_Relations [dostęp: 10.03.2025].

- Dyner A.M., Kacprzyk A., Lorenz W., *Konsekwencje rosyjskiej inwazji na Ukrainę dla porozumienia NATO-Rosja (NRFA) z 1997 r.*, „PISM Strategic File”, nr 6 (114), 2022, s. 3, <https://www.pism.pl/publikacje/konsekwencje-rosyjskiej-inwazji-na-ukraine-dla-porozumienia-nato-rosja-nrfa-z-1997-r> [dostęp: 10.03.2025].
- Dyner A.M., *Rosja wzmacnia zachodnią flankę*, „Biuletyn PISM”, nr 173 (1746), 19.12.2018, https://pism.pl/publikacje/Rosja_wzmacnia_zachodni_flank [dostęp: 05.10.2022].
- Fedorowicz K., *Przesmyk suwalski: potencjał zagrożeń i napięcia*, „Instytut Europy Środkowej”, nr 934, 24.08.2023, <https://ies.lublin.pl/komentarze/przesmyk-suwal-ski-potencjal-zagrozen-i-napiecia/> [dostęp: 24.02.2025].
- Gotkowska J., *NATO na wschodniej flance – nowy paradygmat*, „Analizy OSW”, 13.07.2016, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2016-07-13/nato-na-wschodniej-flance-nowy-paradygmat> [dostęp: 04.10.2022].
- Jasiński Ł., Maślanka Ł., *Niepewna przyszłość tandemu. Stosunki francusko-niemieckie w dobie wojny i inflacji*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 28.02.2023, <https://www.pism.pl/publikacje/niepewna-przyszlosc-tandemu-stosunki-francusko-niemieckie-w-dobie-wojny-i-inflacji> [dostęp: 31.03.2025].
- Józwiak V., *Czwarty rząd Viktora Orbana na półmetku*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych”, nr 61 (1993), 31.03.2020, https://pism.pl/publikacje/Czwarty_rzad_Viktora_Orbana_na_polmetku [dostęp: 10.02.2022].
- Józwiak V., *Polityka zagraniczna Węgier w nowych uwarunkowaniach międzynarodowych*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych”, nr 31 (1473), 29.03.2017, https://pism.pl/publikacje/Polityka_zagraniczna_W_gier_w_nowych_uwarunkowaniach_mi_dzynarodowych [dostęp: 10.02.2022].
- Józwiak V., Ogrodnik Ł., Pieńkowski J., Raś K., Terlikowski M., *The Bucharest 9: Delivering on the Promise to Become the Voice of the Eastern Flank*, „The Polish Institute of International Affairs Policy Paper”, no. 4 (164), 08.06.2018, https://www.pism.pl/publikacje/The_Bucharest_9_Delivering_on_the_Promise_to_Become_the_Voice_of_the_Eastern_Flank [dostęp: 02.02.2022].
- Jurasz W., *Wieczne są tylko interesy, czyli o tym jak mógłby wyglądać kompromis z Rosją*, „Ośrodek Analiz Strategicznych”, 07.10.2015, <https://oaspl.org/2015/10/07/wieczne-sa-tylko-interesy-czyli-o-tym-jak-moglby-wygladac-kompromis-z-rosja/> [dostęp: 09.02.2022].
- Jurczyszyn Ł., *Ryzykowna strategia zbliżenia: Rosja w polityce zagranicznej Francji*, „Biuletyn PISM”, nr 149 (1897), 24.10.2019, <https://pism.pl/publikacje/>

- Ryzykowna strategia zbliżenia Rosja w polityce zagranicznej Francji [dostęp: 31.10.2022].
- Konieczna J., *Pomarańczowa rewolucja na Ukrainie. Próba zrozumienia przyczyn*, „Prace OSW”, nr 18, 13.07.2005, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_18_0.pdf [dostęp: 10.02.2022].
 - Kowalska M., Lelonek A., Wóycicki K., *Rosyjska wojna dezinformacyjna przeciwko Polsce*, „Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego”, Warszawa 2017, <https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2015/02/RAPORT-Rosyjska-wojna-dezinformacyjna-przeciwko-Polsce.pdf> [dostęp: 01.10.2022].
 - Kuczyński G., *NATO-Rosja. Powrót wroga*, „Raport Specjalny Warsaw Institute”, 04.04.2019, s. 5, <https://warsawinstitute.org/pl/nato-rosja-powrot-wroga/> [dostęp: 22.05.2022].
 - Lorenz W., *Szpica NATO potrzebuje tarczy na wschodniej flance*, „Biuletyn PISM”, nr 15 (1252), 09.02.2015, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/19213.pdf> [dostęp: 04.10.2022].
 - Łukasiewicz P., *Transakcje czy Autonomia. Wyzwania dla bezpieczeństwa Polski i Europy – Analiza*, „Fundacja Global.Lab”, 20.12.2019, https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/266514/lukasiewicz_transakcje_czy_autonomia_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 06.02.2022].
 - Płóciennik S., *Powrót Weimaru – Perspektywy dla współpracy Francji, Niemiec i Polski*, „Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych”, nr 19 (1951), 01.02.2020, https://pism.pl/publikacje/Powrot_Weimaru_perspektywy_dla_wspolpracy_Francji_Niemiec_i_Polski [dostęp: 02.02.2022].
 - *Raport końcowy z badania zdarzenia lotniczego nr 192/2010/11 samolotu Tu-154M nr 101 zaistniałego dnia 10 kwietnia 2019 r. w rejonie lotniska Smoleńsk Północny*, Komisja Badania Wypadków Lotniczych Lotnictwa Państwowego, Warszawa 2011, „Radio RMF FM”, https://doc.rmf.pl/rmf_fm/store/rkm.pdf [dostęp: 25.08.2022].
 - *Raport końcowy z badania zdarzenia lotniczego, Tu-154M numer boczny 101*, Międzypaństwowy Komitet Lotniczy Komisja Badań Wypadków Lotniczych, „Radio RMF FM”, https://doc.rmf.pl/rmf_fm/store/Tlumaczenie-finalne-projektu-raportu-koncowego.pdf [dostęp: 25.08.2022].
 - *Raport Techniczny: Fakty, które przesądziły o katastrofie samolotu Tu-154M nr 101 zaistniałego dnia 10 kwietnia 2010 r. w rejonie lotniska Smoleńsk Północny*, Podkomisja Smoleńska, Warszawa 2018, https://podkomisjasmolensk.mon.gov.pl/plik/file/raport_techiczny.pdf [dostęp: 07.10.2022].

- Rodkiewicz W., *Bliskowschodnia Polityka Rosji. Regionalne ambicje, globalne cele*, „Prace OSW”, nr 71, 22.12.2017, https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/prace_71_bliskowschodnia_polityka_rosji_net_0.pdf [dostęp: 10.02.2022].
- Rodkiewicz W., Rogoża J., Wierzbowska-Miazga A., *Rosyjska polityka wobec Ukrainy: lokalne działania, globalne cele*, „Analizy OSW”, 20.08.2014, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-08-20/rosyjska-polityka-wobec-ukrainy-lokalne-dzialania-globalne-cele> [dostęp: 26.08.2022].
- Schnepf R., *Czas na reaktywację. USA – Polska – UE. Raport*, 11.09.2019, <https://sea.org.pl/wp-content/uploads/2019/08/RAPORT-CZAS-NA-REAKTYWACJE---kopia-1.pdf> [dostęp: 07.10.2022].
- Stern J., *The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006*, Oxford Institute for Energy Studies, nr 16 (1), 2006.
- Taylor P., „Fort Trump” albo nic? Polska a przyszłość bezpieczeństwa europejskiego – Raport, „Friends of Europe”, 01.2019, https://www.friendsofeurope.org/wp/wp-content/uploads/2019/01/2018_foe_sec_pub_poland_web_polish.pdf [dostęp: 14.09.2022].
- Topolski I., *Potencjał militarny Federacji Rosyjskiej w obwodzie kaliningradzkim*, „Instytut Europy Środkowej”, nr 708, 10.10.2022, <https://ies.lublin.pl/komentarze/potencjal-militarny-federacji-rosyjskiej-w-obwodzie-kaliningradzkim/> [dostęp: 24.02.2025].
- Wezeman S.T., *Russia's military spending: Frequently asked questions*, „Stockholm International Peace Research Institute”, 27.04.2020, <https://www.sipri.org/commentary/topical-backgrounder/2020/russias-military-spending-frequently-asked-questions> [dostęp: 26.09.2021].
- Wyciszkievicz E., *Stany Zjednoczone w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, Biuletyn PISM, nr 80 (184), 2003.
- *Zapad-2017 Podsumowanie – Raport Specjalny*, „Fundacja Warsaw Institute”, 16.10.2017, https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2017/10/ZAPAD-2017-russia-belarus-military-manuovers-drills-summary_podsumowanie_pl.pdf [dostęp: 05.10.2022].

Zwarte publikacje statystyczne

- *Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 1999*, Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2000.
- *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce wg stanu na 31 XII 2019*, Państwowy Instytut Geologiczny-Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2020.
- *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2009*, Główny Urząd Statystyczny, Rok LII, Warszawa 2009.

- *Mały Rocznik Statystyczny Polski 2019*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2019.
- *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2010*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2010.
- *Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego 2020*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2020.
- *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, Główny Urząd Statystyczny, Rok LIX, Warszawa 1999.
- *SIPRI Yearbook 1999. Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 1999.
- *SIPRI Yearbook 2000. Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 2000.
- *SIPRI Yearbook 2011. Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 2011.
- *SIPRI Yearbook 2019. Armaments, Disarmament and International Security*, Nowy Jork 2019.
- *Statistical Review of World Energy 69th edition*, BP, Londyn 2020.
- *The Military Balance 1999-2000*, vol. 99, issue I, Londyn 1999.
- *The Military Balance 2009*, vol. 109, issue I, Londyn 2009.

Publikacje statystyczne oraz bazy danych statystycznych dostępne w internecie

- *Coal exports – country rankings*, The Global Economy.com, https://www.the-globaleconomy.com/rankings/coal_exports/#Russia [dostęp: 06.10.2021].
- *Contributors to United Nations peacekeeping operations as of 31 Dec 2009*, United Nations Peacekeeping, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec09_1.pdf [dostęp: 16.02.2022].
- *ЧИСЛЕННОСТЬ МУЖЧИН И ЖЕНЩИН*, Федеральная служба государственной статистики, <https://rosstat.gov.ru/folder/12781#> [dostęp: 25.11.2022].
- *Defence expenditure of NATO countries*, North Atlantic Treaty Organization, 21.03.2023, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/3/pdf/230321-def-exp-2022-en.pdf [dostęp: 21.03.2025].
- *Polska w liczbach*, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, <https://www.gdos.gov.pl/polska-w-liczbach> [dostęp: 22.09.2021].
- *Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna NSP 2002*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechnie/narodowe-spisy-powszechnie/narodowy-spis-powszechny-2002/ludnosc-stan-i-struktura-demograficzno-spoieczna-nsp-2002,4,1.html> [dostęp: 24.09.2021].

- *Monthly summary of troop contribution to United Nations operations as of 31/12/1999*, United Nations Peacekeeping, <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/dec-1999.pdf> [dostęp: 16.02.2022].
- *Национальный Состав Населения*, Федеральная служба государственной статистики, https://rosstat.gov.ru/storage/mediabank/Tom5_tab1_VPN-2020.xlsx [dostęp: 06.03.2025].
- *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2021. Ludność. Stan i struktura demograficzno-społeczna w świetle wyników NSP 2021*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechne/nsp-2021/nsp-2021-wyniki-ostateczne/stan-i-struktura-demograficzno-spoeczna-i-ekonomiczna-ludnosci-polski-w-swietle-wynikow-nsp-2021,6,2.html> [dostęp: 06.03.2025].
- *Oil production in Russia from 1998 to 2020*, Statista, <https://www.statista.com/statistics/265219/oil-production-in-russia/> [dostęp: 07.10.2021].
- *Podstawowe informacje o budżecie MON 2009*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2009, <https://slideplayer.pl/slide/62908/> [dostęp: 26.09.2021].
- *Podstawowe informacje o budżecie resortu obrony narodowej na 2019*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 2019, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/postawowe-informacje-o-budziecie> [dostęp: 26.09.2021].
- *Poland*, The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=PL> [dostęp: 02.10.2021].
- *Potencjał Obronny Polski [Ikonaografia]*, Onet Wiadomości, 15.08.2020, <https://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/potencjal-obronny-polski-infografika/g0q9pve> [dostęp: 26.09.2021].
- *Распределение численности населения по полу на 1 января*, Федеральная служба государственной статистики, <https://rosstat.gov.ru/folder/12781#> [dostęp: 24.11.2022].
- *Russia Coal*, Worldometer, <https://www.worldometers.info/coal/russia-coal/#coal-reserves> [dostęp: 06.10.2021].
- *Russia Military Strength 2009*, Global Firepower, 02.12.2009, https://web.archive.org/web/20090306062706/http://globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Russia [dostęp: 08.10.2021].
- *Russia Military Strength 2019*, Global Firepower, 10.12.2019, https://web.archive.org/web/20191210001103/https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=russia [dostęp: 08.10.2021].
- *Russian Federation*, The World Bank Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?locations=RU> [dostęp: 05.10.2021].

- СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В 1991-2020 г., Федеральная служба государственной статистики, <https://rosstat.gov.ru/folder/12781#> [dostęp: 24.11.2022].
- *Struktura narodowo-etniczna, językowa i wyznaniowa ludności Polski – NSP 2011*, Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/spisy-powszechnie/nsp-2011/nsp-2011-wyniki/struktura-narodowo-etniczna-jezykowa-i-wyznaniowa-ludnosci-polski-nsp-2011,22,1.html> [dostęp: 24.09.2021].
- *Summary of Contribution to UN Peacekeeping by Country, Mission and Post. Police, UN Military Experts on Mission, Staff Officers and Troops 31/12/2019*, United Nations Peacekeeping, https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/3_country_and_mission_15.pdf [dostęp: 16.02.2022].
- *The Elections of the President in Ukraine, 31 October, 2004*, Elections of the President of Ukraine, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e.html> [dostęp: 01.06.2022].
- *The Elections of the President in Ukraine. Repeating voting, 21 November, 2004*, Elections of the President of Ukraine, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e.html> [dostęp: 01.06.2022].
- *The Elections of the President in Ukraine. Repeating voting, 26 December, 2004*, Elections of the President of Ukraine, <https://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e.html> [dostęp: 01.06.2022].
- *The World Factbook 1999*, Central Intelligence Agency, <https://www.gutenberg.org/ebooks/27676> [dostęp: 24.09.2021].
- *The World Factbook 2009*, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/> [dostęp: 24.09.2021].
- *The World Factbook 2019*, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/> [dostęp: 24.09.2021].
- *Where does Russia export to? (1999)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/rus/show/all/1999/ [dostęp: 05.10.2021].
- *Where does Russia import from? (1999)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/rus/show/all/1999/ [dostęp: 05.10.2021].
- *Where does Russia export to? (2009)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/rus/show/all/2009/ [dostęp: 05.10.2021].
- *Where does Russia import from? (2009)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/rus/show/all/2009/ [dostęp: 05.10.2021].

- *Where does Russia export to? (2019)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/export/rus/show/all/2019/ [dostęp: 05.10.2021].
- *Where does Russia import from? (2019)*, OEC – The Observatory of Economic Complexity, https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/rus/show/all/2019/ [dostęp: 05.10.2021].
- *World total coal production, 1971-2020*, International Energy Agency, <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/world-total-coal-production-1971-2020> [dostęp: 06.10.2021].
- *Всероссийская перепись населения 2010 г. Национальный состав населения Российской Федерации*, Демоскоп Weekly, № 967 – 968, 6 декабря – 19 декабря 2022, http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_10.php [dostęp: 15.12.2022].

Materiały opublikowane w oficjalnych serwisach internetowych Rzeczypospolitej Polskiej

- Łukasik E., *Bronisław Geremek 31 X 1997 – 30 VI 2002*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/bronislaw-geremek-31-x-1997-30-vi-2000> [dostęp: 21.04.2021].
- Łukasik E., *Grzegorz Schetyna, 22 IX 2014 – 16 XI 2015*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/grzegorz-schetyna-22-ix-2014-16-xi-2015> [dostęp: 24.04.2021].
- Łukasik E., *Radosław Sikorski 16 XI 2007 – 22 IX 2014*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/radoslaw-sikorski-16-xi-2007-22-ix-2014> [dostęp: 22.04.2021].
- Łukasik E., *Stefan Meller 31 X 2005 – 9 V 2006*, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/stefan-meller-31-x-2005-9-v-2006>, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018 [dostęp: 22.04.2021].
- Łukasik E., *Witold Waszczykowski 16 XI 2015 – 8 I 2018*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/witold-waszczykowski-16-xi-2015-8-i-2018> [dostęp: 24.04.2021].
- Łukasik E., *Władysław Bartoszewski 7 III 1995 – 22 XII 1995; 30 VI 2000 – 19 X 2001*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/wladyslaw-bartoszewski> [dostęp: 21.04.2021].
- Łukasik E., *Włodzimierz Cimoszewicz 19 X 2001 – 5 I 2005*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 27.12.2018, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/wlodzimierz-cimoszewicz-19-x-2001-5-i-2005> [dostęp: 21.04.2021].

- *Polska w ONZ*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/onz/polska-w-onz> [dostęp: 16.02.2022].
- *Prezentacja Pełnomocnika Ministra Obrony Narodowej ds. Strategicznego Przeglądu Obronnego*, Ministerstwo Obrony Narodowej, s. 3, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/koncepcja-obronna-krajuu> [dostęp: 20.05.2021].
- *Prezydent powołał nowych ministrów PL/ENG*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 09.01.2018, <https://prezydent.pl/aktualnosci/nominacje/art,69,prezydent-powolal-nowych-ministrow.html> [dostęp: 24.04.2021].
- *Prezydent w Bukareszcie: Pokazaliśmy jedność i decyzyjność*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 04.11.2015, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/spotkanie-szefow-panstw-wschodniej-flanki-nato,2831> [dostęp: 04.02.2022].
- *„Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012-2016” przedłożone przez ministra spraw zagranicznych*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, <https://archiwum.premier.gov.pl/wydarzenia/decyzje-rzadu/priorytety-polskiej-polityki-zagranicznej-2012-2016-przedlozone-przez.html> [dostęp: 24.04.2021].
- *Stany Zjednoczone – Polska w USA*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.gov.pl/web/usa/relacje-dwustronne> [dostęp: 05.02.2022].
- *Strategia*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> [dostęp: 25.04.2021].
- *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 25.07.2025, <https://www.gov.pl/web/premier/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rzeczypospolitej-polskiej> [dostęp: 27.08.2025].
- *Trójkąt Weimarski*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/trojkat-weimarski> [dostęp: 02.02.2022].
- *Trójmorze*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/trojmorze> [dostęp: 04.02.2022].
- *Wizyta Prezydenta RP w Gruzji*, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, 12.08.2008, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/archiwum/archiwum-lecha-kaczynskiego/aktualnosci/rok-2008/wizyta-prezydenta-rp-w-gruzji,26753,archive> [dostęp: 18.08.2022].
- *Wzmacnianie współpracy w ramach B9*, Ministerstwo Obrony Narodowej, 10.10.2018, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/wzmacnianie-wspolpracy-w-ramach-b9-2> [dostęp: 04.02.2022].
- *20 lat Polski w NATO*, Ministerstwo Obrony Narodowej, 12.03.2019, <https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/20-lat-polski-w-nato> [dostęp: 26.09.2021].

Materiały opublikowane w oficjalnych serwisach internetowych organizacji międzynarodowych

- *History of the United Nations*, United Nations, <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un> [dostęp: 16.02.2022].
- *Karta Narodów Zjednoczonych*, UNIC Warsaw – Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php#top [dostęp: 16.02.2022].
- *Konflikty w krajach byłej Jugosławii. Wojna w Kosowie*, Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, https://www.unic.un.org.pl/jugoslavia/index.php?id=wojna_w_kosowie [dostęp: 09.05.2022].
- *Partnerstwo Wschodnie*, Rada Europejska i Rada Unii Europejskiej, 13.12.2022, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/> [dostęp: 02.01.2023].
- *Russia's armed forces. Defence capabilities and policy*, European Parliament, 10.03.2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689370/EPRS_BRI\(2021\)689370_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689370/EPRS_BRI(2021)689370_EN.pdf) [dostęp: 08.10.2021].

Artykuły w czasopismach popularnonaukowych

- Dmitruk T., *Wydatki obronne Polski w latach 2000-2019*, „Nowa Technika Wojskowa”, nr 1, 2019.
- Fiszer M., Gruszczyński J., *Amerykański system obrony przeciwrakietowej. Wybrane problemy*, „Nowa Technika Wojskowa”, nr 9, 2007.
- Hypki T., *Radar i jego ochrona*, „Raport: Wojsko, Technika, Obronność”, nr 9, 2007.
- Kristensen H.M., Norris R.S., *Global nuclear weapons inventories, 1945-2013*, „Bulletin of the Atomic Scientists”, nr 69 (5), 2013.
- Markov D., Mehuron T.A., Scott H.F., Scott W.F., *Russian Military Almanac*, „Air & Space Forces Magazine”, vol. 83, no. 10, October 2000.
- Wolski J., *Abrams w boju*, „Nowa Technika Wojskowa”, nr 10, 2018.

Artykuły publicystyczne w prasie oraz telewizji internetowej

- *An Open Letter to the Obama Administration from Central and Eastern Europe*, Gazeta Wyborcza, 15.09.2009, <https://wyborcza.pl/7,75399,6825987,an-open-letter-to-the-obama-administration-from-central-and.html> [dostęp: 23.08.2022].

- Bielecki T., *Rada NATO-Rosja. Ilu żołnierzy ćwiczyło w Zapad-2017?*, Deutsche Welle, 26.10.2017, <https://www.dw.com/pl/rada-nato-rosja-ilu-żołnierzy-ćwiczyło-w-zapad-2017/a-41127612> [dostęp: 05.10.2022].
- Blinken: Rosja mówiła o drugiej armii świata. Teraz to druga armia w Ukrainie, Rzeczpospolita, 02.06.2023, <https://www.rp.pl/polityka/art38563151-blinken-rosja-mowila-o-drugiej-armii-swiata-teraz-to-druga-armia-na-ukrainie> [dostęp: 24.03.2025].
- Cena wojny w Iraku – śmierć 600 tysięcy cywilów, Money.pl, 11.10.2006, <https://www.money.pl/gospodarka/polityka/artykul/cena;wojny;w;iraku;-;smierc;600;tysiecy;cywilow,90,0,192090.html> [dostęp: 20.05.2022].
- Coellen B., *Prasa: do działania powinny przystąpić Niemcy i Angela Merkel*, Deutsche Welle, 04.03.2014, <https://www.dw.com/pl/prasa-do-działania-powinny-przystąpić-niemcy-i-angela-merkel/a-17470683> [dostęp: 28.11.2022].
- Coraz więcej węgla zalega przy kopalniach w Polsce, oweglu.pl, <https://oweglu.pl/coraz-wiecej-węgla-zalega-przy-kopalniach-w-polsce/> [dostęp: 02.10.2021].
- Czy afera podsłuchowa była rosyjskim testem przed manipulacją wyborami w USA?, Polityka, 06.08.2019, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1917910,1,czy-afere-podsluchowa-byla-rosyjskim-testem-przed-manipulacja-wyborami-w-usa.read> [dostęp: 30.08.2022].
- Czy Rosja maczała palce w aferze taśmowej? Nowe fakty w sprawie, które wstrząsnęły polską polityką, Newsweek, 06.09.2018, <https://www.newsweek.pl/polska/polityka/afere-tasmowa-powiazania-falenty-z-rosja-nowe-fakty-w-sprawie/1theglz> [dostęp: 30.08.2022].
- Dziewięciu prezydentów za wzmocnieniem wschodniej flanki NATO, Informacja PAP, Polskie Radio, 22.07.2014, <https://polskieradio24.pl/69/3/Artykul/1183986%2CDziewieciu-prezydentow-za-wzmocnieniem-wschodniej-flanki-NATO> [dostęp: 10.02.2022].
- Huczne obchody wypędzenia Polaków z Kremla. „Ludowa dusza łaknie święta”, TVN24, 04.11.2016, <https://tvn24.pl/swiat/dzien-jednosci-narodowej-w-rosji-wielotysieczny-pochod-ra689307-3200485> [dostęp: 02.06.2022].
- Hodges B., *Don't put US bases in Poland*, Politico, 04.06.2018, <https://www.politico.eu/article/dont-put-us-bases-in-poland/> [dostęp: 14.09.2022].
- Incydent przed ambasadą Rosji, TVN24, 11.11.2013, <https://tvn24.pl/polska/incydent-przed-ambasada-rosji-ra370744-3452015> [dostęp: 30.08.2022].
- Janecki S., Kudzia P., Krasowska V., *Dyplomacja szpiegów. Co kryje się za wydaleniem z Polski rosyjskich agentów?*, Wprost, 30.01.2000, <https://www.wprost.pl/tygodnik/3056/dyplomacja-szpiegow.html> [dostęp: 10.06.2022].

- Kadej Ł., *Ostatni element gazowego korytarza Północ-Południe otwarty*, Wysokie Napięcie, 27.08.2022, <https://wysokienapiecie.pl/74739-ostatni-element-gazowego-korytarza-polnoc-poludnie-otwarty/> [dostęp: 08.10.2022].
- *Koniec polskiego dyżuru w Grupie Bojowej UE*, Defence 24, 30.06.2013, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/koniec-polskiego-dyzuru-w-grupie-bojowej-ue> [dostęp: 02.02.2022].
- Korzycki R., Miłosz M., *W USA trudno znaleźć entuzjastów budowy polskiego Fortu Trump*, Forsal.pl, 28.01.2019, <https://forsal.pl/artykuly/1394621,w-usa-trudno-znalezc-entuzjastow-budowy-polskiego-fortu-trump.html> [dostęp: 14.09.2022].
- *Kreml reaguje na wynik wyborów w Polsce*, TVN24, 26.10.2015, <https://tvn24.pl/swiat/reakcja-kremla-na-wybory-kreml-z-szacunkiem-o-zwyciestwie-pis-ra589210-3316355> [dostęp: 07.10.2022].
- *Kreml: Szkoda, że stosunki z Polską nie są lepsze. Bez dwóch zdań szanujemy wyniki wyborów*, Forsal.pl, 25.10.2017, <https://forsal.pl/artykuly/901617,kreml-szkoda-ze-stosunki-z-polska-nie-sa-lepsze-bez-dwoch-zdan-szanujemy-wyniki-wyborow.html,komentarze-najnowsze,1> [dostęp: 07.10.2022].
- Lesiecki R., *Prawie 44,7 mld zł na obronność w 2019 r.*, Defence 24, 23.08.2019, <https://www.defence24.pl/prawie-447-mld-zl-na-obronnosc-w-2019-r> [dostęp: 21.09.2021].
- Lieberthal K.G., *The American Pivot to Asia*, Foreign Policy, 21.12.2011, <https://foreignpolicy.com/2011/12/21/the-american-pivot-to-asia/> [dostęp: 05.02.2022].
- Makarewicz N., *333 balony wypuszczone w niebo. Rosjanie uczcili pamięć ofiar zamachu w Biełanie*, RMF FM, 03.09.2019, https://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-333-balony-wypuszczone-w-niebo-rosjanie-uczili-pamiec-ofiar,nId,3183670#crp_state=1 [dostęp: 13.06.2022].
- *Marcinkiewicz: Rząd zdecydował o budowie gazoportu*, Polska Agencja Prasowa SA, Puls Biznesu, 03.01.2006, <https://www.pb.pl/marcinkiewicz-rzadzdecydowal-o-budowie-gazoportu-293546> [dostęp: 10.06.2022].
- Mason J., *Poland suggests 'Fort Trump' as U.S. Weighs military base*, Reuters, 18.09.2018, <https://www.reuters.com/article/us-usa-poland-idUSKCN1LY2NJ> [dostęp: 14.09.2022].
- *Mniej ropy i gazu z Rosji, więcej z innych krajów. Polska uniezależnia się energetycznie*, Polskie Radio, 02.06.2020, <https://www.polskieradio24.pl/42/3167/Artykul/2523643,Mniej-ropy-i-gazu-z-Rosji-wiecej-z-innych-krajow-Polska-uniezaleznia-sie-energetycznie> [dostęp: 05.10.2021].

- MSZ: oświadczenie po ogłoszeniu wyników referendum dotyczącego członkostwa Wielkiej Brytanii w Unii Europejskiej (komunikat), Polska Agencja Prasowa, 24.06.2016, <https://pap-mediaroom.pl/polityka-i-spolescenstwo/msz-oswiadczenie-po-ogloszeniu-wynikow-referendum-dotyczacego-czlonkostwa> [dostęp: 09.02.2022].
- MSZ Rosji: śledztwo w sprawie katastrofy smoleńskiej nie zostało zakończone, TVN24, 11.04.2019, <https://tvn24.pl/polska/rosyjskie-sledztwo-w-sprawie-katastrofy-w-smolensku-nie-jest-zakonczone-ra926657-2311617> [dostęp: 07.10.2022].
- Мухин В., Для польского „Форта Трамп” подоберут лучших американских солдат, Независимая Газета, 27.09.2018, https://www.ng.ru/politics/2018-09-27/1_2_7320_kingal.html [dostęp: 14.09.2022].
- Pełczyńska-Nałęcz K., Wroński P., Wiceszefowa MSZ: Rosja chce dobrych relacji z Polską, Gazeta Wyborcza, 18.11.2013, <https://wyborcza.pl/7,75398,14968439,wiceszefowa-msz-rosja-chce-dobrych-relacji-z-polska.html> [dostęp: 30.08.2022].
- Pędziwol A.M., Trójkąt Weimarski. Ostatnia rocznica albo nowe życie, Deutsche Welle, 28.08.2021, <https://www.dw.com/pl/trojkat-weimarski-ostatnia-rocznica-albo-nowe-zycie/a-59002121> [dostęp: 02.02.2022].
- Pleskot P., Ronald Reagan: od aktora do prezydenta, Przystanek Historia, 03.12.2021, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/78029,Ronald-Reagan-od-aktora-do-prezydenta.html> [dostęp: 22.02.2022].
- Posłowie w sprawie „wypaczania Jałty”, Wprost, 17.02.2005, <https://www.wprost.pl/kraj/73472/poslowie-w-sprawie-wypaczania-jalty.html> [dostęp: 02.06.2022].
- Rosja: Wzmacnianie wschodniej flanki NATO rozmywa porozumienie z 1997 roku, Forsal.pl, 26.05.2017, <https://forsal.pl/artykuly/1045968,rosja-wzmacnianie-wschodniej-flanki-nato-rozmywa-porozumienie-z-1997-roku.html> [dostęp: 05.10.2022].
- Rosyjska Duma „głęboko oburzona” na Polskę. MSZ odpowiada, TVN24, 18.12.2015, <https://tvn24.pl/swiat/duma-apeluje-do-polski-przestancie-walczyz-pomnikami-ra604167-3321245> [dostęp: 07.10.2022].
- Russia says NATO's planned eastward build-up is destabilizing, Reuters, 10.02.2016, <https://www.reuters.com/article/us-russia-nato-idUSKC-NOVJOYG> [dostęp: 05.10.2022].
- Sandecki M., Pięć lat temu zawieszono mały ruch graniczny z Rosją z powodu wizyty papieża. „Najbardziej stracili na tym Polacy”, Gazeta Wyborcza, 10.01.2021, <https://elblag.wyborcza.pl/elblag/7,180071,27668390,piec-lat-temu-pis-za-wiesilo-maly-ruch-graniczny-z-rosja-z-powodu.html> [dostęp: 31.10.2022].

- Soszyn R., *Kreml straszy iskanderami w odwecie za Fort Trump*, Rzeczpospolita, 19.06.2019, <https://www.rp.pl/swiat/art1273071-kreml-straszy-iskanderami-w-odwecie-za-fort-trump> [dostęp: 14.09.2022].
- Szczygielska-Jakubowska A., *Czy NATO nas obroni? Prof. Łukasz Jureńczyk mówi o konieczności stworzenia europejskiej armii*, Gazeta Wyborcza, 18.01.2022, <https://bydgoszcz.wyborcza.pl/bydgoszcz/7,48722,28012466,czy-nato-nas-obroni-prof-lukasz-jurenczyk-mowi-o-koniecznosci.html> [dostęp: 04.02.2022].
- Szymański W., *Trudny rok w stosunkach polsko-niemieckich*, Deutsche Welle, 29.12.2017, <https://www.dw.com/pl/trudny-rok-w-stosunkach-polsko-niemieckich/a-41896282> [dostęp: 05.02.2022].
- Talaga A., *Koncepcja Obronna RP – krok w naprawę dobrym kierunku*, Warsaw Enterprise Institute, 24.05.2017, <https://wei.org.pl/2017/blogi/panstwo/andrzejtalaga/koncepcja-obronna-rp-krok-w-naprawde-dobrym-kierunku/> [dostęp: 20.05.2021].
- Tymczak P., *Grupa Bojowa Unii Europejskiej rozpoczęła roczny dyżur. Jej główną siłą jest 6 Brygada Powietrznodesantowa z Krakowa*, Strefa Obrony, 02.07.2024, <https://strefaobrony.pl/grupa-bojowa-unii-europejskiej-rozpoczela-roczny-dyzur-jej-glowna-sila-jest-6-brygada-powietrznodesantowa-z-krakowa/ar/c1-18649661> [dostęp: 07.04.2025].
- *W 2009 r. Polska zakończyła udział w misjach pod auspicjami ONZ*, Money.pl, 31.12.2009, https://www.money.pl/archiwum/wiadomosci_agencyjne/pap/artikul/w;2009;r;polska;zakonczyła;udział;w;misjach;po;auspicjami;on;6,0,571910.html [dostęp: 20.03.2025].
- *Wiceszef Sojuszu Północnoatlantyckiego: Akt Rosja-NATO z 1997 r. już nie obowiązuje*, Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, 30.05.2022, <https://studium.uw.edu.pl/wiceszef-sojuszu-polnocnoatlantyckiego-akt-rosja-nato-z-1997-r-juz-nie-obowiazuje/> [dostęp: 10.03.2025].
- Wieliński B.T., *Niemcy wściekle na Sikorskiego*, Gazeta.pl Wiadomości, 04.05.2006, <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114873,3321425.html> [dostęp: 05.06.2022].
- Wojciechowski M., *W Warszawie debatowano o wschodnim wymiarze UE*, Gazeta Wyborcza, 20.03.2003.
- Wroński P., *Podatnicy zrzucą się na Macierewicza. Ile będzie kosztować wycofanie się z zakupu śmigłowców Caracal?*, Gazeta Wyborcza, 20.12.2021, <https://wyborcza.pl/7,75398,27932829,podatnicy-zrzuca-sie-na-macierewicza-ile-zaplacimy-za-wycofanie.html> [dostęp: 09.02.2022].

- Wroński P., *Rząd wyrzuca dyplomatów. Ustawa pozwoli przeprowadzić czystkę w kadrach MSZ*, Gazeta Wyborcza, 08.03.2017, <https://wyborcza.pl/7,75398,21467064,rzad-wyrzuca-dyplomatow-ustawa-pozwoli-przeprowadzic-czystke.html> [dostęp: 31.10.2022].
- Wroński P.: *Schetyna: Nie jest bezpiecznie*, Gazeta Wyborcza, 04.11.2014, <https://wyborcza.pl/politykaekstra/7,132907,16914766,schetyna-nie-jest-beezpiecznie.html> [dostęp: 30.10.2022].
- Zuchowicz K., *Polska przyjęła już ponad 50 tysięcy Czeczenów i wciąż przyjmuje następnych. Czy komuś to przeszkadza?* Natemat.pl, 21.09.2015, <https://natemat.pl/155107,polska-przyjela-juz-blisko-90-tysiecy-uchodzcow-z-czeczenii-dzis-zostala-ich-tylko-garstka-bo-nie-chcieli-u-nas-zostac> [dostęp: 12.06.2022].

Pozostałe materiały internetowe

- *Defence policy*, Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/issue/defence-policy/> [dostęp: 29.03.2025].
- *Interkonektor gazowy Polska-Słowacja zbudowany*, GAZ-SYSTEM, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/2022/sierpień/26-08-2022-gaz-system-interkonektor-gazowy-polska-slowacja-zbudowany.html> [dostęp: 25.03.2025].
- *Kontynuujemy przebudowę Rail Baltiki*, PKP PLK S.A., <https://www.rail-baltica.pl/o-inwestycji/> [dostęp: 04.02.2022].
- *Korytarz Północ-Południe*, GAZ-SYSTEM, <https://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/korytarz-polnoc-poludnie/> [dostęp: 04.02.2022].
- *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*, Twitter, 10.09.2018, https://twitter.com/msz_rp/status/1039079658589962240 [dostęp: 31.10.2022].
- *Myśląc Polska. Konwencja Programowa Prawa i Sprawiedliwości oraz zjednoczonej prawicy*, Katowice, 03-05.07.2015, <https://pis.org.pl/dokumenty?page=2> [dostęp: 07.10.2022].
- *Orbanizacja*, Wielki Słownik Języka Polskiego, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/106581/orbanizacja> [dostęp: 10.02.2022].
- *Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Organizacja-Paktu-Polnocnoatlantyckiego;3951696.html> [dostęp: 25.02.2022].
- *Oświadczenie woli zakończenia Kontraktu Jamalskiego z dniem 31 grudnia 2022 roku*, PGNiG, 15.11.20219, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/oswiadczenie-woli-zakonczenia-kontraktu-jamalskiego-z-dniem-31-grudnia-2022-roku/newsGroupId/10184> [dostęp: 08.10.2022].

- *Persona non grata*, Słownik Języka Polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/persona%20non%20grata.html> [dostęp: 10.06.2022].
- PGNiG: mniej gazu z Rosji, rośnie import LNG, PGNiG, 27.01.2021, <https://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-mniej-gazu-z-rosji-rosnie-import-lng/newsGroupId/10184?changeYear=2020&currentPage=1> [dostęp: 06.10.2021].
- PKB, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/PKB;3957851.html> [dostęp: 02.10.2021].
- *Położenie Polski na świecie i w Europie*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, <https://zpe.gov.pl/a/polozenie-polski-na-swiecie-i-w-europie/DyxTMJtCk> [dostęp: 22.09.2021].
- *Rosja. Warunki naturalne*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Rosja-Warunki-naturalne;4575234.html> [dostęp: 21.09.2021].
- *Szlak Transportowy Via Carpatia*, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, <https://www.mbpr.pl/vc.html> [dostęp: 04.02.2022].
- *Środowisko przyrodnicze i gospodarka Federacji Rosyjskiej*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, <https://zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-federacji-rosyjskiej/D11kmlTWl> [dostęp: 21.09.2021].
- *Terminal LNG*, GAZ-SYSTEM, <https://www.gaz-system.pl/pl/terminal-lng/terminal-lng.html> [dostęp: 08.10.2022].
- *Unia Europejska*, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Unia-Europejska;3991307.html> [dostęp: 25.02.2022].
- *Zakończono budowę jednego z gazociągów Korytarza Północ-Południe*, GAZ-SYSTEM, 12.09.2017, <https://www.gaz-system.pl/pl/dla-mediow/komunikaty-prasowe/archiwum/zakonczono-budowe-jednego-z-gazociagow-korytarza-polnoc-poludnie.html> [dostęp: 08.10.2022].

III. Literatura

Pozycje zwarte i rozdziały w monografiach

- Avioutskii V., *Aksamitne rewolucje*, Warszawa 2007.
- Asmus R.D., *Mała wojna, która wstrząsnęła światem. Gruzja, Rosja i przyszłość Zachodu*, Warszawa 2010.
- Balcerowicz B., *Narodowe polityki i strategie bezpieczeństwa*, [w:] R. Kuźniar i in., *Bezpieczeństwo Międzynarodowe*, Warszawa 2012.

- Banasik M., *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa*, Warszawa 2019.
- Barburska O., *Polska wobec europejskich aspiracji Ukrainy*, [w:] *Rola Polski w kształtowaniu polityki wschodniej Unii Europejskiej na przykładzie Ukrainy*, J. Borkowski (red.), Warszawa 2006.
- Bäcker R. i in., *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016.
- Bieleń S., *Pozycja geopolityczna Polski*, [w:] *Polska w stosunkach międzynarodowych*, S. Bieleń (red.), Warszawa 2007.
- Bodio M., *Stosunki między Unią Europejską a Federacją Rosyjską*, Warszawa 2005.
- Brodowski J., *Gruzja po rewolucji róż. Obraz przemian polityczno-społecznych w latach 2003-2018*, Kraków 2019.
- Bryc A., *Rosja w XXI wieku. Gracz światowy czy koniec gry?* Warszawa 2009.
- Brzeziński Z., *Wybór. Dominacja czy przywództwo*, Kraków 2004.
- Chodubski A.J., *o kształtowaniu się metody politologicznej*, [w:] *Podjęcia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, B. Krauz-Mozer, P. Ścigaj (red.), Kraków 2013.
- Chodubski A.J., *Wstęp do badań politologicznych*, Gdańsk 2004.
- Cimek G., Franz M., Szydywar-Grabowska K., *Współczesne stosunki polsko-rosyjskie. Wybrane problemy*, Toruń 2012.
- Czajkowski M., *Destabilizująca rola Federacji Rosyjskiej w przestrzeni poradzieckiej ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu gruzińsko-rosyjskiego*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku: księga pamiątkowa poświęcona Profesorowi Lubomirowi Zyblikiewiczowi*, I. Stawowy-Kawka (red.), Kraków 2009.
- Czajkowski M., *Konstytucja i system polityczny Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Rosjoznawstwo*, L. Suchanek (red.), Kraków 2004.
- Cziomer E., *Geneza, struktura oraz przesłanki wdrażania partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej w latach 2008-2010*, [w:] *Partnerstwo wschodnie. Wielka szansa dla Europy*, J. Sawczuk (red.), Poznań-Chorzów 2011.
- Cziomer E., *Wyzwania nowej roli międzynarodowej Niemiec w dobie globalizacji, kryzysów gospodarczych i finansowo-politycznych po 2007 roku*, Kraków 2018.
- Czornik K., *Miejsce Ukrainy w polskiej polityce zagranicznej po „pomarańczowej rewolucji”: próba bilansu*, [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2011.
- Czornik K., Lakomy M., *Polityczny i wojskowy wymiar stosunków polsko-amerykańskich w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] *Dylematy polityki zagranicznej Polski na początku XXI wieku*, K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2014.
- De Lazari A., Riabow O., Żakowska M., *Europa i Niedźwiedź*, Warszawa 2013.

- Drelich-Skulska B., *Przesłanki kreowania pozycji konkurencyjnej Polski na rynku rosyjskim po akcesji do Unii Europejskiej*, [w:] *Konkurencyjność w handlu międzynarodowym – czynniki i uwarunkowania*, K. Kaszuba, M. Maciejewski, S. Wydy-mus (red.), Kraków 2008.
- Fedorowicz K., *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989-2010*, Poznań 2011.
- Gibas-Krzak D., *Serbsko-albański konflikt o Kosowo w XX wieku. Uwarunkowania – przebieg – konsekwencje*, Toruń 2009.
- Grabowski W., *Rosyjska Siła. Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991-2010*, Częstochowa 2011.
- Grodzki R., *Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku. Główne kierunki – fakty – ludzie – wydarzenia*, Poznań 2009.
- Grodzki R., *Wojna gruzińsko-rosyjska 2008. Przyczyny – przebieg – skutki*, Za-krzewo 2009.
- Gryz J., Kitler W., *System reagowania kryzysowego*, Toruń 2007.
- Jagiełło B., *Wymiar wschodni w polityce Unii Europejskiej po jej rozszerzeniu*, [w:] *Wschód jako partner Unii Europejskiej*, M. Dobroczyński, M. Lipiec-Zaj-chowska (red.), Warszawa 2005.
- Janowski K.B., *Polska polityka zagraniczna w 1989 r. 10 lat później*, [w:] *Polska w systemie międzynarodowym w dobie integracji europejskiej*, M. Marczevska-Rytko (red.), Puławy 2001.
- Jureńczyk Ł., *Nie tylko Fort Trump. Stosunki polityczno-wojskowe Polski z USA*, Bydgoszcz 2021.
- Jureńczyk Ł., *Polska misja w Iraku. Implikacje dla Iraku i Polski*, Bydgoszcz 2010.
- Kaczmarski M., Konończuk W., *Rosyjski dylemat w polityce zagranicznej Polski po 1999 r.*, [w:] *Polityka wschodnia Polski. Uwarunkowania. Koncepcje. Realizacja*, A. Gil, T. Kapuśniak (red.), Lublin-Warszawa 2009.
- Kajetanowicz J., *Zagrożenia globalne w polskich doktrynach obronnych i stra-tegiach bezpieczeństwa po 1945 r.*, [w:] *Globalne wyzwania i zagrożenia bez-pieczeństwa międzynarodowego w XXI wieku*, K. Jędrzejczyk-Kuliniak (red.), Wrocław 2015.
- Kaplan L.S., *NATO Divides, NATO United: The Evolution of an Alliance*, Westport 2004.
- Kempe I., Solonenko I., *International orientation and foreign support*, [w:] *Presiden-tial election and Orange Revolution implications for Ukraine's transition*, H. Kurth, I. Kempe (red.), Kijów 2005.
- Kisielewski T.A., *Przesmyk suwalski. Rosja kontra NATO*, Poznań 2017.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP: Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Warszawa 2011.

- Klementewicz T., *Rozumienie polityki: zarys metodologii nauki o polityce*, Warszawa 2010.
- Kłaczyński R., *Ropa naftowa i gaz ziemny obszaru postradzieckiego. Rola i znaczenie surowców energetycznych w polityce Kremla*, Kraków 2010.
- Kohut A., *Ameryka. Dom podzielony*, Kraków 2022.
- Kopytowska M., Kumięga Ł., *Krytyczna analiza dyskursu: konteksty, problemy, kierunki rozwoju* [w:] *Analiza dyskursu publicznego: przegląd metod i perspektyw badawczych*, M. Czyżewski, M. Otrocki, T. Piekot, J. Stachowiak (red.), Warszawa 2017.
- Kosowska-Gąstoł B., *System polityczny Federacji Rosyjskiej* [w:] *Systemy Polityczne: Podręcznik Akademicki, Tom 2*, M. Bankowicz, B. Kosowska-Gąstoł (red.), Kraków 2020.
- Kowalczyk M., *Lśniące miasto na wzgórzu. Ideowe postawy amerykańskiego unilateralizmu w okresie rządów George'a Busha*, Warszawa 2008.
- Koziej S., Brzozowski A., *Strategie bezpieczeństwa narodowego RP 1990-2014. Refleksja na ćwierćwiecze*, [w:] *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat*, R. Kupiecki (red.), Warszawa 2015.
- Krauz-Mozer B., *Teorie polityki: założenia metodologiczne*, Warszawa 2005.
- Kumelska M., *Specyfika stosunków amerykańsko-rosyjskich w pozimnowojennej strukturze świata*, [w:] *Prawo i polityka na wschód od Europy*, J. Marszałek-Kawa, P. Wawrzyński (red.), Toruń 2014.
- Kupiecki R., *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2016.
- Kupiecki R., *Stany Zjednoczone i droga Polski do NATO*, [w:] *Okiem stratega i dyplomaty. Stosunki polsko-amerykańskie po 1918 roku*, R. Kupiecki (red.), Warszawa 2019.
- Kuźniar R., *Droga do wolności: polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.
- Kuźniar R., *Europa w porządku międzynarodowym*, Warszawa 2016.
- Kuźniar R., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, [w:] *Stosunki międzynarodowe – geneza, struktura, dynamika*, E. Haliżak, R. Kuźniar (red.), Warszawa 2000.
- Kuźniar R., *Polityka Zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.
- Kuźniar R., *Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989-2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2011.
- Lakomy M., *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich na początku XXI wieku*, [w:] *Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku*, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2011.
- Lakomy M., *Przebieg i uwarunkowania konfliktu na wschodzie Ukrainy*, [w:] *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla bezpieczeństwa Polski. Aspekty polityczne*,

- wojskowe, gospodarcze i społeczne*, M. Stolarczyk, M. Lakomy, K. Czornik (red.), Katowice 2015.
- Lakomy M., *Stosunki polsko-francuskie w drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk (red.), *Stosunki Polski z mocarstwami w drugiej dekadzie XXI wieku*, Katowice 2016.
 - Lang K.O., *Niemcy i Polska w Unii Europejskiej: „od wspólnoty interesów” do „konstruktywnych rozbieżności”*, [w:] *Polska – Niemcy – Francja. Wzajemne postrzeganie po rozszerzeniu UE*, L. Kolarska-Bobińska (red.), Warszawa 2008.
 - Lasek M., Rzeczkowski G., *Kłamstwo Smoleńskie? Cała prawda nie tylko o katastrofie*, Kraków 2022.
 - Lasoń M., *Interwencja zbrojna w Iraku jako czynnik destabilizujący stosunki międzynarodowe na początku XXI wieku*, [w:] *Czynniki stabilizacji i destabilizacji w stosunkach międzynarodowych na początku XXI wieku*, I. Stawowy-Kawka (red.), Kraków 2009.
 - Legucka A., *Główne założenia Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014*, [w:] *Strategie bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat*, R. Kupiecki (red.), Warszawa 2015.
 - Lipiec-Zajchowska M., Pankowa L., *Rozszerzenie Unii Europejskiej a interesy Rosji*, [w:] *Wschód jako partner Unii Europejskiej*, M. Dobroczyński, M. Lipiec-Zajchowska (red.), Warszawa 2005.
 - Lucas E., *Nowa zimna wojna. Jak Kreml zagraża Rosji i Zachodowi*, Poznań 2008.
 - Łastawski K., *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2004.
 - Madej P., *Status ustrojowy Prezydenta Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2009.
 - Malik S., *Polityka NATO wobec Ukrainy i Rosji po aneksji Krymu*, [w:] *Polska i Ukraina: problemy i perspektywy/Poland and Ukraine: problems and prospects*, M. Apollo, M. Krupska-Klimczak (red.), Kraków 2019.
 - Marcinkowski T., *Federacja Rosyjska w polityce zagranicznej rządu Zjednoczonej Prawicy w latach 2015-2019*, [w:] *Rosja w procesie wyzwań – między demokracją a autorytaryzmem*, J. Tymanowski, N. Moch, A. Skwarski (red.), Warszawa 2020.
 - Marsh D., Stocker G., *Wprowadzenie*, [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, D. Marsh, G. Stocker (red.), Kraków 2006.
 - Marszałek-Kawa J., Siemiątkowski P., *Expose prezesów Rady Ministrów 1999-2019*, Toruń 2020.
 - Marzęda-Młynarska K., *Strategia polityki zagranicznej Polski wobec Europejskiej Polityki Sąsiedztwa*, [w:] *Europejska Polityka Sąsiedztwa*, M. Pietraś, K. Stachurska-Szcześniak, J. Misiągiewicz (red.), Lublin 2012.
 - Matwiejuk J., *Rosja*, [w:] *Systemy ustrojowe państw współczesnych*, S. Bożyk, M. Grzybowski (red.), Białystok 2012.

- Menkiszak M., Piotrowski M.A., *Polska polityka wschodnia*, [w:] *Polityka zagraniczna RP 1989-2002*, R. Kuźniar, K. Szczepanik (red.), Warszawa 2002.
- Miłoszewska D., *Stany Zjednoczone wobec Euromajdanu*, [w:] *Czas Euromajdanu*, R. Potocki, M. Domagała, D. Miłoszewska (red.), Warszawa 2014.
- Mizerska-Wrotkowska M., *Geneza i instytucjonalizacja Partnerstwa Wschodniego*, [w:] *Między sąsiedztwem i integracją. Założenia, funkcjonowanie i perspektywy Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, A. Szeptycki (red.), Warszawa 2011.
- Młynarski T., *Bezpieczeństwo energetyczne w pierwszej dekadzie XXI wieku. Mozaika interesów i geostrategii*, Kraków 2011.
- Nowak E., *Rosja a Partnerstwo Wschodnie – spojrzenie polskie*, [w:] *Partnerstwo Wschodnie. Wielka szansa Europy*, J. Sawczuk (red.), Poznań-Chorzów 2011.
- Nycz G., *Tarcza antyrakietowa w polityce bezpieczeństwa Polski*, [w:] *Bezpieczeństwo RP. Historia – ekonomia – polityka. Studia z zakresu bezpieczeństwa państwa*, A. Żebrowski, A. Jaeschke, R. Kłaczyński (red.), Kraków 2013.
- Nyzio A., *Znacząca nieobecność? Katastrofa smoleńska w kampaniach wyborczych 2015 roku*, [w:] *Oblicza kampanii wyborczych 2015 roku*, M. Kułakowska, P. Borowiec, P. Ścigaj (red.), Kraków 2016.
- Okraska T., *Ewolucja unipolarnego systemu międzynarodowego i jej implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego*, [w:] *Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego i narodowego pod koniec drugiej dekady XXI wieku*, K. Czornik, M. Szyńol (red.), Katowice 2017.
- Orzelska-Stączek A., Kowal P., *Inicjatywa Trójmorza: geneza, cele i funkcjonowanie*, Warszawa 2019.
- Podgórzkańska R., *Wymiar wschodni Unii Europejskiej w polskiej polityce zagranicznej*, [w:] *Wymiar wschodni Unii Europejskiej. Wielowymiarowość integrującej się Europy*, A. Staszczuk, J. Jartysia (red.), Szczecin 2007.
- Podsiadło B., *Stosunki polsko-niemieckie w okresie rządu koalicji PO-PSL. Wybrane problemy*, [w:] *Między ideą, pasją a działaniem: księga jubileuszowa dedykowana dr. hab. Marianowi Mitrędze*, P. Grzywna i in. (red.), Katowice 2017.
- Polcikiewicz Z., *Charakter współczesnego środowiska bezpieczeństwa*, [w:] *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa państwa*, Z. Polcikiewicz, P. Siemiątkowski, P. Tomaszewski (red.), Toruń 2019.
- Przybyło A., *Ekonomika obrony*, Kraków 1989.
- Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1980-2002*, Warszawa 2002.
- Roxburgh A., *Strongman u szczytu władzy. Władimir Putin i walka o Rosję*, Warszawa 2014.

- Rutkowski J., *Rozwój gospodarki rosyjskiej do 2020 roku – uwarunkowania, szanse realizacji*, [w:] *Polska-Rosja. Stosunki gospodarcze 2000-2008*, P. Bożyk (red.), Warszawa 2009.
- Rzeczkowski G., *Obcym alfabetem. Jak ludzie Kremla i PiS zagrali podsłuchami*, Warszawa 2019.
- Sakwa R., *Frontline Ukraine: Crisis in the Borderlands*, Londyn 2015.
- Sawicka A., *Rosja wobec „pomarańczowej rewolucji” na Ukrainie*, [w:] *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej: wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor (red.), Kraków 2010.
- Schievin-Coetzee M., *The European Deterrence Initiative*, Waszyngton 2019.
- Sierzputowska K., *Polska w NATO – NATO w regionie*, Warszawa 2019.
- Sikorski R., *Polska może być lepsza. Kulisy polskiej dyplomacji*, Kraków 2018.
- Skrzydło W., *Rada Ministrów i administracja rządowa*, [w:] *Ustrój polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, J. Posłuszny, W. Skrzydło, K. Eckhart (red.), Rzeszów 2017.
- *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON Warszawa 2002.
- Stadtmüller E., *Pożegnanie z nieufnością? Rozszerzenie NATO i UE a stosunki polsko-rosyjskie w kontekście bezpieczeństwa europejskiego*, Wrocław 2003.
- Stanisławski W., *Pomarańczowa kokarda. Kalendarium kryzysu politycznego na Ukrainie, jesień 2004*, Warszawa 2005.
- Stemplowski R., *Wprowadzenie do analizy polityki zagranicznej RP: Tom II*, Warszawa 2007.
- Stokwiszewski D., *Ewolucja polityki zagranicznej i obronnej Rzeczypospolitej Polskiej w ramach euroatlantyckiego systemu bezpieczeństwa w latach 1999-2013*, Warszawa 2014.
- Stolarczyk M., *Interwencja NATO w Jugosławii i jej implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego (niektóre aspekty)*, [w:] *Polityka: przedmiot badań i formy jej przejawiania się*, P. Dobrowolski, M. Stolarczyk (red.), Katowice 2000.
- Stolarczyk M., *Rosja w polityce zagranicznej Polski w latach 1992-2015*, Katowice 2016.
- Stolarczyk M., *Zbieżność i różnice interesów w stosunkach polsko-niemieckich w latach 1989-2009*, Katowice 2010.
- Sutor J., *Leksykon dyplomatyczny*, Warszawa 2005.
- Szczesio S.L., *Kosowo. Bałkańska beczka prochu (1980-2009)* [w:] *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, K. Janicki (red.), Kraków-Warszawa 2009.
- Szul R., *Polityka energetyczna Unii Europejskiej a kształtowanie struktur przestrzennych (ze szczególnym uwzględnieniem Polski)*, [w:] *Problemy współpracy*

- transgranicznej i kształtowania ponadnarodowych powiązań gospodarczych*, S. Ciołek, S. Dołzbłasz (red.), Wrocław 2012.
- Torańska T., *Smoleńsk*, Warszawa 2013.
 - Turczyński P., *Amerykańskie koncepcje tarczy antyrakietowej w Europie*, Warszawa 2012.
 - Tymanowski J., *Polska polityka wschodnia jako element dialogu europejskiego*, [w:] *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka – Gospodarka – Społeczeństwo*, A. Stępień-Kuczyńska, T. Jałmużna (red.), Toruń 2006.
 - Waniek D., *System organów państwowych*, [w:] *System polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, D. Waniek, M. Gulczyński (red.), Warszawa 2009.
 - Wasiuta O., *Stosunki polsko-rosyjskie*, [w:] *Polska wobec sąsiadów. Współczesne stosunki polityczne*, W.T. Modzelewski (red.), Olsztyn 2009.
 - Węc J.J., *Traktat Lizboński. Polityczne aspekty reformy ustrojowej Unii Europejskiej w latach 2007-2009*, Kraków 2011.
 - Witkowski Z., *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Ustrój polityczny Rzeczypospolitej Polskiej*, J. Posłuszny, W. Skrzydło, K. Eckhart (red.), Rzeszów 2017.
 - van Apeldoors B., de Graaff N., *American Grand Strategy and Corporate Elite Networks. The Open Door Since the End of the Cold War*, Londyn 2016.
 - Zaborski M., *Przeszłość, pamięć, historia. Wizja polityki historycznej w programie politycznym PiS*, [w:] *Pomiędzy jubileuszami: Polityka historyczna w polsko-niemieckiej codzienności*, J. Andrychowicz-Skrzeba, K. Ziemier [red.], Warszawa 2017.
 - Zaucha A., *Moskwa Nord-Ost*, Olszanica 2003.
 - Zawisza A., *Gaz dla Polski. Zarys historii sektora gazu ziemnego w ostatnich dwóch dekadach w Polsce*, Warszawa 2011.
 - Zięba R., *Główne kierunki polityki zagranicznej Polski po zimnej wojnie*, Warszawa 2010.
 - Zięba R., *Leksykon pokoju*, Warszawa 1987.
 - Zięba R., *Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej*, Warszawa 2013.
 - Zięba R., *Wstęp*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, R. Zięba (red.), Warszawa 2008.
 - Zubek J., *Doktryny bezpieczeństwa*, Warszawa 1992.

Artykuły w czasopismach naukowych

- Adamczyk N., *Znaczenie amerykańskiej tarczy antyrakietowej dla bezpieczeństwa narodowego Polski*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka”, nr 2 (XV), 2014.
- Alkowska A., Wilczewska-Furmanek E., *Zakres konstytucyjnych uprawnień Prezydenta Federacji Rosyjskiej*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 3 (49), 2019.

- Araszkiewicz S., *Sojuszownicy czy wrogowie? Stosunki polityczne USA i Rosji od interwencji w Iraku w 2003 do wyborów prezydenckich w Rosji w 2004*, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych”, nr 4, 2005.
- Bajda P., *Ukraina*, „Europa Środkowo-Wschodnia”, nr XIV, 2014.
- Banasik M., *Fort Trump as a Chance for Security in Europe*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, t. 13, nr 1, 2013.
- Barabasz A., Piechocki M., *Partnerstwo Wschodnie jako instrument polityki wschodniej UE?*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 6, 2012.
- Barburska O., *Blaski i cienie Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, nr 4, 2015.
- Bartnicki A.R., Kuźelewska E., *Grupa Wyszehradzka – nowe wyzwania bezpieczeństwa i perspektywy współpracy*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 11, 2017.
- Biały R., Janusz P., Ruszel M., Szurlej A., *Znaczenie dostaw LNG w zbilansowaniu zapotrzebowania na gaz ziemny krajów UE*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk”, nr 102, 2018.
- Bielawska A., *Polska, Niemcy i bezpieczeństwo energetyczne Unii Europejskiej (po wyborach parlamentarnych w Polsce w 2007 r.)*, „Środkoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 2, 2015.
- Bieleń S., *Uwarunkowania przystąpienia Polski do NATO*, „Studia Europejskie”, nr 1, 1997.
- Bieliszczuk B. i in., *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej – wybrane zagadnienia*, „Poliarchia”, nr 2 (3), 2014.
- Bieńczyk-Missala A., *Polityka zagraniczna Polski w setną rocznicę niepodległości*, „Rocznik Strategiczny”, nr 24, 2019.
- Bieńczyk-Missala A., *Polska polityka zagraniczna: jeden rok, dwie odśłony*, „Rocznik Strategiczny 2007/2008”, t. 14, 2008.
- Bieńczyk-Missala A., *Polska w Organizacji Narodów Zjednoczonych*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2008.
- Bógdał-Brzezińska A., *Kategoria globalizacji w nauce o stosunkach międzynarodowych i pojęcia współzależne: regionalizacja, uniwersalizacja, internacjonalizacja*, „Stosunki Międzynarodowe-International Relations”, t. 23, nr 1-2, 2001.
- Bryc A., *Działalność Federacji Rosyjskiej na rzecz systemu międzynarodowego*, „Doctrina. Studia społeczno-polityczne”, nr 3-4, 2006-2007.
- Brzostek A., *Minister Obrony Narodowej jako organ właściwy w zakresie cyberbezpieczeństwa*, „Wiedza Obronna”, t. 289, nr 4, 2024.
- Brzozowski A., Koziej S., *25 lat polskiej strategii bezpieczeństwa. Refleksja na ćwierćwiecze*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 30, II, 2014.

- Cameron F., *Projekt Gazociągu Nord Stream i jego implikacje strategiczne*, „Międzynarodowy Przegląd Polityczny”, nr 2 (22), 2008.
- Chojan A., *Sytuacja międzynarodowa Polski oraz jej polityka zagraniczna w latach 2002-2005*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 2 (49), 2015.
- Cianciara A.K., *‘Eastern Paernership’ – opening a new chapter of Polish Eastern Policy and the European Neighbourhood Policy?*, „Analyses & Opinions”, nr 4, 2008.
- Ciechanowski G., *Misje pokojowe ONZ na Bliskim Wschodzie w okresie zimnej wojny*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, nr 2 (XI), 2013.
- Ciechanowski G., Ciechanowski J., *Polish experiences of the involvement in peacekeeping*, „Reality of Politics”, nr 2, 2011.
- Cieślińska J., *Partnerstwo Wschodnie – miejsce wymiaru wschodniego w Europejskiej Polityce Sąsiedztwa UE*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 3, 2009.
- Cimoszewicz W., *Polska racja stanu a nowe środowisko międzynarodowe*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2003.
- Czaputowicz J., *Ewolucja polskiej polityki bezpieczeństwa: w kierunku strategicznej samodzielności?*, „Studia Politologiczne”, vol. 34, 2014.
- Czech A., *Miejsce Polski w polityce energetycznej Unii Europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia”, nr 57, 2013.
- Czerwiński G., *Stosunki Polski z Rosją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2005.
- Cziomer E., *Wybrane implikacje wzrostu międzynarodowej roli Niemiec dla współpracy z Rosją i Polską w dobie globalizacji i kryzysów Unii Europejskiej w XXI wieku*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 10, 2016.
- Czornik K., *Ewolucja pozycji międzynarodowej USA w okresie pozimnowojennym*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, t. 21, 2018.
- Czyż A., *Grupa Wyszehradzka – 20 lat współpracy*. „Atheaneum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 42, 2014.
- Ćwiek-Karpowicz J., *Smoleńsk – konsekwencje dla stosunków polsko-rosyjskich*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2011.
- De Martino M., *Soft Power: theoretical framework and political foundations*, „Przegląd Europejski”, nr 4, 2020.
- Domaradzki S., *Polityka historyczna w stosunkach polsko-rosyjskich po roku 1989*, „Państwo i Społeczeństwo”, nr 2, 2008.
- Dyer M., *Development and Implications of the European Deterrence Initiative*, „International Affairs Review”, vol. XXVII, no. 1, 2019.
- Dzieminok-Olszewska B., *Pozycja ustrojowa prezydentów Polski i Rosji*, „Wschód Europy”, vol. 5, 1, 2019.

- Eberhardt A., *Stosunki Polski z Rosją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2007.
- Elak L., Zygo K., Brysiak K., *Stany Zjednoczone i Chiny – analiza dążenia do hegemonii w drugiej połowie XX wieku*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 42, 2023.
- Fedorow Y., *Continuity and change in Russia's policy toward Central and Eastern Europe*, „Communist and Post-Communist Studies”, t. 46, 2013.
- Fiszer J.M., *Rosja a droga Polski do NATO i Unii Europejskiej. Stosunki polsko-rosyjskie w XXI w.*, „Biuletyn Analiz i Opinii”, nr 1 (34), 2019.
- Fiszer J.M., *Stanowisko Rosji wobec akcesji Polski do NATO i Unii Europejskiej*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, 1 (60), 2018.
- Fiszer J.M., *Zadania i cele polityki zagranicznej Władimira Putina*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 1 (52), 2016.
- Foks R., *Polska polityka wobec Rosji w okresie sprawowania władzy przez rząd pod kierownictwem premier Beaty Szydło*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, nr 1 (5), 2017/2018.
- Fronczyk A., Kuźniar R., *Wojna etniczna w byłej Jugosławii – źródła i skutki. Wybrane aspekty*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 2 (168), 2003.
- Giebień H., *Konflikty etniczne we współczesnej Rosji: zarys problemu*, „Wschodnioznawstwo”, I, 10, 2016.
- Gniazdowski M., *Kwestie historyczne w polskiej polityce zagranicznej*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2006.
- Góralczyk B., *Polska polityka zagraniczna po wyborach parlamentarnych 2001 r.*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2002.
- Górka-Winter B., *Polityka Polski wobec Stanów Zjednoczonych*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2008.
- Grodzki R., *Polska polityka wschodnia w okresie koabitacji po 2007 roku*, „Przegląd Zachodni”, nr 3, 2009.
- Hebda W., *Kosowo – droga do niepodległości (1999-2008)*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 4 (45), 2015.
- Heliasz M., Sidoruk T., Suchy O., *Wschodni wymiar polityki Unii Europejskiej a Polska*, „Annales Universitatis Paedagogicea Cracoviensis, Studia de Securitate et Educatione Civili”, III, 2013.
- Helnarska K.J., *Polityka zagraniczna Francji wobec Rosji w sektorze energetycznym*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 2, 2015.
- Hozakowska M., *Stosunki polsko-rosyjskie w czasie rządów Prawa i Sprawiedliwości (2005-2007)*, „In Gremio. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką”, nr 11, 2007.
- Hurak I., *Relacje Polski i Ukrainy 2010-2015 – ukraiński punkt widzenia*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, t. XIII, nr 2, 2016.

- Ilciów A., *NATO w impasie? Perspektywy rozwoju*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, nr 8, 2011.
- Иванов И., Россия в Мировой политике, *Международная жизнь*, nr 5, 2001.
- Jakimowicz R., *Zarys polsko-niemieckich stosunków politycznych w latach 1990-2019*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, nr 1 (25), 2020.
- Jakóbik W., *Nord Stream 2 w polityce zagranicznej rządu RP w latach 2015-2018*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 71 (4), 2018.
- Jankowski D., *Weimarski trójkąt bezpieczeństwa*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I, nr 17, 2011.
- Jarvenpaa P., Stoicescu K., *Contemporary Deterrence: Insights and Lessons from Enhanced Forward Presence – Report*, „International Centre for Defence and Security”, 28, 2019.
- Jarzabek W., *Wpływ załamania się koncepcji „resetu” w stosunkach amerykańsko-rosyjskich na stosunki amerykańsko-niemieckie*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, nr 25, z. 1, 2017.
- Jaworski K., *Teoretyczne aspekty analizy polityki zagranicznej państwa*, „Myśl ekonomiczna i polityczna”, nr 3 (30), 2010.
- Jedliński M., *Rosja – Unia Europejska. Stosunki polityczne w kontekście ideowym*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, t. X, 2013.
- Jureńczyk Ł., *Fort Trump in Poland – was it possible?*, „International Scientific Journal Security & Future”, year V, issue 3, 2021.
- Jureńczyk Ł., *Iluzoryczne partnerstwo NATO-Rosja w okresie kryzysu i budowy mocarstwowości Federacji Rosyjskiej*, „Świat Idei i Polityki”, t. 14, 2015.
- Jureńczyk Ł., *Okoliczności i postawa NATO wobec polityki militarnej Rosji na Ukrainie*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 13, 2019.
- Jureńczyk Ł., *Polish – American alliance during the presidency of Donald Trump in the perspective of offensive bandwagoning*, „Torun International Studies”, no. 1 (15), 2022.
- Jureńczyk Ł., *Użycie Polskiego Kontyngentu Wojskowego w misjach pokojowych i stabilizacyjnych w południowo-zachodniej Azji w pierwszej dekadzie XXI wieku. Od zaangażowania do wycofania*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, nr 5, 2011.
- Kaczmarek P., *Wojna w Iraku w świetle Doktryny Busha*, „Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM”, nr 13, 2016.
- Kaczor E., *Współpraca Polski i Ukrainy na płaszczyźnie politycznej i militarnej po 1991 roku*, „Facta Simonidis”, nr 1, 2010.
- Kaj K., *Partnerstwo Wschodnie wyzwaniem czy zagrożeniem dla Rosji?*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 1, 2009.

- Kałużny R., *Układ Warszawski 1955-1991*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 1 (147), 2008.
- Karpiuk M., Klimek M., *Status Prezesa Rady Ministrów w sferze bezpieczeństwa*, „Journal od Modern Science”, nr 6, 2024.
- Kazana M., *Stosunki Polski z Francją*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2006.
- Keagle J.M., Petros T.G., *Building Capacity Through Education: NATO Engagement with the Partnership for Peace*, „Connections”, vol. 10, no. 1, 2010.
- Kirwiel E., „Polska musi być ambasadorem Ukrainy!” *Polskie stanowisko wobec konfliktu rosyjsko-ukraińskiego 2013/2014*, „Wschód Europy”, nr 2 (2), 2015.
- Klamann K., *Stanowisko prasy niemieckiej wobec budowy Gazociągu Północnego*, „Przegląd Zachodniopomorski”, t. XXVII (LVI), z. 1, 2012.
- Klatka-Urbaniak K., *Polska: przedmiot czy podmiot w amerykańsko-rosyjskiej rozgrywce wokół tarczy antyrakietowej*, „Biuletyn Międzynarodowy Instytutu Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 2 (2), 2018.
- Kołbuk A., Kołbuk W., *Gazprom na polskim rynku paliw w latach 1989-2004*, „Roczniki Ekonomii i Zarządzania”, nr 2, 2014.
- Кондратов А. И., *Стратегия внешней политики Польши до 2021 года*, „Научно-аналитический журнал Обозреватель-Observer”, nr 6 (341), 2018.
- Konias M., *W poszukiwaniu gwarancji bezpieczeństwa. Polska po 1989 roku*, „Zeszyty Naukowe Ruchu Studenckiego”, nr 2, 2011.
- Kosman M.M., *Polsko-niemieckie stosunki polityczne na przestrzeni trzech dekad po zjednoczeniu Niemiec – główne zagadnienia*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, XVII, nr 2, 2020.
- Koszel B., *Trójkąt Weimarski: bilans i perspektywy współpracy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, t. XIII, nr 1, 2016.
- Kowal P., *Gruzja w polityce Polski w latach 1991-2009*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 74, nr 4, 2021.
- Kowalczewski J., *Znaczenie polityczno-militarne przesmyku suwalskiego*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 25, 2018.
- Koziej S., Pietrzak P., *Szczyt NATO w Walii: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 32, 2014.
- Koziej S., *Trzy dekady obronności III RP: polityka i strategia obronna oraz polityczno-strategiczne kierowanie Siłami Zbrojnymi RP*, „Rocznik Strategiczny 2019/20”, t. 25, 2020.

- Kozłowski K., *Wpływ pomarańczowej rewolucji na ukraiński system polityczny*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-społecznego Studia i Prace/Szkoła Główna Handlowa”, nr 2, 2011.
- Krauthammer C., *The Unipolar Moment Revisited*, „The National Interest”, no. 3, 2002.
- Kretek H.A., Kretek J.M., *Analiza stosunków polsko-brytyjskich na przełomie XX i XXI wieku*, „Eunomia”, nr 1 (94), 2018.
- Ksenicz I., *Ku modelowi polskiej paradyplomacji*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, 2020.
- Kubin T., *Grupa Wyszehradzka – perspektywy dalszej współpracy*, „Atheaneum. Polskie Studia Politologiczne”, vol. 42, 2014.
- Kuciński J., *Prezes Rady Ministrów jako organ podlegający kontroli sejmowej (w świetle regulacji normatywnych). Część II. Prezes Rady Ministrów jako organ podlegający kontroli sejmowej w innych swoich rolach ustrojowych*, „Studia Iuridica Lublinensia”, vol. XXVI, nr 3, 2017.
- Kuczyńska A., *Rosja pisze własną historię. O bohaterach i wydarzeniach utrwalonych w aktach prawnych Federacji Rosyjskiej*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne”, nr 8, 2011.
- Kulesa Ł., *Polityka Polski wobec konfliktu gruzińskiego*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2009.
- Kumoch J., *Polityka Polski wobec Francji*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2010.
- Kupiecki R., *Konflikt zbrojny na Ukrainie a bezpieczeństwo europejskie*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 3 (100), 2015.
- Kupiecki R., *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014 jako instrument polityki państwa. Uwarunkowania zewnętrzne i aspekty procesowe*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr I, 2015.
- Kusion M., *Wojna rosyjsko-gruzińska w sierpniu 2008 r. i jej implikacje dla międzynarodowego bezpieczeństwa*, „Zeszyt Naukowy Aperiion”, nr 4, 2010.
- Lange M., *Stosunki transatlantyckie za prezydenta G.W. Busha*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, nr 1, 2011.
- Lanoszka A., *Poland in a time of geopolitical flux*, „Contemporary Politics”, 26:4, 2020.
- Lasoń M., *Interesy, cele i oczekiwania Polski w ramach inicjatywy Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 4, 2009.
- Lasoń M., *Polska strategia bezpieczeństwa narodowego na początku XXI wieku*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, nr 4, 2007.
- Lasoń M., *Zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski w XXI wieku w świetle analizy porównawczej kolejnych Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka”, nr 3, 2016.

- Legucka A., *Dylemat bezpieczeństwa w stosunkach polsko-rosyjskich po 2014 roku*, „Studia Politologiczne”, vol. 49, 2018.
- Legucka A., *Polityka zagraniczna Polski wobec Rosji po aneksji Krymu*, „Wschód Europy”, vol. 5, nr 1, 2019.
- Legucka A., *Rosja wobec Partnerstwa Wschodniego Unii Europejskiej*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, nr 17, z. 2, 2019.
- Legucka A., *Rosyjska wizja Unii Europejskiej*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 3-4, 2007.
- Litwin-Lewandowska D., *Gruziński epizod w polityce zagranicznej w okresie prezydentury Lecha Kaczyńskiego (2005-2010)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, vol. II, 2017.
- Luik K., Praks H., *Boosting the Deterrent Effect of Allied Enhanced Forward Presence*, „Policy Paper”, 10, 2017.
- Lakomy M., *Geopolityczne następstwa wojny gruzińsko-rosyjskiej*, „Przegląd Zachodni”, nr 4, 2010.
- Łastawski K., *Sytuacja geopolityczna Polski po przemianach ustrojowych i wstąpieniu do Unii Europejskiej*, „Studia Europejskie”, nr 1, 2011.
- Madajczyk P., *Niemiecka wizja miejsca Rosji w multipolarnym świecie*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, nr 25, z. 1, 2017.
- Madej M., *Polityka bezpieczeństwa Polski (wymiar polityczno-wojskowy)*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2008.
- Madera A.J., *Polityka zagraniczna Polski po roku 1989 (wybrane zagadnienia)*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis, Studia Politologica II”, Folia 22, 2004.
- Małachowska K., *Przyczyny wojny pięciodniowej i sytuacja geopolityczna Gruzji po konflikcie z Federacją Rosyjską*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe”, vol. 15, nr 1-2, 2017.
- Marme E., White G., *European Deterrence Initiative – Bolstering the Defence of the Baltic States*, „Policy Paper”, December, 2017.
- Materski W., *Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej po 2000 r.*, „Dzieje Najnowsze”, Rocznik XLVI, nr 4, 2014.
- Meszyński K., *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XVI, z. 6, część I, 2015.
- Milczarek D., *Rozszerzenie Unii Europejskiej na Wschód – geneza, rezultaty, perspektywy*, „Studia Europejskie”, nr 1, 2014.
- Mróz M., *Nowe możliwości i stare ograniczenia. Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016 w kontekście dziesiątej rocznicy akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, nr 1 (2), 2014.

- Mróz-Jagiełło A., *Rola urzędu prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa narodowego*, „Problemy Techniki Uzbrojenia”, r. 52, z. 167, 2023.
- Nikitina L., *Program TACIS w Federacji Rosyjskiej – uwarunkowania wdrażania, mechanizm instytucjonalny, efektywność*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 7, 2013.
- Nocko J.A., *Polityka Federacji Rosyjskiej wobec konfliktu jugosłowiańskiego w latach 1992-2022*, „Wschodnioznawstwo”, nr 1, 2007.
- Okraska T., *Ewolucja ładu światowego w okresie pozimnowojennym (zarys problemu)*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, nr 11, 2013.
- Orzelska-Stączek A., *Bezpieczeństwo Polski w świetle Strategii Bezpieczeństwa Narodowego z 2007 roku oraz wybranych dokumentów*, „Studia Polityczne”, nr 34, 2014.
- Orzelska-Stączek A., *Inicjatywa Trójmorza w świetle teorii realizmu. Polityczne aspekty nowej formy współpracy dwunastu państw*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 1 (2019), 2020.
- Orzelska-Stączek A., *New wave of regional cooperation in Central Europe as a response to new threats*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, z. 1, nr 18, 2020.
- Orzelska-Stączek A., *Polska polityka zagraniczna wobec rozbieżności w stosunkach transatlantyckich na tle konfliktów w byłej Jugosławii*, „Studia Polityczne”, nr 24, 2009.
- Ostant W., *Tarcza antyrakietowa jako instrument amerykańskiej supremacji w międzynarodowym systemie bezpieczeństwa*, „Przegląd Zachodni”, nr 1, 2009.
- Otłowski T., *Rosja-Polska (z tragedią smoleńską w tle)*, „Wiedza Obronna”, nr 4, 2010.
- Palmowski T., *Obwód kaliningradzki i jego współczesne dylematy*, „Studia komitetu przestrzennego zagospodarowania kraju PAN”, vol. 183, 2018.
- Paruch W., *Wprowadzenie Sojuszu Północnoatlantyckiego do Polski. Studium o polityce transatlantyckiej większości parlamentarnej Zjednoczonej Prawicy (2015-2019)*, „Przegląd Sejmowy”, nr 2 (157), 2020.
- Parzymies S., *Wizja polityki zagranicznej Francji prezydenta Macrona*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, 2017.
- Павлова М.С., *Польско-американские отношения в 2020 г.: военно-политический аспект*, „Россия и Америка в XXI веке”, Выпуск № 2, 2021.
- Pawłowski K., *Bukaresztańska Dziewiątka: współpraca państw wschodniej flanki NATO*, „Policy Papers”, nr 4 (20), 2020.
- Pełczyńska-Nałęcz K., *Polska wobec Rosji. Radykalizm bez polityki*, „Sprawy międzynarodowe”, nr 3, 2018.
- Petrova T., *Polish democracy promotion in Ukraine*, „The rising democracies network. Carnegie Endowment for International Peace”, vol. 28, 2014.

- Pieńkowski G., *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego podstawą funkcjonowania zarządzania kryzysowego w III RP*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XI, z. 11, 2010.
- Pietrzak P., Soloch P., *Szczyt NATO w Warszawie: uwarunkowania, rezultaty, wnioski dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I-IV, 2016.
- Płachta M.W., *Nowa Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2020*, „Przegląd Naukowo-Metodyczny Edukacja dla Bezpieczeństwa”, nr 1 (46), rok XIII, 2020.
- Podraza A., *Bezpieczeństwo energetyczne Polski w kontekście neoimperialnej polityki Rosji oraz współpracy europejskiej i transatlantyckiej: Polska jako hub gazowy*, „Sprawy Międzynarodowe”, t. 73, nr 1, 2020.
- Polcikiewicz Z., *Change in Security Architecture of Central and Eastern Europe in the Context of the Situation in Ukraine*, „Historia i Polityka”, nr 26, 2018.
- Popowski M., *Transatlantyckie struktury bezpieczeństwa w obliczu kryzysu ukraińskiego*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 32, 2014.
- Pospieszna P., *Sankcje Unii Europejskiej wobec Rosji: proces decyzyjny, trwałość i rola państw członkowskich*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 12, 2018.
- Przybyła K.A., *NATO wobec konfliktu na Ukrainie*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I-IV, 2016.
- Pszonias J., Rożniewski G., *Pomarańczowa rewolucja jako przykład nieposłuszeństwa obywatelskiego na podstawie działań „Pory!” we Lwowie*, „Pisma Humanistyczne”, nr 12, 2014.
- Reiter J., *Polska i Niemcy a Ukraina: wspólny kurs mimo zawirowań*, „Biuletyn Niemiecki”, nr 54, 2014.
- Rogozińska A., *Kijowski Majdan – symbol narodowego przewrotu i jego reperkusje w opiniach prasy polskiej*, „Polityka i Bezpieczeństwo”, t. VII, 2016.
- Rogozińska A., *Rola NATO w kształtowaniu systemu bezpieczeństwa Europy Wschodniej*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 31, 2020.
- Rose G., *Neoclassical Realism and theories of Foreign Policy*, „World Politics”, t. 51, nr 1, 1998.
- Rosik P., Wiśniewski R., *Ruch graniczny z Polski do obwodu kaliningradzkiego na tle pozostałych odcinków zewnętrznej granicy Unii Europejskiej*, „Przegląd Wschodnioeuropejski”, t. 12, nr 1, 2021.
- Ross W., *Instytucja prezydenta w systemie politycznym Federacji Rosyjskiej*, „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego. Studia i Prace”, nr 1, 2011.
- Rotfeld D.A., *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP w nowych warunkach międzynarodowych: nowe wyzwania, nowe zadania*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 4, 2003.

- Rydlewska D., „*Pomarańczowa Rewolucja*” na tle stosunków Ukrainy z Unią Europejską, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych”, nr 4, 2005.
- Sadowski R., *Partnerstwo w czasach kryzysu. Wyzwania dla integracji europejskiej państw Europy Środkowej*, „Punkt Widzenia”, nr 36, 2013.
- Sanecka J., *Polityka historyczna partii Prawo i Sprawiedliwość, założenia i realizacja*, „Athenaeum”, nr 19, 2008.
- Sapierzyński T., *Operacje bojowe JW GROM w pierwszej dekadzie XXI wieku*, „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka”, nr 2, 2020.
- Sielezin J.S., *Post-prawda jako element polityki historycznej Rosji wobec Polski – kontekst międzynarodowy*, „Facta Simonidis”, nr 1 (13), 2020.
- Sienicki M., *Obwód królewiecki jako wyzwanie dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej*, „Kwartalnik Bellona”, nr 2, 2024.
- Słowiński K., *Zagraniczny wymiar polityki historycznej Prawa i Sprawiedliwości (2015-2019)*, „Studia Polityczne”, t. 49, nr 4, 2021.
- Sobczak J., *Nowa strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 roku*, „Cybersecurity and Law”, nr 2(4), 2020.
- Sobczyk K., *Współpraca ośrodków prezydenckich państw wschodniej flanki NATO w toku przygotowań do szczytu Sojuszu w Warszawie*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, I-IV, 2016.
- Sokół W., *Polska-Rosja: wybrane gospodarcze aspekty współpracy transgranicznej*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 2 (13), 2017.
- Soroka G., Stępniewski T., *The Three Seas Initiative: Geopolitical Determinants and Polish Interests*, „Yearbook of the Institute of East-Central Europe”, vol. 17, no. 3, 2019.
- Stępniewski T., *Miejsce Ukrainy w polityce wschodniej Polski po 2004 roku*, „Sprawy Międzynarodowe”, nr 3, 2018.
- Stolarczyk M., *Kierunki ewolucji europejskiego systemu międzynarodowego w pierwszej i drugiej dekadzie XXI wieku*, „Studia Politicae Universitatis Sile-siensis”, nr 21, 2018.
- Stolarczyk M., *Możliwości współdziałania Polski i Niemiec w zakresie ich polityki wobec Rosji i Ukrainy*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, XIII, nr 2, 2016.
- Stolarczyk M., *Polska i Europa Środkowa w polityce zagranicznej Niemiec w latach dziewięćdziesiątych*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, t. 20, 1999.
- Stolarczyk M., *Polska i Niemcy wobec polityki wschodniej Unii Europejskiej i stosunków z Rosją w pierwszej dekadzie XXI wieku*, „Rocznik Integracji Europejskiej”, nr 4, 2010.

- Stolarczyk M., *Rosja w polityce zagranicznej Polski w okresie pozimnowojennym (aspekty polityczne)*, „Studia Politicae Universitatis Silensiensis”, t. 11, 2013.
- *Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, „Studia Europejskie”, nr 2, 2000.
- Surowiec K., *Pozycja geopolityczna Chin w ujęciu potęgometrycznym*, „Przegląd Geopolityczny”, nr 47, 2024.
- *Synteza Białej Księgi Bezpieczeństwa Narodowego RP*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr II (26), 2013.
- Tagarev T., *The Art of Shaping Defence Policy: Scope, Components, Relationships (but no Algorithms)*, „Connections”, vol. 5, no. 1, 2006.
- Thomann P.E., *The Three Seas Initiative, a New Project at the Heart of European and Global Geopolitical Rivalries*, „Yearbook of the Institute of East-Central Europe”, vol. 1, no. 3, 2019.
- Torbicka K., *Ewolucja stanowiska Francji wobec Ukrainy w latach 2014-2022 jako przykład gry geopolitycznej mocarstw na obszarze Europy Wschodniej*, „Studia Polityczne”, nr 1, 2024.
- Trenin D., *Russia-EU Partnership: Grand Vision and Political Steps*, „Russia on Russia”, issue 1, 2000.
- Turczyński P., *Amerykańskie koncepcje tarczy antyrakietowej w Europie*, „Zeszyty Naukowe WSOWL”, nr 3 (161), 2011.
- Tyrała M., *Postulaty programowe a sukces wyborczy na przykładzie partii PiS i Razem w wyborach parlamentarnych w Polsce w 2015 r.*, „Źródła zmiany – wybory parlamentarne ‘2015’”, nr XVII, 2016.
- Wicha T., *Prawa i Sprawiedliwości ocena polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej*, „Humanities and Social Sciences”, vol. XXI, nr 23 (1), 2016.
- Wilk A., *Wielobiegunowa polityka Władimira Putina*, „Studia Polityczne”, nr 21, 2008.
- Wodnicki J., *Znaczenie Sojuszu Północnoatlantyckiego w umacnianiu bezpieczeństwa na wschodniej flance NATO*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, vol. 13, nr 1, 2019.
- Wojciechowski S., *Stany Zjednoczone Ameryki jako przykład „osamotnionego” mocarstwa*, „Przegląd Zachodni”, nr 1, 2009.
- Wojciechowski S., *Zagrożenie terroryzmem w XXI wieku – analiza wybranych determinantów*, „Archiwum Kryminologii”, t. XXXVIII, 2016.
- Wojnarowski J., *Transformacja systemu przygotowań obronnych państwa w świetle nowej strategii obronności RP*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, t. XII, z. 2, 2011.
- Wojtaszak A., *Stanowisko państw Europy Środkowej wobec Inicjatywy Trójmorza*, „Społeczeństwo i Polityka”, nr 1 (66), 2021.
- Voytyuk O., *The Baltic Pipe and its impact on energy security in Central and Eastern Europe*, „Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal”, vol. 25, issue 1, 2022.

- Zackiewicz P.M., *Współczesne uwarunkowania funkcjonowania i rozwoju sił zbrojnych*, „Edukacja dla Bezpieczeństwa”, rok XII, nr 2 (43), 2019.
- Збарская И. А., Демографическая, национальная и социальная структура общества: итоги Всероссийской переписи населения 2002 года информационная ценность, „Социология власти”, 5, 2004.
- Zbińkowski G., *Kierunki polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski w strefie euroatlantyckiej po 2018 r.*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 2, 2019.
- Zdanowski J., *Znaczenie Arabskiej Wiosny*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe”, t. X, nr 3, 2013.
- Zięba R., *Główne problemy w stosunkach polsko-rosyjskich*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 3, 2018.
- Znojek B., *Polityka Polski wobec Wielkiej Brytanii*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2009.
- Znojek B., *Polityka Polski wobec Wielkiej Brytanii*, „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”, nr 1, 2016.

SPIS TABEL

Tabela 1. Ujęcie Federacji Rosyjskiej w strategiach bezpieczeństwa narodowego RP opublikowanych w latach 1999-2019.....	58
Tabela 2. Wydatki państw członkowskich NATO na zbrojenia wyrażone w procentach PKB w latach 2014-2019.....	268

SUMMARY

Poland's Security and Defense Policy Towards Russia in the Years 1999-2019

The main goal of the book is to analyze and assess Poland's security and defense policy towards Russia in the years 1999-2019. The research problem undertaken by the author is contained in the question: Did the Polish authorities correctly interpret Russia's role in the regional security environment and implement an adequate security and defense policy that ensured the military security of the Republic of Poland? The main hypothesis assumes: The Polish authorities perceived Russia as the state posing the main threat to the security of the region. The Polish security and defense policy towards Russia, in the face of its increasingly aggressive foreign policy, was adequate, as it was based on allied cooperation within NATO, mainly with the United States and the European Union. This has contributed to increasing the level of defense and deterrence against Russia. The book consists of six chapters. The assumptions of a realistic theory of security and defense were taken as the starting point. Due to the complexity of the research problem, various research methods were used: content analysis method, critical discourse analysis, comparative method and elements of the institutional and legal method. The implementation of the main research objectives of the work was based on sources, materials and literature. The conducted research process made it possible to achieve the research objective.